

XXԴ. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ  
ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻԱ



**ЗАРУБЕЖНАЯ  
ДРАМАТУРГИЯ  
XX ВЕКА**

**1  
ТОМ**

XX ԴԱՐԻ  
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ  
ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻԱ

1  
ՀԱՏՈՐ

Կազմեց և ծանոթագրեց՝ Ս. Ե. ՓԱՆՈՍՅԱՆ

Գ ր ա խ ո ս՝ ՀՍՍՀ ԳԱ Մ. Արեղյանի անվան գրականության  
ինստիտուտի գրական կազմերի բաժին

«Ուսանողի գրադարան» մատենաշարի  
խմբագրական ֆանձնաժողով

ՀԱՄԱՐՁՈՒՄՅԱՆ Ս. Ա. (Ասխազաֆ), ԱՂԱՅԱՆ Է. Բ.,  
ԱՆԱՆՅԱՆ Գ. Գ., ԹԱՄՐԱԶՅԱՆ ՀՐ. Ս., ՂԱԶԱՐՅԱՆ Հ. Մ.,  
ՄԿՐՏՉՅԱՆ Լ. Մ.

Ք911 XX դարի արտասահմանյան դրամատուրգիա: (Ժողովածու) | Երևանի պետ. համալս., Կազմ. և ծանոթագր.՝ Ս. Ե. Փանոսյան. — Եր., Երևանի համալս. հրատ., 1983. Լ. 1. 1983. — 552 էջ.

Ժողովածուն ընդգրկում է նմուշներ XX դարի արտասահմանյան դրամատուրգիայից: Մեկական ստեղծագործություններ կայացված է Յ. Օ' Նիլի, Ու. Սարոյանի, Ք. Ուիլյամսի, Ժ. Կոկտոյի, Ա. Ադամովի, Ժ.-Պ. Սարտրի և Կ. Արեբի դրամատուրգիական ժառանգություններ:

Նախատեսված է ուսանողության և ընթերցող յայն շրջանների համար:

4603020000—17  
Ք  $\frac{4603020000-17}{704(02)-83}$  ՅՈ 19—83

ԳՄԴ 84.7ԱՄՆ+84.4Յբ+84.5Ճ  
C63



## ԿԱԶՄՈՂԻ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր դարի արտասահմանյան դրամատորգիան բնութագրվում է գաղափարական և ոճական ուղղությունների ու հոսանքների բազմազանությամբ: Իրողությունն ինքնին բացառում է գաղափարագեղագիտական տարբեր կողմնորոշումների համակարգված ու ամբողջական ներկայացման հնարավորությունը, մնում է բավարարվել առանձին նմուշների ծաղկաբաղով, որոնք, սակայն, բավականաչափ պատկերացում են տալիս հոսանքի կամ ուղղության հիմնական առանձնահատկությունների մասին:

Այդպիսի մի ծաղկաբաղ է «XX դարի արտասահմանյան դրամատորգիայի» առաջին հատորը, ուր տեղ են գտել Յուջին Օ' Նիլի «Սերը ծփիների տակ», Ուիլյամ Սարոյանի «Կոտորածն մանկանց», Թեննեսի Ուիլյամսի «Կատուն շիկացած տանիքին», Ժան Կոկտոյի «Ձայն մարդկային», Արթուր Ադամովի «Պրոֆեսոր Տարանը», Ժան-Պոլ Սար-

տրքի «Սատանան և տեր աստվածը» և Կո-  
րո Աբելի «Ամբողջ» պիեսները:

Ստեղծագործությունների ընտրությունը պատահական չէ. դրանք կամ հիշյալ հեղի-  
նակների պոլիգործողներն են, կամ նրանց  
գրական կազմակերպի, դրամատուրգիական  
կոմպեկսիայի ամենախոսուն արտահայտու-  
թյունը: Այս առումով, թերևս, բացառություն  
է միայն Ռ. Մարոյանի «Կոտորածն ման-  
կանց» պիեսը, որը թեև չի կարող համե-  
մատվել «Լիմ սիրտը լեռներում է» և «Ձեր  
կյանքի ժամանակը» ստեղծագործություննե-  
րի հետ, բայց նշանակալից երևույթ է ոչ  
միայն Մարոյանի, այլև ժամանակի ամերիկ-  
յան դրամատուրգիայի մեջ:

Հեղինակների մեծ մասը նախկինում չի  
ներկայացվել հայ ընթերցողին: Ժողովա-  
ծուում ընդգրկված ստեղծագործությունները  
առաջին անգամ են թարգմանվում հայերեն:  
Բացառություն է կազմում Ժ. Կոկտոյի,  
«Ձայն մարդկայինը», որի ռուսերենից կա-  
տարված մեկ այլ թարգմանություն նախկի-  
նում տպագրվել է մամուլում: Բացի Կորո  
Աբելի «Ամբողջ» պիեսից, բոլոր թարգմա-  
նությունները կատարվել են բնագրերից:

ՅՈՒՋԻՆ ՕՆԻԼ

## ՍԵՐԸ ԾՓԻՆԵՐԻ ՏԱԿ

(դրամա երեք գործողությամբ, տասներկու պատկերով)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ԷՆՐԱՒՄ ՔԵՐԸԹ

ԷՐԻՆ

ՍԻՄԵՈՆ

ՓԻԹԵՐ

ԱՐՐԻ ՓԵՐՆԸՄ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ԱՂՋԻԿ, ԵՐԿՈՒ ԱԳԱՐԱԿԱՏԵՐ, ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ, ՇԵՐԻՃԻ և ուրիշներ  
հաբեան ազատակներից:

Գրամայի բոլոր գործողությունները տեղի են ունենում 'Նյու-Ինգլանդում'<sup>2</sup>, 1850 թվականին, Քեբբթի ազարակատան ներսում և բակում:

Տան դիմաց քարե երկար պարիսպ է ձգվում, որի մեջտակում վայտե մեծ դուռն է: Այնտեղից կարելի է գյուղի ճանապարհ դուրս գալ: Ազարակատունը բարվոք վիճակում է, միայն փոքր-ինչ սպիտակեցնելու կարիք է զգացվում: Պատերին՝ մռայլ գորշություն, իսկ փակոցափեղկերն արդեն ներկաթափվել են: Տան երկու կողմերում վիթխարի ծիփներ կան, որոնց ճյուղերը խոնարհվել են տանիքին: Ծառերն, ասես, պատսպարել են ազարակատունը, բայց ընկճված տեսք ունեն: Չարագուշակ մայրություն ու նախանձոտ մտահոգություն կա ծիփների կերպարանքում: Նրանք թաքցնում են իրենց մտերմությունը զարհուրելի տանտիրոջ հետ: Ծըփիները ինքնամոռաց ու հոգնաբեկ կանանց պես ծփուն ստինքները, մազերն ու ձեռքերը փարել են տանիքին: Երբ անձրևում է, նրանց արցունքները միալար կաթկթում են տանիքին, հետո, հոսելով ներքև, չորանում գլաքարերի մեջ: Պարսպի փայտե դռան մոտից նեղլիկ մի ճանապարհ է վազում ազարակատան աջ կողմը՝ դեպի առմտաք: Մեր դիմացի պատին՝ երկու պատուհան: Ներքևի հարկում՝ երկու ավելի մեծ պատուհան: Վերին հարկինը Քեբբթի ննջասենյակի պատուհաններն են, իսկ ներքևինը՝ ռեբայրներինը: Առաջին հարկի ձախ կողմում խոհանոցն է: Աջում՝ հյուրասենյակը, որի պատուհանների վարագույրները միշտ իջեցված են:

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

### ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Ազարակատան բակը: 1850 թ. նոր սկսվող ամռան մայրամտաք: Քամի չկա, բոլորովին խաղաղ է շուրջը: Երկինքը մթնում է, բայց ծփիների կանաչ կատարները փայլվում են



նսկեշող մայրամուտից: Ագարակատունը ստվերի մեջ է:

Դուռը բացվում է, և Էրիմ Քեբըբը իջնում է աստիճաններով, քայլում է պարսպի մտով, նայում է աջակողմյան ճանապարհին: Նրա ձեռքին մեծ զանգ կա, որը տարուրերվելով, խուլ դողանջում է: Էրիմը ձեռքերը դնելով գոսկատեղին՝ աչքերը հառում է երկնքին: Մտահոգ հառաչում է ու զգուշավոր գնահատանքով կամացուկ բացականշում:

ԷԲԻՆ.— Տեր Աստված... ինչ մաքուր է ու սիրուն... (Գլուխը խոնարհում է, խոժոռադեմ նայում շուրջը: Էրիմը քսանհինգ տարեկան է, բարձրահասակ ու ջլուտ: Դեմքը գեղեցիկ է, սակայն ռխակալ ու զգուշավոր արտահայտությամբ: Սև աչքերը գերեվարված, կատաղի գազանի աչքերի են նման: Ամեն օր նա իրեն զգում է, ասես, վանդակում և ուզում է դուրս ճողոպել: Էրիմի արտաքինում վայրագ, զսպված կենսունակություն կա: Սև, գանգոտ մազեր, նուրբ ուրվագծված մորթ: Հագին՝ քաթանե շորեր:

Զզվանքով թքում է գետնին, հետո շրջվում ու նորից տուն է մտնում:

Սիմեոնն ու Փիթերը բակ են մտնում: Դաշտից են գալիս: Նրանք բարձրահասակ տղամարդիկ են ու Էրիմից ավելի տարիքով: Սիմեոնը երեսունհինգ, իսկ Փիթերը երեսունյոթ տարեկան է, ավելի մարմնեղ, դեմքի բութ ու պարզամիտ արտահայտությամբ, բայց գործնականում՝ համեմատաբար խորամանկ: Նրանց ուտերը փոքր-ինչ կուչ են եկել ագարակում երկար տարիների տաժանակիր աշխատանքից: Ծանրորեն քայլում են հաստ ներբաններ ունեցող ցեխակոլոլ կոշիկներով: Եղբայրների շորերին, դեմքերին, ձեռքերին, մերկ արմուկներին ու կոկորդներին՝ ցեխի հետքեր: Նրանցից հողաբույր է տարածվում: Երկու եղբայրները մի պահ կանգնում են տան դիմաց և, ասես, իրար հետ պայմանավորված կըրթնելով իրենց բահերին՝ աչքերը լուռ հառում են երկնքին: Հուսահատ ու ընկճված են: Երբ նայում են երկնքին, հալացքներն ավելի արտահայտիչ են դառնում:

ՍԻՄԵՈՆ (դժկամորեն).— Մաքուր է:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը:

ՍԻՄԵՈՆ (անսպասելիորեն).— Տասնութ տարի առաջ:

**Փիժե՛ժ.** Ի՛նչ...

**ՍԻՄԵՆՆ.** Տե՛՛նք: Կի՛ն: Մեռա՛լ:

**Փիժե՛ժ.** Աի՛ստ որ .. մտայե՛կ էի:

**ՍԻՄԵՆՆ.** Ես . մեկ մեկ նկոյում եմ... Ու մի տեսակ ինձ մե՛նակ եմ դրամ Էրկոս, ձիտ սրջի սկս մազեր ունե՛ր... Ոսկու պէս դեղին.

**Փիժե՛ժ.** Դե՛ լսո՛ւ... Ըս մեռած է: (**Սա անտարբեր է արտասանում: Կարճատև դադարից հետո**): Սա՛՛մ, տե՛՛ս, արևմուտքում ոսկի կա:

**ՍԻՄԵՆՆ (տակավին մայրամուտի ազդեցության տակ: Տարածորեն).**— Երկինքը շողում է ոսկու պէս...

**Փիժե՛ժ.**— Հա, ինչպէս ասում են, դա ոսկու նշանն է: (**Սասուկացող հուզմունքով**): Եթե երկնքում ոսկի կա, արևմուտքում... արևմուտքում էլ ոսկի կա... Ոսկե դարպասնե՛ր... Կալիֆոնիա՛... Գետնին շաղ տված ոսկիներ... Ոսկե դաշտեր...

**ՍԻՄԵՆՆ (իր հերթին հուզվելով).**— Այնտեղ դաշտերում քարերի փոխարեն ոսկի է շաղ տված: Մնում է միայն հավաքե՛ս ու հավաքե՛ս... Ոսկի... Սողոմոն Իմաստունի՞՞ գանձերի պէս:

**Մի պահ եղբայրները շարունակում են նայել երկնքին, ապա գլուխները կախում են:**

**Փիժե՛ժ (հեզոնդ դժկամությամբ).**— Ա՛հ... Իսկ այստեղ, մեր դաշտերում քարերից բացի ուրիշ բան չկա: Քարեր ու միայն քարեր: Իսկ մենք, քարերը հավաքելով, տարիներ շարունակ պատ ենք շարում: Նա, դու, ես, Էրինը, քարը քարին դնելով, պարիսպ ենք շինում, որ մեր հայրը մեզ փակի դրա մեջ: Աշխատել ենք ուժասպատ լինելով: Մեր տարիները քամուն ենք տվել: (**Ըմբոստացած ոտքը գետնին է խփում**): Փոտել ենք, որ պարարտանյութ դառնանք նրա ցորենի համար: (**Կարճատև դադար**): Հա՛... որ նա լսւ՛մ հարստանա...

**Փիժե՛ժ.**— Եթե Կալիֆոնիայում այդքան վարուցանք անեինք, ակոսների մեջ ոսկու կոշտեր կգտնեինք:

**ՍԻՄԵՆՆ.**— Կալիֆոնիան համարյա թե աշխարհի մյուս ծայրին է, լսւ՛մ իմացիր: Մենք դա պետք է հաշվի առնենք:

**Փիժե՛ժ (դադարից հետո).**— Ինձ համար դժվար է թողնել այս բոլորը: Ախր քրտինք ենք թափել: (**Դադար: Էրինը խոհանոցից հանում է գլուխը և ուշադիր լսում**):

ՍԻՄԵՈՆ.— Հա՛... **(Գաղար)**: Ո՞վ գիտի, երևի նա շուտով մեռնի:  
**ՓԻԹԵՐ (Երկամաւնքով)**.— Ի՞նչ իմանաս:

ՍԻՄԵՈՆ.— Բայց ի՞նչ գիտես, որ հիմա մեռած չի:

**ՓԻԹԵՐ**.— Ի՞նչ իմանաս:

ՍԻՄԵՈՆ.— Երկու ամիս կլիկի գնացել է, ոչ մի լուր չկա:

**ՓԻԹԵՐ**.— Այսօրվա պէս մի իրիկուն կառքը լծեց ու Արևմուտք  
քշեց: Ջարմանալու բան է: Երեսուն տարի նա այս ագարա-  
կից դուրս չէր եկել: Միայն մի անգամ, երբ գնաց գյուղ ու  
Էբիմի մոր հետ ամուսնացավ: **(Գաղար: Խորամանկորեն)**:  
Ասում եմ, արի նրա մասին լուր տարածենք, թե խելքը թոցը-  
րել է: Դատարանը կապացուցի:

ՍԻՄԵՈՆ.— Չեն հավատա: Նա իսկույն դատավորների հետ իր  
գործը կտեսնի: **(Գաղար)**: Ստիպված պիտի սպասենք, մին-  
չև... գրողի ծոցը գնա:

ԷԲԻՆ (չարոսթյամբ ծիծաղելով).— Լսիր, քո հորը... **(Սիմեոնն ու  
Փիթերը վախից ցնցվում ու սկեռվում են Էբիմին: Վերջինս  
ժպտում, բաց իսկույն էլ խոժոռվում է)**: Ես աղոթում եմ, որ  
նա մեռնի: **(Սիմեոնն ու Փիթերը դեռ աչքերը չեն կտրել նը-  
րանից: Էբիմը շարունակում է չարոսթյամբ)**: Շաշը պատրաստ  
է:

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Ըհը...

ԷԲԻՆ (նայելով երկնքին).— Արևը մայր է մտնում: Ինչքան սի-  
րուն է...

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Ըհը...

ԷԲԻՆ (նայելով երկնքին).— Արևը մայր է մտնում: Ինչքան սի-  
րուն է...

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Հա... Այնտեղ՝ արևմուտքում  
ոսկի կա...

ԷԲԻՆ.— Հա՛... **(Մատնացույց անելով)**: Այնտե՛ղ... Բլրալանջի  
արոտավայրո՞ւմ:

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (միասին).— Չէ, Կալիֆոռնիայում:

ԷԲԻՆ.— Որտե՛ղ... **(Անտարբեր նայում է նրանց, հետո ծոր տա-  
լիս)**.— Դե լա՛վ, ճաշը պատրաստ: **(Վերադառնում է խոհա-  
նոց)**:

ՍԻՄԵՈՆ (լիզում է շրթունքները).— Ես լավ սոված եմ...

**ՓԻԹԵՐ (հոտոտելով)**.— Խոզապուխտի հոտ եմ առնում:

ՄԻՄԵՆՆ (քաղցածի գնահատությամբ).— Խոզապո՛ւխտ է, խոզապո՛ւխտ...

ՓԻԹԵՐ (նույն տոնով).— Խոզապո՛ւխտ է, խոզապո՛ւխտ...

Քեներն իրար ուսով գցած, եղբայրները քայլում են երկու մըտերիմ եզների պես՝ իրենց իրիկվա արտոն անելու: Ապա անհետանում են ազարակատան աջ կողմում: Բացվող ու փակվող դռան ձայն:

## ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԳ

Երկինքը մթնում է: Աղջամուղջը աստիճանաբար թանձրանում է: Քերքթի ազարակատան խոհանոցն է երևում: Կենտրոնում՝ մայրի փայտից սեղան, աջ անկյունում՝ վառարան, չորս կոպիտ աթոռներ, իսկ սեղանին՝ երկարավուն մոմ: Խորքի պատին մեծ տախտակ, որի վրա նկարված է նավ՝ բոլոր առագաստները բաց: Թավ տառերով գրված է «ԿԱԼԻՖՈՐՆԻԱ»: Խոհանոցի սպասքը կախված է պատին ամրացված մեխերից: Ամեն ինչ մաքուր է ու կանոնավոր, բայց մթնոլորտն ավելի շատ զորանոցային խոհանոց է հիշեցնում:

Սեղան է գցված երեք հոգու համար: Սեղանին՝ հացի նկանակ ու ջրով լի կոժ: Էրինը վառարանի վրայի կաթսայից խաշած կարտոֆիլ ու խոզապոխտ է հանում: Փիթերն ու Սիմեոնը, թևերն իրար ուսով գցած, թրմփում են աթոռին: Ավագ եղբայրները, ինչպես միշտ, խժռում են վայրի գազանների պես: Էրինը, առանց ախորժակի հացը ծամելով, ներողամիտ անբարյացակամությամբ նայում է նրանց:

ՄԻՄԵՆՆ (անսպասելիորեն դիմելով Էրինին).— Լսիր... բայց դու այդ բանը պիտի չասեիր:

ՓԻԹԵՐ.— Բացի այդ, ճիշտ չես ասում:

ԷԲԻՆ.— Ի՞նչը:

ՄԻՄԵՆՆ.— Թե... իբր աղոթում ես, որ նա մեռնի:

ԷԲԻՆ.— Հա՛... Ի՞նչ է, իսկ դուք չե՞ք աղոթում:

ՓԻԹԵՐ.— Ախր նա մեր հայրն է:

ԷԲԻՆ (դժկամությամբ).— Բայց ոչ իմը:

ՄԻՄԵՆՆ.— Եթե մորդ մասին այդպես խոսեն, կթողնե՛ս: Հա՛-հա՛-հա՛... (Հեզմանքով քրքշում է: Փիթերը ժպտում է):

ԷՔԻՆ (գույնը զցած).— Ես ուզում էի սսել... որ... ես... նրանից չեմ: Նա իմ հայրը չի... Ես նրա տղան չեմ...

ՓԻԹԵՐ (չորություն).— Սպասիր... կհասնես նրա տարիքին, նոր կերևա:

ԷՔԻՆ (չափազանց հուզված).— Ես մորս եմ քաշել... յուրաքանչյուր կաթիլ արյունով... (Դադար: Նրանք անտարբեր նայում են ԷՔԻՆին):

ՓԻԹԵՐ (ինչ-որ բան հիշելով).— Հա՛... Մայրդ բարի էր իմ ու Սամի նկատմամբ... Ծատ բարի մերացու էր:

ՍԻՄԵՈՆ.— Նա բոլորի նկատմամբ էր բարի:

ԷՔԻՆ (չափազանց հուզված ոտքի է կանգնում, կաշկանդված զրկելով է անում: Կմկմալով).— Ես... ք... շնորհակալ եմ... Ես նրանն եմ... մորս ծառայող... (Ծփոթված նստում է):

ՓԻԹԵՐ (դադարից հետո: Դժկամորեն).— Մայրդ նույնիսկ նրա նկատմամբ էր բարի:

ԷՔԻՆ (տաքանալով).— Դրա համա՛ր սպանեց...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ոչ մեկը մարդ չի սպանում: Ինչ-որ պատճառ կա, որ մարդուն սպանում է: Հասկացա՞ր ով է սպանում:

ԷՔԻՆ.— Ձե՛ որ նա մայրիկին ստրուկի պես աշխատացնելով մեղքեց...

ՓԻԹԵՐ.— Մեր հայրը իրեն էլ է մեղցնում, ինձ էլ, Սամին էլ, քեզ էլ... Պարզապես մեզանից ոչ մեկը չի մեռել... դեռ...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ինչ-որ բան կա, որից նա տանջվում է ու մեզ էլ իր հետ է տանջում:

ԷՔԻՆ (վրեժխնդրությամբ).— Լսա՛վ... ես մի օր նրան ցույց կըտամ... (Հետո հեզմանքով): Դու ասացիր մի բան կա՞... Ի՞նչ կա...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ի՞նչ իմանաս:

ԷՔԻՆ (հեզմանքով).— Երևի նույնը, ինչը ձեզ Կալիֆոռնիա է քաշում: (Եղբայրները զարմացած նայում են ԷՔԻՆին): Հա, լսել եմ դուք... (Կարճատև դադարից հետո): Բայց ոչ մի անգամ էլ Կալիֆոռնիայի ոսկե դաշտերը չեք գնա...

ՓԻԹԵՐ.— Ի՞նչ իմանաս:

ԷՔԻՆ.— Իսկ որտեղի՞ց փող կճարեք:

ՓԻԹԵՐ.— Ուրքով... ուրքով կգնանք: Մինչև Կալիֆոռնիա անտանելի ճանապարհներ են, բայց որ հաշվես, թե ինչքան ենք

այս ագարակում քայլել... Որ այդ քայլերը հաշվես, լուսին էլ կհասնենք...

ԷՖԻՆ.— Հա: Բայց դեռ երկու մղոն էլ չանցած, հնդիկները ձեր կաշվից տիկ կհասնեն:

ՍԻՄԵՈՆ (մոռալված).— Վախեցիր մե՛նք նրանց կաշվից տիկ չհասնենք:

ԷՖԻՆ (որոշակիորեն).— Դե՛, հարցը ճանապարհածախսը չի: Դուք պետք է սպասեք, մինչև ագարակից ձեր բաժինն ստանար... եթե աստված տա, որ ձեր հայրը շուտ մեռնի:

ՍԻՄԵՈՆ (դադարից հետո).— Իսկ մենք մեր բաժինն ունենք:

ՓԻԹԵՐ.— Երկու երրորդը մերն է:

ԷՖԻՆ (բարկացած ընկրկելով).— Դուք ագարակից ոչ մի մաս էլ չունեք: Ագարակը մորս էր, ձեր հայրը գողացավ: Հիմա մայրիկը մեռած է, ուրեմն, ագարակն էլ իմն է:

ՍԻՄԵՈՆ (ծաղրանքով).— Դրանք հայրիկին ասա, հենց որ գա: Մեկ դուլարի վրա գրազ եմ գալիս, նա կծիծաղի... կյանքում ատաշին անգամ կծիծաղի... Հա՛-հա՛-հա՛... (Միծաղում է, քայց ոչ լիաթոք):

ՓԻԹԵՐ (եղբոր պես ծիծաղելով).— Հա՛-հա՛-հա՛...

ՍԻՄԵՈՆ (դադարից հետո).— Բայց... Էրի՛ն, ինչո՛ւ ես այդպես խոսում: Կարծես, մենք քո աչքի փուշը լինենք:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը...

ԷՖԻՆ.— Հա՛... (Անսպասելիորեն բռնկվելով): Իսկ ինչո՛ւ ոչ մի անգամ չէիք պաշտպանում մորս, երբ ձեր հայրը, նրան տանջամահ անելով, գերեզման ուղարկեց... գոնե հոգու վարձք կլինեք ձեզ համար այդ բարություն դիմաց: (Երկարատև լուռություն: Եղբայրները զարմացած նայում են էրիսին):

ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք վար էինք անում:

ՓԻԹԵՐ.— Գոմաղբ էինք փոում:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ծառ էինք էտում:

ՓԻԹԵՐ.— Մոլախոտ էինք մաքրում:

ՍԻՄԵՈՆ.— Հունձ էինք անում:

ՓԻԹԵՐ.— Կով էինք կթում:

ԷՖԻՆ (խստորեն ընդհատելով).— Ու քարը քարին դնելով... պատ էիք շարում... այնքան, մինչև ձեր սրտերն էլ քարացան:

ՍԻՄԵՈՆ (չոր).— Մենք ժամանակ չենք ունեցել մորդ օգնելու:

ՓԻԹԵՐ (էրիսին).— Երբ մայրդ մեռավ, դու տասնհինգ տարե-

կան էիր ու տարիքիդ համեմատ բավականին հաղթանդամ: Ինչո՞ւ ինքդ չէիր պաշտպանում հարազատ մորդ:

**ԷԲԻՆ (խառտրեն).**— Ես հիմա եմ զգում մորս տառապանքը: **(Գաղարից հետո՝ ցածր ձայնով):** Հիմա, երբ նա չկա... Երբ նրա փոխարեն ճաշ եմ եփում կամ մյուս գործերն անում, նոր եմ հասկանում նրա տանջանքը: Մայրիկը երբեմն գալիս է, որ ինձ օգնի... Կարտոֆիլն է խաշում, խոզապուխտը տապակում... Գալիս է, կարկանդակն է թխում... Հոգնած, շատ հոգնած է նա... Հետո կրակն է խառնում, մոխիրն է տանում թափում... Ծխից նրա աչքերը արցունքոտ են, և նա արտասվում է արյունոտ արցունքներով... Մայրիկը երեկոները գալիս, կանգնում է վառարանի մոտ... Նա չի կարողանում քնել ու հանգստանալ: Չի կարողանում հանգիստ մնալ... չի կարողանում ազատ մնալ նույնիսկ իր գերեզմանում:

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Նա ոչ մեկին չէր գանգատվում:

**ԷԲԻՆ.**— Մայրիկը այնքան հոգնած էր լինում... Նա միշտ հոգնած էր ու շատ զբաղված և ժամանակ շունեք գանգատվելու: Հիմա իմացա՞ք, ինչ է արել ձեր հայրը... **(Կրքոտ վրիժառությանբ):** Բայց վաղ թե ուշ ես վրեժս կլուծեմ նրանից... Հիմա կարող եմ բաներ ստել, որ այն ժամանակ չէի համարձակվում. Թորեքիս մեջ ինչքան շունչ կա, կգոռամ, մարդկանց կպատմեմ ձեր հոր արածների մասին... Ու... մայրիկը... մայրիկը մի քիչ կքնի, կհանգստանա իր գերեզմանում: **(Նորից նստում է մտախուզված: Եղբայրները տարօրինակ հետաքրքրասիրությամբ նայում են նրան):**

**ՓԻԹԵՐ (լռություներից հետո).**— Բայց... Սա՛մ, ինչ ես կարծում, մեր հայրը ո՞ր գրողի ծոցը գնաց:

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Ինչ իմանաս: Հազած-կապած նստեց կառքն ու քրշեց-գնաց: Երկարապոչ մատակը փայլվիւմ էր արևի տակ: Նա մտրակում էր ու գոռում: Լավ հիշում եմ: Նոր էի արտը ակոսել, վերջացրել... Գարուն էր, մայիս ամիսը: Արևը մայր էր մտնում, արևմուտքը ոսկեգույն էր, և հայրիկը կառքը քրշեց այնտեղ... Գոռացի՝ «Ո՛ւր ես գնում, պա՛»: Մի վայրկյան կանգնեց դարպասի մոտ: Նրա ձեռք, օձի աչքերը փայլում էին արևից: Ո՞նց որ մի կուժ վիսկի խմած լիներ: Իսկ նա, ջորու պես ժպտալով, ասում է. «Չփախչեք, մինչև ետ գամ...»:

**ՓԻԹԵՐ.**— Այ թե կգժվի հա... էթե իմանա, որ կալիֆոռնիա ենք ուզում գնալ:

**ՄԻՄԵՈՆ.**— Հա'... Իսկ ես ոչինչ չասացի: Մեր անասակը հանկարծ սկսեց լեզուն շաղ տալ, թե՛ «Այսօր ամբողջ օրը լսեցի հալիբի կլկչոցը, աքլորների ծղրտուղուն, կովերի ու ցուլերի բառաչը, նրանց տորովելը պնքան... մինչև չդիմացա... Գարուն 1, ու ինձ շան պես վախ եմ զգում... Գրո'ղը տանի, ոնց որ չորացած ընկուզենի լինեմ... Տկլոր, չորացած ընկուզենի, որ դատասպարոված է վառվելու...»:

Հետո ես մի քիչ հուսահատվեցի, երբ ծեր անասակը ուրախացած ասաց. «Բայց էթե ուշանամ, մտքներովդ չանցնի, թե մեռել եմ: Երդվել եմ հարյուր տարի ապրել, որպեսզի դուք նախանձից մեռնեք: Ականջներիդ օղ արեք, ես հարյուր տարի ապրելու եմ... Իսկ հիմա գնում եմ մարգարեների պես Աստծո խորհուրդն իմանալու... գարնանը: Իսկ դո'ւ... դո'ւ..., — ասում է ինձ, — գնա՛ քո վարուցանքին»: Ու կառքը քշելով, երգելով գնաց: Կարծեցի խմած է, թե չէ... չէի թողնի, որ գնար:

**ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).**— Չէիր կարող: Դու վախեցում ես նրանից: Ձեր հայրը ավելի ուժեղ է, քան դուք երկուսդ միասին:

**ՓԻԹԵՐ (հեզմունքով).**— Իսկ դու... երևի Սամսոնն<sup>4</sup> ես հա'...

**ԷԲԻՆ.**— Ես կուժեղանամ: Չգում եմ, որ մեջս մի քան զորանում է... Աճում է, աճում ու մի օր կպայթի: (Տեղից ելնելով՝ հագնում է բաճկոնն ու դնում գլխարկը: Եղբայրները լուռ հետևում են նրան: Ժպտում են բարյացակամորեն: Էբինը ամաչելով խուսափում է նրանց հայացքներից): Գնամ մի քիչ հանգրստանամ:

**ՄԻՄԵՈՆ.**— Գլո'ղ ես գնում:

**ՓԻԹԵՐ.**— Հա'...

**ՄԻՄԵՈՆ.**— Մինի մո'տ:

**ԷԲԻՆ (վճռակաճ).**— Հա':

**ՓԻԹԵՐ (ծաղրելով).**— Բարելուճի պրոնիկի'ն ես ուզում տեսնել:

**ՄԻՄԵՈՆ.**— Տեսնո'ւմ ես, քո մեջ ցանկությունն է աճում, ոչ թե ուժը:

**ԷԲԻՆ.**— Նա սիրում է ու մաքուր:

**ՓԻԹԵՐ.**— Սիրում էր ու մաքուր քսան տարի ատաջ:



ՍԻՄԵՈՆ.— Որ եզն էլ քսվի ու նոր շորեր հագնի, գեղեցկուհի կդառնա:

ԷԲԻՆ.— Նա քառասուն տարեկան չկա:

ՓԻԹԵՐ (հուսահատ).— Եթե չկա, ուրեմն մոտ է քառասունին...

ԷԲԻՆ (հուզված).— Ի՞նչ գիտես:

ՓԻԹԵՐ.— Ախր գյուղում բոլորը... Սամը եղել է նրա հետ... հետո ես...

ՍԻՄԵՈՆ.— Հայրիկն էլ: Նա սուաջինն էր...

ԷԲԻՆ.— Հայրի՛կը...

ՍԻՄԵՈՆ (ժպտալով).— Ըհը: Մենք մազեմազ նրան ենք քաշել:

ԷԲԻՆ (բարկացած).— Դա արդեն շատ եղավ: Ինչ որ բան է աճում մեջս ու շուտով կպայթի... (Կոպտորեն): Ես Մինիի քիթումուտը կջարդեմ:

ՍԻՄԵՈՆ (Փիթերին աչքով անելով ու ծոր տալով).— Բա ի՞նչ... Բայց գիշերը տաք է... սիրուն... Հավատա, հենց որ տեսնես Մինիին, խփելու փոխարեն կհամբուրես:

ՓԻԹԵՐ.— Հա, բա ո՞նց... (Նրանք խաղոտ հռհռում են: Էբինը դուրս է գնում՝ ետևից շրխկացնելով դուռը: Հետո լսվում է մուտքի դռան շրխկոցը: Էբինը դուրս է գալիս ազարակատան բակ, կանգնում է, աչքերը հառելով երկնքին):

ՍԻՄԵՈՆ (նայելով Էբինի ետևից).— Ոնց որ հոր քթից թուած լինի:

ՓԻԹԵՐ.— Հա:

ՍԻՄԵՈՆ.— Կտեսնես, շան պես իրար միս են ուտելու:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը: (Լոտթյուն: Երկուսն էլ հորանջում են): Մի տարի հետո երևի Կալիֆոռնիայում լինենք:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ըհը: (Գաղաք: Նորից հորանջում են): Գնանք քնելու: (Փչում, հանգցնում է մոմը: Դուրս են գնում խորքի դռներից: Բակում Էբինը ձեռքերը կարկառում է երկինք):

ԷԲԻՆ.— Սատղերը ելան... Ահա իմ աստղը, Սամինը, Փիթերինը... նրա՛նը... Ա՛յ այնտեղ՝ գյուղի վերևում, Մինիինն է... Բոլորը նույն երկնակամարում... Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե համբուրեմ Մինիին: Նա այս գիշերվա պես քնբուշ է ու սիրուն: Աչքերը շողշողում են այս աստղերի պես, շորթերը տաք են, թևերը վառվում են, և մարմինը նոր վարած հողի պես բուրում է: Նա մաքուր է ու սիրուն... Ամենակարո՛ղ Աստված, նա մաքուր է ու սիրուն և ինձ չի հետաքրքրում, քանի ան-

գամ է մեղանշել... նախքան ինձ հանդիպելը, կամ ում հետ է եղել: Տե՛ր Աստված, չէ՞ որ ես էլ եմ մեղավոր, չէ՞ որ բուրս եմ մեղավոր Քո առջև... Տե՛ր Ամենակարող, չէ՞ որ դա բացը մեղանշում է...

**(Մեծ քայլերով գնում է ձախակողմյան ճանապարհով):**

## ՊՍՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԳ

**Մթամած առավոտ: Արևը դեռ չի ծագել: Զախ կողմից երեվում է էրինը, խարխափելով ու հաչոնջելով մտնում է ազարակատուն:**

ԷԲԻՆ.— Գրողի տարած ծեր անտակ... (Լսվում է առմուտքի դռան ձայնը: Երբ բարձրանում է աստիճաններով, բեմում լուսություն է, հետո՝ եղբայրների ննջարանի դռան աղմկոտ թակոց): Վեր կացե՛ք...

ՍԻՄԵՈՆ (ցնցվելով).— Ո՛վ է...

ԷԲԻՆ (աղմուկով բացում է դուռը ու ներս մտնում: Զեռքին վառվող մոմ է: Ննջասենյակը լուսավորվում է: Ցածր տանիքով ձեղնահարկ է այդ ննջասենյակը, ուր կարելի է ուղիղ կանգնել միայն խորքի պատի մոտ: Սիմեոնն ու Փիթերը երկտեղանոց մահճակալի վրա են: Էրինի մահճակալը մյուս կողմում է: Էրինը խորամանկ ու չարակամ ժպտում է).— Ես եմ...

ՓԻԹԵՐ.— Դժոխքի կրակի՞ց պրծար, ի՞նչ է:

ԷԲԻՆ.— Նոր բան եմ լսել: (Հեզնանքով քրքջում է):

ՍԻՄԵՈՆ.— Չդիմացա՞ր մինչև արթնանայինք:

ԷԲԻՆ.— Դե, արդեն լուսը բացվել է: (Բարկացած): Նա գնացել է, նորից ամուսնացել:

ՍԻՄԵՈՆ ԵՎ ՓԻԹԵՐ (գարմացած ու բարկացած).— Հայրի՞կը...

ԷԲԻՆ.— Նոր կին է ճարել... երեսունհինգի մոտ... Հետո, ասում են, սիրուն է:

ՍԻՄԵՈՆ (բարկացած).— Սուտ է:

ՓԻԹԵՐ.— Ումի՞ց ես իմացել:

ՍԻՄԵՈՆ.— Քեզ հաստատ ձեռ եմ առել:

ԷԲԻՆ.— Ինձ հիմարի տե՛ղ եք դնում... Ախր ամբողջ գյուղն է այդ մասին խոսում: Նյու Դոուվրի քարոզիչը... Նա է մեր տերտերին ասել: Մեր նոր մայրիկն, ուրեմն, Նյու Դոուվրում

է ապրում: Տես է, ուր է հասել ձեր անասակը:

**ՓԻԹԵՐ (իջնում է մահճակալից: Զարմացած).**— Հը՛մ...

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Վա՛ր...

**ԷԲԻՆ (նստելով մահճակալին՝ խոժոռված ու ասելուօրջամբ).**—

Բա նա դժոխքից պրծած աստանա չի՛... Նա թքել է մեր բուրի վրա ու դիտմամբ է այդ բանն արել: Գրո՛ղի տարած պատավ ջորի...

**ՓԻԹԵՐ (դադարից հետո).**— Հիմա արդեն ազարակը այդ կնոջը բաժին կհասնի:

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Ըհը: **(Գաղար: Տխուր ձայնով):** Հա: Եթե ամուսնացել են...

**ՓԻԹԵՐ.**— Մեր ջգրու է ամուսնացել: **(Գաղար: Հետո համոզիչ ձայնով):** Սա՛մ, չե՛ որ Կալիֆոռնիայում ոսկու դաշտեր կան... Տեսնո՛ւմ ես, այստեղ մնալուց այլևս օգուտ չկա:

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Ես էլ եմ այդպես մտածում: **(Հետո վճռականորեն):** Ուրեմն, վերջ: Հենց լույսը բացվի, գնում ենք:

**ՓԻԹԵՐ.**— Համաձայն եմ:

**ԷԲԻՆ.**— Երևում է՝ ոտքով եք ուզում գնալ, հա՛:

**ՍԻՄԵՈՆ (հեզմելով).**— Եթե մեզ թևեր բուսնեին, թռչելով կզրնայինք:

**ԷԲԻՆ.**— Իսկ չէի՞ք ուզի նախով... նախով գնալ: **(Քրքրում է զրբպանները, տորքված մի թուղթ է հանում):** Ահա: Եթե այս թուղթը ստորագրեք, նախով կգնաք: Վաղուց գրել, պահում էի մոտս: Սպասում էի, հենց որ գնալու լինեք՝ ցույց տամ: Այստեղ գրված է, որ ամեն մեկդ երեք հարյուր դոլլար կստանաք, եթե համաձայնեք ազարակի ձեր բաժինը ինձ վաճառել: **(Եղբայրները կասկածանքով նայում են թղթին: Գաղար):**

**ՍԻՄԵՈՆ (զարմացած).**— Քանի որ մեր հայրն ամուսնացել է, ուրեմն ազարակը... այդ կնոջն է...

**ՓԻԹԵՐ.**— Խոսքը մեր մեջ, որտեղի՞ց քեզ այդքան փող:

**ԷԲԻՆ (խորամանկորեն).**— Գիտեի որտեղ է պահված... Մայրիկն էր տեղն ասել: Նա քանի տարի գիտեր տեղը, բայց սպասում էր... Դրանք մայրիկի փողերն են: Ձեր հայրը դիզել է նրա ազարակից: Փողերը դիզել է մորս աշխատանքով: Իսկ հիմա... Օրենքով բոլոր փողերն իմն են:

**ՓԻԹԵՐ.**— Իսկ որտե՞ղ է պահված:

**ԷԲԻՆ.**— Այնպիսի մի տեղ, որ առանց ինձ չեք կարող գտնել:

Մայրիկը միշտ հետևել է ձեր հորը, իսկ հիմարը գլխի չի  
բնկել: (**Գաղար: Նրանք կասկածանքով նայում են Էրիհին,  
վերջինս էլ նրանց**): Հիմա ի՞նչ եք պտում: Համաձայն եք...

ՄԻՄԵՈՆ.— Չգիտեմ:

ՓԻԹԵՐ.— Չգիտեմ:

ՄԻՄԵՈՆ, (նայելով պատուհանին).— Լույսը բացվեց:

ՓԻԹԵՐ.— Էրի՛ն, ավելի լավ է վառարանը վառես:

ՄԻՄԵՈՆ.— Ու մի բան եփես ուտելու:

ԷՐԻՆ.— Ըհր: (**Հետո ջանում է բարյացակամ լինել**): Հիմա: Բա  
ոնց... Այս մինչև Կալիֆոռնիա սոված ո՞նց կզնաք: (**Շրջ-  
վում է, գնում դեպի դուռը՝ միտումնավոր ավելացնելով**): Բայց  
կթե ուզեք, նավով կզնաք: Եթե ստորագրեք... (**Գռան մտ  
կանգնելով, լռում է: Սիմեոնն ու Փիթերը կասկածանքով նա-  
յում են նրան**):

ՄԻՄԵՈՆ (կասկածանքով).— Ո՛ր էիր ամբողջ գիշեր:

ԷՐԻՆ (հակադրվելով).— Գնացել էի Մինիի մոտ: (**Ջայնն իջեց-  
նելով**): Ճանապարհին մեկ էլ զգացի, ուզում եմ համբուրել  
նրան: Հետո հիշեցի, թե ինչ ասացիք ձեր հոր ու Մինիի մա-  
սին, կատաղեցի... հեեց հասնեմ մոտը, քիթումուտը կշար-  
դեմ... Բայց երբ գյուղ հասա, այդ լուրը լսեցի, ոնց որ գծվե-  
ցի: Սկսեցի վազել, վազել... Երբ տեսա Մինիին, չխփեցի, ոչ  
էլ համբուրեցի: Հորթի պես սկսեցի բռնալ ու հայհոյել: Այն-  
պես էի կատաղել ու հառհոյում, որ նա վախեցավ... Իսկ ես  
միանգամից գրկեցի ու հետո պատկեցի... (**Հպարտորեն**): Այո,  
պարոններ՛ր... ես պատկեցի նրա հետ... Երևի նա ձեր հոր  
կամ ձեր հետ է եղել... բայց հիմա իմն է, ի՛մը...

ՄԻՄԵՈՆ (չոր).— Երևի սիրահարված ես, հա՛:

ԷՐԻՆ (արհամարհանքով).— Սիրահարված... Չէ՛ մի...

ՓԻԹԵՐ (աչքով աճելով Սիմեոնին).— Երևում է, Էրիհն էլ է ու-  
զում ամուսնանալ:

ՄԻՄԵՈՆ.— Մինին խելոք, տնական կին կդառնա բոլորիս հա-  
մար: (**Սիմեոնն ու Փիթերը հռհռում են**):

ԷՐԻՆ.— Ինձ պետք չի: Կարևորն այն է, որ ես եղա նրա հետ ու  
հիմա Մինին ոչ թե ձեր հորն է, այլ իմը: Իսկ ինձ Մինին այն-  
քանով է հետաքրքրում, որ նա տաք է ու թմրիկիկ: (**Մոտե-  
նում է դռանը: Հետո բարկացած շրջվում է**): Բայց... Մինին  
այնքան էլ ընկած կին չի: Ծիշտ եմ ասում, նրանից ընկածն

էլ կա: Սպասեք՝ կտեսնեք պատալ ցուր ինչ կով է ճարել իր համար: Նա Միհիից էլ ընկած է լինելու: (**Ուզում է դուրս գալ**):

ՍԻՄԵՈՆ (**անսպասելիորեն**).— Երևի փորձես նրա հե՛տ էլ պառկել:

ՓԻԹԵՐ.— Հա՛-հա՛... (**Հեզմանքով ծիծաղում է, եղբոր միտքը հաստատելով**):

ԷԲԻՆ (**զզվանքով թքում է**).— Նրա հետ... այստեղ... նրա, որ քնելու է ձեր հոր հետ՝ մորիցս գողացված ագարակում: Ես ավելի հաճույքով կհամբուրեմ օձին կամ ժանտակուզին<sup>5</sup> կշոյնմ: (**Գուրս է գնում: Եղբայրները տարակուսանքով նայում են նրա ետևից: Գաղար: Լսվում են Էբիհի հեռացող ոտնաձայները**):

ՓԻԹԵՐ.— Գնաց կրակը վառի:

ՍԻՄԵՈՆ.— Երանի հիմա ծկած լինելիք կալիֆոռնիա: Բայց...

ՓԻԹԵՐ.— Երևի Միհին նրա գլուխն ինչ-որ բան է մտցրել:

ՍԻՄԵՈՆ.— Հա... Ու հայրիկի ամուսնությունն էլ երևի հնարել են: Ավելի լավ է սպասենք, տեսնենք, մեր հայրը ինչ երինջ է քերելու:

ՓԻԹԵՐ.— Եվ մեր անելիքը բոլորից թաքուն պահենք...

ՍԻՄԵՈՆ.— Էբիհի փողին ձեռք չենք տա, մինչև հաստատ չիմանանք՝ հայրիկն ամուսնացել է, թե չէ: (**Փպտալով**): Իսկ եթե, իրոք, ամուսնացել է, Էբիհին կծախենք մի բան, որը մերը չի:

ՓԻԹԵՐ.— Արի սպասենք, տեսնենք ինչ է լինելու վերջը: Ու մինչև նրանց գալը մնանք պառկած: Թող Էբիհն աշխատի, մենք ուտենք, վիսկի խմենք, քնենք: Իսկ այդ անիծյալ ագարակը թող կրակի բաժին դառնա:

ՍԻՄԵՈՆ (**հուզված**).— Աստված վկա, արի մի անգամ զոհե հետաքրքրության համար մեզ հարուստի տեղ դնենք: Ախր մեզ հանգստանալ է պետք: Ես անկողնուց դուրս չեմ գա, մինչև նախաճաշը պատրաստ չլինի:

ՓԻԹԵՐ.— Ու սեղանին դրված չլինի:

ՍԻՄԵՈՆ (**լռությունից հետո՝ մտախոհ**).— Ի՞նչ ես կարծում, մեր նոր մայրիկն ո՞ւմ նման կլինի: Տեսնես Էբիհը ճիշտ էր ասում նրա մասին:

ՓԻԹԵՐ.— Հաս՛... երևի...

**ՍԻՄԵՈՆ (խանդոտ ու դխակայ).**— Երանի այդ կինը էգ սատանա լինի ու մեր հորը պէն օրը գցի, որ նա էրանի տա մեռնելու ու դժոխքի մեջ հանգիստ ապրելու համար:

**ՓԻԹԵՐ (չեքմեռանդորեն).**— Ամեն...

**ՍԻՄԵՈՆ (հորը նմանակելով).**— «Գնամ Աստծո նախախնամությունը հասկանալու, մարգարեների պես...»: Գրագ եմ գալիս, նա լսով գիտեր, որ զնում է անատակություն անելու: Կեղծավոր ու պտտավ «բարեպաշտ...»:

## ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐԳ

Նույնը՝ ինչպես երկրորդ պատկերում: Երևում է խոհանոցը: Սեղանին մոտ է վառվում: Լուսը նոր է բացվել: Սիմեոնն ու Փիթերը վերջացնում են նախաճաշը: Էրինը նստել է մտախոհ ու խոժոպած: Հացին ձեռք չի տվել:

**ՓԻԹԵՐ (նայելով Էրինին, որն ավելի է նեղարտում).**— Բանը բանից անցել է: Տխրելուց օգուտ չկա:

**ՍԻՄԵՈՆ (ծաղրանքով).**— Դե, նա մարմնի ցանկությունից է նեղարտել:

**ՓԻԹԵՐ (ժպտալով).**— Մինին սուաջին կի՞նն է, որի հետ...

**ԷԲԻՆ (բարկացած).**— Ձեր գործը չի: (**Ռադար**): Ես մեր հոր մասին եմ մտածում: Ինձ թվում է, նա մոտենում է: Ես նրան չեքմախտի սարսուռի պես եմ զգում:

**ՓԻԹԵՐ.**— Նա այսքան շուտ չի գա:

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Ձէ՛, շուտ չի: Նրան էլ մի պատճառ է պետք, որ մեզ բնած բռնացնի ու գողգոռա:

**ՓԻԹԵՐ (ինքնաբերաբար ոտքի կանգնելով: Սիմեոնը հետևում է նրան).**— Դե լա՛վ, արի վեր կենանք: (**Երկուսն էլ կռացած քայլում են դեպի դուռը, հետո, ինչ-որ բան հիշելով, մի պահ կանգնում են**):

**ՍԻՄԵՈՆ (ժպտալով).**— Փիթ, դու հիմարի մեկն ես, իսկ ես... գլխի չընկա: Թող հայրիկը գա տեսնի, որ չենք արթնացել...

**ՓԻԹԵՐ (երկուսով նորից սեղանին են մոտենում).**— Թող տեսնի, որ աշխատելու փոխարեն խմում ենք: (**Նորից նստում են: Էրինը զարմացած նայում է եղբայրներին**):

**ՍԻՄԵՈՆ (ժպտում է Էրինին).**— Թքա՛ծ ազարակի վրա...

ՓԻԹԵՐ.— Ո՛ւմ համար ենք օրնիբուն աշխատում...

ՍԻՄԵՈՆ.— Ագարակի տերը դու եղար, էլ ի՞նչ էս ուզում... Եթե տերը դու էս, ինքդ էլ աշխատիր:

ՓԻԹԵՐ.— Կովերը բառաչում են, շո՛ւտ վազիր կթելու...

ԷԲԻՆ (հուզումնալի հրճվանքով).— Ուզում եք ասել... համա՛ձա՛նք եք մութհակն ստորագրել:

ՍԻՄԵՈՆ (չոր).— Ասենք թե ստորագրեցինք, հետո՞:

ՓԻԹԵՐ.— Հետո՞:

ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք պետք է մտածենք: (Վճռական): Ավելի լավ է գործիդ գնաս:

ԷԲԻՆ (չափազանց հուզված).— Ագարակը նորից մայրիկինն է... Ագարակը ի՛մն է... Կովերն էլ են իմը: Ես նրանց կկթեմ իմ մատներով... (Մանրաբայ դուրս է գնում խորքի դռնից: Եղբայրներն անտարբեր նայում են նրա ետևից):

ՍԻՄԵՈՆ.— Ոնց որ հայրը՝ տեղը դրած:

ՓԻԹԵՐ.— Կարծես, նրա քթից թռած լինի:

ՍԻՄԵՈՆ.— Կտեսնես, շան պես իրար գգելու են:

Էբինը ագարակատան առժուռքով դուրս է գալիս բակ: Երկինքը սկսում է շողշողալ արևածագից: Էբինը կանգնում է ցանկապատի մոտ և ընդգրկում, փալտն աչքերով նայում է շուրջը: Տենչանքով լի նրա աչքերը կլանում են ողջ ագարակը:

ԷԲԻՆ.— Ինչ սիրուն է... Այս բոլորն ի՛մն է... (Հանկարծ, գլուխը ետ գցելով, աչքերը շրացած, բայց համարձակ նայում է երկրնքին): Ի՛մն է... լսո՛ւմ էս... Ի՛մն է... (Շրջվում ու արագ քալում է ձախ, գոմի ետևը: Երկու եղբայրները վառում են ծխամորճերը):

ՍԻՄԵՈՆ (ցեխոտ ոտքերը դնում է սեղանին: Հենվելով աթոռի թիկնակին ու ծուխն անհոգ փչելով).— Լավ էր... գոնե մի անգամ մարդավարի հանգստացանք...

ՓԻԹԵՐ.— Հաս՛... (Նա նույնպես ոտքերը դնում է սեղանին: Դադար: Երկուսն էլ հոգոց են հանում):

ՍԻՄԵՈՆ.— Տե՛ս, է, իսկ Էբինը ստաջ հրաժարվում էր կով կթելուց:

ՓԻԹԵՐ (արհամարհանքով).— Դե՛, նրա ձեռքերը ոնց որ սըմբակներ լինեն: (Դադար):

ՍԻՄԵՈՆ.— Կուժը տուր այստեղ... մի բաժակ խմենք: Սիրտս մի տեսակ կծկվում է:

**ՓԻԹԵՐ.**— Լավ ասացիր: (Երկու բաժակ է վերցնում ու վիսկի լցնում): Կալիֆոռնիայի ոսկու կենացը:

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Աստված տա՛ հաջողությամբ գտնենք: (Խմում են ու ձեռքի ափով բերանները սրբում: Հետո հառաչելով ոտքերը սեղանից իջեցնում են):

**ՓԻԹԵՐ.**— Բայց... ոնց որ... վիսկին թույլ էր, հը՞... մի տեսակ չազդեց: (Լոռություն: Նրանք ավելի են անհանգստանում):

**ՓԻԹԵՐ.**— Ի՞նչ ենք խցկվել, մնացել այս շոգ խոհանոցում:

**ՍԻՄԵՈՆ (փութկոտ հոգածությամբ).**— Արի դուրս գանք՝ մի քիչ մաքրու օդ շնչենք: (Հապշտապ վեր են կենում ու դուրս գրնում խորքի դռնից: Քիչ անց երևում են ագարակատան բակում ու կանգնում ցանկապատի դռան մոտ: Նայում են երկընթին):

**ՓԻԹԵՐ.**— Ի՞նչ սիրուն է...

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Ըհը... Արևմուտքը ոսկեգույն է:

**ՓԻԹԵՐ.**— Արևն էլ մեզ հետ Ոսկե Արևմուտք է գնում:

**ՍԻՄԵՈՆ (նայում է ագարակի շուրջ բոլորը: Գեմքը ցավատանջ արտահայտություն է ստանում).**— Երևի վերջին օրն ենք մընում այստեղ:

**ՓԻԹԵՐ.**— Ըհը:

**ՍԻՄԵՈՆ (ոտքը գետնին խփելով՝ կատաղորեն).**— Ես երեսուն տարի թաղվել եմ քո մեջ... գոմաղբի պես պարարտացրել քեզ, ամեն մի մատնաչափ հողի վրա արյուն-քրտինք եմ թափել, փխրեցրել ու փայփայել...

**ՓԻԹԵՐ.**— Ըհր: Ես էլ...

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Հա, Փիթե՛ր, դու էլ ես շատ աշխատել: (Հատաչում է ու թթում): Դե լա՛վ... թափված կաթի համար պետք չի լաց լինել:

**ՓԻԹԵՐ.**— Արևմուտքում ոսկի կա և գուցե՛ ազատություն: Իսկ մենք այստեղ ստրուկներ ենք եղել, քարե պարիսպների մեջ փակված:

**ՍԻՄԵՈՆ (համարձակ).**— Աչսորվանից այլևս ստրուկներ չենք: Հա, թափված կաթ ասացինք, հիշեցի... Հետաքրքիր է, Էրի-ըը կաշտղանո՞ւմ է կթել:

**ՓԻԹԵՐ.**— Կկթի:

**ՍԻՄԵՈՆ.**— Արի օգնենք... մի անգամ կարելի է օգնել:

**ՓԻԹԵՐ.**— Միշտ է: Կովերը մեզ սովոր են:



ՍԻՄԵՈՆ.— Համ էլ սիրում են մեզ: Էրիհից կխրտնեն:

ՓԻԹԵՐ.— Ձիերը, խոզերը, վառեկները... նրանք էլ Էրիհին սովոր չեն:

ՍԻՄԵՈՆ.— Իսկ մեզ հետ ոնց որ եղբայրներ լինեն... ու սիրում են մեզ: (Հպարտ): Ախր նրանց մենք ենք պահել, մեծացրել...

ՓԻԹԵՐ.— Հիմա այլևս ոչինչ չունենք:

ՍԻՄԵՈՆ (մտալված).— Մոռացել էի: (Հետո հրաժարվելով նախկին մտքից): Դե՛ լավ, գնանք Էրիհին օգնենք, հետո կծլկենք այստեղից:

ՓԻԹԵՐ.— Գնանք: (Նրանք ձախակողմյան ճանապարհով գնում են դեպի գոմ: Երևում է Էրիհը, որը արագ քայլերով և հուզված գնում է նրանց կողմը):

ԷՔԻՆ (հեռապառ).— Ահա... եկան... պատալ ջորին ու նրա հարսնացուն: Գոմի լուսամտից տեսա: Ոլորսնին էին հասել:

ՓԻԹԵՐ.— Իսկ ինչպե՞ս կարողացար մինչև այնտեղ տեսնել:

ԷՔԻՆ.— Ինչ է, կարծում եք ես էլ ձեր հոր պես կարճատե՞ս եմ: Կամ չե՞մ ճանաչում մեր զամբիկին ու կառքը: Իսկ ովքե՞ր պիտի լինեին դրա մեջ, բացի նրանցից: (Փախարվում է՝ կարծես քոր զգալով):

ՓԻԹԵՐ (բարկացած).— Ձիերը ես չեմ արձակի կտքից: Թող ինքը...

ՍԻՄԵՈՆ (նույնպես բարկացած).— Արի շուտ գնանք տուն, մեր եղած-չեղածը հավաքենք ու մինչև նրա գալը հեռանանք: Նրա գալուց հետո այլևս չեմ ուզում տուն մտնել: (Երկու եղբայր քայլում են դեպի ագարակատուն: Էրիհը հետևում է նրանց):

ԷՔԻՆ (անհամբեր հասնելով նրանց մոտ).— Ձե՞ք ուզում ստորագրել, նախքան Կալիֆոռնիա գնալը:

ՓԻԹԵՐ.— Տեսնենք...

Նրանք գնում են դեպի ագարակատան ձախակողմյան առմուտքը, հետո ցատկելով բարձրանում են աստիճաններով՝ իրենց իրերը վերցնելու: Խոհանոցում երևում է Էրիհը: Նա արագորեն մոտենում է պատուհանին, գլուխը զգուշորեն դուրս է հանում, հետո ետ է գալիս վառարանի մոտ: Ծնկում է, հատակից փոքրիկ շերտ է հանում: Մեղքից քաթանե տոպրակ է դուրս բերում ու

դնում սեղանին: Տախտակի կտորը նորից հարմարեցնում է իր տեղը: Քիչ անց եղբայրները ներս են մտնում, ձեռքներին հին մաղախներ:

ԷԲԻՆ (ձեռքը դնում է տոպրակին).— Հը՛, ստորագրեցի՞ք:

ՍԻՄԵՈՆ (ցույց տալով ձեռքի թուղթը).— Ըհը: (Հետո՛ ազահորեն): Դա փո՞ղն է...

ԷԲԻՆ (բացում է տոպրակն ու հաշվում ոսկիները).— Ահա: Քըսան դուլարանոց երեսուն ոսկի:

Փիթերը հինգ մասի է բաժանում ոսկին, հետո ատամով փորձում է դրանցից մեկը:

Փիթեր.— Վեց հարյուր: (Նա ոսկիները լցնում է տոպրակը, հետո զգուշորեն թաքցնում ծոցում):

ՍԻՄԵՈՆ (մուրհակը Էբինին մեկնելով).— Ահա:

ԷԲԻՆ (նայելուց հետո խնամքով ծալում ու պահում է ծոցում: Երախտագիտությամբ).— Ծնորհակալություն:

Փիթեր.— Քեզանից էլ եմք շնորհակալ:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ծննդյան տոներից՞ Կալիֆոռնիայից քեզ ոսկու մի կոշտ կողարկե՞նք: (Լուրջում: Էբինը աչքերը հառում է ներանց, վերջիններս էլ՝ Էբինին):

Փիթեր (երկշոտ).— Դե լավ, գնացի՞նք...

ՍԻՄԵՈՆ.— Դուրս չե՛ս գա մեզ ճանապարհելու:

ԷԲԻՆ.— Ձե, ես նրանց այստեղ եմ ուզում դիմավորել: (Կարճ դադար: Եղբայրները զգուշորեն մտնենում են խորքի դռանը: Հետո շրջվում են):

ՍԻՄԵՈՆ.— Դե լավ, մնա՛ս բարով:

Փիթեր.— Մնաս բարով:

ԷԲԻՆ.— Գնաք բարով: (Նրանք դուրս են գնում: Էբինը նստում է սեղանի մոտ՝ վառարանի դիմաց: Մոցից հանում է թուղթը, հետո հայացքը դարձնում է վառարանի կողմը: Նրա դեմքը, որ լուսավորված է պատուհանից ներթափանցած արևի շողերից, գոհունակ արտահայտություն է ստանում: Նա ինչ-որ բան է շշնջում: Երկու եղբայրները կանգնում են ցանկապատի դռան մոտ):

Փիթեր (նայելով գոմի կողմը).— Կառքը այնտեղ է կանգնեցնելու:

ՍԻՄԵՈՆ (ծիծաղելով).— Գրագ կգամ, նա ինչպես միշտ, կատաղած է:

ՓԻԹԵՐ.— Երիւնջը նույնպէս:

ՍԻՄԵՆՆ.— Արի սպասենք, տեսնենք մեր նոր մայրն ինչի նման է:

ՓԻԹԵՐ (ժպտալով).— Ու համբոյրենք՝ մնաս բարով ասելով:

ՍԻՄԵՆՆ (ժպտալով).— Կարծես, ուզում եմ ծիծաղել... Գլուխս  
ու ոտքերս այնպէս թեթև են...

ՓԻԹԵՐ.— Իմն էլ: Այնքան եմ ուզում ծիծաղել, այնքան... մինչև  
պայթեմ:

ՍԻՄԵՆՆ.— Երևի վիսկոյց էր, հը՞:

ՓԻԹԵՐ.— Չէ: Ոտքերս են քոր գաշիս: Ուզում եմ քայլել, քայլել...  
բարձր ցատկել:

ՍԻՄԵՆՆ.— Պարե՛նք: (Լռություն):

ՓԻԹԵՐ (շփոթված).— Հետաքրքիր բան ես ասում:

ՍԻՄԵՆՆ (դեմքը պայծառանում է).— Կարծես արձակուրդում լի-  
նենք: Դասերը վերջացել են: Արձակուրդ է: Մեր կյանքում  
ստաջին անգամ ազատ ենք...

ՓԻԹԵՐ (զարմացած).— Ազա՛տ ենք: Հավատալս չի գալիս:

ՍԻՄԵՆՆ.— Սանձերը կտրված են... Քարե պարիսպները քարու-  
քանդ են եղել: Հիմա կարող ենք գլուխկոնծի տալով քե՛ֆ քա-  
շել:

ՓԻԹԵՐ (խորը շունչ առնելով: Հռետորական ձայնով).— Պարոն-  
ներ... ում որ պետք է, թող տիրանա այս գրողի տարած ա-  
զարակի քարակոյտերին: Դրանք այլևս մերը չեն, պարոն-  
ներ...

ՍԻՄԵՆՆ (ծղխնուց հանում է ցանկապատի դռնակն ու դնում թևի  
տակ).— Այսօրվանից ոչ փակ, ոչ էլ բաց ցանկապատ չի լի-  
նելու: Մենք ոչնչացնում ենք բոլոր ցանկապատերը:

ՓԻԹԵՐ.— Դա կտանենք մեզ հետ ու կնետենք գետը... Թող ա-  
զատ լողա:

ՍԻՄԵՆՆ (երբ ազարակատան ձախ կողմից ձայներ են լսվում).—  
Գալիս են... (Երկու եղբայրները արձանանում են: Էֆրաիմ  
Քերթթն ու Արքի Փեթնը մտնում են բակ: Քերթթը յոթա-  
նասունհինգ տարեկան, բարձրահասակ, նիհար, ջլուտ կազ-  
մըրվածքով ծերունի է, ծանր աշխատանքից փոքր-ինչ կու-  
ցած: Դեմքն այնպէս խիստ է, կարծես գլաքարից քանդակ-  
ված լինի: Բայց նրա տեսքում փոքր-ինչ անվստահություն կա  
իր նվազող ուժի նկատմամբ: Աչքերը մանր են ու պսպղուն:  
Քերթթը կարճատես է և աչքերը շարունակ կկոցում է, որ-

պեսզի կարողանա իրերը զանազանել: Հագին կիրակնօրյա տոնական սև կոստյումն է:

Աբբին երեսունհինգ տարեկան է, առույգ ու կենսախինդ: Զվածն դեմքը գեղեցիկ է՝ հեշտասիրությամբ լեցուն: Ծնոտին՝ համառություն և ուժ, իսկ աչքերում՝ ինքնավստահություն և կամք: Բայց իր ողջ անհատականությամբ էրինի պես զգայուն է ու անվճռական):

ՔԵԲԸԹ (ներս մտնելիս ջանում է իր խիստ, ահարկու ձայնին փոքր ինչ մեղմություն հաղորդել).— Դե՛, հասանք մեր տուն, Աբբի ...

ԱԲԲԻ (տենչանքով նայում է ազարակատանը, բողբոջին չնկատելով ցանկապատի մոտ արձանացած երկու եղբայրներին).— Գեղեցիկ է... Ծառ գեղեցիկ է... Այս ամենն ի՞մն է: Աչքերիս չեմ հավատում:

ՔԵԲԸԹ (խիստ ձայնով).— Քո՞նը... Չէ՛, իմն է: (Նա խորաթափանց հայացքով նայում է կնոջը: Աբբին հայացքը չի փախցրնում ու նույն համառությամբ նայում է Քեբըթին: Վերջինս, փոքր-ինչ մեղմանալով, ավելացնում է): Իհարկե... մերն է, Աբբի: Այս տունը վաղուց կնոջ կարիք էր զգում: Գարնանը ինձ ծերացած զգացի... տղամարդը պիտի կին ունենա...

ԱԲԲԻ (կրքոտ ձայնով).— Կինն էլ՝ տղամարդ ու տուն...

ՔԵԲԸԹ (զգուշորեն գլխով անելով).— Ըհը: (Հետո դյուրագրգիռ): Ո՛ր եմ կորել: Հե՛յ, ո՞վ կա այդտեղ... Ի՞նչ է, չե՞ն աշխատում...

ԱԲԲԻ (նկատելով եղբայրներին: Շրջվում է: Եղբայրները զննելով ու քամահրանքով նայում են նրան).— Այստեղ՝ ցանկապատի մոտ, երկու որձ խոզեր կան:

ՔԵԲԸԹ (աչքերը տեղով).— Տեսնեմ, ո՞ր եմ:

ՍԻՄԵՆՆ.— Ես Սիմեոնն եմ:

ՓԻԹԵՐ.— Ես էլ՝ Փիթերը:

ՔԵԲԸԹ (պոռթկալով).— Ինչ ինչի՞ չեք աշխատում, հը՞...

ՍԻՄԵՆՆ (չոք).— Սպասում էինք, որ քեզ ու նոր կնոջդ դիմաւորենք:

ՔԵԲԸԹ (շփոթված).— Հը՞... հա՛, լա՛վ... Ուրեմն, սա ձեր նոր մարն է: (Աբբին նայում է տղաներին, վերջիններս էլ նրան):

ՍԻՄԵՆՆ (չոքվում, արհամարհանքով թքում է).— Տեսնում եմ...

ՓԻԹԵՐ (նույնպես թքում է).— Ես էլ...

- ԱՐԲԻ (առավելություն ունենալու միտումնավորությամբ).— Չեմ  
 դիմանում, գնամ տունս տեսնեմ: (Դանդաղ քայլում է բակով):
- ՍԻՄԵՈՆ (արհամարհանքով).— Իմ տո՛ւնը...
- ՓԻԹԵՐ (Աքքիի ետևից բղավելով).— Էրինը ներսում է: Ավելի  
 լավ է, նրա մոտ չսեսես, որ դա քո տունն է:
- ԱՐԲԻ (կարծես մարտահրավեր ևետելով).— Էրի՛ն... (Հետո մեղմ  
 ձայնով): Նրան էլ կսեսես:
- ՔԵԲԸԹ (արհամարհանքով).— Բանի տեղ չդնես նրան... Էրինը  
 հիմար լակոտ է: Մայրն է՛ տեղը դրած:
- ՍԻՄԵՈՆ (հեզհանքով ծիծաղելով).— Հա՛-հա՛-հա՛... Էրինը ճիշտ  
 ու ճիշտ քո կտորն է: Ոնց որ քթիցդ թոսած լինի: Մազեմազ  
 քեզ է քաշել. չորացած ու դատը ընկուզենի: Բայց նա դեռ քո  
 կոկորդը կկրծի... սպասիր, ծերո՛ւկ...
- ՔԵԲԸԹ (հրամայելով).— Գնացեք աշխատեք:
- ՍԻՄԵՈՆ (երբ Աքքին տուն է մտնում, Սիմեոնը աչքով է անում  
 Փիթերին).— Սա էլ մեր նոր մայրն էր, հա՛ ծերո՛ւկ... Ո՞ր  
 գրողի ծոցից ես գտել: (Սիմեոնն ու Փիթերը ծիծաղում են):
- ՓԻԹԵՐ.— Հա՛-հա՛-հա՛... Լավ կլիներ նոր կնոջդ տանեիր խոզե-  
 րի մեջ գցելիր: Մի խոզ ավելի կունենայինք: (Շղթայրները  
 խփում են իրենց ծնկներին ու բարձրաձայն հռհռում):
- ՔԵԲԸԹ (այնպես է ապշել նրանց անամոթությունից ու համար-  
 ձակությունից, որ խոսում է ակամա).— Սիմեո՛ն, Փիթեր...  
 Ի՞նչ է պատահել... Խմած հո չե՞ք:
- ՍԻՄԵՈՆ.— Չէ, ազատ ենք, դրա համար ենք այսպես ուրախ...  
 Վերջապես ազատվեցինք քեզանից ու քո անիծյալ ազարա-  
 կից... (Նրանք հետզհետե ավելի են զվարթանում):
- ՓԻԹԵՐ.— Մենք գնում ենք Կալիֆոռնիայի ոսկու դաշտերը...
- ՍԻՄԵՈՆ — Քեզ մնա այս գրողի տարած ազարակը... Հիմա դու  
 կարող ես հետդ այն աշխարհը տանել:
- ՓԻԹԵՐ.— Դու էլ, քո ազարակն էլ կարող եք գրողի ծոցը գնալ:
- ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք հիմա ազատ ենք, ծերո՛ւկ... (Ցատկում է):
- ՓԻԹԵՐ.— Ազատ ենք... (Ցատկելով օդի մեջ աբացի է տալիս):
- ՍԻՄԵՈՆ (մոլեգնած).— Հոպլա՛...
- ՓԻԹԵՐ.— Հոպլա՛... (Նրանք անհեղթեք շարժումներով հնդկացի-  
 ների ռազմապար են պարում ծերունու շուրջը, որը, ցատումից  
 բարացած, կարծում է, թե նրանք խենթացել են):

ՍԻՄԵՈՆ.— Մենք ազատ ենք հնդկացիների պես... բախտդ քերում է, որ քեզ չենք մորթում ու մաշկազերծում:

ՓԻԹԵՐ.— Ըտեմարանդ վառում ու անասունների կոտորում:

ՍԻՄԵՈՆ.— Ու նոր կնոջդ բռնաբարում... Հոպլա՛... **(Սիմեոնն ու Փիթերը դադարում են պարել: Ջեռքերը դնում են գոտկատեղին: Անզուսպ հռհռում են):**

ՔԵԲԸԹ (կողմ քաշվելով).— Հա՛, ոսկու քաղցր... Կալիֆոռնիայի խարդախ, հեշտ ճարվող ոսկին... դա է ձեզ խենթացրել:

ՍԻՄԵՈՆ (հեզգեղով).— Չէի՞ր ուզի այդ մեղսայի ոսկուց մի կոշտ Կալիֆոռնիայից ուղարկելիք քեզ, ծե՛ր անասակ...

ՓԻԹԵՐ.— Այստեղ էլ նույն, Կալիֆոռնիայի մեղսայի ոսկուց կա, ծե՛ր անասակ: **(Հեռանալով ծերունու տեսադաշտից, փողի քսակը վեր է նետում ու հռհռում):**

ՍԻՄԵՈՆ.— Կալիֆոռնիայի պես հեշտ գտնված ոսկի է... Ուզո՞ւմ ես, հի՞:

ՓԻԹԵՐ.— Մենք նավով կտարանք Կալիֆոռնիա... Հոպլա՛... **(Ցատկոտում է):**

ՍԻՄԵՈՆ.— Դեպի ազատություն... Հոպլա՛... **(Նա էլ է ցատկում):**

ՔԵԲԸԹ (անսպասելիորեն պոռթկալով).— Անե՛ծք ձեզ...

ՍԻՄԵՈՆ.— Քո անեծքը մեզ չի բռնի... Հոպլա՛...

ՔԵԲԸԹ.— Ես ձեզ շղթայակապ գծանոց կողարկեմ:

ՓԻԹԵՐ.— Մնա՛ս բարով, ծե՛ր աչքածակ...

ՍԻՄԵՈՆ.— Մնա՛ս բարով, կծծի՛ տգրուկ:

ՔԵԲԸԹ.— Կորե՛ք, թե չէ...

ՓԻԹԵՐ.— Հոո՛ւպ... **(Քար է վերցնում: Սիմեոնն էլ նույնն է անում):**

ՍԻՄԵՈՆ.— Մայրիկը հիմա հյուրասենյակում է:

ՓԻԹԵՐ.— Ըհը՛... մե՛կ, երկո՛ւ...

ՔԵԲԸԹ (վախեցած).— Ի՞նչ էք ա՛նում, խելքի եկե՛ք:

ՓԻԹԵՐ.— Երե՛ք... **(Երկուսով քարով խփում են հյուրասենյակի պատուհանին, որը փշրվում է, իսկ վարագույրը՝ պատռվում):**

ՍԻՄԵՈՆ.— Հո՛ւպ...

ՓԻԹԵՐ.— Հո՛ւպ...

ՔԵԲԸԹ (կատաղած հարձակվում է նրանց վրա).— Որ բռնել եմ է՛... ոսկորդների կիշրեմ... **(Բայց նրանք ցատկոտելով ու պարելով հեռանում են: Սիմեոնը ցանկապատի դռնակը դնում է թևի տակ: Քերքը ետ է գալիս՝ հայհույելով և հուսահատ ու**

անկարող աղաղակելով: Եղբայրները հեռանալով երգում են  
ուսկի որոնողների հին երգը «Յ, Սյուզիի» եղանակով:

«Լազեր» նավով սլանալով,  
Ծովն եմ անցնում փոթորկալի,  
Բայց ամեն ժամ տունըս հիշելով,  
Այնտեղ ծնվելս եմ ափսոսում:  
Յ՛, Կալիֆոռնիա...  
Գու ես իմ օթևանը...  
Ես սլանում եմ Կալիֆոռնիա,  
Լվացքի տաշտակը ծնկներս:

Նույն պահին ննջասենյակի աջակողմյան պատուհանը բաց-  
վում է, և Աբբին դուրս է հանում գլուխը: Գոհունակ նայում է  
Քեբբթին):

ԱՄՅԻ.— Հե՛յ... դրանք վերջապես գնացին, հա՛: (Քեբբթը չի պա-  
տասխանում: Աբբին տանտիրուհու հոգածությամբ շարունա-  
կում է): Էֆրաիմ՛ս, այստեղ հրաշալի ննջասենյակ կա... ան-  
կողից... Դա իմ սենյակն է, Էֆրաիմ՛ս:

ՔԵԲԲԹ (խոտովելով: Առանց գլուխը բարձրացնելու).— Մե՛րն  
է... (Աբբին չի կարողանում թաքցնել դժգոհությունը: Գլուխը  
դանդաղորեն ետ է տանում, փակում է պատուհանը: Հան-  
կարծ Քեբբթի գլուխը ինչ-որ սուկալի միտք է սողոսկում):  
Գուցե նրանք մի վատություն արել են... Գուցե անասուններին  
են թունավորել, կամ... (Վազելով գնում է դեպի գոմը):

Քիչ անց կամացուկ բացվում է խոհանոցի դուռը, և Աբբին  
ներս է մտնում: Նա մի պահ կանգնում, նայում է Էբինին: Վեր-  
ջինս Աբբինն չի նկատում: Աբբին գննող հայացքով նայում է նը-  
րան: Էբինի բարետեսությունն ու երիտասարդությունը նրա մեջ  
թաքուն տենչանք են առաջացնում: Հանկարծ Էբինը, նկատելով  
կնոջը, գլուխը բարձրացնում է: Նայում են միմյանց: Էբինը կար-  
կամած ու շառագունած տեղից վեր է թռչում:

ԱՄՅԻ (իրեն բնորոշ կրքոտ ձայնով, ինչպես խոսում է ամբողջ  
գործողության ընթացքում).— Դու Էբինն ես, հա՛: Իմ անու-  
նը Աբբի է: (Ժպտալով): Ես քո նոր մայրն եմ:

ԷԲԻՆ (կատաղած).— Ո՛չ... գրո՛ղը քեզ տանի...

ԱՄՅԻ (ձևացնելով, իբր, չի լսում: Գլուխը ժպտով).— Հայրդ  
քո մասին շատ է պատմել, Էբին՛ն:

ԷՔԻՆ.— Հա՛...

ԱՅԲԻ.— Չարժե նրան հակառակվել... Ծեր մարդ է... (Երկարա-տև դադար: Նրանք նայում են միմյանց): Բայց ես չեմ ուզում այստեղ ինձ մայր ձևացնել: (Զմայանքով): Ախր դու այն-քան մեծ տղա ես և ուժեղ... Ես միայն քո բարեկամը կլինեմ: Եթե ինձ հետ ընկերություն անես, կտեսնես, թե ինչքան թեթև կանցնի քո կյանքը: Գուցե քեզ նրա հետ հաշտեցնեն: (Սե-փական ուժը գիտակցելով ու արհամարհանքով): Հայրդ ինձ համար ամեն ինչ կանի...

ԷՔԻՆ (դառը արհամարհանքով).— Հա՛... (Նորից են նայում ի-րար: Էրինը չափազանց բարկացած է ու գրգռված: Ծիզով զսպում է իրեն): Կորի՛ր գրողի ծոցը...

ԱՅԲԻ (հանդարտ ձայնով).— Եթե ինձ հայհույելով դու քեզ լավ ես զգում, հայհույի ինչքան կամենաս: Մինչև այստեղ գալս, գիտեի, որ դո՛ւ, և ոչ թե մեկ ուրիշն է ինձ հայհույելու: Ինչ ասեմ, քո փոխարեն ես էլ նույնը կանեի... եթե օտար մի կին գրավեր մորս տեղը: (Ուշադիր զննում է նրան: Էրինը բար-կությունից ու կրքից դողում է): Երևում է դու մորդ շատ ես սիրել, հը՛... Իմ մայրն էլ շատ վաղուց է մահացել: Ես այն ժամանակ շատ փոքր եմ եղել ու ոչինչ չեմ հիշում: (Գաղար): Բայց, Էրի՛ն, դու երկար չես ասի ինձ: Այս աշխարհում ամե-նավատը ես չեմ: Ծակատագրով ես ու դու շատ ենք նման ե-ղել իրար: Հենց որ քեզ տեսա, իսկույն զգացի այդ: Ես նույն-պես շատ եմ տանջվել... չսպիից ավելի, իսկ իմ տառապանքի դիմաց ոչ մի լավ օր չեմ տեսել: Ծնված օրից որք եմ մեծա-ցել և ստիպված, սրա-նրա տներում քոծություն եմ արել: Հե-տո ամուսնացա: Բայց ամուսինս հարբեցող դարձավ, և ես նորից ստիպված էի ուրիշների տներում աշխատել: Ծուտով երեխասս մեռավ: Ամուսինս էլ հիվանդացավ ու այն աշխարհը զնաց: Այդ ժամանակ ուրախացա՝ գոնե մի անգամ կյանքում ազատ մնացի... Բայց դե իմ ազատությունը ուրիշի տներում քոծություն անելն էր այնքան, մինչև մի օր հույսս կկտրեի, թե ես նույնպես իմ սեփական տունուտեղը կունենամ: Հենց այդ ժամանակ էլ հայրդ եկավ:

Երևում է Քեբըթը, գոմից է վերադառնում: Նա մոտենում է ցանկապատին, հայացքն ուղղում է այն ճանապարհին, որտեղով հեռացել էին եղբայրները: Հեռվից հագիվ լսվում են նրանց երգի՝



«Ո՛ր, Կալիֆոռնիայի» հնչյունները: Քերթըրը ցասկոտ դեմքով ու բռունցքները սեղմած կանգնում է:

ԼԻՆՆ (ճիգով զսպելով աճող տենչանքն ու համակրանքը: Խընպտո ձայնով).— Հայրս եկավ... քեզ պոռնիկի պես գնեց ու քարշ տվեց այստեղ... (Աբբին շտապում է բարկությունից: Նա սկսում է դողալ: Էբինը կատաղած ավելացնում է): Իսկ ինչքան վճարեց... Նա քեզ այս ագարակո՛վ խաբեց, այս ագարակով, որ մորիցս էր գողացել, բայց հիմա իմն է... Դե՛, կորի՛ր գրողի ծոցը...

ԱՐԲԻ (սառն ու ինքնավստահ քրքիջով).— Քո՞նն է... Հա՛-հա՛-հա՛... Դեռ կոտեսենք... (Հետո քարացած): Ի՞նչ է, տղամարդու կարո՞տ էի մնացել... Էլ ինչո՞ւ քո սմքած հոր հետ ամուսնացա...

ԼԻՆՆ (չարամտորեն).— Կասե՛մ նրան... Ինչ որ հիմա ասում ես, մանրամասն կպատմեմ նրան:

ԱՐԲԻ (ժպտալով).— Իսկ ես էլ նրան կհամոզեմ, որ քեզ մտրակելով վոնդի այս ագարակից:

ԷՐԻՆ.— Սատանա՛...

ԱՐԲԻ (գրգռելով նրան).— Սա իմ ագարակն է: Իմ տունը, խոհանոցը...

ԼԻՆՆ (կատաղորեն, կարծես, պատրաստվում է հարձակվել նրա վրա).— Չայնդ կորի՛ր, լի՛րք սատանա:

ԱՐԲԻ (մոտենում է նրան: Գեմքին ու մարմնին անտվոր գռեհիկ արտահայտություն: Կրքոտ ու զգուշավոր ձայնով).— Իսկ վերնահարկում ննջասենյակս է ու... անկողինս... (Էբինը չափազանց շփոթված ու հուսահատված նայում է նրա աչքերի մեջ: Աբբին մեղմորեն ավելացնում է): Ես ոչ մեկին վատություն չեմ արել... բացի թշնամիներիցս: Ես միշտ կկոպեմ բոլոր նրանց դեմ, ովքեր կխանգարեն ինձ ապրել: (Բռնում է նրա ձեռքը: Գլուխանքով): Էբի՛ն, արի ես ու դու բարեկամներ լինենք:

ԼԻՆՆ (հիպնոսված).— Ընը՛... (Հետո վախեցած ձեռքը հեռացնում է նրանից): Չէ՛, պատա՛վ վիռկ: Ես ասում եմ քեզ... (Գռնից դուրս է փախչում):

ԱՐԲԻ (ժպտալով, գոհմունակ ու հռետորավարի ինքն իր հետ խոսելով).— Ինչ լավ է: (Հպարտորեն նայում է սեղանին): Հիմա իմ ամանները կլվանամ:

Էբինը, մուտքի դուռը շրխկացնելով, դուրս է գալիս: Երևում է ազարակատան առմուտքի մոտ: Հորը տեսնելով՝ կանգնում ու ատելությամբ նայում է նրան:

**ՔԵԲԸԹ** (կատաղությամբ ձեռքերը երկինք է կարկառում).— Տե՛ր Ամենակարող... Անիծիր ու մեղքու իմ անհնազանդ որդիներին:

**ԷԲԻՆ** (կոպտորեն քնդհատելով նրան).— Դու էլ, քո Աստվածն էլ... Որ միշտ անիծում ու թշվառացնում եք մարդկանց:

**ՔԵԲԸԹ** (յնկատելով Էբինին).— Աստվա՛ծ, տե՛ր կանգնիր միայնակներին ու ծերերին...

**ԷԲԻՆ** (հեզանելով).— Եվ մեղքի մեջ գցիր հոտիդ ոչխարին: Գրողի ծոցը գնա՛ քո Աստծո հետ: (**Քեքըթը շրջվում է: Նրանք չարացած նայում են միմյանց**):

**ՔԵԲԸԹ** (խստորեն).— Հա՛, դո՛ւ ես: (**Մատով սպառնալով**): Անաստվա՛ծ ապուշ... (**Հետո հապշտապ**): Ինչո՞ւ չես աշխատում:

**ԷԲԻՆ**.— Իսկ դո՛ւ ինչու չես աշխատում: Սիմեոնն ու Փիթերը գընացել են, իսկ մենակ՝ չեմ կարող...

**ՔԵԲԸԹ** (**արհամարհանքով**).— Ես գիտեի, որ դու թուլամորթ ապուշ ես: Ես այս տարիքում էլ տասն անգամ քեզանից ուժեղ եմ: Տո՛, դու ինչ տղամարդ ես... (**Հետո խստորեն**): Դե՛ լավ, գնացի՛նք աշխատելու: (**Գնում են: Հեռվից հագիվ լսվում են «Կալիֆոռնիա» երգի հնչյունները: Խոհանոցում լվանում են ամանները**):

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

### ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Երկու ամիս անց: Ազարակատան բակը՝ ինչպես առաջին գործողության ժամանակ: Կիրակօրյա շոգ կեսօր: Աբբին իր ամենալավ զգեստով նստել է ճոճաթոռին: Տոթից թմրած ու լուռ ճոճվում է՝ կիսախուփ աչքերով ձանձրացած նայելով դիմացը:

Էրփնը, ննջասենյակի պատահանից գլուխը հանելով, զգուշորեն նայում է շուրջը, փորձելով տեսնել ով կա բակում: Բայց հակառակ նրա զգուշությանը, Աբբին զգում է Էրփնի ներկայությունը: Աբբին դադարում է ճոճվել: Անհամբեր է: Հուզված սպասում է: Էրփնը զգում է նրա ներկայությունը, ճիգով մտքից վանում է կրկնոջ մասին մտածումները, դժկամությամբ թքում է ու գլուխը ետ բաշում: Աբբին շարունակում է շունչը պահած սպասել՝ կրքով ու կաթոգին փորձելով որսալ սենյակից լսվող յուրաքանչյուր շշուկ:

Էրփնը դուրս է գալիս բակ: Նրանք նայում են միմյանց աչքերի մեջ: Նա վարանում է ու շփոթվում: Աբբին բարձր բրբջում է՝ միաժամանակ ռխակալվելով ու գրգռվելով: Էրփնը խոժոռված, լայն բայերով դուրս է գալիս նեղլիկ ճանապարհ: Աբբիի կողքից անցնելիս՝ ճիգերի գերագույն լարումով փորձում է չտեսնելու տալ նրան: Էրփնը կիրակնօրյա կուստյումով է: Լվացվելուց ու սափրվելուց հետո նրա դեմքը փայլում է: Աբբին նստում է ճոճաթոռի եզրին: Հալացքը քինախնդիր է ու մոլի կրքով լի: Երբ Էրփնը անցնում է նրա կողքից, կշտամբանքով բրբջում է:

ԻՒԲՆ (պտոթկալով շրջվում է նրա կողմը).— Ո՞ւմ վրա ես ծիծաղում...

ԱԲԲԻ (ցնծությամբ).— Քո՛ւ...

ԷՐՓՆ — Ինչո՞ւ: Ծիծաղելու ի՞նչ կա...

ԱԲԲԻ.— Դու աղնպես ես փայլում, կարծես ցուցահանդեսի ցուլ լինես:

ԻՒԲՆ (արհամարհանքով).— Իսկ դու կարծում ես գեղեցիկ ես, հա՛: (Նրանք նայում են միմյանց աչքերի մեջ: Աբբին որսում է նրա հալացքը, հակառակ Էրփնի ակներև ճիգերի: Կնոջ աչքերը կրքից շողում են: Տոթի մեջ նրանց մարմնական տենչանքը դառնում է գրեթե շոշափելի):

ԱԲԲԻ (մեղմորեն).— Բայց... Էրփ՛ն, մտքումդ ուրիշ բան կա, որը չես ուզում ասել: Ուզում ես գալի... չես կարող, որովհետև բնությանը հակառակ բան է: Այն օրվանից, ինչ եկել եմ սղուտեղ, դու ամեն օր կուվում ես մարմնիդ հետ, փորձելով ինքդ քեզ համոզել, որ ես գեղեցիկ չեմ, որ ես քո դուրը չեմ գալիս: (Խոնավ ու փայլուն շուրթերով բրբջում է՝ աչքը Էրփնից չկտրելով: Գաղար: Աբբիի մարմինը կրքից գալարվում է: Հետո նվաղկոտ շնչում է): Ձե՞ որ արևը նույնպես զորավոր է ու սրող: Արևը տաքացնում է հողը, բնությունը, անեցնելով

ծառերը, մեծացնելով ու մեծացնելով... Արևը վառում է ցաւ քեզ, ջերմացնելով հոգիդ, որից ցանկությունն է առաջանում, ցանկություն՝ միանալու, լցվելու մեկ ուրիշի մեջ: Հետո այդ ուրիշն է ջերմանում... արևից... աճում է, մեծանում, ահա այդ ծփիկների պէս և ուզում տիրանալ քեզ... (Նորից մեղկորեն ծիծաղում է՝ տղայի հայացքը որսալով: Էրինը քայլ է անում դեպի կինը, մաքառելով սեփական կամքի դեմ): Էրի՛ն բնությունը կհաղթի քեզ: Լավ կլինի տիրանաւ նրան քան շուտ է... լիովին տիրանաւ...

ԷԲԻՆ (փորձելով հաղթահարել նրա հրապուրանքը: Շփոթված).— Եթե հալոյիկն իմանա ինչ ես ուզում անել... (Քինախնդիր): Դե՛, ստեճք, դու նրան արդեն հիմարացրել ես: (Աբբին ծիծաղում է):

ԱԲԲԻ.— Իսկ դու քեզ ավելի հանգիստ չե՞ս զգում, որ նա մի քիչ հիմարացել է ու փափկել:

ԷԲԻՆ (վճռականորեն).— Չէ՛... ես միշտ կուլել եմ նրա հետ ու պիտի կուլեմ... Նաև՝ քեզ հետ, մորս իրավունքների համար, նրա ազարակատան համար: (Էրինը բարկանալով թոթափվում է Աբբիի քիչ առաջվա հրապուրանքից: Աչքերը ոլորում է կնոջ վրա): Քեզ չի հաջողվի ինձ մոլորեցնել: Ուզում ես ամեն ինչ կուլ տալ... Դե՛, դու դեռ կտեսնես, որ ես ոսկրոտ պատառ կլինեմ քո կոկորդում: Չես կարող ինձ ծամել:

ԱԲԲԻ (փորձում է վերագանել իր հրապուրյի ուժը: Հրամայում է).— Էրի՛ն...

ԷԲԻՆ.— Դե... ձե՛ն քաշիր ինձանից: (Փորձում է հեռանալ):

ԱԲԲԻ (ավելի հրամայաբար).— Էրի՛ն:

ԷԲԻՆ (բարկացած կանգ է առնում).— Ի՞նչ ես ուզում:

ԱԲԲԻ (փորձելով զսպել աճող հուզմունքը).— Ո՛ր ես գնում:

ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).— Գնամ՝ մի քիչ գրոսնեմ:

ԱԲԲԻ.— Գյո՞ւղ ես գնում:

ԷԲԻՆ (գրգռված).— Ստեճք թե:

ԱԲԲԻ (գրգռված).— Մի՛նիկն տեսնելո՞ւ:

ԷԲԻՆ.— Ստեճք թե:

ԱԲԲԻ (մեղկորեն).— Ուզում ես հետը պառկե՞լ:

ԷԲԻՆ (հիշաչար ժպտով).— Չասացի՞ր բնությանը հաղթել չի լինի: (Քրքջալով ուզում է հեռանալ):

ԱԲԲԻ (պտոթկալով).— Նա պառավ տառեխ է...

ԼԼԻՆ (արհամարհանքի ճիգով).— Համեմայն դեպս, նա քեզանից գեղեցիկ է:

ԱԲԻԻ.— Իհարկե... որովհետև գյուղի բոլոր հարբեցողները նըրան...

ԼԼԻՆ (կշտամբանքով).— Ինչ անենք: Բայց նա քեզանից գեղեցիկ է:

ԱԲԻԻ (մղեզմած).— Ձա՛նդ... չհամարձակվես ինձ համեմատել նրա հետ:

ԼԼԻՆ.— Մի՞նի գոնե խորամանկորեն չի գողանում իմ ունեցած-չունեցածը:

ԱԲԻԻ (անխնա բռնելով նրա թույլ կողմը).— Քո ունեցած-չունեցածը: Դու նկատի ունես ի՞նչ ազարակը:

ԼԼԻՆ.— Հա, այդ ազարակը, որին տիրանալու համար քեզ վաճառեցիր... պատաված պոռնիկի պես... Հա՛, այդ ազարակը...

ԱԲԻԻ (զայրույթով).— Կյանքումդ չես տեսնի, որ այդ ազարակից թևկուզ մի փտած մոլախոտ քեզ հասնի: (Մշալով): Կորի՛ր աչտեղից: Վազի՛ր քո փնթի բոզի մոտ, որ խայտատակես հորդ ու... ինձ: Եթե ուզեմ, կարող եմ նրան սսել, որ քեզ մտրակելով դուրս բջի այս ազարակից: Դու այստեղ ապրում ես միայն սպն սրտոնատով, որ ե՛ս եմ թույլատրում: Կորի՛ր տատեղիդ, ես գզվում եմ քո տեսքից... (Նա դադարում է խոսել, հեալով ու շողացող աչքերով նայելով էրինին):

ԼԼԻՆ (նույն կերպ աչքերը հատելով).— Ես էլ քեզանից եմ զրգվում: (Շրջվում ու լայն քայլերով գնում է: Արբին ատելությամբ նայում է նրան):

Գոմի կողմից երևում է Քեբբթը: Նրա դեմքից չբացել է նախկին խոժոռ արտահայտությունը: Չափազանց մեղմ ու զվարթ տղրամաղորության մեջ է: Աչքերում՝ տարօրինակ երազկոտություն: Մարմնական թուլության հետքն իսկ չկա: Ավելին, կորովի ու երիտասարդ է երևում: Արբին, նկատելով նրան, խորշանքով գլուխը թերում է: Քեբբթը զգուշորեն մոտենում է նրան:

ԲԻՐԲԹ (մեղմորեն).— Նորի՛ց էիք վիճում իրար հետ:

ԱԲԻԻ (կտրուկ).— Չէ՛:

ԲԻՐԲԹ.— Բայց դուք շատ բարձր էիք խոսում: (Նստում է առմուտքի աստիճանների):

ԱԲԻԻ (կշտամբանքով).— Եթե լսել ես, էլ ինչո՞ւ ես հարցեր տալիս:

**ՔԵՐԸԹ.**— Լսեցի, բայց չհասկացա ինչի մասին էիք խոսում:  
**ԱՐՔԻ (հանգստացնելով).**— Դե լավ... ինչ կա, որ ինչի մասին  
վիճենք:

**ՔԵՐԸԹ (դադարից հետո).**— Էրի՛նը խելատ լավոտ է:

**ԱՐՔԻ (դժգոհ).**— Ոնց որ քթիցդ թուած լինի:

**ՔԵՐԸԹ (ակններն հետաքրքրասիրությամբ).**— Աբբի՛, դու այդ-  
պե՛ս ես կարծում: **(Գաղարից հետո: Ոխակալությամբ):** Ես  
ու Էրի՛նը միշտ կովում ենք: Ոչ մի կերպ չեմ կարողանում  
նրան տանել: Այնքան հիմար է: Ժիշտ մայրն է, տեղը դրած:

**ԱՐՔԻ (արհամարհանքով).**— Ըհը՛... համարյա քեզ պես:

**ՔԵՐԸԹ (կարծես չլսելով).**— Գուցե շատ խիստ եմ եղել հետը:

**ԱՐՔԻ (ծաղրելով).**— Քիչ առաջ հենց դրա մասին էի՛նք խոսում:  
Էրի՛նն ասում էր, քանի գնում, դու հիմարանում ու ջրիկա-  
նում ես... աղբի պես...

**ՔԵՐԸԹ (դեմքը վայրկենաբար խոժոռվում է).**— Էրի՛նը: Տե՛ս  
հա... ասա խելքը գլուխը հավաքի ու ինձ հետ գործ չունենա,  
թե չէ... **(Գաղար: Աբբին դեռ դեմքը շրջել է նրանից: Քերը-  
քը աստիճանաբար մեղմանում է: Նայում է երկնքին):** Սիրուն  
է, չէ՞:

**ԱՐՔԻ (հակառակվելով).**— Երկինք է էլի...

**ՔԵՐԸԹ.**— Երկինքը... կարծես նոր հերկած արտ լինի: Տաք, փղի-  
րուն արտ:

**ԱՐՔԻ (հեղձանքով).**— Չէի՞ր ուզի այդ արտին էլ տիրանալ: **(Քթի  
տակ արհամարհանքով ժպտում է):**

**ՔԵՐԸԹ (ակններն աշխույժով).**— Հա՛, ուզում եմ: Ես ուզում եմ  
երկնքում լինել: **(Գաղար):** Աբբի՛, այն ծերացել եմ: Ծյուղից  
կախված լիկված խնձոր եմ դարձել: **(Գաղար: Աբբին շփոթ-  
ված նայում է նրան: Քերքը շարունակում է):** Չե՛ս գգում,  
մի տեսակ ցուրտ է: Չնայած կրակ է թափվում երկնքից: Չե՛ս  
գգում, ցուրտ է:

**ԱՐՔԻ.**— Չէ՛:

**ՔԵՐԸԹ.**— Իսկ գոմում տաք է, և կովերից հրաշալի հոտ է գա-  
լիս: **(Գաղար):** Կուլերն էլ տարօրինակ են:

**ԱՐՔԻ.**— Քեզ պե՛ս:

**ՔԵՐԸԹ.**— Չէ՛, Էրի՛նի: **(Գաղար):** Զգում եմ, կամաց-կամաց  
հաշտվում եմ նրա հետ, ինչպես մի ժամանակ... նրա մոր  
հետ էի հաշտվում: Նոր եմ հասկանում, որ Էրի՛նը իր սպու-

շուրջունը մորից է ժառանգել: Ես նրան դեռ կարող եմ ազարակից մի բան տալ, եթե հիմարություններ չանի: **(Ռադար):** Աբբի', ծերությունը արդեն սողոսկում է ոսկորներինս մեջ:

**ԱԲԲԻ (անտարբերությամբ).**— Դե լավ, դեռ չես մեռել:

**ՎԵԲԸԹ (տեղից ելնելով).**— Հա', դու ճիշտ ես ասում: Սատանի աչքից հեռու, դեռ առողջ եմ ու կաղնու պես դիմացկուն: **(Հետո մտաշվելով):** Բայց երբ ծերանում ես, Աստված զգուշացնում է, որ պատրաստվես: **(Լռություն):** Դրա համար եմ ամեն անգամ Էբիհին հիշում: Մանավանդ հիմա, երբ նրա անիծյալ եղբայրները դժոխքի ճամփան բռնեցին... երբ այլևս ոչ ոք չկա, որ ազարակիս տեր կանգնի: Մնացել է միացն Էբիհը:

**ԱԲԲԻ (քինախնդիր).**— Բայց ես կամ, չե՞... **(Հուզված):** Ինչ ինչո՞ւ Էբիհը այդպես միանգամից սիրտդ մտավ, հը՞... Իսկ ես քո օրինավոր կինը չե՞մ:

**ՎԵԲԸԹ (ակամա).**— Ըհը: Կինս ես: **(Ռադար: Քերքը թերահավատորեն նայում է Աբբիին, որի աչքերը դառնում են խուսափող: Հետո անսպասելիորեն բռնում է կնոջ ձեռքերը, սեղմում ու հավատացյալներով շրջապատված քահանայի պես մեղմ շնչում):** «Դու, Սարոնի իմ ծաղիկ... Աչքերդ աղավնիների աչքեր են, շուրթերդ նման են որդան կարմրի թելերին, ստինքներդ նման են երկու ուլերի, պորտդ խմիչքով լի կլոր մի գավաթ է, իսկ փորդ ցորյանի շեղջ՝ կարմիր շուշանների տակ...»<sup>7</sup>: **(Քերքը համրույրներով է ծածկում նրա ձեռքը: Կինը ձևացնում է, իբր, չի նկատում. ուղիղ նայում է առաջ՝ խիստ ու բարկացկոտ աչքերով):**

**ԱԲԲԻ (բարկացած հեռացնելով ձեռքերը).**— Ուրեմն, մտադիր ես ազարակը Էբիհին թողնել, հա՞... Կարծես, ես քեզ ճիշտ հասկացա:

**ՎԵԲԸԹ (չոքած աչքերով).**— Ում թողնե՞մ: **(Հետո քինախնդիր համառությամբ):** Ես ոչ մեկին էլ չեմ թողնելու ազարակս:

**ԱԲԲԻ (անհանգստացած).**— Բայց հո չե՞ս կարող հետդ մյուս աշխարհ տանել...

**ՎԵԲԸԹ (մի պահ մտածելով, հետո ակամա).**— Հա', իհարկե չեմ կարող: **(Պահ անց՝ արտասովոր կրքոտությամբ):** Բայց եթե հնարավոր լիներ, հավերժությունը վկա, հետո այն աշխարհ կտանեի: Կամ եթե իմանայի, թե երբ եմ մեռնելու... Կհրդենեի

ազարակս, ցորենի բոլոր խրձերը, ծառի վերջին ճյուղը: Հետո Քանգոյստ ինձ համար կհասնի, լավ հասկանալով, որ ինձ նետ մետում է ամեն ինչ ու ոչ մեկը չի կարող տիրանալ իմ ունեւորվածքին, որ ստեղծել եմ ոչնչից... արյուն-քրտինքով...

**(Գաղար: Հետո անսովոր սիրալիրությամբ):** Միայն կովերիս չեմ վառի: Նրանց ես ազատ կարձակեմ:

**ԱՅՏԻ (բարկացած).**— Ուրեմն ի՞նձ էլ կադրես:

**ՔԵՆԸԹ (մեղմ ժպտալով).**— Քեզ էլ կովերի նետ ազատ կարձակեմ:

**ԱՅՏԻ (կատաղությամբ).**— Ուրեմն դա՞ է իմ վարձքը: Դու այդպիսի ես հատուցում իմ այն լավության դիմաց... Ախր ես ուզում էի քեզ ու Էբինին, որ սաստիկ ասում է քեզ, հաշտեցնել: Իսկ դու... դու... ուզում ես ինձ վռնել...

**ՔԵՆԸԹ (հապշտապ).**— Աբբի՛, հասկացիր...

**ԱՅՏԻ (վրիժառությամբ).**— Դե՛, ասա՛, որտե՞ղ է հիմա Էբինը: Նա գնաց այդ պռոնիկ Մինիի մոտ: Ես փորձեցի թույլ չտալ: Ախր նա խաղատակում է քեզ ու ինձ... այն էլ՝ սուրբ Ծաբաթ օրը...

**ՔԵՆԸԹ (կատաղած).**— Նա ծնված օրից անատակ է: Նրա սիրտը ցանկությունից է մաշվում:

**ԱՅՏԻ (բարկացած ու հաստատակամ).**— Նա ինձ է ուզում... Այդ ցանկությունը ինձ համար է: Կարելի՞ է այդ բանը նրան ներել:

**ՔԵՆԸԹ (աչքերը սևեռելով կնոջ վրա: Մեռյալ լռություն).**— Քե՛զ է ուզում...

**ԱՅՏԻ (լրբացած).**— Ուզում էր նետս պատկել:

**ՔԵՆԸԹ (շարունակում է չոփած աչքերով նայել: Հետո դեմքին սուկալի կատաղություն է իջնում: Ետ է ցատկում ու ամբողջ մարմնով դողում).**— Ամենակարող Աստված... Ախր ես շանտատակ կանեմ նրան...

**ԱՅՏԻ (վախենալով Էբինի համար).**— Ո՛չ, ո՛չ...

**ՔԵՆԸԹ (վայրենացած).**— Ես հրացանով նրա ապուշ ողեղը կցըրեմ այդ ծփիների կատարին:

**ԱՅՏԻ (գրկելով նրան).**— Ո՛չ... Էֆրահի՛մ...

**ՔԵՆԸԹ (կոպտորեն հրում է նրան).**— Հա՛... Աստված վկա, որ ասացի՛ կանեմ:

**ԱՅՏԻ (հանդարտեցնելով).**— Լսիր, Էֆրահի՛մ, դա ուղղակի տղա-



լական հիմարություն էր: Լուրջ բան չկար: Պարզապես կատակում էր ու հիմարություններ դուրս տալիս:

ԲԼԲԸԹ.— Իսկ ինչո՞ւ ասացիր... ցանկություն...

ԱԲԲԻ.— Գուցե ճիշտ չկարողացա բացատրել միտքս: Բացի այդ, բարկությունից քիչ մնաց խելագարվեի, երբ ասացիր, թե ազարակը նրան ես թողնելու:

ԲԼԲԸԹ (հանդարտ, բայց դեռ խոժոռված ու բիրտ).— Դե լավ... եթե ուզում ես, նրան մտրակելով դուրս կվճռեմ:

ԱԲԲԻ (մոտենում, բռնում է նրա ձեռքը).— Ո՛չ: Իմ մասին մի՛ մտածիր: Պետք չի նրան դուրս քշել: Խելացի բան չի լինի: Իսկ քեզ ո՞վ կօգնի: Ախր ոչ մեկը չկա, որ աշխատի:

ՔԼԲԸԹ (մտածելով նրա ասածների շուրջը: Հետո հավանությամբ գլխով է անում).— Միշտ ես ասում: (Գլուրագրգիռ): Դե՛ լավ... թո՛ղ մնա: (Նստում է առմուտքի աստիճաններից: Արքին նստում է նրա կողքին: Քեքքըը արգահատանքով մըմընջում է): Պետք չէր այդ հիմար հորթի պատճառով բարկանալ: (Գաղափար): Բայց մի հարց կա, որ... Իսկ իմ ո՞ր զավակը տեր կկանգնի ազարակիս, եթե Տեքը ինձ իր մոտ կանչի: Ախր Սիմեոնն ու Փիթերը դժոխքի ծոցը գնացին: Իսկ Էբիան էլ ուզում է նրանց պես...

ԱԲԲԻ.— Ազարակին ես տեր կկանգնեմ:

ԲԼԲԸԹ.— Է՛, դու կին ես:

ԱԲԲԻ.— Բայց քո՛ կինը:

ԲԼԲԸԹ.— Կինը իմը չէ: Որդին է իմը: Իմ արյունը... Իսկ իմ ունեցվածքին իմ միս ու արյունը պետք է տեր կանգնի: Այդ ժամանակ, եթե վեց ոտնաչափ հողի տակ էլ լինեմ, մինևույն է, ազարակը իմը կլինի: Հասկացա՞ր:

ԱԲԲԻ (թշնամանքով նայելով նրան).— Հասկացա:

Գառնում է չափազանց մտախոհ: Դեմքը խորամանկ արտահայտություն է ստանում: Աչքերը զննում են Քեքքից:

ԲԼԲԸԹ.— Իսկ ես ձերացել եմ, ճյուղից կախված լիկամ խնձոր դարձել: (Հետո անսպասելիորեն ուժ գտնելով իր մեջ): Բայց չէ... դեռ չեմ կոտրվի... ես դեռ շատ տարիներ կդիմանամ: Հավերժությունը վկա, կարող եմ հազար ջանելի խեղճացնել սո՛նե՛ն տեսակ աշխատանքով...

ԱԲԲԻ (անսպասելիորեն ընդհատելով նրան).— Աստված գուցե մեզ մի որդի բաշխի:

**ՔԵՐԸԹ (թերքում, կաթոգին նայում է նրան).**— Դու ուզում ես  
ասել... Տղա՞ ծնվի ինձանից ու... քեզանից:

**ԱՐՔԻ.**— Ըհը... (**Քծնող ժպտով**): Ինձ տղա է պետք: Իսկ ի՞նչ  
գարմանակու բան կա: Չէ որ դու ուժեղ տղամարդ ես, չէ՞:  
Ինչո՞ւ ես այդպես նայում: Ոչ մի անգամ մտքովդ չէ՞ր ան-  
ցել: Իսկ ես միշտ երազում էի ու աղոթում, որ այդ բանը շուտ  
կատարվի:

**ՔԵՐԸԹ (չերմեռանդ հուզավառությամբ).**— Դու աղոթո՞ւմ էիր,  
Աքբի՛, որ մեզ... որդի՞ ծնվի:

**ԱՐՔԻ.**— Ըհը: (**Մտախոհ որոշմամբ**): Հիմա ինձ տղա է պետք:

**ՔԵՐԸԹ (հուզված ճանկում է նրա ձեռքերը).**— Աքբի՛, դա Աստ-  
ծո ողորմությունը կլինի... Ամենակարող Աստծո ողորմությու-  
նը իմ ձերության օրերին... մենակության մեջ... Աքբի՛, հրա-  
մայիր ինչ որ մտքովդ անցնում է, և ես կանեմ:

**ԱՐՔԻ (ընդհատելով).**— Այդ ժամանակ ազարակը իմը կլինի ու...  
այդ տղայի՞նը:

**ՔԵՐԸԹ (վճռական).**— Ասացի ամեն ինչ կանեմ: Երդվում եմ...  
եթե չկատարեմ, թող հավերժ անիծյալ լինեմ դժոխքում:  
(**Մնկի է գալիս: Աքբիին բաշում է ներքև, իր կողքին: Գողում  
է հույսերի տեղից**): Նորից աղոթիր Տիրոջը, Աքբի՛: Այսօր  
շարաթ է: Ես էլ քեզ հետ կաղոթեմ: Երկու հոգու աղոթքը  
ավելի շուն կհասնի Աստծուն: «Եվ Աստված ունկնդրեց Ռա-  
բելին, և նա հղիացավ ու մի տղա ծնեց...»<sup>8</sup>: Եվ Աստված  
յսեց Աքբիին... Աղոթիր, Աքբի՛ աղոթիր, որ Աստված ուն-  
կընդրի քեզ: (**Մրմնջալով՝** գլուխը խոնարհում է: **Աքբին ձե-  
վացնում է, իբր, աղոթում է, բայց աչքի տակով արհամար-  
հական ու հաղթական հայացք է ձգում նրա վրա**):

Երեկոյան մոտավորապես ժամը ութը: Երևում են վերնահար-  
կի երկու ննջասենյակները: Էբինը ձախակողմյան սենյակում է,  
մահճակալի եզրին նստած: Հուզմունքից ու շոգից համվել ու մնա-  
ցել է միայն շապիկով: Մտահոգ է: Կզակը հենել է բռունցքներին  
ու նայում է ուղիղ առաջ:

Մյուս ննջասենյակում Քերըթն ու Աքբին են կողք-կողքի նըս-

տել՝ հնաոն փետրե անկողնով մահճակալին: Քերթը շապիկով է, կինը՝ գիշերազգեստով: Քերթը տակավին հուզված է. որդի ունենալու միտքը հանգիստ չի տալիս նրան: Երկու ննջասենյակներն էլ աղոտ լուսավորված են երկարավուն, մարմրող մոմերով: ԲԵԲԸԹ.— Ագարակին տղա է պետք:

ԱԲԲԻ.— Ինձ նույնպես տղա է պետք:

ԲԵԲԸԹ.— Երբեմն ինձ թվում է՝ իմ ագարակն ու դու նույնն եք: Դրա համար իմ մենակության պահին կաշոյում եմ քեզանից: (Գաղար: Բռունցքով խփում է ծնկին): Ինձանից ու իմ ագարակից արու զավակ պետք է ծնվի:

ԱԲԲԻ.— Ավելի լավ է քնես, թե չէ... արդեն ամեն ինչ խառնում ես:

ԲԵԲԸԹ (անհանգստացած).— Չէ՛, չեմ քնի: Գլուխս շատ լավ էլ աշխատում է: Պարզապես դու ինձ չես հասկանում, դրա համար ես այդպես խոսում: (Հուսահատ նայում է հատակին):

ԱԲԲԻ (անտարբեր).— Գուցե:

Մյուս սենյակում Էփինը տեղից ելնում է ու ինքնամոռացման մեջ սկսում զնալ-զալ սենյակում: Արբին ուշադիր լսում է մյուս սենյակից եկող յուրաքանչյուր ոտնաձայն: Աչքերը հառել է միջնապատին, այնպես, կարծես, նրանց երկուսի տաք հայացքները թափանցում են պատի միջով: Էփինը ինքնամոռացման մեջ մեկնում է երկու ձեռքերը, որպեսզի գրկի նրան, իսկ Արբին փոքր-ինչ բարձրանում է տեղից: Հետո, խելքի գալով, քրթմնջալով հայհոյում է ինքն իրեն ու նետվում մահճակալին՝ գլուխը թաղելով բարձի մեջ, իսկ ձեռքերը միակցում ծոծրակին: Արբին նվաղկոտ հոգոց է հանում, միջդեռ աչքերը հառված են միջնապատին: Ողջ էությունը համակ ուշադրություն դարձած, փորձում է որսալ կողքի սենյակից լավող յուրաքանչյուր աննշան ձայն:

ԲԵԲԸԹ (հանկարծ գլուխը բարձրացնելով՝ նայում է կնոջը: Արհամարհանքով).— Իսկ դու... երբևէ կարո՞ղ ես հասկանալ ինձ: Ընդհանրապես, կարո՞ղ է որևէ մեկը հասկանալ ինձ: (Գլուխը թափահարելով): Ո՛չ... Կարծում եմ այդպիսի բան չի լինի: (Գլուխը թեքում է: Արբին շարունակում է նայել պատին: Հետո, Քերթը ակներևաբար չդիմանալով խռովահույզ մտքերից առաջացած լռությանը, հանկարծ ճանկում է կնոջ ծունկը: Արբին արհամարհանքով պոկվում է նրանից: Տեսնելով, որ ամուսինը չի հետևում իրեն, աչքերը նորից սևե-

**ռում է պատին, ուշադրություն չդարձնելով ամուսնու ասած-  
 ներին):** Լսիր, Արքի', երբ հիսուն տարի առաջ այստեղ եկա,  
 հազիվ բաւ տարեկան լինէի: Ես այնքան ուժեղ էի ու ան-  
 բակազմ, որ չես էլ պատկերացնի: Տաաը անգամ ավելի ու-  
 մեղ, հիսուն անգամ ավելի թիկնեղ, քան թե այդ... Էրի՛նը:  
 Այս ազարակում, բացի քարերից, ուրիշ ոչինչ չկար: Ծառերը  
 ձևւ Լին առնում ինձ, որ այս հողերը վերցրի: Դե', նրանք  
 չԼին հասկանում այն ամենը, ինչ ես էի հասկանում: Երբ մարդ  
 քարերի մեջ ցորենի հասկ է անեցնում, ուրեմն նրա մեջ Աստ-  
 ված է ապրում: Ուրիշներն ինձ պէս ուժեղ չէին, որ վարու-  
 ցանք անեին: Նրանք չգիտեին, որ Աստված դաժան է: Կար-  
 ծում էին Աստված իրենց պէս թուլամորթ է: Ծիծաղում էին  
 վրաս: Բայց շուտով չծիծաղեցին: Նրանցից շատերը հենց  
 այստեղ էլ մեռան: Իսկ մի քանիսն Արևմուտք գնացին ու հո-  
 գիներն այնտեղ սախնդեցին: Հիմա նրանք բոլորը գետնի  
 տակն են անցել, այդպէս էլ չհասկանալով, որ Աստված նը-  
 բանց պէս թուլամորթ չէ: Նրանք հիմարաբար կարծում էին,  
 թե Աստված իրենց հեշտ ու հաւզիստ կյանք կպարզւի:  
 Բայց ոչ... Աստված դաժան է: **(Գլուխը տարութեքում է):**  
 Ծանր կյանքից ես նույնպէս դաժանացա: Մարդիկ ինձ մե-  
 դադրում էին, թե դաժան եմ, իբր, դաժանությունը մեղք է:  
 Իսկ ես նրանց ասացի. «Որտեղ վկա, ես դաժան մարդ կլի-  
 նեմ: Թող դա մեղք լինի. ես դաժան կլինեմ և դուք ինչ ուզում  
 եք խոսեք իմ մասին»: **(Անսպասելիորեն):** Բայց մի անգամ  
 թուլամորթություն արեցի: Երկու տարի կլինէր, ինչ այստեղ  
 էի: Հուսահատվել էի: Այնքան շատ քար կար հավաքելու...  
 Մի խումբ կար, որ ուզում էր Արևմուտք գնալ: Ես էլ միացա  
 նրանց: Գնացինք, հա գնացինք, հասանք մի հարթ, լայնար-  
 ձակ դաշտ, որտեղ հողը չափազանց սև էր, բերրի: Ոչ մի  
 քար չկար: Ամեն ինչ հեշտ էր: Միայն վարիր, ցանիր, հետո  
 նստիր, ծխամորճը կայցրու և սպասիր բերքին: Կարող էի  
 հարստանալ... բայց հոգուս խորքում մի բան անընդհատ տան-  
 ջում էր ինձ: Աստծո ձայնն էր իմ մեջ խոսում: «Ծո՛ւտ տուն  
 վերադարձիր: Դու հակառակվում ես ինձ...»: Վախեցա այդ  
 ձայնից, արտս թողեցի անտեր ու հեռացա: Այո, ես թողեցի  
 այն ամենը, ինչ օրենքով ինձ էր հասնում: Աստված դաժան  
 է: Աստված թուլամորթ չէ: Աստված քարերի մեջ է: «Կառու-

ցիր եկեղեցիս ապաստմանից և ես միշտ այնտեղ կլինեմ»։ Ահա թե ինչ պատկիբեց Աստված Պետրոսին։ **(Խոր հառաչում է։ Գաղաթ)**։ Եվ ես հավաքեցի բոլոր քարերը ու պատեր շարեցի։ Իմ ամբողջ կյանքի պատմությունը այդ պատերի վերա կարելի է կարդալ։ Ամեն օր մի մեծ քար գորեղով՝ քարե պարիսպներ էի շինում այն արտերի շուրջ, որոնք իմն էին, որտեղ ես ոչնչից, քարերի միջից բերք էի աճեցնում, Տիրոջ կամքով... որպես նրա ծառան... Իսկ դա թուլամորթ մարդու բան չէր։ Դրա համար ուժասպառ աշխատանքից Աստված ինձ աչպես դաժան դարձրեց։ **(Գաղաթ)**։ Միշտ մեռակ էի։ Հետո կին առա։ Նա Սիմեոնին ու Փիթերին ծնեց։ Լավ կին էր։ Անգործ չէր մնում, միշտ աշխատում էր։ Միշտ է, ինձ օգնում էր, բայց չէր հասկանում ինձ, չէր հասկանում ինչի համար է աշխատում... Դրա համար ես միշտ մեռակ էի։ Հետո կինս մեռավ։ Բայց ես ինձ այդքան մեռակ չէի գգում։ Ծուռով կորցրի կյանքիս տարիների հաշիվը։ Դե՛, ժամանակ չկար պարսպ-սարսպ նստելու և տարիները հաշվելու։ Սամն ու Փիթերը մեծացան, սկսեցին օգնել։ Ազարակս մեծացավ։ Այստեղ ամեն ինչ իմն էր։ Երբ մտածում ես, որ ամեն ինչ քոնն է, մոռանում ես մեռակությունը։ **(Գաղաթ)**։ Բայց հո չե՛ս կարող միտքդ մի բան գցել ու գիշեր-ցերեկ դրանով ապրել։ Ուրիշ կին առա... Էրինի մորը։ Նրա քարեկամները ինձ դատի տվեցին, իբր, ազարակը նրանն է և ոչ թե իմը... Դրա համար է հիմա Էրինը հիմարություններ դուրս տալիս... իբր ազարակը նրա մորն է։ Սիրուն կին էր։ Բայց թույլ էր։ Փորձում էր դաժան լինել։ Չկարողացավ։ Նա էլ ո՛չ ինձ հասկացավ, ո՛չ էլ մի ուրիշ բան... Նրա հետ ինձ ավելի մեռակ էի գգում։ Էրինը տասնվեց տարեկան էր, երբ նա մեռավ։ **(Գաղաթ)**։ Ապրում էի տղերքիս հետ։ Նրանք ատում էին ինձ, որովհետև ես խիստ հայր էի։ Իսկ ես էլ նրանց չէի կարողանում տանել, որովհետև շատ էին թուլամորթ։ Սամն ու Փիթերը ազարակից իրենց բաժինն էին պահանջում՝ չիմանալով էլ, թե դա ինչ բան է։ Իսկ ես նրանց բողոքների պատճառով ձերանում էի, հոգիս դառնանում էր։ Նրանք մի բան էին պահանջում, որը իմն էր, միայն իմը... Հետո, այս գարնանը նորից ձայն լսեցի վերից... Աստծո ձայնն էր, որ արձագանքվեց հոգուս ամայության մեջ։ «Գնա՛, փնտրի՛ր ու

կգտնես...»,— պատվիրեց ինձ Աստված... (**Անսովոր հուզմունքով թեքվում է կնոջ կողմը**): Իսկ ես քեզ տեսա ու գտա... Դու իմ Սարոնի վարդ... Աչքերդ նման են... (**Արթին ռիսկալու նայում է նրան: Քեքքջը մի պահ նայում է նրան, հետո՝ խրատորեն**): Իսկ դու որևէ բան հասկացա՞ր իմ այսբան խոսելուց...

**ԱԲԲԻ (շփոթված).**— Իհարկե:

**ՔԵԲԸԹ (կողմ է հրում նրան: Բարկացած).**— Դու ոչինչ էլ չես հասկանում... Ոչ էլ կհասկանաս... Եթե մի տղա չծնես... որ քեզ փրկի... (**Սա ասում է սուր սպառնալիքով**):

**ԱԲԲԻ (քինախնդիր).**— Բայց ես աղոթեցի, չէ՞...

**ՔԵԲԸԹ (դառնացած).**— Նորից աղոթիր, որ հասկանաս...

**ԱԲԲԻ (շղարշված սպառնալիքով).**— Խոստանո՞ւմ եմ, որ դու ինձանից տղա կունենաս:

**ՔԵԲԸԹ.**— Ախր դու... ինչպե՞ս կարող ես նման բան խոստանալ:

**ԱԲԲԻ.**— Դե, գուցե երկրորդ տեսողություն ունեմ և կարողանում եմ կանխատեսել: (**Մեղմ ժպիտ է խաղացնում դեմքին**):

**ՔԵԲԸԹ.**— Հավատում եմ... Դու երբեմն վախեցնում ես ինձ: (**Գողում է**): Ինչ ցուրտ է այստեղ... Ես ինձ մե՛նակ եմ զգում... Սեճյակի անկյուններում կարծես ուրվականներ են թռչկոտում... (**Արագ հագնում է վարտիքը, շապիկն ու կոշիկները**):

**ԱԲԲԻ (զարմանալով).**— Ո՞ր ես գնում:

**ՔԵԲԸԹ (անսովոր ձայնով).**— Ներքև: Գո՛ւմ: Այնտեղ հանգիստ է ու տաք... (**Գառնորեն**): Կխոսեմ կովերի հետ: Նրանք հասկանում են ինձ: Կովերը հասկանում են ինձ, ճանաչում են իմ ազարակը: Կովերի հետ զրուցելով, ես կհանգստանամ... (**Ծրջվում է, որ դուրս գա**):

**ԱԲԲԻ (փոքր ինչ վախեցած).**— Էֆրահի՛մ... գիշերը վա՛տ զգացիր քեզ:

**ՔԵԲԸԹ.**— Լիսել է, լիսել: Ծյուղից կախված խնձորի պես... (**Գուրս է գնում: Աստիճաններին լսվում են նրա ոտնաձայները: Էրինը անհանգստացած տեղից ելնում, ուշադիր ականջ է դնում: Արթին զգում է նրա այդ շարժումը ու աչքերը սևեռում է միջնապատին: Քեքքջը տանից դուրս է գալիս, կանգնում է ցանկապատի դռան մոտ: Աչքերը կիսաբաց նայում է երկնքին: Տառապալից կարկառում է ձեռքերը**): Ամենակարող Աստվա՛ծ... պատասխան տուր ինձ խավարի միջից: (**Ա-**

կանջ է դնում՝ կարծես պատասխանի սպասելով: Հետո ձեռքերը թուլացած կախվում են: Գլուխը թափահարում է ու ծանր քայլերով գնում գոմի կողմը):

Էրինն ու Արթին պատի միջով, ասես, տեսնում են իրար: Էրինը կրքից շնչակտոր է լինում: Արթին արձագանքում է նրա այդ ծանր հոգոցին: Երկուսն էլ դառնում են սոսկալի նյարդային ու անհանգիստ: Վերջապես Արթին տեղից էլնում է ու ականջը պատին դնելով, ուշադիր լսում է: Էրինն այնպես է պահում իրեն, ասես, տեսնում է Արթիի յուրաքանչյուր շարժումը: Նա դառնում է աներկչուղ: Արթին ակներև համարձակությամբ դուրս է գալիս խորքի դռնից: Էրինը հետևում է նրան: Հետո, երբ նրա դուռը կամացուկ բացվում է, նա իսկույն մի կողմ է թեքվում: Արթին, նվաղկոտ ճիշտ արձակելով, վազում է նրա մոտ: Գրկում է Էրինին, քաշում է դեպի իրեն ու նրա բերանը ծածկում համբույրներով: Էրինը սկզբում լուռ հանձնվում է, ապա գրկելով, պատասխանում է Արթիի համբույրներին: Հետո իսկույն հիշելով իր ատելությունը նրա նրկատմամբ, հրում է կնոջը ու ետ քաշվում: Արթին ու... Էրինը երկու անասունների պես հեկոկով ու դողալով մաշում են իրար:

ԱԲԲԻ (ցավատանջ ձայնով).— Էրի՛ն... Էրի՛ն... Իզուր ես այդպիսի բան անում... Ինձ հետ դու քեզ երջանիկ կզգաս...

ԷԲԻՆ (գրգռված).— Ես չեմ ուզում քեզ հետ երջանիկ լինել:

ԱԲԲԻ (հուսահատ).— Ուզում ես, Էրի՛ն, ուզում ես... Ինչո՞ւ ես ստում...

ԷԲԻՆ (չարակամ).— Ասացի՛ չեմ ուզում: Ես զզվում եմ քեզանից:

ՊԲԲԻ (գրգռված ու անվստահ).— Դե լա՛վ... ես համբուրեցի քեզ:

Դու էլ՝ ինձ... Իսկ քո շուրթերը վատվում էին: Մի՛ ստիր: Եթե ինձանից զզվում ես, ինչո՞ւ համբուրեցիր... իսկ շուրթերդ... ինչո՞ւ էին վատվում...

ԷԲԻՆ (բերանը մաքրելով).— Քո շուրթերը ոնց որ թույն լինեին: (Հետո կշտամբանքով): Կարծեցի ուրիշի էի համբուրում, դրա համար...

ԱԲԲԻ (կատաղորեն).— Մի՛նիտ՛ն...

ԷԲԻՆ.— Գուցե:

ԱԲԲԻ (ցավատանջ).— Գնացի՞ր նրա մոտ... Այո՞... գնացի՞ր... իսկ ես կարծում էի չես գնա: Դրա համա՞ր քիչ ստաջ ինձ դե՛ռ հրեցիր:

**ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).**— Բա էլ ինչի՞ համար:

**ԱԲԲԻ (լրբանալով).**— Ուրեմն դու շուն ես, Էրի՛ն Քեքքթ...

**ԷԲԻՆ.**— Չհամարձակվես ինձ հետ այդպես խոսել:

**ԱԲԲԻ (գրնգուն ծիծաղելով).**— Ե՛ս... ես չե՛մ կարող ծիծաղել: Դու  
լլ կարծեցիր սիրահարվեցի՞ թեզ պես թուլամորթ լակոտի՛ն...  
Մտրովդ չսնցնի... Ես պարզապես թեզ ուզեցի՝ իմ նպատակ-  
ները իրականացնելու համար: Ու ես կհասնեմ դրան, որով-  
հետև թեզնից ուժեղ եմ...

**ԷԲԻՆ (ոխակալությամբ).**— Գիտեի... ինձ հետ պատկելով ու ա-  
մեն ինչ կուլ տալով, դու կհասնեիր քո նպատակների մի մա-  
սին...

**ԱԲԲԻ (կշտամքանքով).**— Այո, ինչ կա որ:

**ԷԲԻՆ (կատաղած).**— Դո՛րս կորիք սենյակիցս...

**ԱԲԲԻ.**— Սա իմ սենյակն է: Իսկ դու այս ազարակում պարզապես  
մշակ ես:

**ԷԲԻՆ.**— Դո՛րս կորիք, քանի դեռ չեմ սպանել:

**ԱԲԲԻ (հանդարտ, համոզող ձայնով).**— Ես քեզանից չեմ վախե-  
նում: Ախր դու ուզում ես ինձ, չե՞: Այո՛... ուզում ես... Դու  
հորդ հարազատ որդին ես: Իսկ Քեքքթի տղան չի սպանի այն,  
ինչ ուզում է... Մի աչքերիդ նայիր... տես ոնց եմ շողում ու  
ինձ ուզում... Իսկ շուրթերդ... վառվում եմ ու դողում ինձ համ-  
բուրելու տենչանքից... ատամներդ... ատամներդ ուզում եմ  
կծել...

**(Էրի՛նը ահավոր տենչանքով զննում է նրան: Արքին խեղա-  
ցնոր ու հաղթական ծիծաղում է):** Ես... ո... այս ամբողջ ազա-  
րակատունը... իմը կդարձնեմ: Միայն մի սենյակ է մնացել...  
որ իմը չէ... բայց այդ սենյակն էլ իմը կլինի... այս երեկո...  
Հիմա կգնամ ու կխոսեմ այդ սենյակի լուսերը... **(Ծաղրելով  
զույս է տալիս):** Միատը Քեքքթ, չէի՞ր ուզի ինձ... փառաբշել  
այդ գեղեցիկ հյուրասենյակում...

**ԷԲԻՆ (սաշած նայում է նրան).**— Չհամարձակվես... Մորս մեռ-  
նելուց հետո այդ սենյակի դուռը դեռ ոչ մեկը չի բացել: Դու  
չհամարձակվես... **(Բայց կնոջ աչքերը այնպիսի փալով են  
սևեռվում նրա վրա, ասես, Էրի՛նի կամքը սպանվում է նրա  
ոտքերի առաջ: Էրի՛նը հարբածի պես անօգնական երերում է  
կանգնած տեղում):**

**ԱԲԲԻ (քոնում է նրա հայացքը ու ողջ կամքը դնում բառի մեջ:**



Սենյակից դուրս գալով).— Ես քեզ ապաստում եմ այդ սենյակում, Էբի՛ն:

ԼԲԻՆ (մի պահ նայում է նրա ետևից ու ականա քայլում է մինչև դուռը: Քիչ անց հյուրասենյակի պատուհանը լուսավորվում է: Շշնջում է).— Հյուրասենյակում: (Մա ինչ-որ վերհուշ է արթնացնում նրա մեջ: Նա ետ է գալիս, հազնում է սպիտակ վերնաշապիկը, բաճկոնը, ականա կիսակապում է փողկապը, վերցնում է գլխարկը: Բոքիկ կանգնած, մոլոր նայում է շորջը ու զարմացած քրթմնջում): Մա՛մ... մա՛մ... որտե՛ղ ես... (Հետո դանդաղ մոտենում է խորքի դռանը):

### ՊՍԿԵՐ ԵՐՐՈՐԳ

Մի քանի րոպե անց: Երևում է հյուրասենյակի ներսը: Մուսլ, գերեզմանի պես լուռ սենյակը, որտեղ կարծես ժամանակին ողջույշ թաղվել է սենյակի տիրուհին: Աբբին նստել է ձիու մազից գործած բազմոցին: Նա վառել է բոլոր մոմերը և սենյակի բոլոր երեշավոր անկյունները երևում են: Աբբին հիմա ուրիշ տրամադրությամբ է համակված: Գարձել է երկյուղած ու զգույշ, պատրաստ իսկույն փախչելու:

Գուռը բացվում է, և Էբինը ներս է մտնում: Նրա դեմքին ոգևորունչ հուզմունք է նկատվում: Կանգնած նայում է Աբբիին: Էբինը բոքիկ է, ձեռքերը թուլացած կախվել են կողքից: Ձեռքին գլխարկ կա:

ԱԲԲԻ (լռությունից հետո, ջղային քաղաքավարությամբ).— Ձեի՛ր բարեհաճի նստել:

ԼԲԻՆ (ինքնամոռացության մեջ).— Ըհը: (Մեքենաբար գլխարկը զգուշորեն դնում է հատակին՝ դռան մոտ ու նստում նրա կողքին՝ բազմոցի եզրին: Դադար: Երկուսն էլ տազնապած նայում են ուղիղ առաջ):

ԱԲԲԻ.— Երբ մտա այստե՛ղ, մթան մեջ ինչ-որ բան երևաց:

ԼԲԻՆ (ականա).— Մայրիկն է:

ԱԲԲԻ.— Ու կարծես, հիմա էլ... դեռ ինչ-որ մեկը...

ԼԲԻՆ.— Մայրիկն է:

ԱԲԲԻ.— Սկզբում վախեցա: Ուզեցի գոռալ ու փախչել: Իսկ հի-

մա, երբ եկար, ասես, հանգստացա: Այս տան պատերը հիմա մտերիմի պես են... **(Մեղմորեն):** Շնորհակալություն:

**ԷՔԻՆ.**— Մայրիկը միշտ էլ սիրում էր ինձ:

**ԱՔՔԻ.**— Նա գիտի, որ ես նույնպես սիրում եմ քեզ: Գուցե դրա համար է բարի իմ նկատմամբ:

**ԷՔԻՆ (անկեղծորեն).**— Չգիտեմ: Ինձ թվում է, նա քեզ ատում է:

**ԱՔՔԻ (վճռականորեն).**— Ո՛չ: Ես զգում եմ, որ նա ինձ չի ատում:

**ԷՔԻՆ.**— Ատում է, որովհետև տիրացար նրա ազարակին... տա-  
լը... հյուրասենյակին, որտեղ մայրիկը մահացավ... **(Հան-  
կարծ կանգնում և ցրված նայում է ուղիղ առաջ):**

**ԱՔՔԻ.**— Քեզ ի՞նչ եղավ, Էրի՛ն:

**ԷՔԻՆ (շփոթված).**— Կարծես... մայրիկը չի ուզում, որ քեզ հի-  
շեցնեն...

**ԱՔՔԻ (հուզված).**— Էրի՛ն, մայրդ ճանաչեց ինձ: Նա բարի է իմ  
նկատմամբ: Հիմա այլևս ինձ չի տանջում այն միտքը, որ մենք  
անծանոթ ենք եղել:

**ԷՔԻՆ.**— Մայրիկն ատում է հորս:

**ԱՔՔԻ.**— Այո... մենք բոլորս ենք նրան ատում:

**ԷՔԻՆ.**— Ըհը: **(Հուզված):** Աստված վկա, ես էլ եմ ատում:

**ԱՔՔԻ (Էրիկի ձեռքը շոյելով).**— Դե լավ, նրա պատճառով մի  
բարկացիր: Մտածիր մորդ մասին, որը բարի է մեր նկատ-  
մամբ: Էրի՛ն, որևէ բան պատմիր նրա մասին:

**ԷՔԻՆ.**— Ինչ ասես: Նա բարի էր: Մայրիկը լավն էր:

**ԱՔՔԻ (գրկում է նրա պարանոցը: Չի թվում, թե Էրիկը հուզվում  
է նրա այդ գովանքից).**— Ես նույնպես բարի ու ազնիվ կլի-  
նեմ քեզ հետ, Էրի՛ն:

**ԷՔԻՆ.**— Մայրիկը երբեմն երգում էր ինձ համար:

**ԱՔՔԻ.**— Ես էլ կերգեմ...

**ԷՔԻՆ.**— Սա նրա սենյակն էր... նրա ազարակը...

**ԱՔՔԻ.**— Սա իմ սենյակն է, իմ ազարակը...

**ԷՔԻՆ.**— Նա ամուսնացավ մորս հետ, որպեսզի տիրանար այս  
բոլորին: Մայրիկը թույլ էր ու բարի: Նա չկարողացավ մայ-  
րիկին հասկանալ:

**ԱՔՔԻ.**— Ինձ էլ չի կարողանում հասկանալ:

**ԷՔԻՆ.**— Իր դաժանությամբ նա սպանեց մորս:

**ԱՔՔԻ.**— Ինձ նույնպես ուզում է դաժանությամբ սպանել:

ԼԻԲՆ.— Մայրս մեռավ: (Գաղար): Երբեմն մայրիկը երգում էր ինձ համար: (Փղձկադով հեկեկում է):

ԱՐԲԻ (մղեգին կրքով գրկում է նրան).— Ես էլ կերգեմ... ես էլ կմոռնեմ քեզ համար... (Հակառակ Էրիհի՝ Արքիի նկատմամբ ունեցած զսպված ցանկության, այդ կնոջ վարմունքի ու ձայնի մեջ մայրական անկեղծ սեր կա՝ մայրական զգվանքի ու կրքի չափազանց անկեղծ խառնուրդ): Լաց մի՛ լիցիր, Էրի՛ն... Ես կփոխարինեմ մորդ... ես կլինեմ այն, ինչ նա է եղել... Թող համբուրեմ քեզ, Էրի՛ն... (Գլուխը թեքում է իր կողմը, որպեսզի համբուրի: Էրիհը շինծու շփոթմունքով դիմադրում է: Արքիին՝ քնքշանքով): Մի վախեցիր... Ես մոր պես մաքուր կհամբուրեմ քեզ, իսկ դու կարող ես որդուս նման համբուրել ու բարի գիշեր մաղթել... մայրիկին... Համբուրիր ինձ, զավա՛կըս... (Նրանք զսպված կրքով են համբուրվում: Հետո հանկարծահաս կիրքը պարուրում է կնոջը: Արքին տենչանքով համբուրում ու համբուրում է նրան, իսկ Էրիհը կնոջը սեղմում է իրեն ու նույն կերպ պատասխանում: Հանկարծ, ինչպես նախորդ պատկերի ժամանակ ննջասենյակում, Էրիհը հրում է նրան ու ետ ընկրկում: Նա ամբողջ մարմնով դողում է: Արքին կաթոգին սիրով ձեռքերը մեկնում է նրան): Էրի՛ն... մի գնա... Չե՞ս զգում, որ մոր պես սիրելը բավական չէ: Չե՞ս հասկանում, որ իմ սերը հազար անգամ ավելին է, քան մայրական սերը: Այնքան շատ, որ մենք կարող ենք երջանիկ լինել:

ԷՐԻՆ (սենյակում ինչ-որ մեկի ներկայությունն զգալով).— Մա՛մ ... մա՛մ... Ի՞նչ ես ուզում... Ի՞նչ ես ասում...

ԱՐԲԻ.— Մայրդ ասում է, սիրիր նրան: Էրի՛ն, մայրդ գիտի, որ ես սիրում եմ քեզ ու բարի կլինեմ քո նկատմամբ: Չե՞ս հասկանում, նա քեզ ասում է՝ սիրիր նրան...

ԼԻԲՆ.— Ըհը: Չգում եմ: Գուցե այդպես է ասում, բայց... չեմ հասկանում, ինչպես կարող է նա այդ բանը ցանկանալ, երբ նրա տեղը գրավեցիր այստեղ, նրա տանը... նրա հյուրասենյակում, որտեղ մայրիկն էր ապրում:

ԱՐԲԻ (կատաղած).— Նա գիտի, որ ես սիրում եմ քեզ:

ԼԻԲՆ (դեմքը հանկարծ պայծառանում է՝ հաղթական ժպտով).— Հասկացա... Հասկացա, ինչու է մայրիկը քեզ սիրում: Մայրի-

կը վրեժ է լուծում նրանից: Հիմա մայրիկը կարող է հանգիստ քնել իր գերեզմանում...

**ԱԲԲԻ (լրբացած).**— Աստծո վրիժառույթունը բոլորիս վրա է: Մենք բոլորս վրեժ ենք լուծում իրարից: Ինչո՞ւ մեղադրել ուրիշին: Էբի՛ն, ես սիրում եմ քեզ: Աստված է տեսնում, որ սիրում եմ: **(Ձեռքերը պարզում է՝ Էբինին գրկելու):**

**ԷԲԻՆ** (բազմոցի կողքին իսկույն ծնկի գալով, մոլեգին կրքով սեղմում է նրան իր բազուկների մեջ՝ դրսևորելով իր ամբողջ զսպված կիթքը).— Աբբի՛... ես էլ քեզ եմ սիրում... Հիմա արդեն կարող եմ այդ բանը ասել... Ես մեռնում եմ քո սիրուց: Ես սիրել եմ քեզ հենց այն օրվանից, երբ առաջին անգամ մեր տուն եկար... Ես սիրում եմ քեզ... **(Կրքից վառվող շուրթերով ամուր համբուրվում են):**

## ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐԳ

Ազարակատան բակը: Լույսը նոր է բացվել: Էբինը դուրս է գալիս ազարակատան առմուտք, քայլում է դեպի ցանկապատը: Հագին ազարակագործի քաթանե շորերն են: Դարձել է վճռական: Գեմքին գոհունակություն է երևում: Երբ մոտենում է ցանկապատի դռանը, լսվում է հյուրասենյակի բացվող պատուհանների աղմուկը: Վարագույրները կողմ են քաշվում, և Աբբին գլուխը դուրս է հանում: Նրա մազերը թափված են կիսամերկ ուսերին, դեմքը պայծառ է, հրճվալի: Աբբին Էբինին նայում է գորովալից, նվաղուն աչքերով: Կրքոտ ձայնով կանչում է նրան:

**ԱԲԲԻ.**— Էբի՛ն... **(Երբ Էբինը շրջվում է՝ խանդաղատանքով):**  
Մի համբույր էլ՝ գնալուցդ առաջ: Ախր ամբողջ օրը ես մեճակ եմ մնալու... առանց քեզ... Ես կոխբեմ:

**ԷԲԻՆ.**— Ծիշտն ասած, ես էլ ինձ մեճակ ու տխուր կզգամ: **(Մոտենում է Աբբիին: Վերջինս գլուխը պատուհանից կախում է, և Էբինը համբուրում է նրան):** Դե լավ, հերիք է: Համբույրների խնայիր, թե չէ ոչ մի հատ չես ունենա մյուս անգամվա համար:

**ԱԲԲԻ.**— Քեզ համար միլիոն հատ էլ ունեմ: **(Փոքր-ինչ տազնապած):** Դու, իսկապես, սիրո՞ւմ ես ինձ, Էբի՛ն:

- ԼԻԻՆ (վերամբարձ տոնով).— Ավետարանը վկա, իմ տեսած  
աղջիկներից բոլորից շատ դու ես ինձ դուր գալիս:
- ԱԲԲԻ.— Դուր գալը դեռ սիրել չի:
- ԼԻԻՆ.— Դե լավ, ես սիրում եմ քեզ: Հիմա գո՞ն ես:
- ԱԲԲԻ.— Ըհը: (**Գորովանքով ժպտում է**):
- ԼԻԻՆ.— Գնամ գոմ: Ծեր ապուշը հանկարծ կկասկածի, կգա այս-  
տեղ:
- ԱԲԲԻ (**հնքնավստան ծիծաղելով**).— Թող գա: Ես երբ ուզեմ, կարող եմ նրա քիթը բռնած ման տալ: Էբի՛ն, կարելի՞ է այս սեղանի վարագույրները բացել: Թող օդ ու արև լցվի: Սա կարծես գերեզմանոց լինի: Հիմա արդեն իմ սեղանկն է, չէ՞, Էբի՛ն:
- ԼԻԻՆ (**խոժոռվելով**).— Ըհը:
- ԱԲԲԻ.— Այսիքն՝ մեր սեղանկը:
- ԼԻԻՆ.— Ըհը:
- ԱԲԲԻ.— Երեկ գիշեր մերը դարձրինք: Մենք սիրով լցրինք գերեզմանի պես լուռ այս սեղանկը: (**Լուռությամբ**):
- ԼԻԻՆ (**տարօրինակ ձայնով**).— Մայրիկը վերադարձավ իր գերեզմանը: Հիմա իր համար հանգիստ կքնի:
- ԱԲԲԻ.— Թող Աստված ողորմի նրա հոգուն: (**Քնքուշ կշտամբանքով**): Այս առավոտ դու տխուր բաներ չպիտի խոսես, Էբի՛ն:
- ԼԻԻՆ.— Ես էլ չեմ հասկանում, ինչպես եմ այդ տխուր մտքերը գլուխս մտնում:
- ԱԲԲԻ.— Իսկ դու թույլ մի տուր, որ այդ մտքերը պաշարեն քեզ: (**Էբի՛նը չի պատասխանում: Աբբին հորանջում է**): Ես գնամ մի քիչ քնեմ: Ծերուկին կասեմ, որ լավ չեմ զգում: Թող մե-  
նակ նախանաչի:
- ԼԻԻՆ.— Ահա... Գոմից է գալիս: Լավ կլինի քեզ մի քիչ կարգի բերես ու վերև բարձրանաս:
- ԱԲԲԻ.— Լավ: Ցտեսություն: Ինձ չմոռանաս: (**Հրածեշտի համբույր է տալիս Էբի՛նին: Էբի՛նը ժպտում է ու հպարտորեն ուսերն ուղղելով, համարձակորեն սպասում է հորը: Չախից երևում է Քեբըթը՝ դանդաղ քայլելով ու կլանված նայելով երկընթին**):
- ԼԻԻՆ (**զվարթորեն**).— Բարի լույս, պա՛... Ա՛ստղ ես փնտրում արշալույսի մեջ:

ՔԵԲԸԸԹ.— Սիրուն է, չէ՞...

ԷՔԻՆ (շորջը նայելով).— Ծատ սիրուն ագարակ է:

ՔԵԲԸԸԹ.— Ասում եմ, երկինքը... սիրուն է, չէ՞:

ԷՔԻՆ (ժպտալով).— Ի՞նչ իմանաւ: Բա դու ի՞նչ գիտես՝ սիրուն է, թե՞ սիրուն չի: Չէ՞ որ դու կարճատես ես: (Այս խոսքերը բարձրացնում են նրա տրամադրությունը: Էրինը ուժեղ խղ-  
փում է ազդրերին ու ծիծաղում): Հա՛-հա՛-հա՛...

ՔԵԲԸԸԹ (խոժոռվելով).— Դու ոնց որ քեզ լավ ես զգում. հա՛...  
Որտեղից ես լիկյոթ թոցրել:

ԷՔԻՆ (բարյացակամ).— Իմ ուրախությունը լիկյոթից չի, կյանքից է: (Թախծոտ): Արի հաշտվենք: Մենք քվիտ ենք:

ՔԵԲԸԸԹ (կասկածանքով).— Բայց... ի՞նչ է պատահել...

ԷՔԻՆ.— Դե լավ, պետք չի: Երևի այսպես ավելի լավ է: (Կար-  
ճատե դադար): Ինչ է պատահե՞լ... (Տարօրինակ ձայնով):  
Չտեսա՞ր: Նա այստեղ էր ու վերադարձավ իր գերեզմանը:

ՔԵԲԸԸԹ (ցրված).— Ո՛վ...

ԷՔԻՆ.— Մայրիկը: Հիմա նա կարող է հանգիստ ու ապահով քը-  
նել: Մայրիկը քվիտ եղավ քեզ հետ:

ՔԵԲԸԸԹ (շփոթված).— Իսկ ես հանգստացաւ: Լավ քնեցի կովերի  
հետ: Նրանք գիտեն ոնց պետք է քնել: Ինձ էլ սովորեցրին:

ԷՔԻՆ (նորից զվարթորեն).— Ապրեն կովերը... Դե լավ, իսկ հի-  
մա գնա աշխատիր, ուշ է...

ՔԵԲԸԸԹ (խիստ).— Տո հո՛րթ, դու ո՞նց ես ինձ հրամայում...

ԷՔԻՆ (քրքջալով).— Այո, ես հրամայում եմ քեզ: Հա՛-հա՛-հա՛...  
Տեսնո՞ւմ ես, ոնց ես զազաւում, երբ քեզ են հրամայում: Հա՛-  
հա՛-հա՛... Ես այս հավաքնի սուսջին աքլորն եմ: Հա՛-հա՛-  
հա՛... (Ծիծաղելով գնում է գոմ):

ՔԵԲԸԸԹ (նայում է Էրինի ետևից: Արհամարհելի խղճահարու-  
թյամբ).— Խելքը թոցրել է ապուշը: Մոր նման ապուշի մեկն  
է: Ոնց որ նրա քթից թռած լինի: Սրա վրա հույս դնե՞լ կլի-  
նի... (Թքում է զզվանքով): Ուրքից-գլուխ ապուշ է: (Հետո  
չոր ու սառը ձայնով): Գնամ հայ ոտնեմ: Սոված եմ: (Մոտե-  
նում է մուտքի դռանը):

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Մի տարի անց: Գարնանային երեկո: Երևում են ազարակատան խոհանոցն ու վերնահարկի երկու անջասենյակները: Ննջասենյակներում երկար մոմեր են վառված: Էրիմը նստել է իր սենյակում՝ մահճակալին: Կզակը հեռել է բռունցքներից, դեմքը տանջահար է: Ծիզեր է գործադրում՝ հասկանալու իր մեջ խառնակվող զգացումները: Ներքևում՝ խոհանոցից, ծիծաղի, երաժշտության, հարբած մարդկանց բրբիջ է լսվում: Այդ աղմուկն ավելի է սաստկացնում նրա ձանձրույթն ու տազնապը: Էրիմը խոժոռված նայում է հատակին:

Մյուս անջասենյակում՝ երկու մահճակալների կողքին, մանկան օրորոցն է:

Խոհանոցում ամեն ինչ տոնական տեսք ունի: Վառարանը տեղափոխել են, որպեսզի պարելու համար ազատ տեղ լինի: Երկար աթոռները շարել են պատի տակ: Սրանց վրա, իրար սեղմված, նստել են ազարակատերերը, նրանց կանաչք, ջահել տղաներն ու աղջիկները հարևան ազարակներից: Նրանք աղմկում են ու բարձր բրբջում: Ակներև է նրանց միտումնավոր կատակը: Անվերջ հրմշտում են իրար, աչքով-ունքով անում Քեքրթի կողմը, որը, բաժակ բաժակի ետևից պարպելով, ավելի զվարթ ու կատակասեր է դարձել: Նա կանգնել է խորքի դռան մոտ և բոլորին հորդորում է խմել վիսկու փոքրիկ տակառիկից: Դիմացի ձախ անկյունում՝ ամուսնու աչքից հեռու, Աբբին է նստել ճոճաթռռին: Ուսերին շալ է զցել: Դեմքը գունատ է ու տառապալի: Աչքերը տենդով սևեռել է խորքի բաց դռանը: Անհամբերությամբ ինչ-որ մեկին է սպասում:

Երաժիշտը լարում է ջութակը: Նա նստել է սենյակի հեռավոր աջ անկյունում: Նհիար, բարձրահասակ տղա է՝ ձիանման, բութ դեմքով: Ծարունակ աչքով է անում, ժպտում է չարանճի ու խորամանկ:

ԱԲԲԻ (կտրուկ թեքվելով դեպի աջ կողմում նստած ջահել աղջիկը).— Իսկ ո՞ր է Էրիմը:

ԱՂՋԻԿԸ.— Չգիտեմ, միսի՛ս Քեքըթ: Էբիճին վաղուց չեմ տեսել:  
(Միտումնավոր): Այն օրվանից, ինչ դուք եկել եք, Էբիճը ոճ  
որ թե միշտ տանն է լինում:

ԱԲԲԻ (մտախոհ).— Ես նրա խորթ մայրն եմ:

ԱՂՋԻԿԸ.— Հա՛, լսել եմ: (Թեքվում է կողքին նստած մոր կողմը  
ու ինչ-որ բան է շշջում նրա ականջին: Աբբին դիմում է մի-  
ջին տարիքի մի գեթ տղամարդու, որի կարմրած դեմքն ու  
նպնպացող աչքերը մատնում են, որ նա ահագին լիկյոր է  
հաջողացրել):

ԱԲԲԻ.— Դո՛ւք էլ չեք տեսել Էբիճին:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Չէ՛: (Հետո աչքով է անում, ավելացնելով): Եթե  
դուք չեք իմանում նրա տեղը, էլ ո՛վ կարող է իմանալ, միսի՛ս  
Քեքըթ:

ԱԲԲԻ.— Չէ՛ որ նա գյուղի ամենազավ պարողն է: Ինչո՞ւ չի գա-  
լիս պարի:

ՏՂԱՄԱՐԴ (աչքով անելով).— Երևի երեխային է քնեցնում: Տղա  
է, չէ՞: Քանի՞ տարեկան է:

ԱԲԲԻ (անտարբեր գլխով է անում).— Ընր: Երկու շաբաթակամ  
կլիճի: Ծատ սիրուն երեխա է: Որ տեսնես... ոճ որ պատկեր  
լիճի:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բոլոր երեխեքն էլ իրենց մայրերի համար սիրուն  
են: (Հետո արմունկով հրում է նրան՝ շշջալով և աչքով անե-  
լով): Լսիր, Աբբի՛, ճենց որ Էբիճից ձանձրանաս, ինձ հիշիր:  
Զմոռանաս, հա՛... (Նորից բուք դեմքով նայում է ու զզվելի-  
րեն խնչում): Դե լավ, մի բաժակ էլ գցեմ: (Մոտենում է Քե-  
քըթին: Վերջինս բարձրաձայն կովի գին է սակարկում մի ծեթ  
ազարակապանի հետ: Մյուսները խմում են):

ԱԲԲԻ (այս անգամ, ասես. ինքն իրեն հարց տալով).— Հետա-  
քըրքիր է, ո՞ւր է Էբիճը: (Զնայած նա խոսում է շշուկով, մի  
քանիսը լսում են ու կրկնում ուրախ քրքիջով: Նրանք հրմըշ-  
տում են իրար ու կրկնում այնքան, մինչև այդ ակնարկը հաս-  
նում է ջութակահարին: Նա կկոցած աչքերով նայում է Աբ-  
բիին):

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (բարձրաձայն).— Աբբի՛, մաղարիչ արա ասեմ,  
թե ինչ է անում Էբիճը: Հիմա նա եկեղեցում գոհ-գոհ աղո-  
թում է Աստծուն: (Բոլորը քրքջում են):



ՄԻ ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչի՞ համար, է՛... Կարգին խտի՛ր, մարդ բան հասկանա:

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ.— Նրա համար, որ ըը՛... Էրիհին... ըը՛... եղբայր է ծնվել... **(Հոհոց: Հյուրերը մերթ Աքքիին են նայում, մերթ՝ Քերքթին: Աքքին ցրված նայում է դռանը: Քերքթը թեև չի լսում հյուրերի ակնարկը, բայց կասկածելով ու բարկանալով այդ անգուսպ քրքիջից, քայլ է անում առաջ՝ աչքերը ոլորելով շուրջը: Իսկույն լռություն է տիրում):**

ՔԵԲԸԹ.— Ի՞նչ եք այծերի պես մկմկում: Ինչո՞ւ չեք պարում, գրողը ձեզ տանի... Ես ձեզ կանչել եմ, որ ուտեք, խմեք, պարեք, ուրախանաք... Իսկ դուք կշկշում եք թրջված հավերի պես: Ախր ինչքան լիկյոր ունեի լակեցիք ու խոզերի պես մշմշալով կերաք: Դե հիմա պարեք... գրողը ձեզ տանի: **(Զարակամ քրթմնջոց է տարածվում, բայց ոչ մեկը նրա երկյուղից չի կարողանում որևէ բան ասել):**

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (խորամանկորեն).— Ախր մենք Էրիհին ենք սպասում: **(Զսպված քրքիջ):**

ՔԵԲԸԹ (կատաղորեն).— Թող գրողի ծոցը գնա Էրիհը: Էլ Էրիհ չկա... Ինձ ուրիշ որդի է ծնվել: Ինձ որդի է ծնվել, որդի՛... **(Թախծոտ):** Բայց ոչ մեկդ չհամարձակվի Էրիհին ձեռ անել: Չնայած նա սպուռի մկկն է, բայց դե... իմ միս-արյունից է: Էրիհն էլ ինձ պես առավոտից իրիկուն կաշի է տալիս այս ազարակի համար: Նա կարող է բոլորիդ էլ գրողի ծոցը ուղարկել, եթե ուզենա:

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ.— Էրիհը գիշերն էլ լավ է աշխատում... **(Քրքիջ-ներ):**

ՔԵԲԸԹ.— Ծիծաղեք, ծիծաղեք, հիմա՛ր սպուռներ: Զուրթակահա՛ր, դու ճիշտ ես ասում: Այո, նա էլ ինձ պես կարող է գիշերցերեկ աշխատել՝ եթե պետք ՚ի՛նի:

ԾԵՐ ԱԳԱՐԱԿԱՏԵՐ (տակառիկի ետևում հարբած օրորվելով: Յինձու միամտությամբ).— Դե, Էֆրասի՛մ, դու մի նեղացիր... Տոթանասունվեց տարեկանում... տղա ունենալը կատակ բան չի: Այ թե պինդ տղամարդ ես, հա՛... Ես վաթսունուրե տարեկան եմ, բայց չեմ... կարող... **(Քրքջոց: Այդ ժխտիկ միանում է նաև Քերքթը):**

ՔԵԲԸԹ (թփթփացնելով ազարակաւիրոջ մեջքին).— Բայց ես չլի սպասում, որ քեզ պես տղան այդպես կթուլանար:

ԾԵՐ ԱԳԱՐԱԿԱՏԵՐ.— Իսկ ես չէի կարծում, որ դու այդքան ուժեղ կլինեիր: (Նորից պոռթկացող ծիծաղ):

ՔԵԲԸԹ (հանկարծ խոժոռվում է).— Ես շատ ուժեղ եմ... շա՛տ... Միայն թե մարդիկ չեն կարողանում դա հասկանալ: (Թեքվելով ջութակահարի կողմը): Գրո՛ղը քեզ տանի, ջութակդ ձեռքդ ստ: Ի՛նչ ես արձանի պես տնկվել... Չե՞ որ այսօր տոն է, տոն... Մի բան նվագիր՝ պարենք: Դե՛, արմունկդ, լուղի՛ր ու սկսի՛ր...

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (ազարակատիրոջ ձեռքից վերցնելով գավաթը կոճում է).— Դե լա՛վ, գնացի՛նք... (Նա սկսում է նվագել «Լեւափի Լեղին»): Չորս ջահել տղաներ ու աղջիկներ, երկու շարք կազմած, սկսում են պարել: Նվագելիս, ջութակահարը դիթմի տակ զիլ ձայնով խոսք է գցում պարողներին: Առանձնապես ուրախ է Քերբը: Միայն Աբբին, մյուսներից առանձնացած, շարունակում է նայել դռանը: Կարծես մենակ լինի բոլորովին լուռ սենյակում):

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ.— Աղպես, Ջի՛մ... աղջկադ աջ կողմը պտտացրու: Լավ սեղմիր քեզ, Ջի՛մ, նրա մայրը չի նկատում... (Ուրախ քրքիջ): Ջուլգերը փոխեք... Այդպես հարմար է, չե՛, Իզի՛: Հիմա արդեն Ռուբին քո սոջևում է: Հապա Իզիին նայե՛ք... ո՛րն է կարմրել... Դե լավ, ինչպես խելոք մարդիկ են ասում, կյանքը կարճ է՝ սիրո պես: (Քրքիջ):

ՔԵԲԸԹ (խանդավառ ցատկելով).— Պարե՛ք, տղե՛րք... դե՛, ձեզ տեսնեմ, աղջիկներ...

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (աչքով անելով մյուսներին).— Էֆրաի՛մ... կյանքումս չէի տեսել, որ մարդ յոթանասունվեց տարեկանում այդպես ճարպիկ լինի: Եթե մի քիչ տեսողությունդ էլ լավ լիներ... (Չսպված քրքիջ: Նա չի թողնում, որ Քերբը պատասխանի: Զիլ ձայնով): Դե գույգերը փոխեք... Սառա՛, դու այնպես ես նայում, կարծես, լքված հարս լինես: Հե՛յ... լսել եմ, ասում են քանի դեռ կյանք կա՛՝ այնքան էլ հոյս... Ամենակարո՛ղ Տեր... տեսեք այդ Ջոնի Քուկն ինչքան բարձր է ցատկում: Ախր նրա մեջ ուժ չի մնա, որ վաղը արտ հնձի: (Քրքիջ):

ՔԵԲԸԹ.— Նվագի՛ր, նվագի՛ր, ջութակահար... (Հանկարծ անկարող լինելով իրեն զսպել, ուստնում է պարողների մեջ, խառնում է նրանց շարքերը ու կատաղորեն թափահարում բազուկները): Դուք ի՛նչ պարողներ եք... դուք թրջված հավեր եք...

Մի կողմ քաշվեք... Հիմա նայեք, թե ոնց են պարում: (Նա կատաղորեն հրում է բոլորին: Պարողները խմբվում են սենյակի անկյունում ու խեթ-խեթ նայում նրան):

**ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (Ծաղրելով).**— Դե՛, Էֆրաի՛մ, սկսեցինք... Հո՛ւյ... (Նա սկսում է «Տերտերը Վազլ գնաց» երգը՝ աստիճանաբար արագացնելով ու իրեն, իսկ վերջում՝ խենթացնող աշխուժությամբ):

**ՔԵԲԸԹ (նախ պարում է մեծ վարպետությամբ ու զարհուրելի թափով, ապա սկսում է հանպատաստից շարժումներ անել՝ ցատկելով ու կրունկները իրար զարկելով: Վերջապես հընդկացիների պարի շարժումներ է անում, հնարավորին չափ բարձր ցատկելով: Նա լարի վրա պարող կապիկի է մնանվում: Պարի ընթացքում աղաղակում ու ծաղրում է բոլորին).**— Հո՛ւյ... տեսեք թե ոնց են պարում: Հո՛ւյ... տեսեք... Ոչ ավել, ոչ պակաս՝ յոթանասունմեց տարեկան մարդ եմ, բայց դեռ երկաթի պես պինդ եմ: Կջարդեմ բոլոր ջահելներիդ... Նայե՛ք է՛... Ես ձեզ հրավիրելու եմ, որ պարեք իմ հարչուրամյակին... Բայց դե... այն ժամանակ ո՛նց կգաք... չէ՞ որ բոլորդ մեռած կլինեք... Հա՛-հա՛-հա՛... Դուք հիվանդոտ սերունդ եք: Սրտներդ գազարագույն է, արյուն չկա, իսկ երակներիդ մեջ ցեխաջուր է հոսում... Ես այս շաբաթի առաջին տղամարդն եմ... Նայե՛ք... հո՛ւյ... Ես հեղկացի եմ... Դուք դեռ ձեր հոր ողնաշարի մեջ էիք, երբ ես Արևմուտքում հեղկացի էի սպանում ու կաշին տիկ հանում... Նրանք նետով վիրավորեցին մեջքս: Ահա, կարող եմ ցույց տալ... Ամբողջ ցեղն էր ետևիցս ընկել, բայց չկարողացան ինձ բռնել: Միայն թե նետը մեջքիս կպավ: Բայց ես վրեժս առաւ: Այն ընդ ական, ատամն ընդ ատաման... Դա էր իմ ուխտը: Հո՛ւյ... Տեսե՛ք ոնց են պարում... Ուզո՛ւմ եք, գլուխս առաստաղին հասցնեմ: Հո՛ւյ...

**ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (այլևս չի նվագում: Հոգնած).**— Ամենակարող Տե՛ր... Հոգնեցի: Դու սատանի ուժ ունես, Էֆրաի՛մ:

**ՔԵԲԸԹ (ծաղրելով).**— Էհե՛՛յ... քեզ է՛լ հաղթեցի: Դե լավ, առ մի բաժակ խմիր: Դու լավ նվագեօիր: (Վիսկի է լցնում իր ու ջութակահարի համար: Խմում են: Մյուսները լուռ, սառը թըշնամանքով նայում են Քեբրթին: Մեռյալ լուռություն: Զութակահարը հանգստանում է: Քեբրթը կռթնում է տակառիկին, հեկավ ու աչքերը ոլորելով շուրջը):

Վերևի սենյակում էրինը էլնում է մահճակալից ու զգուշորեն գնում դեպի խորքի դուռը, իսկ քիչ անց երևում մյուս ննջասենյակում: Կամացուկ, նույնիսկ վախեցած, մոտենում է օրորոցին, կանգնում ու նայում է երեխային: Նրա դեմքը մերթ խոժոռվում, մերթ խանդաղատանքով է լցվում: Այն պահին, երբ նա մոտենում է օրորոցին, ներքևում Աբբին, կարծես, ինչ-որ բան նախազգալով, անհանգստացած ու հոգնաբեկ տեղից էլնում է ու մոտենում Քեբրթին:

ԱԲԲԻ.— Գնամ վերև՝ երեխայի մոտ:

ՔԵԲԸԹ (ակներև հոգածությամբ).— Կարո՞ղ ես աստիճանները բարձրանալ, Աբբի՛: Օգնե՛մ քեզ...

ԱԲԲԻ.— Ոչ: Կբարձրանամ: Քիչ հետո կիջնեմ:

ՔԵԲԸԹ.— Քեզ շատ մի հոգնեցրու: Մեր տղա՛ս բո կարիքն ունի: (Սիրալիք ժպտալով թիթփացնում է կնոջ մեջքին: Աբբին ասարսում է Քեբրթի ձեռքի հպումից):

ԱԲԲԻ (անտարբեր).— Ինձ... ձեռք չտաս... Գնում եմ երեխայի մոտ... (Գնում է: Քեբրթը նայում է նրա ետևից: Սենյակում շշուկներ են տարածվում: Քեբրթը շրջվում է: Հյուրերը լուռ են: Քեբրթը սրբում է ճակատից ծորացող քրտինքը: Հնում է):

ՔԵԲԸԹ.— Գնամ մի քիչ մաքուր օդ շնչեմ: Գլուխս մի տեսակ... պտտվում է: Ջութակահա՛ր, նվազի՛ր... Պարե՛ք բոլորդ: Ահա, ինչքան ուզեք խմիչք կա: Ձեզ համար հանգիստ քեֆ արեք: Մի քիչ հետո կգամ: (Գուրս է գնում, դուռը ետևից շրիկացնելով):

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՆՐ (ձեռ առնելով).— Ձե, հանկարծ մեր պատճառով շուտ չգաս: (Զսպված ծիծաղ: Ջութակահարը՝ նմանակելով Աբբիին): Իսկ ո՞ր է էրինը: (Նորից են քրջում):

ՄԻ ՏՂԱՄԱՐԳ.— Սը՛ս... նա երևի դուռն ետևում ականջ է դրնում: Քեբրթը սովորություն ունի: (Հյուրերի ձայները դառնում են եռանդուն շշուկներ: Ասես չոր տերևները խշրտալով թափվում են քամուց: Բամբասանքը լարում է հյուրերի ուշադրությունը: Քեբրթը դուրս է գալիս ամուսնից, կանգնում է ցանկապատի դուռն մոտ, կոթնում է դուռնը, աչքերը ճպճապացնելով նայում է երկնքին: Աբբին զգուշորեն սենյակ է մտնում: Էրինը նրան չի նկատում այնքան, մինչև կինը ընդհուպ մոտենում է):

ԷԲԻՆ (ցնցվելով).— Աբբի՛...

ԱԲԲԻ.— Սը՛ս... (Գրկում է Էրինին: Նրանք համբուրվում են, հետո միասին խոնարհվում են օրորոցին): Սիրուն է, չէ՛... Ոնց որ դու լինես՝ տեղը դրած...

ԷԲԻՆ (գորովանքով).— Նա՛... Ի՞նչ իմանաս...

ԱԲԲԻ.— Չէ՛, իրոք որ նման է:

ԷԲԻՆ (խոժոռվելով).— Ես չեմ սիրում, որ իմ ունեցածը ուրիշինն է լինում: Ամբողջ կյանքում չեմ սիրել այդ բանը: Պետք է այս բոլորին վերջ տալ:

ԱԲԲԻ (մատը շորթերին դնելով).— Մենք արեցինք այն ամենը, ինչ կարող էինք: Պիտի համբերենք: Գուցե մի բան լինի: (Գրկում է Էրինին): Իշնեմ ներքև: Ուշ է:

ԷԲԻՆ.— Ես էլ եմ դուրս գնում: Զգվում եմ այդ ջուրթակի ձայնից ու նրանց հոհոռոցից:

ԱԲԲԻ.— Ծառ մի տանջվիր: Ես քեզ սիրում եմ, Էրի՛ն: Համբուրիր ինձ: (Էրինը համբուրում է: Նրանք մնում են իրար գրկած):

ՔԵԲԸԹ (բակում, խոժոռված).— Ինչ-որ բան հանգիստ չի տալիս ինձ: Նույնիսկ ջուրթակի ձայնը չի կարողանում նրա ձայնը խլացնել: Այն հետևում է ինձ ամենուրեք: Թաքնվում է տան անկյուններում, աղմկում ծիփների մեջ, թակում է տանգիքը: Ամեն վայրկյան հետևում է ինձ: Ոչ տանը հանգիստ կա, ոչ մարդիսանց մեջ: (Հոսոց է հանում): Գնամ կովերի հետ գրուցեմ... նրանց հետ ես ինձ ավելի լավ եմ զգում: (Հոգնաբեկ քայլում է գոմի կողմը):

ԶՈՒԹԱԿԱՀԱՐ (նվազելով).— Եկեք մի կարգին որախանանք: Ծեր սրիկային հիմարացրել են: Այ հիմա կարող ենք լավ զվարճանալ: (Սկսում է նվազել «Հնդկահավը ծղոտների մեջ»: Մի իսկական խրախճանք է սկսվում: Երիտասարդ տղաներն ու աղջիկները պարում են ինքնամոռաց):

## ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԿ

Կես ժամ հետո: Երևում է ազարակատան բակը: Էրինը ցանկապատի մոտ մեղամաղձոտ ու մոլոր նայում է երկնքին: Երևում է Քերբոթը. գոմից է վերադառնում: Քայլում է հոգնաբեկ ու գրլխահակ: Նրա տրամադրությունը իսկույն փոխվում է, երբ նկա-

տում է Էբինին: Գառնում է անհանգիստ, կոպիտ, շուրթերին հաղթական ժպիտ է խաղում: Մոտենում, խփում է Էբինի մեջքին: Խոհանոցից՝ շուքակի երաժշտության, ոտքերի դոփշունի ու հարթած մարդկանց ձայներ:

ՔԵԲԸԹ.— Դու այստեղ ես, հա՛...

ԷԲԻՆ (փոքր-ինչ ցնցվելով: Ատելությամբ նայում է նրան).— Հա:

ՔԵԲԸԹ (ծաղրելով՝ զննում է նրան).— Իսկ ինչո՞ւ չէիր եկել պարելու: Բոլորը քեզ էին հարցնում:

ԷԲԻՆ.— Հարցնում են, թող հարցնեն:

ՔԵԲԸԹ.— Այնքան սիրուն աղջիկներ կային ո՞ր...

ԷԲԻՆ.— Թո՛ղ կորչեմ գրողի ծոցը:

ՔԵԲԸԹ.— Դու պետք է դրանցից մեկի հետ ամուսնանաս շուտով:

ԷԲԻՆ.— Ես ոչ մեկի հետ էլ չեմ ուզում ամուսնանալ:

ՔԵԲԸԹ.— Եթե ամուսնանաս գուցե մի բան ստանաս... ագարակից:

ԷԲԻՆ (արհամարհանքով).— Քեզ պես հա՛... Ես քո նմանը չեմ...

ՔԵԲԸԹ (պողպակով).— Սուտ ես ասում... Այդ մո՛րդ ազգականներն էին ուզում ագարակս ձեռքիցս խլել...

ԷԲԻՆ.— Իսկ մարդիկ ուրիշ բան են խոսում: (Լուռությամբ հետո՝ կովարար տոնով): Ասենք... դա ինչ նշանակություն ունի, երբ ես ագարակ ունեմ:

ՔԵԲԸԹ (ծաղրելով).— Իսկ որտե՞ղ է... հը՛... որտե՞ղ...

ԷԲԻՆ (ոտքերը խփելով գետնին).— Այստեղ:

ՔԵԲԸԹ (գլուխը ետ գցելով՝ խոպոտ ծիծաղում է).— Հո՛ւ-հո՛ւ-հո՛ւ... Դո՛ւ... դո՛ւ... Դե լավ է, լավ...

ԷԲԻՆ.— Կտեսնե՛ս...

ՔԵԲԸԹ (կասկածանքով աչքերը սևեռում է նրա վրա՝ փորձելով հասկանալ տղային: Գաղար: Հետո արհամարհական ինքնաՎստահությամբ).— Ըհը, կտեսնեմ, կտեսնեմ: Դու էլ կտեսնես: Այդ դու ես կույրը... կույր, ինչպես խլուրդը հողի տակ: (Էբինը հանկարծ քրքջում է: Լուռություն: Քեքքջը երկմտանքով նայում է նրան): Լավ հնարեցիր: (Էբինը, առանց պատասխանելու, շրջվում է: Քեքքթի բարկությունն աստիճանաբար անում է): Ամենակարող Տերը վկա, դու հիմար քուտակ ես: Քո հաստ զանգր դմբդմբում է դատարկ տակառիկի պես: (Թվում է, Էբինը չի լսում նրան: Քեքքթն ավելի է կատաղում): Ամենակարող Տերը վկա, եթե դու էշ ծնված չլինեիր,

գլխի կընկնէիր, որ այս ազարակից քեզ ոչ մի փուշ չի հասնում, մանավանդ հիմա, երբ ինձ տղա է ծնւել, տղա՛... Իմ մեռնելուց հետո ազարակը նրանն է լինելու: **Հասկացիր՝** նըրանը... էթէ, իհարկէ, մեռնեմ... Բայց ես դեռ հարչուր տարի սպրեյու եմ... ձեր բոլորի ջիգրու: Իսկ իմ որդին... որդիս այն ժամանակ քո տարիքին կլինի: **(Էրինը նորից է հեզոնորեն քրքջում, որը Քեբըթին ցատումի մեջ է գցում):** Չի հալխատում: Կարծում ես խորամանկությամբ մի բան կոնցնես, հա՞... Որ այդպես է, լավ իմացիր... ազարակը նաև նրանն է... Աքքիինը: Իսկ դու չես կարող նրան խաբել: Նա լավ գիտի քո խորամանկությունները: Արդեն ասել է, որ օձի պես պըտըտվել ես շուքը, փորձել ես պատկել հետը... որ քո կողմը գրավես... դո՛ւ... դո՛ւ... քուտակի՛ մեկը... **(Քեբըթը բարձրացնում է բունցքները՝ սպառնալով):**

**Է.ԲԻՆ (կատաղությունից դողալով).—** Սուտ ես ասում, ծե՛ր խաբեբա... Աքքին այդպիսի բան չի կարող ասել...

**ՔԵԲԸԹ (հաղթականորեն, նկատելով թե ինչպես է Էրինը բարկությունից դողում).—** Ասաց: Իսկ ես էլ Աքքիին հասկացրի, որ քո ուղեղը ցրիվ կտամ ծփիների թփերին... Բայց Աքքին խորհորդ չտվեց: Ասաց՝ «Իսկ Էրինի փոխարեն քեզ ո՞վ կօգնի ազարակի գործերում»: Հետո էլ թե՛ ես ու դու կարող ենք որդի ունենալ: «Դու կարող ես այդ բանն անել»,— ասաց նա: Ես էլ խոսք տվեցի, էթէ տղա ունենամ, Աքքին կստանա այն ամենը, ինչ որ ուզում է: Նա ինձ ասաց՝ «Ուզում եմ Էրինը կորչի այստեղից, որ քո մեռնելուց հետո ազարակը իմը լինի»: Բա՛... Հիմա հասկացա՞ր ազարակն ումն է: Իսկ քեզ ճանփի փոշին կհասնի: Հա՛-հա՛-հա՛... Դե հիմա ծիծաղիր...

**Է.ԲԻՆ (վշտացած ու բարկացած լսում է, հետո բեկբեկուն ծիծաղելով).—** Հա՛-հա՛-հա՛... Հիմա հասկացա, հասկացա... Աքքին ուզում էր խորամանկ խաղ խաղալ գլխիս... Ես սկզբից էլ կասկածում էի: Նա ուզում էր ամեն ինչ կուլ տալ՝ ինձ էլ հետը... Ուրեմն ամեն ինչ սուտ էր... Ես կապանեմ նրան... **(Էրինը վազում է ազարակատան կողմը, բայց Քեբըթը հասցրնում է նրա ճանապարհը փակել):**

**ՔԵԲԸԹ.—** Չես կարող...

**Է.ԲԻՆ.—** Հեռու գնա՛... **(Փորձում է կողմ հրել Քեբըթին: Նրանք փաթաթվում ու սկսում են բաշքշել իրար: Կատաղի կոիվ է**

սկսվում հոր ու որդու միջև: Մերունին շատ ավելի ուժեղ է որդուց: Նա մի ձեռքով բռնում է Էբինի կոկորդը ու սեղմում պատին: Այդ պահին առմուտքին երևում է Աբբին: Խռառա ճիշով վազում է նրանց կողմը):

ԱԲԲԻ.— Էբի՛ն... Էֆրահի՛մ... (Միգով փորձում է Էբինի կոկորդն ազատել Քեբբթի ձեռքից): Թո՛ղ նրան, Էֆրահի՛մ... Ախր խեղ-դեցիր...

ՔԵԲԲԹ (Էբինին գցում է գետին: Հևալով ու խզխզալով: Աբբին ճշալով ծնկի է գալիս Էբինի կողքին, փորձելով նրա գլուխը իր գոգին դնել, բայց Էբինը նրան կողմ է հրում: Քեբբթը կանգ-նում է ու հաղթականորեն նայում նրանց).— Մի վախեցիր, Աբբի՛: Հո չէի՞ սպանելու: Դե նրա պատճառով չարժի կախվել: (Ավելի ու ավելի հաղթականորեն): Ես յոթանասուկեց տա-րեկան եմ, իսկ նա... Երևում էլ չկա... Կարծում է իր հայրը թուլացել է, կարող է հախից գալ... Դրա համար էլ հատու-ցեց: Ախր Աստված է տևանում, որ ինձանից դժվար է գլուխ հանել: Նա էլ... իմ որդին, Էբինին կշարդի, որ հիմա հան-գիստ քնած է օրորոցում: Իմ որդին ինձ նման է լինելու... Ես ինքս նրան կդաստիարակեմ: Իսկ հիմա գնամ պարեմ, երգեմ, ուրախանամ... Ինձ համար աչսօր սոն է: (Մոտենում է առ-մուտքին, հետո շրջվում է ու ժպտալով ասում): Բայց... տես, Աբբի՛, հանկարծ այդ հիմարը չափը անցնի, ինձ կանչիր: Հա-վերժությունը վկա, նրան կդնեմ ծնկներիս տակ ու կխեղդեմ: Հա՛-հա՛-հա՛... (Միծաղելով մտնում է ներս: Քիչ անց լսվում է նրա բարձրաձայն «Հոպ»-ը):

ԱԲԲԻ (բնքշանքով).— Էբի՛ն, հո չե՞ս վիրավորվել: (Փորձում է համբուրել, բայց Էբինը կոպտորեն հրում է նրան ու ճիգով փորձում է նստել):

ԷԲԻՆ (հևալով).— Կորի՛ր գրողի ծօցը:

ԱԲԲԻ (լսածներից չհավատալով).— Էբի՛ն, այդ ի՞նձ ես ասում: Ախր ես Աբբին եմ, չե՞ս ճանաչում:

ԷԲԻՆ (ատելությամբ շտապոմեղով).— Հիմա արդեն ճանաչում եմ: (Հանկարծ փռվում է գետնին ու հուսակտուր հեկեկում):

ԱԲԲԻ (վախեցած).— Էբի՛ն, ի՞նչ եղավ քեզ... Ինչո՞ւ ես այդպես զզվանքով նայում ինձ:

ԷԲԻՆ (հևալով ու հեկեկալով).— Ես ստում եմ քեզ... Դու պոռ-նիկ ես... Անիծված ու խաբեբա պոռնիկ...



**ԱՔՔԻ (զարհուրանքով եւ է քաշվում).—** Էրի՛ն, դու չես հասկացում ինչ ես խոսում...

**ԷՔԻՆ (ոտքի է կանգնում).—** Դու պարզապէս կեղտոտ ստախոս ես: Քո ամեն մի բառը սուտ է եղել... գիշեր-ցերեկ դու ինձ խաբէլ ես այն օրից, երբ առաջին անգամ միասին եղանք: Դու միշտ ասում էիր, թե սիրում ես ինձ:

**ԱՔՔԻ (լրբացած).—** Այո՛, սիրում եմ: Սիրում եմ, Էրի՛ն... (Քրոնում է նրա ձեռքը, բայց Էրինը հրում է նրան):

**ԷՔԻՆ (պոռթկալով).—** Դու ինձ հիմարացրիր, դարձրիր ապուշի մեկը: Դու միշտ խորամանկություն էիր խաղում գողանալու համար... Համոզեցիր, որ պատկեմ հետդ, որ տղա ունենաւ... իսկ այդ հիմար ծերուկը կարծի, թե երեխան իրենից է ու քեզ ազարակ խոստանա, իսկ ինձ... ճամփի փոշին կերցնի... Եթե նրա համար մի արու զաւակ ծնես... (Նայում է Աքքիին անկալի և շփոթված աչքերով): Քո մեջ աստանա կա նստած... Այս մարդը այդքան չար չի լինի...

**ԱՔՔԻ (պոռթկալով).—** Այդ ծեր ապո՛ւշն ասաց քեզ...

**ԷՔԻՆ.—** Գուցէ սուտ է ասել, հա՛... Գոնէ հիմա մի՛ խորամանկիր:

**ԱՔՔԻ (պաշտպանվելով).—** Լսիր, Էրի՛ն... դու պետք է լսես ինձ... Դա վաղուցվա բան էր... երբ մեր միջև ոչինչ չէր եղել... Հիշո՞ւմ ես, դու արհամարհեցիր ինձ, գնացիր Միսիի մոտ: Այս ես սիրում էի քեզ... Ես այդ բոլորը հնարեցի, որ վրեժս լուծեի քեզանից:

**ԷՔԻՆ (պոռթկալով ու տանջահար).—** Երանի մեռած լինեիր: Երանի ես էլ քո հետ մեռած լինեի, որ այս վիճակի մեջ չընկնեիր: (Կատաղած): Բայց ես էլ իմ վրեժը կտոնեմ... Ես կաղոթեմ, որ մայրիկը ետ գա ու ինձ օգնի... որ անիծի քեզ ու նրան...

**ԱՔՔԻ (դողալով).—** Ո՛չ, Էրի՛ն, ո՛չ... այդպիսի բան չանե՛ս... Այդպիսի բան չանե՛ս: (Ծնկի գալով: Արտասովորով): Ես չեի ուզում վատ բան անել: Ներիր ինձ, հա՛...

**ԷՔԻՆ (չի երևում, թե լսում է նրան: Մոլեգնած).—** Ես ցույց կտամ այդ ծեր սրիկային: Քեզ նույնպէս... Ամեն ինչ կպատմեմ նրան... մեր տղայի մասին էլ, որով այնքան հպարտանում է, թե իրենից է... Հետո քեզ կթողնեմ այստեղ, որ իրար թունավորեք... իսկ մայրիկը գիշերները դուրս կգա գերեզմանից ու

կանիծի ձեզ... Ես կզնամ Կալիֆոռնիայի դաշտերը՝ Սամի ու Փիթերի մոտ...

**ԱԿԿԻ (ահաբեկված).**— Դու ուզում ես ինձ լքել: Չե՛ս կարող...

**ԷԲԻՆ (տաքացած վճռելով).**— Ասում եմ... ըր՛... կզնամ... Ես կխարստանամ, հետո կվերադառնամ, գողացած ագարակի համար կկոպեմ նրա հետ... Հետո երկուսիդ ետևին քացով կխտիմ, կզցեմ փողոց, որ քնեք անտառներում, ճանապարհներից հաց մորաք... Իսկ դու, երեխադ գրկիդ, սովից կմեռնես...

**ԱՔՔԻ (դողալով).**— Բայց նա նաև քո որդին է, Էբի՛ն:

**ԷԲԻՆ (տանջահար).**— Երանի ծնված չլինեք: Երանի նա հե՛նց հիմա մեռնեք: Երանի ոչ մի անգամ տեսած չլինե՛ի նրան... Դու դիտմամբ երեխա ունեցար, որ ագարակին տեր կանգնես... Եթե նա չլիներ...

**ԱՔՔԻ (մեղմորեն).**— Իսկ դու հավատո՞ւմ էիր, որ սիրում էի քեզ... Ասիքսան մեր տղայի ծնվելը...

**ԷԲԻՆ.**— Ըհը... Հիմար հորթի պես:

**ԱՔՔԻ.**— Իսկ հիմա չե՛ս հավատում:

**ԷԲԻՆ.**— Հավատա՞մ... ստախոս գողի՞ն հավատամ... հա՛-հա՛-հա՛...

**ԱՔՔԻ (դողալով ու երկչոտ).**— Իսկ դու ճի՞շտ ես ասում, որ Ասիքսան մեր տղայի ծնվելը սիրում էիր ինձ...

**ԷԲԻՆ (դողալով).**— Ըհը... Իսկ դու խաբում էիր ինձ...

**ԱՔՔԻ.**— Իսկ հիմա չե՛ս սիրում:

**ԷԲԻՆ (կոպտորեն).**— Ասացի՛ զգվում եմ քեզանից:

**ԱՔՔԻ.**— Ծի՞շտ ես ասում: Ուզում ես գնալ Արևմո՛տք: Ուզում ես հեռանա՞լ ինձանից... մեր երեխայի պատճառո՞վ...

**ԷԲԻՆ.**— Ես հե՛նց ստախոս շուտ պիտի գնամ, թե չէ, Աստված ինձ դժոխք կուղարկի...

**ԱՔՔԻ (լռությունից հետո, ահավոր սառնությամբ ու շշուկով).**— Քանի որ մեր երեխայի պատճառով քո սերը մեռավ... քանի որ դու... դու... որ իմ միակ ուրախությունն ես, ինչպես երկինքը... գեղեցիկ երկինքը... ուրեմն ես էլ եմ ասում մեր տղային՝ թեկուզ նրա մայրն եմ...

**ԷԲԻՆ (տաքացած).**— Ստում ես: Դու չես ասում նրան: Այդ լակոտը գողացավ ագարակը քեզ համար... **(Ջղագրգիռ):** Բայց ... հասկացիր, հարցն ագարակը չի... Դու խաբել ես ինձ: Երդ-

- վում էիր, իբր, սիրում ես ինձ և ազարակը ձեռքդ գցեցիր:  
**ԱԲԲԻ (լրբացած).**— Մեր որդին չի գողացել ազարակը... Ես կըս-  
 պանեմ նրան... Ես սիրում եմ քեզ: Ես կապացուցեմ, որ...  
**ԷԲԻՆ (կտրուկ).**— Հերիք է ստես... Ինձ համար արդեն ամեն ինչ  
 պարզ է: Մնաս բարով: Էլ չեմք տեսնի իրար:  
**ԱԲԲԻ (գունատված).**— Դու նույնիսկ չես ուզում ինձ համբուրել...  
 Այսքան սիրելուց...  
**ԷԲԻՆ (սառը ձայնով).**— Չե՛մ ուզում... Ու կփորձեմ մոռանալ, որ  
 երբևէ տեսել եմ քեզ...  
**ԱԲԲԻ.**— Էրի՛ն... սպասիր... Դու չպետք է այդպես հեռանաս...  
 Ես ուզում եմ քեզ...  
**ԷԲԻՆ.**— Ես ըն՛... գնում եմ մի քիչ խմեմ... պարեմ...  
**ԱԲԲԻ (փարվում է նրա ձեռքին: Կրքոտ թախանձանքով).**— Իսկ  
 եթե... նա երբեք չխանգարի մեզ... եթե կարողանամ ապա-  
 ցուցել, որ մտադիր չեմ քեզանից ազարակը գողանալ... այդ  
 ժամանակ ամեն ինչ նույնը կմնա, նորից կսիրեմք իրար,  
 կհամբուրվենք սուաջվա պես, կհամբուրվենք ու երջանիկ կլի-  
 նենք սուաջվա պես... եթե ես կարողանամ այդ բանն անել...  
 եթե կարողանամ ապացուցել... նորի՛ց ինձ կսիրես, հա՛...  
 Կարի՛ց կհամբուրես... Դու էլ երբեք չե՛ս լքի ինձ... Հա՛...  
**ԷԲԻՆ (բայցում է).** Ինչ իմանա: (**Հետո ձեռքն ազատում է ու  
 դառնորեն ժպտում**): Բայց դու Աստված չես, չե՛...  
**ԱԲԲԻ (ցնծությամբ).**— Հիշիր, դու խոստացար, որ սիրելու ես  
 ինձ... (**Հետո արտասովոր կրքով**): Գուցե իմ մեջ էլ ինչ-որ  
 գորոթյուն կա. Աստծո պես...  
**ԷԲԻՆ (նայելով նրան).**— Արդեն խելագարվո՛ւմ ես, հա՛... (**Հե-  
 տո մոտենալով մուտքի դռանը**): Ես... գնում եմ պարելու...  
**ԱԲԲԻ (բարձրաձայն գոչելով նրա ետևից).**— Ես կապացուցեմ...  
 Ես կապացուցեմ, որ քեզ նրանից շատ եմ սիրում... (**Էրինը  
 ներս է մտնում: Չի թվում, թե լսում է: Արքին վերջացնում է՝  
 հուսահատորեն**): Աշխարհում ամենից շատ...

## ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

Լույսը նոր է բացվել: Երևում են խոհանոցն ու Քեբրթի ննջա-  
 սենյակը: Էրինը խոհանոցում է՝ երկարավուն մոմերի լույսի մեջ:

Նա նստել է՝ կզակը բռունցքներին հենած: Դեմքը գունատ է ու անտարբեր: Կողքին մախաղն է դրված: Ննջասեւեակում ձեռքի փոքրիկ ճրագ է վառվում: Քերթթը քնած է: Սեւեակում աղոտ լույս է սփռվել: Արքին խոնարհվել է մանկան օրորոցին: Դեմքը լարված է և ուշադիր: Նա տագնապած լսում է, հետո սքողված հաղթականություն է երևում դեմքին: Հանկարծ ցնցվում է ու քիչ է մնում փլվի օրորոցի կողքին: Ծերունին անհանգիստ շտառմտո է գալիս անկողնում ու խոնփացնում: Արքին կենտրոնանալով զարհուրանքով ետ է քաշվում օրորոցից, ետ-ետ գնալով դեպի խորքի դուռը, դուրս է ելնում: Քիչ հետո նա երևում է խոհանոցում և վազելով մոտենում է Էրինին, գրկում ու սկսում է կրքով համբուրել: Էրինը խոժոռված է, անտարբեր ու քարացած նայում է առաջ:

**ԱՔՔԻ (շփոթված).**— Էրի՛ն, Էրի՛ն... ես այդ բանն արեցի... Ասացի չե՞, կանեմ... Հիմա ես սպացուցեցի, որ սիրում եմ քեզ՝ ամեն բանից ալելի: Էլ չես կարող ինձ կասկածել:

**ԷՔԻՆ (անտարբեր).**— Արդեն ոչ է: Ինչ էլ արած լինես, նշանակություն չունի:

**ԱՔՔԻ (լրբանալով).**— Այդպես մի՛ խոսիր: Համբուրիր ինձ: Չե՛ս ուզում համբուրել: Դու ինձ պետք է համբուրես: Այդ բանն անելուց հետո հիմա դու ինձ պետք է համբուրես ու ասես՝ ես քեզ սիրում եմ, Արքի:

**ԷՔԻՆ (անտարբեր համբուրում է նրա պարանոցը).**— Սա մնաս բարովի համար էր: Իսկ հիմա... գնամ:

**ԱՔՔԻ.**— Ո՛չ, ո՛չ, դու չպետք է գնաս: Հիմա... արդեն դու չպետք է գնաս:

**ԷՔԻՆ (շարունակելով՝ մտքերի մեջ խորասուզված).**— Ես շատ մտածեցի... Հարիկին ոչինչ չպետք է ասել: Կթողնեմ, որ մայրս վրեժը լուծի քեզանից: Եթե այդ ծեր անասուկին ասեի, նա այնքան ստորն է, որ կարող էր երեխայից վրեժն առնել: (Նրա ձայնը, հակառակ բոլոր ճիգերի, դառնում է կերկրուն): Իսկ ես չեմ ուզում, որ երեխային վատ բան պատահի: Քո պատճառով նա չպետք է տուժի: (Ավելացնում է ակներև հրպարտությամբ): Հետո, մեր տղան ինձ նման է... Աստված վկա, նա իմն է: Մի օր... ես կվերադառնամ ու...

**ԱՔՔԻ (մտքերի մեջ խորասուզված, լավ չի հասկանում նրա ասածները).**— Հիմա էլ գնալն օգուտ չունի: Ամեն ինչ նույնն է ... սուաջվա պես... հիմա ոչ ոք չի խանգարում մեզ...

ԷՔԻՆ (Արքիի ձայնի մեջ ինչ-որ բան վախեցնում է նրան: Փոքր-ինչ տազնապած, աչքերը հառում է նրա վրա).— Դու խելքդ թոցրել ես, Արքի': Ի՞նչ ես արել... դեմքիդ գույն չկա...

ԱԲԲԻ.— Ես... ես սպանեցի նրան, Էրի':

ԷՔԻՆ (ապշած).— Դու... սպանեցի՞ր նրան...

ԱԲԲԻ (անտարբեր).— Ըհը:

ԷՔԻՆ (շփոթմունքից սթափվելով, կարծես նոր է հասկանում).—

Լավ պատիժ է... բայց մի բան պետք է անենք, որ ապացուցենք, թե ձեր անտուակը հարբած վիճակում ինքնասպանություն է գործել: Մենք կարող ենք դա ապացուցել: Բոլորն էլ երեկ տեսան, թե ինչքան շատ էր խմել:

ԱԲԲԻ (կատաղած).— Չէ', չէ', նրան չեմ սպանել... (Ջղագրգիռ ծիծաղում է): Ուրեմն հո՞րդ պիտի սպանեի: Տե՛ր Աստված, ես նրան պիտի սպանեի: Իսկ ինչո՞ւ ինձ նախօրոք չասացիր: Նրա փոխարեն...

ԷՔԻՆ (զարհուրած).— Նրա փոխարեն՞... Ի՞նչ ես ուզում դրանով տակ:

ԱԲԲԻ.— Ես հորդ չեմ սպանել:

ԷՔԻՆ (աճաբեկված).— Չէ', չէ'... երեխային չես սպանել:

ԱԲԲԻ (ցրված).— Հա... նրան սպանեցի...

ԷՔԻՆ (աղաղակելով բնկնում է ծնկներին՝ կարծես ետևից հարված ստանալով).— Ամենակարո՞ղ Աստված... Ամենակարո՞ղ Աստված... Մա՛մ... որտե՞ղ էիր... Ինչո՞ւ թույլ տվիր, որ նա սպանի իմ...

ԱԲԲԻ (պարզամտորեն).— Մայրդ գնաց իր գերեզմանը... մեր առաջին գիշերը: Չե՛ս հիշում: Այն օրվանից ես նրա ներկայությունը չեմ գգացել: (Գաղար: Էրինը ափերով ծածկում է դեմքը: Գողում է ամբողջ մարմնով, կարծես՝ ջերմախտից: Արքին շարունակում է միապաղաղ ձայնով): Ես բարձը դրեցի նրա պատիկ դեմքին: Հետո խեղդվեց: (Սկսում է մեղմ արտասվել):

ԷՔԻՆ (նրա կատաղությունը խառնվում է վշտին).— Նա ինձ նրման էր: Գրո՞ղը քեզ տանի, նա իմն էր:

ԱԲԲԻ (կամացուկ ու կերկեր ձայնով).— Ես չեի ուզում սպանել: Այդ բանն անելիս ինձանից զզվում էի: Ես սիրում էի նրան: Այնքան գեղեցիկ էր: Բայց քեզ մեր տղայից ավելի շատ էի սիրում... իսկ դու... հեռանում էիր... հեռու մի տեղ, ուր էլ չեի կարող քեզ տեսնել... համբուրել... չեի զգա գրկախառնումդ:

Բացի դա, ասացիր թե ստում ես ինձ... մեր երեխայի պատճառով... ուզում ես, որ նա մեռնի: Եթե նա ծնված չլիներ, մենք առաջվա պես կսիրեինք իրար:

**ԷԲԻՆ (անկարող լինելով դիմանալ, հարձակվում է նրա վրա՝ մատները մագիլներ արած, կարծես, ուր որ է պիտի խեղդի Արթին).**— Ստում ես, ես ոչ մի անգամ չեմ ասել, թե ուզում եմ նա մեռնի: Ես ավելի շուտ գլուխս կկտրեի, քան թե կթողնեի, որ նրա ճկույթին մի քան դիպչի:

**ԱՐԲԻ (խղճահարությամբ ծնկի է իջնում).**— Էրի՛ն, այդպես ատելությանմբ մի նայիր ինձ: Ես այդ արեցի, որպեսզի նորից կարողանանք միասին երջանիկ լինել:

**ԷԲԻՆ (կատաղած).**— Բերանդ փակի՛ր, թե չէ քեզ կսպանեն: Հիմա արդեն հասկանում եմ քո խաղը: Նորից նույն հին խորամանկությունն ես բանեցնում: Դու ուզում ես քո սպանությունը ինձ վրա բարդել:

**ԱՐԲԻ (հեծկտալով ու ականջները փակելով).**— Ո՛չ, ո՛չ, Էրի՛ն... (Բռնում է նրա ծնկները):

**ԷԲԻՆ (հանկարծ զարհուրանքով է լցվում: Հեռանում է նրանից).**— Ինձ ձեռք չտա՛ւ: Դու անիծված ես: Ինչպե՞ս խիղճդ տարավ սպանել այդ մարդը, փոքրիկ արարածին... Դու, իհարկե, հոգիդ ծախել ես դժոխքին: (**Հանկարծակի: Կատաղությամբ**): Հա՛, գիտեմ ինչու սպանեցիր: Դու նորից ստում ես: Նորից ուզում ես տիրանալ... տիրանալ իմ բաժին ագարակին, որ երեխային պիտի հասներ: Դու տեսար, որ նա ինձ նման է: Գիտեիր, որ իմ միսն ու արյունն է ու չկարողացար դիմանալ... Ես լավ եմ ճանաչում քեզ: Դու սպանեցիր նրան միայն այն պատճառով, որովհետև նա իմ միսն ու արյունն է: (**Այս տեսարանում Էրինը գրեթե խեղագարվում է: Նա հարձակվելու փորձ է անում, հետո շրջվում է ու բռունցքներով կատաղորեն սպառնում**): Բայց ես հիմա վրեժս կառնեմ քեզանից: Կգնամ շերիֆի մոտ ու ամեն ինչ կպատմեմ: Հետո կերգեմ «Ես սլանում եմ Կալիֆոռնիա» և կգնամ ոսկե դաշտերը... Արևմուտքում ոսկե դաշտեր, Ոսկե Դարպաս կա... (**Այս վերջին բառերը կիսադադակելով ու մրմնջալով է արտասանում, անկապ-անկապ, հանկարծակի կրքից դողալով**): Ես ըր՛... կգնամ, կկանչեմ շերիֆին, որ քեզ բռնի: Ես ուզում եմ, որ քեզ բանտարկեն, որ հեռու մնաս ինձանից: Ես զզվում

եմ քեզանից: Մարդասպան ու գող լինելուց բացի, դու դեռ մոլորեցնում ես ինձ: Ես քեզ շերիֆի ձեռքը կտամ: (Նա շքշքվում է ու վազում ազարակատան բակ, հեկեկալով ու հեալով մտնում է ոլորվող ճանապարհ):

ԱՐՔԻ (ճիգով վեր է կենում ու վազում դեպի դուռը՝ նրա ետևից կանչելով).— Ես սիրում եմ քեզ, Էրի՛ն: Սիրում եմ... (Նա կանգնում է դռան մոտ՝ թուլացած երեքալով: Կարծես, ուր որ է պիտի ընկնի): Ինձ չի հետաքրքրում ինչ ես անում հիմա... միայն թե նորից ինձ սիրես... (Նվաղելով՝ փլվում է հատակին):

## ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐԴ

Մոտավորապես մեկ ժամ հետո: Ամեն ինչ նույնն է, ինչպես նրբորդ պատկերում: Երևում են խոհանոցն ու Քերքթի ննջասենյակը: Արդեն լույսը բացվել է: Երկինքը շողշողում է արևածագից:

Արքից խոհանոցում է՝ սեղանի մոտ: Գլուխն առել է ավերի մեջ: Վերևում Քերքթը դեռ քնած է, բայց շտաով արթնանում է՝ ցնցվելով: Նույն է պատուհանին, հետո բարկացած ու զարմացած ինչ որ բան է շքնում: Վերմակը մի կողմ է նետում ու սկսում արագ հագնվել: Առանց ետ նայելու, խոսում է Աքքիի հետ, կարծելով թե նա այնտեղ կլինի:

Վ.ՎՎԹ. Աքքի՛... շատ ուշ է արդեն: Երևի հիսուն տարի կլիներ, այսպես չլի քնել: Արևն արդեն վառում է: Երեկ շատ խմեցի ու պարեցի: Լավ հոգնել էի, դրա համար այսքան շատ քնեցի: Կամ էլ ծերացել եմ... Էրինն, իհարկե, հիմա աշխատում է: Դու ինձ պիտի շատ արթնացնեիր: (Շքշքվում է, տեսնում, որ ոչ ոք չկա, զարմանում է): Վա՛հ... Աքքին ո՛ր կորավ: Երևի նախանաշ է պատրաստում: (Ոտքի թաթերի վրա մոտենում է մանկան օրորոցին ու խոհարհվում: Հպարտորեն): Բարի լույս, գալի՛ս: Իսկական պատկեր է, պատկեր... Իր համար հանգիստ քնել է: Ուրիշների պես գիշերները լաց չի լինում: (Զգույշ քայլերով դուրս է գալիս դռնից: Մի պահ անց երևում է խոհանոցում: Գոհունակությամբ նայում է Աքքիին): Հա, այստե՛ղ ես: Մի բան եփե՛լ ես ուտելու:

ԱՐՔԻ (բոլորովին քարացած).— Չէ՛:

**ՔԵԲԸԹ (մոտենում է կնոջը՝ գրեթե քնքշանքով).**— Հիվա՞նդ ես, ինչ է:

**ԱԲԲԻ.**— Չէ՛:

**ՔԵԲԸԹ (ձեռքը դնում է նրա ուսին: Աքքին սարսուռ է).**— Ավելի լավ է մի քիչ պատկես, հանգստանա: (**Փոքր-ինչ զվարթ**): Հիմա երեխան կարթնանա ու քեզ կուզի: Որ այդպես խորն է քնել... հիմա գայլի ախորժակ կունենա:

**ԱԲԲԻ (դողում է, հետո մեռյալ ձայնով).**— Նա էլ չի արթնանա: **ՔԵԲԸԹ (կատակելով).**— Չէ, նա ինձ է քաշել, քնկոտ չի:

**ԱԲԲԻ.**— Նա մեռած է:

**ՔԵԲԸԹ.**— Ի՞նչ... (**Աչքերը հառում է կնոջը: Չարհուրած**).— Դու հարբած ես... խելագարվե՛լ ես, թե՛...

**ԱԲԲԻ (հանկարծ գլուխը բարձացնում է ու կատաղած նայում).**— Ասացի՛ սպանել եմ... Խեղդեցի: Գնա՛ վերև, տե՛ս, եթե չես հավատում: (**Քեքքջը մի պահ նորից է աչքերը հառում նրա վրա, հետո խորքի դռնից վազում է դուրս: Աստիճաններից լսվում է նրա ոտքերի շառաշը, հետո ծերունին անջասեկյակ է ներխուժում ու մոտենում օրորոցին: Աքքին, առաջվա պես քարացած, մնում է իր տեղում: Քեքքջը ձեռքը դնում է երեխայի մարմնին: Նրա դեմքը գունատվում ու ահաբեկվում է**):

**ՔԵԲԸԹ (ես քաշվելով ու դողդողալով).**— Ամենակարո՞ղ Աստված... Ամենակարո՞ղ Աստված... (**Դուրս է վազում ու քիչ անց նորից է իջնում խոհանոց: Մոտենում է Աքքիին: Գեմքին նույն զարհուրանքն է: Խռպոտ ձայնով**): Ինչո՞ւ արեցիր... Ինչո՞ւ... (**Երբ Աքքին չի պատասխանում, կոպտորեն բռնում է նրա ուսերից ու թափահարում**): Ես հարցնում եմ, ինչո՞ւ սպանեցիր... Ասա՛, թե չէ հիմա...

**ԱԲԲԻ (կատաղությամբ հրում է նրան: Քեքքջը օրորվելով ետ-ետ է գնում: Աքքին անզուսպ կատաղությամբ ետ է ընկրկում).**— Չհամարձակվե՛ս ինձ դիպչել: Դու ի՞նչ իրավունք ունես նրա մասին հարցնել: Ախր երեխան քեզանից չի... Դու էլ կհավատայիր, հա՛, որ ես քեզանից երեխա կունենամ: Ես ավելի շուտ կմեռնեի, բայց այդ բանը չէի անի: Ես զգվում եմ քեզանից... միշտ էլ զգվել եմ... Եթե խելք ունենայի, քեզ պիտի սպանեի: Ես ատում եմ քեզ: Էրիճին եմ սիրել: Հենց սկզբից էլ նրան եմ սիրել: Երեխան էրիճից է: Ինձանից ու Էրիճից: Երեխայի հետ դու ոչ մի կապ չունես:



**ՔԵՐԸԹ (սպշած նայում է: Գաղար: Ճիգով է բառ գտնում: Միապադադ ձայնով).**— Դրա համար... Ահա թե ինչն էր ծանրացել հոգուս. թաքնվելով տան անկյուններում, աղմկելով ծրփիների մեջ... Իսկ դու հեռու էիր պահում քեզ ինձանից, խաբում էիր, իբր հղի ես... (**Քեքքթն ընկնում է անսովոր հուսահատության մեջ, հետո՝ արտասովոր հուզմունքով**): Հա, երեխան իսկապես մեռած է: Ես ձեռքս դրեցի նրա սրտին: Խեղճ երեխա... դո՞ւ ինչ էիր արել... (**Արտասվում է: Թեզանիքով մաքրում է քիթը**):

**ԱՐՅԻ (լրբացած).**— Ո՛չ... չհամարձակվես լաց լինել... (**Հեկեկում է ջղագրգիռ**):

**ՔԵՐԸԹ (կենտրոնանալով, որից նրա մարմինը պրկվում է: Գեմքը դառնում է բարե դիմակ: Խոսում է ատամների արանքից).**— Մարդ պետք է բար լինի, որ չխելագարվի: Եթե երեխան Էրիկից է, ես ուրախ եմ, որ նա մեռավ: Ես այն ժամանակ էլ զգում էի, տանը մի բան է կատարվում: Այստեղ այնքան սուրբ էր և ես ինձ այնպես մեռնակ էի զգում... Իսկ գոմում տաք էր, դրա համար կովերի մոտ էի գնում՝ նրանց հետ զրուցելու: Կովերն ինձ ձգում էին... Ես դեռ այն ժամանակ կասկածում էի, տեսե՛ր որ շատ մի սրախացեք, թե դուք ինձ մինչև վերջ նիծարացրե՛կ եք. ես կասկածում էի: Ախր Աստված է տեսե՛ում, ինձ տերան էլ նեշտ չի խաբել: (**Նայում է նրան: Ժղպտալով**): Ուրեմն, առում ես, եթե խելք ունենայիր ինձ կապանիք, հա՛... Ես դեռ երկար պիտի ապրեմ... Հարյուր տարի. ձեր բոլորի ջիգրու: Իսկ քեզ կկախեն: Դու կարծանանաս Աստծո և մարդկանց դատաստանին: Իսկ ես կգամ նայելու, թե քեզ ինչպես են կախելու: Գնամ շերիֆին կանչեմ: (**Գնում է դեպի դուռը**):

**ԱՐՅԻ (սառն ու անտարբեր).**— Նեղություն մի՛ քաշիր: Էրիկն արդեն գնացել է:

**ՔԵՐԸԹ (սպշած).**— Էրիկը... գնացել է շերիֆին հայտնելո՞ւ...

**ԱՐՅԻ.**— Ըհը:

**ՔԵՐԸԹ.**— Գնացել է՝ քեզ դատի տա՞...

**ԱՐՅԻ.**— Ըհը:

**ՔԵՐԸԹ (մտածում է Աքքիի ասածի վրա: Գաղար: Հետո չոր ձայնով).**— Ես շատ շնորհակալ եմ Էրիկից, որ ինձ ազատեց այդ գլխացավանքից: Գնամ աշխատեմ: (**Մոտենում է դռանը, հե-**

տո շրջվում է, արտասովոր հուզմունքով): Աբբի՛, երեխան պիտի իմը լիներ: Դու ինձ պիտի սիրեիր: Ես իսկական տղամարդ եմ: Ես քեզ չէի մատնի, ինչ էլ արած լինեիր... Թեկուզ ինձ բռնեին, ողջ-ողջ այրեիս...

**ԱԲԲԻ (Էրիկին պաշտպանելով).—** Ուրիշ պատճառներ էլ կան, որ դու չգիտես... դրա համար Էրիկը գնաց շերիֆի մոտ:

**ՔԵԲԸԹ (չորոպոչամբ).—** Իհարկե, հաճուն քեզ... (Դուրս է գնում, մոտենում է ցանկապատին, նայում է երկնքին: Մերումնու ինքնատիրապետումը թուլացել է: Մի պահ նա հոգնած ու ծերացած է երևում: Շնչում է հուսահատորեն): Ամենակարո՛ղ Տեր... Ես ոչ մի անգամ ինձ այսպես մեռակ չեմ զգացել... (Հանկարծ ձախակողմյան ճանապարհից ոտնաձայներ է լսում, հետո իսկույն կենտրոնանում է: Էրիկը վազելով բակ է մտնում՝ հեղուկ, պլշած աչքերով ու խելագարի հայացքով: Ներս է խոժում ցանկապատի դռնից: Քեբբթը բռնում է Էրիկի ուսերից: Վերջինս բթացած նայում է նրան): Դու... հայտնեցի՞ր շերիֆին...

**ԷՐԻՆՆ (անտարբեր գլխով է անում).—** Ըհը:

**ՔԵԲԸԹ (հրում է նրան: Էրիկը վազը է ընկնում: Մերումնին արհամարհանքով ծիծաղում է).—** Ապրես... դու ոնց որ մորդ քթից թռած լինես... Նրա պես թուլամորթ ես ու ապուշ... (Միծաղելով գնում է գոմ: Էրիկը ոտքի է կանգնում: Հանկարծ Քեբբթը շրջվում է ու խոժողած սպառնում): Երբ շերիֆը գա նրան տանի, դուրս կկորչես ազարակից, թե չէ... Աստված վկա, նա ստիպված նորից կգա ու ինձ էլ բանտ կտանի... մարդասպանության համար: (Հեռանում է: 2ի երևում, թե Էրիկը լսում է նրան: Նա վազում է առձուռք, հետո երևում է խոհանոցում: Աբբին գլուխը բարձրացնում է ուրախ շփոթմունքով: Էրիկը մոլոր քայլերով մոտենում է և ծնրադրում է նրա կողքին: Ցնցվելով սկսում է հեկեկալ):

**ԷՐԻՆՆ.—** Ներիր ինձ...

**ԱԲԲԻ (սքանչացած).—** Էրի՛ն... (Համբուրում է նրա գլուխն ու սեղմում կրծքին):

**ԷՐԻՆՆ.—** Ես սիրում եմ քեզ... Աերիր ինձ...

**ԱԲԲԻ (հափշտակված).—** Այդ խոսքերիդ համար դժոխքի բոլոր մեղքերն էլ կարող եմ ներել... (Համբուրում է նրա գլուխը ու կրքով սեղմում իրեն):

**ԷՔԻՆ (Կերկերուն ձայնով).**— Բայց... ես հայտնեցի շերիֆին: Հիմա նա կգա, որ քեզ ձերբակալի...

**ԱՔԲԻ.**— Հիմա ինձ այլևս ոչինչ չի հետաքրքրում:

**ԷՔԻՆ.**— Ծերիֆը դեռ քնած էր: Արթնացրի և ամեն ինչ պատմեցի: Նա ստաց' սպասիր հազնվեմ: Սպասեցի: Սկսեցի քո մասին մտածել: Հիշեցի, թե ինչպես էինք իրար սիրում: Հանկարծ զգացի' ինչ-որ բան ճմլեց սիրտս: Հետո լաց եղա: Զգացի, որ սիրում եմ քեզ... ու միշտ պիտի սիրեմ...

**ԱՔԲԻ (շոյելով նրա մազերը: Քնքշորեն).**— Դու իմ տղան ես, չէ՞...

**ԷՔԻՆ.**— Հետո վազելով տուն եկա: Դաշտերի ու անտառների միջով եկա: Ծանապարհին անընդհատ մտածում էի' Արքին դեռ ժամանակ կունենա փախչելու... ինձ հետ...

**ԱՔԲԻ (գլուխը օրորելով).**— Ո՛չ, ես իմ պատիժը պիտի կրեմ... հատուցեմ մեղքերիս համար:

**ԷՔԻՆ.**— Այդ դեպքում, ես ուզում եմ քեզ հետ կիսել այդ պատիժը:

**ԱՔԲԻ.**— Բայց դու մարդ չես սպանել:

**ԷՔԻՆ.** Ես այդ միտքը քո գլուխը մտցրի: Ես ուզում էի, որ նա մեռեր. ես ստիպեցի, որ դու սպանես:

**ԱՔԻՆ.** Ո՛չ, ո՛չ, միայն ես եմ մեղավոր:

**ԷՔԻՆ.** Այդ երեխան մեր մեղքի ծնունդն է: Ես էլ քեզ պես հանցավոր եմ:

**ԱՔԲԻ (նայելով երկնքին՝ կարծես Աստծուն կոչ անելով).**— Ես չեմ սպաշխարում այդ մեղքը... Ես Աստծուց թողություն չեմ խնդրում...

**ԷՔԻՆ.**— Ես նույնպես: Բայց դրանից մեկ ուրիշ մեղք ծնվեց՝ մարդասպանություն... Դու մարդ ես սպանել... ես նույնպես... Ամեն ինչ կպատմեմ շերիֆին: Իսկ եթե դու ժխտես, կատեմ, որ միասին ենք որոշել երեխային սպանել: Եվ բոլորը կհավատան ինձ, որովհետև մեր ամեն մի քայլին կասկածում եմ, բացի այդ, դա նրանց ճշմարիտ կթվա, որովհետև, ինչ որ ճիշտն է՝ ճիշտ, ես քեզ օգնել եմ:

**ԱՔԲԻ (գլուխը մտեցնելով նրա գլխին: Հեկեկալով).**— Ո՛չ... ո՛չ... ես չեմ ուզում, որ դու էլ տանջվես...

**ԷՔԻՆ.**— Բայց ես կհատուցեմ մեղքի իմ բաժինը: Ես ավելի շատ կտառապեմ, երբ հեռանամ քեզանից: Գիշեր-ցերեկ Արևմուտ-

քում կմտածեմ քո մասին, երբ դու բանտում լինես: **(Շնչալով):** Կամ՝ կտանջվեմ ապրելով, երբ դու մեռած լինես: **(Գաղար):** Աբբի՛, ես ուզում եմ քեզ հետ բաժանել այդ մեղքը... բանտը, մահը, դժոխքը... միևնույնն է, ինչ ուզում է լինի: **(Նայում է Աբբիի աչքերի մեջ):** Եթե միասին հատուցենք մեր մեղքը, ես ոչ մի անգամ ինձ մեճակ չեմ զգա:

**ԱԲԲԻ (ճիգ անելով ժպտալ: Քնքուշ ձայնով).—** Էբի՛ն... թույլ չեմ տա: Չեմ կարող թույլ տալ:

**ԷԲԻՆ (քնքշորեն համբուրելով).—** Ախր դու չես կարող մեճակ մնալ: Այս անգամ ես հաղթեցի քեզ:

**ԱԲԲԻ (ճիգով ու գորովանքով ժպտալով).—** Մի՛թե... Իսկ ես չեի ուզի քո հետ կովել... հիմա, երբ արդեն գտել եմ քեզ...

**ԷԲԻՆ (դրսից ոտնաձայներ է լսում).—** Սո՛ւս... Լսիր, գալիս եմ մեզ բռնելու:

**ԱԲԲԻ.—** Չէ՛, հայրդ է: Էբի՛ն, առիթ մի՛ տուր, որ նա քեզ հետ կովի: Ուշադրություն մի դարձրու նրա ասածներին: **(Քեքքջջ գոմից է գալիս: Չափազանց հուզված է: Արագ քայլերով մըտնում է տուն, հետո՝ խոհանոց: Էբինը ծնրադրել է: Աբբին քարացած գրկել է նրան):**

**ՔԵԲԸԹ (նայում է նրանց: Դեմքը խիստ է: Երկարատև լռություն: Խոսում է վրիժառությանը).—** Դուք մի գույգ հրաշալի մարդասպաններ եք, աղունիկներ՝սա: Ձեր երկուսին պիտի նույն կախաղանից կախեն ու թողնեն, որ օդի մեջ ճոճվեք ու փրտեք... որ ինձ պես ծեր ապուշները զգուշանան ու իրենց մեճակությունը միայնակ քարշ տան... իսկ ջահելները զսպեն իրենց ցանկությունները: **(Գաղար: Նրա դեմքը թրթռում է հուզմունքից: Փոքր-ինչ խենթացած):** Այսօր չկարողացա աշխատել: Սիրտ չուներ: Թող դժոխքի բաժին դառնա ազարակս: Ես հեռանում եմ: Արձակել եմ կովերին ու քշել անասուները... այնտեղ ավելի ազատ կզգան իրենց: Կովերին ազատելով, ինքս էլ ազատվեցի: Այսօր ես ազատ եմ... Կայրեմ տունն ու շտեմարանը ու կնայեմ, թե ինչպես է վառվում: Իսկ մորդ կթողնեմ, որ թափառի մոխիրների մեջ: Արտերս կվերադարձրեմ Աստծուն, որ ոչ մի մարդ չկարողանա ձեռք տալ: Իսկ ես... կզնամ Կալիֆոռնիա, կմիանամ Սիմեոնին ու Փիթերին... իմ հարազատ որդիներին: Քեքքները միասին կգտնեն Սոդոմոնի գանձը: **(Հանկարծ սկսում է խենթի պես ցատկոտել):**

Հո՛ւ... ինչ էին երգո՛ւմ, Սիմեոնն ու Փիթերը: Հա... «Օ՛, Կալիֆոռնիա, դու ես իմ հայրենիքը»: (Երգում է: Հետո ծնկում է խոհանոցի հատակին, այնտեղ ուր փողն է պահված): Ու ամենալավ նավով կգնամ... Ես փող ունեմ... լավ էր տեղը չգիտեիք, թե չէ դա էլ կողմանայիք: (Հանում է հատակի տախտակը: Նայում է: Հետո սկսում է շոշափել: Նորից է նայում: Մեղալ լռություն: Քեբբը դանդաղ շրջվում է ու նստած տեղում փլվում: Նրա աչքերը նման են սատկած ձիու աչքերին: Գեմքը կանաչ երանգով է պարուրվում, ինչպես պատահում է սրտախառնուրթի ժամանակ: Մի քանի անգամ թուրք կոլ է տալիս: Վերջապես ճիգով ու ցավատանջ ժպտում է): Հաա՛... ուրեմն արդեն գողացել եք...

ՎԵՐՆ (անտարբեր).— Ես փողերը տվեցի Սիմեոնին ու Փիթերին՝ նրանց բաժին ագարակի դիմաց... որպեսզի Կալիֆոռնիա գնային:

ՔԵԲԸԹ (հեզոտրեմ).— Հա՛-հա՛-հա՛... (Սկսում է ծածկել հատակի խոռոչը: Գանդաղ բարձրանում է տեղից: Տարօրինակ ձայնով).— Իմ կարծիքով Աստված է նրանց այդ փողերը տվել ե ոչ թե դու: Աստված դաժան է, թույլատրո՞ք չէ: Արևմուտքում ավիեն ճեղտ է ճարվում: Բայց դա Աստծունը չէ: Նաև իմը չէ: Հիմա նորից եմ լսում երկնային Տիրոջ ձայնը: Պատվիրում է սմբար մնալ ու տևր կանգնել ագարակին: Տեսնում եմ, թե ինչպես է Էբինի ձեռքը գողության վարժեցնում, իսկ ինձ՝ հեռու պահում գայթակղությունից: Հիմա, ասես, Աստծո ձեռքերի մեջ լինեմ, իսկ նրա մատները պաշտպանում են ինձ: (Գաղար: Հետո թախծոտ մրմնջում է): Ես ոչ մի անգամ ինձ այսքան մեռնակ չեմ զգացել: Տե՛ր Աստված, ծերացել եմ: (Հետո շակվելով): Գե լավ... էլ ի՞նչ ես ուզում: Մի՛թե Աստված նույնպես մեռնակ չի... Աստված նույնպես դաժան է ու մեռնակ: (Լռություն: Զախակողմյան ճանապարհին երևում են շերիֆն ու նրա երկու օգնականները: Գռան մոտ լսվում են նրանց ոտնաձայները: Երիֆը ասորճանակի կոթով թակում է դուռը):

ՇԵՐԻՖ.— Հանուն օրենքի, բացե՛ք դուռը: (Աբբին ու Էբինը վախից ցնցվում են):

ՔԵԲԸԹ.— Նրանք ձեր երկուսի համար են եկել: (Գնում է դեպի խորքի դուռը): Ներս արի, Զի՛մ... (Երեքն էլ ներս են մտնում):

**նում: Քեքքօը միջանցքում հանդիպում է նրանց):** Ջի՛մ, նրանք այստեղ են... բոլորովին ողջ և ստողջ: **(Շերիֆը գլխով է անում և ընկերների հետ սպասում է շեմին):**

**ԷՖԻՆ (հանկարծ քացականչում է).**— Ջի՛մ, այս առախոտ ես քեզ խաբեցի: Արբիին ես եմ ստիպել, որ երեսխային սպանի: Ինձ էլ պիտի ձերբակալեք...

**ԱՖԲԻ (ճշալով).**— Ո՛չ...

**ՔԵՔԸԹ.**— Երկուսին էլ ձերբակալեք: **(Մոտենում է Էրինին: Նաչում է ցնծությամբ):** Ապրե՛ս: Այ հիմա, տղամարդկություն արեցիր: Դե լավ, ես գնամ՝ անասուններին գոմն անեմ: Մնաք բարով:

**ԷՖԻՆ.**— Գնա՛ս բարով:

**ԱՖԲԻ.**— Գնա՛ս բարով:

**Քեքքօը լայն քայերով անցնում է նրանց կողքով: Գուրս է գալիս բակ: Ուտերը կուչ են եկել, դեմքը՝ քարացել: Տխուր դեպի գոմն է գնում: Նույն պահին շերիֆն ու օգնականները ներս են մտնում:**

**ՇԵՐԻՖ (խոժոռովելով).**— Դե լավ, գնացինք:

**ԱՖԲԻ.**— Սպասիր: **(Նայում է Էրինին):** Ես քեզ սիրում եմ, Էրի՛ն:

**ԷՖԻՆ.**— Ես էլ քեզ եմ սիրում, Արբի՛: **(Նրանք համբուրվում են:**

**Շերիֆի օգնականները ժպտում ու հրմշտում են իրար: Էրինը բռնում է Արբիի ձեռքը: Նրանք ձեռք-ձեռքի տված դուրս են գնում խորքի դռնից, քալում մինչև ցանկապատը: Էրինը կանգնում է ու մատնացույց անում արևով ողողված երկինքը):**  
Արևը... բարձրացել է: Գեղեցիկ է, չէ՞:

**ԱՖԲԻ.**— Ըհր: **(Երկուսն էլ մի պահ կանգնում ու նայում են երկրնքին՝ ջերմորեն ու հափշտակությամբ):**

**ՇԵՐԻՖ (նախանձով նայում է շուրջը: Ընկերներին).**— Հրաշալի ազարակ է: Երանի իմը լիներ:

# ՈՒՒԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆ

## ԿՈՏՈՐԱԾՆ ՄԱՆԿԱՆՑ

(պիես երկու գործողությամբ, հինգ պատկերով)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

17 տղամարդ, 6 կին, 1 տղա

ԱՐՁԻ	ԿԻՆ
ՌՈՌԻՋ	Ջեֆրի Ջոնսոն
ԵՐԿՈՒ ՊԱՆՈՐԳՆԵՐ	ԱՂՋԻԿ
ՊԱՇՏՈՆՅԱ	ԱՐԻՆԵԹԻ
ՄԵՂԱԳԻՅԱԼ	ԷԼԻՆՈՐ
ԱՏԵՆԱԿԱԼ	ՏՂԱ
ԳԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ	ՍՏԻՎԵՆ ԼՈԿՆԻՒ
ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ	ԷՆԹԵՒ ՌԻՔԸՆ
ԳԱՏԱՎՈՐ	ԳՈՐԳՈՆ ՓԵՉՉԸՄ
ԾԵՐՈՒՆԻ ՄԵՂԱԳԻՅԱԼ	ԳՈՐԱ ԼԻՎԻՆԳՍԹՈՆ
ՄԵՅ ՅՈՒՆՑ	ՍԱՄՈՒԻԼ ՔՐՈՑԻԹ
	ԼԻՆԴԻ ԼՈՌԻՅՈՐԳ

# ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

## ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Գործողության վայրը Քրուկշանկի փոքրիկ ռեստորանն է: Դրա կողքին ավտոմեքենաների հավաքատեղին է, որը պարսպված է աղյուսե բարձր պատերով: Արշի Քրուկշանկը վաթսուն տարեկան մարդ է: Լոնդոնից բաճն տարի առաջ է եկել այստեղ: Նա ինչ-որ թղթեր է աչքի անցկացնում, հետո աթոռը ինքնաբերաբար հրում է սեղանի մոտ: Ներս է մտնում մի աղջիկ:

ԱՐՁԻ.— Դու էիր պակաս, եկար: Ի՞նչ ես ուզում:

ԱՂՋԻԿ.— Ինչ եմ ուզո՞ւմ, Արշի: Լավ հարցեր ես տալիս ինձ նրման հաճախորդին: Ես խմել եմ ուզում, խմել... հասկացա՞ր ինչ եմ ուզում:

ԱՐՁԻ.— Ուզում ես խմել, հա՞: Հասկա կարդա ինչ է գրված, հետո խոսիր: **(Մատնացույց է անում):**

ԱՂՋԻԿ **(կարդում է)**.— «ԴԱՏԱՐԱՆ»: Սա ի՞նչ է նշանակում:

ԱՐՁԻ.— Ի՞նչ է նշանակում: Նշանակում է, որ դու չես կարող խըմել:

ԱՂՋԻԿ.— Արշի՛, հիմարություն մի՛ արա: Հենց հիմա գնում ես վաճառատեղանի ետև ու մի կոմ վիսկի ես լցնում: Ինչպես անում էիր առաջ, համարյա մի տարի:

ԱՐՁԻ.— Վաճառատեղանի ետև կանցնեմ, բայց այնտեղից կասեմ, որ չքվես այստեղից: Հասկացա՞ր:

ԱՂՋԻԿ **(հուզված)**.— Դե լավ, Արշի՛, եթե դու էլ ես դաժանացել, եթե դու էլ ես մյուսների նման դարձել... Դու, որ քանի տարվա ընկերս էիր, իսկ քո ռեստորանը ընկերոջս տունն էի համարել, եթե դո՛ւ էլ ես մյուսների պես դարձել, այդ դեպքում կզնամ ու մտքոմս կասեմ՝ ընկերս էլ մյուսների պես դաժան մարդ դարձավ:

ԱՐՁԻ.— Խնդրում եմ, բլբլոցիդ վե՛րջ տուր: Չտեսա՞ր, դուան վրա ցուցանակ կար կախված: Այստեղ գալու ժամանակ գտար: Իմ ռեստորանը հիմա «ԴԱՏԱՐԱՆ» է:

ԱՂՋԻԿ.— Տեսա, Արշի՛, տեսա: Դե՛, կարծեցի մեկնումեկը որոշել է վրադ ծիծաղել, դրա համար է այդ ցուցանակը կախել: Դա այնքան էլ մեծ ցուցանակ չէ: Քո ռեստորանինն ավելի՞



մեծ է. «ԲՐՈՒԿՇԱՆԿԻ ՄՈՏ ԿԱՐԵԼԻ Է ՃԱՇԵԼ ԵՎ ՋՐՈՒՑԵԼ»:

ԱՐՁԻ.— Միևնույն է, սա հիմա դատարան է: Գործ չունես, գնա՛: ԱՂՋԻԿ.— Երբվանի՞ց է դատարան դարձել:

ԱՐՁԻ.— Գիշերվա ժամը երեքին եկան, անկողնուցս հանեցին ու հենց աստիճաններին հայտնեցին լուրը: Նրանք ինձ այս տղապագիր հանձնարարականները տվեցին, հետո բանավոր հասկացրին, իսկ վերջում ակնարկներով... մի խոսքով, շատ բան հասկացրին:

ԱՂՋԻԿ.— Ո՞վ է այդ բանն արել, Արշի՛:

ԱՐՁԻ.— Ո՞վ: (**Մատնացույց է անում ցուցանակը**): Գնա կարդա, իմացիր: Երևի հենց հիմա էլ գան: Այն պահին, երբ հանձնարարականները տվեցին, զարթուցիչի սլաքը ուղղեցի: Դատական նիստը սկսվելու է ժամը տասին: Դեռ տասնհինգ րոպե կա: Լավ կլինի հեռանաս այստեղից:

ԱՂՋԻԿ.— Թույլ տուր մնամ, Արշի՛: Ես ոչ մի անգամ դատավարություն չեմ տեսել: Ասում են՝ այդ փաստաբանները փաստաբաններ չեն, դատավորները դատավորներ չեն, և ոչ մեկը իր գործից ոչինչ չի հասկանում, բայց ձևացնում է, իբր, ամեն ինչ գիտի: Եվ դատում են: Թող Աստված օգնական լինի նրան, ով դժբախտություն կունենա նրանց ճանկն ընկնելու:

ԱՐՁԻ.— Հենց հիմա ամենադժբախտը դու կլինես, եթե նրանց ճանկն ընկնես:

ԱՂՋԻԿ.— Ինձ ի՞նչ պետք է անեն... հանրապետության թշնամի եմ, ինչ եմ:

ԱՐՁԻ.— Այդպե՛ս... Ապա կարդա այս անունները, որոնց հանրապետության թշնամիներ են համարում: Ահա... (**Նա մատնի իջեցնում է էջն ի վար, հանկարծ կանգ է առնում**): Խնդրեմ, ինքդ կարդա:

ԱՂՋԻԿ.— Ինձ դուր չի գալիս նրանց արտահայտվելու ձևը: Կարծում եմ, կարելի է մի քիչ քաղաքավարի լինել դատավարության ժամանակ: Կտեսնես, նրանք ոչինչ չեն կարող ապացուցել: Թույլ տուր մնամ՝ այդ դատավարությունը նայեմ:

ԱՐՁԻ.— Սա քո համար թատրոն չի:

ԱՂՋԻԿ.— Բայց, Արշի՛, մենք հին ընկերներ ենք, չէ՞: Եթե խմելու բան չես տալիս, գոնե թույլ տուր դատավարությունը տեսնեմ: Աստված վկա, ես բոլորովին միայնակ եմ: Գնալու տեղ

չունեն: Պարզապէս որոշել էի գալ այստեղ ու մի քիչ հանգրստանալ:

ԱՐՁԻ.— Իմ ռեստորանը առաջվանը չէ: Հեռացիր, թե չէ որ նրանց ճանկն ընկար...

ԱՂՋԻԿ.— Իհարկէ: Հոգո՞ղ խորքում դեռ սեր մնացել է: Ես դա գգում եմ: Եթե իմ մասին չմտածեիր, կասեիր՝ մնա: Ես շատ երախտապարտ եմ, Արշի՛, որ դեռ մտածում ես իմ մասին:

ԱՐՁԻ.— Եթե երախտապարտ ես, գնա:

ԱՂՋԻԿ.— Հա՛, Արշի՛: (Շրջվում է, որ գնա): Դե՛, մնաս բարով... Բայց քո ռեստորանի համար շատ եմ տխրում:

ԱՐՁԻ.— Ինչո՞ւ: (Նա աչքի է անցկացնում սեղանի վրայի հանձնարարականները): Դե... իմ ռեստորանը միայն մի օրով է դատարան լինելու: Չգիտեմ, այստեղ գրվա՞ծ է, որ դատական նիստը մեկ օրից ավել տևի:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ գրվա՞ծ է, որ դատական նիստը միայն մեկ օրով է լինելու:

ԱՐՁԻ.— Ոչ:

ԱՂՋԻԿ.— Դե ուրեմն, նրանք ինչքան ուզեն, կարող են մնալ քո ռեստորանում: Գուցէ նաև ընդմիջտ:

ԱՐՁԻ.— Իրավունք չունեն: Ես մշտական հաճախորդներ ունեմ: Ես փոքր, բայց լավ քիզնես եմ սկսել: Դե իհարկե՛, դատական նիստը մեկ օր է տևելու:

ԱՂՋԻԿ.— Լավ, արի հուսանք, որ այդպէս լինի:

ԱՐՁԻ.— Իսկ հիմա գնա: Ի՞նչ ես առավոտ շուտ եկել հոգիս պղտորում:

ԱՂՋԻԿ.— Ե՛ս, Արշի՛... Ե՛ս եմ հոգիդ պղտորում: Գոնե դու այդ բանը չասեիր... Բայց ճշմարտությունը չպետք է թաքցնել. դու ընկել ես նրանց ճանկը:

ԱՐՁԻ.— Գրողի ծոցը, թե չեմ ընկել:

ԱՂՋԻԿ.— Բայց տեսնես ինչո՞ւ են հենց քո ռեստորանն ընտրել: Ինչ է, դատարանի համար ավելի հարմար տեղ չէի՞ն կարող գտնել:

ԱՐՁԻ.— Ռոմիֆետե իմ ռեստորանի կողքին ավտոմեքենաների հավաքատեղին է՝ աղյուսե բարձր պատերով շրջապատված: Հասկացա՞ր: Նրանք այդպէս ասացին: Հիմա հասկացա՞ր:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ աղյուսե բարձր պատերն ու ավտոմեքենաների հավաքատեղին նրանց օգնելո՞ւ են, ինչ է:

ԱՐՉԻ.— Նրանք գիշերով եկան այստեղ՝ կարմիր լուսարձակներով: Տեղանքը նայեցին: Դատավորը ա՛յ այստեղ՝ իմ կանգնած տեղում է կանգնելու, ատենակալն ու դատապաշտպանը նստելու են այն սեղանների մոտ, կամ ետ ու առաջ են քայլելու վաճառատեղանի առջև:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ մեքենաների հավաքատեղին ի՞նչ են անելու:

ԱՐՉԻ.— Ռ՛վ գիտե: Երևի մեղադրյալներին այնտեղ են պահելու: Դա քո ի՞նչ գործն է: Գնա այստեղից, քանի դեռ ուշ չէ:

ԱՂՋԻԿ.— Վախենում եմ, Արչի՛: Հիմա այնքան շատ մարդիկ են ինքնասպանություն գործում... Կրակում են, թույն են խմում, պատուհանից են իրենց գցում, մեքենաներն են քշում իրար վրա, կամ լեռան գլխից են ցած նետվում: Ծատերը իրենց հետ նաև երեխաներին, ամուսիններին, կանանց, հայրերին ու մայրերին են սպանում: Առավոտյան հենց թերթը բացում ես՝ ամենաքիչը հինգ-վեց հոգի... Ծիշտ է, անծանոթ են, բայց ճարանք կին են, հայր, մայր, երեխա... Ես այնպես եմ վախենում, Արչի՛:

ԱՐՉԻ.— Հանգստացի՛ր, հանգստացի՛ր:

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ փողոցներում ինձ շատ մեծակ ու տխուր եմ զգում: Մտածում եմ գնալ մի տեղ, նստել մի քիչ հանգստանալ, բայց ուս մի տեղ քո սեռտորանի նման չէ: Միայն այստեղ չեմ վախենում: Սեռակալն սրտգապես ինքնասպանություն գործելու տեղ է: Որ մեծակ եմ լինում, Աստված վկա, Արչի՛, ուզում եմ ես էլ... Ուրիշ ի՞նչ կարող ես անել: Բայց հիմա ուշ է: Հետո կարիք էլ չկա: Եվ այդ րոպեներին քո ռեստորանն եմ հիշում ու ինքս ինձ ասում. դե, Արչին մի հինգ ժամից հետո կբացի, կգնամ այնտեղ, մի բան կխմեմ: Մի քիչ էլ համբերիր, ստում եմ ինքս ինձ: Վաղը երևի բարեհաջող օր լինի: Դեռ ինչ-որ բան կարող է փոխվել: Ինչ-որ մեկը կարող է հանդիսվել քեզ... Արչի՛, այնպես եմ զզվել այս բոլորից: Դեռ առավոտ շուտ, ոտքս ռեստորանից ներս չդրած, սկսեցիր վրաս գոռոռալ: Դու ոչ մի անգամ հետս այդպես չէիր վարվել:

ԱՐՉԻ.— Իսկ իմ ռեստորանն էլ ոչ մի անգամ դատարան չէր դարձել: Լավ կլինի հեռանա այստեղից:

ԱՂՋԻԿ.— Ասացի վախենում եմ: Զե՛ս հասկանում, ինչ է: Վախենում եմ՝ հենց գնամ, այլևս ինձ չես տեսնի: Հավիտյան չես տեսնի: Ծիշտն ասած, քո ռեստորանից ավելի լավ տեղեր

կան: Կարելի է եկեղեցի գնալ, բայց դա իմ ինչ գնալու տեղն է: Ծուկա՞ գնամ, կամ գրոսայգի՞, որտեղ գեղեցիկ թռչնակներ կան, ուրախ ծվլացող գեղեցիկ թռչնակներ... բայց դա իմ տեղը չի, Արշի՛: Գրադարան գնամ, նստեմ մի բան կարդամ... բայց ի՞նչ անեմ, որ կյանքումս ոչ մի անգամ սրտամոտ գիրք չեմ գտել: Ես միայն ազատեղ եմ հանգստանում: Ծիշտ է, քո ռեստորանը տուն չի, բայց մի տեսակ տան նրման է: Ես այստեղ, հանգիստ նստած, վիսկի եմ խմում, ինչոր բան հուսալով: Եվ վիսկի խմելով ինքս ինձ համոզում եմ, որ դեռ կարելի է ինչ-որ բանի սպասել՝ ինչ-որ թանկ բանի: Ես ուրիշ տեղերում էլ եմ վիսկի խմել, բայց քո ռեստորանինն ուրիշ է: **(Հուսահատված):** Արշի՛...

ԱՐՁԻ.— Քեզ ի՞նչ եղավ, աղջիկ՛:

ԱՂՋԻԿ.— Մեր բռնորի հետ ինչ-որ բան է կատարվում: Ահավոր մի բան... մահվան պես ահավոր... Աստված, երանի այսբան թույլ ու տկար չլինեի, երանի մի գործ կարողանայի անել... թեկուզ մատուցողուհի դառնայի, կամ նման մի բան: Բայց հոգնած եմ: Մեջքս, ոտքերս, ձեռքերս ջարդվում են, գլուխս պայթում է: Չգիտեմ ինչն է պատճառը: Հենց որ մի գործ եմ սկսում, կես ժամից հետո հոգնում եմ: Գուցե թույլ եմ: Թույլ ու վախեցած: Ես չեմ ուզում գնալ: Ես նաև գնալուց եմ վախենում:

ԱՐՁԻ.— Վախենալու կարիք չկա: Իմ ռեստորանը միայն մեկ օրով է դատարան լինելու: Վաղը դու շատ հանգիստ կարող ես այստեղ վիսկի խմել: Լավ կլինի: Ամեն ինչ լավ կլինի:

ԱՂՋԻԿ.— Նրանք կմնան, Արշի՛: Կտեսնես, կմնան, չեն գնա: Եթե նրանք արդեն զբաղեցրել են բոլոր դպրոցները, եկեղեցիները, թանգարանները և հիմա հերթը հասել է ռեստորանին, որ դատարան դարձնեն, անպայման կմնան, չեն գնա:

ԱՐՁԻ.— Լավ կլինի կամայց խոսես: Կլսե՛ն:

ԱՂՋԻԿ.— Ես չգիտեմ ինչ եմ ասում, Արշի՛: Հիմա, երբ քեզ հետ եմ խոսում, ասում եմ, որ նրանք կմնան, չեն գնա: Այս բանը ուրիշ ոչ մեկի չէի ասի:

ԱՐՁԻ.— Աստծո սիրուն, գնա այստեղից: Գուցե դուան ետևում ինչ-որ մեկը կա...

ԱՂՋԻԿ.— Մնաս բարով, Արշի՛: Հաջողություն:

**(Ներս են մտնում երկու պահնորդներ՝ սվինավոր հրացան-**

ներով: Նրանց ետևից՝ բարձրահասակ, վաթսուն տարեկանին մտա մի մարդ, որ նույն համազգեստն է կրում, միայն թե կրծքին ավելի շատ շքանշաններ կան: Կառավարության պաշտոնյա է: Նա նրկատում է աղջկան):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մի՛ստր Քրուկշանկ, կարծում եմ ձեր աղջիկն է, այնպես չէ՞: Դե՛, իհարկե, նրա համար էլ այստեղ աշխատանք կճարվի:

ԱՐՁԻ.— Մի վայրկյան, գեներալ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ներեցեք, մի՛ստր Քրուկշանկ, մենք կարիք կունենանք նաև ձեր դստեր ծառայությանը: Զեր անո՛նը, օրիո՛րդ:

ԱՂԶԻԿ.— Ռոուզ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ռոուզ Քրուկշանկ: Որտե՛ղ եք աշխատում, ինչո՛վ եք զբաղվում, ի՞նչ մասնագիտություն ունեք:

ԻՆՈՒԻՉ.— Ես... ես հորս եմ օգնում:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծատ բարի: Իսկ հիմա, մի՛սս Քրուկշանկ, խընդրում եմ կանգնեք այստեղ՝ որպես վկա ժողովրդի անունից: Սովորաբար մենք խուսափում ենք դատական նիստի ժամանակ իզուր ժամանակ վատնել, բայց երբ հնարավոր կամ հարմար է լինում, այնուամենայնիվ, վկա ենք կանչում՝ ժողովրդի անունից: Խնդրում եմ բարձրացրեք ձեր այ ձեռքը: (**Աղջիկը բարձրացնում է ձեռքը**): Կրկնեք ինչ որ ասում եմ: Ես՝ Ռոուզ Քրուկշանկս, երդվում եմ, որ կյանքս պատկանում է ոչ միայն ինձ, այլև ամբողջ ժողովրդին:

ԻՆՈՒԻՉ (**արագ-արագ քրթմնջալով**).— Ես՝ Ռոուզ Քրուկշանկս, երդվում եմ, որ կյանքս պատկանում է ոչ միայն ինձ, այլև ամբողջ ժողովրդին:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Հրաշալի է: (**Արշիին**): Մի՛ստր Քրուկշանկ, ինչպես երևում է, ամեն ինչ կարգին է:

ԱՐՁԻ.— Ես... ուզում էի հարցնել...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դե՛, լսում եմ:

ԱՐՁԻ.— Ուզում եմ հարցնել, երկա՞ր ժամանակով շնորհ կանեիք...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դե... մինչև դատական նիստը կավարտվի:

ԱՐՁԻ (**հանկարծակիի եկած**).— Լավ, սը՛ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Պահնորդներ՛, դատարանը ներս հրավիրեք: Նրանց հետ թող ներս գա նաև առաջին մեղադրյալը: (**Պահնորդները դուրս են գնում: Պաշտոնյան քայլում է վաճառա-**

սեղանի մտ: Դատական ատյանը ներս է մտնում: Նրանց հետ նաև մի երիտասարդ, որ մեղադրյալն է: Գիմելով երիտասարդին): Կանգնե՛ք այստեղ:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Լսում եմ, սը՛ր: (Նա անցնում է վաճառասեղանի ետև):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դատավարությունը կընթանա սովորականի պես: Մյուս մեղադրյալները սպասում են դրսում, այնպես չէ՛:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Այո, սը՛ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ (դիմելով ներս եկածներից մեկին).— Սա ժողովըրդական ատենակալի սեղանն է: (Մյուսին): Իսկ սա դատապաշտպանինն է: (Նրանք զնում են իրենց սեղանների մտ): Այստեղ պետք է վերակացուն նստի: Ատենակալը պետք է դատարանին ծանուցի հանցագործության էությունը: Դատապաշտպանը հանդես կգա՝ էլնելով մեղադրյալի շահերից: Վերակացուն կսպասի դատավճիռը հայտարարելուն, կկնքի մեղադրյալի փաստաթղթերը: Դատապարտյալին այն դռնով կտանեն աղյուսե պատերի տակ... պահակազորն այնտեղ է, այնպես չէ՛:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Այո, սը՛ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Հարկ եղած դեպքում նրանք ի կատար կածեն դատավճիռը: Հիմա... մեղադրյալ՛, կանգնեք այնտեղ: (Պաշտոնյան սա ասում է այն մարդուն, որ մյուսներից ավելի հանցավոր արտաքին ունի):

ԴԱՏԱՎՈՐ (մատնացույց անելով վաճառասեղանի ետևում կանգնած մարդուն).— Մեղադրյալը նա է, սը՛ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Իսկ դո՛ւք ով եք:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ես դատավորն եմ, սը՛ր:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծատ բարի: (Գիմելով մեղադրյալին): Խնդրում եմ կանգնեք այնտեղ: (Դատավորին): Իսկ դուք կանգնեք վաճառասեղանի ետևում: (Գիմելով բոլորին): Միատր Բրուկշանկն ու նրա աղջիկը կմնան դատարանում. հայրը ծառայություն մատուցելու, աղջիկը՝ որպես վկա ժողովրդի անուհից: Կարծում եմ ամեն ինչ հասկանալի է: (Դատավորին): Դե՛, սկսե՛ք:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ սխեղ առաջին մեղադրյալի գործը:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ (թղթերի կույտից մի քանի թերթ վերցնելով).— Էդ-վարթ Էլինգթոն: Այդպե՛ս է ձեր անունը, այո՛:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Այո, սը'ր:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Մեղադրյալը քսանյոթ տարեկան է: Ամուրի: Երե-  
խաներ չունի: Մահափորձ է կատարել աշխատանքի ծառայ-  
ության քլերկի՝ վրա: (Հապշտապ վերջացնում է):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծարունակեք խնդրում եմ:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Այսքանն է, սը'ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ի՞նչ գեներով կամ գեներով է հարձակվել մեղա-  
դրյալը:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Ջենքի մասին ոչինչ չի հիշատակված, սը'ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպա՛ն, խնդրեմ:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Լսում եմ, սը'ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Սկսեք:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ (դիմելով մեղադրյալին).— Ինքներդ պատմեք  
դատարանին, թե ինչպես է հանցագործությունը կատարվել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Դե, ինչ ասեմ: Մի գործ էի ճարել, ինձ համար  
աշխատում էի: Հետո աշխատանքի ծառայության գրասենյա-  
կից ինչ-որ մեկը եկավ ու ինձ ազատեց աշխատանքից: Ասաց՝  
այդ գործը, որ հիմա անում ես, օրենքով չի, որովհետև իրենց  
գրասենյակը չի տվել: Աշխատանքի ծառայության գրասեն-  
յակից պետք է այդ գործն ստանայի: Բայց ես երեք ամիս  
շարունակ ստավոության ժամր վեցից մինչև իրիկվա յոթը գը-  
նում, կանգնում էի նրանց գրասենյակի դռանը, իսկ քլերկն  
ինձ աշխատանք չէր տալիս: Մի օր էլ չհամբերեցի, հարցրի՝  
ե՞րբ պետք է ինձ աշխատանք տաք: Նա էլ թե՛ հույս չունե-  
նաս: Հարցրեցի՝ բայց ինչո՞ւ: Նա պատասխանեց՝ «Դու ինք-  
նագլուխ երեք անգամ աշխատանք ես գտել: Իսկ մեզ հանձ-  
նարարված է աշխատանքի տեղավորել նրանց, ովքեր օրի-  
նական ճանապարհով են այն փնտրում»: Հարցնում եմ՝ բա  
ինչպե՞ս պետք է ասրեն: Նա էլ միանգամից, թե՛ դու չպետք  
է ասրես: Իմ տեղն ո՞վ լիներ չէր կատաղի: Դե ես ինձ զրս-  
պում էի, որ օրենքի դեմ չգնայի, բայց կատաղեցի ու ասացի.  
«Որ այդպես է, դուք էլ չպետք է ասրեք»: Հետո ուսից բռնե-  
ցի, բաշեցի դուրս իր գրասենյակից:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծարունակեք:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Նա գողգողում էր, հետո քացով խփեց: Երկու-  
տով սայթաքեցինք, ընկանք: Այդ պահին ուսիկաններ եկան:  
Նրանցից մեկը իր գավազանով խփեց քլերկի գլխին, հետո

գետնից բարձրացրին, մտան թւերն ու տարան: Ես գնացի տուն: Մի երկու կտոր ցամաք հաց կար: Կերա, քնեցի: Իսկ գիշերվա կեսին՝ այս գիշերվա, ուտիկանները եկան ու ինձ տարան:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ատենակա՛լ, դուք ընդունո՞ւմ եք, որ մեղադրյալը միանգամայն հանցավոր է:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Այո՛: Միանգամայն:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպա՛ն, իսկ դո՞ւք:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Դատարանի հրամանքով... բաց չէ՞ որ մեղադրյալը չի խփել քլերկի գլխին:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Բաց նա հենց նոր խոստովանեց, որ քաշել է նրա ուսից: Այդպես չէ՞:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Նա շատ բարկացած է եղել: Ես հարցնում եմ՝ արդյոք մեղադրյալը մտադի՞ր է եղել սպանելու քլերկին:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպա՛ն, խնդրում եմ դատավարության հետագա ընթացքը թողնել Աստանին:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Լսում եմ, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ (մեղադրյալին).— Էլ ուրիշ ոչինչ չունե՞ք ասելու:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Ես ոչ միանգամ չեմ փորձել օրենքի դեմ գնալ: Պարզապես ուզում էի օրինական աշխատանք գտնել, որ հետո ինձ գործից չազատեին: Ես ուզում եմ ամուսնանալ և ընտանիք կազմել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ուրի՞շ... ի՞նչ կկամենայիք ասել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Մտքովս երբեք վատ բան չի անցել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ուրեմն քլերկը քեզ ասաց՝ «Դու չպետք է սպրեես», իսկ դու պատասխանեցիր՝ «Դու էլ չպետք է սպրեես» և հարձակվեցիր նրա վրա: (**Լուրջուն**): Պատասխանեք դատարանին, խնդրում եմ: Այդ ասելուց հետո հարձակվեցիք նրա վրա: Ծի՞շտ է:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Ես պարզապես նրա ուսից քաշեցի և հանեցի գրասենյակից:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մեղավոր է: (**Կարճատև լուրջուն**): Պահնորդներ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱԼ.— Մի բուպե, խնդրում եմ: Բոլոր մեղադրյալներին իրավունք է վերապահվում վերջին հայցով դիմելու դատարանին: (**Մեղադրյալին**): Նման դեպքերում սովորաբար սիգարետք են խնդրում: Ելնելով ներկա հանգամանքից, որ դա-



տարանը գտնվում է ռեստորանում, մեղադրյալը կարող է նաև խմիչք խնդրել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Մի բան լինե՞ր կուտե՞ի:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դա երկար ժամանակ կխլի: Վիսկի՞, թե՞ սիգարեթ:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Դե լավ, նախ կխմեմ, հետո կարելի է ծխել:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Կարծում եմ կարելի է: Միսոր Քրուկշանկը հիմա կզբաղվի այդ հարցով:

ԱՐՁԻ (մոտենում է մեղադրյալին).— Ի՞նչ ես ուզում, տղա՛ս:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Կոնյակ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մի՛սոր Քրուկշանկ, խնդրում եմ պահել խմիչքների հաշիվը և լրացնել 333 ձևը, որպեսզի հետո պետության գանձարկղից ստանաք այդ գումարը:

ԱՐՁԻ (կոնյակը լցնում է բաժակը, տալիս է մեղադրյալին, որը խսկույն կոնձում է).— Էլ ուրիշ ոչինչ չէի՞ք ուզում, տղա՛ս:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մի՛սոր Քրուկշանկ, կստավարությունը յուրաքանչյուր մեղադրյալի համար միայն մեկ բաժակի արժեքն է վճարելու: Բայց եթե կամենում եք, կարող եք նաև երկորդ բաժակը հյուրասիրել... ձեր հաշվին:

ԱՐՁԻ (երկրորդ բաժակն է լցնում, տալիս է մեղադրյալին, որը նորից է կոնձում).— Ի՞նչ ես ծխում:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Հիմա ինչ էլ լինի, կծխեմ: Ծնորհակալություն, մի՛սոր Քրուկշանկ: (Տուփից մի սիգարեթ է վերցնում, վառում է այն):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծատ բարի: Պահնորդնե՛ր: (Պահնորդները մեղադրյալին տանում են դուրս): Մեղադրյալի գործի քննությունը կկատարվի ընդունված կանոնադրության համաձայն: Հաջորդ մեղադրյալի հարցաքննությունը կսկսվի միայն պատիժը ի կատար ածելուց հետո: Պա՛րզ է:

ԸՆԴՈՐԸ.— Այո, սը՛ր:

ԸՆԴՈՐ ԶԱՅՆ (դրսից).— Հանրապետության պահնորդնե՛ր, հանուն ժողովրդի...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).— Հանուն ժողովրդի...

(Լավում է հրացանների համազարկ):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ծարունակենք մեր աշխատանքը:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: (Պահնորդները ներս են բերում հալից ընկած մի ծերունու):

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ուրեմն, ժամը մեկից մինչև մեկն անց երեսուն րոպե ընդմիջում: Միստր Քրուկշանկը հոգ կտանի, որ բոլորը նախաճաշեն և կվարձատրվի կատավարության կողմից: Դատական ճիստը կավարտվի ժամը հինգին: Հիմա, բանի որ ամեն ինչ կարգին է, մեր աշխատանքը շատ արագ կընթանա: Դուք ստիպված կլինեք շատ արագ աշխատելու: Հիմա արտակարգ լարված վիճակ է: Դատաբնկությունը շատ արագ պետք է կատարվի: Մեղադրյալներին շտապ պետք է ներս բերել ու դուրս տանել: Ծարունակեք, խնդրում եմ:

**ԱՐՁԻ.**— Ներեցեք, սը՛ր, ես ուզում էի անկտորս շարունակելու թույլտվություն ստանալ, երբ դատարանը գնա ընդմիջման:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Սա ռեստորան է, այնպես չէ՛:

**ԱՐՁԻ.**— Այո, սը՛ր:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Իսկ կարելի՞ է այստեղ գիշերել:

**ԱՐՁԻ.**— Ոչ, սը՛ր:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ուրեմն վերևի սենյակում միայն ձեր աղջկա հե՛տք եք ապրում:

**ԱՐՁԻ (կամացուկ).**— Այո, սը՛ր:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Դատական ճիստը սկսվում է տասին, իսկ հինգին՝ փակվելու է: Հինգից մինչև մեկը, նկատի ունեմ գիշերվա մեկը, ձեր ռեստորանում կարելի է ութ ժամ նորմալ անկտոր առնել: Բայց դուք, մի՛ստր Քրուկշանկ, պարտավոր եք հնարավոր ամեն բան առնել, որպեսզի ստավոտյան ժամը տասին դատական ճիստը կանոնավոր շարունակի իր աշխատանքը: Մենք ոչ մի վարկյան չպետք է կորցնենք:

**ԱՐՁԻ.**— Լավ, սը՛ր:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Դե ուրեմն շարունակեք:

**ԾԵՐ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.**— Իսկ ե՛ս... ի՞նչ եք ուզում ինձանից: Ես ի՞նչ եմ արել: Ես չլոթանսսումհինգ տարեկան եմ: Ի՞նչ վատություն եմ արել:

## **ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ**

Ժամը հինգին երկու րոպե է պակաս: Դատավորը, ատենակալը, վերակացուն՝ իր կնիքով, դատական պահնորդները, բոլորը, իրենց տեղերում են:

ՄԻ ԶԱՅՆ (դրսից).— Հանրապետության պահնորդներ, հանուն ժողովրդի...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).— Հանուն ժողովրդի...

**(Հրացանների համազարկ):**

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին:

ԱՐԶԻ.— Բայց չեք հասցնի: Հինգից երկու րոպե է պակաս:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ, խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: **(Պահնորդներն արագ դուրս են գալիս):** Մի'ստր Քըրոկշանկ, երկու րոպետոմ ահագին գործ կարելի է անել: Հիմա կոտեսես: Այդ երկու րոպեի արժեքը պետության համար... **(Պահնորդները ներս են գալիս՝ իրենց հետ բերելով բարկացած մի երիտասարդի, որ ասելությամբ նայում է դատական կազմին):** Խնդրում եմ, շտապեք:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Ջոզեֆ Մուր: Երեսունմեկ տարեկան: Հասարակության նկատմամբ ունեցած անպատասխանատվության երկար պատմություն: Ամուրի: Երեխաներ չունի: Ինքնասպանության փորձ է կատարել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ, շտապեք: Ինքնասպանություն. ի՞նչ ձևով է փորձել..

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Չափից դուրս խմելով:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատապաշտպան, խնդրեմ:

ԴԱՏԱՊԱԾՏՊԱՆ.— Գիտականորեն չի հիմնավորված, ինչքան պետք է հարբել, որ...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Խնդրում եմ պահպանել դատաւարության կարգը: Մենք ժամանակ չունենք:

ԴԱՏԱՊԱԾՏՊԱՆ.— Բավական է մի հայացք գցել մեղադրյալի վրա և պարզ կդառնա, որ նա...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մեղավոր է: **(Մեղադրյալին):** Չէի՞ք կամենա վերջին հայցով դիմել դատարանին:

ԼԻՂԱԴԻՐՅԱԼ.— Ուզում եմ: **(Կարճատև լռություն):**

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դե խոսեք: Ո՞ւմ եք սպասում:

ԼԻՂԱԴԻՐՅԱԼ.— Երջանիկ ծննդյան օր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Երջանիկ ծննդյան օր: Մենք հանելուկներ լուծելու ժամանակ չունենք: Կատախարությունը մեծահոգաբար մի քանի վայրկյան է շնորհում ձեզ, որպեսզի վերջին անգամ առանց հանելուկների խոսեք: Դե, ի՞նչ եք ուզում ասել:

ԼԻՂԱԴԻՐՅԱԼ.— Երջանիկ ծննդյան օր: Ուզում եմ ծնվել...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք կարող եք ծխել և խմել:

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Ուզում եմ ծնվել, քանի դեռ ոչ չէ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ, անցեք գործի: **(Պահնորդները զընում են դուրս, իրենց հետ տանելով երիտասարդին, որ դուռն մտա կանգ է առնում, շրջվում է ու բացականշում):**

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼ.— Բոլորիդ, բոլորիդ խնդրում եմ չմոռանալ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ, շտապե՛ք... **(Պահնորդները երիտասարդին դուրս են տանում):**

ՄԻ ԶԱՅՆ **(դրսից)**.— Հանրապետության պահնորդներ, հանուն ժողովրդի...

ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԶԱՅՆԸ **(դրսից)**.— Երջանիկ ծննդյան օր...

ԽՄԲԱԶԱՅՆ **(դրսից)**.— Հանուն ժողովրդի...

**(Հրացանների համազարկ):**

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատարանը հայտարարում է ընդմիջում մինչև առախոտյան ժամը տասը: **(Դուրս գալով վաճառասեղանի ետևից):** Տեսա՛ք, մի՛ստր Քրուկշանկ, երկու թույլում էլ կարելի է ահագին գործ կատարել: Ուրեմն, մինչև առախոտյան ժամը տասը: **(Դուրս է գալիս, մյուսները հետևում են նրան: Բոռուզը վազում է դեպի ավտոմեքենաների հավաքաստեղին տանող դուռը, մինչդեռ Արշին շփոթված կանգնում է ռեստորանի կենտրոնում):**

ՌՈՌԻԶ.— Հիմա ի՞նչ ենք անելու, Արշի՛:

ԱՐՉԻ.— Ինչ ենք անելո՞ւ: Էլ ի՞նչ պիտի անենք: Հիմա ես մինչև երեկոյան ժամը մեկը իրավունք ունեմ ռեստորանս բացելու: Եթե իհարկե մեկնումեկը համարձակվի այստեղ գալ:

ՌՈՌԻԶ.— Ինչո՞ւ չեմ համարձակվի, Արշի՛:

ԱՐՉԻ.— Հիմա բոլորը մահու չափ վախեցած են, բացի մի երկուսից, որ չգիտեն էլ, թե ինչ է կատարվել կամ գիտեն, բայց անտարբեր են:

ՌՈՌԻԶ.— Նրանք մի-երկու հոգի կողարկեն լրտեսելու: Արշի՛, դու նրանց ճանկն ես ընկել. ես էլ քո հետ: Բայց ես ոչ մի անգամ ինձ այսպես հպարտ չէի զգացել: Կարծում էի կվախենայիր, կասեիր որ քո աղջիկը չեմ:

ԱՐՉԻ.— Ես չէի կարող չասել: Ո՞վ գիտե, քեզ հետ ինչպես կվարվեին: Այդ գեներալը երևի քեզ էլ մոսաների պես սղոտսե պատերի տակ...

ՌՈՌԻԶ.— Նրանցից ոչ մեկը մեղալոր չի, Արշի: Եթե այդ խեղճ

մարդկանց գնդակահարում են, Աստված վկա, հերթը ինձ էլ կհասնի: Բայց քանի դեռ սպասում եմ, ինձ միշտ հպարտ կզգամ, որ դու քո աղջկա տեղը դրեցիր ինձ և միշտ կամա- չեմ ապրելուս համար, երբ մեր աչքի առաջ գնդակահարում են անմեղներին:

ԱՐՁԻ.— Լավ կլինի վիսկիդ խմես:

ԻՌՈՒԾ.— Հա՛, շնորհակալություն: Հիմա ինձ խմել է պետք: **(Ար- չին երկու բաժակ վիսկի է լցնում: Ռոուզն առաջանում է՝ իր բաժակը Արչիի բաժակին խփելու):** Չգիտեմ ինչ կենաց ասեմ: «Աստված, ողորմա մեզ», թե՛ «Աստված, օգնիր մեզ»: Կամ՝ «Ներիր մեզ, Աստված»: Արչի... ես դողում եմ և ուզում եմ լաց լինել: Կարո՞ղ եմ լաց լինել: Կարո՞ղ եմ խմել ու քո ռես- տորանում լաց լինել: Ես վախենում եմ գնալ սենյակս ու այն- տեղ լաց լինել: Իսկ ուրիշ տեղ... չեմ ուզում...

ԱՐՁԻ.— Վիսկիդ խմի՛ր: Խմի՛ր, մի բաժակ էլ լցնեմ: **(Նա կույ է տալիս իր վիսկին: Աղջիկը խմում է իր բաժակը: Արչին նո- րից է լցնում):** Որտեղ ուզում ես լաց եղիր: **(Նա հապշտապ իր համար մի ուրիշ բաժակ է լցնում ու արագ կոճճում: Ռոու- զը մտեճում է սեղանին, նստում է):** Խելքը գլխին ոչ մի մարդ այլևս չի գու այստեղ: Ասկի լավ է հեռանամ ու ամեն ինչ բնդմիշտ թողնեմ նրանց:

ԻՌՈՒԾ.— Հևա՛սա՛ս: Փախչելն իզուր է, որովհետև ուր էլ որ գը- նաս նույնն է:

ԱՐՁԻ.— Բայց գնալու մի տեղ կարելի է գտնել:

ԻՌՈՒԾ.— Ուր էլ գնաս՝ նույնն է: Քո տեղը միայն սա է: Բացի այդ, չես կարող փախչել: Դու կարող ես միայն մի բան անել. պետք է ռեստորանդ ժամը հինգից մինչև գիշերվա մեկը բաց պահես:

ԱՐՁԻ.— Իզուր է: Չե՞ որ այստեղ այլևս ոչ մի լավ բան չեմ կա- րող անել:

ԻՌՈՒԾ.— Ոչ էլ կարող ես վատություն անել: Ուրիշ տեղ նույն- պես լավություն չես կարող անել:

ԱՐՁԻ.— Վե՛րջ տոր: Այնպես ես խոսում, կարծես իմ հարազատ սղջիկն ես:

ԻՌՈՒԾ.— Լավ: Այդ դեպքում վրաս չգոռաս: **(Գնում է դեպի խո- հանոցի դուռը):**

ԱՐՁԻ.— Մի րոպե նստիր: Արի մի քիչ լուրջ խոսենք:

ՌՈՌԻԶ.— Էլ ի՞նչ խոսենք: Ավելի լավ է գնամ: Խոհանոցում այն-  
քան գործ կա որ... Լավ կանես 333 ձևը լրացնես:

ԱՐԶԻ.— Ինձ պետք չէ նրանց փողը:

ՌՈՌԻԶ.— Արշի՛, դա նրանց կբարկացնի: Հետո, լավ կլինի նաև  
ճաշերի համար լրացնես: Դու պետք է շարունակես քո գործը՝  
ձևացնելով իբր ոչինչ չի պատահել, թե չէ քեզ նույնպես ժո-  
ղովրդի թշնամի կհամարեն:

ԱՐԶԻ.— Սուանց դրա էլ նրանք գիտեն, որ ես թշնամի եմ: Նը-  
րանք բոլորին են թշնամու տեղ դնում:

ՌՈՌԻԶ.— Այդ դեպքում նրանք գուցե ձևացնեն, որ դու իրենց  
թշնամին չես, իսկ քեզ ավելի նպատակահարմար է, լրաց-  
նել այդ ձևը ու ռեստորանը առաջվա պես պահել: Գնամ խո-  
հանոցը մաքրեն: Լավ կլինի այդ 333 ձևը լրացնես, որովհե-  
տե քեզ փող է պետք խոհանոցում մթերքներ, իսկ ցուցա-  
փեղկում խմիչքներ ունենալու համար: (**Մտնում է խոհանոց**):

ԱՐԶԻ (**աչքի անցկացնելով հաշվեթղթերը**).— Ցանկանում եմ եր-  
ջանիկ ծննդյան օր... Ուզում եմ ծնվել... (**Գոչում է**): Ռոո՛ւզ...

ՌՈՌԻԶ (**կանգնում է խոհանոցի դռան շեմին**).— Ի՞նչ է, Արշի՛:

ԱՐԶԻ.— Դու որևէ բան հասկացա՞ր, Ռոո՛ւզ: «Ուզում եմ ծնվել»:

ՌՈՌԻԶ.— Հիմա այդ տղան մեռած է, Արշի՛, և մենք երբեք չենք  
իմանա ինչ էր ուզում ասել: Խոհանոցում ամեն ինչ խառնված  
է... Միայն կեղտոտ ափսեկների կույտին նայելուց հոգնում ես:  
Բայց կյանքումս առաջին անգամ պետք է մի գործ անես: (**Լը-  
նույթում**): Արշի՛...

ԱՐԶԻ.— Լսում եմ, Ռոո՛ւզ:

ՌՈՌԻԶ.— Դու չես ափսոսում, չե՞, որ ինձ քո աղջիկը համարե-  
ցիր:

ԱՐԶԻ.— Ես ստիպված այդ բանն ասացի, Ռոո՛ւզ:

ՌՈՌԻԶ.— Բայց դու չես ափսոսում, չե՞:

ԱՐԶԻ.— Ասացի, ոչ... հետո ինչո՞ւ պիտի ափսոսեմ:

ՌՈՌԻԶ.— Ուզում եմ ասել... հո վատ չե՞ս զգում:

ԱՐԶԻ.— Այսօր այնքան շատ բան տեսա, որ հոգիս տակնուվրա  
է եղել: Հիմա ես ամաչում եմ իմ՝ հիմար ձևով ապրած կյան-  
քիս համար: Եթե այս խեղճ մարդիկ հանցավոր են, եթե նը-  
րանցից թեկուզ մեկնումեկը հանցավոր է, Աստված վկա, ու-  
րեմն ես նրանցից ավելի հանցավոր եմ: Ո՛չ, չեմ ափսոսում:  
Ինչպե՞ս կարող եմ վատ զգալ մեկի պատճառով, որը չի ու-

- գում վնասել իր նմանին: Ո՛չ, Ռոո՛ւզ, ես չեմ աստուտ, որ այդ գեներալին ասացի, թե դու իմ հարազատ աղջիկն ես:
- ԻԻԻԻԶ.— Ծնորհակալություն, Արչի՛: Դե դու գիտես, որ ես երբևէ հայր չեմ տեսել: Նա լքել է մեզ դեռ այն ժամանակ, երբ ես շատ փոքր էի ու չէի կարող նրան ճանաչել:
- ԻԻՂԻ.— Ես էլ մի կարգին հայր չեմ եղել: Աշխարհում, ինչ-որ տեղ ես էլ երեխաներ ունեմ: Բայց նրանց մորը ասելու պատճառով հեռացա նրանցից... քսան տարի ասաջ:
- ԻԻԻԻԶ.— Ես չգիտեի, Արչի՛: Կներես:
- ԻԻՂԻ.— Հիմա Աստված գիտե, թե ինչ է պատահել այդ խեղճ կնոջը, տղայիս ու երկու աղջիկներին:
- ԻԻԻԻԶ.— Ա՛հ, կներես, Արչի՛: Ես այնքան եմ խղճում քո երեխաներին... Հայր չտեսած քո երեխաներին...
- ԻԻՂԻ — Տղաս վեցի մեջ էր, աղջիկս չորս տարեկան էր, իսկ նրա փոքրիկ քույրը՝ երկու... Ա՛խ, եթե այս դատը չլիներ, նրանց չէի հիշի: Ոչ, ես հայր չեմ եղել:
- ԻԻԻԻԶ.— Մի՛ վշտացիր, Արչի՛: Ես լավ աղջիկ կլինեմ: Ես կհրաժարվեմ իմ ասաջվա կյանքից: (**Մտնում է խոհանոց**):
- ԻԻՂԻ.— Եթե մարդիկ տուն ունենային, եթե ծնողներ ունենային, նրանց կյանքն այսպես չէր դասավորվի, նրանց գուր տեղը այսպես չէին գնդակահարի:
- ԻԻԻԻԶ (**դռան մոտ**).— Ի՞նչ ես ասում, Արչի՛... խոհանոցում այնքան շատ գործ կա... Բայց ոչինչ չեմ կարողանում անել, երբ դու խոսում ես այդտեղ, իսկ ես չեմ լսում: Ես ուզում եմ լսել քեզ: Ի՞նչ էիր ասում...
- ԻԻՂԻ.— Ասում եմ, եթե այս խեղճ մարդիկ ծնողներ ունենային... խվիվախ ծնողներ, եթե ծնված օրից որք չլինեին, նրանց այդպես հեշտ ու հանգիստ չէին գնդակահարի:
- ԻԻԻԻԶ.— Բայց դա անմտություն է: Հասցա մի բույե մտածիր, թե ինչ ես ասում: Ուզում ես ասել, սավելի լավ է մարդասպան, քան թե գնդակահարված լինել: Ինքդ էլ լավ գիտես, որ դա ճիշտ չէ: Ամեն մեկի հետ էլ դժբախտություն պատահում է, և տարաքանչյուրն իրեն կարող է որք համարել: Եթե հարցը սխալն որք լինելու մեջ է, ուրեմն քոլորս ենք դժբախտ և ոչ միայն նրանք, որոնց ամեն օր գնդակահարում են: Բոլոր մարդիկ նույն հայրերն ու մայրերն ունեն, գուցե մեկի ծնողներն ավելի հաջողակ են, քան թե մյուսինը. ասենք հասարակու-

թյան մեջ բարձր դիրք են գրավում, հարուստ են կամ ուրիշ կողմով են աչքի ընկնում: Այդ պատճառով այն ամենը, ինչ կատարվում է այստեղ, բոլորիս է վերաբերում և ոչ թե առանձին մարդկանց: Քո կարծիքով ո՞վ էր այն մարդը, որին այսօր ասացիր, թե ես քո աղջիկն եմ: Մի՞թե նա չհիմնեց այս դատարանն ու սկսեց մարդասպանությունը: Իսկ ո՞վ է նա, Արչի: Հը...

ԱՐՉԻ.— Ով է՞: Ասե՛մ, ով է... Նա... պոռնիկի տղա է... Հիմա հասկացա՞ր, թե ով է:

ՌՌՌԻԶ.— Բայց այդ մարդն ինչո՞վ է տարբերվում մյուսներից: Գուցե նա այնքան էլ չար չի, չնայած գիտե, որ իր հիմնած դատարանը անպայման պետք է բոլորին մեղավոր ճանաչի:

ԱՐՉԻ.— Աղջի՛կ, ինչո՞ւ ես հոգիս պղտորում:

ՌՌՌԻԶ.— Ա՛հ, Արչի՛, ես նույնպես ատում եմ նրան: Բայց այդ մարդն ի՞նչ անի, որ պոռնիկի տղայից փոխվի, ավելի լավ մարդ դառնա:

ԱՐՉԻ.— Ինչ կարող է անե՛լ... Եթե ցանկանա կարող է...

ՌՌՌԻԶ.— Բայց չէ՞ որ նա ուրիշի հրամաններն է կատարում:

ԱՐՉԻ.— Իսկ ես չեմ ուզում, որ դու պաշտպանես այդ մարդասպաններին, չնայած նրանք բոլորն էլ անօգնական են և իրենց վատ են զգում գնդակահարելիս...

ՌՌՌԻԶ.— Դա իրո՞ք այդպես է, Արչի՛: Մի՞թե դա ճիշտ է: Մի՞թե նրանք բոլորն իրենց վատ են զգում սպանելիս...

ԱՐՉԻ.— Բայց ինչ-որ մեկը պետք է պատասխանատվություն կրի այդ գնդակահարությունների համար: Չէ՞ որ դատական այս աստյանի ներկայացուցիչները պարզապես չեն կարող ասել՝ «մենք անճար ենք», «մենք խղճում ենք» ու... շարունակ գրե-դակահարեն: Նրանցից մեկնումեկը պետք է համարձակություն ունենա հրաժարվելու հրամանները կատարելուց:

ՌՌՌԻԶ.— Արչի՛...

ԱՐՉԻ.— Էլ չբարկացնես ինձ, Ռոո՛ւզ: Ծիշոն ասած, համբերությունս հատավ: (Հենց շփոթ մի կոմ վիսկի է խմում): Ի՞նչ:

ՌՌՌԻԶ.— Կներես, Արչի՛, ես չեմ ուզում քեզ բարկացնել, բայց չէ՞ որ դու նույնպես հրամաններ ես կատարում: Ծիշո չե՞մ ասում:

ԱՐՉԻ.— Ես պարզապես մի փոքրիկ ռեստորանի տեր եմ: Քաղաքականությամբ չեմ զբաղվում: Պետությանն հետ առնչու-



թյան չունեն: Այդ նրանք պետք է հրաժարվեն հրամաններ կատարելուց:

ԻԻԻԻԳ.— Այդ դեպքում նրանց պարզապես կգնդակահարեն: Ճիշտ չե՞մ ասում, Արչի՛:

ԻԻՂԻԳ.— Եթե ուզեն, այդ սրիկաները կատալարության անունից լուչե՞ր ասես չեն կարող անել:

ԻԻԻԻԳ.— Դու աղպե՞ս ես կարծում, Արչի՛: Կարծում ես հեշտ ու հանգիստ բա՞ն է:

ԱՐՁԻ.— Ո՞վ այդպիսի բան ասաց: Հեշտությամբ ոչինչ չի կատարվում:

ԻԻԻԻԳ.— Որովհետև բոլորն են ուզում առանց դժվարության որևէ բան անել:

ԱՐՂԻ.— Բայց նրանցից մեկնումեկը իր մեջ համարձակություն պետք է գտնի, մերժելու այդ անիծյալ հրամանները, թեկուզ իր կյանքի գնով:

ԻԻԻԻԳ — Իսկ ինչո՞ւ այդ բանը հենց նրանք պետք է անեն և ոչ թե մենք: Հը՞, Արչի՛:

ԱՐՂԻ — Կորից սկսեցիր հոգիս պղտորել: Դու ստիպում ես ինձ մեղավոր զգալ այստեղ կատարվող յուրաքանչյուր սպանության մասնաբ: Բայց եթե թեկուզ մի ծպտուն հանեմ, մի՞թե ինձ էլ նրանց պես չեմ գնդակահարի:

ԻԻԻԻԳ — Իս, Արչի՛, ճիշտ է: Քեզ նույնպես կգնդակահարեն:

ԱՐՂԻ — Թերեմի մի՛ բարկացրու ինձ: Ծարունակ մի կշտամբիր ինձ այն պատճառով, որ հենց առաջին օրը չեմ գնդակահարվել, Երբ այդ մարդիկ ռեստորանս անմեղ մարդկանց սպանությանց դարձրին: Նաև մի համոզիր, որ խղճամ և՛ մարդասպաններին, և՛ գնդակահարվածներին, և՛ քեզ, և՛ ինձ: Կյանքին խնամտից կզրկվի, երբ սկսես բոլորին խղճալ: Ի՞նչ օգուտ էթե նստես ու բոլորին խղճաս: Ոմանց պետք է սիրել, ոմանց... ստել:

ԻԻԻԻԳ — Արչի՛, սիրելն ու ստելը շատ հեշտ է: Ծնչելու նման նշոտ: Բայց ո՞րն է դրա իմաստը: Ես սիրում եմ քեզ, դու սիրում ես ինձ, մենք սիրում ենք գնդակահարվածներին, ատում նրանց դահիճներին... Ի՞նչ է նշանակում այս բոլորը, Արչի՛: Իսկ այդ ո՞վ է գնդակահարում: Ատենակա՞լը, վերակացո՞ւն իր կնիքով, պահնորդնե՞րը, կամ նրանց հրամանատարը, որ սպասու պատերի տակ գոռում է՝ «Հանրապետության պահ-

նորդներ, հանուն ժողովրդի», պահնորդները, ոորնք կրկնում են «Հանուն ժողովրդի» ու գնդակահարում այդ ժողովրդից մեկնումնեկին: Այդ ի՞նչ ժողովուրդ է, որի անունից գոռում են: Գուցե երկու ժողովուրդ կա, հը՞... Չէ՞ որ մենք մի ժողովուրդ ենք: Արշի՛, սիրելն ու ատելը շատ հեշտ բան է: Իսկ հիմա ամեն ինչից ձանձրացած եմ ու զզված:

ԱՐՁԻ.— Ինչ ասեմ: Ես քեզ իմ տանը ապաստան տվեցի, այդ մարդասպանին հավատացրի, որ դու իմ աղջիկն ես... Իսկ դու շարունակ պղտորում ես հոգիս՝ իմ անհուսալի վիճակն հիշեցնելով:

ՌՌՌԻԶ.— Արշի՛, միայն քո վիճակը չէ անհուսալի: Ես էլ նույն վիճակումն եմ: Բոլորը, ստանց բացառության, մեզ նման են: Եթե հույս չկա, ուրեմն բոլորս ենք անհույս: Բայց իրո՞ք ոչ մի էք չկա: Մի՞թե ոչ մի պատասխան չենք կարող գտնել:

ԱՐՁԻ.— Պատասխանել նրա՞նց: Բայց մեզ կգնդակահարեն:

ՌՌՌԻԶ.— Մի՞թե մեզ համար էլ չենք կարող պատասխան գտնել: Այդ պատասխանը ինքներս նրանց չուղե՞նք, Արշի՛:

ԱՐՁԻ.— Մի խոսքով, առավոտ, լույսը չբացված գնամ, նրանց ասեմ՝ «Ինձ գնդակահարեք»: Դու ստաջարկում ես, որ պաշտպանեմ մեղադրյալներին, դատապարտեմ նրանց մեղադրողներին, հրաժարվեմ իմ պարտականություններից ու գնդակահարվե՞մ: Դա՞ է ասածդ, այո՞:

ՌՌՌԻԶ.— Չգիտեմ, Արշի՛: Ես քեզ նկատի չունեմ: Ես իմ մասին եմ մտածում: Ինքս էլ չգիտեմ, թե ինչ եմ ասում քեզ կամ ինձ:

ԱՐՁԻ.— Տեսնո՞ւմ ես, նույնիսկ այդ բաները չես կարողանում հասկանալ, բայց, ա՛յ, ինձ բարկացնել կարողանում ես: Ես վաթսուներկու տարեկան եմ, իսկ դա կարգին տարիք է այդ բոլորը հասկանալու համար: Իսկ հիմա... խնդրում եմ, օգնիր ինձ: Օգնիր հասկանամ՝ ինչ պետք է անեմ, և ես, Աստծով եմ երդվում, կկատարեմ: Գուցե դատավորի՞ն պետք է սպանեմ, որ կանգնել էր հենց այստեղ՝ իմ տեղում:

ՌՌՌԻԶ.— Ո՛չ, պետք չէ:

ԱՐՁԻ.— Ուրեմն՝ աղերսեմ նրանց, որ ինձ գնդակահարեն որևէ մեղադրյալի... ասենք այն ջահել տղայի... որին այսօր գնդակահարեցին: Ուրիշ ի՞նչ կարող եմ անել, Ռոո՛ւզ, դե ասա՛, հը՞...

ԻԻԻԻ՞! — Բայց չէ՞ որ քեզ գնդակահարելուց հետո նրան նույն-  
պես կապանեն:

ԻԻ՞ՉԻ. — Չգիտեմ, Ռոո՛ւզ: Քեզ եմ հարցնում:

ԻԻԻԻ՞Ց. — Եթե խնդրես որ քեզ դատապարտեն որևէ մեկի փո-  
խարեն, նրանք այդ բանը քեզ չեն ների: Դու կհամարվես  
հասարակությունից թշնամի և կգնդակահարվես աշյուսե պա-  
սուրի տակ:

ԻԻ՞ՉԻ. — Որքան նրանց ճաշի մեջ թո՛ւյն գցես: Դատավորի, Վե-  
րավագուի, Ատենակալի, պահնորդների, գնդակահարող զին-  
վարների, բոլորի, այո՛:

ԻԻԻԻ՞Ց. — Ա՛հ, Արշի՛, ճիշտ է, նրանք կմեռնեն, բայց դրանով ար-  
դարարյունը չի վերականգնվի: Մենք պարզապես կսկսենք  
ավելի շատ դատել ու գնդակահարել:

ԻԻ՞ՉԻ. — Գու նկատի ունես նրա՛նց, այո՞, երբ ասում ես ավելի  
շատ կդատեն ու կգնդակահարեն: Այո՞, Ռոո՛ւզ...

ԻԻԻԻ՞Ց. — Ի՛նչ: Ես ուզում եմ ասել, նրանց հետ նաև մենք ենք  
մեղադրում և սպանում:

ԻԻ՞ՉԻ. — Տե՛ր Աստված... Աղջի՛կ, քեզանից ի՞նչ մեղադրող, ի՞նչ  
գեղեցիկություն... Գու ո՛ւմ կարող ես սպանել, խե՛ղճ աղջիկ:

ԻԻԻԻ՞Ց. — Հնոթախոր է, Արշի՛: Ի՞նչ խնամաս, մեկ էլ տեսար...

ԻԻ՞ՉԻ. — Ի՛նչ, դու չես կարող այդ բանն անել: Մեղադրողներն էլ  
ես երեքը, սպանույեղեն էլ: Իսկ մենք պարզապես սպասում  
ենք՝ նուստով որ մեզ դեռ չեն դատելու, որ կծերանանք ու  
եղբ կմեռնենք: Բայց հիմա մեր բոլորի վերջը եկել է:

ԻԻԻԻ՞Ց. — Ես հաստատացած եմ, որ այդպես է լինելու:

ԻԻ՞ՉԻ. — Այդ ինչպե՛ս եղավ այս բոլորը: Ի՞նչ պիտի անենք: Հո  
միշտ սրտակն չենք սպասելու... բերաններս փակ: Գուցե եր-  
գենք... Կամ որևէ ուրիշ բան...

ԻԻ՞ՉԻ. — Երգե՛նք: Դրանից ի՞նչ օգուտ:

ԻԻԻԻ՞Ց. — Գուզե այդ ժամանակ կսկսենք հասկանալ, որ մենք  
չպետք է սպանենք ինքներս մեզ:

ԻԻ՞ՉԻ. — Ես մի բան գիտեմ միայն. իմ հաճախորդներից ոչ մեկը  
ույն չի գա այստեղ: Հիմա ես պարզապես խա՛խք եմ մա-  
տուցելու մահվան դատապարտվածներին և կերակրելու եմ  
նրանց գնդակահարողներին: Հաճախորդներս հիմա հանգուց-  
ույն են ևն, իսկ ամբողջ առևտուրս ապատիկ եմ կատարելու:

ԻԻԻԻ՞Ց. (բացվող դռնից նայելով դեպի մեքենաների հավաքատե-

**դին).**— Ահա, խեղճ մարդը պատկած է մեռած՝ բոլորովին լքված... Վաղը նրան կտանեն այստեղից: Մարդասպանները ժամանակ չունեն իրենց կեղտոտ գործից մի պահ կտրվելու: Սպանելով՝ իրենք էլ են մեռնում: Մարդասպանները նույնպես զգվում են և ձանձրանում: **(Հանկարծակի ահաբեկված):** Հիտ'ա Քրիստոս... Արչի'...

**ԱՐՁԻ (դռների մոտ).**— Քեզ ի՞նչ եղավ...

**ՌՌՌԻԶ.**— Աստծու սիրույն, Արչի'... արի ինքդ տես: Նա իրոք բարձրանո՞ւմ է տեղից, թե՞ աչքիս է երևում: Նայի՛ր, նայի՛ր, Արչի'...

**ԱՐՁԻ.**— Ամենակարո՞ղ Աստված, խղճա մեզ: Նա բարձրանում է ծնկներից... ձեռքերից: **(Գոռում է):** Չկանգնե՛ս... Պատկի՛ր:

**ՌՌՌԻԶ.**— Թույլ տուր օգնեմ նրան...

**ԱՐՁԻ (ճանկում է աղջկան).**— Խեղճացա՛ր, ի՞նչ է:

**ՌՌՌԻԶ.**— Թող գնամ, Արչի'... Չէ՞ որ նա դեռ մեռած չէ... Ես պետք է օգնեմ նրան...

**ԱՐՁԻ.**— Մենք չենք կարող նրան օգնել: Ներս արի՛, շո՛ւտ... Թող դուր փակեմ: Հիմա նա նորից կրկնվի:

**ՌՌՌԻԶ.**— Թող էլի՛, Արչի'... Թող գնամ... **(Աղջիկը ճիգով ազատվում է նրանից, բայց Արչին նորից է բռնում):**

**ԱՐՁԻ.**— Բայց դու հասկանո՞ւմ ես, թե ինչ ես անում:

**ՌՌՌԻԶ.**— Ես պետք է օգնեմ նրան... Թեկուզ նա մի րոպե էլ ապրի, միևնույն է, ես պետք է օգնեմ նրան:

**ԱՐՁԻ (իրեն մեղավոր զգալով ու ամաչելով).**— Լավ, լավ, աղջիկս: Ինքս կօգնեմ նրան: Դու կանգնիր դռան մոտ, տես հո մարդ չկա՞: Դե՛, շտապի՛ր, շտապի՛ր: Հիմա կբերեմ նրան: **(Ռոռուզը վազում է փողոցի վրա բացվող դռան մոտ: Արչին դուրս է գալիս դեպի աղյուսե պատերը տանող դռով: Ներս է մտնում Մեյ Ֆոլելը: Ռոռուզը փորձում է ներս չթողնել նրան):**

**ՌՌՌԻԶ.**— Դուք իրավունք չունեք մտնել այստեղ: Ռեաստրանը փակ է: Չի կարելի:

**ՄԵՅ.**— Աղջիկ, ես Մեյ Ֆոլելն եմ: Ես և Արչին վաղուցվա բարեկամներ ենք: Քաղաքում չէի: Հենց նոր եմ եկել: **(Արչին նորից է ներս մտնում՝ բարձ տալով երիտասարդի արյունաշաղախ, թուլացած մարմինը):**

ԱՐՉԻ.— Ռոտ'ուգ... Աստված սիրես, նրան մի քիչ կոնչակ տուր թող խմի:

ԻՄԻԻԶ (վազելով: Նրա ետևից՝ Մեյ Ֆուլչը, որ հիսուն տարեկանին մոտ կին է և հագնվել է ամենավերջին նորաձևությամբ).— Խեղճ տղա... Խեղճ տղա...

ԻՄ:Յ (օգնելով Արչին).— Նրան այստեղ քեր: Բեր այստեղ... (Նա երկու սեղան է միացնում): Պատկեցնենք այստեղ... (Նրանք երիտասարդին պատկեցնում են սեղաններից): Հիմա կօգնեմ... Խեղճ տղա... (Նա Ռոտուգի ձեռքից վերցնում է կոնչակի բաժակը: Արչին բարձրացնում է երիտասարդի գլուխը, մինչդեռ Մեյը մի քիչ կոնչակ է լցնում նրա բերանը: Հետո բաժակը բոլորովին դատարկում է): Ո՛վ է նրան վիրավորել...

ԱՐՉԻ— Մե՛ն, դե մի թոպե սպասիր, էլի... Դուրս փակի՛ր, Ռոտ'ուգ... (Վերավորին): Լսի՛ր, դու բարեկամներիդ մոտ ես: Դու ինձ յո՛ւմ ես... Մե՛ն, ինչո՞վ կարող ես նրան օգնել:

ԻՄ:Յ.— Նրան մի քիչ էլ կոնչակ տվեք: Իսկ ո՞վ է այս խեղճ տղան, Արչի՛:

ԱՐՉԻ— Նրան կես ժամ ստաց եմ զնդակաճարել: (Մեյը նորից է տղային կոնչակ խմեցնում):

ԻՄ:Ի:Յ:ԻՄԻԻԶ (կամսօրակ, նվաղած ձայնով).— Երջանիկ ծննդյան օր...

ԱՐՉԻ— Ընտրո՞ւք Աստուծո, մի կարգին բան ասա հասկանանք: Դա ի՞նչ է նշանակում... (Երիտասարդի մարմինը հանկարծ բարձրանում, ստակալիորեն ցնցվում ու նորից ընկնում է անշնչազած): Ա՛՛՛՛՛, Քրիստո՞ւս...

ԻՄ:Յ (ձևորեն խաչելով կրծքին).— Ինչ մեղք բան է այսպիսի երիտասարդ ուղանելը: Ո՛վ է նրա վրա կրակել, Արչի՛:

ԱՐՉԻ— Քամի դեռ ոչ մեկը չի եկել, նրան նորից պետք է բակ տունեմ՝ աղյուսե պատի տակ: (Երիտասարդին նորից է շալակում):

ԻՄ:Յ— Թող օգնեմ... Դու սրա պես երիտասարդ չես... Չնայած նա մեռած է, իսկ դու դեռ կենդանի ես: (Նրանք միասին դարս են տանում երիտասարդին): Դրանով ի՞նչ էր ուզում նստկազգնել՝ երջանիկ ծննդյան օր:

ԱՐՉԻ— Ի՞նչ իմանաս: Նա այդ բանը և՛ դատավորին, և՛ իր վրա կրակող զինվորներին ասաց: Ու կարողացավ այնքան կեն-

դանի մնալ, որ նույն բանը նաև մեզ կրկնեց:

(Երկուսով դուրս են գալիս: Ռոուզը մուտքի դռնից ետ է գալիս, վազում է նրանց ետևից):

### ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԴ

(Նույն գիշերը: Ժամը մեկից տաս է պակաս: Արշին վաճառասեղանի ետևում է, Մեյ Ֆոլեյը փոքր-ինչ հեռու է նրանից):

ԱՐՉԻ.— Տեսա՞ր: Ութը ժամվա մեջ ոչ մի հաճախորդ չեկավ, բացի գերեզմանից ելած այն խեղճ տղայից: Ոչ մի հոգի՛ կենդանի աշխարհից...

ՄԵՅ.— Լավ ես ստում... Քո կարծիքով ես ո՞ր աշխարհից եմ:

ԱՐՉԻ.— Խոսքը քո մասին չէ: (Լռում է, նայում կնոջը): Բայց դու, կարծես, այսօրվա այն կինը լինես, որին գնդակախարեցին:

ՄԵՅ.— Զի կարող պատահել: Աշխարհում ինձ նման կին չկա: Ես շատ տեղերում եմ եղել, բայց ինձ նման ճաշակով հագնվող կին չեմ տեսել: Հետո, հապա նայիր, շատ էլ էժան հագուստներ են: Եթե փողերս հագնվելու վրա ծախսեմ, սրտիս ուզածին պես չեմ կարող խմել: Դու լավ գիտես, Արշի՛, ես ամեն ինչ չեմ, որ խմում եմ: Ամենալավ կոնյակը չլինի, չեմ խմի: Հետո, կարո՞ղ էի այդքան ճանապարհորդել: Ես մեքենա եմ գնել, և ամբողջ երկրով մեկ շրջել եմ: Տղաներիս հանդիպեցի: Ա՛խ, նրանք մի քիչ օտարացել էին և կարծես շփոթվում էին իմ ներկայությանը: Գրկեցի գալիսկներիս, բայց ոչ մեկը դեմքը չըրջեց ինձանից. գիտե՞ս ինչու, Արշի՛: Որովհետև մայրը միշտ մնում է մայր... թեկուզ ինձ նման... մայրը: Իհարկե, նրանք հուզվեցին: Ամուսինս տղաներիս տարել էր, երբ ամենամեծը ճիճգ տարեկան էր, իսկ ես քսանմեկ-քսաներկու կլիների: Բայց դե միշտ հետևում էի երեխաներիս: Լավ տղաներ են դարձել... Ամուսնացել են, երեխաներ ունեն: Բայց, չնայած այդ բոլորին... տե՛ր Աստված, նրանք դժբախտ են: Հասկանո՞ւմ ես, թե ինչ եմ ուզում ասել, Արշի՛. իրենց բոլոր հաջողություններով ու երջանկությամբ տղաներս դժբախտ են: Հենց նրանց աչքերից էր երևում: Խե՛ղճ փոքրիկներս... Դե՛, շատ խոսեցի:

ԱՐՉԻ.— Դու շարունակ քո ճամփորդություններից ես պատմում:

Կարծես գնացել, սուրբ գալաթ<sup>2</sup> եւ գտել-բերել, կամ դրանից ափելի մի լավ բան: Հետո, կարծես այս բոլորը քեզ չի վերաբերում: Մարդիկ ռեստորանս սպանդանոց են դարձրել: Այդ երկուսնինը գեղականարվածների մեջ մի կին կար, որ շատ էր նման քեզ: Երբ նրան հնարավորություն տվեցին վերջին հուշով դիմելու դատարանին, նա ասաց. «Ես ինչ-որ տեղ տղա տուն: Ի՞նչ է լինելու նրա հետ»: «— Իսկ քանի՞ տարեկան է...», — հարցրեց դատավորը, և կինը պատասխանեց. « Կե՛, հիմա երեսուն կլինի: Ի՞նչ է լինելու նրա հետ»: Դատավորը, ասեճակալը նորից մի քանի հարցեր տվեցին և պարզվեց, որ այդ կնոջը երեսուն տարի առաջ մի տղա է տնկել, որը մահացել է՝ երեք տարին չբոլորած: «Ուզում եմ ասել, համեմարձ հիշեց կինը, — ուզում եմ ասել, որ նա մահացել է...»: Հետո սկսեց լաց լինել, որովհետև տղան չկար: 'Եզրակամարվելուց առաջ թույլատրվում է կամ ծխել, կամ մի բիշ խոել. Կինը հարբեցող էր երևում: Ես նրան երկու բաժակ կոտոնի լցրի, որովհետև դեռ լաց էր լինում: Հետո, նախքան կոտոնը, ստուգ. «Կե՛ լավ, դուք ողջ լինեք...»: Ես զարմացա, սրովհետև խոտոնը ստաջ կինը մի պահ մոռացավ, որ իրեն գեղակամարելու էին: Մի խոտոն, կանոնի վերջին րոպե-եկվեց այդ կինը մեկ ինչ. որ բան նիշում էր, մեկ էլ՝ մոռանում: (Խոտոն ակ) Անոն : գիշերի տեցով, բայց ոչ մի հաճախորդ... Միտե ստան, երեսը մեղտվար չեն, վախենում են:

111 Ա՝ Ի՞նչ էր տրվել այդ կինը, Արշի՛:

111՝Բ՝ Ի՞նչ:

111. Վ՝ Դու, որի մասին քիչ առաջ պատմեցիր: Ի՞նչ հանցանք էր կատարվել այդ կինը:

111՝Բ՝ Այո, ստուգ տանի, մոռացել եմ... Այս այդ խեղճ գեղականարվածներից ոչ մեկը ոչ մի հանցանք չէր կատարել: Ռոտուգ . Ի՞նչ հանցանք էր գործել այդ կինը... դե՛, նա էլի, որ իր տղայից էր հարցնում, բայց պարզվեց, որ նա երեսուն տարի առաջ էր մահացել: Ի՞նչ հանցանք էր կատարել այդ կինը: Այն մեկը, որին ընթրիքից հետո դատեցին և մի քիչ էլ: Մեղին էր նմանվում:

111111՝՝ Կյան անունը Մարգրեթ Քեթթըրթ էր: Հիսունհինգ տարեկան Խանութներից ժամանակին մանր-մունր բաներ էր թողոցրել: Ժապավենով լայնեզր գլխարկ էր դրել: Ձեռքին երկար

ձեռնոցներ կային: Այդ կինը այս անգամ մտել է ինչ-որ մեկի մանկասենյակը, օրորոցից հանել է փոքրիկ տղային և երբ հասել է մուտքի դռանը, փոքրիկն արթնացել ու սկսել է լաց լինել:

ԱՐՁԻ.— Հա, հիշեցի: Այնքան շատ մեղադրյալներ կային... ո՞ր մեկի հանցանքն հիշես: Լավ, երկուսդ էլ գնացեք: Արդեն ծամը մեկն է: **(Ռոուզը հետաքրքրությամբ նայում է Արչին: Արչին էլ՝ նրան):**

ՄԵՅ.— Ռոուզ, ես այս կողմերում եմ ապրում: Բայց մինչև տուն կողեկցեմ քեզ:

ՌՈՈՒԶ **(ախարհեկված)**.— Դու շատ ազնիվ ես, Մեյ:

ԱՐՁԻ.— Հա, ինչ էի աւում, Մեյ: Լավ կլինի վաղը մինչև հինգը այս կողմերում չերևաս:

ՄԵՅ.— Ինչո՞ւ: Բա ի՞նչ պիտի անեմ մինչև հինգը: Չէ, Արչի՛, իհարկե, կգամ:

ԱՐՁԻ.— Ասում են չի կարելի... Իմ ռեստորանում հիմա միայն դասական ճիստ է տեղի ունենում՝ առափոռյալ տասից մինչև հինգը: Ասում եմ՝ ծամը հինգից շուտ չգաս:

ՄԵՅ.— Դե լավ, Արչի՛, որ ասում ես՝ ասում:

ԱՐՁԻ.— Վատ չէր լինի, եթե մի բաժակ... գնալուց առաջ... Սա քեզ, Մեյ: Սա էլ՝ Ռոուզին:

ՄԵՅ **(բարձրացնելով բաժակը)**.— Լավ, դո՛ւք ողջ մնաք:

ԱՐՁԻ.— Աստված քեզ օգնական:

ՌՈՈՒԶ.— Երջանկություն եմ ցանկանում: **(Բոլորը խմում են: Մեյն ու Ռոուզը դուրս են գալիս՝ բարի գիշեր մաղթելով: Արչին փակում է դուռը, շրջվում լույսի կողմը, կանգնում է ռեստորանի կենտրոնում, գլխահակ մտածում է: Աղյուսե պատի տակ բացվող դուռը կամացուկ թակում են: Նա այլաչված շրջվում է դռան կողմը: Բռնակը պտտվում է: Արչին վախեցած ետ-ետ է գալիս: Խանութներից մանր-մունր բաներ թոցը-նող այն կինը, որի մասին քիչ առաջ խոսում էին և որը, իսկապես, փոքր ինչ նման էր Մեյ Ֆոլեյին, ներս է մտնում):**

ԿԻՆ.— Ի՞նչ է լինելու տղայիս հետ:

ԱՐՁԻ.— Ձեր տղան մտած է:

ԿԻՆ.— Նա չի մահացել: Ես տեսա նրան: Գրկեցի: Երբ ուսուկանները բարձ տալով ինձ քերեցին, նա լաց էր լինում ետևիցս: Հիմա ի՞նչ է լինելու նրան:





ՌՈՌԻԶ.— Ի՞նչ պիտի ասես, Արշի՛:

ԱՐՉԻ.— Կասեմ, որ դու իմ աղջիկն ես: Բոլորին կասեմ:

ՌՈՌԻԶ.— Կարիք չկա... Բոլորն էլ ինձ լավ են ճանաչում: Դու իրավունք չունես այդ քանը անելու: Ես թույլ չեմ տա:

ԱՐՉԻ.— Այսօր չհասցրի Մեյին ասել: **(Լռությո՜ւն):** Վաղը կասեմ, որովհետև դա ճշմարտություն է: Մի տեսակ անսովոր ձևով դա ճշմարիտ եղավ: **(Աղջիկը դանդաղորեն, երկչոտ մոտենում է նրան: Արշին գրկում է Ռոուզին՝ հարազատ դստեր պես: Երկուսով շփոթվում են, արտասովոր):** Ամբողջ աշխարհը լի է անօթևան մեռելներով: Ամբողջ աշխարհը լի է կենդանի մարդկանցով, որոնք նույնպես անօթևան են: Ռոո՛ւզ, իսկ հիմա ես էլ եմ վախենում:

ՌՈՌԻԶ.— Մի՛ վախեցի՛ր, Արշի՛: Ես ամեն ինչ կանեմ, որ քո տանը կարգուկանոն լինի: **(Նա վերցնում է ճամպրուկը, աստիճաններով բարձրանում է վերևի սենյակ: Մինչդեռ վաճառատեղանի մոտ կանգնած Արշին նայում է նրան):**

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

### ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Հաջորդ առավոտ: Ժամը տասից տասնհինգ կամ քսան բույս է պակաս: Արշի Քրուկչանկը իջնում է աստիճաններով, մոտենում է մուտքի դռանը, բացում է, վեր ու վար նայում է փողոցով, վերադառնում է վաճառատեղանի ետևը, զննում է սպասքապահարանի դարակները: Ռոուզը դուրս է գալիս խոհանոցից: Նա նոր զգեստ է հագել, առանց գրիմի է, և մազերն ուրիշ ձևով է սանրել: Տեսքը բոլորովին փոխվել է. լուրջ է, «տուն-տուն» խաղացող աղջնակի պես: Ջեռքի մատուցարանին երկու գավաթ սուրճ կա:

ԱՐՉԻ.— Մի քիչ քնեիր: Լույսը դեռ չբացված արթնացել ես:

ՌՈՌԻԶ.— Ուզում էի խոհանոցը կարգի բերել: **(Սուրճի բաժակը**

դնում է Արշիի առջև): Լորով շիլա եմ եփել: Երևի նրանց դուր գա, հը՞:

ԱՐՉԻ.— Ո՞ւմ... այդ խեղճերին, որոնց գուցե բախտ վիճակվի մինչև նախաճաշ կենդանի՞ մնալ:

ԻՌՈՒԶ.— Այո, Արշի՛:

ԱՐՉԻ.— Միշտ է, նրանց դուր կգա:

ԻՌՈՒԶ.— Խոհանոցում ինչ որ գտա, լցրեցի շիլայի մեջ: Այնտեղ համարյա ոչինչ չէր մնացել:

ԱՐՉԻ.— Ինչ ճաշ էլ եփած լինես, նրանք հաճույքով կուտեն, որովհետև դա վերջին ընթրիքն է:

ԻՌՈՒԶ.— Բայց նրանք այդ մասին չգիտեն:

ԱՐՉԻ.— Գիտեն, բայց չեն հավատում: Ջուսացնում են, իբր, ստիպված են այդ աղքատիկ կերակուրն ուտում, մինչև իրենց գործերը կլավանան: Չէ՞ որ բոլորը հույս ունեն, թե մի օր հրաշալի կընթերեն, որ դա սուրբ ընթրիք է լինելու. այսպես ասած՝ սուսպին ընթրիքը:

ԻՌՈՒԶ.— Առաջի՞նը: Իսկ դու երբևէ մի կարգին ընթրե՞լ ես:

ԱՐՉԻ.— Ես վատ չեմ ընթրել: Բայց առաջինն ուրիշ է...

ԻՌՈՒԶ.— Իսկ ինչպե՞ս է ան լինում, Արշի՛:

ԱՐՉԻ.— Այդ ընթրիքից ասույ մարդ պետք է նախապատրաստվի: Ամեն ինչ սուրբ սուպին պետք է լինի: Ոչինչ չպետք է սրտաթի տառ հոգին: Մարդան լավ տուն և առողջ ընտանիք է անմրսակա: Ասե՛ք՝ հրաշալի, արևոտ մի օր կնոջդ ու երեխաներիդ նկատ հեռու մի տեղ գրոսնելու ես գնացել և միտան գիշերն ես տուն վերադառնում: Մինչ կինդ ընթրիք է սրտաբատում, հավաքում ես թափված տերևներն ու վառում: Երեխաներիցդ մեկը քեզ հետ է և դու զգում ես վառվող տերևների հոտը: Երեխաներդ հրաշալի տեսք ունեն, իսկ կինդ օրեցօր գեղեցկանում է: Նա շատ երեխաներ է ունեցել, ոչ թե մեկ, երկու կամ երեք, նա յոթ, ութ երեխա է ծնել, բայց օրեցօր գեղեցկանում է ու թարմանում: Երեխաները սիրում են իրենց մորը, մայրն էլ նրանց, բայց բոլոր երեխաները ոտքեր պահանջներ ունեն: Նրանք շատ են չարաճճի: Կինդ բարկանում է, իսկ դու հաշտեցնում ես... զվարճանալով... Դե՛, իսկ մեծ աղջիկները ներսում են: Մորն են օգնում՝ գրուցելով սիրո, ամուսնության, երիտասարդ տղաների մասին, իսկ մեծ տղաներդ քեզ հետ են՝ այգում, խոտում են թե նախքան ա-

մուսնանալն ինչ են ուզում անել. ասենք գիտական արշավանք դեսպի Բրազիլիա, շուրջերկրյա ճանապարհորդություն և նման բաներ... Կինդ դուրս է գալիս տնից, մտտենում է կրակին: Նրա ձեռքին սառը գինով լցված բաժակներ են: Գուք զրնգացնում էք բաժակները, նայում էք միմյանց ու ժպտում, որովհետև կապված էք իրար և դա դուր է գալիս ձեզ իր բոլոր տազնապներով, իսկ երեխաները աչքի պոչով նայում են ձեզ ու ժպտում, որովհետև նրանք էլ իրար են կապված: Չնայած իրենց մանկական բոլոր հոգսերին, երեխաները հրճվանքի մեջ են: Սառը գինին խեղուց հետո բոլորդ ներս էք գնում, նստում էք սեղանի շուրջը: Իհարկե, ճաշն էլ կարևոր նշանակություն ունի, բայց այս առաջին ընթրիքի ժամանակ ամենակարևորը դա չի... Կա ավելի թանկ բան: Իմ կարծիքով այդ ընթրիքի ժամանակ անպայման կնոջդ թխած հացը պետք է լինի: Հետո՝ թարմ կարագ: Խորոված միս, խորոված կարտոֆիլ: Պանիր: Թեյ, սուրճ, կաթ: Բայց եթե լոբով շիլա լինի... լոբով շիլան էլ վատ չէ: Ահա թե ինչպիսի ընթրիքի մասին է խոսքս: Իսկ այս խեղճ դաստապարտչալները, որ ճաշի ժամանակ քո եկիս լոբով շիլան պիտի ուտեն, ձևացնելու են, իբր, ստիպված են այդ աղքատիկ կերակուրն ուտում, իբր, ամեն ինչ բարեհաջող կլինի և մինչև իրենց մահը միայն ճոխ սեղանների պիտի նստեն: Բայց նրանցից ոչ մեկը այդպիսի ընթրիք չի անելու: Ես նույնպես, Ռոո՛ւզ: Գուցե և բոլորը...

ՌՈՈՒԶ.— Արչի՛, չե՛ որ կարելի է հեշտությամբ այդպիսի ընթրիք անել:

ԱՐՉԻ.— Դե իհարկե... գուցե... Բայց դա երբեք չի լինի: Ինչ լավ սուրճ էիր եփել, Ռոո՛ւզ: (Ռոոուզը սուրճի բաժակները ձեռքին մտնում է խոհանոց: Արչին ուղղում է աթոռը: Ներս է մտնում Մեյ Ֆոլելը):

ՄԵՅ (զվարթ).— Արչի՛, էլ վրաս չգոռաս ու դուրս չանես: Ես քեզ ասելու բան ունեմ:

ԱՐՉԻ.— Դու հենց հիմա պետք է հեռանաս:

ՄԵՅ.— Միևչև չասեմ, չեմ գնա:

ԱՐՉԻ.— Հիմա ուր որ է նրանք կգան: Ինչ-որ ասելու ես, ժամը հինգից հետո կգաս, կասես:

ՄԵՅ.— Ես ստիպված եմ եկել, Արչի՛: Գիշերվա կեսին ինչ-որ մեկը դուռն թակեց և ինձ արթնացրեց: Կյանքումս այդպես չէի

վախեցել: Ծպտուն չհասնեցի, մտածելով որ նա կհետանա: Իսկ  
նա կանգնել էր դուռն ետևն ու չէր գնում: Հետո դուռը բաց-  
վեց ու մի երիտասարդ կանգնեց շեմին:

ԱՐՉԻ.— Անպայման երազումդ ես տեսել այդ բոլորը:

ՄԵՅ.— Աստված վկա, երազ չէր, Արչի': Որ երազ լիներ, կգո-  
նայի: Բայց հենց որ այդ տղային տեսա, վախս իսկույն ան-  
ցավ: Նա պարզապես մոլորված ու միայնակ տղա էր: Մոտե-  
ցավ մահճակալիս, ծնկի եկավ և արտասվեց: Կարծես իմ տը-  
ղան լիներ: «Դե', դե',— սուսցի ես:— Հանգիստ, հանգիստ:  
Ասե՛ն ինչ լավ կլինի, ամեն ինչ լավ կլինի»:

ԱՐՉԻ.— Բայց ո՞վ էր նա:

ՄԵՅ.— Չգիտեմ, Արչի': Ես էլ ուզում էի քեզ հարցնել: Արչի', որ  
տեսնեիր ինչքան նման էր այն խեղճ տղային, որ երեկ մե-  
նավ այստեղ: Բայց չէ՞ որ նա արդեն չկա:

ԱՐՉԻ.— Նա ոչինչ չասա՞ց:

ՄԵՅ.— Ո՛չ: Հենց դա է ինձ զարմացնում: Միայն ծնկի եկած լաց  
էր լինում: Հետո տեղից ելավ, դուրս եկավ և ետևից ծածկեց  
դուռը: **(Լռությո՜ւն):** Դե, իսկ հետո մի բան եղավ, որ մինչև  
հիմա չեմ կարողանում հասկանալ: Երբ տղան դուրս եկավ,  
մտուցու դուռեր, որ փակեմ, բայց այն արդեն փակ էր: Երդ-  
վամ եմ, Արչի', դուռը բանալիով փակ էր: Աստվա՛ծ իմ, այդ  
տեսակ բաները հենց ինձ հե՛տ պիտի կատարվեն: **Միշտ է,**  
սկզբում շատ վախեցա, բայց տղային տեսնելուց հետո ասե-  
սցույթով և ինձ հպարտ զգացի, որովհետև այդ տղան ինձ մոտ  
էր եկել... ինձ նման հնամաշ պարկի մոտ: Կարծես նրա հա-  
րազատ մայրը լինեի: Դու հավատո՞ւմ ես, Արչի', հավատո՞ւմ  
ես ինձ:

ԱՐՉԻ.— Դե լավ, լավ, հավատում եմ, հավատում: Իսկ հիմա հե-  
տուցի՛ր, քանի դեռ ուշ չէ:

ՄԵՅ.— Գնում եմ: **(Նա շրջվում է, որ դուրս գնա այն պահին, երբ  
դատավորն ու դատական ատյանի մյուս անդամները ներս են  
մտնում):**

ԿԱՏԱՎՈՐ.— Օ', բարի՛ լույս, միսի՛ս Քրուկշանկ: Մի՛ստը Քրուկ-  
շանկ, անշուշտ, սա ձեր կինն է, այնպես չէ՞:

ԱՐՉԻ **(ճիգ անելով կասկածի տեղիք չտալ)**.— Այո՛: Այո՛, իհար-  
կե:

ԿԱՏԱՎՈՐ.— Դե ուրեմն հրաշալի է: Երեկ մենք չկարողացանք

ձեզ տեսնել, միսի՛ս Քրուկշանկ: Ծիշտն ասած, մենք ձեր կարիքը շատ գգացինք, մանավանդ ճաշի ժամանակ: Դուք կարող եք մեզ օգնել... դրա համար կառավարությունն, ինարկե, կվարձատրի ձեզ: Լավ, ինչպես տեսնում եմ, ամեն ինչ կարգին է: Ջենթլմեննե՛ր, անցեք ձեր տեղերը: (Ռոուզը դուրս է գալիս խոհանոցից): Մի՛սիս Քրուկշանկ... (Ռոուզը թեթեւփակի գլխով է անում):

ՌՈՌԻԶ (կամացով).— Բարի՛ լույս:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Անցեք ձեր տեղը, խնդրում եմ: (Դիմելով Մեյին): Միսի՛ս Քրուկշանկ, կարող եք կանգնել ձեր ամուսնու կողքին: (Ռոուզը կասկածանքով նայում է նրանց):

ՄեՅ.— Լավ, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ (նստելով իր տեղը).— Դուք լա՛վ կերակուրներ եք եփում:

ՄեՅ.— Դե՛... Ի՞նչ ասեմ... Այո՛, սը՛ր:

ՌՈՌԻԶ.— Լորով շիլա:

ՄեՅ.— Այո՛, լորով շիլա:

ՌՈՌԻԶ.— Մենք ունենք այն մթերքների ցուցակը, որ ուզում ենք գնել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծատ լավ: Միսիս Քրուկշանկը կարող է գնալ այդ գնումները կատարելու:

ՌՈՌԻԶ.— Ահա ցուցակը: (Նա Մեյին է մեկնում ցուցակը):

ԱՐԶԻ.— Վախենում եմ դրամարկիում այլևս փող մնացած չիմի: Երեկվանից ոչ մի հաճախորդ չի եկել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք լրացրե՛լ եք 333 ձևը, մի՛ստր Քրուկշանկ:

ԱՐԶԻ.— Այո: Ահա: (Նա թուղթը մեկնում է դատավորին: Վերջինս արագորեն մոտենում է, որ վերցնի):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ, կարծում եմ ամեն ինչ կարգին է: Կարող եք վճարել: (Վերակացուն վերցնում է 333 ձևը, հաշվում փողը, տալիս Արչիին, իսկ վերջինս էլ՝ դրա մի մասը Մեյին է տալիս): Միսի՛ս Քրուկշանկ, դուք ազատ եք այնքան ժամանակ, քանի դեռ գնումները չեք վերջացրել:

ՄեՅ.— Լսում եմ, սը՛ր: (Նա գնում է):

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչպես տեսնում եմ, դեռ մի բոպե էլ ունենք: Մի՛ստր Քրուկշանկ, ես շատ եմ ցավում, որ երեկվանից ոչ մի հաճախորդ չի եկել ձեր ռեստորանը: Իսկապես ոչ մի հաճախորդ չի՞ եկել, մի՛ստր Քրուկշանկ:

ԱՐՁԻ.— Ո՛չ, սը՛ր:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դա լավ նշան է, մի՛ստը Բրուկշանկ. չափից դուրս խմելը հանցագործություն է ժողովրդի հանդեպ:

ՍԵՆՏԻ.— Բայց այստեղ կարելի է նաև ընթրել: Հետո, իմ հաճախորդներն իրենց խմելու չափը գիտեն:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատական նիստն սկսված է: Խնդրում եմ ներս բերել առաջին մեղադրյալին: (Պահնորդները դուրս են գնում և իսկույն վերադառնում՝ իրենց հետ բերելով չափազանց այլապիսի, վաթսուներկու տարեկանի մոտ մի ջենթլմենի, որը սպիտակ առափից սիգարեթ է հանում և ծխում): Ատենակա՛լ, սխե՛ր:

ԱՆՆՆՆՆՆՆ.— Ջեֆրի Ջոնսոն: Վաթսուցոթ տարեկան: Թույլ տըվեր սուս, ձերդ ազնվություն. մասնագիտությունը՝ թատրոն:

ՎԵՆՏԻ.— Թատերական քննադատ: Չնայած իմ իսկական մասնագիտությունը դա չէ:

ԱՏԻՆՆՆՆՆ.— Բայց ձեր ապրուստը թատերական քննադատությամբ չեք վաստակում, այնպես չէ՞:

ՋԵՆՏԻ.— Ինտրիկ, ոչ: Թատրոնի մասին քննադատականները հաճախ հաճախ են գրում: Ես տասնմեկ տարեկանից ժառանգություն ստացած փողերի տոկոսներով եմ ապրում:

ԱՏԻՆՆՆՆՆ.— Էթե ձեր մասնագիտությունը թատերական քննադատությունը չէ, սպա ինչո՞վ էք զբաղվում:

ՋԵՆՏԻ.— Ուսաննասիրում եմ մարդ արարածի էությունը:

ԴԱՏԱՎՈՐ (ատենակալին).— Խնդրեմ, շարունակեք:

ԱՏԻՆՆՆՆՆ.— Ամբաստանյալը ամբողջ կյանքում եղել է գոեհիկ, անտարբեր ու անպատասխանատու:

ՋԵՆՏԻ.— Օրվա մեջ երկու անգամ լոգանք եմ ընդունել, մեկը՝ ստավոտյան, մյուսը՝ երեկոյան: Թերևս, ավելացնենք նաև, որ ճուտ բոլորովին չեմ սիրում:

ԱՏԻՆՆՆՆՆ.— Բայց ձեզ ոչ մեկը չի հարցնում ճուտ սիրում եք, թե՛ ոչ:

ՋԵՆՏԻ.— Միևնույնն է, ես ճուտ չեմ սիրում: Չեմ սիրում նաև նրանց, ովքեր ճուտ սիրում են:

ԱՏԻՆՆՆՆՆ.— Ձեզ դատում են որպես ժողովրդի թշնամու:

ՋԵՆՏԻ.— Միևնույնն է, ես ճուտ չեմ սիրում:

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Մի բոպե, խնդրում եմ: Կարգը մի՛ խանգարեք:

ՎԵՆՏԻ.— Ես ոչ մի անգամ էլ կարգը չեմ խանգարել...

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Հենց հիմա դուք խանգարում եք:

ՋԵՖՐԻ.— Հիմար չլինես:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Հանգի՛ստ: Հանգի՛ստ: Խնդրում եմ, մի՛ կորցրեք դատավարության թափը: Մենք ժամանակ չունենք: Արեւնա-կա՛յ, խնդրում եմ շարունակեք:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Մեղադրյալը դրական հողված է գրել մի գեղեցիկ դերասանուհու մասին, որը, սակայն, վատ է կատարել իր դերը:

ՋԵՖՐԻ.— Հիմարություն: Դա հրաշալի դերակատարում էր:

ԱՏԵՆԱԿԱԼ.— Դեռ ավելին, աղջիկը նրա սիրուհին է եղել:

ՋԵՖՐԻ.— Այո, ճիշտ է: (Մի աղջիկ ներս է խուժում քեմ):

ԱՂՋԻԿ.— Ջեֆրի՛... (Գրկում է նրան):

ՋԵՖՐԻ.— Նա հիմա էլ է իմ սիրուհին:

ԱՂՋԻԿ.— Քեզ հո վատ բան չե՞ն արել, Ջեֆրի՛:

ՋԵՖՐԻ.— Իսկ ո՞ր է Բիամարկը... Ինչո՞ւ Բիամարկին հետո չես քերել: Իմ շունը կկծեր սրանցից մեկնումեկին, և ես հաճույք կստանայի:

ԱՂՋԻԿ.— Նա փախավ:

ՋԵՖՐԻ.— Փախա՛վ... Տե՛ր Աստված... Բայց ինչո՞ւ չգնացիր նրան փնտրելու:

ԱՂՋԻԿ.— Ես ուզում էի քեզ գտնել: Ի՞նչ իմանայի, ինչ է պատահել քեզ: Ծատ էի անհանգստացած: Դե... ես չէի կարող Բիամարկին փնտրել, երբ դու էիր կորել:

ՋԵՖՐԻ.— Անոտամենայնիվ կարող էիր փնտրել: Վերջին անգամ որտե՞ղ ես տեսել Բիամարկին:

ԱՂՋԻԿ.— Հյուրանոցի բակում, Ջեֆրի՛:

ՋԵՖՐԻ (դիմելով դատավորին).— Ձեի՛ք բարեհաճի մի տաքսի գտնել: Ծոսայ: Ծունա՛ Բիամարկը, կորել է:

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Բայց... մի րուպե: Դուք իրավունք չունեք ոչ մի տեղ գնալու:

ՋԵՖՐԻ.— Ես ձեզ հետ հարկ կհամարեմ խոսել միայն այն ժամանակ, երբ որևէ զվարճայի բան ունենամ ասելու: Իհարկե, ինձ զվարճացնող որևէ բան: Մինչ այդ, շատ կուզենայի, որ ձեր միտքը զբաղեցնեիք... դե՛... մի բանով զբաղվեք...

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Ձե՛րդ ազնվություն, երևում է մեղադրյալը չի հասկանում իր հանցանքի էությունը...



ԴԱՏԱՎՈՐ.— Մի բուպե, վերակացո՛ւ: Պահնո՛րդ, խնդրում եմ տաքսի կանչել:

ՋԼԵՃՐԻ.— Ծնորհակալություն: (Նա հանում է դրամապանակը, մի քիչ մանր փող է տալիս դատավորին): Արի՛, սիրելիս: Ծիշտ է, դու հուզվել ես, բայց կարիք չկա: Հիմա մենք կգտնենք Բիսմարկին: Ես համոզված եմ, հիմա նա դրսում, դուրս մտնա՞ծ, մեզ է սպասում:

ԻԼՏԱՎՈՐ.— Պարո՛ն դատական վերակացու, դատարանը լիովին ի վիճակի է հանուն ժողովրդի հետաքրքրության հետաձգել մեզադրյալի պատիժը: Դուք կհետևեք մեղադրյալին և նրա հանցակից ընկերուհու վարքին: Հետո, պարո՛ն վերակացու, խնդրում եմ ուշադրություն դարձնել ժողովրդի իմաստուն գործակերպին՝ իր իսկ թշնամիներին մերկացնելու գործում: (Նա թղթադրամները նետում է վերակացուին): Բարի եղեք սա նստիացնել ժողովրդական ֆոնդին: Մյուս մեղադրյալին, խեղդում եմ: (Սա թատերական քննադատի տարիքին է):

ԴԼԵՎԻՈՐ.— Պարո՛ն ատենակալ, բում ենք:

ԱՏԵՆԱԿԱԿ.— Էլնդրո Արքեթօի: Վաթսունմեկ տարեկան: Չի ախտաժամ: Ինչնո՞վ չի գրադիամ:

ԱՄԲՆԵԹԻ.— Միլս չ' ես վազ եմ շինում: Արդե՛ն երեսուն տարի է վազ եմ շինում:

ԻԼԵՎԻՈՐ (անտարբեր կրու առածներին).— Դրամանենկություն:

ԴԼԵՎԻՈՐ.— Կարելի՛ է մի քանիսը զննել: (Արքեթօին տարածի ու բանկոնի գրպաններից հանում է բոլորովին նոր օղված թղթե դրամների հաստ կապուկը): Ձե՛րդ ազնվության, այս կապուկի մեջ հազար դոլլարանոցներն են: Իսկ սա՛՛նի՛ց նազարանոցներ, սրանք՝ քսան հազարանոցներ:

ԻԼԵՎԻՈՐ.— Ինչե՛ր է խոսում: Այդ թիվը երեք հարյուր միլիոնի է հասնում:

ԴԼԵՎԻՈՐ.— Հանգիստ, խնդրում եմ: Եկեք չկորցնենք երեկվա ձեր դատավարության թափը: Ծարունակեք, խնդրում եմ:

ԱՄԲՆԵԹԻ.— Կարո՞ղ եմ մի բան էլ ես ասել:

ԴԼԵՎԻՈՐ.— Ո՛չ: Պետք է սպասեք, մինչև խոսելու ձեր հերթը հասնի: Հիմա խոսքը ձեր դատապաշտպանինն է:

ԱՄԲՆԵԹԻ.— Ես ուզում եմ նրա հետ խորհրդակցել:

**ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.**— Դրա անհրաժեշտության կարիքը չի զգացվում:

Առանց դրա էլ, նա լիովին ի վիճակի է պաշտպանելու ձեզ:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Դատարանի ուշադրությունն հրավիրում եմ այն փաստին, որ մեղադրյալին չի կարելի իսկական դրամանենգ համարել: Ահա մի թղթադրամ նրա երեք հարյուր միլիոն դոլլարից: Թողթն ու տպագրությունը հրաշալի են: Բայց, ջենթլմեններ՝, այս մի կողմին տպագրված է ինչ-որ նկար՝ որի տակ մակագրված է՝ «Իմ հայրը»: Իսկ մյուս երեսին տուն է նկարված և մակագրված է՝ «Հորս տունը»: Այս մեկը նույն թղթադրամն է, միայն թե կնոջ նկարով՝ «Իմ մայրը», իսկ հակառակ երեսին՝ տղամարդ, «Իմ մորեղբայրը» վերտառությամբ:

**ԱԲՐՆԵԹԻ.**— Նա մեռավ, երբ քսանյոթ տարեկան էր: Մորս համար դա շատ ծանր հարված էր:

**ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.**— Դուք պարտավոր եք սպասել, մինչև խոսելու ձեր հերթը հասնի: Դատարանը կհայտնի, երբ կարելի է խոսել, երբ՝ ոչ:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Ձե՛րդ ազնվություն, վերջում կկամենայի մի հարց տալ մեղադրյալին: Ձեր կեղծած դրամներից ինչքա՞ն էք ծախսել:

**ԱԲՐՆԵԹԻ.**— Մոտ վեց միլիոն դոլար: Բայց ես շատ պարտքեր ունեի:

**ԱՏԵՆԱԿԱԼ.**— Վախենում եմ փոքր-ինչ ժամանակ ենք կորցնում, բայց հանուն հետաքրքրության... ես ուզում էի իմանալ, ինչո՞ւ եք պարտքերի մեջ ընկել:

**ԱԲՐՆԵԹԻ.**— Խաղամոլության պատճառով:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Ներեցեք, ձերդ ազնվություն, ես պետք է իմանամ, թե ում է այդքան փող տարվել ամբաստանյալը:

**ԱԲՐՆԵԹԻ.**— Մայրիկիս: Գիտեի, նա բլեֆ<sup>3</sup> էր անում, բայց մայրս այնքան երջանիկ էր իրեն զգում թուղթ խաղալուց, որ ես միշտ տարվում էի:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Մայրդ ի՞նչ էր անում այդ փողը:

**ԱԲՐՆԵԹԻ.**— Մեծ մասը սրան-նրան էր բաժանում: Նա շատ անփույջ էր փողի հարցում:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Ո՞ւմ էր տալիս այդ փողերը:

**ԱԲՐՆԵԹԻ.**— Մեր ազգականներին:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Իսկ նրանք ի՞նչ էին անում...

- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Խնայողները պահում էին, անփութները՝ իրենց քեֆին ծախսում:
- ԳԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Այդ փողերով խանութ գնացե՛լ եք, ասե՛նք՝ որևէ բան գնելու:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ո՛չ: Մենք, ինչ որ պետք էր, ունեինք:
- ԳԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Ի՞նչ նպատակով եք փող կեղծել:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Դեռ դպրոցական տարիներից որոշել էի աշխարհի ամենահարուստ մարդը դառնալ:
- ԳԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Այդ վերջինը չպետք է ասեիք: **(Դատավորին):** Ես վերջացրի:
- ԳԱՏԱՎՈՐ.— Ուրիշ ոչինչ չէի՞ք կարող ավելացնել:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ծիշտն ասած, չհասկացա:
- ԳԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ **(ծուլորեն նայելով թղթադրամին)**.— Այս մարդը թղթադրամին մակագրել է. «Սոնյայի մայրը»: Իսկ ո՞վ է Սոնյան:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Սոնյան ու նրա մայրը մի քանի տարի մեր հարեւաններն են եղել:
- ԳԱՏԱՎՈՐ.— Մենք կորցնում ենք դատավարության թափը: Մեղավոր է...
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ինչո՞ւ: Եթե Սոնյայի պատճառով եք ինձ դատում... Նա քրոջ պես է եղել ինձ հետ:
- ԳԱՏԱՎՈՐ.— Գուցե խմել կամ սիգարե՞թ եք ուզում: Ի՞նչ կկամենաք:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Մի բաժակ ջուր: **(Արշին մի բաժակ լիքը ջուր է լցնում: Արքնեթին ազահորեն խմում է):**
- ԳԱՏԱՎՈՐ.— Պահնորդներ: **(Սրանք մոտենում են Արքնեթին):**
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Ես կխնդրեի, որ փողերս ետ վերադարձնեք:
- ԳԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Իսկ այս մեկին գրված է. «Մայքի մայրը»: Ո՞վ է Մայքը:
- ԱՐՐՆԵԹԻ **(բարկացած, գրեթե ինքն իրեն շտիրապետելով)**.— Չե՛ր ի՞նչ գործն է: Ինքներդ պարզեք: Իսկույն երևում է, որ ձևզանից ոչ մեկը փողից ոչինչ չի հասկանում: Ես խնդրում եմ, որ բոլոր փողերս ետ վերադարձնեք:
- ԳԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Ես շատ կուզեի, որ այս մի կապուկը՝ «Սյուզիի հայրը», մնար ինձ մոտ՝ որպես հիշատակ:
- ԱՐՐՆԵԹԻ.— Չէ մի... Ինձ չեք կարող համոզել:
- ԳԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ, փողերը ետ վերադարձրեք ամբաս-

տանյալին: **(Սա փողը հավաքում է ու տալիս Արբենթիին, որին պահնորդները հրժշտելով, առաջները գցած տանում են դուրս):** Ձեկթլմեններ, մենք կորցրեցինք դատավարության թափը, և ես ամեն ինչ կանեմ, որ այն վերականգնվի: Դատապաշտպան, հարկ եմ համարում ճշել, որ մեղադրյալի նրկատմամբ անձնական հետաքրքրասիրության գոհացումը խստիվ արգելվում է: Արագ կատարեք դատապաշտպանությունը՝ ըստ սահմանված կարգի, և նստեք:

**ԴԱՏԱՊԱԾՏՊԱՆ.**— Լսում եմ, Ձե՛րդ ազնվություն:

**ՄԻ ՁԱՅՆ (դրսից).**— Հանրապետության պահնորդներ, հանուն ժողովրդի...

**ԽՄԲԱՁԱՅՆ (դրսից).**— Հանուն ժողովրդի...

**(Հրացանների համազարկ):**

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: **(Սա ծեր կին է՝ փոքրիկ, ժպտացող աղջնակի պես):**

**ԾԵՐ ԿԻՆ.**— Մեղավոր եմ: Կարո՞ղ եմ գհալ:

**ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.**— Խնդրում եմ սպասեք, մինչև խոսելու ձեր հերթը կհասնի:

**ԱՏԵՆԱԿԱԱ.**— Էլինոր Մորիլլթի: Յոթանասուներկու տարեկան: Գործազուրկ: Մուրացկան: Վերջ:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Ա՛յ, այդպես արագ պետք է գործել: **(Դատապաշտպանին):** Դուք ի՞նչ կասեք:

**ԴԱՏԱՊԱԾՏՊԱՆ.**— Վե՛րջ:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Հրաշալի է: **(Էլինորին):** Դուք չե՛ի՞ք կամենա վերջին հայցով դիմել դատարանին:

**ԷԼԻՆՈՐ.**— Թույլ կտա՞ք գնամ:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Մեղավոր է... Պահնորդներ... **(Պահնորդները պատրաստվում են դուրս տանել կնոջը):**

**ԱՐՁԻ.**— Բայց նա չխմեց, սը՛ր:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Դուք միանգամայն իրավացի եք, մի՛ստր Քրուկշանկ: Նա իրավունք ունի խմելու կատավարության հաշվին:

**ԱՐՁԻ.**— Ի՞նչ կխմեք:

**ԷԼԻՆՈՐ (երեխայի նման).**— Օ՛, ի՞նչ եք ասում:

**ԱՐՁԻ.**— Մի քիչ կոնյակ, հը՞...

**ԷԼԻՆՈՐ.**— Օ՛... **(Արչին լցնում է բաժակը: Կինը խմում է: Պահնորդները դուրս են տանում կնոջը: Նույն ձևով ի կատար է ածվում պատիժը):**

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Կանչե՛ք մյուս մեղադրյալին և հիշե՛ք, պետք է պահպանել դատավարության թափը: **(Այս անգամ մեղադրյալը մի երիտասարդ է):**

ԱՏԵՆԱԿԱ.— Էդուարդ Հոուկինս: Քսաներեք տարեկան: Գործազուրկ: Բանաստեղծություններ է գրում: Երբեք չի աշխատել: Նպարեղեն է գողանում: Վե՛րջ:

ԴԱՏԱԴԱՇՏՊԱՆ.— Վե՛րջ:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Կկամենայի՞ք որևէ բան ավելացնել:

ԼԴՈՒԱՐԴ.— Ես ամեն ջանք գործադրում եմ, որպեսզի թոշակ ստանամ: Դա հնարավորություն կտա ավարտել իմ հերոսական պոեմ-եռերգությունը: Այն մի պատում է մարդու՝ ճշմարտության և կյանքի իմաստը գտնելու հարատև ճիգերի մասին: Եռերգության առաջին մասն արդեն սկսել եմ: Այնտեղ նկարագրված են մարդու՝ խաղաղություն և անդորր գըտնելու հարատև ճիգերը: Երկրորդ մասի սյուժեն ընդհանուր առմամբ պարզ է. այն կպատկերի մարդու հավերժական ճիգերը սեփական տուն և օջախ գտնելու համար: Թեև վերջին՝ երրորդ մասը, վերջերս է հղացվել, բայց մտադիր եմ նկարագրել հանապազօրյա հաց գտնելու համար մարդու հավերժական ճիգերը:

ԱՐՉԻ.— Ի՛նչ եք ուզում ուտել:

ԼԴՈՒԱՐԴ.— Կարծով սուրճ և կարկանդակ:

ԱՐՉԻ.— Լավ կլինի մի բաժակ կոնյակ խմես ու ծխես: **(Լցնում է բաժակը: Բանաստեղծը խմում է: Արչին սիգարեթ է հրամցընում, վառում է այն):**

ԼԴՈՒԱՐԴ.— Եթե ես թոշակ ստանամ, համոզված եմ, որ հիշարժան մի բան կթողնեմ մարդկությանը:

ԱՏԱՎՈՐ.— Պահճորդներ: **(Պահճորդները կանգնում են բանաստեղծի երկու կողմում):**

ԼԴՈՒԱՐԴ.— Ես շատ երախտապարտ կլինեմ, եթե թոշակ ստանամ: Ինձ համար այն մեծ օգնություն կլինի: Չէ՞ որ ես մորս եմ խնամում: Ծիշտ է, «Պոեզիա»<sup>4</sup> ամսագրում տպագրվել են իմ երկու բանաստեղծությունները, բայց դե, բոլորը էլ լավ գիտեք, որ դրանով հնարավոր չէ մայր պահել: **(Պահճորդները դուրս են տանում նրան և մեղադրյալի պատիժը ի կատար է ածվում սովորական ձևով):**

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Խնդրում եմ կանչել մյուս մեղադրյալին: (**Մեղադրյալը փոքրիկ տղա է**):

**ԱՏԵՆԱԿԱԼ (փաստաթղթերը գննելով).**— Ջոն Դելամեր: Երեք տարեկան ինն ամսական: Ոչնչով չի զբաղվում: Մասնագիտություն չունի: Հայրը ծառայում է Հանրապետության պահանորդական խմբում: Մայրը՝ Հայրենիքի պաշտպանության կանանց զորամասում: (**Փոքրիկ ընդմիջում**): Մեղադրյալը բացեիբաց արտամայտել է իր ատելությունը Հանրապետությանը զինվորագրված իր ծնողների նկատմամբ: (**Բարկացած նայում է անմեղ, միայնակ ու փոքրիկ տղային, հետո վերջացնում է նվաղած ձայնով**): Վե՛րջ:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Վե՛րջ:

**ԱՐՁԻ.**— Է՛յ, լսե՛ք, գիտե՞ք ինչ... Դուք իմ տունը անմեղ մարդկանց սպանողանոց եք դարձրել, բաց ես մինչև հիմա վախից ծպտուն չեմ հանել, որ մի կտոր հաց կարողանամ ուտել և գիշերը հիմարավարի քնեմ: Բայց եթե սկսեք թույլ, խեղճ, հիվանդ, անտուն և դժբախտ մարդկանց հետ նաև երեխաներ մորթել, ուրեմն ձեր այդ կեղտոտ հողվածը նաև ինձ վրա դրեք, որովհետև ես չեմ ուզում ձեզ հետ միևնույն աշխարհում ապրել: (**Նա կանգնում է փոքրիկ տղայի կողքին՝ մեղադրյալի տեղում**):

**ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.**— Դուք խանգարում եք կարգը... Կանգնե՛ք ձեր տեղը:

**ԱՐՁԻ.**— Ե՛ս եմ կարգը խանգարողը... մարդ կնքող ապո՛ւշ:

**ՌՈՈՒՁ.**— Արչի՛, Աստծու սիրուն, քանի դեռ ուշ չէ, գնա տեղդ:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Մի՛սս Քրուկշանկ, խնդրում եմ մի բուպե լռել: (**Նա կարեկցանքով նայում է Արչիին**): Մի՛ստր Քրուկշանկ...

**ԱՐՁԻ.**— Դուք էլ ձեզ համարում եք Արդարադատության ատլանի դատավո՞ր: Եվ համոզված եք, որ կարո՞ղ եք ապրել ձեր հիմնած այս աշխարհում, որտեղ ահն ու սարսափն են տիրում: Մի աշխարհ, որտեղ նույնիսկ այս փոքրիկ տղայից եք դողում, որ կարող է ձեր դատարանից հանգիստ դուրս գալ և գնդակահարվել՝ նույնիսկ չհասկանալով թե ինչ տարօրինակ բան է կատարվում իր հետ, ինչպես չհասկացան փոքրիկ տղայի պես իրենց կյանքի տառիները մաքուր ապրած այն մարդիկ, որոնց տարաք աղյուսե պատի տակ ու գնդակահարեցիք: Ձեզանից ոչ մեկը այս մանկան չափ խելք չունի:

Կարծում եք այս ամենից հետո կարող եք հանգիստ ապրել ձեր ստեղծած հիվանդոտ ու փտած աշխարհում: Չէ՞ որ բուրի նման դուք էլ հայրեր ու մայրեր ունեք: Գուցե նաև՝ երեխաներ: Ինչպե՞ս եք ապրելու ձեր ստեղծած աշխարհում:

ԴԱՏԱՎՈՐ (զսպված համբերությամբ).— Մի՛սոր Քրուկչանկ... ԱՐՁԻ.— Ես ձեզանից խելացի չեմ, բայց մի՞թե կարելի է տգիտությունը իշխանությամբ քողարկել: Իշխանությունը պետք է ներդաշնակվի բարության և բանականության հետ: Մի՞թե չգիտեք, թե որքան տգետ եք... այդ տգիտությամբ ինչպե՞ս եք համարձակվում օգտվել իշխանությունից:

ՌՈՌԻԶ.— Արչի՛, Աստծու սիրուն, վե՛րջ տուր...

ԱՐՁԻ.— Եթե ձեզ վիճակված է տգետ լինել, գոնե փորձեք ձեր տգիտությունը քողարկելու համար փոքր ինչ բարյացակամ լինել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Է՛յ, պահևո՛րդ, դրա ձայնը կտրեք... (Պահևորդներից մեկը բարձրացնում է հրացանը և նշան բռնում Արչիի վրա):

ԱՐՁԻ.— Երիտասա՛րդ, ես երբեք չեմ մոռանա, թե ինչպես հրացան բարձրացրիք վրաս: Դուք նույնպես չեք մոռանա:

ԴԱՏԱՎՈՐ (հետզհետե ավելի է բարկանում).— Դրա ձայնը կըտրի՛ր, պահևո՛րդ:

ՌՈՌԻԶ (կանգնելով հրացանի փողի ու Արչիի միջև).— Ո՛չ... նա չի հասկանում, թե ինչ է ասում... Չէ՞ որ նա նույնպես հայր է: Նա կորցրել է գիտակցությունը:

ԱՐՁԻ.— Հեռո՛ւ կաց, աղջի՛կ...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ. նրան հեռու տարեք... (Վերակացուն փորձում է Ռոուզին մի կողմ հրել, բայց նա չի ուզում շարժվել):

ՌՈՌԻԶ.— Ո՛չ... Դուք իրավունք չունեք... Նա իմ հայրն է... Նա բարի մարդ է... Չհամարձակվեք նրան սպանել... (Մեկ Տոլելը ներս է մտնում նպարեղենով լի երկու ցանցազամբյուղ-ները բռնած):

ՄԵՅ.— Գրողը տանի... Այս ի՞նչ է կատարվում այստեղ: Ծաշի համար ինչ համեղ բան ասես գնել եմ: Բայց ինչո՞ւ եք բոլորդ այդպես հուզված: (Նկատում է տղային): Ա՛խ, դուք նույնիսկ այս տղայի՞ն եք դատում: Բայց չէ՞ որ նա մի օր մեծ մարդ է դառնալու: Ա՛խ, թանկագին՛ա: Դու բոլորովին էլ միսցնակ

չես այս աշխարհում, որովհետև ամեն մի կին, որ դեռ կհսով  
չափ կին է մնացել, քո հարազատ մայրիկը կդառնա: Դու ամեն  
ինչին այդպես մոայլ ու թախծոտ մի նայիր: Քեզ համար  
ես կարկանդակներ կթխեմ, սիրելի'ս: Ես կսովորեմ թխել: Եթե  
քո սրտիկը կարկանդակ ուզի, ես խոհարարական գրքեր կը-  
կարդամ, կսովորեմ...

**ՏՂԱ.**— Ինձ ոչինչ էլ պետք չէ:

**ՄԵՅ.**— Ո՛վ է վշտացրել այս տղային: Դրա պատճառով նա ամեն  
ինչին այդպես դառնությամբ է նայում: Ես կապտակեմ նրան,  
ով այս գառնուկի մեջ սերը աստելություն է դարձրել: (**Ներս է  
մտնում պետության պաշտոնչան**):

**ԴԱՏԱՎՈՐ (բարկությունը զսպելով).**— Միսի'ս Քրուկշանկ, խընդ-  
բում եմ մեղադրյալին թողնել իր նախկին տեղում:

**ՄԵՅ.**— Մեղադրյալի'ն... Այս գառնո՛ւկն է մեղադրյալը: Ա՛խ, ես  
ինձ վատ եմ զգում: Ասում եք նրան նախկին տեղո՛ւմ թող-  
նեմ... Բայց նրա տեղը, ա՛յ, կրծքիս վրա է: Գուցե նա ուզում  
է խաղալ մարգարտյա ոլունքներիս հետ և զգալ բուրմունքը  
այն կնոջ, որ դեռ կարողացել է կին մնալ: Չէ որ այնքան էլ  
երկար ժամանակ չի անցել այն օրից, երբ ես էլ երեք հրաշք  
տղաներ ծնեցի. իհարկե, նրանք այս գառնուկի պես չէին:  
Եթե այս մանկիկը ասում է որևէ մեկին, ինքներդ էլ եք հաս-  
կանում, որ նա պատճառ ունի այդ բանն անելու: Իհարկե, նա  
նրան իր նախկին տեղում կթողնեմ, իհարկե: Ես նրա մայրը  
կլինեմ, իսկ Արչին՝ հայրը: Իմ գառնուկին վերև կտանեմ: Նա  
տուն կունենա, որտեղ նրան կսիրեն ու կփայփայեն: Իսկ դուք,  
ով էլ որ լինեք, ինչ էլ անելու լինեք... վերջապե՛ր... (**Շըրջ-  
վում է, արժանապատվորեն քայլում, բայց վերակացուն ճան-  
կում է նրա ձեռքը**): Ասացին վե՛րջ տվեք... (**Կինը ազատ-  
վում է ու ապտակում վերակացուին**):

**ՏՂԱ (հրճվանքով).**— Նորից խփի՛ր...

**ՄԵՅ.**— Հապա նորից թող համարձակվի ինձ ձեռք տալ, կտեսնես  
ինչպես կապտակեմ: (**Վեհորեն բարձրանում է աստիճաննե-  
րով, դեպի վերևի սենյակը, ետևից շրխկացնելով դուռը: Բո-  
լորն ապշած են: Նրանց թվում՝ նաև Արչին: Պաշտոնչան,  
զարմանքից բար կտրած, մարդկանց միջով մտնելում է վա-  
ճառասեղանին: Բողոքի նայվածքներն ուղղվում են նրան:  
Պաշտոնչան իր համար վիսկի է լցնում ու կոնծում**):



**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ես նոր հրահանգ եմ ստացել: Բարի եղեք բոլորդ փակելու ձեր բերանները և անցեք տեղներդ: Մայրական այս ցատումը չպետք է զարմացնի ձեզ: (**Նա գրպանից մի փաստաթուղթ է հանում, բացում է ու մի պահ ուշադիր ուսումնասիրում: Նկատում է պահնորդին, որ դեռ հրացանը ուղղել է Արշիի վրա**): Իմ սիրելի՛ բարեկամ, ձեր այդ հրացանը հենացրեք կամ ձգանը թողեք: (**Պահնորդը հրացանը իջեցնում է՝ թեթևացած շունչ քաշելով**):

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Մենք ստիպված կարգադրեցինք պահնորդին, որ պետզի նա կարգի հրավիրեր միսոր Քրուկշանկին: Միսոր Քրուկշանկը ըմբոստանալու կոչ էր անում, բայց պահնորդը չհնազանդվեց մեր հրամանին:

**ՊԱՀՆՈՐԴ.**— Այդ տղան... իմ որդին է: Ես վախենում էի պաշտպանել նրան: Հետո, ինչպե՞ս կարող էի կրակել մի մարդու վրա, որ չվախեցավ պաշտպանել որդուս: Ծիշտ է, տղաս ատում է ինձ, նա իր մորն էլ է ատում, բայց շատ վաղուց չէ, որ զգվել է մեզանից: Միայն այս... վերջին ինն ամիսներին...

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Դուք նկատի ունեք Հանրապետության ինն ամիսնե՞րը: Հասկանո՞ւմ եք, թե ինչ եք ատում:

**ՊԱՀՆՈՐԴ.**— Այո, Հանրապետության գոյության ինը ամիսները: Հետո, այո, ես հասկանում եմ թե ինչ եմ խոսում:

**ԴԱՏԱՎՈՐ (դիմելով պաշտոնյային, որ մի բաժակ էլ է վիսկի լցնում, մոտեցնում շորթերին).**— Այսօրվա դատավարության ընթացքի ամբողջ պատասխանատվությունն ընկնում է միսոր Քրուկշանկի վրա:

**ՊԱՀՆՈՐԴ.**— Ոչ թե միսոր Քրուկշանկի, այլ որդուս վրա:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ (կոնծելով).**— Մի՛սոր Քրուկշանկ, սա էլ եղավ երկու... Լրացրեք, խնդրում եմ 333 ձևը: (**Նայում է դատավորին**): Ես խնդրում եմ բոլոր հավաքվածներիդ, որ փակեք ձեր բերանները, երբ ես եմ խոսում: Կարդում եմ նոր հրահանգը: «Հանրապետության հավատարիմ ծառաներին: Սույն հրահանգը ծանուցվելուց անմիջապես հետո, իսկույն դնել գործողության մեջ՝ կես առ կես: Հանրապետության բոլոր դատարաններում յուրաքանչյուր ահույ՛մ՝ ներառյալ դատավորը, վերակացուն, ատենակալը, դատուպաշտպանը ու դատական պահնորդները, պետք է իրենց պաշտոնները փոխեն վեց մեյստրյալների հետ: Առաջին մեյստրյալը դատավորի, երկ-

րորդը՝ վերակացուի, երրորդը, չորրորդը, հինգերորդը, վեցերորդը՝ ատենակալի, դատապաշտպանի և պահնորդների հետ համապատասխանաբար: Եվ նույն հերթով կկատարվի դատարանի նախկին անդամների դատավարությունը»: Վերջ:

**ՊԱՀՆՈՐԴ-ՀԱՅՐ.**— Օ՛քեյ: Նախքան գնդակահարվելս, ես նորից կուզեի գրկել որդուս: Ինձ այդքանն էլ բավական է:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Չեմ հասկանում:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Իսկ հասկանալը պարտադիր չէ: Ինքս էլ պարզ չեմ ըմբռնում կատարվածը և գուցե ինձ ավելի խիստ պատժեն: (Նա մի բաժակ էլ է վիսկի կոնծում): Սա եղավ երեք, մի՛ստր Քրուկշանկ: Բայց լավ իմացեք, ես հրահանգն եմ կատարում:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Թույլ կտա՞ք հարցնել՝ ո՞վ է պատասխանատու այդ հրահանգի համար:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Դուք իրավունք ունեք հարցնելու, իսկ ես՝ պատասխանելու: Այդ հրահանգը Հանրապետության ինը ամսվա մյուս օրեկներին նման նույն ակունքից է բխում:

**ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Բայց ես հավատարմորեն ծառայել եմ Հանրապետությանը, մշտապես բարձր պահելով ժողովրդի նվիրական ձգտումները:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Իհարկե: Ես հավատում եմ ձեզ: Նույն բանն էլ ես եմ կատարել, բայց երանի հիմա գիներվաճառ լինեի: Ես և դուք հիմա էլ կշարունակենք բարձր պահել ժողովրդի նվիրական ձգտումները: Անցե՛ք մեղադրյալի տեղը: (**Գատավորը գնում է Արչիի և փոքրիկ տղայի կանգնած տեղը**): Վերակացո՛ւ, խնդրում եմ, կարդացեք վեց մեղադրյալների անունները՝ ըստ նոր ստացված հրահանգի:

**ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ (աչքի անցկացնելով թղթերը).**— Ստիվեն Լոկհիդ:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ստիվեն՝ Լոկհիդ, խնդրեմ: (**Ստիվեն Լոկհիդը մտահիսուն տարեկան մարդ է՝ ընկճված տեսքով**):

**ՄՏԻՎԵՆ.**— Եթե համաձայն եք, եկեք շրջանցենք այս հիմար հարցաքննությունները և ժամանակ չկորցնենք. ինձ ձրի խմիչք և սիգարեթ տվեք, հետո ուր ուզում եք տարեք և մյուսների պես գնդակահարեք:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Խնդրում եմ կանգնեք ա՛յն այնտեղ՝ վաճառատեղանի ետևում: Հաջորդ վեց մեղադրյալների դատավարության ժամանակ դուք պետք է հանդես գաք որպես դատավոր:

ՍՏԻՎԵՆ.— Իսկ ձրի խմիչքի հարցը ո՞վ պետք է լուծի, հը՞...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Հրահանգում այդ մասին հիշատակված չէ, բայց, ահա՛, խմի՛ր... (Նա լցնում է բաժակը և Ստիվենը կոնձում է վիսկիին):

ՍՏԻՎԵՆ.— Մի հատ էլ չզգեի, հը՞... Արդեն քսանչորս ժամ կլինի ոչ մի կաթիլ չեմ խմել, և մարմինս դող է ընկել:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ըստ լավ: Խնդրում եմ հաշիվը պահեք, մի՛ստը Ջրուկշանկ: (Նա մի բաժակ էլ է լցնում, և Ստիվենը դա էլ է կոնձում):

ՍՏԻՎԵՆ.— Ասում եք՝ կանգնեմ այստե՞ղ, հա՞...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Այո, միայն թե՛ մի քիչ աջ: Վերակացո՛ւ, կանչե՛ք երկրորդ մեղադրյալին:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Էնթոնի Բիքն: (Պահնորդը ներս է բերում տաւրնյոթ-տասնոթ տարեկան մի տղայի, որը, թերևս, խենթի մեկն է):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Էնթոնի Բի՞քն:

ԷՆԹՆԻ.— Ի՞նչ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դուք Էնթոնի Բի՞քնն եք:

ԷՆԹՆԻ.— Ո՞վ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Խնդրում եմ կանգնել այդ մարդու կողքին՝ սեղանի մոտ:

ԷՆԹՆԻ.— Ի՞նչ:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ (զգուշորեն բռնում է նրա ձեռքը, տանում, կանգնեցնում է վերակացոթի կողքին).— Միգուցե խո՛ւլ է: (Գլխով է անում տղային):

ԷՆԹՆԻ (հապշտապ).— Ի՞նչ եք ուզում ինձանից: Ի՞նչ եք ուզում ինձանից: Ես ի՞նչ եմ արել...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Վերակացո՛ւ, կանչե՛ք երրորդ մեղադրյալին:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Գորդոն Փիչհըմ: (Պահնորդը ներս է բերում մի կքած մտավորականի, որը շարունակ ժպտում է: Նա խոսում է մեղմորեն):

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ահա այստեղ, սը՛ր: Դուք հանդես կգաք որպես ատենակալ:

ԳՈՐԴՈՆ.— Ներեցեք, ի՞նչ...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մենք նոր հրահանգ ենք ստացել: Հետո ամեն ինչ կբացատրեմ:

ԳՈՐԴՈՆ.— Մի հարց կարելի՞ է: Վերջապես ճաշելու հույս կա՞...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Իհարկե: Վերակացո՛ւ, խնդրում եմ կանչել շոր-  
բորդ մեղադրյալին:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Դորա Լիվինգսթոն: **(Պահնորդները ներս են  
բերում քսանհինգ տարեկան մի կնոջ: Սա խոսում է բարձր,  
խոսպոտ ձայնով):**

ԴՈՐԱ.— Օ՛քե՛լ: Ինձ գնդակահարեք... Ես պարզապես սովորա-  
կան թախտաաշրջիկ եմ, որի բոլոր հույսերը խորտակվել են...  
Իսկ ձեզ, բոլորիդ, կեղտո՛տ սրիկաներ, ասում եմ հավիտյան:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Միսս Լիվինգսթոնը կլիմի դատապաշտպանը:  
Չե՛ք բարեհաճի կանգնել այստեղ, մի՛սս Լիվինգսթոն:

ԴՈՐԱ.— Դե՛, գիտե՛ք ինչ... ինձ հետ արդեն սլոյքան են կատա-  
կել... Ինձանից ձեռ քաշեք... Մարդ եմ գտել, ձեռ եմ առ-  
նում...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Մի՛սս Քրուկչանկ, խնդրում եմ բացատրել միսս  
Լիվինգսթոնին, որ նրա հետ ոչ մեկը չի կատակում:

ՌՈՌՈՒԶ.— Չե՛ որ նոր հրահանգ է եկել: Դուք պարտավոր եք  
պաշտպանելու մեղադրյալներին:

ԴՈՐԱ.— Գրողի ծոցը թե հրահանգ չի եկել... Մտքովս էլ չի անց-  
նում որևէ մեկին պաշտպանել: Կյանքումս առաջին անգամն  
եմ այս ռեստորանում լինում: Ձեզանից ո՛վ է ճանաչում ըն-  
կերոջս՝ Ջո Թըրներին. նա այստեղ երկար տարիներ պան-  
դոկապան էր: Եթե ճանաչեիք, անպայման մի բաժակ կոն-  
յակ կտաիք խմեի... պարտքով:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Իհարկե: **(Լցնում է բաժակը, տալիս է կնոջը, և  
նա, գլուխը ետ զցելով, Իմում է):** Չլի՞ք կանգնի այստեղ,  
մի՛սս Լիվինգսթոն: **(Կինը կանգնում է նրա ասած տեղում):**  
Վերակացո՛ւ, խնդրում եմ, կանչել հինգերորդ մեղադրյալին:

ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.— Սամուիլ Քրոֆիթ: **(Պահնորդը ներս է բերում  
մոտ քսաներկու տարեկան բարձրահասակ մի տղայի):**

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Սամուիլ Քրոֆիթ՞:

ՍԱՄՈՒԻԼ.— Այո: Ես եմ: Այո: Ես եմ Սամուիլ Քրոֆիթը... Աստ-  
ված տար չլինեի, չերևաի...

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Դուք կկատարեք պահնորդի պարտականություն-  
ները: Պահնո՛րդ, հրացանդ տոր նրան: **(Պահնորդ-հայրը աղ-  
պես էլ անում է):** Մի՛ստր Քրոֆիթ, կանգնեք այստեղ: Պահ-  
նո՛րդ, իսկ դուք այստեղ: **(Սա զնում, կանգնում է դատավորի  
կողքին):** Վերակացո՛ւ, կանչեք վեցերորդ մեղադրյալին:

ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Լինդր Լուֆորդ: (Պահնորդը ներս է բերում գիրուկ, կարճահասակ մի մարդու, որը խիստ վախեցած է):

ՊԵՇՏՈՒՅԱ.— Լի՛նդր Լուֆորդ:

ԻՆՎՈՐ.— Լսում եմ, սը՛ր:

ՊԵՇՏՈՒՅԱ.— Դուք կլինեք երկրորդ պահնորդը: Պահնո՛րդ, հրացանդ տո՛ր միտոր Լուֆորդին: (Պահնորդը կատարում է հրամանը և զնում, կանգնում է մյուս պահնորդի կողքին: Կազմալուծված դատարանի մյուս անդամները կանգնում են պահնորդների կողքին):

ԿՈՐ ՊԵՏԱՎՈՐ.— Հիմա ես եմ դատավորը, այնպես չէ՛:

ՊԵՇՏՈՒՅԱ.— Այո, դուք եք:

ԿՈՐ ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Իսկ ես ո՞վ եմ: Ես ո՞վ եմ: Ի՛նչ եք ուզում ինձանից:

ՊԵՇՏՈՒՅԱ.— Դուք նոր վերակացուն եք:

ԿՈՐ ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Ի՛նչ:

ՊԵՇՏՈՒՅԱ.— Շարունակում եմ կարդալ նոր հրահանգը: Խընդրում եմ ուշադիր լսել: (Կարդում է): «Նոր դատարանը կազմակերպվելուց հետո, երբ նախկին մեղադրյալները կդառնան մեղադրյալներ, պետք է դատավարություն սկսվի առաջին մեղադրյալի նկատմամբ, որը նախկինում դատավոր է եղել: Կրա՛ ինչպես ետխելին մեղադրյալի նկատմամբ, պետք է հարուստի տան ժողովրդի բճումի ինկլու մեղադրանքը»: (Գիմկով նոր առևեակալին): Ձեր բարեհաճի կարդալ մեղադրանքներ:

ԿՈՐ ԱՏԵՆԱԿԱՆ.— Ստիվեն Լոկհիդ: Հիսուն տարեկան: Ամուստուրածված: Ունի երեք երեխա: Մասնագիտությունը՝ դերասան: Մեղադրվում է հարբեցողության և հասարակությանը նկատմամբ ունեցած անբարյացակամության համար: Բացեիրազ հազիդել է Հանրապետությանը, ծաղրել է նրա առաջիննայն ու հաջողությունները, թքել է ժողովրդի ամենաբարձրույ սպասավորներից մեկի մեջ:

ԿՈՐ ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.— Այո մեղադրանքներն ի՛նձ են հարուցվելու:

ՊԵՇՏՈՒՅԱ.— Այո: Ատենակա՛լ, խնդրում եմ շարունակել: Կարծում եմ, հասկանում եք ձեր պարտականությունը. դատարանին պետք է մանրամասն պարզաբանեք մեղադրյալի հանցանքի էությունը:

**ՆՈՐ ԱՏԵՆԱԿԱԼ.**— Հասկանում եմ: Հանրապետության առջև իմ ունեցած պարտականությունները, իհարկե, կկատարվեն և իմ կողմից հիմարություն կլինի դրանք անտեսելը: Բայց ստաջին հերթին ես իմ հանդեպ ունեցած պարտականությունները պիտի կատարեմ: Կասկածից վեր է, որ այս մեղադրյալն էլ ինձ պես, այնքան էլ լավ մարդ չէ. իրոք, լավ մարդ չի երևում: Նույնիսկ այդ դեպքում ես չեմ կարծում, որ Հանրապետությանը իրավունք է վերապահվում այդ ձևով պատժելու որևէ անհատի: Հանրապետությունը կարող է մարդուն զրկել կյանքից, բայց համոզված չեմ, արդյոք դա կձառայի՞ ժողովրդի կամ հենց Հանրապետության բարվոքմանը: Եվ նախքան այս մարդու՝ որպես մեղադրյալի հարցաքննությունն սկսելը, որ անմիջականորեն նրան չի վերաբերում, ես ուզում եմ մեղադրական այս գործը հանձնել հենց իրեն՝ մեղադրյալին: Նա բոլորից լավ է ճանաչում ինքն իրեն և ինձանից լավ է հասկանում այս գործը: Նա կկատարի ամենամահիրածեշտը և՛ ինձ և՛ ժողովրդի համար:

**ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Ես բարյացակամությամբ համակված չեի ոչ մի մեղադրյալի հանդեպ: Համառորեն ստիպում էի արագ կատարել դատավարությունը և իսկույն ի կատար ածել պատիժները: Եթե նույնիսկ թույլ տայի, որ դատարանը մանրամասն թափանցեք հանցանքի էության մեջ և գտներ այն դրոշապատճառը, որ մեղադրյալին հանցագործության է մղել, միևնույնն է, նա պետք է գնդակահարվեր: Այդ պատճառով ես իրավունք չունեմ վկայակոչելու որևէ շարժառիթ կամ անձ, որոնց պատճառով նստեցի մեղադրյալի աթոռին: Հիմա ես մեղադրյալի աթոռին եմ: Սրանից պետք է հետևություն անել և ինձ գնդակահարել: Իմ ներկա դրությամբ ես ոչ միայն պիտանի չեմ ժողովրդին, այլև ավելին՝ վտանգավոր եմ նրա համար: Ուստի ինձ պետք է գնդակահարել:

**ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Նա գործել է Հանրապետության և ժողովրդի անունից: Քանի որ Հանրապետությունը մեղադրյալի աթոռին չէ, ժողովուրդը մեղադրյալի աթոռին չէ, նրանց փոխարեն այս մարդուն պետք է դատենք: Դե, նա էլ իր պարտքն է կատարել:

**ԴՈՐԱ.**— Թող գրողի ծոցը գնա իր պարտականություններով...

Ասում եմ գնդակահարեք այդ պոռնիկի տղային: Նա չէ՞ր, որ բոլորին գնդակահարեց աղյուսե պատերի տակ:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ծառ լավ: Ուրեմն վերջնական դատավճիռ կայացնելու պարտականությունն ինձ վրա է ընկնում: Այդ պատճառով ես ստիպված եմ մի քանի հարց տալ: Առաջին՝ դուք ուզո՞ւմ եք ապրել:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Իհարկե, դա մեռնելուց լավ է:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչո՞ւ եք ուզում ապրել:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ես մի տղա ունեմ, որ արդեն ութ ամիս ծառայում է ռազմածովային նավատորմում: Ես դեռ ուզում էի նրան տեսնել: Ես աղջիկ եմ ամուսնացրել, որ մի քանի ամիս հետո մայր պիտի դառնա: Կուզեի առաջին թոռնիկիս տեսնել: Հետո, մի եղբայր ունեմ, որն արևմուտքում ազարակապան է. քսան տարի կլիճի իրար չենք տեսել: Այս գարնանը պիտի հյուր գար ինձ: Հույս ունեի նորից տեսնել... Ուրիշ շատ պատճառներ էլ կան, բայց դե ինչ անես...

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք ծառայել եք Հանրապետությանը նրա գոյության առաջին իսկ օրից, այնպես չէ՞...

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ես երկար տարիներ մասնակցում էի ընդհատակյա շարժմանը, որ հանգեցրեց Հանրապետության հիմնադրմանը:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչո՞ւ էիք ընդհատակ անցել:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Երկար պատմություն է: Կարճ ասեմ. հախկին կառավարության օրերին ես ցածր վարձատրվող քրլերի էի: Իսկ Հանրապետության օրոք ոչ ավել, ոչ պակաս, գերագույն դատարանի դատավոր: Ես մեղավոր եմ: Զուր տեղը պետք չէ ժամանակ կորցնել:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ենթադրենք ձեզ ազատեն, ինչպե՞ս կապրեիք ձեր մնացած կյանքը:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Առաջվա պես:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դուք նորից դատավոր կդառնայիք:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Անպայման կփորձեի:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ինչո՞ւ:

ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Զգիտեմ:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Իսկ հիմա եթե դուք դատեիք ինձ, ի՞նչ վճիռ կկայացնեիք:

**ՆԱԽԿԻՆ ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Դուք արդեն վաղուց գնդակահարված կլինեիք: Դե՛, շտապե՛ք... կարդացե՛ք իմ դատավճիռը: Չէ՛ որ մեզ ոչ մի ընտրություն չի մնացել: Դուք պարտավոր եք մահապատժի ենթարկել ինձ: Եվ դա պետք է կատարեք առանց խղճի խայթ զգալու:

**ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Հայտնում եմ դատավճիռը: (**Փոքրիկ դադար**): Իմ կարծիքով, ամբաստանյալը մեղավոր է...

**ԴՈՐԱ.**— Թո՛ւմ, գրողը տանի... այն էլ ինչպես է մեղավոր:

**ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.**— ... այն պատճառով, որ ապրում է: Բայց այդ հարցում մեղավոր են աշխարհի բոլոր ողջ մնացած մարդիկ: Իսկ քանի որ դա այնպիսի մեղք է, որ չի կարելի քավել ոչ աշխատանքով, ոչ էլ պատժով, հետևաբար դատարանի կայացրած վճիռը վերաբերում է նաև մյուս վեց մեղադրյալներին: Ես նրանց բոլորին դատապարտում եմ... ապրելու: (**Պաշտոնյային**): Հետո, ի՞նչ պիտի անեն:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Դուք կարճո՞ւմ եք բոլոր վեց մեղադրյալների գործը:

**ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.**— Այո: Նրանք ազատ են: Կարող են գնալ, ազատ ապրել, որտեղ որ ուզում են: Իսկ ես ու մյուսները ի՞նչ պիտի անենք:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ուշադրություն դարձրեք հրահանգի հետևյալ պարագրաֆին: Խնդրում եմ ուշադիր լսել: (**Կարդում է**): «Անմիջապես, երբ դատարանի մեղադրող վեց անդամները ավարտեն դատաքննությունը, պետք է երկու ժամ ընդմիջում հայտարարվի, որից հետո դատարանը նորից պետք է վերակազմվի իր նախկին հիմունքներով: Եթե դատարանի նախկին անդամներից ոչ մեկը դեռ չի գնդակահարվել, կարող է անցնել իր նախկին պաշտոնին, հակառակ դեպքում նրա տեղը կզբաղեցնի նախկին դատավորի տեղակալը...»: (**Բողոքին**): Հասկացա՞ք:

**ԴՈՐԱ.**— Ա՛հ, կեղտոտ պոռնիկի՛ տղա... նրանց ազատեցիր, իսկ հիմա նրանց հանցանքը մեզ վրա կբարդեն ու բոլորիս կզրնդակահարեն:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Միանգամայն ճիշտ է: Ծարունակում եմ ծանուցել հրահանգը: «Ընդմիջումից անմիջապես հետո այն վեց մեղադրյալների նկատմամբ, ովքեր ընդմիջումից առաջ մտել են դատական կազմի մեջ, բացառությամբ գնդակահարվածների



տեղը գրավածների, քրեական գործ կհարուցվի նախկին դատարանի հիմունքներով»:

ՆՈՐ ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դե՛, ես իմ վերջը տվեցի... Ձերն էլ, մի՛սս Դորա: Կներեք: Քանի որ հիմա ընդմիջում է, թերևս, լավ կլիներ մի բան խմելու:

### ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ժամը հինգին հինգ է պակաս: Լինոյր Լոուֆորդը՝ մի գեր տղամարդ, կանգնած է մեղադրյալի համար նախատեսված տեղում:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Ձեզ հնարավորություն է տրվում վերջին հայցով դիմելու դատարանին:

ԼԻՆԴՐ.— Ես չեմ ուզում գնդակահարվել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դա միանգամայն հասկանալի է:

ԼԻՆԴՐ.— Իմ մեղքն այն է, որ ինձ հասանելիքից ավելի ուտելիք եմ գնել. բայց չէ որ ես էլ մյուսներից ավելի շատ եմ ուտում, չէ՞... Դրա համար մա՞րդ եմ գնդակահարում...

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Դատարանին արդեն հայտնի է ձեր՝ ժողովրդի հանդեպ կատարած հանցագործության էությունը:

ԼԻՆԴՐ.— Երբ մենք էինք դատում ձեզ, բոլոր վեցիդ էլ ազատեցինք: Իսկ դուք արդեն գնդակահարել եք հինգ հոգու: Մի՞թե չեք կարող գոնե ինձ ազատել:

ԴԱՏԱՎՈՐ.— Այն արդյունքները, որ ես կանվանեի փորձարարական, մի անգամ ևս ապացուցում են ժողովրդի այն մեծ իմաստնությունը, որի խորաթափանց ուժի շնորհիվ, թույլ տրվեք դա անպայման նշել, ես վերականգնվեցի իմ նախկին դիրքում: Եթե փորձարարական հետաքննության արդյունքներն այլ լինեին, միգուցե խախտվեր հավատը ժողովրդի իմաստնության նկատմամբ և շատ հնարավոր էր, որ ժողովրդական իշխանությանը փոխարիներ ռազմական դիկտատուրան: Պահանջներ: (Մրանք այդ գեր մարդուն, առաջ գրցած, տանում են):

ԼԻՆԴՐ.— Դա անարդարություն է... Դուք անիմաստ բաներ եք ասում: Դուք մարդկային արարածի պես չեք խոսում. դուք

մեքենայի պես եք խոսում... Դա անարդարություն է... անարդարություն... Դա անարդարություն է... անարդարություն...

**ԳԱՏԱՎՈՐ.**— Դատական նիստն ավարտելուց առաջ անհրաժեշտ է երկու հարց լուծել: Առաջին՝ միստր Քրուկշանկի գործը, որ ըմբոստություն էր հրահրում և երկրորդ՝ այն մեղադրյալի գործը, որ միստր Քրուկշանկին դրդեց հանցագործության:

**ԶԱՅՆ (դրսից).**— Հանրապետության՝ պահնորդներ, հանուն ժողովրդի...

**ԽՄԲԱԶԱՅՆ (դրսից).**— Հանուն ժողովրդի...

**(Հրացանների համագարկ: Դատարանի պահնորդները վերադառնում են իրենց տեղերը):**

**ԳԱՏԱՎՈՐ.**— Վերակացո՛ւ, նախապատրաստեք միստր Քրուկշանկի քրեական գործի հաշվետվությունը և այս երեկո հանձնեք Ներքին Անվտանգության Վարչության շեֆին՝ անմիջապես գործնական միջոցներ ձեռք առնելու համար: Մենք միայն այսքան բան կարող ենք անել առաջին գործի վերաբերյալ: Հետո կշարունակենք այն մեղադրյալի դատավարությունը, որն ընդհատվեց միստր Քրուկշանկի պատճառով: Ինչպե՞ս էր նրա անունը:

**ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.**— Ջոն Դելամեր:

**ԳԱՏԱՎՈՐ.**— Որտե՞ղ է մեղադրյալը հենց հիմա, այս րուպեին:

**ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.**— Վերևի սենյակում:

**ԳԱՏԱՎՈՐ.**— Վերակացո՛ւ, դատարանի պահնորդներին հրամայեք թող մեղադրյալին այստեղ բերեն:

**ՎԵՐԱԿԱՅՈՒ.**— Պահնորդներ՛ր, հրամայում եմ՝ բարձրացե՛ք վերև և այստեղ բերեք մեղադրյալ Ջոն Դելամերին:

**ՊԱՀՆՈՐԴ-ՀԱՅՐ.**— Ջոն Դելամերն իմ որդին է: Ծիշտ է, ես վատ հայր եմ եղել, բայց դատարան չեմ բերի նրան: Այսօր կյանքս արդեն մի անգամ փրկվել է: **(Նա ու կողքի կանգնածը հրացանները պատրաստ պահում են):** Կողքիս կանգնածը եղբայրս է: Ես ու նա կզոհակահարենք բոլորին, ովքեր կհամարձակվեն վնասել որդուս: Ծիշտ է, մեր արարքը հանցագործություն է, բայց պատրաստ ենք կյանքով հատուցել... իմ որդին պետք է ապրի:

**ԳԱՏԱՎՈՐ.**— Հրացանները իջեցրե՛ք... անմիջապես...

**ՊԱՀՆՈՐԴԻ ԵՂԱՅՐԸ.**— Իմ եղբայրը հայր է, դրա համար նա ավելի համբերատար է, քան ես: Նրա որդուն՝ Ջոն Դելամե-

րին, անմեղ հայտարարեք և թող վերակացուն կարգի բերի նրա փաստաթղթերը: Ջոն Դելամերը պետք է ապրի... ինչ-որ տեղ՝ այս աշխարհում:

ՎԱՏԱՎՈՐ.— Վերակացո՛ւ, ես ձեզ հրամայում եմ բարձրանալ աստիճաններով և մեղադրյալին դատաքննության կանչել:

**(Վերակացուն տեղից չի շարժվում, ոչ էլ պատասխանում է):**

ՊԱՀՆՈՐԴԻ ԵՂՅԱՅՐԸ.— Հենց հիմա հայտարարե՛ք, որ Ջոն Դելամերը անմեղ է... հենց հիմա, թե չէ՝ Աստված վկա...

ՎԱՏԱՎՈՐ **(աղաղակելով)**.— Մեղադրյալը նույն ձևով պետք է պատժվի... մյուսների պես... **(Պլշած նայում է պահնորդներին: Արչին անցնում է նրանց ետևը, ջրասափորով հարվածում է դատավորին, վերջինս փլվում է գետին: Արչին նրան քարշ է տալիս վաճառասեղանի ետև՝ տեսադաշտից դուրս):**

ԱՐՉԻ.— Լսե՛ք բոլորդ... Դատավորը հիմա ուշագնաց է և որոշ ժամանակ այդպես էլ կմնա: Մենք բոլորս նույն վիճակում ենք: Երբ չստիպես տղամարդկանց ու կանանց էին գնդակահարում, նրանք նույնքան հանցավոր էին, ինչպես այստեղ հավաքվածներիցս յուրաքանչյուրը... մենք համբերեցինք: Մենք բոլորս մասնակից էինք այդ գնդակահարություններին, որովհետև չբողոքեցինք ոչ խոսքով, ոչ էլ գործով: Այդ պատճառով... բոլորս... մարդասպաններ ենք: Բայց երբ սկսեցին երկխոս դատել, չդիմացանք: Մենք բողոքում ենք և անիծում աշխարհի բոլոր դատավորներին, ովքեր երեխաներ են դատում: **(Դիմելով պաշտոնյային, որ կոնյակի բաժակը պահել է շուրթերի մոտ):** Ծի՞շտ է:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Միանգամայն: Լիովին արդարացի է, մի՛ստր Քլրովշանկ: **(Կոնծում է կոնյակը):** Եթե չեմ սխալվում, սա եղավ իններորդը, այնպես չէ՞:

ԱՐՉԻ.— Շուտով բոլորիս մահվան կդատապարտեն:

ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Միանգամայն ճիշտ է: Այստեղ ոչ մեկը՝ նույնիսկ ես ու... գիտակցությունը կորցրած դատավորը, չենք կարող խուսափել գնդակահարությունից: Մեզ կդատապարտեն այն պատճառով, որ դատարանում նման դեպք կատարվեց:

ԱՐՉԻ.— Մեր մասին մտածելն անիմաստ է: Կարևորը երեխան է: Ինչպե՞ս փրկենք երեխային:

ՊԱՀՆՈՐԴ-ՀԱՅՐ **(ուսից իջեցնելով հրացանը)**.— Նա պետք է սպասովի:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Իմ սիրելի՛ բարեկամ, բայց ո՞ր փախչես: Ամբողջ երկիրն է այդպիսին, որտեղ ապրում ենք, որտեղ գտնվում է թո տունը, ռեստորանը, դատարանը: Հիմա ես պարտավոր եմ զանգահարել Ներքին Անվտանգության Վարչության շեֆին և մանրամասն հայտնել տեղի ունեցածը: Բայց հավատացնում եմ, որ այդ բանը երբեք չեմ անի: Ասեմ՝ ինչու: Հիմա զանգահարելն էլ չի փրկի: Այստեղ գտնվողներից յուրաքանչյուրը, ով ուզում է, կարող է զանգահարել, եթե կարծում է, թե դրանով կարող է փրկվելու հույս ունենալ... կամ պարզապես քաղաքացիական պարտքը կատարած լինելու համար: **(Պատասխանին սպասելիս նա լցնում է բաժակը ու կոնծում):** Դե՛, հարցը սրանով լուծվեց: **(Նա մոտենում է ավտոմեքենաների հավաքատեղի վրա բացվող դռանը ու ձայն է տալիս պահակազորին):** Դատական նիստն ընդհատված է: Բոլորդ զորամաս գնացեք... **(Նա վերադառնում է վաճառատեղանի ծայրին գտնվող իր տեղը, ժպտալով զննում է կոնյակի շիշը):** Հիմա մեր կյանքի մնացած մասը միսոր Քրուկչանկի աշխարհում ենք ապրելու: Ներկա հանգամանքներում կյանքիս վերջին ժամերն անցկացնելու համար ես ավելի հարմար տեղ չգիտեմ:

**ՎԵՐԱԿԱՑՈՒ.**— Ինչքա՞ն ժամանակ է մնացել:

**ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ամբողջ գիշերն ու վաղը՝ մի քանի ժամ:

**ԱՏԵՆԱԿԱԱ.**— Մի՛ստր Քրուկչանկ, ես նախընտրում եմ այդ ընթացքում խնդ. ահա իմ փողը՝ կանխիկ: Ունեցածս այսքան է:

**ԱՐՉԻ.**— Խմիչքն իմ հաշվին է: Ընթրիքը՝ նույնպես: Կարող եմ նաև սենյակ տրամադրել, եթե որևէ մեկը ուզում է մնալ: Այսքանը կարող եմ անել:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Բոլորս էլ պետք է մնանք:

**ԱՐՉԻ.**— Դա պարտադիր չէ: Իմ տունը բանտ չէ:

**ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.**— Մեզանից յուրաքանչյուրը, ով դուրս գա այստեղից, միգուցե մեզ մատնի Ներքին Անվտանգության Վարչության շեֆին, և մեզ դաժանորեն կպատժեն: Դրանով մենք կկորցնենք մեր կյանքի վերջին ժամերն ապրելու հնարավորությունը:

**ԱՐՉԻ.**— Միշտ է: Բայց այս ռեստորանի տերը ես եմ: Ով ուզում է դուրս գալ այստեղից... թեկուզ մեզ մատնի Վարչությանը,

ազատ է, հենց հիմա էլ կարող է գնալ: Որ ժամին ուզում է կարող է գնալ և մեզ մատնել Վարչությանը:

ԴԱՏԱՊԱՇՏՊԱՆ.— Բայց ինչո՞ւ, մի՛ստր Քրուկշանկ:

ԱՐՁԻ.— Որովհետև ուզում եմ, որ աղջիկս հեռանա այստեղից:

ՌՈՌՈՒԶ.— Ես չեմ ուզում գնալ, Արչի՛:

ԱՐՁԻ.— Սա մեր վերջին գիշերն է: Պետք չէ, որ քեզ համար էլ վերջինը լինի: Ո՞վ գիտե, վաղը գլխներինս ինչ փորձանք կգա:

ՌՈՌՈՒԶ.— Ես ուզում եմ մնալ: Ես գնալու տեղ չունեմ: Վախենում եմ: Ես ուզում եմ նստել այս սեղաններից մեկի մոտ ու խմել: Ուրիշ բան չեմ ուզում, Արչի՛:

ԱՐՁԻ.— Մենք կփորձենք այս վերջին ժամերը լավագույն ձևով անցկացնել: Բայց նախքան այդ, եթե մեկնումների մտքով անցնում է հեռանալ այստեղից, կարող է այդ բանն անել, ստանց բացատրության կամ հրաժեշտի: Իմ ռեստորանում սովորաբար այդպես է եղել և այսօր էլ թող նման ձևով շարունակվի: **(Մեյ Ֆոլեյը իջնում է աստիճաններով՝ Ջոն Գելաֆերի ձեռքից բռնած):**

ՄԵՅ.— Իսկ ո՞վ է ասում, որ այս գառնուկը ասում է իր հորն ու մորը: **(Պահանդդ-հայրը ծնկի է գալիս, գրկաբաց ընդունում է որդուն: Տղան վազում, իրեն զցում է հոր գիրկը: Հայր ու տղա ծպտալով դեմքերը սեղմում են իրար):**

ՀԱՅՐ **(Մեյին)**.— Ծատ շնորհակալ եմ, միսի՛ս Քրուկշանկ:

ՄԵՅ.— Ա՛հ, նա հրաշալի, չափազանց խելոք ու բարի տղա է: Նույնիսկ ահավոր բան է, երբ սրտիդ խորքում մտածում ես, թե նա ինչքան բարի է ու... թե ինչպես պետք է փոխլի, դառնա մեզ նման: Բոլորինս նման:

ՀԱՅՐ **(տղային, որ շքնում է նրա ականջին)**.— Ի՞նչ: Նորից ասա: **(Տղան նորից է շքնում: Հայրը շրջվում է Մեյի և Արչիի կողմը):** Նա ուզում է տուն գնալ: Նա ուզում է իր մորը տեսնել:

ՄԵՅ.— Ի՞նչ կա որ: Ինչո՞ւ է դա ձեզ զարմացնում: Իհարկե, նա տուն պիտի գնա: Նա իր մորը պիտի տեսնի:

ՀԱՅՐ.— Բայց ես չեմ կարող տուն գնալ: Այս անգամ չեմ կարող տուն գնալ:

ՄԵՅ.— Ի՞նչ է ասում, Արչի՛: Չեմ հասկանում:

ԱՐՁԻ.— Մենք դժբախտության մեջ ենք ընկել: Մենք բոլորս դժբախտության մեջ ենք, Մե՛յ:

ՄԵՅ.— Այդ դեպքում տղային իր մոր մոտ տար, մա՛րդ Աստծո: Երբ այս մարդը դժբախտության մեջ է, նրա կիճն ու տղան էլ պետք է բաժանեն այդ...

ՀԱՅՐ.— Ես ինքս կուզեի նրան տուն տանել: Ծիշտն ասած, չգիտեմ ինչ կարող եմ անել նրա կամ մյուսների համար...

ԱՐՁԻ.— Նրան տուն տար, մա՛րդ Աստծո... Մտածելու ժամանակ գտար: Դրանից բացի ուրիշ ոչինչ չես կարող անել:

ՀԱՅՐ.— Բոլո՛րդ եք համաձայն, որ ես որդուս տուն տանեմ:

ՄԵՅ.— Տուն գնա և կնոջդ ու որդուդ հետ հրաշալի ընթրիք արա:

ՀԱՅՐ.— Մի՛ստր Քրուկշանկ, եթե իմանայիք թե որքան երախտապարտ եմ: Եթե պատկերացնեք, թե սա ինչ է նշանակում նրա մոր համար... Դե լավ, մնաք բարով: **(Նա շրջվում է ու գնում: Կանգնում է դռան մոտ):**

ՏՂԱ.— Մնա՛ս բարով, Մե՛յ...

ՄԵՅ.— Մնա՛ս բարով, Ջո՛ն Դելամեր... **(Տղան վազում է կնոջ մոտ, հետո նորից վազելով վերադառնում է դեպի հայրը: Վերջինս թափահարում է ձեռքերը, մյուսները՝ նույնպես):** Հրաշալի տղա է ու այնքա՛ն բարի, որ ահավոր ու վտանգավոր է նրա համար: Տե՛ր Աստված, փրկիր և օգնիր նրան: Դե լավ, թանկագիններս, մի բաժակ կոնյակ լցրեք խմեմ:

Վ ա ր ա գ ո յ յ ր

# ԹԵՆՆԵՍԻ ՈՒԻԼՅԱՄՍ

## ԿԱՏՈՒՆ ՇԻԿԱՑԱԾ ՏԱՆԻՔԻՆ

(պիես երեք գործողությամբ)

*Եվ դո՛ւ, իմ հա՛յր, այնտե՛ղ, ախուր բարձունքում,  
Աղաչում եմ, անիծի՛ր ինձ, հետո՝ օրհնի՛ր քո տաք  
արքունքներով,  
Մի՛ գնա խաղաղ դեպի գիշերն այդ բարի,  
Փոթորկի՛ր, փոթորկի՛ր, մահվան դեմ լույսի  
Դիլըն Քոմսոս*

### ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ՄԱՐԳՐԵԹ

ԲՐԻԿ

ՄԵՑԻ, որին երբեմն անվանում են «հայրիկ» Մեյի

ՄԵՍ ՀԱՅՐԻԿ

ԴԻՔՄԻ, փոփրիկ աղբիկ

ՄԵՆ ՄԱՅՐԻԿ

ՊԵՏՎԵԼԻ ՔՈՒԿՐ

ԳՈՒՓՐ, որին երբեմն անվանում են «եղբայր» Գուփր

ԳՈԿՏՈՐ ԲՈ, որին անվանում են «Բո»

ԼԵՑՄԻ

ՍՈՒԿԻ

Մեկ ուրիշ փոփրիկ աղբիկ և երկու փոփրիկ աղաներ:

Բեմին ազարակի ննջարան-հյուրասենյակն է Միսսիսիպիի 'Իելտայում': Տան ամբողջ երկայնքով պատշգամբն է: Երկու շատ լայն դռներ, որոնք տանում են պատշգամբ: Դռններից երևում է ճերմակ ճաղաշարը՝ ամառային պարզ երկրների տակ, որը պիեսի գործողության ընթացքում աստիճանաբար խավարում է ու մթնում: Պիեսի իրադարձությունները զբաղեցնում են ճիշտ այնքան ժամանակ, ինչքան ներկայացումն է տևում, չհաշված, իհարկե, տասնհինգ րոպեանոց ընդմիջումը:

Սենյակի ոճն ու կահավորանքը, հավանաբար անսովոր է Դելտայի ամենամեծ ազարակատան համար: Այն կառուցված է վիկտորիական ոճով<sup>2</sup>, Հեռավոր Արևելքի ճարտարապետության որոշ ազդեցությամբ: Սենյակը մնացել է այնպես, ինչպես եղել է երկու ամուսինների՝ Ջեյ Սթրոուի և Փիթր Օչելոյի օրոք, որոնք այդ սենյակում ապրել են իրենց ամբողջ կյանքի ընթացքում: Մի խոսքով, սենյակը ինչ-որ տրամադրություն կամ ոգիներ պետք է արթնացնի, որովհետև տղամարդկանց սենյակներին ոչ հատուկ քնքշություն, նվաղկոտություն է նկատվում մահճակալին, վառվող աղոտ լույսերի, ընդհանրապես, ողջ կահավորանքի մեջ: Գուցե կարիք չկա այս հանգամանքը նշելու, բայց երբ մտածում էի բեմի կահավորանքի մասին, հիշողությանս մեջ հառնում էր և իմ տեսած երբեմնի լուսանկարը, ուր պատկերված էր Ռոբերտ Լուիս Սթիվենսոնի<sup>3</sup> Սամուայի կղզիներում<sup>4</sup> գտնվող այն տան պատշգամբը, որտեղ նա անց էր կացրել իր կյանքի վերջին տարիները: Եղեգնից և ուռենու շիվերից պատրաստված, արևադարձային արևից և հորդ անձրևներից մուգ գույն ստացած ամառանոցային կահույքի վրա ընկած մեղմ ու հանդարտ լույսը խոհեր էր ծնում այն մասին, թե ինչքան հոգեպարար ու հաճելի է ամռան մայրամուտի քնքուշ լույսը, ինչպես է այն սփոփում ու խաղաղեցնում հոգին, մեղմացնելով ամեն ինչ, նույնիսկ մահվան սարսուռը: Բեմի կահավորանքը, որի ֆոնին ծավալվելու են տիպերի հոգեկան ծայրահեղ քնեղված գործողությունները, թերևս, կարիք ունի նման մեղմացնող ջերմության:



Կողքի պատերից մեկին լողասենյակի դուռն է, որտեղից երևում են բաց կապույտ հախճաապիկներն ու սրբիչների արծաթափայլ կախիչները: Սրահ տանող դուռը դիմացի պատին է: Ամբողջ կահավորանքի մեջ երկու առարկա են աչքի զարնում՝ մեծ երկտեղանոց մահճակալը, որը պիեսի գործողության ժամանակ հնարավորին չափ պետք է շատ օգտագործվի՝ իբրև կահավորանքի էական մանրամասն: Մահճակալը փոքր-ինչ թեքված է դեպի դահլիճի կողմը, այնպես, որ հանդիսականին ավելի տեսանելի լինեն նրա վրա պատկած դերասանները: Բեմի խորքի պատի մոտ՝ հսկայական կրկնափեղկ դռների արանքում դրված է ժամանակակից հույակերտ վիթխարի հրեշը՝ ռադիոընդունիչը, երեք բարձրախոսով, ստերեոնվագարկիչի, հեռուստացույցի և բազմաթիվ գավաթներով ու շշերով լցված խմիչքների բարի զուգակցումով, որոնց գույնը միախառնվելով մեղմ, արծաթավուն փայլին, հայելապակու շողշողուն նրբերանգներին, մի տեսակ գուներիզ է դառնում ներքին հարդարանքի ոսկեցոլ դարչնագույնի, պատշգամբի և երկնքի սառը (սպիտակ և կապույտ) երանգների միջև: Սույն կահավորանքը, այս հույակերտությունը, իրականում այն բոլոր հարմարավետության ավարտուն ու համապարփակ մարմնացումն է, որոնց ետեվում մենք ջանում ենք խույս տալ այն ամենից, ինչին որ հանդիպում են այս պիեսի հերոսները...

Բեմի կահավորանքը պետք է լինի հնարավորին չափ սակավ ռեալիստական, մի հանգամանք, որ չի կարելի ենթադրել վերոհիշյալ իմ նկարագրությունից: Իմ կարծիքով, պատերը առաստաղի տակ պետք է տարբարվածվեն օդի մեջ՝ խորհրդավորության պատրանք ծնելով, իսկ որպես առաստաղ պետք է ծառայի երկինքը: Երկնքին թող ցոլան կաթնասպիտակավուն, հագիվ նշմարվող աստղեր ու լուսին, ինչպես տեսնում ենք լույսը չկենտրոնացնող հեռադիտակի օբյեկտիվով:

Հա՛, իսկ ի՞նչ մոռացանք... Ախ այո, բոլոր դռների վերևում՝ հովհարածև լուսամուտներ, կապույտ և սաթի գույնի ապակիներով, հետո ամենակարևորը՝ անհրաժեշտ է դերասաններին հնարավորին չափ լայն տարածություն տրամադրել՝ բեմում ազատորեն շարժվելու համար, այնպես, ինչ-

պէս բալետային ներկայացման ժամանակ, որպէսզի դերասանները կարողանան արտահայտել իրենց հոգեկան անհանգստությունները, այդ պայմաններից դուրս գալու իրենց կրքոտ ձգտումը:

Ամռան երեկո: Ներկայացումն ընթանում է երկու ընդմիջումով:

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

Վարագույրը բարձրանալիս լողասենյակից ջրի աղմուկ է լքսվում. ինչ-որ մէկը լողանք է ընդունում: Լողասենյակի դուռը կիսաբաց է: Բավականին երիտասարդ մի կին, դեմքը աչալված, մտնում է ննջասենյակ ու մտտենում լողասենյակի դռանը:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— (այնպէս է բղավում, որ ձայնը ջրի ճողփյունից բարձր հնչի).— Լսի՛ր, քո եղբոր աչլանդակ լակոտներից մէկը տորթով խփեց... Եկա շորս փոխեմ...

Մարգրեթի ձայնը հևապառ է ու միապաղաղ: Ինչպէս պատարագի երկար մենախոսության պահին քահանան՝ սա ևս ծոյ տալով է արտասանում բառերը, որի պատճառով շունչը երբեմն չի բավականացնում և նա ստիպված նորից է շունչ առնում: Երբեմն նրա խոսքը մի պահ դառնում է երգ՝ առանց բառերի, ասենք, երբ ասելիս լինեն «դա-դա-դասա՛...»:

Լողասենյակում ջրի աղմուկը կտրվում է, և Բրիկը ձայն է տալիս կնոջը: Նա չի երևում: Բրիկի առոգանությանը հատուկ է քաղաքավարի ու կեղծ հետաքրքրասիրությունը, որ քողարկված է անտարբերությամբ, իսկ Մարգրեթի հետ խոսելիս ակներև է նրա չարակամությունը:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ ասացիր, Մեգգի՛... Ջրի ձայնը չտողեց լսեի...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ասում եմ... Այդ անվիզ ճիվաղներից մէկը իմ ամենասիրուն շորը տորթով... տորթը քսեց վրաս, եկա փոխեմ: (Նա բացում է զգեստապահարանի դուռը, հետո ոտքով հըրրում է ու փակում):

ԲՐԻԿ.— Ինչո՞ւ ես Գուփրի երեխաներին անվիզ ճիվաղներ անվանում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե, որովհետև վիզ չունեն... Որ մարդ վիզ չունի, ի՞նչ ասես:

ԲՐԻՎ. — Բոլորովի՞ն վիզ չունեն:

ՄԱՐԳՐԵԹ. — Նրանց փոքրիկ գլուխներն այնպես կիպ են դրված չաղ մարմիններին, որ արանքում... վզի տեղ չկա: Ոչինչ չի երևում:

ԲՐԻՎ. — Հա՛... Ծատ վատ է, շատ վատ:

ՄԱՐԳՐԵԹ. — Իհարկե, շատ վատ է, որովհետև հնարավոր չի նրանց վիզը ոլորել, չնայած շատ էի ուզում... Դե, ինչպե՞ս ոլորես, երբ այդ լակոտները բոլորովին վիզ չունեն: Ծիշտ չե՞մ ասում, սիրելի՛ս: (**Հանում է շրջագգեստը, մնում է փղ-դոսկրագույն ներքնագգեստով**): Հա՛, նրանք անվիզ լակոտ-ներ են, ճիվաղներ... Բոլոր վիզ չունեցող մարդիկ ճիվաղներ են:

**(Երեխաներն աղմկում են ներքևում):**

ԼՈՒՆԱ ԵՎ ՀԱ՞: Լսո՞ւմ ես ինչպես են ճղճղում: Բայց ես չեմ հասկանում, թե որտեղ են նրանց ձայնալարերը պահված: Ախր այդ ճիվաղները բոլորովին կոկորդ չունեն, է՛... Սեղանի մոտ ոնց ջղայնացա, ոնց ջղայնացա, չես պատկերացնի: Վախենում էի չդիմանամ: Ասացի, գլուխս ետ գցեմ ու մի լավ գոտտեմ, այնպես գոտամ, որ ձայնս հասնի մինչև Լուիզիանայի ու Արկանզասի՝ կողմերը: Հարսիդ՝ Մեյիին ասում եմ. «Սիրելիս, հնարավոր չէ՛, որ քս սիրասուն, փոքրիկ սրարածներին կոպրի մոմլաթե սփռուցով սեղանին նստեցնես»: Ախր սող ճիվաղները տորթն այնպես ցփնեցին վրաս... իսկ երեկուսն գգեստս... այնքան էի սիրում որ... Հարսդ աննորմալ աչքերը ոլորեց վրաս ու... «ասասասս ոոոոոոո՛չ... Ի՞նչ ես ասում, այն էլ Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրը: Ախր նա ինձ երբեք չի ների...»: Բրի՛կ, բայց խոսքը մեր մեջ, Հայրիկը երկու բուպե էլ չդիմացավ եղբորդ ճիվաղների խթթախթոցներին ու հայնպոցներին: Նա պատասաքաղը գցեց սեղանին ու գոտաց. «Աստված կսիրես, Գո՛ւփր... հնարավոր չէ՞ որ այդ խոճկոր-ներին խոհանոցում՝ տաշտակների առաջ կերակրեիք»: Բրի՛կ, Աստված վկա, քիչ մնաց ամոթից մեռնելի: Պատկերացնո՞ւմ ես, եղբայրդ հինգ ճիվաղ լակոտ ունի ու վեցերորդն էլ ուր որ է պիտի ծնվի: Մեյին ու Գուփրը այդ խոճկորներին կարծես գշտլական դիմակահանդեսի բերած լինեին: Նրանք իրենց երեխաներին ստիպում էին անընդհատ ինչ-որ բան ներկա-

յացնել: «Պատիկ, Մեծ Հայրիկին նորից ցույց տուր ինչպես ես դա անում: Հապա, թութուշիկս, արտասանիր քո փոքրիկ բանաստեղծությունը: Իսկ դու, քաղցրս, ծնտոիդ փոսիկը ցույց տուր, թող Մեծ Հայրիկը տեսնի... Դե, ճատիկ, քեզ տեսնեմ, գլուխկոնծի տուր...»: Ու այսպես շարունակ, թաքուն ակնարկելով, որ ինձանից ու քեզանից նրեխա չի ծնվում, որ մենք բոլորովին անպտղաբեր ենք: Դե, ճիշտն ասած, դրա վրա կարելի է ծիծաղել, որովհետև նրանց մտադրությունն արդեն պարզ է:

**ԲՐԻԿ (անտարբեր).**— Իսկ ի՞նչ են մտադիր անել, Մեզզի՛:  
**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Չգիտե՛ս...

**ԲՐԻԿ (լողասենյակից դուրս գալով).**— Չէ, չգիտեմ:

Կանգնում է լողասենյակի շեմին՝ սրբիչով չորացնելով մազերը և միաժամանակ հեռվելով սրբիչների կախարանին, որովհետև ծունկը դուրս ընկած է ու վիրակապով փաթաթված: Նա դեռ ջլապինդ է ու հրապուրիչ: Ալկոհոլը դեռ չի սկսել հալումաշ անել նրան: Բրիկը հրապուրիչ է նաև նրանով, որ անտարբեր է, մի տեսակ մեկուսացած, այն մարդկանց նման, ովքեր դադարել են պայքարել: Բայց երբեմն՝ անհանգստության պահերին, այդ սառնության ետևում ինչ-որ բան է շողարձակում, ինչպես երկնքում, ցույց տալով նրա ներքին էությունը, որը հեռու է հանդարտ լինելուց: Թերևս, պայծառ լույսի տակ նա մի քիչ գոռոզ արտաքին կարող է ունենալ, բայց պատշգամբից թափանցող արևի տաք, խամրող շողերի մեջ նա մեղմ է ու հանդարտ:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Հիմա կասեմ, թե ինչ են մտադիր անելու, զավա՛կըս... Նրանք ուզում են քեզ զրկել հորդ ժառանգությունից... (Նախքան հաջորդ ակնարկը Մարգրեթի ձայնը նվաղում է. կարծես ինչ-որ կարևոր անձնական գաղտնիք հայտնելիս լինի): Հիմա, երբ գիտենք, որ Մեծ Հայրիկը մեռնելու է... քաղցկեղից...

Ներքևում՝ մարգագետնում, երեխաները աղմկում են, հեռվից կանչեր են լսվում: Մարգրեթը բարձրացնում է իր գեղեցիկ, մերկ բազուկներն ու թեթևակի հոգոց հանելով պուդրաչույք է անուրբները:

Ուղղում է խոշորացնող հայելին, արտևանումքները շտկելու համար, հետո անաբեկված տեղից բարձրանում է:

Բայց ինչ շա՛տ է լույսը այս սենյակում...

ԲՐԻԿ.— Որտեղի՞ց գիտեմք:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ի՞նչը որտեղից գիտեմք:

ԲՐԻԿ.— Որ Մեծ Հայրիկը մեռնելու է քաղցկեղից:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այսօր լուրն իմացանք:

ԲՐԻԿ.— Ա՛հ:

ՄԱՐԳՐԵԹ (իջեցնելով բամբուկե վարագույրները, որոնց արանքից ոսկեզույն շողեր են ընկնում սենյակ).— Այո, քիչ առաջ ենք լուրն իմացել: Բայց դա ինձ չզարմացրեց, փոքրի՛կս...

Նրա ձայնը բեկբեկուն է, մեղեդայնորեն ծորում. երբեմն այն դառնում է ցածրահունչ և այդ պահին Մարգրեթը իր խաղալիքի հետ խոսող փոքրիկ տղայի է նմանվում:

Ես Մեծ Հայրիկի հիվանդության ախտանշաններն իմացա դեռ անցյալ գարնանը, երբ եկանք այստեղ: Համոզված եղիք, որ Գուփրն ու նրա կինն էլ վաղուց գիտեին այդ մասին, դրա համար էլ այս ամառ նրանք չգնացին «Գրեյթ Սմոքի»<sup>6</sup> հանգրատանալու ու շունչները փորները գցած, իրենց ճղճղան հորդայով վազեցին այստեղ, որ Մեծ Հայրիկի ժառանգությամբ տեղ կանգնեն: Դրա համար են վերջերս անընդհատ «Բեյնթոու Հիլի»<sup>7</sup> մասին ակնարկում: Իսկ գիտե՞ս ինչ բան է «Բեյնթոու Հիլը»: Հարբեցողների ու հաշիշամուլների բուժման հրոչախախտ տեղ է: Այնտեղ բուժում են հարբեցող ու հաշիշամուլ կինոաստղերին:

ԲՐԻԿ.— Բայց ես կինոաստղ չեմ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո, ոչ էլ հաշիշամուլ ես: Բայց Մեյիի ու Գուփրի կարծիքով դու պետք է անպայման բուժվես «Բեյնթոու Հիլում», որովհետև դու էլ ես հարբեցող... Հիմա հասկացա՞ր, փոքրի՛կս: Գլխի ընկնո՞ւմ ես, թե քեզ ուր են ուզում քշել... Ընայց նրանք միայն իմ դիակի վրայով քեզ այնտեղ կուղարկեն: Այո: Նրանց չի հաջողվի: Հրաշալի՞ է: Դու կբուժվես «Բեյնթոու Հիլում», իսկ եղբայրդ՝ Գուփրը, կդառնա ընտանեկան ժառանգության լիիրավ տերը և մեզ փշրանքներ կտա, բավի որ մեր անդորրագրերը միայն ինքը պետք է ստորագրի. երբ ուզի, կարող է մեզ փող տալ, կամ չտալ: Ծա՛ն որդի... Սրան ի՞նչ կասես, քա՛ղցրս: Հը՞... Բայց դու քո անխելությունք ամեն ինչ անում ես, որպեսզի Գուփրն ու Մեյին իրենց նպատակներն իրագործեն: Նախ՝ աշխատանքդ թողեցիր, հետո ուղքով-գլխով նվիրվեցիր վիսկու շիին: Իսկ երեկ

գիշեր՝ ժամը երկուսին, թե երեքին, դպրոցական մարզադաշտում անհատական արգելափակք ես կատարել ու թերթերն էլ հողված են տպագրում այդ մասին: «Քլարքսդէյլ Ռեջիսթրը»<sup>8</sup> մի հրաշալի հողված է տպագրել նախկին հանրաճանաչ մարզիկի մասին: Մարդկային հետաքրքիր պատմություն... Նախկին հանրաճանաչ մարզիկը տեղի միջնակարգ դպրոցի մարզադաշտի վազքուղակում ցուցադրական վազք է կատարել, բայց ավաղ... նա փոքր-ինչ... անհավասարակշիռ վիճակում է եղել ու չի կարողացել... առաջին արգելքն անցնել: Եթե եղբորդ՝ Գուփրին հավատանք, ասում է, ինչ ծանոթ ասես մեջ է գցել, որ այդ լուրը չհասնի «Աստշիեյդես պրեսին»<sup>9</sup>, «Յունայթեդ պրեսին»<sup>10</sup>, ու ստուսնան գիտե, թե էլ ինչ «պրես» ու քեզ խայտառակեն: Բայց, ինչ որ է, Բրի'կ, դու դեռ մեծ առավելություն ունես...

**Բառերի այս արագ հոսքի պահին Բրիկը ծուլորեն ընկողմանել է ձյան պես ճերմակ մահճակալի ներքնակին ու զգուշորեն, որ ոտքը չցավի, մեկ կողքի, մեկ փորին է շրջվում:**

**ԲՐԻԿ (չորությամբ).—** Ինչ որ բա՞ն էիր ուզում ասել, Մեգգի՛:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Սիրելի՛ս, Մեծ Հայրիկը քեզ բուրից շատ է սիրում: Բացի այդ, տանել չի կարողանում եղբորդ՝ Գուփրին ու նրա ճիվաղներ ծնող Մեյիին: Ասեմ նաև, որ Մեյին ուղղակի զգվանք է պատճառում Մեծ Հայրիկին: Գիտե՞ս, թե դա ինչպես եմ զգացել: Երբ Մեյին սկսում է իր ճոռոմ, նախապատրաստված պատմությունն այն մասին, թե... ինչպես է հիվանդանոցում երկվորյակներին ծննդաբերելիս հրաժարվել ցավազրկող դեղերից, որպեսզի լիովին ըմբռնի մայրության խորհուրդը... Բրի'կ, միայն թե տեսնեիր, ինչպես էր Մեծ Հայրիկը զգվանքից դեմքը ծամածոռում, երբ Մեյին բացատրում էր, թե իբր մայրությունը մի փորձություն է, որ յուրաքանչյուր կին պարտավոր է լիովին զգալ, ամբողջովին վաղելել դրա գեղեցկությունն ու խորհուրդը... Հա՛հ... (Այս բարձրաձայն «Հահ»-ը նա արտասանում է կոպտորեն՝ զգեստսպահարանի դուռը շրխկացնելով): Բրի'կ, պատկերացնո՞ւմ ես, հարսդ ամուսնուն կանգնեցրել է մահճակալի մոտ, որպեսզի նա էլ լիովին վայելի «գեղեցկության ու սպշանքի պահը» անլիզ ճիվաղներ ծնելիս...

**(Մարգրեթի փոխարեն եթե մեկ ուրիշը մեման խոսակցություն**

սկսեք, անպայման զգվանք կպատճառեք, բայց նա այս բոլորը կատարում է անսովոր զվարճանքով ու քամահրանքով: Նրա աչքերը շարունակ առկայծում են, ձայնը դողում է: Այդ ծիծաղի տակ բարեհոգություն կա թաքնված):

Դե', Մեծ Հայրիկն ընդունում է իմ վերաբերմունքը այդ երկուսի նկատմամբ: Իսկ երբ մեկ-մեկ ձեռ եմ առնում նրանց, Մեծ Հայրիկը չի բարկանում, հասկանում է ինձ ու քիչ է մընում հետո ծիծաղի: Ծիշոն ասած, ինձ թվում է... Մեծ Հայրիկը աչք ունի վրաս... անկախ իրենից, մի տեսակ, ցանկություն է նայում:

ԻՐԻԿ.— Մեզգի', ի՞նչ գիտես, որ Մեծ Հայրիկը... աչք ունի վրադ: ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե, մի տեսնես, ոնց է պլշած նայում ստինքներին, կոնքերին ու լիզում պատաված շուրթերը: Հա', հա', հա', հա'...

ԻՐԻԿ.— Զգվեյի ես խոսում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, քեզ ոչ մի անգամ չե՞ն ասել, որ դու հիմար պուրիտան<sup>11</sup> ես, որ կանայք քեզ բոլորովին չեն հետաքրքրում: Հը՞, չե՞ն ասել: Իմ կարծիքով, շատ հաճելի է, որ մահվան շեմին կանգնած այդ ծերուկը դեռ հետաքրքրվում է իմ մարմնով... որը, ճիշտն ասած, արժանի է ուշադրության:

Ուրո՞ւմ ես Լի մի բան ասեմ: Մեծ Հայրիկը մինչև հիմա չգիտեք, թե բանի փոքրիկ մեյիներ ու գուփներ են լույս աշխարհի եկել: «Իսկ բանի՞» երեխա ունեք»,— հարցրեց նա՝ կարծես Մեյիի ու Գուփի հետ հենց նոր էր ծանոթացել: Մեծ Մայրիկն ասաց, իբր, Հայրիկը կատակում է, բայց Աստված վկա, նա շատ լուրջ էլ հարցրեց՝ «Քանի՞ երեխա ունեք»: Իսկ երբ հորդ հայտնեցին, թե արդեն հինգն ունեն ու... շուտով վեցերորդն է ծնվելու, ծերուկը զարմացավ, այդ լուրը լսելիս:

(Ներքևում երեխաների աղմուկ է լսվում):

Գոռացե՛ք, ճիվաղներ, գոռացե՛ք... Տեսնո՞ւմ ես, ինչպես են գոռո՞ւմ... (Հանկարծ շրջվում է դեպի Բրիկը՝ զվարթ ու հրապուրիչ ժպտով, բայց այդ ժպտն իսկույն մարում է, երբ նկատում է, որ Բրիկը ոչ թե իրեն, այլ աղոտացող միջօրեին է նայում:

Դա Բրիկի այն սովորական անտարբերությունն է, որի պատճառով նրա կինը դառնում է նախանձոտ ու ծաղրող):

Այո, փոքրի՛կ, գիտե՛ս թե ինչ ես կորցրել... Պետք է նաշասեղանի մոտ լինեիր, որպեսզի ամեն ինչ տեսնեիր:

**(Ամեն անգամ «փոքրիկ» արտասանելիս, Մարգրեթի ձայնը դառնում է քնքուշ ու անկեղծ):**

Հասկանում ես, Մեծ Հայրիկը... թող Աստված ողորմի նրա ծեր հոգուն, ես շատ եմ սիրում նրան, ճաշի ժամանակ այնպես վրա պրծավ իր ափսեհն, կարծես, բացի դրանից աչքին ոչ մի բան չէր երևում: Իսկ Մելին ու Գուփրը, ուղիղ Մեծ Հայրիկի դիմաց նստած, երկու բազեի պես աչքերը մեխել էին խեղճ ծերուկի դեմքին ու մի գլուխ իրենց ճիվաղների խելքն ու ազնվությունն էին գոլում:

**(Նա հեզմանքով ծիծաղում է, հետո ձեռքը սահեցնում է կոկորդն ու կտրծքն ի վար: Քաչում է քեմում, ձեռքի շարժումներով, դեմքի արտահայտությամբ և ձայնի ելեւջներով փորձում է հանդիսականին ցույց տալ այդ բոլորը):** Իսկ այդ անվիզ ճիվաղները, սեղանի մոտ իրար գլխի լցված, նստել էին բարձր աթոռներից կամ «Գիտելիքի գրքերի»<sup>12</sup> հատորներից: Թղթե գույնզգույն փոքրիկ գլխարկներ էին դրել՝ ի պատիվ Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրվա: Ասեմ նաև, որ Գուփրն ու նրա կողակիցը ոչ մի վայրկյան հանգիստ չկարողացան նրստել: Անընդհատ աչքով էին անում, ոտքով, արմուկնով հըրմըշտում էին իրար ու կանթում... Կարծես հիմարին կողոպտող խարդախ խաղամուղներ լինեին: Նույնիսկ Մեծ Մայրիկը, Աստված ողորմի նրա պատավ ու ազնիվ հոգուն, նույնիսկ նա, որ աշխարհի ամենաշքեղ ու դանդաղաշարժ կինն է, այդ բանը նկատեց ու զգուշացրեց Գուփրին: «Գուփր, ի՞նչ եք անընդհատ Մելիի հետ աչքով-ունքով անում, հը՞»: Աստված վկա, Բրի՛կ, այդ պահին հավի միսը կանգնեց կոկորդումս ու քիչ մնաց խեղդվեի...

**(Մարգրեթը մոտենում է զարդասեղանին՝ մեջքով Բրիկի կողմը: Բրիկը նայում է նրան մի հայացքով, որ բոլորովին անհասկանալի է. նրա դեմքին և՛ շիտթմունք կա, և՛ ձանձրույթ և՛ արհամարհանք):**

Հասկանո՞ւմ ես, եղբայրդ՝ Գուփրը, դեռ հավատում է, որ ինքը հասարակական սանդուղքով մի մեծ քայլ վեր է բարձրացել՝ ամուսնանալով միսս Մելի Ֆլինի՝ մեմֆիսցի «արիստոկրատներ» Ֆլինների դստեր հետ:

**(Խոսելիս Մարգրեթը մերթ քաչում է սենյակում, մերթ կանգնում հայելու դիմաց, հետո նորից է շքում սենյակում):**



Բայց ես մի քանի տնամ նորություններ ունեմ Գուփրի համար: Ֆլիկները երբեք էլ արիստոկրատներ չեն եղել, միայն չափից դուրս շատ փող են ունեցել, իսկ երբ դա էլ կորցրին, դարձան հասարակական սանկուդըով հաջողակ մագլցողներ: Միշտ է, Մեյի Ֆլիկը Մեմֆիսում<sup>13</sup> ճանաչվել էր դեռ ութ տարի առաջ, երբ ես փալնքոտ լակոտ էի: Նեշվիլում<sup>13</sup> իմ ունեցած դեքլուտը ութ տարի առաջ եղավ, բայց ես մեմֆիսիցի ընկերներ ունեի Ուորդթելմոնթի<sup>13</sup> քուլեշում, որոնք հաճախ էին հյուր գալիս ինձ, իսկ ես Մանչեսթրի տոներին<sup>14</sup> ու գարնանային արձակուրդներին էի գնում նրանց մոտ... Ընկերուհիներս պատմում էին, թե ով է հաջողակ կամ անհաջողակ Մեմֆիսի հասարակության մեջ: Ուրեմն, ծերուկ Ֆլիկը պարզապես պատահաբար է խուսափել կալանքից՝ արժեթղթերի բիրժայում մութ գործարքներ կատարած լինելու համար: Այդ գործարքները նա կատարել էր, երբ նրա բազմաթիվ խանութներն արդեն սնանկացել էին: Իսկ ինչ վերաբերում է Մեյիին, նա բամբակի տոնին նվիրված ֆեստիվալում մի անգամ թագուհի է եղել<sup>15</sup> ու մինչև հիմա գլուխ են տանում՝ անընդհատ հիշեցնելով... չլինի հանկարծ մոռանանք... Դե, ես բոլորովին էլ չեմ նախանձում նրան... Դրա մեջ ի՞նչ կա որ: Այլումիևն թագը գլխիդ նստում ես թաց, կաշուն ներկով ծածկված հենահարթակին ու քեզ տանում են Գլխավոր Փողոցով, իսկ դու, ժպտալով, ու օդային համրույրներով ողջունում ես բոլոր փողոցայիններին...

**(Նա վերցնում է հողաթափերն ու թանկարժեք զարդեղենը և արագ մոտենում զարդասեղանին):** Մի տարի առաջ, երբ Սյուզան Մաք-Փիթորզը այդ պատվին արժանացավ, գիտե՞ս ինչ եկավ նրա գլխին: Գիտե՞ս ինչ պատահեց խեղճ, փոքրիկ Սյուզիին:

Ի՞նչ (ցրված).— Ձե: Իսկ ի՞նչ պատահեց փոքրիկ Սյուզի Մաք-Փիթորզին:

ՄԱՌԳՐԵԹ.— Ինչ-որ մեկը ծամած ծխախոտ էր թքել նրա երեսին:

Ի՞նչ (ցրված).— Ինչ-որ մեկը ծամած ծխախոտ էր թքել նրա երեսին...

ՄԱՌԳՐԵԹ.— Հա: Մի հարբած ծերուկ գլուխը հանել է «Գեյզո» հյուրանոցի պատուհանից, գոռացել «Հե՛յ, թագուհի՛, հե՛յ,

հե՛ն, թագուհի՛»։ Խեղճ Սյուզի՛ն նայել է վեր, ուրախ ժպտացել, իսկ հարքած ծերուկը ծամած ծխախոտը թքել է աղջկա երեսին։

**ԲՐԻԿ.**— Ի՞նչ գիտես։

**ՄԱՐԳՐԵԹ (աշխույժ).**— Ինչ գիտե՛մ... Բայց ես այնտեղ էի։ Աչքովս տեսա։

**ԲՐԻԿ (ցրված).**— Այ քեզ զվարճալի պատմություն...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Իսկ Սյուզի՛ն... այդպես չի կարծում։ Խեղճը շատ էր բարկացել։ Գոռում էր բայդուշի պես։ Ստիպված եղան շքերթը դադարեցնել։ Խեղճ Սյուզիի գլխից թագը հանեցին ու տոնակատարությունը շարունակեցին առանց...

**(Նա հայելու մեջ նկատում է Բրիկի հայացքը, թեթևակի հառաչում է, շրջվում է, որ տեսնի նրան։ Տաս վայրկյանի չափ դադար)։**

Ինչո՞ւ ես ինձ այդպես նայում։

**ԲՐԻԿ (կամացուկ սուվելով).**— Իսկ ինչպե՛ս եմ նայում, Մեգգի՛։

**ՄԱՐԳՐԵԹ (ահաբեկված).**— Ինչպես հիմա, երբ հալացքդ որսացի հայելու մեջ, իսկ դու սկսեցիր սուլել... Չգիտեմ, թե այդ հալացքն ինչ է նշանակում, բայց արյունս սառչում է, երբ այդպես նայում ես ինձ... Վերջերս շատ ես այդ հալացքով նայում։ Ինչի՞ մասին ես մտածում այդ պահին։

**ԲՐԻԿ.**— Մեգգի՛, ճիշտն ասած... ես քե՛զ էի նայում... Չգիտեի։

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Իսկ ես գիտե՛մ... գիտե՛մ... Դե, ասա, ի՞նչ ես մըտածում։

**ԲՐԻԿ.**— Չեմ հիշում... այդ բուպեին, ընդհանրապես, մտածո՛ւմ էի, թե՛ ոչ։

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Քեզ չի՞ թվում, որ հասկանում եմ...

**ԲՐԻԿ (սառնորեն).**— Ի՞նչ ես հասկանում։

**ՄԱՐԳՐԵԹ (դժվարությամբ բառեր գտնելով).**— ... որ ինձ հետ սուկալի... փոփոխություն է կատարվել... որ ես փոխվել եմ, դարձել կոպիտ... Կատաղած...

**(Հետո ավելացնում է, գրեթե քնքշորեն)։**

Դաժա՛ն...

Ահա թե վերջերս ինչ ես նկատել իմ մեջ։ Բայց ի՞նչ օգուտ, որ բացի նկատելուց, ուրիշ ոչինչ չես անում։ Այո, ես, իրոք, փոխվել եմ։ Այլևս առաջվա թուլամորթը չեմ։ Ես ինձ թուլ չեմ տա թուլամորթ լինել։

**(Վերագտնելով իր ուժը):**

Բայց, Բրի՛կ, Բրի՛կ... Բրի՛կ...

ԲՐԻՎ.— Դու որևէ բա՛ն ես ուզում ասել...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո՛, ուզում եմ... ուզում եմ ասել, որ շատ մեծակ  
եմ: Ծա՛տ:

ԲՐԻՎ.— Դե, բոլոր մարդիկ էլ մեծակ են:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց երբ ապրում ես մեկի հետ, որին սիրում ես...  
իսկ նա քեզ չի... այդ ժամանակ մեծակությունն ավելի սու-  
կայի է դառնում: **(Դադար: Բրիկը, անթացուպին հեռված, մո-  
տենում է կնոջը ու հարցնում՝ նրա դեմքին չնայելով):**

ԲՐԻՎ.— Մեզգի՛, դու կուզեի՞ր առանձին ապրել:

**(Նորից դադար. հետո Մեզգին շնչակտոր պատասխանում է):**

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ո՛չ... Աստված վկա, ո՛չ: Ես չեմ ուզում մեծակ մը-  
նալ: **(Նորից է խոր հառաչում, հազիվ զսպում է ճիշը: Զար-  
հուրելի տվայտանքների մեջ տիրապետում է իրեն և վերա-  
գտնում այն վիճակը, երբ մարդ արդեն կարող է խոսել սովոր-  
ական բաներից):**

Լա՛վ լոգանք ընդունեցիր:

ԲՐԻՎ.— Ըհը:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Զուրբ սա՛ոն էր:

ԲՐԻՎ.— Ո՛չ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց դու թարմացար, չէ՞:

ԲՐԻՎ.— Մի քիչ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես մի բան գիտեմ, որը լոգանքից ավելի լավ է  
թարմացնում:

ԲՐԻՎ.— Ո՞րն է դա:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Սպիրտով կամ օծանելիքով շփումը:

ԲՐԻՎ.— Դա մարզումներից հետո է օգտակար, Մեզգի՛: Իսկ դու  
գիտես, որ ես վաղուց չեմ մարզվում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, դու տեսքդ չես կորցնում:

ԲՐԻՎ. **(անտարբեր)**.— Դու այդպե՛ս ես կարծում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ինձ միշտ թվացել է, որ խմող մարդիկ շատ են  
հայից ընկնում: Բայց, ինչպես երևում է, սխալվել եմ:

ԲՐԻՎ. **(դժկամորեն)**.— Ծնորհակալություն, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հետո, առաջին անգամ եմ տեսնում, որ խմող մար-  
դը չգիրանա:

ԲՐԻՎ.— Բայց գնալով թուլանում եմ:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Վաղ թե ուշ, այդպես էլ պետք է լիներ: Սքիփրն<sup>16</sup> էլ նախ թուլացավ, հետո...

**(Կարճատև դադար):**

Կներես: Ես չէի ուզում հին վերքերդ փորփրել: Երանի հիմա տեսքդ կորցրած լինեիր: Այդ ժամանակ սուրբ Մեգգիի մարտիրոսությունը քիչ ավելի տանելի կլիներ ու ես այսպիսի անհիծյալ բախտի չէի արժանանա: Բայց այդ հարցում էլ դըժբախտ եմ: Բրի'կ, խոսքը մեր մեջ, դու ավելի հրապուրիչ ես դարձել այն օրից, ինչ սկսեցիր խմել: Քո մարմինը հրաշալի է: Քեզ անձանոթ մեկը կկարծի, որ դու երբեք ամուր ջղեր ու մկաններ չես ունեցել:

**(Մարգագետնից, որտեղ կրիկետ<sup>17</sup> են խաղում, լսվում է զրնդակի ու մականների բախման աղմուկը, որը մերթ մոտենում է, մերթ հեռանում):**

Իհարկե, նախկինում, խաղի ժամանակ դու միշտ ունեիր այն ստանձնահատկությունը, այն հազվագյուտ անտարբերությունը. կարծես քեզ բոլորովին չէր մտահոգում կպարտվեիր, թե կհաղթեիր: Բայց հիմա, երբ պարտվել ես... իհարկե, դու դեռ չես պարտվել, ուղղակի... խաղից դուրս ես եկել, բայց դեռևս ունես այն հազվագյուտ հրապուրյրը, որ սովորաբար շատ ծեր, կամ հիվանդ մարդիկ են ունենում... պարտվածի հրապուրյր: Դու այնքան անտարբեր ես, այնքան սառը... դու նախանձելի անտարբերություն ունես:

**(Երաժշտություն է լսվում):**

Լսո՞ւմ ես, կրիկետ են խաղում: Լուսինը ելավ: Սպիտակ շողերն սկսում են կամաց-կամաց ոսկեգույն դառնալ... Դու հրաշալի սիրեկան էիր... Քո պես տղամարդու հետ անկողին մտնելը հրաշք էր: Երևի պատճառն այն էր, որ շատ էիր անտարբեր այդ հարցում: Ծիշտ չե՞մ ասում: Ոչ մի անգամ չէիր հուզվում: Այդ բանն անում էիր հանգիստ, բնականորեն, զգույշ, բացարձակ ինքնավստահությամբ ու կատարյալ անտարբերությամբ, որն ավելի շատ նման էր լեդիի համար դուռը բացելուն ու նրան սեղանի մոտ հրավիրելուն, քան թե նրան կրքով տիրելուն: Այդ անտարբերությամբ դու սքանչելի էիր անկողնում: Երևի տարօրինակ բաներ եմ ասում, այո՞... Գուցե տարօրինակ է, բայց ես ճիշտ եմ ասում: **(Գադար):** Հասկանում ես, եթե իմանամ, որ դու երբեք, երբեք, այլևս

կրեք չես պատկելու ինձ հետ, կիջնեմ խոհանոց, կվերցնեմ ամենաերկար, ամենասուր դանակն ու սիրտս կխրեմ: Երդ-վում եմ, Բրի՛կ, այդպես էլ կանե՛մ...

Բայց ես չունեմ պարտվածի հրապույրը, ես դեռ չեմ հրա-ժարվել իմ պայքարից, ես որոշել եմ հաղթել...

**(Մականների ու կրիկետի գնդակի բախման աղմուկ է լսվում):**

Երանի իմանալի, թե երբ է շիկացած տանիքին նստած կատուն հաղթանակ տանում...

Թերևս, ինչքան շատ դիմանա...

**(Նորից նույն աղմուկը):**

Բրի՛կ, այս գիշեր, երբ դու լավ հարբած լինես, անկողնում քեզ կսես, որ սիրում եմ... դու երևի լավ խմած կլինես ու կհավատաս... Այո, երեխաները կրիկետ են խաղում...

Մեծ Հայրիկը մեռնում է քաղցկեղից...

Դու ի՞նչ էիր մտածում այն պահին, երբ հայացքդ որսացի հայելու մեջ:

Սքիփրի՞ն էիր հիշում, այո՞...

**(Բրիկը վերցնում է հենակը, բարձրանում է տեղից):**

Ա՛խ ներիր ինձ, բայց ինչ արած, լուրջյան օրենքները չեն գործում...

Այո՛, լուրջյան օրենքները չեն գործում...

**(Բրիկը մոտենում է խմիչքների պահարանին, մի կում վիս-կի է խմում, հետո գլուխը շփում է սրբիչով):**

Այո՛, լուրջյան օրենքները չեն գործում...

Երբ մի բան թարախտում է մարդու հիշողության կամ երե-վակալության մեջ, լուրջյան օրենքներն անգործանում են: Ինչ-պե՛ս կարելի է հրդեհված տան դռները կողպելով, փորձել մոռանալ վառվող տան մասին, կամ՝ կրակին չնայելով, այն մարել...

Լոռությունից պարզապես աճում է թարախապալարը: Հասու-նանալով սցն դառնում է չարորակ...

Բրի՛կ, հազնվիր գնանք...

**(Հենակն ընկնում է Բրիկի ձեռքից):**

ԲՐԻԿ.— Հենակս ընկավ:

**(Նա դադարում է սրբիչով մազերը շփել, բայց դեռ կանգնած է սրբիչների կախիչին հենված):**

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հենվիր ինձ:

ԲՐԻԿ.— Չէ: Հենակա տո՛ւր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հենվի՛ր ուսիս:

ԲՐԻԿ.— Չեմ ուզում հենվել ուսիդ: Ասացի հենակա տո՛ւր:

**(Բրիկը դա ասում է հանկարծակի բռնկվելով):**

Դու հենակա կտա՞ս, թե՞ ծնկի գամ հատակին՝ նոր...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե լավ, վերցրու, վերցրու...

**(Հենակը մեկնում է նրան):**

ԲՐԻԿ (կաղալով քայում է).— Ծնորհակալությունն...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Պետք չէ իրար վրա գոռոտալ: Այս տան պատերն էլ ականջներ ունեն:

**(Բրիկը կաղալով մոտենում է խմիչքների պահարանին, վիսկի է լցնում):**

Բայց ճիշտն ասած, առաջին անգամ ձայնդ բարձրացրիր: Ի՞նչ եղավ, հավասարակշռությունդ կորցրի՞ր, անտարբերության պատը երերա՞ց... Կարծում եմ, դա լավ նշան է:

Պաշտպանությունում խաղացող ֆուտբոլիստի նյարդերը տեղի են տալիս...

**(Բրիկը շքշվում, սառնորեն ժպտում է նրան նոր լցրած բաժակի ետևից):**

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, պարզապես դեռ չի սկսվել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ի՞նչը:

ԲՐԻԿ.— Այն կաթկթոցը, որ լսում եմ գլխիս մեջ: Այն կաթկթոցը, որ հանգստացնում է ինձ: Դու մի լավություն չէի՞ր անի, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հաճույքով: Ի՞նչ լավություն:

ԲՐԻԿ.— Խնդրում եմ մի քիչ կամաց խոսես...

ՄԱՐԳՐԵԹ **(խապոտ շշուկով)**.— Այո... ես շշուկով կխոսեմ, կխոսեմ, բոլորովին լռելով... Բայց դու էլ ինձ պետք է մի լավություն անես: Գոնե մինչև Մեծ Հայրիկի ծննդյան երեկույթը այդքան մի՛ խմիր:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ երեկույթ:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրն է:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ ես ասում: Այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրն է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ դու չգիտեի՞ր, որ այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրն է:

ԲՐԻԿ.— Չէ: Մոռացել էի:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ ես հիշում եմ: Քեզ համար:

**(Բրիկն ու Մեզգին խոսում են հենց նոր կոված երեխաների պես՝ հնասպառ: Նրանք խոր շունչ են քաշում ու երազկոտ աչքերով նայում միմյանց. հետո՛ էն ու գոշում, կարծես նոր են բաժանել, որպեսզի չկովեն):**

ԲՐԻԿ.— Այո՛, այո, Մեզգի՛...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մի քանի սող խզբզիր այս բացիկին:

ԲՐԻԿ.— Ինքդ խզբզիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց քո ձեռագրով պետք է լինի, որովհետև նվիրողը դու ես: Իսկ ես... արդեն տվել եմ իմ նվերը: Իսկ այս նվերին անպայման քո ձեռագիրը պետք է լինի, Բրի՛կ:

**(Լարվածությունը նրանց միջև նորից ուժեղանում է: Խոսում են աղաղակելով):**

ԲՐԻԿ.— Իսկ ես նրա համար նվեր չեմ գնել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես գնել եմ... քո նվերը...

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն, ինքդ էլ գրիր բացիկին:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ուզո՞ւմ ես հայրդ գլխի ընկնի, որ նրա ծննդյան օրը չե՞ս հիշում: Որ ե՞ս եմ քեզ հիշեցրել...

ԲՐԻԿ.— Մեզգի՛, ես իրոք չե՛ի հիշում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այո, բայց պետք չէ, որ այդ մասին բոլորն իմանան:

ԲՐԻԿ.— Լու ձևականություններ չեմ սիրում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Լսիր, դու բնդամենը երկու բառ պետք է գրես՝ «Սիրով՝ Բրիկ...»:

ԲՐԻԿ.— Չե՛մ գրի:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Պետք է գրե՛ս...

ԲՐԻԿ.— Երբ մի քան սրտովս չէ, ինքս ինձ ստիպելով չեմ անում: Հետո, երևում է մոռացել ես այն պայմանները, որոնցով համաձայնել եմ հետդ ապրել:

ՄԱՐԳՐԵԹ **(նախքան գլխի կընկնի, թե Բրիկն ինչ է ուզում ասել, խոսում է ակամա)**.— Ես քեզ հետ չեմ ապրում: Մենք պարզապես միևնույն վանդակն ենք զբաղեցնում:

ԲՐԻԿ.— Դու պարտավոր ես հիշել այդ պայմանները, որոնցով համաձայնեցի...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց դրանք անտանելի են...

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն ինչո՞ւ չես հեռա...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Սը՛ս... Դուան մոտ մարդ կա կանգնած: Ո՞վ է...

**(Միջանցքում ոտնաձայներ):**

**ՄԵՅԻ (դրսից).—** Կարելի՞ է ներս գալ:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Այս այդ դո՛ւ ես... Իհարկէ, ներս արի, Մէյի՛:

**(Մէյին ներս է մտնում՝ կանացի նետաղեղը ձգած):**

**ՄԵՅԻ.—** Սա քո՞նն է, Բրի՛կ:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Ի՞նչ ես ասում, քույրիկ Մէյի... դա իմ մրցանակն է՝ «Դիանայի ռազմավարը»<sup>18</sup>: Որպէս հաղթող, ստացել եմ հին ու բարի ավանդույթներ ունեցող Միսսիսիպիի համալսարանի<sup>19</sup> մրցումներում:

**ՄԵՅԻ.—** Չե՞ք կարծում, որ շատ վտանգավոր է, երբ զենքը այսպէս անփութօրէն մի կողմ են գցում... մանավանդ, երբ տունը լի է նորմալ, աշխույժ երեխաներով, որոնց ուշքը գնում է նման զենքեր տեսնելիս:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Նետաղեղի համար ուշագնաց լինող նորմալ և աշխույժ երեխաները պարտավոր են իմանալ, որ չի կարելի ձեռք տալ իրենց չպատկանող իրերին:

**ՄԵՅԻ.—** Մեզո՞քի՛, թանկագի՛նս, եթէ դու էլ երեխաներ ունենայիր, կհամկանայիր, թէ նրանք որքան դժվար են նման բաները սովորում: Խնդրում եմ սա մի տեղ դիր, փակիր ու բանալին գրպանումդ պահիր, որ չգտնեն:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Քույրի՛կ Մէյի, ոչ ոք մտադրություն չունի ձեր երեխաներին վնասելու: Ես ու Բրիկը դեռ պահում ենք նետով որս անելու մեր արտոնագրերը: Հենց որ որսի սեզոնն սկսվի, գնալու ենք Մուն լիճը<sup>20</sup> եղջերուներ որսալու: Ծատ եմ սիրում շների հետ վազել կանաչ անտառներով, վազել, ցատկել... վազել, վազել, ցատկել... արգելքների վրայով...

**(Մտռենում է պատի մեծ պահարանին՝ ձեռքին նետաղեղը):**

**ՄԵՅԻ.—** Բրի՛կ, ինչպե՞ս է կոտրված ծունկդ:

**ԲՐԻԿ.—** Չի ցավում: Ուղղակի... մի քիչ քորվում է:

**ՄԵՅԻ.—** Ա՛խ, Բրի՛կ, Բրի՛կ, եթէ իմանայիք, թէ ինչ կորցրեցիք, որ ճաշից հետո ներքև չիջաք: Երեխաները մեզ ինչպե՞ս ուրախացրին... Փոլին դաշնամուր էր նվագում, Բարթոն ու Սոնին թմբուկ էին խփում: Հետո լույսերն հանգցրին, և Դիքսին ու Թրիքսին շղարշէ զգեստներ հագած սկսեցին պարել՝ ձեռքներին քենգալակաճ կրակներ: Մեծ Հայրիկը ուրախությունից իրեն կորցրել էր: Նրա դեմքը հրճվանքից ուղղակի փայլում էր...

**ՄԱՐԳՐԵԹ (պահարանի մտտից՝ ջղային ծիծաղով).—** Իհարկէ՛:



Ես շատ եմ ափսոսում, որ զրկվեցի՛նք այդ հաճույքից:

**(Նորից ներս է գալիս):**

Մեյի՛, իսկ ինչո՞ւ ես բոլոր երեխաներիդ շան անուններ դրել:  
ԸՄՆՅԻ.— Ծան անուններ:

**(Մարգրեթը սա աատմ է, երբ մոտենում է պատուհանի բամբուկե վարագույրները բարձրացնելու. արևն աստիճանաբար մայր է մտնում: Պատուհանին մոտենալիս, աչքով է անում հրկիհն):**

ԸՄՆԳԿԵԹ **(մեղմորեն).**— Դիքսի, Թրիքսի, Բասթր, Սոննի, Փոլլի... Կարծես թութակը կրկեսում շան անուններ կրկնելիս լինի...

ԸՄՆՅԻ.— Մեզգի՛: **(Մարգրեթը ժպտալով շքշվում է):** Ինչո՞ւ ես կատվի պես ճանկրում, հը՞...

ԸՄՆԳԿԵԹ.— Որովհետև ես կատու եմ... Իսկ դու, կատակիս չդիմացար, հա՞...

ԸՄՆՅԻ. - Ինձ ոչ մի բան այնքան հաճույք չի պատճառում, որքան սրամիտ կատակը... Եթե այն անկեղծ է: Մեզգի՛, չէ՞ որ դու գիտես մեր երեխաների իսկական անունները: Բասթրինը Թորերս է: Սոկիինը՝ Սոնդրյուս, Թրիքսիինը՝ Մերլին, իսկ Դիքսիինը ..

**(Ինչ որ մեկը ներքեից կանչում է. «է՛յ, Մեյի՛...»):** Նա արագ բացերով մտնում է դռանը): Ընդմիջումն ավարտվեց...

ԸՄՆԳԿԵԹ **(կրք Մեյին ծածկում է դուռը).**— Հետաքրքիր է, իսկ Դիքսիի իսկական անունն ինչ է:

ԸՄՆՅԻ.— Մեզգի՛, կատվի պես ճանկրելուց ոչ մի օգուտ չկա...

ԸՄՆԳԿԵԹ.— Գիտե՛մ... Ես ճանկրում եմ, որովհետև ինձ ուտում եմ հախանձից, իսկ ցանկությունը կատաղեցնում է: Բրի՛կ, ես հասել եմ Հոտից բերած գեղեցիկ, մետաքսե դարձածալով կոտայումդ, մետաքսե վերնաշապիկներիցդ ամենալավը: Քեզ այնքես կհագցնեմ, որ... Վերնաշապիկդ թևերին սաթե ճարմուղիները կամրացնեմ, որ այնքան հազվադեպ ես կրում...

ԸՄՆՅԻ. - Բայց ես չեմ կարող շալվար հագնել... գիպես այս ոտքին:

ԸՄՆԳԿԵԹ.— Կարող ես: Ես կօգնեմ:

ԸՄՆՅԻ. - Ես չեմ ուզում հագնվել, Մեզգի՛:

ԸՄՆԳԿԵԹ.— Բայց գոնե սպիտակ ննջազգեստդ վրադ գցիր...

ԸՄՆՅԻ. - Գա կարելի է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ծնորհակալություն: Ես այնքան շնորհակալ եմ...

ԲՐԻԿ.— Չարժե:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ա՛յ, Բրի՛կ, Բրի՛կ... Դեռ ինչքա՛ն պետք է շարունակվի այս պատիժը: Մի՞թե այն չեմ հատուցել: Մի՞թե չեմ կարող ներում խնդրել:

ԲՐԻԿ.— Մեզոհ՛, դու չես թողնում, որ մի կարգին խմեմ: Վերջերս քո ձայնն այնպես է հնչում, կարծես աստիճաններով վերև ես վազում՝ զգուշացնելու, որ տանը հրդեհ է ընկել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ջարմանալու ոչինչ չկա: Իսկ գիտե՛ս, թե ես ինձ ինչպես եմ զգում, Բրի՛կ...

**(Ներքևում երեխաների ձայները միախառնվում են «Իմ վայրի իռլանդական վարդ» երգի հնչյուններին):**

Դե, դու էլ ես դա զգում: Ես ինձ միշտ շիկացած տանիքին նստած կատվի պես եմ զգո՛ւմ...

ԲՐԻԿ.— Ուրեմն, իսկույն թո՛ի՛ր... իսկույն թո՛ի՛ր այդ տանիքից: Չէ՞ որ կատուները միշտ թաթերի վրա են ընկնում՝ ասանց վիրավորվելու...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իհարկե՛...

ԲՐԻԿ.— Էլ ինչո՞ւ ես սպասում: Դե, թո՛իր, Աստծո սիրույն, դե՛, շո՛ւտ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Իսկ ի՞նչ անեմ:

ԲՐԻԿ.— Մի սիրեկան գո՛ի՛ր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց... քեզանից բացի ես ոչ մի տղամարդու չեմ ուզում: Նույնիսկ երբ աչքերս փակ են, միայն քեզ եմ տեսնում: Բրի՛կ, ինչո՞ւ չես տգեղանում, ինչո՞ւ չես գիրաւում ու տեսքդ կորցնում, որ կարողանամ այդ քայլին դիմել...

**(Արագ մոտենում է միջանցքի դռանը, բացում է, ականջ դրնում):**

Համերգը դեռ շարունակվում է... Բրավո՛, անվի՛զ ճիվաղներ...

**(Ադմուտով ծածկում է դուռը, բանալիով փակում):**

ԲՐԻԿ.— Ինչո՞ւ դուռը փակեցիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Որ մի քիչ... միասին լինենք...

ԲՐԻԿ.— Խելքդ գլուխդ հավաքիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Չե՛մ ուզում խելքս գլուխս հավաքել:

**(Վազում է դեպի պատշգամբի դուռը, իջեցնում է մետաքսե վարդագույն վարագույրները):**

ԲՐԻՎ.— Քեզ հիմար դրության մեջ մի՛ դիր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես ինձ վատ չեմ զգա, եթե քո ներկայությամբ հիմար դրության մեջ ընկնեմ:

ԲՐԻՎ.— Իսկ ես ինձ վատ կզգամ: Ես ամաչում եմ... քո փոխանակ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ամաչո՞ւմ ես... Ուրեմն այլևս ինձ մի տանջիր: Ես չեմ դիմանում...

ԲՐԻՎ.— Բայց ինքդ համաձայնեցիր, չէ՞...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Գիտեմ, բայց...

ԲՐԻՎ.— ... ապրել այսպիսի պայմաններում...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես չե՛մ կարող... չե՛մ կարող... չեմ կարո՞ղ...

**(Գրկում է Բրիկի ուտերը):**

ԲՐԻՎ.— Դե թո՛ղ...

**(Նա հեռանում է կնոջից, վերցնում է փոքրիկ աթոռը, պահում է իր առաջ՝ կրկեսում վայրի գազաններ վարժեցնողի պես: Անցնում է հինգ վայրկյան: Կինը կիսաբաց բռունցքը բերանին, աչքերը հառում է նրան, հետո քրքջում է՝ գրեթե հիստերիկ քրքրիչով: Մի պահ Բրիկի տեսքը ահարկու է, հետո ծպտալով աթոռի ցած է կնոմ: Մեծ Մայրիկը ձայն է տալիս փակ դռան ետևից):**  
ՄԱՐ ՄԱՅՐԻՎ.— Որդի՛... որդի՛... Բրի՛կ...

ԲՐԻՎ.— Ե՛կ է, Մե՛ծ Մայրիկ:

ՄԱՐ ՄԱՅՐԻՎ (դրոհ).— Ա՛խ, գու՛գա կա... Հենց նոր Մե՛ծ Հայրիկի նիստահարության մասին շատ կարևոր լուր ստացանք: Վագետի վերև, որ ասեմ...

**(Նա չրխկացնում է դռան բռնակը):**

Գտուն ինչի՞ եք փակել... Կարծում եք մեր տանը գողեր կան, եր՞...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մե՛ծ Մայրիկ, Բրիկը դեռ չի հազնվել, դրա համար ենք դուր փակել:

ՄԱՐ ՄԱՅՐԻՎ.— Դե, ի՞նչ անենք... Բրիկին առաջին անգամ եմ աղապես տեսնում... Եկեք դուր բացեք:

**(Մարգրեթը բամահրանքով գնում է դուռը բացելու, մինչդեռ Բրիկը հապտապ, կաղալով լողասենյակ է գնում, ետևից ծածկում է դուռը: Մեծ Մայրիկը չի երևում միջանցքում):**

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մե՛ծ Մայրի՛կ...

**(Մեծ Մայրիկը երևում է հակառակ կողմից՝ պատշգամբի դռներից, Մարգրեթի ետևում, պառավ ցլաշան նման փնչալով,**

հեալով: Նա կարճահասակ, փաթթամ կիւն է: Այդ կիւնը 170 ֆունտ<sup>21</sup> քաշ ունենալու և վաթսուն տարեկան լինելու պատճառով միշտ հեռւմ է: Նա բոնցքամարտիկի, ավելի ճիշտ ձյուդոիստի պէս անընդհատ շարժման մեջ է: Ի տարբերութուն Մեծ Հայրիկի, Մեծ Մայրիկը փոքր-ինչ բարձր խավի ընտանիքից է: Հագել է սև, արծաթափայլ զգեստ: Վրան առնվազն կէս միլիոնի գոհարեղեն կա: Ծատ շիտակ ու անկեղծ կիւն է):

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (բարձրաձայն: Վախեցնելով Մարգրեթին).—** Ես... Գուսիքի ու Մեյիի սենյակով պատշգամբ մտա: Իսկ Բրի՛կն ուր է: Բրի՛կ... Ծուտ դուրս արի, տղա՛ս... Ես ընդամենը տաս վայրկյանով եմ եկել: Ուզում եմ Մեծ Հայրիկի մասին ճորտութուն ասել... Ձեմ սիրում, երբ դռները փակում են մի տան մեջ... որտեղ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ (բարեհոգությամբ).—** Ես դա նկատել եմ, Մե՛ծ Մայրիկ... Բայց մարդիկ գոնէ մի քանի վայրկյան պետք է առանձնանան: Ծիշտ չե՛մ ասում:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Ոչ, հարսի՛կս, միայն թե ոչ իմ տանը: (**Առանց դադարի**): Իսկ ինչո՞ւ ես շորդ փոխել: Մյուս, ժանկեկալոր զգեստդ ավելի լավ էր քեզ սազում, սիրելի՛ս:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Այո, ես էլ էի այդպէս կարծում, քայց իմ փոքրիկ, չտիպազանց լավ դաստիարակված սեղանակիցներից մեկը այն որպէս անձեռոցիկ օգտագործեց: Դրա համար էլ փոխեցի:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հատակից վերցնելով գուլպաները).—** Ի՞նչ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Հասկանո՞ւմ եք... Մեյին ու Գուսիքը այնքան շատ են երես տվել իրենց երեխաներին, որ... Ընորհակալություն, Մեծ Մայրիկ... (**Մեծ Մայրիկը փնջացնելով գուլպաները տալիս է Մարգրեթին**)... որ չես համարձակվում նույնիսկ ասել՝ ախր նրանց ուրիշ սենյակ կարող եք տանել, որ իրենց շքնորհքը ցույց տան և մեզ չխանգարեն:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Բրի՛կ, դե, շո՛ւտ դուրս արի... Իսկ դու, Մեգգի՛... պարզապէս երեխաներ չես սիրում, դրա համար էլ այդպէս նախանձով ես խոսում:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Ես այնքան շատ եմ երեխաներ սիրում, այնքա՛ն շատ... Ես պաշտում եմ համեստ ու լավ դաստիարակված երեխաներին:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (քնքուշ ու սիրալիր).—** Մեգգի՛, Մեյիին ու Գուսի-

րին անընդհատ բամբասելու փոխարեն ավելի լավ չի՞ լինի մի երեխա էլ դու ունենաւ ու դաստիարակես:

ԳԻՒՓՐ (բարձրաձայն).— Մեծ Մայրի՛կ, Մեծ Մայրի՛կ... Բեսթին և Հյուն ուզում են գնալ, սպասում են որ գաս, հրաժեշտ տան:

ԻՄԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ասա թող մի բուպե սպասեն... Հիմա իջնում եմ:  
**(Շրջվում է դեպի լողասենյակի դռն ու կանչում):**

Երի՛կ... զավա՛կս, դու ինձ լսո՞ւմ ես:

**(Հագիվ լսելի պատասխան):**

Մենք հենց նոր «Օչըսըր» կլինիկայից բուրորովին ուրիշ բժըշկական եզրակացություն ստացանք. ամեն ինչ սխալ է եղել, ամեն ինչ... Հայրդ ոչ մի հիվանդություն չունի, միայն մեծ աղիքն է մի քիչ... Մեծ աղիքի փայտացում են անվանում այդ միլանդությունը... Դու ինձ լսո՞ւմ ես, որդի՛...

ԻՄԳԳՐԵԹ.— Ես ձեզ լսում է, Մեծ Մայրիկ:

ԻՄԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ չի պատասխանում: Ամենակարող Աստվա՛ճ... ախր նա հիմա ուրախությունից պետք է գոտար: Ես որ այդ լուրը լսեցի, ձայնս գլուխս գցեցի, գոտացի... լաց եղա ու ընկա ծնկներիս...

Տե՛ս...

**(Քարձրացնում է շրջագգեստի փեշը):**

Տես ինչպես է քերծվել: Երկու բժիշկներ շնչակտոր եղան, մինչև ինձ ոտքի կանգնեցրին: **(Քրքջում է: Խոսակիս միշտ քրքջում է):** Մեծ Հայրիկը կատաղել էր: Բայց ի՞նչ անեմ, չդիմացա... ո՞վ կդիմանար, այդ լուրը լսելով:

**(Նորից նայելով լողասենյակի կողմը):**

Աղքան տանջվելուց, այդքան հուզվելուց հետո այդպիսի լուր լսե՛ս հենց Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրը... Մեծ Հայրիկը չէր ուզում ցույց տալ իր ուրախությունը, բայց հագիվ էր իրեն գուպում, որ չնստի ու մի լավ լաց լինի:

**(Ներքևից հրաժեշտի բառեր են լսվում: Մեծ Մայրիկը վազում է դեպի դռար):**

Վրանց շթողներ գնան... Իսկ դու հագնվիր, որդի՛: Քանի որ ճանկդ ցալում է, մենք կգանք այստեղ տոնելու Մեծ Հայրիկի նեղության օրը: Դե, դու չես կարող իջնել ներքև... Մեզոգի՛, ինչպե՛ս է նրա ծունկը:

ԻՄԳԳՐԵԹ.— Դե ինչպես պետք է լինի, կտարել է...

(Միջանցքից հեռախոսազանգ է լսվում, հետո սևամորթ սպասավորը խոսում է իր առողանությամբ. «Այո, միատուր Փոլիսի ազարակատունն է):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Գիտեմ կոտրվել է: Ուզում եմ ասել՝ շա՛տ է ցավում:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ծիշոն ասած, չգիտեմ, Մե՛ծ Մայրիկ: Ավելի լավ է Բրիկին հարցնեք:

ՍՈՒԿԻ (միջանցքից).— Միսի՛ս Փոլի, Մեմֆիսից են զանգում: Միսս Սոլին է:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Լավ, Սուկի՛:

(Մեծ Մայրիկը հապշտապ մտնում է միջանցք: Բարձրաձայն խոսում է հեռախոսով):

Հալլո՛, մի՛սս Սոլի: Ինչպե՛ս ես, մի՛սս Սոլի: Այո, լավ է: Ես էլ հենց նոր ուզում էի քեզ զանգահարել և սցոլուրը... Ի՞նչ... Չի՞ լսվում...

(Նա այնքան է բարձրացնում ձայնը, որ այն ծղրտոցի է նմանվում): Միսս Սոլի՛: Մյուս անգամ ինձ չզանգահարես «Գայոզո» հյուրանոցի նախասրահից: Ինչքան շատ են սղմըկում այդտեղ: Հետաքրքիր է, դու կարողանո՞ւմ ես ինձ լրսել: Այո: Լսիր... ուրեմն, Մեծ Հայրիկի մոտ ոչ մի լուրջ հիվանդություն չկա: Հենց նոր բժշկական եզրակացությունը ըստացանք: Նա բոլորովին առողջ է: Այո: Միայն... մեծ աղիքի... բժիշկները սպազմ են անվանում...

(Մեծ Մայրիկը երևում է միջանցքի դռան մոտ, ձայն է տալիս Մարգրեթին):

Արի դու խոսիր, Մեզգի՛: Ծունչս կտրվեց... Այդ հիմարը բոլորովին չի լսում:

ՄԱՐԳՐԵԹ (դորս է գնում: Լսվում է նրա ձայնը).— Միսս Սոլի՛: Բրիկի կինն է խոսում: Այո, Մեզգից է: Զեր ձայնն այնպես լավ է լսվում: Իսկ դուք ինձ լսո՞ւմ եք: Այո՛: Փառք Աստծո: Մեծ Մայրիկը հենց նոր ուզում էր ձեզ հայտնել, որ «Օչըսներ» կլինիկայից լուր ենք ստացել... Այո: Մեծ Հայրիկը պարզապես մեծ աղիքի փայտացում ունի: Այո, մեծ աղիքի փայտացում, մի՛սս Սոլի: Այո, մեծ աղիքի փայտացում: Տոնտություն, մի՛սս Սոլի, հուսով եմ շատ շուտով կհանդիպե՞նք...

(Փոքր-ինչ շուտ է կախում լսափողը՝ նախքան միսս Սոլին կազարտի խոսակցությունը և վերադառնում է միջանցքի դռնով):

Նա ինձ շատ լավ էր լսում: Ես նկատել եմ, որ խոլերի հետ չպետք է բղավելով խոսել: Ուղղակի պետք է բառերը պարզորոշ արտասանել: Իմ հարուստ, պատավ մորաքույր Կորնելիան խոլ էր դիակի պես, բայց ես այնպես էի խոսում, որ նա հասկանում էր ինձ: Յուրաքանչյուր բառ հանգիստ ու պարզորոշ արտասանում էի նրա ականջին: Ամեն երեկո մորաքրոջս համար «Քոմերիքլ Ափելն»<sup>22</sup> էի կարդում: Նույնիսկ ստևորական ազդերից ոչ մի բառ բաց չէր թողնում, լրիվ հասկանում էր: Եվ այդպես ամեն օր: Բայց վերջում նա շատ ստոր արարած դուրս եկավ... Գիտե՞ք թե մեռնելուց հետո ինչ ժառանգություն թողեց ինձ: Մինչև տարեվերջ հինգ ամսագրերի բաժանորդագրության փաստաթղթերը, հետո մի փոքրիկ գրադարան՝ բոլորովին հիմար գրքերով լցված... Մըտացած ամեն ինչ բաժին հասավ նրա ջաղո քրոջը... Կյանքումս նման ստոր պատավի չէի հանդիպել...

**(Այս խոսակցության պահին Մեծ Մայրիկը սենյակի իրերն է դասավորում):**

**ԼԼ.ՆՐ ՄԱՅՐԻԿ (ծածկելով զգեստապահարանի դռը, որտեղից հագուստները դուրս էին թափվել).—** Միսս Սոլին կարծում է, որ դու նազվառեայ հիվանդությունն է: Մեծ Հայրիկն ասում է, Ապիև միշտ մորացկանությանն է անում: Ինչ որ ճիշտ է ճիշտ՝ խեղճ պտուղի անկրակի պես շարունակ մտրում է Մեծ Հայրիկից, իսկ Մեծ Հայրիկն էլ նրան արժանին չի մատուցում...

**Ներքևից ինչ-որ մեկը կանչում է: Մեծ Մայրիկը պատասխանում է՝ «Գալի՛ս եմ...»:**

Նա դուրս է գնում: Միջանցքի դռանը կանգնում է, շրջվում, ձևոտ ցուցամատը պարզում է նախ լողասենյակի, ապա խմիչքների բարի կողմը, որ նշանակում է. «Բրիկը խմո՛ւմ էր»: Մարգրեթը ձեացնում է, իբր, ոչինչ չի հասկանում: Ուները թոթվում է, մտերբ կիտում, իբր, շվարել-մնացել է Մեծ Մայրիկի այդ մնջախողից: **Մեծ Մայրիկը հապշտապ մոտենում է Մարգրեթին:**

Պե՛, վե՛րջ տուր... Հերիք է խոլ ձեանաս: Ուզում եմ ասել՝ ես նո շատ չի՞ խմել:

**ԼԼ.ՆՐ ՄԱՅՐԻԿ (թեթևակի ժպտալով).—** Խմե՛լ... Նա ճաշից հետո մի գավաթ վիսկի գցեց:

**ԼԼ.ՆՐ ՄԱՅՐԻԿ.—** Դե, տղայիս չծարրես հա՛... Տղամարդիկ կան,

ամուսնանալուց հետո խմելը թողնում են, իսկ շատերը դրանից հետո են սկսում: Բրիկը ոչ մի կաթիլ բերանը չէր առնում, նախքան ամուս...

**ՄԱՐԳՐԵԹ (գոռալով).**— Դա ճիշտ չէ...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ծիշտ է, թե ճիշտ չի, ինձ չի հետաքրքրում: Համենայն դեպս, ես մի հարց եմ ուզում տալ, ընդամենը մի հարց. դու կարողանո՞ւմ ես Բրիկին անկողնում երջանկացնել:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Իսկ ինչո՞ւ չէք հարցնում՝ նա կարողանո՞ւմ է ինձ երջանկացնել անկողնում...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Որովհետև ինձ հայտնի է, որ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Դա երկկողմանի է լինում...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ես միայն գիտեմ... որ ինչ-որ բան կարգին չէ: Դու երեխա չես ունենում, իսկ տղսս հարթո՞ւմ է... (Ինչ-որ մեկը ներքևից ձայն է տալիս և նա հապշտապ դեպի դուռն է գնում: Այնտեղ շրջվում է, մատնացույց անելով մահճակալը): Երբ ամուսնությունն անհաջող է լինում, դրա պատճառն այնտե՛ղ, այնտե՛ղ սխտը է փնտրել...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Դա... (Մեծ Մայրիկը դուրս է վազում սենյակից՝ ետևից շրխկացնելով դուռը): Ծիշտ... չէ՛...

Մարգրեթը հիմա միայնակ է, բոլորովին միայնակ, և նա հուզմունքով է զգում այդ մենակությունը: Նա հառաչում է, ուները կրծկում: Բռունցքները սեղմած՝ աչքերն ամուր փակում է այն երեխայի պես, որին ուր որ է պիտի սրսկեն: Երբ աչքերը նորից բացում է, առաջինը ձվաձև հայելին է տեսնում: Արագ մոտենում է հայելուն, աչքերը հառում է ինքն իր վրա, քամահրանքով ժըպտում է ու ասում. «Ո՞վ ես դու»: Հետո փոքր-ինչ կռանում է՝ ցատկելու պատրաստ կատվի պես և պատասխանում է իր հարցին բոլորովին ուրիշ ձայնով, որ բարձր է ու հեզնոտ. «Ես Մեգգի կատուն եմ»: Իսկույն ուղղվում է, երբ լողասենյակի դուռը փոքր-ինչ բացվում է և Բրիկը ձայն է տալիս:

**ԲՐԻԿ.**— Մեծ Մայրիկը գնա՛ց:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Այո, գնացել է:

Բրիկը բացում է լողասենյակի դուռը, կաղալով դուրս է գալիս, արդեն դատարկ բաժակը ձեռքին ուղիղ գնում է խմիչքների բարը: Նա կամացուկ սուլում է: Մարգրեթը գլուխը շրջում է ամուսնուն տեսնելու համար: Նա ձեռքը տարակուսանքով հասը-



**նում է կոկորդին՝ կարծես ինչ-որ բան դժվարությամբ է կոչ գը-  
նում խոսելուց առաջ:**

Հասկանում ես, մեր սեռական կյանքը բնականորեն չի ընդ-  
հատվել: Այն շատ կարճ տևեց: Ու նորից սկսվելու է նույն  
հանկարծակիությամբ, ինչպես որ ընդհատվել է: Ես դրանում  
համոզված եմ, Բրի՛կ. այդ պատճառով, միայն այդ պատճա-  
ռով եմ ուզում հրապուրիչ երևալ: Ու երբ այդ բանն սկսվի,  
դու էլ մյուս տղամարդկանց պես կրթոտ հայացքով կնայես  
ի՞նձ: Այո, մյուս տղամարդկանց պես, որովհետև նրանք դեռ  
կրթոտ աչքերով են նայում ինձ: Նրանց դուր է գալիս իմ  
մարմինը: Իսկ մի քանիսը շատ կուզեին... Տե՛ս, Բրի՛կ...

**(Կանգնում է երկարավուն, ձվաձև հայելու առաջ, երկու ձեռ-  
քերով շոշափում է ստիճքները, կոնքերը):**

Տե՛ս ինչքան ձիգ մարմին ունեմ: Տե՛ս, ոչ մի կախ ընկած տեղ  
չկա... ո՛չ մի տեղ...

**Նրա ձայնը մեղմ է՝ կրքից դողացող, աղերսող երեխայի ձայ-  
նի պես: Այն պահին, երբ Բրիկը շրջվում է կնոջը նայելու, վեր-  
ջինս համակ ուշադրություն պետք է դառնա: Ոչ մի հանդիսական  
չպետք է անտարբեր մնա նրա մարմնի նկատմամբ՝ մինչև ընդ-  
միջում:**

Բրի՛կ, մյուս տղամարդիկ դեռ ցանկանում են ինձ: Ծիշտ է,  
մեկ-մեկ ջղայնությունից դեմքս խտտանում է ու անհրապույր  
դառնում, բայց մարմինս լավ է պահպանված... Քո մարմնի  
պես իմն էլ լավ է մնացել: Տղամարդիկ վատված աչքերով են  
նայում: Փողոցում շատերն են նայում ետևիցս: Անցյալ շաբաթ  
Մեմֆիսում... ուր գնայի, տղամարդիկ աչքերը չէին կտրում  
զգեստիս բացվածքներից: Ակումբներում, ռեստորաններում,  
խանութներում մարդ չկար, որ աչքերով ինձ չուտեր: Իսկ Ալի-  
սի ծննդյան օրը նրա նյույորքցի բարեկամներից մեկը, որ երե-  
կույթի ամենագեղեցիկ տղամարդն էր, ետևիցս ընկավ, հս-  
սավ մինչև կանանց զուգարանի դուռը, փորձեց ուժով ներս  
մտնել..

Ի՛րիկ.— Իսկ ինչո՞ւ չթողեցիր, Մեգգի՛:

ԲԼԱԳՐԵԹ.— Որովհետև ես հասարակ պոռնիկ չեմ: Իսկ ուզո՞ւմ  
ես իմանալ այդ տղան ով էր: Նա հոշակավոր Մաքսվելն էր.  
նանաչեցի՞ր...

**ԲՐԻԿ.**— Իհարկե ճանաչեցի: Նա լավ հարձակվող էր: Բայց մեջքը մի փոքր վնասեց ու շուտ շարքից դուրս եկավ:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Իսկ հիմա մեջքը շատ լավ է, հետո՛ կին չունի և աչք ունի ինձ վրա:

**ԲՐԻԿ.**— Մեզոգի՛, ուրեմն էլ ինչո՞ւ նրան զուգարան չթողեցիր:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Որ ինչ-որ մեկը նրա հետ բռնացներ ինձ, այո՞: Ես հիմար չեմ: Բրի՛կ, գուցե երբևէ քեզ դավաճանեմ, եթե այդքան շատ ես ուզում: Բայց լավ իմացիր, եթե այդ քայլին դիմեմ, այնպես կանեմ, որ քացի ինձանից ու այդ տղամարդուց ոչ ոք չի իմանա: Որովհետև չեմ ուզում, որ ինձանից բաժանվես ու հետո արդարանաս՝ «կինս ինձ դավաճանում էր, այդ պատճառով...»:

**ԲՐԻԿ.**— Մեզոգի՛, ես դրա համար քեզանից չեի բաժանվի: Ի՞նչ է, դու չե՞ս հասկանում: Գրո՛ղը տանի... ընդհակառակը, ես ինձ շատ սիրովս կզգայի, եթե օրերից մի օր իմանայի, որ սիրելան ես ճարել:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Տեսնո՞ւմ ես, այդ հնարավորությունից չեմ օգտվում: Ձե: Ավելի լավ է մնալ այս շիկացած թիթեղյա տանիքին:

**ԲՐԻԿ.**— Բայց շիկացած տանիքին մնալը... անհարմար է:

**(Սկսում է կամացուկ սուլել):**

**ՄԱՐԳՐԵԹ (նրա սուլելու պահին).**— Այո՛, բայց ես կարող եմ նստել այնտեղ ու դիմանալ, ինչքան որ պետք է:

**ԲՐԻԿ.**— Մեզոգի՛, դու պետք է լքես ինձ:

**(Ծարունակում է սուլել: Մարգրեթը դեմքը դարձնում է ու անթարթ նայում):**

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ձե՛մ ուզում... հետո, եթե հեռանամ, գրպանումդ ոչ մի սեևթ չունես ինձ վճարելու, քացի արև փողերից, որ Մեծ Հայրիկի ժառանգությունից պիտի ստանաս... Իսկ նա մեռնում է քաղցկեղից...

**(Կարծես Մեծ Հայրիկի դառը ճակատագիրը առաջին անգամ է սողոսկում Բրիկի ուղեղը, և նա նայում է Մարգրեթին):**

**ԲՐԻԿ.**— Բայց Մեծ Մայրիկը հենց նոր չասա՞ց, որ նրա հիվանդությունը քաղցկեղ չի, որ կլինիկայից շատ ուրախալի լուրեր են ստացել:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Դե, Մեծ Մայրիկին էլ հորդ պես նույնն են հավաստացրել: Ու երկուսով էլ հալած յուրի պես ընդունել են: Խե՛ղճ

ծերունիներ... Բայց այսօր Մեծ Մայրիկին ասելու են ճշմարտությունը: Հենց որ հայրդ անկողին մտնի, մորդ ասելու են, որ նրա ամուսինը մեռնելու է քաղցկեղից:

**(Մարգրեթը աղմուկով հրում է զգեստապահարանի դարակը):** Գա չարորակ, շատ արագ տարածվող քաղցկեղ է:

ԻՐԻԿ.— Իսկ Մեծ Հայրիկը գիտի՞...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Գրողը տանի, այդ որ հիվանդն է իմանում: Չէ՞ որ ոչ ոք հիվանդին չի ասում. «Դու մեռնելու ես»: Ստիպված նրանց պետք է խաբեն:

ԻՐԻԿ.— Ինչո՞ւ:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ինչու: Որովհետև բոլոր մարդիկ ձգտում են հավերժ ապրել, ահա՛ թե ինչու... Բայց նրանց մեծ մասն ուզում է հավերժ ապրել ոչ թե երկնքում, այլ երկրի վրա: **(Բրիկը քրքջում է կնոջ հումորի վրա: Մարգրեթը վրձնով ներկում է կոպերը):** Այո... միայն այդ պատճառով: Այո՞... **(Նայում է շուրջը):** Սիգարետս ո՞ր դրի... Հանկարծ հրդեհ չընկնի՞: Գոնե Մեյին, Գուփրն ու նրանց հինգ ճիվաղներն այստեղ չլինեին... **(Գտնում է սիգարետը, հանույքով ներս է քաշում ծուխը, հետո արտաշնչում է ու շարունակում):** Մի խոսքով, սա հայրիկի ծննդյան վերջին տարեդարձն է: Իսկ ինչ վերաբերում է Մեյին ու Գուփրին, նրանք գիտեն այդ մասին: Լա՛վ գիտեն, որովհետև առաջինը մարդ ու կին այդ լուրն ստացան «Օչըսներ» կլինիկայից: Իմացան այդ լուրն ու իրենց անվիզ լակոտների հետ գլխապատուս վազեցին այստեղ: Հասկանո՞ւմ ես, Մեծ Հայրիկը ոչ մի կտակ չի արել: Մեծ Հայրիկը իր կյանքում ոչ մի կտակ չի արել: Դրա համար են Մեյին ու Գուփրը Մեծ Հայրիկին անընդհատ հիշեցնում, որ դու հարկեցող ես, իսկ ես՝ չքեր...

**Բրիկը մի պահ շվարած նայում է նրան, հետո քթի տակ ինչ-որ խիստ, բայց անհասկանալի բան է քրթմնջում ու արագ, կաղալով դուրս է գալիս պատշգամբ, որը ողողվել է մայր մտնող արևի ոսկե շողերով:**

**ԼԻԱԿԱՆՈՒԹ** **(շարունակելով իր սովորական, երգեցիկ ձայնով).**—

Հասկանո՞ւմ ես, ես պաշտում եմ Մեծ Հայրիկին: Ծիշտ եմ սուտ ողղակի պաշտում եմ այդ ծերուկին: Հասկանո՞ւմ ես...

**ԼԻԿԻ** **(անտարբեր, հանգիստ).**— Այո, հասկանում եմ, որ դու...

**ԼԻԱԿԱՆՈՒԹ** Ես մի տեսակ համակրանքով եմ վերաբերվել նր-

րան: Չնայած նա կոպիտ ու անբաղաբավարի արտահայտու-  
թյուններ է անում: Դե, երևի դրա պատճառն այն է, որ մար-  
դը չի ձևանում, այն է՝ ինչ որ կա: Նա, այնուամենայնիվ, չկա-  
րողացավ ջենթլմեն ազարակատեր դառնալ. արևից վառված  
նույն կարմրավիզ միսսիսիսի ֆերմերն է մնացել, ինչպես  
այն ժամանակ, երբ վերակացու էր Ջեյ Սթրոուի և Փիթր Օ-  
չելլոյի ազարակատանը: Բայց ծերուկը մեծ ջանքերից հետո  
դարձավ ամենահարուստ պլանտացիայի տերը Դելտայում:  
Ինձ միշտ էլ շատ է դուր եկել Մեծ Հայրիկը: **(Առաջանում է  
քեմեզը):**

Այո, այնուամենայնիվ, սա Մեծ Հայրիկի ծննդյան վերջին  
տարեդարձն է: Կներես, բայց ես ճիշտ եմ ասում, Բրի՛կ: Հար-  
քեցողի հոգսը տաներս համար շատ փող է հարկավոր: Վեր-  
ջերս այդ կարևոր պարտականությունը ինձ են հանձնարարել:  
Ես քո խնամակալն եմ դարձել, Բրի՛կ...

**ԲՐԻԿ.**— Դու պարտավոր չես ինձ համար մտահոգվելու...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ոչ, ես պետք է խնամեմ քեզ: Երբ երկու հոգի նույն  
վիճակում են, պարտավոր են հոգ տանել միմյանց մասին: Չէ՞  
որ քեզ գոնե այնքան փող է պետք, որ խմիչքներիդ պահա-  
րանը լիքք պահես: Թե՞ դու արդեն հագնե՞նում ես տաս սեն-  
թանոց գարեջրով: Մեյին ու Գուփրը պատրաստվում են մեզ  
գրկել Մեծ Հայրիկի ժառանգությունից, փորձելով բոլորին  
համոզել, որ դու հարքեցող ես, իսկ ես՝ չքեր:

Բայց մենք կարող ենք ձախողել նրանց մտադրությունը:  
Մենք պետք է ձախողենք նրանց մտադրությունը... Բրիկ, դու  
գիտե՛ս, որ ամբողջ կյանքում ես չստիպալանց աղքատ եմ ե-  
ղել... Ես ճիշտ եմ ասում, սիրելի՛ս...

**ԲՐԻԿ.**— Իսկ ո՞վ ասաց, որ ճիշտ չես ասում:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ահավոր բան էր. միշտ ստիպված եմ եղել քծնել  
փող ունեցող մարդկանց, որովհետև ամբողջ կյանքում Հոբի<sup>23</sup>  
պես աղքատ ու դժբախտ եմ եղել: Դա անտանելի էր... Ինչ-  
պես քեզ բացատրեմ... Ասենք, դու հազար մղոն հեռու ես  
խմիչքների պահարանից ու ստիպված պետք է այնտեղ հաս-  
նես քո այդ կոտրված ծնկով... առանց հեճակների... Այո,  
հենց դրա համար էլ մարդ իրեն Հոբի պես դժբախտ է զգում:  
Ես միշտ քծնել եմ, ստիպված քծնել եմ իմ հարուստ ազգա-  
կաններին, որոնց ասում էի: Դե՛, ի՞նչ անեի, չէ՞ որ նրանք

փող ունեին, իսկ իմ ունեցած-չունեցածը ընդամենը մի կապ թրջոտ շորեր էին ու մի քանի հին, երեք տոկոսանոց բոր-բոսնած պետական փոխառություններ: Հայրս... Աս էլ քո պես խմիչքի գերի դարձավ: Իսկ մայրս ստիպված պետք է ձևաց-ներ, իբր ոչինչ չի պատահել և մենք առաջվա պես մեր դիրքն ունենք հասարակության մեջ, այն դեպքում երբ մեր ամսա-կան եկամուտը կազմում էր հարյուր հիսուն դոլլար, որը այդ հին, բորբոսնած պետական փոխառությունների տոկոսն էր: Այն տարին, երբ առաջին անգամ հասարակության մեջ երևա-ցի, ընդամենը երկու երեկոյան զգեստ ունեի... Դրանցից մեկը մայրս կարել էր նորաձևության ամսագրից ընդօրինակելով, իսկ մյուսը իմ հարուստ ազգականուհիներից մեկի հագած զգեստն էր: Այդ աղջկան բոլորից շատ էի ատում...

Բրի'կ, մեր հարսանիքին տատիկիս հարսանեկան զգեստն էլ հագել.. Հիմա հասկանո՞ւմ ես, թե ինչու եմ ինձ շիկացած տանիքին նստած կատվի պես զգում...

**(Բրիկը դեռ պատշգամբում է: Ինչ-որ մեկը ներքևից ձայն է տալիս, թավ, սևամորթի առողանությամբ. «Է՛յ, միստո՛ւր Բրի'կ, ոտքդ ո՛նց է...»): Ի պատասխան, Բրիկը բարձրացնում է բաժակը):**

Եթե մտղոջ չամիկ է, կարող է հարմարվել և առանց փողի: Ըստք երբ սբտառվ ես... ու փող չունես... ահավոր է: Մարդ սկոտք է կամ փող ունենա կամ ջահելություն:

Ես հիշու եմ ատամ, Բրի'կ... **(Բրիկը սուլում է մեղմորեն ու անտարբեր):** 'Քե, ես հագնվեցի: Էլ ուրիշ բան չունեմ անելու: **(Իրևն բոլորովին լքված ու ահաբեկված զգալով):**

Ես հագնվեցի, հագնվեցի վերջացրի... ուրիշ ոչինչ չկա անե-լու... **(Դեստոդեն է քայլում սենյակում՝ անհանգիստ, անկա-տակ և խոսում է, կարծես, ինքն իր հետ):** Ես գիտեմ, թե երբ սխալ գործեցի: Հո բան չե՞մ մոռացել... Հա, ապարանջան-ներս...

**(Խոսելիս սկսում է ապարանջաններն հագցնել դաստակնե-րին՝ յուրաքանչյուրին մոտավորապես վեց հատ):**

Այդ մասին շատ եմ մտածել ու հիմա հասկանում եմ, թե ինչ սխալ եմ գործել: Դա եղավ այն ժամանակ, երբ քեզ պատ-մելի ճշմարտությունը Սքիփրի մասին: Ես չպետք է խոստո-վանեի: Դա իմ կողմից ճակատագրական սխալ էր, երբ պատ-մելի նրա հետ կապված այդ դեպքի մասին:

ԲՐԻԿ.— Սքիփրի մասին չխոսե՛ս, Մեզզի՛: Դու իրավունք չունես նրա մասին խոսելու: Ես զգվում եմ քեզանից, երբ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց հասկացիր, Սքիփրն ու ես...

ԲՐԻԿ.— Լսիր, Մեզզի՛, գուցե իմ ասածները լուրջ չե՛ս ընդունում: Գուցե խաբվում ես այն բանից, որ քեզ հետ հանգի՛ստ եմ խոսում: Բայց հասկացիր, քո արածը շատ վտանգավոր բան է: Դու չափն անցնում ես... որը շատ է վտանգավոր ու չի կարելի ո՛չ մեկին:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Այս անգամ պետք է մինչև վերջ ասեմ, վերջացնեմ: Ես ու Սքիփրը պատկել ենք իրար հետ, եթե, իհարկե, դա կարելի է պատկել համարել, որովհետև մենք դրանով ողջակի զգացինք, որ ավելի ենք մոտեցել քեզ: Երկուստ՛վ... Հասկանո՞ւմ ես, շանորդի՛, քեզանով այնքան շատ մարդիկ էին հետաքրքրվում, դու այնքան շատ էիր պահանջում Սքիփրից ու ինձանից, այն բոլոր դժբախտ շանորդիներից, ում վիճակվել էր սիրել քեզ, իսկ այդ խեղճերը հսկայական բազմություն էին: Այո, բացի ինձանից ու Սքիփրից, քեզանով հետաքրքրվում ու քեզ պաշտում էր մարդկանց մի ամբողջ բազմություն... քեզ... սքանչելի՛ արարած... աստվածայի՛ն էակ... Եվ այդ պատճառով ես ու Սքիփրը սիրում էինք իրար՝ երագելով, որ քեզ ենք սիրում՝ երկուսով, քե՛զ... Այո՛, այո՛, այո՛... Ծիշտ է, ճիշտ... Իսկ զգվելի ի՞նչ կա դրա մեջ: Ինձ դուր է գալիս դա, և իմ կարծիքով ճշմարտությունն այն է... Ա՛խ, ես չպետք է քեզ այդ բանն ասեի...

ԲՐԻԿ (զուլսը փոքր-ինչ խոնարհած փորձում է իրեն հանգիստ պահել).— Բայց այդ մասին առաջինը ոչ թե դու, այլ Սքիփրն է ինձ պատմել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ո՛չ, ես եմ պատմել:

ԲՐԻԿ.— Դե՛, իհարկե, Սքիփրի ասելուց հետո:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց ի՞նչ նշանակություն ունի, թե ով է ասել:

(Բրիկը հանկարծ շրջվում ու պատշգամբի ճաղերին կրթնելով ձայն է տալիս):

ԲՐԻԿ.— Է՛յ, աղջիկ... փոքրիկ...

ՓՈՔՐԻԿ ԱՂԶԻԿ (հեռվից).— Լսում եմ, հորեղբա՛յր Բրիկ:

ԲՐԻԿ.— Դրանց ասա թող վերև բարձրանան: Բոլորին ասա թող վերև բարձրանան:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բայց ես չեմ կարող համբերել: Թող բարձրանան,

այդ բանը պետք է բոլորի ներկայությամբ ասեմ... որովհետև  
ես...

ԲԻԻԿ.— Աղջիկ, գնա կանչիր, լա՛վ... Գնա նրանց կանչի՛ր:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես այդ բանը վաղուց պետք է ասեի, բայց դու...  
դու... ոչ մի անգամ չէիր թողնում:

**(Հնկեկում է, հետո սրափվում է, շարունակում հանդարտ):**

Ձեր ընկերությունը գեղեցիկ, իդեալական է եղել, որի մասին  
խոսվում է միայն հունական լեգենդներում... Այլ կերպ չէր էլ  
կարող լինել. որովհետև դու հարազատ մնացիր քո էությանը,  
այդ պատճառով ամեն ինչ այդպես տխուր ու անավոր դար-  
ձավ... Այս դա այնպիսի սեր էր, որ երբեք չէր կարող իրա-  
կանություն դառնալ ոչ մի տեսակ հաճույքով... Աույնիսկ այդ  
մասին անկեղծ խոստովանությունը անթույլատրելի՛ է... Բը-  
րիկ, ասո՛ւմ եմ, դու պետք է ինձ հավատաս: Ես համոզված  
եմ, որ դա ազնիվ բան է եղել: Ես հասկանում եմ այդ բոլո-  
րը... Չե՛ս տեսնում, թե որքան հարգանքով եմ խոսում քո և  
Սքիփրի ընկերության մասին: Իմ միակ նպատակն այն է,  
որ սպացուցեմ... պետք է թույլ տալ կյանքը շարունակվի...  
պետք է ապրել Աույնիսկ այն ժամանակ, երբ երազանքը բո-  
լորովին վերջացած է...

**(Բրիկն հիմա առանց հենակի է: Հենվելով կահկարասիին,  
կազալով մոտենում է, որպեսզի հենակը վերցնի, մինչդեռ Մարգ-  
րեթը, կարծես, իրենից դուրս գտնվող ինչ-որ անիմանալի ուժի  
ուզղեցությամբ, շարունակում է խոսել):**

Հիշում եմ, քոլեջում զույգեր էինք կազմել: Գլեյդիզ Ֆից-  
յերալդն ու ես և՛ Սքիփրն ու դու: Ծիշտն ասած, Սքիփրն ու  
դու էիք մտերիմ զույգը: Ես ու Գլեյդիզը պարզապես քարշ  
էինք գալիս ձեր կողքից, որպեսզի հասարակությունը վատ  
կարծիք չունենար... ձեր ընկերության մասին:

Ի՛՛՛՛՛՛ (շրջվում է կնոջ կողմը՝ բարձրացնելով հենակը).— Մեզ-  
դի՛, ուզում ես սրանով մի հատ հասցնե՛մ: Չե՛ս հավատում,  
ես կարող եմ նաև քեզ սպանել... ա՛յ այս հենակով: Չե՛ս հա-  
վատում:

Ի՛՛՛՛՛՛Թ.— Տե՛ր Աստվա՛ծ... Բրիկ... սպանիր, եթե ուզում ես...  
դա կարո՞ղ է որևէ ճշանակություն ունենալ ինձ համար:

Ի՛՛՛՛՛՛.— Մարդը իր կյանքում միայն մեկ մեծ ու բարի ընկերու-  
թյուն է ունենում: Մաքուր ու ճշմարիտ ընկերություն: Իմ ու

Աքիփրի ընկերությունն այդպիսին էր: Իսկ դուք... այն կեղտոտ բան էք համարում...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ես դա կեղտոտ բան չեմ համարում... Ախր ձեր ընկերությունն ամենաճշմարիտն էր ու մաքուրը:

**ԲՐԻԿ.**— Մեզոգի՛, ոչ թե բո նկատմամբ ունեցած սերս, այլ Աքիփրի հետ իմ ընկերությունն էր միակ ճշմարիտն ու մաքուրը: Իսկ դու այն կեղտոտ բան ես համարում:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ուրեմն դու ինձ չէիր լսում կամ չէիր հասկանում, թե ինչ եմ ասում: Ես ձեր երկուսի ընկերությունն այնքան մաքուր էի համարում... Այդ պատճառով խեղճ Աքիփրը մեռավ: Ձեր միջև մի հազվագյուտ մաքրություն կար, որ պետք է ստոցի մեջ պահվեր, որպեսզի չփչանար: Իսկ միակ ստոնարանը մահն էր, որտեղ կարելի էր այն պահել:

**ԲՐԻԿ.**— Բայց չէ՞ որ ես ամուսնացա քեզ հետ, Մեզոգի՛: Ինչպե՞ս եղավ, որ ամուսնացա, եթե ես...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Բրի՛կ, թույլ տուր վերջացնեմ՝ նոր գլուխ շարդիր: Ախր ես գիտեմ, որ միայն Աքիփրն էր ուզում... անկախ իրենից էր ուզում, որ ձեր միջև ինչ-որ բան ստաջանա... ինչ-որ բացարձակ մաքուր բան...

Դե թույլ տուր պարզ խոսել: Դու ինձ հետ ամուսնացար հենց այն ամուսն սկզբներին, երբ ավարտեցինք մեր հին, Միսսիսիպիի քոլեջը: Մենք երջանիկ էինք, մենք մենք չէինք, յոթերորդ երկնքում էինք: Բայց աշնան վերջերին դու և Աքիփրը մերժեցիք ձեզ առաջարկված մի հրաշալի աշխատանք, որոշելով դատնալ ֆուտբոլի աստիեր: Դուք հենց այդ տարվա աշնանը կազմակերպեցիք «Դիքսի սթարզ»<sup>24</sup> ֆուտբոլային թիմը, որպեսզի նորից միասին լինեիք: Բայց ինչ-որ բան տեղի ունեցավ ձեր երկուսի միջև... Ինձ հետ նույնպես ինչ-որ բան կարգին չէր: Աքիփրն սկսեց կուլ գնալ խմիչքին... դու մեջքից վնասվածք ստացար... չկարողացար մասնակցել «Գոհության օրվան»<sup>25</sup> նվիրված խաղին Չիկագոյում: Այդ խաղը նայեցիր հիվանդանոցում՝ հեռուստացույցով: Ես Աքիփրի հետ գնացի Չիկագո: «Դիքսի սթարզը» պարտվեց, որովհետև խեղճ Աքիփրը հարբած էր: Հետո մենք միասին խմեցինք այդ երեկո «Բլաքսթրոմ» հյուրանոցի բարում: Հետո, երբ հարբած էինք արդեն, իսկ Միչիգան լճին<sup>26</sup> ստոր արշալույս իջավ, ընկերոջդ հետ գնացինք այդ տեսարանով հիանալու... մեր



շաղված աչքերով: Հենց այդ ժամանակ ասացի. «Սքի'փր, կամ իմ ամուսնուն մի' սիրիր այլևս, կամ նրան խնդրիր, որպեսզի քո սերն ընդունի»: Երկուսից մեկը... Իսկ նա բռունցքով ուժեղ խփեց բերանիս... Հետո շրջվեց ու վազեց... երևի ամբողջ ճանապարհը այդպես վազելով գնաց՝ ոչ մի վայրկյան չկանգնելով... մինչև հյուրանոց...

Երբ այդ գիշեր, վախեցած մկան պես կանգնեցի դռան շեմին, նա պտկեց ինձ հետ, ապացուցելու համար, որ նրա մասին իմ ասածները ճիշտ չէին... Դա պտկել չէր, դա խեղճուկրակ փորձ էր, ապացուցելու համար, որ ինքը...

**(Բրիկը հենակով խփում է նրան: Վրիպում է, և ջարդուփշուր է լինում թանկարժեք քարի պես փայլիլուն սեղանի լապտերը):**

Ես կործանեցի նրան, ասելով ճշմարտությունը, այն ճշմարտությունը, որով ինքն էր ներշնչվել, այն աշխարհի ճշմարտությունը, որտեղ նա ծնվել ու մեծացել էր: Քո և նրա՝ աշխարհի մասին եղած ճշմարտությունը ես ասացի, Բրի'կ, որ երբևէ չէր կարելի ասել...

Այդ օրվանից Սքիփրի աչքին, բացի խմիչքից ու հաշիշից, ոչինչ չէր երևում...

Մի խփելի կարմրաբույս սպտուկտի... Ե՛ս իմ... **(Գուլյը ես է գրում՝ աչքերը տմար փակած)**... ողորմած նետով...

**(Բրիկը նորից է հենակով խփում: Մարգրեթը խուսափում է աղ մտրվածից):** Չկար... Ափսո՛ս... Ես չեմ ուզում անմեղ ձևա՛տ, Բրիստոսը վիլա, չէ... Բրի'կ, ես անմեղ չեմ: Չեմ հուսկանում, ինչու է եմ մարդիկ փորձում անմեղ ձևանալ, չէ՞ որ ուս մեկը նրեշտակ չէ: Հարուստ կամ հաջողակ մարդը կարող է բարոականության տիպար ձևանալ, բայց ես չեմ կարող, չե՛մ կարող այն գնել, որովհետև ազնիվ եմ: Այո՛, ես ազնիվ եմ, Բրի'կ: Միայն թե ինձ հնարավորություն տուր, լա՛վ, խնդրում եմ... Չե՞ որ ծնվել եմ աղքատ, մեծացել եմ աղքատ, միասն թե պարզ չե, աղքատ էլ մեռնելու եմ, թե ոչ, որովհետև հաստատ որոշել եմ մի բան կորզել Մեծ Հայրիկի ժառանգությունից: Այսպես մեռնում է քաղցկեղից: Հետո, Բրի'կ... Արի՞իր մեռած է... Իսկ ես ողջ եմ... Մեզոցի կատուն...

**(Բրիկը կաղալով առաջ է գնում ու հենակով հարվածում նրան):**

Կենդանի է... Ես ողջ եմ... Ես...

(Բրիկը, մի ոտքին կաղալով, հենակը շարտում է նրա կողմը: Մարգրեթը թաքնվում է մահճակալի ետևում, հետո հպվում է հատակին, երբ ավարտում է խոսքը): ... Ո՞րչ չեմ...

Դիքսի անունով փոքրիկ աղջիկը սենյակ է խուժում՝ հնդկացու ռազմի գլխարկով և կրակացայտեր նետող ատրճաճակը պահելով Մարգրեթի վրա, գոչում է. «Բա՛նգ, բա՛նգ, բա՛նգ...»:

Ներքևից քրքջոց է լսվում, միջանցքի բաց դռնից՝ մարդկային խոփ բազմության աղմուկ: Մարգրեթը վախենում է ու կռանում, երբ երեխան հանկարծակի ներս է մտնում: Հիմա բարձրանում ու ասում է սառը կատաղությամբ:

Աղջի՛կ... քո մայրը կամ... չգիտեմ ով... ժամանակին պետք է քեզ սովորեցրած լինե՛ր... (Շունչ է առնում) ... որ ներս մըտնելուց առաջ դուր թակել է պետք: Թե չէ շատերը կկարծեն, որ դու... դաստիարակության կարիք ունես:

ԴԻՔՍԻ.— Քը՛խկ, քը՛խկ, քը՛խկ... Իսկ ի՞նչ է անում հորեղբայր Բրիկը հատակին:

ԲՐԻԿ.— Ես ուզում էի հորեղբորդ կնոջը՝ Մեգգիին սպանել, բայց չհաջողվեց... դրա համար ընկա: Աղջի՛կս, հենակը չէի՞ր տա...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ծիշտ է ասում: Հենակը տուր, որովհետև հորեղբայրդ հաշմանդամ է, սիրելի՛ս: Երեկ երեկոյան հորեղբայրդ ծունկը կոտրել է դպրոցի մարզադաշտի վազքուղակում արգելքը հաղթահարելիս:

ԴԻՔՍԻ.— Իսկ ինչո՞ւ էիք ցատկում, հորեղբա՛յր Բրիկ:

ԲՐԻԿ.— Դե՛, սովորություն է: Առաջ շատ էի արգելքներ հաղթահարում: Իսկ մարդիկ դժվարությամբ են որևէ սովորություն թողնում՝ թեկուզ ի վիճակի չլինեն...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հասկացա՞ր, աղջի՛կ: Իսկ հիմա հեռացի՛ր այստեղից... (Դիքսին երեք անգամ խաղալիք ատրճաճակով կրակում է Մարգրեթի վրա): Ասացի՛ վե՛րջ տուր, ճիվա՛ղ լակոտ: Բեզ հետ չե՞ն, անվի՛զ լակոտ... (Խլում է ատրճաճակը ու շարտում պատշգամբի բաց դռնից):

ԴԻՔՍԻ (ծանր վիրավորանք հասցնելու ակամա մղումով).— Դուք նախանձ եք... Դուք ուղղակի նախանձ եք, որովհետև չեք կարողանում երեխա քերել...

(Նա լեզու է հանում Մարգրեթին ու դժկամությամբ դուրս գալիս պատշգամբի դռնից: Մարգրեթը աղմուկով փակում է դռներն

ու հեալով թիկն տալիս: Բրիկն ավելացնում է կիսատ բաժակն ու հատում լայն մահճակալին):

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Տեսա՞ր... Մեյին ու Գուլիքը մեր երեխա չունենալու համար ուրախանում են ու բամբասում նույնիսկ իրենց հինգ անվիզ ճիվաղների մոտ...

(Գաղար: Ներքևում՝ աստիճաններին ոտնաձայներ և մարդկանց խոսակցություն): Բրի՛կ... Մեմֆիսում ես եղա կանացի բժշկի մոտ... Նա ինձ լավ քննեց: Չբերության ոչ մի պատճառ չկա: Մենք, երբ ուզենք, կարող ենք երեխա ունենալ: Հիմա, ամսով, իմ հղիանալու ժամանակն է: Դու լսո՞ւմ ես ինձ: Հա՛: Դուք լսո՞ւմ եք ինձ: Դուք լսո՞ւմ եք ի՞նձ...

ԲՐԻԿ.— Այո, Մեգգի՛ լսում եմ: (Ուշադիր նայում է կնոջ շատագունած դեմքին): Բայց ի՞նչ սատանա է քեզ ստիպում պատկերացնել... որ պետք է երեխա ունենաս մեկից... մի մարդուց, որը տանել չի կարողանում քեզ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես էլ հենց դրա մասին եմ ամեն օր մտածում: (Նա շքջվում է նայելու միջանցքի դռանը): Ահա, գալիս են... (Լույսերն աղոտանում են):

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ժամանակը նույնն է: Մարգրեթն ու Բրիկը նույն դիրքով են, ինչպես ստաջին գործողության վերջում:

ՄԱՐԳՐԵԹ (դռան մոտ).— Նրանք գալիս են...

(Նախ երևում է Մեծ Հայրիկը: Սա բարձրահասակ է՝ բարկացկոտ, տազնապալի հաչացքով: Ծարժմունքը զգույշ է: Աշխատում է նույնիսկ ինքն իրեն չմատնել սեփական հիվանդությունն ու թուլությունը):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հա՛, Բրի՛կ...

ԲՐԻԿ.— Ողջո՞ւյն, Մե՛ծ Հայրիկ: Ծնորհավորում եմ ծննդյանդ օրվա առթիվ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե լա՛վ, հիմարություն՛ն է...

(Մի քանիսը միջանցքից են ներս մտնում, մյուսները՝ պատըշգամբից: Երկու կողմից խոսակցության ձայներ: Գուլիքն ու Պատվելի Թուկը մտնում են պատշգամբի դռնից, հետո նրանց

**ձայները ավելի պարզորոշ են լսվում: Կանգ են առնում, երբ Գուփորը վառում է սիգարը):**

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ (փոյթեռանդորեն).—** Այո, իսկ Գրեմադայի<sup>27</sup> սուրբ Պողոս եկեղեցուն երեք ապակեակար են նվիրել: Դրանցից մեկը գունավոր հախճապակուց է, որն արժե երկու հազար հինգ հարյուր դոլլար: Վրան հարի Հովիվ Քրիստոսն է նկարված՝ գառը գրկին:

**ԳՈՒՓՐ.—** Իսկ ո՞վ է նվիրել այդ նկարը, հա՛յր սուրբ:

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.—** Քլայդ Ֆլեթչերի այրին: Նա սուրբ Պողոս եկեղեցուն նաև խաչելությանը մի մկրտարան է նվիրել:

**ԳՈՒՓՐ.—** Հա՛յր սուրբ, գիտե՞ք, թե ձեր եկեղեցուն ինչ պետք է նվիրեն՝ զովացման մի սարք:

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.—** Այո, սըր Բորը նվիրելու է... Իսկ գիտե՞ք ինչ նվիրատվություն է արել Գաս Հեմմի ընտանիքը «Թու Ռիվըրզի»<sup>28</sup> եկեղեցուն: Քարե երկու բուրոսովին նոր թեմական շենք, որոնց առաջին հարկերում բասկետբոլի խաղադաշտ կա ու մի...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (բարձր, սուր քրքիջով, որ այնքան էլ զվարթ չէ).—** Է՛յ, տերտե՛ր... Ի՞նչ ես անընդհատ հանգուցյալների հիշատակին արված զոհաբերություններից խոսում... Դրանով ի՞նչ ես ուզում հասկացնել, հը՞... Երևի կարծում ես այնքան հիմար եմ, որ ես էլ մի նվեր կտամ, հա՞... Նման հիմարներին ուրիշ տեղ փնտրիր:

**Ծփոթվելով այս հանկարծակի միջամտությունից, Պատվելի Թուկրը որոշում է ծիծաղել՝ հնարավորին չափ բարձր: Թե նա ինչպես է պատասխանում Մեծ Հայրիկի հարցին, հնարավոր չէ լսել, որովհետև Պատվելի Թուկրի շփոթմունքը ցրում է Գուփրի կինը՝ Մեյին, որը միջանցքի դռանը երևում է ընտանիքի բժշկի՝ «դոկ»<sup>29</sup> Բոի հետ:**

**ՄԵՅԻ (գրեթե բարեպաշտորեն).—** Մեր երեխաները սրսկվել են տիֆի դեմ, սրսկվել են կարմրախտի դեմ, սրսկվել են դիֆթերիայի, դեղնախտի դեմ... Նաև պատվաստում են կատարում: Ամեն ամիս՝ մայիսից մինչև սեպտեմբեր սրսկվում են ու... Գո՛ւփր, Գո՛ւփր... Մեր երեխաներին ինչի՞ դեմ էին պատվաստում...

**ՄԱՐԳՐԵԹ (չապասելով Գուփրի պատասխանին).—** Բրի՛յ, ձայ-

նարկիչը միացրու: Եկեք նախ երաժշտություն լսենք: Չէ՞ որ այսօր Մեծ Հայրիկի ծննդյան օրն է:

**Խոսակցությունն այնքան բարձրաձայն է դառնում, որ սենյակը թռչնանոցի տպավորություն է թողնում: Միայն Բրիկն է այդ ամենին անհաղորդ. սառը ժպիտով թիկն է տվել խմիչքների պահարանին և երբեմն թղթե սառեցրած անձեռոցիկով սրբում է նաև կառը: Նա չի կատարում Մարգրեթի պատվերը: Մարգրեթը փոքրիկու առաջ է գալիս, մոտենում է ձայնարկիչին, խոնարհվում է վահանակին՝ կանոնավորելու այն:**

**ՄԱՌՓՐ.— Այդ ձայնարկիչը մենք ենք նվիրել. նրանց ամուսնության կրորդ տարեդարձին: Երեք բարձրախոս ունի: (Սենյակը լցվում է Վազների որևէ օպերայի կամ Բեթհովենի սիմֆոնիայի հնչյուններով):**

**ՄԱՌ ՆԱՆՄԻԿ.— Դրա ձայնը կտրե՛ք...**

**(Վայրկենական լուռության պահին ներս է մտնում Մեծ Մայրիկը բռնկված ռեզեդյուրի պես իրեն թափ տալով):**

**ՄԱՆՆ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ իմ տղան ո՞ր է: Ո՞ր է իմ տղան: Ո՞ր է իմ Բրիկը, իմ սիրելի փոքրիկ տղան...**

**ՄԱՆՆ ՄԱՅՐԻԿ.— Կեղևը . Չայնարկիչը նորից միացրեք:**

Բարձր բարձր բրբբում են: Մեծ Հայրիկը գիտե սուր ծաղրել կեոչք: Նման պահերին ոչ որ Մեծ Մայրիկից ավելի բարձր չի բրբբում. Եթե Մեծ Հայրիկի կատակները շատ են կոպիտ, Մեծ Մայրիկն ինչ որ բանով է զբաղվում՝ մոռացնելու համար այն վիթափորտերը, որ իր բրբբոցը չի ծածկում:

Վիպվածը պարանալու առիթ է, որովհետև նա սրտանց ուրախ է Մեծ Հայրիկի հիվանդության մասին իրեն հասած կեղծ տեղեկության համար: Նա չափից ավելի երկար է քրքջում, հեզարևե նայելով Մեծ Հայրիկի կողմը, հետո շտապ մոտենում է Բրիկին:

**ՄԱՌ ՄԱՅՐԻԿ.— Անա թե որտեղ է իմ սիրուն տղան... Իսկ ձեռքի եղ ինչ է: Դե, բաժակդ ինձ տուր: Բո ձեռքն ստեղծված է ավելի լավ բան վերցնելու համար:**

**ՄԱՌՓՐ.— Բրիկ, տեսնենք ինչպես ես բաժակդ մայրիկին տալիս .**

**(Բրիկը հնազանդվում է, մինչև վերջ խմում է ու բաժակը մեկնում մորը: Նորից են բոլորը բարձր քրքջում):**

**ՄԱՌ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ դու, իմ վիրավոր որդի... իմ փոքրիկ, չա-**

բաճճի՛ տղա... Դե՛, համբուրիի Մեծ Մայրիկին, անպե՛տք տղա... Տեսէք ինչպէս է խրտնում: Բրիկը չի սիրում, երբ իրեն համբուրում են... Տեսէք ոնց է շփոթվում: Երևի շատ են համբուրել, երես է ատել: Դե՛, դա անջատիր, որդի՛:

**(Բրիկը քիչ առաջ միացրել էր հեռուստացուցը: Անջատում է):** Հեռուստացուց տանել չեմ կարողանում: Ռադիոն էլ մի բան չէ, բայց հեռուստացուցը դրան անջալի: **(Աղմուկով ու հևալով իրեն զցում է աթոռին):** Ուզում եմ ասել՝ նույն անպետքությունն է: Հա՛-հա՛-հա՛: Դե, ի՞նչ եմ այստեղ նստում: Գնամ սիրածիս կողքին: Ես ուզում եմ նրա՛ն գրկել, սիրել...

**Մեծ Մայրիկը սև ու սպիտակ շերտերով, արծաթափայլ նույն զգեստն է հագել: Իր գիրգ մարմնով և շերտավոր զգեստով թծավոր կենդանու է նմանվում:** Նրա: երևալու պահից սենյակում իշխում են աղանաղե մեծ ականջօղերի, զոհարեղենի փայլն ու արծաթե ակնոցի շողանքը, ճղճղան ձայնը և հնչուն ծիծաղը: **Մեծ Հայրիկը անընդհատ դեմքը ծամածռում է ու միշտ բարկացած է: ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (նորից բարձրաձայն).**— Տերտեր, այ տերտեր...

Ձեռքդ տուր՝ աթոռից ելնեմ:

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.**— Բայց... Միայն թե, սուսնց կատակների, Մե՛ծ Մայրիկ:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ի՞նչ կատակ, ի՞նչ բան, ա՛յ տերտեր... Ձեռքդ տուր, բարձրանամ:

**(Պատվելի Թուկրը մեկնում է ձեռքը: Մեծ Մայրիկը ճանկում է այն, նրան բաշում, զցում է իր գոգը, բարձրաձայն քրքջալով):** Է՛յ, ժողովո՛ւրդ, ո՞վ է տեսել տերտեր՝ չաղ կնոջ գոգին: Հե՛յ, հե՛յ, ժողովո՛ւրդ... Դուք տերտեր տեսե՛լ եք չաղ կնոջ գոգին...

**Մեծ Մայրիկը Դելտայում հռչակված է աշղպիսի կուպիտ, գոեհիկ կատակներով: Մարգրեթը դրան նայում է ներողամտորեն՝ կում-կում խմելով գինին, մի տեսակ անհարմար զգալով և միաժամանակ հետևելով Բրիկին: Մէջին ու Գուպրը հուզված ու դժգոհ նայում են միմյանց: Մէջիի կարծիքով, Մեծ Մայրիկի այս գոեհիկ կատակներն են պատճառը, որ ինքն ու Գուպրը, հակառակ իրենց թափած ջանքերի, չեն կարողանում մտնել Մեմֆիսի ընտիր երիտասարդության մեջ: Սևամորթներից մեկը՝ Լեչսին կամ Սուկին, քրքջալով ծիկրակում են դռնից: Նրանք պատրաստ սպասում են, որ շամպայն ու ծննդյան օրվա տորթը բերելու նշան տան: Բայց**

Մ'նձ Հայրիկն անտարբեր է այդ ընդհանուր ոգևորությանը: Նրան անհասկանալի է, թե ինչու հակառակ հոգեկան այն սիրտանքի, որ ստացել էր բժիշկների հայտնած լուրից, այնուամենայնիվ, ադիքները ցավում են. կարծես, պառաված աղվեսը ատամները խըրկ է դրանց մեջ: «Թհարիկ', մե՞ծ աղիքի փայտացում է», ասում է նա մտքում, բայց բարձրաձայն գոռում է Մե՞ծ Մայրիկի վրա:

ՄԵՏ ՀԱՅՐԻԿ.— Լսիր, Մե՛ծ Մայրիկ, վե՛րջ տուր այդ ճղճղոցիդ... Գու շատ ես պառավ ու չաղ նման երեխայական կատակների համար. հենտ՝ արյան ճնշում ունեցող քեզ պես կիր... Գարնանը նրա արյան ճնշումը երկու հարյուր էր... Չե՛ս վախենում, որ եթե այդպես շարունակես, մի գիծ էլ կավելանա:

ՄԵՆ ՄՍՏՐԻԿ.— Ահա Մե՞ծ Հայրիկի ծննդյան օրն սկսվեց: Եկեք նրե՛ր այ՛ն...

Սպիտակ բաճկոնով սևամորթ սպասավորները ներս են մղտնած, բերելով տոբթը, որի շուրջ մոմեր են վառվում, և մետաքսե ժապավեններով շամպայնի շշեր:

ՄԼԿԻՆ ու Գուփրը մի երգ են սկսում: Բոլորը՝ նաև սևամորթներն ու երեխաները, միանում են նրանց: Միայն Բրիկն է մնում անտարբեր այս բնիկանուր ուրախությանը:

ԲՈՒԹՐՈՒ ԻՍԻԹՅՆ.— Երօտիկի ծննդան օր:

Երօտիկի ծննդան օր

Երօտիկի ծննդան օր, ՄԵ՛ծ Հայրիկ:

(Թ՛տոները երգում են «Ծնորհավորում ենք Մե՞ծ Հայրիկին»: Ոմանք երգում են «Թ՛անկագին Մե՞ծ Հայրիկը»):

Երօտիկի ծննդան օր:

(Ոմանք երգում են «Քանի՞ տարեկան եք»):

ՄԼԿԻՆ կանգնում է սենյակի կենտրոնում, երեխաներին շարում երգչախմբի պես, չափ տալիս. «Մեկ, երկու, երեք», և երեխաները սկսում են նոր տնից):

ԵՄԷԻՍԵՆԵՅԻՔ — Ալիևամարիևկա, դիևկա-դիևկա,

Ալիևամարիևկա, լա, լա, լա,

Մե՛նք ալևբան շատ ենք սիրում քեզ:

Ալիևամարիևկա, դիևկա-դիևկա,

Ալիևամարիևկա, լա, լա, լա:

(Բոլորը միասին շրջվում են Մե՞ծ Հայրիկի կողմը):

ՄԵ՛ծ Հայրիկ, մենք սիրում ենք քեզ...

(Նրանք նորից են ետ շրջվում երաժշտական կոմեդիայի երգ-  
չախմբի պես):

Մենք քեզ սիրում ենք ստալիոսյան,

Մենք քեզ սիրում ենք երեկոյան:

Մենք քեզ սիրում ենք, երբ քեզ հետ ենք,

Մենք քեզ սիրում ենք, երբ քեզ հետ չենք:

Սկիհամարիկա, դիհկա-դիհկա,

Սկիհամարիկա, լա, լա, լա:

(Մեյիմ շրջվում է Մեծ Մայրիկի կողմը):

Մեծ Մայրիկին նույնպես...

(Մեծ Մայրիկը հեկեկում է: Սևամորթները դուրս են գնում):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛, գրողը տանի... Քեզ ի՛նչ եղավ, Իդա՛:

ՄԵՅԻ.— Նա պարզապես իրեն շատ երջանիկ է գգում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Մե՛ծ Հայրիկ, ես շատ երջանիկ եմ, դրա հա-  
մար պետք է լաց լինեմ կամ...

(Լուռության մեջ հանկարծակի ու բարձրաձայն):

Բրի՛կ, դու իմացա՛ր, թե դոկտոր Բոն ի՛նչ հրաշալի լուր է  
բերել կլիհիկայից: Բանից դուրս է գալիս, որ Մեծ Հայրիկը  
պարզապես հաստ աղիքի փայտացում ունի: Նա հարյուր տո-  
կոսով առողջ է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ինչ լավ է...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, հորդ լավ քննել են ու բացի հաստ աղի-  
քի փայտացումից, ուրիշ ոչ մի հիվանդություն չեն գտել: Նա  
տղամարդու պես է տարել բժշկական բոլոր քննությունները:  
Դա հարյուր տոկոսանոց ճիշտ ախտորոշում է: Իսկ հիմա...  
քանի որ մի քիչ հանգիստ եմ, ձեզ մի բան ասեմ: Ծիշտն ա-  
սած, գլուխս կորցրել էի... Ծատ էի վախենում: Ասեմ օր ինքս  
ի՛նչ ասում էի՝ չլիհի՛ հանկարծ Մեծ Հայրիկը... այդ հիվան-  
դությունն ունի... ասում էի երևի...

(Մարգրեթը ընդհատում է նրան, տեղից վեր է թռչում ու գո-  
չում):

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ... սիրելի՛ս, չէ՞ որ դու Մեծ Հայրիկին նվեր  
պետք է տալիր...

(Ամուսնու մտով անցնելիս, Մարգրեթը ճանկում է նրա վիս-  
կիի բաժակը: Հետո բացում է գույնզգույն փաթեթը):

Իսկ սա Բրիկի կողմից, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Սա Մեծ Հայրիկի ամենանշանալիոր, հիշարժան



ծննդյան տոնն է: Հարյուրավոր նվերներ, երեսունվեց սողա-  
ւնց հեռագրեր...

**ՄԵՅԻ (միաժամանակ).**— Իսկ այդ ի՞նչ նվեր է, Բրի՛կ:

**ԿՈՒՓՐ.**— Ես 500-ը 50-ի դեմ գրագ կգամ, որ Բրիկը չգիտի, թե  
դա ինչ նվեր է:

**ՄԵՐ ՄԱՅՐԻԿ.**— Նվերի հաճույքն էլ դրա մեջ է, որ չիմանաս...  
մինչև քացելը չիմանաս, թե ինչ է: Մե՛ծ Հայրիկ, փաթեթը  
քաց արա, տես ինչ նվեր է:

**ՄԵՐ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ինքդ տես, թե ինչ նվեր է: Ես Բրիկին մի  
բան եմ ուզում հարցնել... Մոտ արի, Բրի՛կ:

**ԻՄԱԳՐԵԹ.**— Մեծ Հայրիկը քեզ իր մոտ է կանչում, Բրի՛կ:

**(Բացում է փաթեթը):**

**ԻՄԻԿ.**— Մեծ Հայրիկին ասա, ոտքս ցալում է, չեմ կարող գնալ:

**ՄԵՐ ՀԱՅՐԻԿ.**— Տեսնում եմ, որ ցալում է: Դրա համար էլ ու-  
զում եմ իմանալ, ինչ է պատահել: Ինչո՞ւ ես ոտքդ ջարդել:

**ԻՄԱԳՐԵԹ (խորամանկորեն փորձում է ընդհատել այդ խոսակ-  
ցությունը).**— Մի տեսեք, տեսեք... Բրիկը քիշմիրից<sup>30</sup> խալաթ  
է նվիրում Մեծ Հայրիկին...

**(Նա բարձր սրահում է խալաթը, որպեսզի բոլորը տեսնեն):**

**ՄԵՆԱ** — Հր՛մ Գասն Բիպոստ չե՛ս խոսում, Մե՞զգի՛:

**ԻՄՊՐԻԹ (թեթևելով նրա կողմը՝ դժգոհ ժպտով).**— Զարմա-  
տուք ոչինչ չկա. Մեր բնասեփրում նոր հագուստ տեսնում  
Ինքն այն մասնատակ, կրք... սրիշի... մի որևէ քարեկամի  
զգեստն Ինքն հագնում: Դրա համար զարմացա, երբ տեսա...

**ՄԵՅԻ** — Այ թե նետարքիբ է, հա՛...

**ՄԵՐ ՀԱՅՐԻԿ (խոժոռված ու դժկամ).**— Դե՛, վերջացրե՛ք...

**ՄԵՅԻ (ուշադրությամբ շարժնելով Մեծ Հայրիկին՝ կատաղորեն).**—  
Չեմ հասկանում, ինչպես կարող էր այդ խալաթը քեզ զար-  
մուցնել, երբ ինքդ ես գնել... Մեմֆիսում. անցյալ շաբաթ: Իսկ  
գիտե՞ս ով է ինձ ասել:

**ՄԵՐ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ասացի՛ վե՛րջ տվեք...

**ՄԵՅԻ.**— Խանութի վաճառողուհին սպասարկելիս ինձ ասաց. «Մի-  
սի՛ս Փոլիթ, ձեր տագոր կինը հենց նոր այստեղ էր և քիշ-  
միրից խալաթ գնեց ձեր սկեսրոջ համար»:

**ԻՄԱԳՐԵԹ.**— Ծիշտ որ, քույրի՛կ Մեյի, իզուր եք ձեր տաղանդը  
վատնում տանտիրուհի կամ մայր լինելու վրա... Դու մեծ հա-

չողությունների կհասնիր հետաքննությունների ֆեդերալ բյուրոյում<sup>31</sup> կամ...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Վերջացրե՛ք...

(Քանի որ Պատվելի Թուկրը մյուսներից ավելի ոչ է ըմբռնում իրադրությունը, շարունակում է նույնիսկ Մեծ Հայրիկի սաստուժից հետո):

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ (դիմելով դոկտոր Բոին).—** «Սթորկն» ու «Ռիփլը»<sup>32</sup>, հավասար են գնում...

(Նա սկսում է բարձր ծիծաղել, հետո, նկատելով Մեծ Հայրիկի խոժոռ հայացքն ու ընդհանուր լուրջությունը, լրջանում է):

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Տե՛ր հայր, հույս ունեմ, չխանգարեցի եկեղեցիներին նվիրված գումարի սպակիներով պատուհանների մասին գրույցը, չե՞... (Պատվելի Թուկրը կեղծամիտ ծիծաղում է, հետո չոր հագրոմ է ընդհանուր լուրջան մեջ): Գիտե՛ք ինչ կա, Տե՛ր հայր...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Գե՛, դե՛... Մե՛ծ Հայրիկ, տերտերին բուն չասես:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ձայնը բարձրացնելով).—** Բայց լսե՛լ էք, այսպիսի մի արտահայտություն կա. անընդհատ հագում ես, բայց կոկորդում թուք չկա... Հիմա, քո այդ չոր հագն ինձ ստիպեց հիշել այդ արտահայտությունը: «Անընդհատ հագում ես, բայց կոկորդում թուք չկա...»:

(Լուրջությունը խախտում է Մարգրեթի ուրախ քրքիռը: Նա միակըն է, որ լսում ու հասկանում է Մեծ Հայրիկի ակնարկը):

**ՄԵՅԻ (ձեռքերը բարձրացնելով և ապարանջանները զրնգացնելով).—** Հետաքրքիր է, այս երեկո շա՛տ մոծակներ կան դրսում:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Փոքրի՛կ Մայրիկ, դու ինչ-որ բա՛ն սասացիր:

**ՄԵՅԻ.—** Ասում եմ մոծակները հանկարծ մեզ ողջ-ողջ չուտե՛ն...

Եթե մի քանի րոպեով պատշգամբ դուրս գանք:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Դա շատ լավ կլինի: Եթե մոծակները ձեզ ուտեն, ձեր ոսկորները կաղամ, պարարտանյութ կշինեմ պլանտացիաներիս համար:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հապշտապ).—** Անցյալ շաբաթ... անցյալ շաբաթ ինքնաթիռով պարարտանյութ շաղ տվեցինք... մի քիչ օգնեց: Ես ոչ մի անգամ դեռ...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ընդհատելով նրան).—** Բրի՛կ, սրանք ճի՛շտ են

ստում, որ երեկ Երեկոյան դպրոցի մարզադաշտի վազքողում  
ընկել ես ու ոտքդ կոտրել:

ՄԼ.ՕՐ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, որդի՛, Մե՛ծ Հայրիկն է հետդ խոսում:

ԸՐԻՎ (անտարբեր ժպտալով).— Ի՞նչ սասցիր, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԼ.ՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասում են՝ երեկ դու ինչ-որ ցատկ ես կատարել,  
ի՞նչ ես արել...

ԸՐԻՎ.— Այո, ինձ էլ են ասում:

ՄԼ.ՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ի՞նչ էիր անում այնտեղ՝ ցատկո՞ւմ էիր,  
ու՞հ հետույքդ էիր թափ տալիս... Հը՞... Իսկ ճի՞շտ է, որ ինչ-  
որ կոնչ ես պտակեցրել խճապատ վազքողյակին: Հը՞... Ծի՞շտ  
են ասում:

ՄԼ.ՆՐ ՄԱՅՐԻԿ.— Մե՛ծ Հայրիկ, հիմա դու արդեն հիվանդների  
ցուցակից դուրս ես գրվել, և ես չեմ ների քեզ նման կատակ-  
ների...

ՄԼ.ՕՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Վերջացրո՛ւ...

ՄԼ.ՕՐ ԻՄԱՅՐԻՎ.— ... այդպիսի գոեհիկ արտահայտություն, այն էլ  
նորին սրբության ներկայությամբ...

ՄԼ.ՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Վերջացրե՛ք... Բրի՛կ, քեզ հետ եմ... Ասում եմ,  
երևի գի՛վեր գվարճանո՞ւմ էիր այդ խճապատ վազքողյակին:  
Երևի ինչ որ բաժի ետևից ես վազել ու սայթաքել, վայր ըն-  
կել, ևս՞

Վստիքը ձիծաղում է բարձր, կեզձամիտ, մյուսները ջղային  
բրբիջով միամտն են նրան: ՄԼԾ Մայրիկը ոտքը ուժեղ խփում է  
Ռատակին և շրթանըները սեղմելով, մոտենում է Մեչիին, ինչ-որ  
բան է շքնոտմ նրան, մինչդեռ Բրիկի անտարբեր, հազիվ նշմա-  
րկի ժպիտը, որը բոլոր իրադրություններում բնորոշ է նրան, հան-  
դիպում է հոր դաժան, ուշադիր, ծաղրող հայացքին:

ԸՐԻՎ — Ի՛նչ, սր՛բ, չեմ կարծում, որ այդպես է եղել:

ՄԼ.ՅԻ (միաժամանակ, շինձու քնքշությամբ).— Պատվելի՛ Թուկր,  
մի քիչ յգրոսնե՛՛նր մաքուր օդում:

(Մեչիին ու Թուկրը դուրս են գալիս պատշգամբ այն պահին,  
երբ ՄԼԾ Հայրիկը շարունակում է):

ՄԼ.ՆՐ ՀԱՅՐԻԿ.— Գրո՞ղը տանի, իսկ ի՞նչ էիք անում գիշերվա  
ժամը երեքին:

ԸՐԻՎ — Վազում էինք ու ցատկում արգելքների վրայով, Մե՛ծ  
Հայրիկ, բայց այդ արգելքները շատ էին բարձր ինձ համար,  
այդ պատճառով ոտքս խփեցի, ընկա:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ընկա՛ր... որովհետև խմա՞ծ էիր:

**ԲՐԻԿ (նրա անտարբեր ժպիտը փոքր-ինչ խամրում է).**— Լուրջ ժամանակ նույնիսկ փորձ չէի անի ցածր արգելքների վրայից ցատկել:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հապշտապ).**— Մե՛ծ Հայրիկ, փշիր քո ծննդյան օրվա մոմերը:

**ՄԱՐԳՐԵԹ (միաժամանակ).**— Ես ուզում եմ խմել Մեծ Հայրիկ Փոլիթի՛ բամբակի ամենանշանավոր ազուրակատիրոջ կենացը...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (մոլեգնած ու դժկամությամբ գոչելով).**— Ես ձեզ ասացի վե՛րջ տվեք... հենց հիմա վե՛րջ տվեք...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (տորթը ձեռքին կանգնում է Մեծ Հայրիկի դիմաց).**— Մե՛ծ Հայրիկ, ես քեզ թույլ չեմ տա այդ ձևով խոսել... նույնիսկ քո ծննդյան օրը...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Լիիր, Իդա՛: Ես ինչպես ուզեմ, այնպես էլ կարող եմ խոսել... Անկախ այն բանից՝ ի՞նչ ծննդյան օրն է, թե՞ ոչ: Իսկ եթե որևէ մեկին դուր չի գալիս... թող կորչի գրողի ծոցը:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Բայց մտքումդ ուրիշ բան կա:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Իսկ ինչի՞ց իմացար, որ մտքումս ուրիշ բան կա: (Այդ պահին նրանք մի բանի ուրիշ վիրավորանքներ էլ են փոխանակում: **Գուպրը նույնպես դուրս է գալիս պատշգամբ:**)

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ես համոզված եմ, որ մտքումդ ուրիշ բան կա:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Դու ոչինչ էլ չգիտես: Ու ոչ մի բան... ընդհանրապես ոչինչ չես հասկացել քո ամբողջ կյանքում...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Այնուամենայնիվ, դու չես կարող այդպես մըտածել:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ո՛չ, ինչ որ մտածում, այն էլ խոսում եմ: Համոզված եղիր: Այս բոլոր կեղտոտները հավաքվել են շուրջս, որովհետև կարծում եմ մեռնելու եմ, հա՛: Դու էլ էիր այդպես կարծում, չե՞... դրա համար ես պատվում շուրջս: Բայց լավ կլինի այլևս ինձ հրամաններ չտաս ու գնաս գրողի ծոցը, որովհետև դեռ ոտքերս փոկելու միտք չունեմ: Հա՛, ես չեմ մեռնելու: Բժիշկները ինձ լավ քննել են, այդ գրողի տարած ավտորոշման վիրահատությունն արել ու ոչ մի հիվանդություն չեն գտել... բացի հաստ արիքի փայտացումից: Բոլորդ էլ ականջներիդ օղ արեք, ես չեմ մեռնելու քաղցկեղից: Դուք բո-

լորդ էլ կարծում էիք, որ ես այդ հիվանդությունից եմ մեռնելու, չէ՞... Լսիր, Իդա՛, մի՞թե դուք հավատացած չէիք, որ ես մեռնելու եմ քաղցկեղից... Հը՞...

**(Հիմա գրեթե բոլորը պատշգամբում են, բացի երկու ծեր ամուսիններից, որոնք միմյանց են նայում վառվող մոմերի վրայից: Մեծ Մայրիկի կուրծքը ելեւջում է: Նա, ահաբեկված, գիրուկ բռնուցքը դնում է բերանին: Մեծ Հայրիկը շարունակում է խոստումնայնով):**

Ռիշտ չե՛մ ասում: Հը՞: Դուք սպասում եք, որ ես մեռնեմ... քաղցկեղից մեռնեմ, իսկ դուք տերուտնօրեկ լինեք իմ պլանտացիային: Չէ՞... Քո ճղճղան ձայնը, չաղ, պատավ մարմինը որ դետոդեն ես թափահարում... ինձ այդ եմ հուշում:

ՄԼԸ ՄԼՅՐԻԿ.— Լռի՛ր... տերտերը...

ՄԼՆ ՀՄՅՐԻԿ.— Թքա՛ծ...

**(Մեծ Մայրիկը բարձրաձայն հառաչում է ու նստում բազմոցին, որտեղ հազիվ է տեղավորվում):** Լսեցի՞ր ինչ ասացի... Ասում եմ թրած... **(Ինչ-որ մեկը դրսից ծածկում է պատշգամբի դուռը այն պահին, երբ երեխաներն այնտեղ կրակում են ու ազմկում):**

ՄԼԸ ՄԼՅՐԻԿ.— Դու ոչ մի սեզամ քեզ տղրվես չէիր պահել: Չեմ հուսվածում, ինչ է պատահել քեզ...

ՄԼՆ ՄԼՅՐԻԿ.— Ես գնալի բոլիվերտի մաս, լավ քննվեցի... վիբամասովեյի միալե սոփ բանի համար, որպեսզի համոզվեմ՝ դու ես, քե՛ ես եմ սպա տան տերը: Ու պարզվեց՝ ոչ թե դու, սպ՛ ես եմ... Ահա իմ ծննդյան օրվա նվերը... տորթն ու շամպրտը... Ախր արդեն երեք տարի շարունակ դու կամաց-կամաց տան տեր էիր դառնում... Հրամայում էիր... Լեզուդ էիր դետոդեն շաղ տալիս: Քո չաղ հետույքը թափահարելով, շրթամ էիր այն ազարակում, որ իմ քրտինքով... Այս տունուտեղը ես եմ դրել: Ես եմ եղել «Սթրոու և Օշելլը» պլանտացիայի ստացին վերակացուն: Տաս տարեկանից թողել եմ դպրոցն ու զնացել դաշտերը սևամորթի պես աշխատելու: Ինչ որ է, ես հասա «Սթրոու և Օշելլը» ազարակի կատարչի պաշտոնին: Ծերուկ Սթրոուն մեռավ, և ես դարձա Օշելլոյի գործընկերը... Ազարակը մեծացավ, բարգավաճեց... մեծագույն, բարգավաճեց... իմ քրտինքով... Այս ձեռքերով եմ ամեն ինչ արել... Իսկ դու ոչ մի օգնություն ցույց չտվեցիր: Հիմա

կարող ես համոզված լինել: Դու այստեղ կարգադրություններ չես կարող անել. ես թույլ չեմ տա: Իսկ հիմա հավաքվել եք շուրջս, ուզում եք տան տեր դառնալ... Որովհետև կարծում եք մեռնելու եմ քաղցկեղից: Հա՛-հա՛-հա՛... Չհավատար... Հիմա հաստատ ասում եմ, որ ինձանից ոչ մի շյուղ չեք ստանալու: Պա՛րզ է, Իդա՛: Հիմա քեզ ամեն ինչ պա՛րզ է: Հասկանալի՞ է: Հիվանդանոցում ինձ մանրամասն քննեցին ու ոչինչ չգտան, բացի այդ... մեծ աղիքի փայտացումից: Դե դա էլ նյարդերիցս է... որովհետև զգվում եմ ձեզանից... Իմ մեծ աղիքը փայտացել է, կեղտով լցվել, որովհետև ես զգվում եմ, ես չեմ դիմանում ձեր կեղծավորությանն ու քամքասանքներից, որոնց ստիպված պիտի համակերպվեմ: Իդա՛, դու արդեն քառասուն տարի ոչ մի ճիշտ բան չես ասել... Մեր միասնական կյանքի քառասուն տարիներին... Հայդե՛, Իդա՛... Հանգցրու իմ ծննդյան օրվա մոմերը... Ծրթունքներիդ ոտեցրու, խոր շունչ քաշիր ու փչիր այդ անհոծյալ մոմերը...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ա՛յս, Մե՛ծ Հայրիկ, ա՛յս, ա՛յս, Մե՛ծ Հայրիկ... ինչպե՛ս ես այդպիսի...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ի՞նչ եղավ քեզ, Իդա՛:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ուրեմն այսքան տարի չե՛ս հավատացել, որ սիրում եմ քեզ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Հա՛, չեմ հավատացել:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Իսկ ես քեզ այնքան էի սիրում... այնքա՛ն... Նույնիսկ քո ատելությունն ու կոպտությունն էի սիրում...

**(Նա հեկեկում է ու շփոթված դուրս գալիս պատշգամբ):**

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ինքն իրեն).**— Այ թե ծիծաղելի կլինեք, եթե դա ճիշտ դուրս գար...

**(Լուռություն: Երկնքում հրավառություն է երևում):**

Բրի՛լ... Է՛լ, Բրի՛լ...

**(Կանգնում է տորթի մոտ: Մի բանի վայրկյան անց Բրիլը կաղալով ու բաժակը ձեռքին ներս է մտնում: Մարգրեթը ուրախ ժպտով հետևում է նրան):**

Ես քեզ չկանչեցի, Մեզգի՛: Ես Բրիկին կանչեցի:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ես պարզապես օգնեցի, որ նա գա:

**(Նա համբուրում է Բրիկի շուրթերը: Բրիկն իսկույն մաքրում է ձեռքի արփի հակառակ կողմով: Մարգրեթը աղջնակի աշխույժով դուրս է գալիս: Բրիկն ու հայրը միասին են):**

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ արեցիր դա:

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչը, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ շուրթերդ սրեցիր: Այն ձևով մաքրեցիր, կարծես, Մարգրեթը թքեց վրադ:

ԲՐԻԿ.— Ճիշտն ասած չնկատեցի, թե ինչ արեցի:

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Քո կիճն ավելի գեղեցիկ է, քան թե Գուսիրիճը: Բայց չգիտես ինչու, երկուսն էլ նույն արտաքինն ունեն:

ԲՐԻԿ.— Ինչպես թե նույն արտաքինը...

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ճիշտն ասած, չգիտեմ ինչպես բացատրեմ... դե՛, նրանք նույն տեսքն ունեն...

ԲՐԻԿ.— Ուզում ես ասել՝ Մեյիճ էլ, Մարգրեթն էլ մի տեսակ... շատ են անհանգիստ, այո՞: Դա՞ ես ուզում ասել:

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո, գրո՞ղը տանի, դա եմ ուզում ասել:

ԲՐԻԿ.— Նրանք ջղային են... կատունների պե՛ս...

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո, այո... Իմ հարսները ջղային են, կատունե-րի պես:

ԲՐԻԿ.— Ջղային են, ինչպես երկու կատուններ... շիկացած տանի-րից նստա՞ծ...

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ճիշտ է, որդի՛, նրանք նման են շիկացած տա-ւիբից նստած կատունների: Զարմանալի է, դու և եղբայրդ՝ Դավիթը, բոլորովին նման չեք իրար... բայց ձեր կանայք... որտեղի՞ց եք ճարել այդքան նման կանայք:

ԲՐԻԿ.— Ինճը երկուսս էլ եկեղեցով ենք ամուսնացել:

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Հիմարություն՞ դուրս մի՛ տուր... Ես քեզ հարցը-նում եմ, ինչո՞ւ են իմ հարսները նույն... նույն արտաքինն ու-նեն:

ԲՐԻԿ.— Որովհետև նրանք նստած են մի մեծ հողակտորի կենտ-րոնում: Իսկ քսանութ հազար ակր ազարակահողը, Մե՛ծ Հայ-րիկ, բավականին մեծ հարստություն՞ն է... դրա համար էլ հարսների իրենց ճանկերը կատունների պես սրած սպասում են, որպեսզի իրար բզկտեն... ավելի մեծ հողակտոր ձեռք բերելու համար. հենց որ թույլ տաս այդ հարստությունը ձեռ-քիցդ...

ՄԼԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես զարմանում եմ դրանց վրա: Ո՞վ ասաց, որ ես թույլ եմ տալու: Եթե նրանք դրան են սպասում, ասեմ, որ դեռ երկար ժամանակ հողերս անտեր չեն մնալու: Թող հույս չունենա՞ն...

ԲՐԻԿ.— Ծիշտ է, Մե՛ճ Հայրիկ: Դու տեղդ պիճդ կաց, թող նրանք  
ճանկերով իրար... աչք հանեն:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Չկասկածե՛ս... Ես տեղս պիճդ նստած եմ: Թող  
այդ պոռնիկի լակոտներն իրար միս ուտեն: Հա՛-հա՛-հա՛...  
Բայց մի բան ասեմ, Բրի՛կ. ինչպես է լինում, որ Գուփրի  
կիճը շուտ-շուտ է երեխա բերում: Ի՛նչ կարող ես անել, մար-  
դու կիճը շատ է պտղաբեր: Գրողը տանի, այսօր բոլորին հա-  
վաքել-բերել էր: Ստիպված սեղանը բացեցինք, որպեսզի կա-  
րողանանք տեղալորել այդ ոհմակին... Հիմա Մեյիճն հինգ  
երեխա ունի, իսկ վեցերորդն էլ...

ԲՐԻԿ.— Այո, վեցերորդն էլ ծնվելու է:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Աստված վկա, Բրի՛կ, մի բան կա, որ ինչ ա-  
նում եմ, չեմ կարողանում հասկանալ... ինչպե՛ս է դա ստաց-  
վում...

ԲՐԻԿ.— Ի՞նչը, Մե՛ճ Հայրիկ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛, ինչպես ասեմ... բոլոր օրենքներով... բո-  
լոր ապօրինություններով հող ես ձեռք բերում... քո՛ սեփա-  
կան հողը... տունուտեղ ես դնում... այն մեծանում է, շենա-  
նո՛ւմ... բայց... մարդ չի հասցնում մի կարգին շունչ քաշել  
այդքան արյուն-քրտինք թափելուց հետո, մեկ էլ՝ այդ բոլորը  
ձեռքիցդ սահում է ու չքանո՛ւմ... Ուղղակի չքանո՛ւմ...

ԲՐԻԿ.— Ի՛նչ կարող ես անել, Մե՛ճ Հայրիկ: Կյանքն այդպիսին  
է: Ասում են՝ բնությունը դատարկություն չի սիրում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասելն ասում են, բայց, իմ կարծիքով դատար-  
կությունը շատ ավելի լավ է այն բոլոր անպետքություններից,  
որոնց մեջ բնություն կա... Բայց մեզ ակամջ եմ դնում...

ԲՐԻԿ.— Այո:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ձայնն իջեցնելով).— Ո՛վ է:

ԲՐԻԿ.— Ինչ-որ մեկն ուզում է իմանալ, թե ինչի մասին ենք խո-  
սում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Գո՛ւփր... Գուփր...

(Միտումնավոր լռությունից հետո Մեյիճն երևում է պատշգամ-  
բի դռանը):

ՄԵՅԻ.— Մե՛ճ Հայրիկ, դուք Գուփրի՞ն էիք կանչում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, դու էիր, հա՛:

ՄԵՅԻ.— Մե՛ճ Հայրիկ, դուք Գուփրի՞ն էիք ուզում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ո՛չ: Քե՛զ էլ չեմ ուզում: Ես ուզում եմ առանձին



լինել, երբ գաղտնի խոսակցությունն էմ ունենում իմ որդի Բրիկի հետ: Հիմա շատ շոգ է դռները փակ խոսելու համար: Բայց եթե իմ որդի Բրիկի հետ խոսելիս պետք է... ստիպված դռները փակեմ, նախօրոք ասեք... Որովհետև զգվում եմ թաքուն ականջ դնողներից ու լրտեսներից: Ուրեմն, ինձ նախօրոք ասեք, որ փակեմ դռները:

ՄԵՅԻ.— Բայց... Մե՛ծ Հայրիկ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Որովհետև դու դեռ չես ուզում հասկանալ, որ քո սովերն էր սենյակ ընկել...

ՄԵՅԻ.— Ես պարզապես...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դու պարզապես լրտեսում էիր ու թաքուն ականջ դնում: Դու դա լավ ես հասկանում...

ՄԵՅԻ (քիթը վեր քաշելով սկսում է հեկեկալ).— Ա՛խ, Մե՛ծ Հայրիկ, չեմ հասկանում ինչու եք այդքան կոպիտ վարվում հենց նրանց հետ, սվքեր, իրոք, սիրում եմ ձեզ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե վերջացրո՛ւ... Ասում եմ՝ վե՛րջ տուր: Ես շուտով քեզ ու Գուփրին այս կողքի սենյակից վճռելու եմ: Ախր ձեր ի՞նչ գործն է, թե Բրիկն ու Մարգրեթը գիշերը իրար հետ ինչ են խոսում: Երկուսով նրանց խոսակցությունը լսում եմ վարձու լրտեսների պես ու ամեն ինչ հալոսնում Մե՛ծ Մայրիկին: Իսկ նա էլ գալիս է ու հիմար-հիմար դուրս տալիս... Բրիկն այս ասաց, Մարգրեթն այս ասաց... Կովեցին... Հիսուս Քրիստոսը վկա, ես զգվում եմ նման բաներից: Շուտով քեզ ու Գուփրին այդ սենյակից վճռելու եմ, որովհետև զրգվում եմ լրտեսներից ու խորամանկներից: Գրո՛ղը տանի, ես ինձ դրանից վատ եմ զգում... հիվանդանո՛ւմ եմ...

(Մեյին գլուխը ետ է զցում, պլշած նայում վեր, ձեռքերը երկինք կարկառում այնպես, կարծես, ամենագոր Աստծո գութն է հայցում անարդար մարտիրոսության համար: Այնուհետև, թաշկինակը քթին դնելով, արագորեն դուրս է գալիս սենյակից՝ խըշխըշացնելով շրջազգեստի փեշերը):

ԻՐԻԿ (խմիչքների պահարանի մոտ).— Ուրեմն նրանք մեզ ականջ են դնում, այո՛:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո, որդի՛: Նրանք լսում են ու ամեն ինչ հալոսնում Մե՛ծ Մայրիկին: Նրանք բամբասում են, որ դու և...

(Լռում է, կարծես շփոթվելով):

... դու ... չես ուզում Մեզգիի հետ պսակել... որ դու բազմո-

ցին եւ քնում: Եւ ուզում եմ իմանալ, դա ճիշտ է, թե՞ ոչ: Եթէ Մեզզին քեզ դուր չի գալիս, բաժանվիր... Այդ ի՞նչ ես անում:

ԲՐԻԿ.— Ասում եմ, մի բաժակ էլ վիսկի խմեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց... որդի՛, դու խմիչքի գերի ես դառնում:

ԲՐԻԿ.— Այո, գիտեմ, սը՛ր: Լավ գիտեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն, խմելու պատճառո՞վ թողեցիր սպորտային մեկնաբանի քո գործը:

ԲՐԻԿ.— Այո, սը՛ր, կարծում եմ դրա պատճառով:

(Ժպտում է անորոշ ու մտերիմ, նոր լցրած բաժակը ձեռքին):

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Որդի՛, դա շատ լուրջ հարց է, իսկ դու կատակում ես:

ԲՐԻԿ (անտարբեր).— Այո, սը՛ր, դա շատ լուրջ հարց է:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն՝ լսի՛ր... այդ անհիծյալ ջանքն մի նայիր:

(Գաղար: Մեծ Հայրիկի ձայնը խոպոտ է):

Մեճք ուրիշ բան էլ ենք գնել Եվրոպայում:

(Նորից դադար): Այն խանութից, որտեղ հրդեհից փրկված սպրանքներ են վաճառում: Կարևորը կյանքն է: Բացի կյանքից, մարդ ուրիշ ոչ մի բանից չպետք է կառչի: Իսկ խմող մարդը փչացնում է իր կյանքը: Մի՛ խմիր, որդի՛, կյանքիդ մասին մտածիր: Քո կյանքից կառչիր: Ուրիշ ոչ մի բանի մասին մարդ չպետք է... Մոտ նստիր, ստիպված չլինենք բարձր խոսել: Որովհետև այս տան պատերն էլ ականջ ունեն:

ԲՐԻԿ (կաղալով մոտենում է, որ նստի հոր կողքին).— Լավ, հայրի՛կ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ թողեցիր մարզական մեկնաբանի գործը: Ի՞նչ եղավ, հուսախաբվեցի՞ր:

ԲՐԻԿ.— Չգիտեմ: Իսկ դու այդպե՛ս ես կարծում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Գրո՞ղը տանի, ես ի՞նչ իմանամ... Քե՛զ եմ հարցրում... Ես ի՞նչ իմանամ, երբ ինքդ էլ չգիտես...

ԲՐԻԿ.— Դե՛, ի՞նչ ասեմ... Երբ խցիկում նստած հաղորդում էի, կարծես, բերանս բամբակ խցկած լինեիմ: Միշտ չէի հասցրում մեկնաբանել այն բոլորը, ինչ տեղի էր ունենում դաշտում...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասում ես դրա համա՞ր թողեցիր:

ԲՐԻԿ (բարեհոգաբար).— Այո՛ դրա համար...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (ծխում է սիգարը: Հետո հանկարծ առաջ է մեկնը-

վում, եռանդուն արտաշնչում է ծուխը ու ձեռքը ճակատին դնում)։— Ըհը, ըհը, ըհը... Ծուխը շատ խորը ներս քաշեցի... Գլուխս պտտվեց։

**(Հնչում են կրակարանի վրայի ժամացույցի զանգերը)։**

Ինչո՞ւ են մարդիկ այդպես դժվարությամբ իրար հետ զրուցում։

ԲՐԻԿ.— Այո՞...

**(Ժամացույցի զանգերը հնչում են տաս անգամ)։**

Ծատ գեղեցիկ ժամացույց է... Մեղմ դողանջով... Սիրում եմ ամբողջ գիշեր լսել դրա ձայնը...

**(Բրիկը հարմարավետ ընկողմանում է բազմոցին։ Մեծ Հայրիկը անբացատրելի շփոթմունքով ուղիղ նստում է նրա դիմաց։ Խոսում է բռնազբոսիկ ու կտրուկ։ Այդ լարված խոսակցության պահին ծանր է շնչում, երբեմն փութկոտ, վախվորած հաչացքով նայելով որդուն)։**

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Այդ ժամացույցը գնել ենք այն ամառ, երբ մորդ հետ Եվրոպա ուղևորության էինք գնացել։ Գրողը տանի, այդ ճամփորդական ընկերությունն ինչ փորձանք ասես մարդու գլխի կբերի։ Կյանքումս նման ահավոր բաներ չէի տեսել, որ սղնատեղ տեսա։ Ամեն տեղ մարդու խաբում էին։ Տեսնեիր ինչպիսի Լին այդ մեծ հյուրանոցներում խոհարարները մարդկանց հիմարացնում։ Իսկ Մեծ Մայրիկը այնքան շատ բան էր գնել, որ երկու բեռնավազոն հագիվ կարող էին տեղափոխել։ Դե՛, նրա գնած ապրանքների կեսը անցյալ զարնանից կապված մնում է նկուղում, որտեղ այս զարնանը ահագին ջոր լըցվեց...

**(Միծաղում է)։**

Այդ Եվրոպա ասածդ համատարած չարչիների տեղ է։ Իսկ դրանց տեսարժան վայրերը թից, խարխլված խանութներ են՝ հնոտիներով լցված... որոնց համար Մեծ Մայրիկի խելքը գրնում էր։ Այդ պտտավիճ նուսիսիկ ջորու սանձերով հնարավոր չէր զսպել։ Փող էր, որ մխտում էր... Անընդհատ, անընդհատ գնում էր, ինչ որ խելքին փչեր... Բախտս քերել է՝ հարուստ մարդ եմ, թե չէ կորած էի... Իսկ նրա գնած ապրանքների կեսը փտում է նկուղում։ Այո, սը՛ր, բախտս քերել է՝ հարուստ մարդ եմ, թե չէ... Բրի՛կ, ես, իրոք, հարուստ մարդ եմ... ես շատ հարուստ եմ։ **(Մի պահ նրա աչքերը փայլա-**

**տակում են):** Գիտե՛ս թե ինչքան արժեմ... Բրի՛կ... կարո՞ղ ես ասել, թե ինչքան արժեմ... Հը՞... Դե՛, հապա մտածիր...

**(Բրիկը անտարբեր ժպտում է իր բաժակի ետևից):**

Ուղիղ տաս միլիոն մաքուր փող: Պատկերացնո՞ւմ ես... Չհաշված հովտից այս կողմ ընկած ամենաբարեբեր հողերը...

**(Գիշերային երկնքում տրաքոցներ: Կանաչավուն շողարձակումներ: Երեխաներն աղաղակում են պատշգամբում):**

Բայց արի տես, որ այդքան փողով մարդ չի կարող կյանք գնել, նա չի կարող ետ գնել իր անցկացրած կյանքը: Բրի՛կ, իսկ դա միակ բանն էր, որ չէին ստաջարկում Եվրոպայի խանութներում, Ամերիկայի կամ այլ երկրի շուկաներում: Այդ փողերով հնարավոր չէ կյանք գնել, մարդը չի կարող ետ գնել իր կյանքը, երբ այն ավարտված է...

Որդի՛, դա շատ ծանր մտածմունք էր, որ ինձ հետ է միևնչև այսօր... Այդ փորձությունը ինձ ավելի խելացի ու դժբախտ է դարձրել: Բայց մի դեպք էլ է ինձ հետ պատահել, որ չեմ կարողանում մոռանալ:

**ԲՐԻԿ.— Ի՞նչ դեպք է, Մե՛ծ Հայրիկ:**

**ՄԵՇ ՀԱՅՐԻԿ.—** Իսպանիայում, Բարսելոնայի<sup>33</sup> շուրջ տարածվող չոր բլուրներից մերկ երեխաներ էին վազվզում՝ սոված շների պես հաց մուրալով, կաղկանձելով ու ոռնալով... քայց տեսնեիր, թե ինչքան պարարտ էին Բարսելոնայի փողոցներում գրոսնող տերտերները... Այնքան չաղ էին ու երջանիկ... Հա՛, հա՛, հա՛, հա... Հասկանո՞ւմ ես, ես կարող եմ կերակրել այդ սոված երկիրը: Ես այնքան փող ունեմ, որ լիովի բավական է՝ կերակրելու այդ սոված ու գրողի տարած երկիրը: Բայց չէ... մարդս եսսեր գազան է: Համոզված եմ, որ իմ՝ ողորմությունն սոված փողերը... Բարսելոնայի բլուրներից վազվզող սկլոր լակոտներին ողորմությունն սոված իմ փողերով հագիլ կարելի է այս սենյակի աթոռներից որևէ մեկի ծածկոցը զրնել... Գրո՞ղը տանի, ես փողը շաղ տվեցի նրանց առջև այնպես, ինչպես զարի շաղ կտաս՝ հավի ճտերին կերակրելու համար: Ես փողը շարտեցի նրանց միայն նրա համար, որ ազատվեմ սովից ոռնացող այդ շան լակոտներից, ինձ մեքենա գցեմ ու... փախչեմ...

Չեմ կարողանում մոռանալ նաև Մարտկոյում ինձ հետ կատարված մի դեպք: Բանից պարզվում է, արաբների մոտ

պողնկությունն սկսվում է չորս, հինգ տարեկանից: Ես չեմ  
չափազանցում: Հիշում եմ, մի օր Մարակեշում<sup>34</sup> այդ հին,  
պարսպով շրջափակված արաբական քաղաքում, նստեցի  
փլված պատին, որ մի սիգար ծխեմ: Անտանելի շոգ էր: Մի  
արարուհի կանգնեց ճանապարհի եզրին ու նայեց ինձ այն-  
քան, մինչև շփոթվեցի: Փոշոտ, շիկացած ճանապարհին կանգ-  
նած այդ կինն աչքերը չէր կտրում ինձանից: Ես ամաչեցի...  
Բայց լսիր... Կնոջ գրկին մի փոքրիկ, մերկ աղջնակ կար, որը,  
երևի, հազիվ կարողանում էր քայլել: Քիչ անց կինը երեխա-  
յին ցած դրեց, ականջին ինչ-որ բան շշուշաց ու հրեց սուաջ:  
Երեխան... հազիվ քայլելով... մերկ աղջնակը հազիվ քայլե-  
լով, դողդողալով եկավ ու... Հիսուս Քրիստո՞ս... Մարդ սար-  
սրոտում է, երբ հիշում է... Այդ աղջնակը քարայիկ ձեռքը եր-  
կարեց ու փորձեց... շալվարիս կոճակներն արձակե՛լ... Տե՛ր  
Աստված, չէ՞ որ երեխան դեռ հինգ տարեկան չկար... Չե՞ս  
հավատում: Երևի մտածում ես, հորինո՞ւմ եմ: Հետո հյուրա-  
նոց գնացի ու մորդ ասի՝ իրերդ հավաքիր... Մենք պետք է  
փախչենք այդ գրողի տարած երկրից...

ԲՐԻԿ.— Մե՞ծ Հայրիկ, դու խոսելուց հարբել ես...

ՈՒՆԾ ՀԱՅՐԻԿ (անտարբեր մնալով այս ակնարկին).— Այո, սը՛ր,  
սլուդես է կյանքիս օրենքը... անա թե ինչու է մարդ արարա-  
ծը գազան... Դրա համար մեռնելիս ոչ մեկին չի խղճում...  
ու ոչ մեկը նրան չի խղճում... Այո, սը՛ր, դա...

Դու ինչ-որ բան ասացիր, Բրի՛կ...

ԲՐԻԿ.— Այո:

ՈՒՆԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ ես ասում:

ԲՐԻԿ.— Հեճակ ստոր, որպեսզի կարողանամ ոտքի կանգնել:

ՈՒՆԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ո՞ր ես գնում:

ԲՐԻԿ.— Ուզում եմ մի փոքր ուղևորություն կատարել դեպի խը-  
միչքների պահարանը:

ՈՒՆԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ո՞ր...

ԲՐԻԿ.— Խմիչքների պահարանը:

ՈՒՆԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ահա, վերցրու: (Բրիկին է մեկնում հեճակը):

Մարդ արարածը մեռնող գազան է: Մարդը անընդհատ զը-  
նումներ է կատարում միայն այն պատճառով... Երբ մարդ  
հարուստ է ու գիտի, որ մեռնելու է, շարունակ գնումներ է  
կատարում՝ թաքուն փաչիպելով այն հիմար միտքը, թե իր

գնածների մեջ գուցե... հավերժական կյանքը լինի: Մի բան, որ բոլորովին անհնար է... Մարդ արարածը այնպիսի գազան է, որ...

**ԲՐԻԿ (խմիչքների պահարանի մոտ).—** Մե՛ծ Հայրիկ, ճիշտն ասած, դու այսօր լավ շատախոսում ես:

**(Լռություն: Գրսից ձայներ են լսվում):**

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Այո: Վերջերս ոչ մի բան չէի ասել: Ամեն օր լուռ նստում էի և պատուհանից նայում դուրս՝ իմ բամբակի դաշտերին: Ինչ-որ ծանր բան ճնշում էր հոգիս: Ու եթե այսբան շատ եմ խոսում, պատճառն այն է, որ հոգիս ազատվել է այդ քեռից:

Բրի՛կ, ես ինձ յոթերորդ երկնքում եմ զգում:

**ԲՐԻԿ.—** Գիտե՞ս, թե ամենից շատ ինչ եմ ուզում հիմա:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Ոչ:

**ԲՐԻԿ.—** Կատարյալ լռություն: Կատարյալ ու մեռյալ լռություն:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Ինչո՞ւ:

**ԲՐԻԿ.—** Որովհետև այդպես ավելի հանգիստ եմ ինձ զգում:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Մարդ Աստծո, դու այդ լռությունից դեռ այնքան շատ կուներես... գերեզմանում...

**(Նա մտերմաբար ծիծաղում է):**

**ԲՐԻԿ.—** Հիմա վերջացրի՞ր ասելիքդ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Իսկ ինչո՞ւ ես ուզում, որ չխոսեմ:

**ԲՐԻԿ.—** Որովհետև, սը՛ր, դու միշտ ասում ես ինձ. «Բրի՛կ, ես ուզում եմ քեզ հետ խոսել»: Բայց երբ խոսում եմք, մի կարգին բան չես ասում: Նստում ես բազկաթոռին ու սկսում այս ու այն տեղից բաներ պատմել, իսկ ես էլ... ձևացնում եմ, իբր, լսում եմ: Փորձում եմ ցույց տալ, թե լսում եմ, բայց ոչ մի բան էլ չեմ լսում: Չափազանց դժվար բան է մարդկանց շփումը... մանավանդ իմ ու քո միջև... Այն պարզապես չի...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Դու երբևէ վախեցե՞լ ես: Ուզում եմ ասել, դու որևէ բանից իսկապես վախեցե՞լ ես...

**(Տեղից ելնում է):**

Մի րոպե: Դռները փակեմ...

**(Նա այնպիսի զգուշությամբ է ծածկում պատշգամբի դռները, կարծես ինչ-որ կարևոր գաղտնիք է ուզում հայտնել):** Բրի՛կ:

**ԲՐԻԿ.—** Ի՞նչ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Բրի՛կ:

ԲՐԻՎ.— Հը:

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ.— Որդի՛, իսկ ես վախենում էի, չլինի հանկարծ այդ...

ԲՐԻՎ.— Ի՞նչ... Ի՞նչի՞ց էիր վախենում...

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ.— Վախենում էի... Ասում էի, չլինի՞... քաղցկեղ եմ...

ԲՐԻՎ.— Ա՛խ... հա՛...

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ.— Ինձ թվում էր, մի կմախք... մի ծեր մարդու կրմախք իր սառը, չոր ձեռքը դրել էր ուսիս:

ԲՐԻՎ.— Մե՛ծ Հայրիկ, բայց դու ստաջին անգամ ես... այդ հիվանդության... ստաջին անգամ ես մահվան մասին խոսում:

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ.— Այո: Խոզը գոնե խոնչում է: Մարդն ստիպված իր բերանը փակ է պահում, չնայած չունի խոզի ստալեյություն:

ԲՐԻՎ.— Ի՞նչ ստալեյություն:

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ.— Ապուշությունը... Մահվան հանդեպ ունեցած սգիտությունը, որն այնքան հանգիստ է պահում խոզին: Իսկ մարդը գրկված է սղ պիտիանքից: Նա միակ արարածն է, որ մտածում է մահվան մասին, հավանում է, թե դա ինչ է: Բոլոր սրբաբանները ունենում են մահվան ճանապարհով, այդպես էլ մինչև վերջ չիմուսալով, թե ուր են գնում: Իսկ մարդը ... բայց խաբբ գոնե խոնչում է, իսկ մարդը ստիպված է լռել: Երբեմն նա .

**(Մերտնու մեկ խոր, վառվող զորություն է նկատվում):**

Կարողանում է լռել...

Վտարաբիր է, դա ի՞նչ ես կարծում:

ԲՐԻՎ.— Ի՞նչի՞ մասին, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ.— Եթե վիսկի խմեմ, հաստ աղիքս չի՞ ցալի:

ԲՐԻՎ.— Ի՞նչ հավանակիր, սր՛ր, դա օգտակար է:

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ (ժպտում է՝ զայլի պես ստամները ցույց տալով).—

Վառա Քրիստո՛ւ... Երկինքը հորից պարզվում է... Ես ոչինչ եմ հավանում: Որդի՛, Երկինքը մաքրվում է... Ես կարծես օտրից ծնվեցի... Ես ապրո՛ւմ եմ... Ես ապրելո՛ւ եմ...

ԲՐԻՎ (նայելով նրա բաժակին).— Հիմա քեզ լա՛վ ես զգում, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԵՆ ԸԱՅՐԻՎ.— Լա՛վ... Գրողը տանի... Ես արդեն կարողանում

եմ շնչել: Ամբողջ կյանքում ես սեղմված բուռնքի նման եմ եղել:

**(Վիսկի է լցնում բաժակը):**

Խփող ջարդող բուռնքի նման եմ եղել: Հիմա պետք է բացեմ այս սեղմված մատներն ու շոշափեմ...

**(Նա բացում է մատները՝ կարծես օդը շոշափելու):** Գիտե՞ս հիմա ինչ է անցնում մտքովս:

**ԲՐԻՎ (անտարբեր).**— Ոչ, սը՛ր, չգիտեմ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻՎ.**— Հա՛-հա՛-հա՛... Ուզում եմ կյանք անել... կանանց հետ պատկել...

**(Բրիկի ժպտը փոքր-ինչ խամբում է):**

Այո, որդի՛... Եփվում եմ այդ ցանկությունից... Ես դեռ կին եմ ուզում, Բրի՛կ: Երևի չես հավատում, այո՞... Իմ վաթսունհինգամյակի օրը ես կին եմ ուզում, ոչ թե տորթ... Հա՛-հա՛-հա՛...

**ԲՐԻՎ.**— Այ թե ուժեղ ես եղել, հա... Իմ կարծիքով դա շատ տարօրինակ է:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻՎ.**— Տարօրինակ՞:

**ԲՐԻՎ.**— Ինչպես բացատրեմ... Ե՛վ տարօրինակ է և՛ հրաշալի:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻՎ.**— Դա ուրիշ բան: Որդի՛, ես հիմա եմ հասկանում, որ շատ քիչ եմ կյանք արել կանանց հետ: Ծատ հնարավորություններ եմ ձեռքիցս բաց թողել, որովհետև... զգուշացել եմ, զգուշացել եմ հասարակական կարծիքից: Թո՛ւմ... հիմա-րությո՛ւն: Ես հիմար եմ եղել, հիմար... Մահվան բարձրացող վարագույրն էր, որ ինձ ստիպեց այդ բանը հասկանալ: Ո հիմա, երբ այդ վարագույրը բարձրացել է, ես... կին եմ ուզում...

**ԲՐԻՎ.**— Ուրեմն ուզում ես կյանք անել, հա՞:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻՎ.**— Հա՛, գրողը տանի... Ձե՞ որ մորդ հետ քնել եմ...

Թող հիշեմ... Հա, հինգ տարի ստաջ, երբ ես վաթսուն, իսկ նա հիսունույթ տարեկան էր: Մայրդ ոչ մի անգամ էլ իմ դուրը չի եկել: Ոչ մի անգամ...

**(Նրանց խոսակցության պահին միջանցքում հեռախոսազանգ է լսվում: Մեծ Մայրիկը դեմքին չարաճճի արտահայտություն, ներս է մտնում, բացականշելով):**

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻՎ.**— Դուք խո՞ւլ եք... Ես պատշգամբի ծայրից լսում եմ հեռախոսի զանգը, իսկ դուք...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻՎ.**— Իդե՛ս, պատշգամբի դիմաց, բացի այս սենյա-



կից, հինգ ուրիշ սենյակներ ունենք: Ինչո՞ւ դու հենց այս սենյակով ես միջանցք գնում:

**(Մեծ Մադրիկը, դեմքին չարաճճի արտահայտություն, դուրս է գալիս):**

Ա՛յ քո... Հասկանում ես, որդի՛, երբ մայրդ սենյակից դուրս է գալիս, չեմ կարողանում հիշել, թե նա ինչի նման է... Բայց երբ նա վերադառնում է ու տեսնում եմ, թե ինչի է նման, ինչ-բոս ինձ ասում եմ... Երանի նայած չլինե՛ի... **(Նա ծիծաղում է իր կատակի վրա այնքան, միձե՛ն աղիքները ցավում են և դեմքը ծամածռելով լրջանում է:**

**Մեծղենկի խոսակցության պահին Բրիկը տեղից բարձրացել է ու կաղալով պատշգամբ է դուրս գալիս):**

Եսիր, այդ ո՞նչ:

ԲԲԲԳ. Գետում եմ՝ մի քիչ մաքուր օդ շնչեմ:

ՄԼԵՄ ՀԻՅԲԻԳ. — Գեռ կա՛ց, երիտասա՛րդ: Մի՛նչև վերջ լսիր, ինչ են ասում:

ԲԲԲԳ. Իսկ ետ կարծու ի վերջացրիր:

ՄԼԵՄ ՀԻՅԲԻԳ. — Այ, երիտասարդ, մեր գրույցը դեռ չի էլ սկսվել:

ԲԲԲԳ. Կեներք է ու սխալվե՛լի, որ ք. Գարբաղեռ ուզում էի մի քիչ ասուր օդ շնչել: Դեռից ասուր գեղատու է փչում:

ՄԼԵՄ ՀԻՅԲԻԳ. — Դավ ասի ու միտքս ու նորից տեղդ նստի՛ր:

**(Մի ամ գրի ծալքից ՄԼԵՄ Գարբի՛ի ձայնն է լսվում):**

ՄԼԵՄ ՀԻՅԲԻԳ. — Մի՛տք Թա՛լ... Ինչ՛ք ամեն կրեներք մեր գրու՛թի: Ես ու ինչու է ինձ չէիք զանգահարում: Ախր ես ամեն ինչ կատարարի:

ՄԼԵՄ ՀԻՅԲԻԳ. — Հյուսու Քրիստո՞ս... նա նորից խոսում է իմ պատասխան օրիորդ բրոջ հետ:

ՄԼԵՄ ՀԻՅԲԻԳ. — Նախապես, մի՛սս Սուլի: Այո, սպասում ենք, ասու ասի: Մեծ Հաղթիկը մեռնում է... քեզ տեսնելու ցանկությունից... Այո: Նախապես, մի՛սս Սուլի...

**(Մեծ Մադրիկը ցած է դնում ընկալուչը ու զվարթ ճիշ արձակում: Մեծ Հաղթիկը ազդադակում է ու փակում ականջները, երբ բոլոր է Երեց ոտնաձայները:**

**ՄԼԵՄ Մադրիկը խոսում է ներս):**

Մեծ Հաղթիկ, նորից միսս Սուլին էր զանգահարում... Մեծ-  
ղենկ ի՞նչ Գիտե՛ս, թե խեղճն ինչ է արել... Իր անձնական բը-

ծըշկին կանչել է Մենֆիս, որպեսզի նա բացատրի, թե ինչ բան է մեծ աղիքի փայտացումը... Ու հիմա զանգահարեց, որ հայտնի, թե սիրուն ինչքան հանգիստ է այդ լուրն ստանալուց հետո... Դե... թողեք ներս գամ...

**(Այդ պահին Մեծ Հայրիկը կնոջ վրա է սեղմել կիսաբաց դուռը):**

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.**— Չէ', չեմ թողնի: Ես քեզ ասացի, չէ', մյուս անգամ մեր սենյակով չանցնես: Դե հիմա ետ գնա մյուս սենյակներից մեկով:

**Մեծ ՄՍՅՐԻԿ.**— Մեծ Հայրի՛կ... Մե՛ծ Հայրիկ... Ա՛խ, Մե՛ծ Հայրիկ... Քիչ առաջ դու կատակով էիր չէ՛ այդ բաներն ասում: Դու ինչպե՛ս կարող ես նման բաները լուրջ ասել... սրտանգ...

**(Երեխաչի պես ձայնը նվազում է հեկեկոցից: Հետո նրա ունձայնները հեռանում են միջանցքով: Բրիկը, որ նորից հենակում է փորձում էր պատշգամբ գնալ. այժմ նստում է):**

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ես մորիցդ միայն մի բան եմ խնդրում, որ հանգիստ թողնի ինձ... Բայց չի հասկանում: Չի հասկանում, որ զգվեցնում է ինձ: Դե', նա ինձանից պոկ չի գալիս, որովհետև անկողնում երկար ժամանակ լավ եմ եղել հետը... Ծիշտն ասած, շոտ պետք է վերջ տայի դրան, բայց պատուիլը կարող կմնար: Անկողնում ես շատ լավ էի, որդի': Ասիտս, որ ինձ շատ եմ ծախսել նրա վրա... Ատում եմ, տղամարդը կարող է որոշակի չտրոլով... սլաքան անգամ ու վերջ: Ինչ որ է, ուժս դեռ տեղն է, Բրի՛կ: Ես պետք է մեկին գտնեմ, որ մնացածը նրա վրա ծախսեմ: Որդի՛, ինձ քնտիր մի կին է պետք: Նշանակություն չունի, թե նա ինչ արժե: Ես նրան... թանկարժեք մորթիների մեջ կթաղեմ... Հա՛-հա՛-հա՛... Կմերկացնեմ ու թանկարժեք մորթիների, անգին քարերի մեջ կխեղդեմ... Հա՛-հա՛-հա՛... Ես նրան կմերկացնեմ ու մինչև կոկորդը թանկարժեք մորթիներով, գոհարներով կզուգեմ... Հետո... հետո... կպատկեմ հետը... կլանք կանեմ խեղձախալու աստիճան... Հա՛-հա՛-հա՛...

**ՄեՅԻ (աշխույժով: Գուռն ետևից).**— Այդ ո՞վ է ծիծաղում:

**ԳՈՒՓՐ.**— Մեծ Հայրի՛կն է ծիծաղում:

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.**— Կեղտե՛ր... Այդ երկուսը կեղծավոր լրտեսներ են... **(Մոտենում է, ձեռքը դնում Բրիկի ուսին):** Բրի՛կ, տը-

զուտ էւ կրցանիկ եմ... Ձախակս, ես երջանիկ եմ, շահ տեր-  
անիկ... (Նրա շունչն հանկարծ կտրվում է: Կծում է վարի  
չրթուները, գլուխը երկչոտորեն սեղմում է սողայի գլխին, հե-  
տո շփոթված ու երկմտամբով մոտենում է այն սեղանին, որ-  
տեղ բաժակն էր դրել: Խմում է ու այնպես ծամածոտ դեմ-  
քր, կարծես աղիքները կտոր-կտոր են լինում: Բրիկը հան-  
կարծ հառաչում է ու ճիգով բարձրանում տեղից):

Քեզ ի՞նչ եղավ: Այնպես անհանգիստ ես, ասես, շալվարիդ  
մեջ ոչիլ կա: Ինչ-որ բան քեզ անհանգստացնո՞ւմ է:

ԲԲԳ — Աս, սր՛ք:

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Հը՞...

ԲԲԳ — Էս մի բանի եմ սպասում, բայց այն ուշանում է:

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Վա՛հ: Ի՞նչն է ուշանում...

ԲԲԳ (տխուր).— Կաթկթոցը չի լավում:

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Ասացիր՝ կաթկթո՞ց...

ԲԲԳ — Այո:

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Ի՞նչ կաթկթոց...

ԲԲԳ — Էս մինչև գլխիս մեջ կաթկթոց չլետմ, չեմ հանգստանում:

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Բան չհասկացա: Բայց դու ինձ վախեցնում ես:

ԲԲԳ — Մե՛, դու անկախ ինձանից է լինում:

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Ի՞նչը:

ԲԲԳ — Կտրեկուզ, որ լսում եմ գլխիս մեջ ու հանգստանում:

ՄԵՆ ԿՈՄՍՈՐԱՎՅԱՆ — Մե՛ն ասելուց, թե՛ դա ինչպես է կատարվում: Ուղղա-  
նիստ կան ինձանից... Դա նման է... Դա նման է...

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Նման է...

ԲԲԳ — Ինչ սրտոց կաթկթոցը, որ սկսվում է գլխիս մեջ, շոգ ցե-  
րկը դարձնում է զով գիշեր, հետո...

(Նստում է վեր՝ տխուր ձգտագով): ... այս բոլորին հաջոր-  
դում է... բարբաճը...

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ (գարմանախորեն երկար սուլում է: Հետո գնում,  
կտրվում է սպասի քիկանքում, բռնում է նրա ուտերը):

Չի տես Բրիտանոս... Բրի՛կ, ես մի տարտամ, որ դու այդ օրը  
կը կրկիր Տրա՛ն, դու... հարբեզող ես...

ԲԲԳ — Երասուցի ես, Մե՛ն Վարիկ: Էս հարբեզող եմ:

ՄԵՆ ՎԵՅՎԳ — Չա՛ կրնամ է՛ ես... բոլորովին աչքաթող եմ  
արեւ քեզ:

**ԲՐԻԿ.**— Մինչև գլխիս մեջ չեմ լսում այդ մեղմ կաթկթոցը, չեմ հանգստանում: Սուլորաբար ես այն ավելի շուտ էի լսում: Երբեմն պատահում էր՝ կեսօրից էլ շուտ... Բայց... այսօր այն ուշանում է: Երևի զարկերակներիս ակոհողը դեռ բավարար չէ: **(Վերջին ակնարկն անում է աշխարհով՝ բաժակը լցնելիս):**

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ա՛խ... ա՛խ... Մահը կախվել էր գլխիս ու աչքիս ոչինչ չէր երևում: Ո՞ւմ մտքով կանցներ, որ իմ հարազատ որդին քթիս տակ հարքեցող կդառնար:

**ԲՐԻԿ (բարենամարտյր).**— Հիմա քեզ համար ամեն ինչ պարզ է: - Զե՞ որ քո հիվանդությունը... Չե՞ որ քո հիվանդության մասին ճիշտ լուրեր են ստացվել:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Այո, այո: Ծիշտ է: Հիմա աչքերս բացվեցին... Իմ հիվանդությունը... պարզվեց...

**ԲՐԻԿ.**— Դրա համար եմ աւամ, եթե ի՞նձ թույլ տաս...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ո՛չ, թույլ չեմ տա:

**ԲՐԻԿ.**— ... Ես մենակ կնստեմ ակնբան, մինչև գլխիս մեջ լսեմ այդ կաթկթոցը: Ծիշտ է, դա ինքնաբերաբար է լինում, բայց մինչև մենակ չլինեմ... Ես պետք է մենակ լինեմ կամ ոչ մեկի հետ չխոսեմ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Որդի՛, դու շատ ժամանակ ես ունեցել լուր ու մենակ լինելու: Բայց հիմա ինձ հետ ես խոսում: Ի վերջո, ե՛ս եմ քեզ հետ խոսում: Նստի՛ր տեղդ ու լսի՛ր այնքան, քանի դեռ չեմ զգուշացրել, որ մեր գրույցն ավարտված է...

**ԲՐԻԿ.**— Բայց սա էլ մեր նախորդ գրույցների պես է: Իզուր է, իզուր... Դա... դա... տանջալի է, Մե՛ծ Հայրիկ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ոչինչ, թող տանջալի լինի: Բայց դու տեղիցդ չջարժվես: Ի՛նչ հեճակ...

**(Հենակը շարժում է սենյակի մյուս ծալքը):**

**ԲՐԻԿ.**— Բայց ես կարող եմ ոտքով... Ի՛նչ եթե ընկնեմ՝ սողալով...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Եթե չես ուզում ինձ լսել, կարող ես սողալով հեռանալ այս ազարակից: Այն ժամանակ, Հիսուսը վկա, դու ստիպված կլինես խմբիցդ մտրալ Աքիո Ռոուսոմ<sup>35</sup> հարքեցողների այդ կեղտոտ թաղամասում:

**ԲՐԻԿ.**— Մի վախեցիր, դրան էլ կհասնեմ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Զե՛... Այդ բանը չի լինի: Զե՛մ թողնի... Դու իմ հարազատ զավակն ես... Ես քեզ մարդ կդարձնեմ: Հիմա,

քանի որ ինձ մոտ ամեն ինչ կարգին է, քե՛զ էլ պետք է կարգի քերեմ...

ԲՆԻՍ.— Այո՞...

ԼԵՆԻՆ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո: Որովհետև այսօր «Ծըքսնըր» կլինիկայից գիտե՛ս ինչ լուր ենք ստացել... իմ հիվանդության մասին:

(Նրա դեմքը ցնծությունից շառագոմում է): Այդ մեծ հիվանդանոցում, գիտության քոլոր նվաճումների շնորհիվ նրանք բնորոշ են պարզել են... որ մեծ աղիքս մի փոքր փայտացած է... Իսկ ես վախից մտել էի... Ամբողջ նյարդերս բրզկրտիկ են... Ասում էի՝ հաճկարծ չլինի՞ աղ... կեղտոտ հիվանդությունից...

(Փոքրիկ մի աղջնակ սենյակ է վազում՝ երկու ձեռքի՞ բեմ-գպտիկան կրակներ: Նա ցատկոտում է և խենթացած կապի պես վորից սենյակից դուրս է փախչում, երբ Մեծ Հայրիկը ապտակում է նրան:

Լուսյան: Հայր ու որդի նաչում են միմյանց: Մի կին դրսում ուրախ քրքրում է):

Բայց երբ խնայա, որ... երբ կլինիկայից այդ լուրն իմացա, որստեղծած այնպես շունչ քաշեցի, որ... Ուետրիցս մի սար գրքովիս Բեյրութիսի՝ փոթորիկն ի՛նչ էր...

ԲՆԻՍ.— Դա դեռ ես անում գեղ պատմելից:

ԼԵՆԻՆ ՀԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ գեղամ Հիանալության կորս մի՛ տոր: Ո՛րք գեղամ էր պատմելից գեղամ ես, երկար ժամանակով ես զրեղամ, որդի. Դեպի դատարկություն: Մարդ-մեքենան ոչնչով ի ստորեկում ձեռք, քայտն, օձ կամ միջատ մեքենաներից: Գործատվես շատ սովելի բարդ կառուցվածք ունի: Հա: Ասում էի՝ չլինի աղ նիխանությունն է... Երկիրն օրորվում էր ոտքովիս սուկ: Երկիրն իջնում էր գլխիս կաթասի սև կափարի ի պես և չի կարողանում շնչել: Իսկ այսօր... այդ կափարիս բարձրագույն ու ես սուաչին անգամ ազատ շունչ քաշեցի... Բա՛ն՛ սարի կլիներ, որ ազատ շունչ չէի քաշել... Տեր Բեռտյան՝ Արդեն երեք տարի...

(Դրսում հրավատության տրաքցներ, ոտնաձայներ: Բրիկը երկար ու մառախոմ նաչում է հորը, հետո մի տեսակ վախեցած, Այսի է արձակում բթանցքերով, ցատկոտում է մի ոտքին ու, կահ-կորստիկն հենվելով, կաղալով անցնում է սենյակով, որպեսզի վերցնի հենակը:

Վերցնում է հենակը ու տազնապահար դուրս է գալիս պատըշ-  
գամբ: Հայրը բռնում է տղայի սպիտակ, մետաքսե ննջազգեստի  
թևքից): Լակո՛տ... Քանի դեռ բաց չեմ թողել, կմնաս այստեղ...

ԲՐԻԿ.— Ո՛չ, չեմ կարող մնալ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Գրո՛ղը տանի... կմնա՛ս... Կմնաս... ախպե՛րս...

ԲՐԻԿ.— Ո՛չ, չե՛մ կարող: Մե՛նք արդեն խոսեցինք... Դու ահա-  
գին խոսեցիր, բայց ոչնչի չհասանք, ոչնչի՛... Անընդհատ  
նույնը կրկնվում է: Դու ասում ես՝ ուզում եմ հետդ խոսել...

Բայց ամեն անգամ՝ նույնը... ոչ մի կարգին բան չես ասում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն իմ ասածներս ոչ մի նշանակություն  
չունե՞ն... Երբ ասում եմ, թե... ապրելու եմ... Երբ... մինչև  
հիմա վախենում էի, թե սող հիվանդությունն է... ու հաշիվ-  
ներս մաքրել էի կյանքի հետ...

ԲՐԻԿ.— Ա՛յս, դա՞ ես ուզում ասել... Այդ մասի՞ն ես ուզում խո-  
սել...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Լակո՛տ... Ուրեմն դա ոչ մի նշանակություն  
չունի՞ր քեզ համար...

ԲՐԻԿ.— Բայց... Դու ասացիր, որ ամեն ինչ պարզ է, դրա հա-  
մար ես...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ հիմա նստի՛ր տեղդ:

ԲՐԻԿ.— Դու բոլորովին քեզ կորցրել ես... Ինքդ էլ չես հասկա-  
նում, թե ինչ ես խոսում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ես ինձ բոլորովին չեմ կորցրել և գիտեմ ինչ եմ  
խոսում...

ԲՐԻԿ.— Ես ճի՛շտ եմ ասում:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դո՛ւ... դո՛ւ ես ինձ... խրատում, հարբեցո՛ղ  
լակոտ... Դո՛ւ ես ինձ... Նստի՛ր տեղդ, թե չէ թեղ կպոկեմ:

ԲՐԻԿ.— Բայց... Մե՛ծ Հայրիկ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչ որ ասում եմ, լսի՛ր: Այս տան տերը դեռ  
ես եմ: Դու պետք է գլուխդ մտցնես, որ այս տան տերուտնօ-  
րենը ես եմ... և միայն ես կարող եմ կարգադրություններ ա-  
նել...

(Մեծ Մայրիկը ներս է խոժում, իր մեծ, փարթամ ստինքները  
ցնցելով, հետո ձեռքերը սեղմում է կրծքին):

Իդա՛... Ի՞նչ գրողի ցավ ես կորցրել այստեղ: Դե՛... դո՛ւրս  
կորիր:

ՄԵՆՆ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, Մե՛ծ Հայրիկ... Ինչո՞ւ ես այդպես գո-  
ռում: Ես այլևս չեմ կարող դիմանա՛լ...

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ (ձեռնափի հակառակ կողմը ճակատին դնելով).—  
Կարիք գրողի ծոցը: (Մեծ Մայրիկը հեկեկալով նորից դուրս  
և վազում սենյակից):

ԲԲԻՎ (հանդարտ, տխուր).— Հիսուս Քրիստո՛ս...

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ (մոլեգնած).— Հա՛... ճիշտ որ... Հիսուս Քրիս-  
տո՛ս...

(Բրիկը թևն ազատում է նրանից ու կաղալով դեպի պատըշ-  
գամը գնում: Մեծ Հայրիկը Բրիկի թևի տակից քաշում է հեճակը,  
և մա թնկնում է կոտրած ծնկի վրա: Ցավագին ճշում է, հետո  
հանկում է աթոռը և ընկնում հատակին):

Մտալու խոզի՛ լակոտ...

ԲԲԻՎ — Մե՛ծ Հայրիկ... հեճակս տուր:

(Մեծ Հայրիկը հեճակը նետում է հեռու, որպեսզի Բրիկը չկա-  
թոցանա ձեռքը հասցնել): Մե՛ծ Հայրիկ, հեճակս տուր:

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ. — Ինչու ես խմում, խոզի՛ լակոտ:

ԲԲԻՎ — Զգիտեմ: Հեճակս տուր:

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ — Դե՛, Սիմոն տատ՛, խոնկը թողնելո՞ւ ես, թե՞ ոչ:

ՊԲԻՎ — Բազ՛ խեղճում եմ, նեղամբ տուր, տեղիցս քարձրա-  
նած:

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ — Կափե ձորքիս սրտտափստվիք: Ինչո՞ւ ես խը-  
ժամ Ինչու ես կանկրդ պե՛ս շոքսում... փողոցից գտած ինչ-  
որ գրվելի բանի պես...

ԲԲԻՎ (կանկրկնելով ձեկներին).— Մե՛ծ Հայրիկ, ես հեճկ կոտրած  
տարիս վրա լծվու. Այս շատ է ցավում:

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ. — Հրաշալի է՛... Ես շատ ուրախ եմ, որ ալկոհո-  
լիզ պես շատ չեմ բթացել ու... Ինչ-որ ցավ դեռ զգում ես...

ԲԲԻՎ — Ընց դու... Թափեցիր բաժակս...

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ — Ես թեզ հետ պայման եմ կապում: Մի՞նչև չա-  
տես, ինչես ես խմում, բաժակդ չեմ լցնի: Եթե ասես, ես իմ  
ձեռքով բաժակը կցնեմ ու կտամ քեզ:

ԲԲԻՎ — Ինչես եմ խմո մե՛...

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ.— Այո: Ինչո՞ւ:

ԲԲԻՎ — Տոբ խմեմ, կասեմ:

ՄԵՆՆ ՀԱՅՐԻԿ.— Կախ ասա՛, հետո:

ԲԲԻՎ — Ես մի բանով կասեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ բառով:

ԲՐԻԿ.— Զգվանքից:

**(Ժամացույցը հաճելի դողանջում է: Մեծ Հայրիկը անտարբեր հայացք է գցում ժամացույցին):**

Դե, մի բաժակ չե՞ս տալիս խմեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչի՞ց ես զգվում: Դու պետք է մի բանից զգվես, թե չէ հենց այնպես զգվելը... հիմարությունն է:

ԲՐԻԿ.— Հե՛նակս տուր:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Զլսեցի՞ր ինչ ասացի: Նախ հարցիս պատասխանիր:

ԲՐԻԿ.— Դե ասեցի... Խմում եմ, որ չզգվեմ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բայց, ինչի՞ց ես զգվում...

ԲՐԻԿ.— Դրա պատասխանը չեմ խոտաւայել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասա, ինչից ես զգվում, բաժակդ իմ ձեռքով կլցնեմ:

ԲՐԻԿ.— Դե՛, ես կարող եմ մի ուտքով... ցատկելով պատշգամբ գնալ: Իսկ եթե ընկնեմ, կարող եմ սողալ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն, այդքան շա՛տ ես ուզում խմել:

ԲՐԻԿ (հե՛նվելով մահճակալին ու բարձրանալով).— Զափից դուրս...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, եթե թույլ տամ խմես, կասե՞ս ինչից ես զգվում:

ԲՐԻԿ.— Իհարկե, սը՛ր, կփորձենք:

**(Ծերուհին խմիչք է լցնում ու հանդիսավոր մեկնում բաժակը: Բրի՛կի խմելու պահին լուռություն է տիրում):**

Դու երբեք լսե՛լ ես կեղծել բառ:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իհարկե: Դա հինգ դոլլարանոց այն բառերից է, որ էժանագին դիվանագետներն իրար երեսի են շարտում:

ԲՐԻԿ.— Գիտե՞ս, թե դրա իմաստն ինչ է:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Մի՞թե դա չի նշանակում ստել, միշտ խաբել... ամեն հարցում խաբել...

ԲՐԻԿ.— Ծիշտ եք, սը՛ր:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ որևէ մեկը խաբե՛լ է քեզ:

ԵՐԵՆԱՆԵՐ (խմբով, քեմից դուրս).— Մենք Մեծ Հայրիկին ենք ուզում տեսնե՛լ... Մեծ Հայրիկին ենք ուզում տեսնե՛լ...

**(Պատշգամբի դռանը երևում է Գուփրը):**

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (մոլեգնած).— Դուրս կորի՛ր, Գո՛ւփր:



ԳՈՒՓՐ.— Ներեցեք: (Մեծ Հայրիկը Գուփրի ետևից աղմուկով ծածկում է դռները):

ՄԵՆՆ ԸԱՅՐԻԿ.— Ո՞վ է քեզ խաբել: Գուցե Մարգրե՞թը: Դե՞...  
Նա ինչ-որ հարցում խաբե՞լ է քեզ, որդի՛:

ԲՊԻՎ.— Ո՛չ: Նա՛ ոչ: Ես դա կարող էի տեսնել:

ՄԵՆՆ ԸԱՅՐԻԿ.— Իսկ ո՞վ է խաբում, ի՞նչ հարցում:

ԲՊԻՎ.— Եթե մեկը ստեր...

ՄԵՆՆ ԸԱՅՐԻԿ.— Ուրեմն ինչո՞ւմն է քանը: Դե՞... Աստծո սիրույն,  
ասա՛, ի՞նչն է պատճառը, որ այդքան խմում ես:

ԲՊԻՎ.— Անբույք... ամբողջ հարցը...

ՄԵՆՆ ԸԱՅՐԻԿ.— Ինչո՞ւ ես ճակատդ շփում: Գլուխդ հո չի՞ ցա-  
վում

ԲՊԻՎ.— Չ՛ փորձում եմ...

ՄԵՆՆ ԸԱՅՐԻԿ.— Փորձում ես կենտրոնանալ... Ախր դու... դու ի  
վատովի չես, սրտիկեան ուղեղդ բոլորովին լիսկել է ալկոհո-  
լից. Ախր ուղեղդ լիսկել է սպիրտից...

(Երկիր ձեռքից խլամ է բաժանը): Դու ի՞նչ ես հասկանում  
տակադ ու կեղծկադ Գրո՛նք տանի, իսկ ես կարող եմ նույ-  
նիսկ գիրք գրել ադ մա՛զիս Չ՛, ս համբատում: Ես կարող եմ  
այդ մա՛զիս գիրք գրել, բայց այդ գրքով նույնիսկ սոսի ծայրը  
չեմ կարող բաժել Գրոսի-բաժրու ալն բարս կեղծիքները,  
սրտիկ տախտակն եմ ելել պե՛տապ առաքան տարի: Ցուցամո-  
բարս ռ... Մի բե՛ դա ետպոլեա կեղծիք չի: Պատկերացրու  
Սեռ Մաղթիկիս Նառ տանն որ գոցամոլությունն է աճում: Ախր

Ախր ես ետպոլեա չեմ կարողացել տանել այդ կնոջ տե-  
րը, ձայրը, հոտը . Նուսիսիկ սչն ժամանակ, երբ խաբել եմ  
երես Բրիե, ես խաբել եմ կանոնավոր կերպով... մեքենայի  
մե՛տի պեա Գե սոսի ձեռագրու, բաներ ասա, որ երբեք մըտ-  
բով չեմ տնկել, չես էլ պատկերացրել... Դե արի ցույց տուր,  
սր սկրում ես սոդ շան լակոտ Գուփրիին ու նրա կնոջը՝ Մեյի-  
ին, չունգիկեկի թաթակեկի պեա ճղճղան նրանց հինգ կա-  
պիկեկիին . Հիտու Քրիստո՛ս... Ես զգլում եմ նույնիսկ նը-  
բանդ տեարից: Արեղեղի... Տե՛ս, չհայած մահու չափ ձանձ-  
բատում եմ, բայց զնում եմ... Գնում եմ ու ձևացնում, իբր ք-  
տամ եմ այդ հիմեթ տերտերին:

Իսկ այդ բարս ակամբները... Թո՛ւհ... Մասուններ<sup>37</sup>... Թե-  
մեր... բարսը հիմարությունն է ու կեղծիք...

**(Ճազը ստիպում է նրան փորը սեղմել: Մեծ Հայրիկը փլվում է արթոռին: Նրա ձայնը ավելի խռպոտ ու նվազկոտ է դառնում):** Իսկ դու, չգիտեմ ինչու, բայց իմ դուրը գալիս ես: Մի տեսակ... անկեղծ զգացում եմ ունեցել քո հանդեպ: Այո: Միրո, հարգանքի... Միշտ... Իմ ամբողջ կյանքում ես մի անկեղծ ուխտ եմ արել... Երազել եմ հաջողակ ազարակատեր լինել: Դա նշմարտությունն է... Չգիտեմ ինչու, բայց այդպես է եղել. ես միշտ ապրել եմ այդ կեղծիքի հետ: Ինչո՞ւ դու էլ չպետք է ապրես: Գրո՞ղը տանի, դու ստիպված պետք է ապրես կեղծիքի ու ստի հետ: Դրանից բացի, էլ ուրիշ ինչի՞ հետ ապրես, երբ շուրջդ միայն կեղծիք է...

**ԲՐԻԿ.—** Այո, ար՛բ: Բայց... մի բան էլ կա, որի հետ կարելի է ապրել:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Այո՞: Ինչի՞ հետ:

**ԲՐԻԿ (բարձրացնելով բաժակը).—** Սրա հետ...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Բայց դա ապրել չէ: Դա նշանակում է ճողուպրել կյանքից:

**ԲՐԻԿ.—** Իսկ ես ուզում եմ ճողուպրել կյանքից:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Մարդ Աստծո... Ուրեմն ինչո՞ւ ինքնասպանություն չես գործում:

**ԲՐԻԿ.—** Որովհետև շատ եմ սիրում լսել:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Տեր Աստվա՛ծ... Բրի՛կ, քեզ հետ խոսել չի լինում:

**ԲՐԻԿ.—** Ներիք ինձ, Մե՛ծ Հայրիկ: Ծառ ափսոս:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.—** Ես քեզ մի բան եմ ուզում ասել, որդի՛... Մի բանի ժամ առաջ, երբ կլիմիկայից իմ հիվանդության մասին լուր չէինք ստացել, երբ մտածում էի, թե հերթս եկել է... մյուս աշխարհը գնալու...

**(Այս խոսքերը պետք է ասվեն բառերի հոսքով ու կրքոտ):**

... Դե, երբ չգիտեի, որ իմ հիվանդությունը քաղցկեղ չէ... պարզապես հաստ աղիքի փայտացում է, քո մասին էի մտածում, որդի՛: Մտածում էի՝ ժառանգությունն ո՞ւմ պիտի թողնեմ, երբ ամեն ինչ գլխիս փուլ գա: Բրիկի՞ն տամ, թե՞ ոչ... Ախր ես ատում եմ Գուսիքին ու Մեյիքին ու գիտեմ, որ նրանք էլ ինձ են ատում: Ես զզվում եմ նաև նրանց հինգ կապիկներից: Դե՛, նրանք էլ փոքրիկ մեյիքներ ու գուսիքներ են... Մըտածում էի՝ տա՞մ, թե՞ չտամ... Չէի կարողանում մի բան որո-

շել: Ես զգվում եմ Գուփրից, նրա հինգ կապիկներից և այդ քաճ Մեյիից: Մտածում էի՝ ինչո՞ւ պետք է իմ քսանութ հագար ակր<sup>38</sup> ամենաբերրի հողերը թողնեմ նրանց, ովքեր իմ ժառանգները չեն: Բայց... Բրի՛կ, ճիշտն ասած, մյուս կողմից էլ... մտածում էի՝ այս իմ ունեցած-չունեցածը, ինչպես կտակեմ մեկին, որի խելքը խմիչքի համար իրենը չի... Չնայած, նրան հավանում եմ կամ նույնիսկ սիրում:

Ինչո՞ւ պետք է այդպես վարվեմ, որ իմ տանը անպարտադարձությունն ու պոռնկությունն սերմանեմ: Մինչև հիմա ես ոչինչ չեմ վճռել: Իսկ հիմա էլ արդեն ստիպված չեմ, որովհետև ճգնաժամն անցել է: Ինձ մնում է սպասել ու տեսնել՝ խելքդ գլուխդ հավաքելո՞ւ ես, թե՞ ոչ:

ԲՐԻՎ.— Ծիշտ ես որոշել, Մե՛ծ Հայրիկ:

ՄԼՆ՝ ՀԱՅՐԻՎ.— Բայց դու այնպես ես խոսում, կարծես, հետդ կատակ եմ անում: Ես չեմ կատակում, լորջ եմ խոսում:

ԲՐԻՎ.— Իե՛, իհարկե, սը՛ր: Ես գիտեմ, որ չեք կատակում:

ՄԼՆ՝ ՀԱՅՐԻՎ.— Բայց իմ ժառանգության հարցը քեզ չի՞ հետաքրքրում:

ԲՐԻՎ (կազալով գնում է դեպի պատշգամբի դուռը).— Ոչ, սը՛ր, բորբալիե չի նետարկրում .. Ի՛նչ եք կարծում, մի քիչ չնայել եք մեր ծննդան սրբան եկկրում կրախտությունը... և գետիկ փշով տար գեղատար շեշեր: (Ես կանգնում է պատշգամբի դռան շեփե և այդ պահին գիշերային երկինքը լուսավորվում է կանաչ ու ոսկեգույն շողարձակումներից):

ՄԼՆ՝ ՀԱՅՐԻՎ.— Բրի՛կ... Սպասիր...

(Նրա ձայնը նվազում է: Հանկարծ Մե՛ծ Հայրիկի խիստ ու մուգ էություն մեջ քնքշության հասնող ինչ-որ երկչոտություն է նկատվում): Բրի՛կ, որդի՛... այնպես մի արա, որ մեր այս գրույցն էլ մյուսների պես կիսատ մնա... Այն գրույցների պես, երբ ինչ-որ պատճառով հիմար բաների մասին խոսելով, հիմնականը չէինք ասում: Ծիշտն ասած, ինձ միշտ թըվացել է, որ ինչ-որ բան... ինչ-որ բան չենք ուզում իրար ասել: Որովհետև մեզանից ոչ մեկը մյուսի նկատմամբ... այնքան էլ ազնիվ չէ...

ԲՐԻՎ.— Մե՛ծ Հայրիկ, ես ոչ մի անգամ քեզ չեմ խաբել:

ՄԼՆ՝ ՀԱՅՐԻՎ.— Իսկ ե՞ս... խաբե՞լ եմ քեզ:

ԲՐԻՎ.— Ոչ, սը՛ր:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Դե՛... Փա՛ոք Աստծո, մեր տանը գոնե երկու հոգի կան որ իրար չեն խաբել:

**ԲՐԻԿ.**— Բայց մենք ոչ մի անգամ կարգին չենք խոսել իրար հետ:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Հիմա կարող ենք խոսել:

**ԲՐԻԿ.**— Մե՛ծ Հայրիկ, ինձ թվում է... այնքան էլ շատ բան չկա ասելու:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Դու գտնում ես, որ խմելը կեղծիքից փրկվելու միակ միջոցն է, հա՛...:

**ԲՐԻԿ.**— Դու ուզում էիր իմանալ խմելուս պատճառը, ես էլ ասացի:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Բայց... Գրո՛ղր տանի, Բրի՛կ... Խմելուց բացի, ուրիշ միջոց չկա՞ զգվանքը սպանելու: Հը՞...:

**ԲՐԻԿ.**— Առայժմ միայն խմելով... Միայն խմելով, սը՛ր:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Իսկ մի ժամանակ... Հը՞...:

**ԲՐԻԿ.**— Մի ժամանակ, Լրբ Լրիտասարդ Լի ու հավատ ունեի, կարծում էի, թե մարդիկ խմում են, որպեսզի մոռանան, որ այլևս երիտասարդ չեն ու հավատ չունեն:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Հավատ չունեն... Ինչի՞՞նկ պատճառ...

**ԲՐԻԿ.**— Հավատի...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ինչի՞:

**ԲՐԻԿ.**— Հավատի:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ծիշոն ասած, ես չեմ հասկանում, թե դու ինչի մասին ես խոսում... Երևի ինքդ էլ չգիտես, թե ինչ է հավատը: Բայց եթե դեռ մարգիկ ես, եթե գոնե մի քիչ մարգիկի արյուն կա քո մեջ, նորից կարող ես մեկնաբան դառնալ և...

**ԲՐԻԿ.**— Ուզում ես նորից նստեմ ապակե արկղի մեջ ու հետևեմ այն խաղերին, որոնց չե՛մ մասնակցում: Այո՞... Մեկնաբանել ֆուտբոլիստների այն հմարները, որ այլևս ի վիճակի չե՛մ կատարելու: Հուզվեմ, գլուխս կորցնեմ, ցույց տամ նրանց վրիպումներն ու սխալները, որոնց ոչնչով չեմ կարող օգնե՛ր: Եվ այդ բոլորին դիմանալու համար, վիսկիին կոկա-կոլա խառնեմ ու խմեմ... Ուշ է, Մե՛ծ Հայրիկ... Ես կշտացել եմ այդ ամենից... Ես ետ եմ ընկել ժամանակից... Այն ինձանից ավելի շուտ է վերջնագծին հասել:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ես տեսնում եմ, որ դու խոսքը կտորն ես գրում:

ԲԲԻԿ.— Դու շա՞տ հարբեցողների ես ճանաչում:

ՄԵՆ ԼԱՅՐԻԿ (թեթևակի քմծիծաղ տալով).— Հա, իհարկե: Ծա-  
տերի՞ն գիտեմ:

ԲԲԻԿ.— Իսկ նրանցից մեկնումեկը կարո՞ղ է քեզ ասել, թե ինչու  
է հարբում:

ՄԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Այո... դու խոսքը կտորն ես գցում: Ինչպես քիչ  
ստաշ, երբ ասում էիր, թե խմում ես, որ չզզվես մարդկանց  
ստերից: Հիմարություն... Գրո՞ղը տանի, քո ասածներն ին-  
չբուսն տոկոսով կասկածելի են: Եթե շարունակես, մնացած-  
ներին էլ չեմ հավատա:

ԲԲԻԿ.— Ի՞նչ է, պարտավոր եմ ինչ-որ պատճառ ցույց տալ, որ  
ինձ վիսկի տա՞ս:

ՄԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ, որդի՛, դու սկսեցիր խմել այն օրից, երբ  
բովերո՞՛ Աքիփրը մեռավ:

(Հինգ վառկյանի չափ լուծություն: Հետո Բրիկն անհանգիստ  
շարժում է անում և հենակը վերցնում):

ԲԲԻԿ — Գրանով ի նչ ես ուզում ասել:

ՄԵՆ ԼԱՅՐԻԿ — Այննչ:

(Բրիկը, հենակը թիկթիկացնելով, հապշտապ քարշ է գա-  
լիս, խոստովելով Ռոբ ուշադիր, սեևտոն հաշայքից):

Ըստդ Գրանիտ ու Մեվիտ . երանց կարծիրով քո և Աքիփրի  
մի-ի ինչ որ բան է եղել... ինչ-որ հիվանդագին բան...

ԲԲԻԿ (կտեղմելով այնպես, կարծես սեղմել են պատին).— Իմ  
ու Աքիփրի միջև ի նչ...

ՄԵՆ ԼԱՅՐԻԿ.— Գե... ճիշտն ասած... քո և Աքիփրի մտերմու-  
թյունն ո՞նչ ինչ-որ աննորմալ բան կար...

ԲԲԻԿ.— Ա՛ր, այո՞... ուրեմն նրա՞նք էլ են այդպես մտածում:  
Իսկ ես կարծում էի միայն Մեզգին է...

Բրիկի անտարբերությունն, ի վերջո, տեղի է տալիս: Նրա  
սիրտը սկսում է բարախել, ճակատը քրտնում է, շնչառությունն  
տվելի է արագանում, ձայնը խռպոտում է:

Հիմա նրանք երկուսն էլ, ըստ որում Հաչիկը ամաշելով,  
տանցահար, իսկ Բրիկն անզուսպ կրքոտությամբ, քննարկում են  
տեևնուարին, անբույսատրելի մի բան՝ որ Աքիփրը մեռել է, որպես-  
ցի Բրիկին ու իրեն գերծ պահի կասկածանքներից ու բամբա-  
սանքից: Գուցե այն փաստը, որ եթե նման կասկածի համար հիմք  
լիներ, նրանք կծխտեին այդ, որպեսզի «պահպանեն իրենց դեմ-

քը» շրջապատող աշխարհում, ընկած է այն «կեղծիքի» հիմնահիմքում, որի նկատմամբ ունեցած իր զգվանքը Բրիկը ուզում է խեղդել վիսկու մեջ: Հնարավոր է, որ հենց դա է նրա անկման գլխավոր պատճառը: Իսկ գուցե Բրիկի համար դա հենց այն «կեղծիքի» դրսևորումներից միայն մեկն է, ընդ որում, ոչ ամենակարևորը: Պիեսի նպատակը մի մարդու հոգեբանական պրոբլեմի լուծումը չէ:

Ես իմ առջև բոլորովին այլ խնդիր եմ դնում՝ փորձել որսալ, ինչպես ցանցով թռչուն են որսում, մի խումբ մարդկանց փոխհարաբերությունների բնույթը, ընդհանուր ճգնաժամի ամպրոպաբեր ամպերից լիցքավորված մարդկանց ապրումների տազնապալից, սարսուռն, երերուն խաղը: Բացահայտելով պիեսի գործող անձի բնավորությունը, պետք է որոշ բան թողնել չսաված, գաղտնի, որովհետև կյանքում ոչ մի բնավորություն, ոչ մի էություն լիովին չի բացահայտվում:

Այս հանգամանքը շրջապատողին չի ազատում օրինաչափ հստակությամբ ու մանրագին դիտելու և ուսումնասիրելու պարտականությունից, բայց նա պետք է խուսափի «արտոնագրված» եզրակացություններից, մակերեսային մեկնաբանություններից, որոնք պիեսը սուս պիես են դարձնում և ոչ թե թակարդ, որը կոչված է որսալու մարդկային կյանքի կենդանի ճշմարտությունը:

Հաջորդ պատկերը պետք է խաղացվի մեծ լարվածությամբ և զսպված ուժով, որին պետք է գումարվի այն ամենը, ինչ մղում է չսաված:

Իսկ... ձեզանից բացի ուրիշ էլ ո՞վ է կասկածում: Հը՞... քանի՞ հոգի գիտեն, որ Սքիփրն ու ես եղել ենք...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (հանգիստ).— Մի բուպե... մի բուպե սպասիր, որդի՛: Ջահել ժամանակ ես անընդհատ դեսուդեն եմ թափառել... ամբողջ երկրով մեկ...

ԲՐԻԿ.— Բայց դա ի՞նչ կապ ունի...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ասացի՛ մի բուպե սպասիր... Ես թափառել եմ, թափառել ամբողջ երկրով մեկ, մինչև դարձա...

ԲՐԻԿ.— Ուրիշ էլ ո՞վ է կասկածում ինձ ու Սքիփրին:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Բնում էի թափառաշրջիկների օթևանատներում, երկաթուղային քանդած տնակներում... որ ժամանակին փրկության բանակիցն էին եղել, ամենահետին հյուրանոցների կեղտոտ համարներում, մինչև դարձա...

ՎՐԻԿ.— Դու էլ ես կասկածում, դու էլ... Դրա համար ես ինձ «իմ այլատերված որդի» անվանում: Թերևս, այդ պատճառով էլ ինձ ու Մեզգիին այդ երկու պատավ «քույրիկների»՝ Ջեկ Սթրոուսի ու Փիթր Օշեյլոյի սենյակում տեղավորեցիր... այս երկ-տեղամեկ մահճակալին, որի վրա էլ երկուսը մեռան...

ԼԼԸՆ ԸՆՆՅՐԻԿ.— Դե... նրանց հասցեին բան չստես...

(Հանկարծ պատշգամբի դռների մեջ երևում է Պատվելի Թուկերը, գլուխը աննպատակ ցցած, կղերականներին հատուկ շինծու ժպիտը դեմքին՝ որսորդի՝ թռչուններին գայթակղելու սուղոցի պես անկեղծ, բարեպաշտ կեցվածքով, առօրյա կեղծավորությամբ:

Ինձ Հայրիկը դժգոհությամբ հոգոց է հանում, երբ երևում է Թուկերը):

Ինչ ես փնտրում, տերտե՛ր...

ԿԼԵՄԵՆԵ ԹՐՈՒՆԿ.— Տղամարդկանց գուգարանը: Հի՛-հի՛-հի՛-նի

ԼԼԸՆ ԸՆՆՅՐԻԿ (շինծու բաղաբավարությամբ).— Նորից գնացեք մին ե պատշգամբի վերջը, Պատվելի՛ Թուկեր և մտեք իմ նրն-տանտանովես կարած գուգարանը. էթե չգտնեք, գրո՛ղը տանի, որևե մեկին մտրցվեք տեղը...

ԿԼԵՄԵՆԵ ԹՐՈՒՆԿ — Ին, սպասակորսորտան: (Նա դուրս է գը-նում գոնամակ ժպտալով):

ԼԼԸՆ ԸՆՆՅՐԻԿ — Դե բայեամ, որ գտնե իր տանը մարդ ազատ խոփ:

ԼԼԸՆ — Այ բեյ տպե՛ր...

ԼԼԸՆ ԸՆՆՅՐԻԿ (ընդհատելով Բրիկին, որն ուզում է շարունա-ել ).— Մինչև 1910 թիվը գլխովս շատ բաներ անցան: Ծա-տեկին ճանաչեցի: Հիտու Քրիստո՞ս, չափից դուրս թափա-ռելուց այդ տարի պարտքով վերցրած կոշիկներս բոլորովին մաշվել էին: Իսկ մի օր, կես մղոն անցնելուց հետո թուա շուն տեղավորվող դեղին բեռնատարից ու քնեցի բամբակի վագո-տամ: Հենց այդ տարին էլ Ջեկ Սթրոուն ու Փիթր Օշեյլուն ինձ օգտան տվին: Նրանք ինձ վերակացու նշանակեցին այս ա-գարանում, որը տեսնում ես, թե ինչ է դարձել: Հետո, երբ Ջեկ Սթրոուն մեռավ... ծերուկ Փիթր Օշեյլուն սկսեց ծոմ պա-նել... ինչպես շներն են վարվում, երբ նրանց տերը մեռնում է. Խեղճն այնքան ժամանակ հաց չկերավ, մինչև ինքն էլ մեռավ...

ԲՐԻԿ.— Հիսուս Քրիստո՛ս...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ուզում եմ ասել, որ ինձ ծանոթ եմ այնպիսի...

ԲՐԻԿ (կուստորեն).— Սքիփը մեռած է, իսկ ես... ծոմ չե՛մ պահում... Հա՛...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ձե՛: Բայց դու նրա մահվանից հետո սկսեցիր խմել:

(Բրիկը պտտվում է հենակին ու գոռալով բաժակը շարտում է):

ԲՐԻԿ.— Դո՛ր էլ ես կասկածո՛ւմ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Սը՛ս... (Պատշգամբից ոտնածայներ են լսվում: Կանացի քրքոց: Մեծ Հայրիկը մոտենում է պատշգամբի դռանը):

Հեռացե՛ք... Պարզապես բաժակը կոտրվեց:

(Բրիկը բոլորովին փոխվել է. այդպես հանդարտ լեռն է փոխվում՝ հանկարծակի կրակե բոցեր արձակելով):

ԲՐԻԿ.— Դո՛ր էլ ես այդպես կարծում, հա՛... Կարծում ես Սքիփրն ու ես... Սքիփրն ու ես... միասին... արվամոլությունն ենք արել...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Լո՛ի՛ր...

ԲՐԻԿ.— Դրա համա՛ր ես դու...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե մի քուպե լո՛իր...

ԲՐԻԿ.— Կարծում ես Սքիփրի ու իմ միջև կեղտոտ բա՛ն է եղել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Ինչո՛ր ես ձայնդ բարձրացնում: Ինչո՛ր ես...

ԲՐԻԿ.— Դո՛ր էլ Սքիփրի մասին այդ կարծիքին ես:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— այդպես հուզվում: Ես ոչ մի կարծիք էլ չունեմ:

Պարզապես քեզ ասում ե՛մ, որ...

ԲՐԻԿ.— Կարծում ես, Սքիփրն ու ես էլ այդ երկու կեղտոտ ծերունիների պե՛ս ենք եղել:

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե՛, դա այդեն...

ԲՐԻԿ.— Այդ Սթրոտի ու Օչելլոյի պե՛ս: Այդ երկու... արվամոլների՛... Այդ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Դե մի քուպե լո՛ի՛ր...

ԲՐԻԿ.— Կեղտոտ գույգի պե՛ս: Ուրեմն դո՛ր էլ...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Լո՛իր...

ԲՐԻԿ.— ես այդպես կարծում...

(Բրիկը կորցնում է հավասարակշռությունն ու ընկնում է ծղնկ-



**Աերին՝ ձևացնելով, իբր, ցավ չի զգում: Հենվում է մահճակալին ու բարձրանում տեղից):**

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.—** Հիսուս Քրիստո՛ս... Թո՛ւհ... Ձեռքդ տուր... բարձրացիր:

**ԲՐԻԿ.—** Չէ՛, քո ձեռքն ինձ պետք չէ:

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.—** Իսկ քոնն ինձ պետք է: Դե՛, բարձրացիր...

**(Մեծ Հայրիկը բարձրացնում է տղային՝ սիրալիք գրկելով նրան):** Քրտինքի մեջ կորել ես, որդի՛: Այնպես ծանր ես շընչում, կարծես, վազել ես, որ մեկի առաջը կտրես...

**ԲՐԻԿ (պոկվելով հոր գրկից).—** Դու վիրավորում ես ինձ, Մե՛ծ Հայրիկ: Դու... դու վիրավորում ես ինձ, այդպես անտարբեր խոսելով մի հարցի մասին, որ... **(Հեռանում է հորից):**

Մի՞թե չես հասկանում, թե մարդիկ ինչքան վատ են զգում, երբ իրենց հասցեին... Մի՞թե չես հասկանում, թե որքան են վիրավորվում... Երբ Միսսիսիպիի համալսարանում լսեցինք, թե ինչպես մի տղա, որ Սքիփրի հետ ուսանողական եղբայրության անդամ էր, փորձել էր հակաբնական, կեղտոտ բան անել...

Գիտե՛ս ինչ արեցինք նրան: Ստիպեցինք, որ մաքրվի համալսարանից: Նա հեռացավ... նա ստիպված փախավ...

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.—** Ո՛ր...

**ԲՐԻԿ.—** Վերջերս լսեցի Հյուսիսային Աֆրիկայում է:

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.—** Իսկ ես ավելի հեռվից եմ վերադարձել: Ես քիչ առաջ եմ եկել լուսնի մյուս կողմից... մեռյալների երկրից... դրա համար էլ ինձ դժվար է վախեցնել...

**(Նա քայլում է բեմով՝ նայելով հանդիսատեսին կողմը):**

Մի խոսքով, իմ շուրջը միշտ էլ այնքան տարածություն է եղել, որ կարող էի սպրել իմ շնորհքով, ստանց ուրիշների մտքերով վարակվելու: Իմ լայնարձակ պլանտացիաներում կարելի է բամբակից ավելի կարևոր բան աճեցնել... Համբերություն՛ն... Իսկ ես աճեցրել եմ այդ համբերությունը...

**(Թրջվում է Բրիկի կողմը):**

**ԲՐԻԿ.—** Ի՞նչ է, չի կարող... անսովոր մտերմություն լինել երկու տղամարդկանց միջև. իսկական, խոր, խոր բարեկամություն, որ հիմնված է հարգանքի ու ինչ-որ մաքուր, ազնիվ զգացու մի վրա, ստանց որևէ...

**Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.—** Տե՛ր Աստվա՛ծ... իմարկե կարող է:

**ԲՐԻԿ.**— ... արվամոլության կասկածի:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ես Մեյիին ու Գուսիրին ասացի, որ...

**ԲՐԻԿ.**— Մեյին ու Գուսիրը կեղտի սառնարաններ են... ուր կեղտոտ ստեր են պահում, որպեսզի չփչանան: Իմ ու Սքիփրի միջև մաքուր ու ճշմարիտ մի բան կար... մեր ընկերությունը միշտ մաքուր է եղել այնքան ժամանակ, բանի դեռ Մեզգիի գլուխը չմտավ այն միտքը... այն կեղտոտ կասկածանքը, որի մասին հիմա խոսում ես: Մեր ընկերությունն այնքան հազվագյուտ էր, որ չէր կարող նորմալ թվալ: Երբ երկու մարդկանց միջև որևէ մաքուր զգացում է լինում, հազվադեպ է պատահում, որ այն նորմալ ընթանա: Ա՛հ, հաճախ նա ձեռքը ուսիս էր դնում, կամ ես էի... Գուցե մեր ընկերությունն անսովոր էր նաև այն պատճառով, որ մրցամարտից հետո, հյուրանոցի սենյակում քնելուց առաջ, ձեռքներս հասցնում էինք իրար ու բարի գիշեր մաղթում: Հա... իսկ մի երկու անգամ մենք...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Բրի՛կ, բայց ոչ մեկն էլ ձեր ընկերությունը... ոչ մեկն էլ ձեր արածը աննորմալ բան չի համարում:

**ԲՐԻԿ.**— Ուրեմն սխալվում են... Ես ու Սքիփրը այնքան մաքուր ու ազնիվ ընկերներ էինք, որ նորմալ չի կարելի համարել:

**(Երկար ժամանակ երկուսով նայում են ուղիղ իրար աչքերի մեջ: Այդ լարվածությունը թուլանում է ու, կարծես ձանձրանալով, երկուսն էլ գլուխները կախում են):**

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Հա, իրոք որ... խոսելը շատ է դժվար...

**ԲՐԻԿ.**— Իհարկե, սը՛ր: Դրա համար էլ ասում եմ՝ արի վերջացնենք:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Իսկ ինչո՞ւ Սքիփրը շարքից դուրս եկավ: Ինչո՞ւ դու հարբեցող դարձար:

**(Բրիկը հորից նայում է հորը: Նա հոգու խորքում ակամա, արդեն վերջնականորեն որոշել էր հորը հայտնել, որ նա մեռնում է քաղցկեղից: Մի բան, որը թեև ամենախիստ վիճարանության պահին կարող էր անթույլատրելի պատասխան լինել, բայց մյուս կողմից Բրիկը դրանով կկարողանար հաշիվները փակել հոր հետ):**

**ԲՐԻԿ (չարացած).**— Ծատ լավ: Ծատ լավ է Մեծ Հայրիկ, որ դու ես այդ մասին հարցնում: Վերջապես մենք կարող ենք քո ուզած... անկեղծ խոսակցությունն սկսել: Հրաժարվելու հա-

մար արդեն շատ ուշ է, որովհետև ստիպված պետք է յուրաքանչյուր մանրուք բացատրենք:

**(Կաղալով, նորից ետ է գնում խմիչքների պահարանի մոտ: Բացում է սառույցի կաղապարը, վերցնում արծաթե ունելիք, սքանչանում դրա փայլով):**

Մեզզին հայտարարում է, իբր ես ու Սքիփը Միսսիսիպիի համալսարանից հետո դարձանք պրոֆեսիոնալ ֆուտբոլիստներ միայն այն պատճառով, որպեսզի միշտ միասին լինենք, որ մենք վախենում էինք չափահաս լինելուց...

**(Քաղում է բեմում, ոտքը քարշ տալով ու հենակը թխկթըխկացնելով: Խոսում է Մեզզիի պես՝ երգեցիկ ձայնով: Ընկնված տեսք ունի, ողբերգականորեն հրապուրիչ հայացքը սևեռում է. նման է այն մարդուն, որը միայն ճշմարտությունն է ասում և դըրանով գերում հանդիսատեսին):**

Դե, ուզում էինք նորից շարունակել մեր փոխանցումները, այդ երկա՛ր-երկա՛ր, բա՛րձր-բա՛րձր փոխանցումները, որ ոչ մի հակառակորդ չէր կարողանում խափանել... մեր հոչակավոր «օղալին» հարձակումները... Հետո... այդ ամառ Մեզզին հարցը կտրուկ դրեց: Ասաց՝ կամ հիմա պետք է ամուսնանանք, կամ՝ երբեք... Եվ ես ամուսնացա...

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչպե՞ս էր Մեզզին... անկողնում:

ԲՐԻԿ (դժկամորեն).— Հրաշալի էր... Նմանը չէիր գտնի...

**(Մեծ Հայրիկը գլխով է անում. կարծես, նախօրոք գիտեր այդ մասին):** Այդ աշնան վերջերին Մեզզին «Դիքսի Սթարզ» թիմի հետ մրցումների գնաց: Նա իր գուզընկերոջ հետ հրաշալի շոու<sup>39</sup> արեց. աշխարհի լավագույն ֆուտբոլիստների շոուն... Ուղղակի ապշեցուցիչ էր... Մեզզին արջի կաշվից կարած բարձր գլխարկն էր դրել, որը մենք կիվեր՝ զինվորական գլխարկ ենք անվանում: Հագել էր կզաքիսի մորթուց կարմիր բանկոնը... Խելքին ինչ փչեր անում էր... Ի՞նչան մեր հաղթանակի, նախօրոք, հյուրանոցներում պարերեկույթի սրահներ էր վադձել և մտքով իսկ չէր անցնում չեղյալ հայտարարել պատվերը... երբ մեր թիմը պարտվեց... Մեզզի կատուն... Հա՛-հա՛-հա՛...

**(Մեծ Հայրիկը գլխով է անում):**

Մյուս կողմից էլ Սքիփը... նա ինչ-որ տեղ ուներ, որ բը-

ծիշկները չէին կարողանում ախտորոշել, իսկ ես վնասվածք ստացա... Դե, լուրջ բան չկար: Ռենտգենյան ուրվանկարը բուրսիտ<sup>40</sup> ցույց տվեց... Մեր խաղը նայեցի հեռուստատեսությամբ, հիվանդանոցի մահճակալին պատկած ու տեսա Մեզգիին՝ Սքիփրի կողքին. Սքիփրին խաղից հանել էին՝ կանոնները խախտելու և թույլ խաղալու համար... Խանդից վառվում էի, երբ Մեզգիին սեղմում էր Սքիփրի ձեռքը, սեղմվում էր նրան... Գիտե՞ս, իմ կարծիքով Մեզգիին մի տեսակ իրեն լքված է զգացել և երբեք էլ մտերիմ չի եղել ինձ հետ... Դե՛, ճիշտն ասած, մենք բացի անկողնուց, ուրիշ ոչ մի տեղ մտերիմ չենք եղել... Իսկ դա նման է ցանկապատին նստած երկու կատուների մտերմությանը...

Մեզգիին այս անգամ սկսեց խեղճ Սքիփրին խելքից հանել: Դու լավ գիտես, Սքիփրն ընդամենը միջակ ուսանող էր քոլեջում: Մեզգիին նրա գլուխն այն կեղտոտ, սուտ միտքը մտցրեց, թե մենք՝ ես ու Սքիփրն էլ այն պատավ արվամուկների՝ Ջեկ Սթրոուի ու Փիթր Օչելլոյի պես ենք իրար հետ... Որ մեր ընկերությունը ուղղակի տեճչանքի արդյունք է: Իսկ խեղճ Սքիփրը, որպեսզի ապացուցի, որ դա սուտ բամբասանք է, պատկում է Մեզգիին հետ... իսկ երբ այդ պատկելուց բան դուրս չի գալիս, խեղճը կարծում է Մեզգիի ասածները ճիշտ են... Այդ օրվանից Սքիփրը իրեն կորցրեց, երկու կտոր եղավ փտած փայտի պես... Երբեք չէի տեսել, որ մարդ այդքան շուտ... հարբեցող դառնար ու արագ մեռներ...

Հիմա գո՞հ ես, Մե՛ծ Հայրիկ:

**(Բրիկի խոսելու պահին Մեծ Հայրիկը մտովի առանձնացնում է Էսկանը երկրորդականից: Հիմա նայում է որդուն):**

Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.— Իսկ դու գո՞հ ես:

ԲՐԻԿ.— Ինչի՞ց գոհ լինեմ:

Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.— Քո կիսատ-պուտ, հիմար պատմությունից:

ԲՐԻԿ.— Ինչո՞ւ էին իմ ասածները հիմարություն... կիսատ-պընատ:

Մեծ ՀԱՅՐԻԿ.— Որովհետև չես ասում այն ամենը, ինչ եղել է, լրիվ չես պատմում: Ի՞նչը բաց թողեցիր... հիշո՞ւմ ես:

**(Միջանցքից հեռախոսազանգ է լսվում: Բրիկը, կարծես ինչոր բան հիշելով, նայում է այնտեղ ու ասում):**

ԲՐԻԿ.— Հա... Սքիփրը միջքաղաքային հեռախոսով զանգ տվեց

ինձ ու քանի որ հուզված էր, սկսեց խոստովանել... Իսկ ես լսափողը դրեցի: Դա մեր վերջին խոսակցությունը եղավ...

(**Հեռախոսազանգը խլանում է, երբ ինչ-որ մեկը պատասխանում է հանգիստ ու պարզորոշ ձայնով**):

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ուրեմն լսափողը դո՞ւ դրեցիր:

**ԲՐԻԿ.**— Հիսուս Քրիստոսը վկա... ակիր...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Այնուամենայնիվ, մենք պարզեցինք այն կեղծիքը, որից զգվում ես ու հարբում: Մինչև հիմա դու խոսքը կտտրն էիր գցում: Դու ոչ թե կեղծիքից, այլ ինքդ քեզանից ես զգվում: Դու... գերեզման ես փորել ընկերոջդ համար, նըրան հրել-զցել ես փոսը... փոխանակ միասին ճշմարտության երեսին նայելու...

**ԲՐԻԿ.**— Ես պետք է նրա ճշմարտությունն ասեի, ոչ թե իմը:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Ծատ լավ: Թող նրա ճշմարտությունը լինի: Բայց դու ճշմարտության երեսին չես նայել...

**ԲՐԻԿ.**— Իսկ ո՞վ կարող է դիմանալ ճշմարտության հայացքին:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Դե՛... նորից խոսքդ կտտրը մի գցիր, որդի՛:

**ԲՐԻԿ.**— Կարո՞ղ ես ասել, թե ինչ են նշանակում այս բոլոր շքանորհավորանքները... Մեծ Հայրի՛կ, քո ծննդյան տարեդարձին նվիրված այս բոլոր մատթանքները... Բոլորը քեզ քաջատողջություն են մատթում, երկար տարիների կյանք են ցանկանում, մինչդեռ բոլորը, բացի քեզանից, գիտեն որ դու ոչ մի... որ դա... լինելու բան չէ...

(Նա, ով խոսում է հեռախոսով, բարձր, սուր քրքջում է: Հետո այդ ձայնը դառնում է պարզորոշ ու լսելի: «Չէ, չէ, դու սխալ ես հասկացել: Հա... ասում եմ, սկզբից մինչև վերջ սխալ ես հասկացել... Այո, հիմա՞ր ես, ինչ է»):

Բրիկը հանկարծ շնչասպառ է լինում՝ գլխի ընկնելով, որ քաջահայտել է վտանգավոր գաղտնիքը: Կաղալով մի քանի քայլ է անում, հետո սահմոկում է ու առանց հոր աչալսված դեմքին նայելու, ասում է):

Դե լավ, արի դուրս գանք ու...

(Մեծ Հայրիկը հանկարծ առաջ է գալիս, ճանկում է տղայի հեռակը, կարծես այն զենք լինի, որի համար մաքառում են):

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Չէ՛, չեմ թողնի: Ոչ մեկս էլ դուրս չի գալու: Քիչ առաջ ինչ ասացիր, հը՞...

**ԲՐԻԿ.**— Չեմ հիշում:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.** — Հիշեցնեն: Դու ասացիր, «ինչ են նշանակում քաջատոջության այս մաղթանքները, երբ բոլորը, բացի քեզանից, գիտեն, որ դա լինելու բան չէ»:

**ԲՐԻԿ.** — Գրո'ղը տանի... Մոռացիր այդ ամենը, Մե'ծ Հայրիկ, մոռացիր դրանք: Արի պատշգամբ դուրս գանք ու նայենք քո ծննդյան տարեդարձին նվիրված հրավառությունը:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.** — Նախ ասելիքդ վերջացրու: Դու ասացիր. «ինչ են նշանակում քառաջողության այս մաղթանքները, երբ բոլորը, բացի քեզանից, գիտեն, որ դա լինելու բան չէ»: Այդպես չասացի՞ր...

**ԲՐԻԿ.** — Լսիր, Մե'ծ Հայրիկ: Ես կարող եմ առանց այդ հեռակի էլ յուր գնալ... Տարզանի պես կահույքից կախվելով... Բայց եթե հեռակով քայլեմ, կահույքի համար շատ օգտակար կլինի:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.** — Ասա՛ վերջացրու... Քիչ առաջ ի՞նչ ասացիր: **(Մեծ Հայրիկի ետևում՝ երկնքի կանաչ ֆոնին, կանաչ հրավառություն):**

**ԲՐԻԿ (ծծելով բաժակի միջի սառցաբեկորը: Նրա ձայնը խռպոտում է).** — ... Ասում եմ քո ազարակը Գուսրիին ու Մելիին, նրանց հինգ կապիկներին թող: Ես դա էի ուզում ասել:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.** — Դու ասացիր՝ ազարակը թող: Հա՛: Ծի՛շտ լսեցի:

**ԲՐԻԿ (անորոշ).** — Քո այդ քսանութ հազար ակր բարեբեր հողերը:

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.** — Իսկ ո՞վ ասաց, որ թողնելու եմ իմ ազարակը... Գուսրիին կամ որևէ մեկին: Սա դեռ իմ վաթսունհինգ ամյակն է... Ես դեռ տասնհինգ, քսան տարի էլ պիտի ապրեմ: Ես քեզանից շատ եմ ապրելու, Բրի՛կ... Ես քեզ թաղելու եմ, Բրի՛կ ու ստիպված ահագին փող պիտի ծախսեմ դազաղ առնելու համար...

**ԲՐԻԿ.** — Իհարկե, սը՛ր: Կեցցես: Դե արի, արի, գնանք քո ծընընդյան տարեդարձին նվիրված հրավառությունը նայենք... Արի՛...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.** — Ուրեմն նրանք ստում էին, հա՞, ստո՞ւմ էին: Ուրեմն կլինիկայից ստացված լուրը սո՛ւտ էր... Բժիշկները ինչ-որ... ինչ-որ բա՞ն են գտել: Ես քաղցկե՛ղ եմ, հա՞...

**ԲՐԻԿ.** — Կեղծիքն ու սուտը մի համակարգ է, որի մեջ ապրում

ենք: Դրանից ազատվելու մի ձևը հարբելն է, մյուսը՝ մեռնել...

**(Նա Մեծ Հայրիկի թուլացած մատների միջից վերցնում է հենակը, կաղալով դուրս է գալիս պատշգամբ՝ դռները բաց թողնելով:**

**Լսվում է «Վերցրու բամբակի պարկը» երգը):**

**ՄԵՅԻ (երևալով դռան մեջ).**— Մե՛ծ Հայրիկ, մշակները ձեր կենացին են երգում...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (խուպոտ աղաղակելով).**— Բրի՛կ... Բրի՛կ...

**ՄԵՅԻ.**— Նա էլի խմելով է զբաղված...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ.**— Բրի՛կ...

**(Մեյին վախեցած էտ է ընկրկում: Երեխաները, նմանակելով Մեծ Հայրիկին, իրենք էլ են կանչում Բրիկին: Մեծ Հայրիկի դեմքը կնճռոտում է պատի դեղին ծեփի պես, որը՝ ուր որ է պիտի ընկնի ու փշրվի: Երկինքը շառագունում է: Բրիկը կաղալով վերադառնում է, տխուր ու միանգամայն լրջացած նայում է հորը):**

**ԲՐԻԿ.**— Կներես, Մե՛ծ Հայրիկ: Գլուխս արդեն կարգին չի աշխատում, դրա համար էլ դժվար եմ հասկանում, թե որքան մեծ նշանակություն ունի մարդու համար արդյոք նա ապրե՛լ է, մահացե՛լ է, թե՞ մահանում է, կամ ընդհանրապես ինչ է եղել: Ինձ միայն հետաքրքրում է շփ մեջ դեռ վիսկի մնացե՛լ է, թե՞ ոչ... բնականաբար, ինչ-որ ստել եմ, առանց մըտածելու եմ ստել... Իմ ասածները խմած մարդու... Դե, որ ճիշտը խոսենք, ես մյուսներից լավը չեմ, իսկ որոշ հարցերում նրանցից ավելի վատն եմ, որովհետև մի քիչ... շշմած եմ: Երևի մյուսները կարողանում են ստել... քանի որ աշխույժ են ու ճարպիկ... իսկ ես... անկախ ինձանից ճիշտ բաներ եմ ասում: Ես միայն մի բան հաստատ գիտեմ, ես ու դու, Մե՛ծ Հայրիկ, բոլոր դեպքերում բարեկամներ ենք եղել... Եվ բարեկամներ լինելով է, որ իրար ճշմարտությունն ենք ասում...

**(Լռություն):**

Դու իմ երեսին ճշմարտությունն ասացիր, ես էլ՝ քո...

**(Մի երեխա սենյակ է խուժում, ճանկում է հրթիռների ձողերն ու նորից դուրս վազում):**

**ԵՐԵՆԱ (աղաղակելով).**— Բա՛նգ, բա՛նգ, բա՛նգ, բա՛նգ...

**ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ (կամացուկ ու դյուրագրգիռ).**— Հիտու Քրիստոս... Բոլորը կեղտոտ ստախտաներ են... Բոլորը կեղտոտ

ստախոս, պոռնիկի լակոսներ են...

(Ի վերջո ուղղվում է ու մոտենում ներսի դռանը: Շեմին կանգնելով, շրջվում է, կարծես, ինչ-որ հարց ունի, որ հուսահատությունից բառերով չի կարողանում արտահայտել: Հետո մտասույզ գլխով է անում ու խռպոտ ձայնով ասում):

Հա՛, բոլորը ստախոսներ են: Բոլորը... ստախոսներ են... ստախոսներ... ստախոսներ...

(Սա ասվում է շատ դանդաղ, անզուսպ զգվանքով: Գուրս է գնում՝ շարունակելով կրկնել): Ստախոսներ... Կեղտոտ խաբեբաներ...

Նրա ձայնը իլանում է: Երեխայի լացի ձայն է լսվում: Նրան ապտակել են ու հիմա լաց է լինում: Երեխան, սուկայի աղաղակելով, ներս է խուժում ու դուրս գալիս միջանցքի դռնից: Բրիկը մնում է անշարժ, նրբ լույսերը մարում են և վարագույրն իջնում է:

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՐՈՐԴ

Ժամանակը նույնն է:

Ներս է մտնում Մելին՝ Պատվելի Թուկրի հետ:

ՄԵՅԻ.— Որտե՞ղ է Մեծ Հայրիկը... Հայրի՛կ...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (Ներս մտնելով).— Այդ հրթիռների ծխահոտից ստամոքսս ցավեց... Իսկ ո՞ր է Մեծ Հայրիկը:

ՄԵՅԻ.— Ես էլ դա եմ հարցնում: Ո՞ր է Մեծ Հայրիկը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Երևի գնացել է քնելու... Հոգնած էր...

(Ներս է մտնում Գուփրը):

ԳՈՒՓՐ.— Իսկ որտե՞ղ է Մեծ Հայրիկը:

ՄԵՅԻ.— Մենք էլ չգիտենք, թե ուր է կորել:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Երևի գնացել է քնելու:

ԳՈՒՓՐ.— Դե, ուրեմն կարող ենք խոսել:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ պիտի խոսենք... Էլ ի՞նչ պիտի խոսենք...

(Պատշգամբում երևում է Մարգրեթը, զրուցում է դուկտոր Բոի հետ):

ՄԱՐԳՐԵԹ (մեղեդային ձայնով).— Մեր ընտանիքը ստրուկներից ազատ է արձակել ստրկատիրության վերացումից դեռ տաս տարի առաջ, իսկ պապիս պապը Հյուսիսի և Հարավի



նահանգների միջև պատերազմն<sup>41</sup> սկսվելուց հինգ տարի ա-  
ռաջ...

**ՄԵՅԻ.**— Տեր Աստված... Մեզոհն նորից իրենց ընտանիքի ծանց  
է մագցում...

**ՄԱՐԳՐԵԹ (քարեհամբույր).**— Ինչ ասացի՞ր, Մեյի՛... Իսկ...  
ո՛ր է Մեծ Հայրիկը:

**(Պետք է խոսեն շատ արագ, Հարավի աշխույժ առողանու-  
թյամբ):**

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (դիմելով բոլորին).**— Իմ կարծիքով Մեծ Հայրի-  
կը պարզապես հոգնել էր: Նա շատ է սիրում իր ընտանիքը,  
նրան դուր է գալիս, որ բոլորը այսպես հավաքվում են իր  
շուրջը, բայց, միշտն ասած... դա ազդում է նրա նյարդերի  
վրա: Մեծ Հայրիկն այսօր ինքն իր նման չէր: Նա բոլորովին  
փոխվել էր... նյարդերը շատ էին լարվել...

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.**— Իմ կարծիքով նա իրեն իսկական տղա-  
մարդու պես պահեց:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Հա... միշտ որ... Տեսա՞ք ինչպես էր ուտում:  
Տեսա՞ք ինչպես էր սեղանի վրա ամեն ինչ իր կողմը քաշում:  
Այս նա մարդակերի պես էր խփշտում:

**ԳՈՒԹՐ.**— Հասով եմ դրանից հետո նա իրեն վատ չի զգա:

**ՄԱՐ ՄԱՅՐԻԿ.**— Տեր Աստված... այդ մարդը մի մեծ կտոր գա-  
լեմուց կերավ մարսել: վրան քած... Իսկ շոգեխաշած մի-  
սը, լորով ու բրնձով... երկու պնակ կերավ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Մեծ Հայրիկը շոգեխաշած խոզի միսը պաշտում է:  
Մենք իսրական գյուղական նախամաշ արեցինք:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (Մարգրեթի հետ միաժամանակ).**— Այո... նա  
պաշտում է շոգեխաշած խոզի միսը: Հապա գետնախնձո՞րը...  
Տեր Աստված... այդ մարդը նեղր քատրակից շատ կերավ...

**ԳՈՒԹՐ (քմծիծաղով).**— Կարծում եմ, նա սող բոլորի համար  
հետո... հետո... ստիպված չի լինի հատուցել...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (ջղային).**— Գո՛ւփր, դրանով ի՞նչ ես ուզում ասել:

**ՄԵՅԻ.**— Ուզում է ասել, Մեծ Հայրիկի ստամոքսը... այդքան ու-  
տելուց չի՞ ցավի... այս գիշեր...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ջայնո կտրի՛ր... Ի՞նչ ես անընդհատ կրկնում՝  
Գուփրն այս ասաց, Գուփրն այն ասաց... Ձեմ հավսանում,  
ինչո՞ւ պետք է Մեծ Հայրիկն իրեն վատ զգա, երբ այդքան  
ախորժակով կերավ: Նա շատ առողջ մարդ է... միայն մի

քիչ նշարդերն են... Իմ ամուսինը երկաթի պես պինդ է: Նա աչսօր շատ ախորժակով կերավ, որովհետև կլինիկայից ուրախ լուր ստացավ իր հիվանդության մասին: Նրա հոգին թեթևացավ, երբ իմացավ, որ ինքը դատապարտված չի... դատապարտված չի այն բանին... որի մասին այդքան շատ էր մտածում...

**ՄԱՐԳՐԵԹ (տխուր, երգեցիկ ձայնով).—** Թող Աստված ողորմի նրա ծեր հոգուն...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (անտարբեր).—** Թող ողորմի... Իսկ ո՞ր է Բրիկը: ՄեՅԻ.— Դրոսմ է:

**ԳՈՒՓՐ.—** Նորից խմում է:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Դե՛, գիտեմ, որ խմում է: Եվ իզուր ես անընդհատ գլուխս տանում՝ «նա խմում է, նա խմում է...»: Ինչ է, չե՛մ տեսնում, որ իմ տղան խմում է...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Կեցցե՛ս, Մե՛ծ Մայրիկ...

**(Ծափ է տալիս):**

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Ուրիշներն էլ են խմում: Ու պիտի խմեն այնքան ժամանակ, քանի դեռ արտադրում են այդ խմիչքը...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Ինչ որ ճիշտ է, ճիշտ: Ես երբեք չեմ վստահել այն մարդուն, որն ընդհանրապես չի խմում:

**ՄԵՅԻ.—** Գուպրը երբեք չի խմում: Ուրեմն չե՛ս վստահում նրան:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Իսկապե՛ս, Գո՛ւպր... Դու չե՛ս խմում: Չգիտեի... թե չէ այդ բանը չէի ասի...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Բրի՛կ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** ... գոնե քո ներկայությամբ:

**(Նա քրքջում է):**

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Բրի՛կ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Նա պատշգամբում է: Գնամ կանչեմ, որ սկսենք մեր խոսակցությունը:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (անհանգստացած).—** Չեմ հասկանում... ինչի՞ համար է այս զաղտնի ընտանեկան հավաքույթը:

**Տհաճ լուրյուն: Մեծ Մայրիկը հերթով նայում է բոլորի դեմքին, թեթևակի հայհոյում է ու շշնջում՝ «ներեցեք»: Բացում է զարդանախշերով հովհարը, որ կախված է գեր պարանոցից, զովացնում է կործքը, ջղայնորեն փնչացնում է՝ նայելով լարված ու լուռ դեմքերին, երբ Մարգրեթը կանչում է՝ «Բրիկ...»: Իսկ Բրիկը պատշգամբում լուսնին նվիրված ինչ-որ երգ է երգում:**

Չեմ հասկանում, ինչո՞ւ եք բոլորդ մոտթներդ կախել... Ի՞նչ է պատահել: Գո՛ւփր, միջանցքի դուռը բաց արա, թող մի քիչ օդ խաղա... Թե չէ, խեղդվեցիմք...

**ՄԵՅԻ.**— Լավ կլինի խոսենք-վերջացնենք, հետո դուռը բացենք, Մե՛ծ Մայրիկ:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Պատվելի՛ թուկր, գուցե դո՞ւք բարեհաճեիք այդ դուռը բացել:

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.**— Իհարկե, Մե՛ծ Մայրիկ:

**ՄԵՅԻ.**— Ես պարզապես չեմ ուզում, որ Մե՛ծ Հայրիկը լսի մեր խոսակցությունը:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Լսի՛ր... Մե՛ծ Հայրիկի տանը ոչ մի գաղտնիք չպետք է լինի: Նա ամեն ինչ պետք է իմանա: Ես դա թույլ չեմ տա...

**ԳՈՒՓՐ.**— Մե՛ծ Մայրիկ, բայց դա... Բանն այն է, որ...

(**Մեչին խեթկում է ամուսնուն, հասկացնելով, որ լուռ մնա: Գուփրը կատաղած նայում է նրան, մինչդեռ կինը պտտվում է ամուսնու շուրջը, բալետի պարուհու պես բարազիկ, մերկ թևերը բարձրացնելով ու ապարանջանները զրնգացնելով, բացականչում**):

**ՄԵՅԻ.**— Զեփյո՛ւո, զեփյո՛ւո փչեց...

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.**— Իմ կարծիքով սա Դելտայի ամենագույլ տունն է: Գիտե՛ք, որ Հելսի Բենքսի այրին «Ֆրեյզզ Փոյնթ»<sup>42</sup> եկեղեցում և առաջնորդարանում զովացնող սարք է տեղադրել, ի հիշատակ իր ամուսնու՝ Հելսիի:

(**Վերսկսվում է խոսակցությունը: Բոլորը շաղակրատում են այնպես, որ բեմը մեծ թռչնանոցի տպավորություն է թողնում**):

**ԳՈՒՓՐ.**— Ծատ վատ է, որ ոչ ոք ձեր եկեղեցուն զովացման սարք չի նվիրում: Երևի այս շոգ կիրակիներին քարոզելիս լավ քրտնում եք ամբիոնում, հը՞... Պատվելի՛ թուկր...

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.**— Հա, փարաջաս քրտինքի մեջ կորում է:

**ՄԵՅԻ (միաժամանակ դիմելով դուկտոր Բոյին).**— Ձեր կարծիքով այդ վիտամին «Բ» 12-ը իսկապես այդքան լա՛վն է, որ ամեն տեղ գրում են:

**ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ.**— Եթե իրոք ուզում եք ծակծկվել, սպա դրանք ոչընչով չեն զիջում մյուս ներարկումներին:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (պտտզամբի դուռնը).**— Մեզգի՛, Մեզգի՛, դե ներս եկեք:

**ՄԵՅԻ (հանկարծակի ու բարձրաձայն, լռություը խախտելով).—**  
Ես տարօրինակ նախազգացում ունեմ: Ես անսովոր նախա-  
զգացում ունեմ...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (շրջվելով).—** Ի՞նչ նախազգացում:

**ՄԵՅԻ.—** Որ Բրիկը Մեժ Հայրիկին ինչ-որ բան է ասել, որ չպետք  
է...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.—** Իսկ ինչո՞ւ չպետք է ասեր... Դա՞ ինչ բան է:  
**ԳՈՒՓՐ.—** Մեժ Մայրիկ, մի բան կա, որ...

**ՄԵՅԻ.—** Դե՛, սպասի՛ր...

(Արագ մոտենում է Մեժ Մայրիկին, գրկում է նրան ու համ-  
բուրում: Մեժ Մայրիկը բարկացած հրում է նրան, և այդ պահին  
լավում է Պատվելի Թուկրի հանդարտ ձայնը):

**ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ.—** Հա, անցյալ կիրակի պատարագի ժամա-  
նակ շուրջատիս ոսկեգույնը բոսորագույն դարձավ...

**ԳՈՒՓՐ.—** Պատվելի՛, երևի անցյալ կիրակի դժոխքի բոսորագույն  
կրակի մասին եք քարոզել...

(Նա քրքջում է իր այս կուպիտ սրախոսության վրա, քայց  
Պատվելին չի շփոթվում: Միաժամանակ Մեժ Մայրիկը մոտենում  
է դոկտոր Բոին և ասում նրան):

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (նրա ընդհատում, քայց բարձր ձայնը խլացնում  
է մյուսների ձայնը).—** Մեր ժամանակ հարբեցողներին բու-  
ժելու մի միջոց կար, որ կոչվում էր Կիլի բուժում: Հիմա հար-  
բեցողներին ինչ-որ դեղահաբեր են խմեցնում: Բայց... ճիշտն  
ասած, Բրիկին ոչ մի դեղահատ էլ պետք չէ:

(Պատշգամբի դռների մեջ երևում է Բրիկը, նրա ետևից՝  
Մարգրեթը: Մեժ Մայրիկը չի նկատում նրան): ... Իմ տղան  
պարզապես կոտրվեց իր ընկերոջ՝ Սքիփրի մահվան պատ-  
ճառով: Իսկ գիտե՞ք, թե ինչից մեռավ այդ խեղճը: Տանը  
նրան մեժ, շատ մեժ բաժին նատրիումի ամիթալ<sup>43</sup> էին տը-  
վել, քանո «շտապ օգնություն» էին կանչել: Հիվանդանոցում  
նորից ահագին նույն նատրիումի ամիթալից էին խմեցրել, և  
սիրտը չէր դիմացել, որովհետև ալկոհոլը քրքրել էր այն...  
Ես վախենում եմ ասելներից... Ես սրկվելուց ավելի շատ  
եմ վախենում, քան դանակից: Իմ կարծիքով սրկումներից  
ավելի շատ մարդիկ են մեռնում, քան թե...

(Նա հանկարծ լռում է ու շրջվում):

Ահա... Բրիկը... Իմ սիրելի տղա՛ն...

Մտտենում է Բրիկին՝ հաստլիկ, կարճ թևերը պարզած, միա-  
ժամանակ արտաբերելով ծղրտոցի նման հեկեկանք, որը և՛ հու-  
զիչ է, և՛ ծիծաղելի: Բրիկը ժպտում է, փոքր-ինչ խոնարհվում ու  
ասպետորեն ուներանս անում Մեզգիին, երբ նա Բրիկի առջևից  
սենյակ է մտնում: Բրիկը, հենակով կաղալով, մտտենում է խը-  
միչքների պահարանին: Համակ լուսություն է տիրում, որի ընթաց-  
քում բոլորը նայում են Բրիկին և այդպես շարունակ՝ երբ նա խո-  
սում է, շարժվում. կամ երևում: Հերթով սառցաբեկորներ է գցում  
բաժակը, հետո հանկարծակի ուսի վրայով նայում է նա, տար-  
տամ ժպտով ասում:

ԲՐԻԿ.— Ներեցեք... Ուրիշ խմող չկա՞:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (տխար).— Չէ, որդի՛: Երանի դու էլ չխմեիր...

ԲՐԻԿ.— Ես էլ եմ ուզում չխմել, Մե՛ծ Մայրիկ, բայց ինչ արած,  
կաթկոթոցը դեռ չի լավում գլխիս մեջ: Մինչև չլսեմ, չեմ կարո-  
ղանում հանգստանալ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, Բրի՛կ, Բրի՛կ... Դու սպանո՛ւմ ես ինձ...  
ՄԱՐԳՐԵԹ (միաժամանակ).— Բրի՛կ, գնա նստիր Մեծ Մայրիկի  
կողքին...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես էլ չեմ դիտարկում... (Հեկեկում է):

ՄԵՅԻ.— Դե, հիմա, քանի որ բոլորս հավաքվել ենք...

ԳՈՒՓՐ.— Կարող ենք խոսել...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Սիրոսս նմվում է:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ, նստիր Մեծ Մայրիկի կողքին ու բռնիր նրա  
ձեռքը:

(Մեծ Մայրիկը երեք անգամ բարձրաձայն խոսացնում է քը-  
թով, ասես երեք անընդմեջ պայթյուն է լավում սենյակում):

ԲՐԻԿ.— Դու նստիր, Մեզգի՛: Ես անհասկանալի հաշմանդամ եմ:  
Ինձ համար այսպես ավելի հարմար է: (Բրիկը կաղալով մո-  
տենում է պատշգամբի դռանը, հենվում է սպասողական դիր-  
քով):

Մեկին նստում է Մեծ Մայրիկի կողքին, իսկ Գուփը՝ մահ-  
ճակալի եզրին, մոր դիմաց: Պատվելի Թուկը նյարդայնացած  
զայիս է, կանգնում նրանց միջև: Մյուս կողմում դուկտոր Բոն է  
կանգնած և անտարբեր սիգար է ծխում: Մարգրեթը դժկամորեն  
դարձնում է դեմքը:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Բայց... Ինչո՞ւ հանկարծ ինձ այսպես շրջա-  
պատեցիք: Ինչո՞ւ եք նայում ինձ և իրար աչքով անում...

(Պատվելի Թուկրը հուզված մի քայլ ետ է գնում):

ՄԵՅԻ.— Հանգստացիր, Մե՛ծ Մայրիկ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ինքդ հանգստացիր, քույրի՛կ Մեյի: Ես ինչպե՛ս հանգստանամ, երբ բոլորդ մի մարդու պես ինձ եք նայում... կարծես մի մեծ կաթիլ արյուն է կախվել դեմքիցս: Ի՞նչ է եղել, հը՞...

(Գուռիքը հազում է ու կանգնում կենտրոնում):

ԳՈՒՓՐ.— Դե, սկսեք, դոկտոր՝ Բո:

ՄԵՅԻ.— Լսում ենք, դոկտոր...

ԲՐԻԿ (հանկարծակի).— Սը՛սս... (Հետո ժպտում է, ծիթացնում ու վշտացած օրորում գլուխը): Զե... կաթեկոցը չէր:

ԳՈՒՓՐ.— Բրի՛կ, կամ լո՛իր կամ բաժակդ վերցրու գնա պատըշգամբ... Մենք լուրջ հարցի մասին ենք խոսելու: Մեծ Մայրիկն ուզում է մանրամասն իմանալ «ՕՋըսնըր» կլինիկայից ստացված այսօրվա տեղեկության մասին:

ՄԵՅԻ (փոթեռանդորեն).— Մեծ Հայրիկի հիվանդության մասին...

ԳՈՒՓՐ.— Այո... Մեծ Հայրիկի հիվանդության մասին, որ պետք է հայտնենք Մեծ Մայրիկին:

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ.— Հա... ուրեմն...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (անհաբեկված ելնում է տեղից).— Ինչ-որ բա՛ն կա... Հա՛... ինչ-որ բա՛ն կա, որ ես... չգիտեմ...

Մեծ Մայրիկն այդ պահին համակ արժանապատվություն է նա գրեթե դադարում է գեր երևալուց:

Այդ մի քանի քառո՛վ, այդ մեղմ, բայց տազնապոտ հարցումով Մեծ Մայրիկը բացահայտում է քառասունհինգ տարիների իր պաշտամունքը, անմնացորդ նվիրվածությունը, պարզամիտ սերը Մեծ Հայրիկի նկատմամբ, որը, ամենայն հավանականությամբ Բրիկի նման առնականորեն գեղեցիկ է եղել և օծոված է եղել Բրիկի ունեկությանը՝ կրթոտ սեր ներշնչել ամենապարզ միջոցով՝ ուժգին չսիրել, պահպանել հմայող ինքնամիտիվածությունը:

ԴՈԿՏՈՐ ԲՈ (լուռությունից հետո, փոքր-ինչ շփոթված).— Այո...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես... ուզում եմ իմանա՛լ...

(Նա իսկույն իր գեր բռունցքը ահռվ սեղմում է բերանին: Հետո, ինչ-որ անհասկանալի պատճառով նա իր կրծքից պոկում է ծաղկեփունջը, նետում հատակին, տրորում իր հաստ, կարճ ոտքերով): Ուրեմն ինձ խաբե՛լ եք... Ես ուզում եմ իմանալ...

ՄԵՅԻ.— Նստիր, Մե՛ծ Մայրիկ, նստիր այս բազմոցին:

ՄԱՐԳՐԵԹ (արագ).— Բրի՛կ, նստիր Մե՛ծ Մայրիկի կողքին:

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ է, ի՞նչ է պատահել... Մե՛ծ Հայրիկին...

ԳՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Ես կյանքումս այդպիսի հանգամանակից բժշկական քննություն չէի տեսել՝ ինչպես «Օչըսըր» կլինիկայում Մե՛ծ Հայրիկ Փոլիթինը եղավ:

ԳՈՒՓՐ.— Դա երկրի լավագույն կլինիկաներից մեկն է:

ՄԵՅԻ.— Եթե ոչ ամենալավագույնը:

(**Զգիտես ինչու խեղճում է Գուփրին, երբ անցնում է նրա մոտով: Իսկ վերջինս խփում է կնոջ ձեռքին՝ աչքերը չկտրելով մոր դեմքից**):

ԳՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Անշուշտ: Դե, նախքան Մե՛ծ Հայրիկին քննելը, բժիշկները արդեն ինձսուցին տոկոսով համոզված էին, որ...

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— Համոզված էին ինչո՞ւմ... համոզված էին ինչո՞ւմ, հը՞...

(**Անհանգիստ հեկեկոցից շնչասպառ է լինում: Մեյին արագ համբուրում է նրան: Մե՛ծ Մայրիկը կատաղորեն հրում է Մեյիին՝ աչքերը բռնկված հառած**):

ՄԵՅԻ. — Մարի՛կ, պինդ կաց...

ԸՊԻԿ (դռան շեմին կանգնած: Մեղմորեն երգում է).—

«Այնպեսպես լուսնի շողերից,  
շողերից...»

ԳՈՒՓՐ. — Ա՛նչ տար, Բրի՛կ...

ԸՊԻԿ.— Ներեցե՛ք... (Կաղալով դուրս է գալիս պատշգամբ):

ԳՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Մե՛ծ Մայրիկ, հասկանո՞ւմ եք... Կլինիկայի բը-  
ժիշկները նմուշի համար մի փոքր կտրել են այդ ոտուցքից...

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— Ի՞նչ ոտուցք: Բայց դուք ասացիք, որ Մե՛ծ Հայ-  
րիկի մոտ ամեն ինչ կարգին է...

ԳՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Համբերեք, կասեմ...

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ (մոլեգնած).— Բայց դուք ինձ ու Մե՛ծ Հայրիկին  
ասացիք, որ ամեն ինչ կարգին է, միայն...

ՄԵՅԻ.— Մե՛ծ Մայրիկ, բժիշկները միշտ էլ...

ԳՈՒՓՐ.— Թող դու կտոր Բոն խոսի, վերջացնի՛...

ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.— ... հաստ աղիքն է փոքր-ինչ փայտացած...

(**Հեկեկալուց շնչասպառ է լինում**):

ԳՈՎՏՈՐ ԲՈ.— Միշտ է: Մենք ստիպված էինք այդպես ասելու  
Մե՛ծ Հայրիկին: Բայց այդ ոտուցքից մի կտոր զննել են լաբո-

բատրիպայում և... Գերողությունն եմ խնդրում՝ արդյունքը բացասական է եղել: Այո... դա... իրոք որ չարորակ...

(Լռություն):

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Քաղցկե՞ղ... Քաղցկե՞ղ...

(Գոկտոր Բոն մռայլ գլխով է անում: Մեծ Մայրիկը երկարաձիգ ճիչ է արձակում):

ՄեՅԻ և ԳՈՒՓՐ (միասին).— Դե՛, դե՛, Մե՛ծ Մայրիկ: Հանգըստացիր: Մենք պարտավոր էինք քեզ ասել այդ մասին...

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Իսկ ինչո՞ւ բժիշկները չեն վիրահատել, հը՞...

ԳՈՒՍՈՐ ԲՈ.— Որովհետև քաղցկեղը չափից ավելի էր տարածվել... Համարյա բոլոր օրգանները...

ՄեՅԻ.— Մե՛ծ Մայրիկ, քաղցկեղը տարածվել էր ընտրի ու երկկամների մեջ... Դա վստուց էր սկսվել: Վիրահատելը...

ԳՈՒՓՐ.— ... մեծ ռիսկի հետ էր կապված:

ՄեՅԻ.— Ըհը...

(Մեծ Մայրիկը հառաչում է, ինչպես մեռնող մարդը վերջին շնչում):

ՊԱՏՎԵԻ Ի ԹՈՒԿՐ.— Ծը-ծը-ծը...

ԳՈՒՍՈՐ ԲՈ.— Այո, վիրահատելու համար ուշ էր արդեն:

ՄեՅԻ.— Դրա համար էր նա այդպես դեղճել, Մայրի՛կ:

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Հեռացի՛ր ինձանից, Մայի՛... Հեռացի՛ր... (Կրտուրակ բարձրանում է տեղից): Ես Բրիկին եմ ուզում... Ո՛ր է Բրիկը...

Ո՛ր է իմ միակ տղան...

ՄեՅԻ.— Մայրի՛կ... Նու սուսց՝ «իմ միակ տղան»...

ԳՈՒՓՐ.— Իսկ... ես ո՞վ եմ, մայրի՛կ...

ՄեՅԻ.— Լուրջ, պատվարժան մի մարդ, որ հիմց... ո՛չ, վեց երեխաների հայր է...

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես ուզում եմ, որ Բրիկը պատմի Մեծ Հայրիկի հիվանդության մասին: Բրի՛կ... Բրի՛կ...

ՄԱՐԳՐԵԹ (տեղից ելնելով).— Բրիկն իրեն շատ վատ էր զգում... պատշգամբ դուրս եկավ:

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Բրի՛կ...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մայրի՛կ, ես կկանչեմ:

Մեծ ՄԱՅՐԻԿ.— Ո՛չ, ո՛չ, ինձ հանգիստ թող: Դու իմ արյունը չես...

ԳՈՒՓՐ.— Մայրի՛կ, չէ՞ որ ես քո որդին եմ... Գոնե ինձ լսիր...



ՄԵՅԻ. — Ախր Գուսիրը Ձեր որդին է՝ առաջնեկը...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ. — Գուսիրը երբեք չի սիրել Մեծ Հայրիկին:

ՄԵՅԻ (խիստ վիրավորված). — Դա ճիշտ չէ՛...

(Լռություն: Պատվելի Թուկրը հագում է ու տեղից ելնում):

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ (դիմելով Մելիին). — Այս պարագային, ավելի լավ է հեռանալ:

ՄԵՅԻ (սիրալիր ու տխուր). — Այո, Պատվելի՛ Թուկր, գնացեք:

ՊԱՏՎԵԼԻ ԹՈՒԿՐ (պատշաճ քաղաքավարությամբ). — Բարի գիշեր, բարի գիշեր: Թող Աստված ողորմի ձեր բոլորիդ: Եվ... այս տանը...

(Նա դուրս է գնում):

ԳՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Լավ մարդ է, բայց մի քիչ վարվեցողություն պետք է սովորի: Շարունակ խոսում է այն մարդկանց մասին, ովքեր, ի հիշատակ հանգուցյալների, եկեղեցուն պատուհաններ են նվիրել: Եթե մեկը մի պատուհան է նվիրել, տասն էլ իր կողմից է սովելացնում: Կամ էլ այն մասին, թե ինչ սարսափելի է, երբ մարդ առանց հաղորդվելու է մեռնում: «Անօրենս թան է» ու աղպես շարունակ:

(Մեկին հագում է մատնացույց անում Մեծ Մայրիկին):

ԳՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Գե՛ լավ, Մեծ Մայրիկ... (Հոգոց է հանում):

ՄԵԾ ՄԵՅՐԻԿ. — Ձեր բոլոր ասածներն էլ սխալ են: Ես գիտեմ, ուս պարզապես վատ երազ է:

ԳՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Մեզք նկարավոր ամեն բան կանենք, որ Մեծ Հայրիկը թիս տանջվի:

ՄԵԾ ՄԵՅՐԻԿ. — Այո, սա պարզապես վատ երազ է, ուրիշ ոչինչ: Ես պարզապես տեսվոր երազ է:

ԳՈՒՓՐ. — Իմ խորին համոզմամբ, Մեծ Հայրիկը ինչ-որ ցավեր ունի, բայց չի ուզում ցույց տալ:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ. — Այո... Սա պարզապես վատ երազ է, վատ երազ:

ԳՈՒՏՈՐ ԲՈ. — Այդպիսի հիվանդներից շատերը հավատացած են, որ եթե թաքցնեն իրենց ցավը, կարող են... խոսափել իրոչիս թունից:

ԳՈՒՓՐ. — Ճիշտ է, նրանք խորամանկում են... Այդ հարցում նրանք այնպես են խորամանկում, որ...

ՄԵՅԻ. — Գուսիրն ու ես կարծում ենք...

**ԳՈՒՓՐ.**— Լո՛ի՛ր, Մե՛յի՛... Մե՛ծ Հայրիկին անհրաժեշտ է մորֆի արակել:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ո՛չ... Ոչ ոք իրավունք չունի Մե՛ծ Հայրիկին մորֆի արակելու:

**ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.**— Բայց... Մե՛ծ Մայրիկ, երբ ցավերն սկսում են... Զարհուրելի ցավ է... Դրա համար Մե՛ծ Հայրիկին... գոնե մի ասեղ... որպեսզի կարողանա դիմանալ:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Իսկ ես ասում եմ, ոչ ոք իրավունք չունի նրան մորֆի արակելու:

**ՄԵՅԻ.**— Մե՛ծ Մայրիկ, չէ՞ որ դուք չեք ուզում Մե՛ծ Հայրիկի տառապանքը տեսնել, չէ՞... Հասկանում եք... դուք...

**(Գուպիքը, որ կանգնած է նրա կողքին, կոպտորեն խեղճում է կնոջը):**

**ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ (ինչ-որ փաթեթ դնելով սեղանին).**— Ես այս դեղը թողնում եմ այստեղ: Եթե հանկարծ Մե՛ծ Հայրիկի ցավերն սկսեն, դուք ստիպված չեք լինի ժամանակ կորցնել դեղատուն գնալու համար:

**ՄԵՅԻ.**— Ես կարող եմ արակել...

**ԳՈՒՓՐ.**— Պատերազմի ժամանակ Մե՛յին մասնակցել է քույրական դասընթացներին:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ժիշտն ասած, դժվար թե մե՛ծ Հայրիկը թողնի, որ Մե՛յին իրեն արակի:

**ՄԵՅԻ.**— Իսկ կարծում ես քեզ կթողնի՞: **(Դուկտոր Բոն տեղից ելնում է):**

**ԳՈՒՓՐ.**— Դուկտոր Բոն գնում է:

**ԴՈՎՏՈՐ ԲՈ.**— Այո, ես պետք է գնամ: Դե լավ, Մե՛ծ Մայրիկ, մի՛ հուսահատվիր:

**ԳՈՒՓՐ (կատակով).**— Իհարկե. իհարկե պետք է գշտի՛ք բարձր պահի, թե չէ կրկնակզակ կարող է ունենալ... Չէ՞, մարի՛կ...

**(Մե՛ծ Մայրիկը հեկեկում է):**

Դե՛... դե՛... պետք չէ:

**ՄԵՅԻ.**— Նստիր կողքիս, Մե՛ծ Մայրիկ:

**ԳՈՒՓՐ (դուկտոր Բոի հետ՝ դռան մոտ).**— Դուկտո՛ր, մենք անպայման վարձահատույց կլինենք այն ամենի համար, ինչ դուք արեցիր: Մենք բոլորս ուղղակի պարտական ենք ձեզ այն բանի համար, որ...

**(Դուկտոր Բոն նրա խոսելու պահին դուրս է գալիս՝ ուշադրու-**

**ջոյուն չդարձնելով Գուփրին):**

Միշտ է, այդ բծիշկը խելոք մարդ է, բայց վատ չէր լինի, եթե փոքր ինչ մարդկայնորեն վարվեր...

**(Մեծ Մայրիկը հեկեկում է):**

Դե՛, քեզ ամուր պահիր, մայրիկ:

ՄԵՇ ՄԱՅՐԻԿ.— Դա միշտ չէ... ես հաստատ գիտեմ, որ այդ ամենը պարզապես սուտ է...

ԳՈՒՓՐ.— Մայրիկ, Մեծ Հայրիկի բժշկական քննությունն անթերի է եղել...

ՄԵՇ ՄԱՅՐԻԿ.— Չեմ հասկանում, դու ինչո՞ւ ես այդքան շահագրգռված, որ հայրդ մեռնի:

ՄԵՅԻ.— Բայց լսեք, Մե՛ծ Մայրիկ...

ՄԱՐԳՐԵԹ (հանդարտ).— Ես հասկանում եմ, թե Մեծ Մայրիկը դրանով ինչ է ուզում ասել:

ՄԵՅԻ (կատաղած).— Դե՛, իհարկե՛...

ՄԱՐԳՐԵԹ (հանգիստ ու շատ տխուր).— Այո, գիտեմ...

ՄԵՅԻ.— Երկու օր անաչ է մտել այս տունը, և տեսե՛ք, ինչ հասկանալի է դարձել...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ինչ որ ասում ես, ես ասում եմ, որ ամեն ինչ ինչպես է:

ՄԵՅԻ.— Իմ կարծիքով դու դեռ ձեր ասածն ես հասկացող դարձել, Մեղգի Մե, կրե՛ հազրդ հարբեցող է, ուզես-չուզես ես բարդ պիտի լինեմ Իսկ նկատ էլ արի Բրիկի հարբեցող արյունը ասը:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բովկը հարբեցող չէ. Նա պարզապես շատ է նրբավորված Մեծ Հայրիկին: Իսկ նրա հիվանդությունը պարզապես, ու... Ամուսին՝ բոլորովին կորցրել է իրեն:

ՄԵՇ ԵՆՅՐԻԿ.— Մեծ Հայրիկի տղան Բրիկն է: Բայց նա շատ է խելում, իսկ դա անհնամուտացնում է և՛ ինձ, և՛ Մեծ Հայրիկին: Գու, Մարգրեթ, պետք է մեզ օգնես... պետք է Մեծ Հայրիկին ու ինձ օգնես, որ Բրիկին խելքի բերեց: Որովհետև Մեծ Հայրիկը իրեն շատ վատ կզգաս, եթե Բրիկը վերջ շատ խմելուն ու տեր չկանգնի...

ՄԵՅԻ.— Տեր չկանգնի ինչի՞ն, Մե՛ծ Մայրիկ:

ՄԵՇ ՄԱՅՐԻԿ.— Ազարակին:

**(Մեկին ու Գուփրը փութանցիկ, դժգոհ հայացքներ են փոխանակում):**

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մե՛ծ Մայրիկ, դու տե՛նդի մեջ ես, դրա համար...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Այո... քոյրս ենք տենդի մէջ, բայց...

**ԳՈՒՓՐ.**— Եկեք մի քիչ հեռաւտն լինենք:

**ՄԵՅԻ.**— Մեծ Հայրիկը երբեք, երբեք այնքան հիմար չի լինի, որ...

**ԳՈՒՓՐ.**— ... այս ագարակը անպատասխանատու մարդկանց ժառանգությունն թողնի:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Մեծ Հայրիկը ոչ մեկին էլ ոչինչ չի թողնելու: Նա չի մեռնելու: Լավ կլինի քոյրոյ տկամեցեցերիդ օղ անեք, նա չի մեռնելու: Հասկացա՞ք...

**ՄԵՅԻ.**— Մայրի՛կ, մայրի՛կ... Մենք էլ ձեր պէս հուսով ենք ու լավատես, որ Մեծ Հայրիկը կստողջանա... Մենք հավատում ենք ու աղոթում... բաց ի՛նչ արած, կան հաջաստի փաստեր, որոնց հետ պետք է հաշիվ նստել, թե չէ...

**ԳՈՒՓՐ.**— Ծիշտ է, պետք է հավանականությունների մասին մըտածել, բաց հիմն ժամանակն է, որ... Մեյի՛, խնդրում եմ, մեր սեղանից պալուսակը բեր:

**ՄԵՅԻ.**— Հիմա, սիրելի՛ս:

(Մեյին տեղից ելնում է, դուրս է գալիս սրահի դռնով):

**ԳՈՒՓՐ** (կանգնելով Մեծ Մայրիկի կողքին).— Մե՛ծ Մայրիկ: Քիչ առաջվա քո սասածները քոյրոյվին էլ ճիշտ չէին ու դու գիտես դա: Ես միշտ էլ սիրել եմ Մեծ Հայրիկին... մի տեսակ... համեստորեն: Երբեք չեմ ձեացրել ու գիտեմ, Մեծ Հայրիկն էլ միշտ իմ նկատմամբ է համակրանք տածել... ինձ պէս՝ առանց ձեռնարկությունների:

(Մեյին ներս է մտնում՝ Գուփրի պալուսակը ձեռքին):

**ՄԵՅԻ.**— Ահա պալուսակդ, սիրելի՛ս:

**ԳՈՒՓՐ** (պալուսակը նորից ետ վերադարձնելով նրան).— Ընդհակադրություն: Իհարկե, իմ ու Մեծ Հայրիկի փոխհարաբերությունը տարբերվում են Բրիկի հետ ունեցած նրա հարաբերությունից:

**ՄԵՅԻ.**— Դու ութ տարով մեծ ես եղբորիցդ, դրա համար միշտ ստիպւած ես եղել ավելի մեծ պատասխանատվություն կրել, քան թե նա: Ի՛նչ է արել Բրիկը այս տան համար... բացի ֆուտբոլ խաղալուց ու սոդայով վիճիկի խմելուց:

**ԳՈՒՓՐ.**— Մեյի՛, սիրելի՛ս, թույլ ասը ես խոսեմ...

**ՄԵՅԻ.**— Լավ, սիրելի՛ս:

**ԳՈՒՓՐ.**— Դե, հասկանում եք... քսանութի հազար ակր բամբակի պլանտացիան կատարարելը չափազանց ծանր գործ է:

**ՄԵՅԻ.**— Այն էլ համարյա մեն-մենակ, առանց օգնականի:

**(Այս խոսակցության պահին Մարգրեթը դուրս է եկել պատշգամբ՝ հրիկին է կանչում):**

**ՄԵՄ ՄԱՅՐԻԿ.**— Դու ոչ մի անգամ էլ տեր չես կանգնի այս ազարակին: Հետո, չեմ հասկանում, ինչի՞ մասին է խոսքը: Մեծ Հայրիկը մեռած է, ի՞նչ է: Էլ մարդ չկա, դո՞ւ պիտի տեր կանգնես այս տունուտեղին: Ի՞նչ ես արել... պարզապես օգնել ես Մեծ Հայրիկին մի քանի գործարքներում, բայց դրա փոխարեն իրավաբանության պրակտիկա ես ձևոք քերել Մեմֆիսում:

**ՄԵՅԻ.**— Ա՛խ, մայրի՛կ, մայրի՛կ: Մե՛ծ Մայրիկ... Եկեք անկեղծ խոսենք: Չէ՛ որ Գուփը վերջին հինգ տարիներին հոգով ու ստամոքով եփիրելի է այս ազարակատան բարգավաճմանը... Էրբ Մեծ Հայրիկի առողջությունն սկսեց վատանալ: Ամուսվեա ապ մա վն չի ուզում խոսել, որովհետև երբեք դա պարտախոս բռն չի համարել: Պարզապես իր որդիական սրտերով է կատարել. Իսկ Բրի՛լը .. նա ի՞նչ է արել այս տա՛ն. Պատեր նա սրտբուժան շարանակում է ապրել իր օգնիկն մարդկանս վատրով .. Քասկոթ տարեկան է ու... բարձր է խոսարարի՛ստ:

**ՄԵՄՄԻՍԹ (պատշգամբից միայնակ վերադառնալով).**— Ո՞ւմ մասին եւ առջեւ խոսում... հրիկի՞: Նա՞ է ֆուտբոլիստ: Եկր դու լավ գիտես, որ նա մարզական մեկնաբան է... և ամենամանաշվածք ամբողջ երկրում:

**ՄԵՅԻ.**— Ես խոսում եմ այն մասին, թե նա ինչ է եղել նախկինում:

**ՄԵՄՄԻՍԹ.**— Ավելի լավ է ամուսնու ետևից չբամբասես...

**ԳՈՒՓՐ.**— Ես իրավունք ունեմ իմ եղբոր մասին խոսելու իմ հարաբառ ռևուանիքի մյուս անդամների հետ, որոնց հետ դու կապ չունես... Ինչո՞ւ դու էլ պատշգամբ չես գնում ու հրիկի հետ իմում:

**ՄԵՄՄԻՍԹ.**— Ես երբեք չեմ տեսել, որ եղբոր նկատմամբ այդպես շարոթյամբ լցված լինեն:

**ԳՈՒՓՐ.**— Իսկ նա՞... Ախր իմ հարազատ եղբայրը նույնիսկ չի ուզում նույն սենյակում ինձ հետ լինել:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Սա հատուկ կազմակերպված քամբասանք է իմ ու Բրիկի հասցեին՝ նրան վարկաբեկելու դիտավորությամբ: Ու ես գիտեմ, թե դրա պատճառն ինչ է... Ձեր ազահությունն ու աչքածակությունը...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ես հիմա կոռամ: Եթե վերջ չտաք, ես կգոնա՛մ...

**(Գուպրը բռունցքները սեղմած մտռնում է Մարգրեթին, ձարծես ուզում է հարվածել նրան: Մեյին դեմքը զզվանքով ծածածոում է, Մարգրեթի թիկունքում կանգնած):**

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Մենք այս տանը մնում ենք միայն Մեծ Մայրիկի ու Մեծ Հայրիկի համար: Եթե դոկտոր Բոի ասածները ճիշտ են... Եթե Մեծ Հայրիկն իրոք... Մենք իսկույն կճեռաճանք, ոչ մի բույն չենք մնա այստեղ...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (հեկեկում է).**— Մարգրե՛թ, անո՛ւշա... Արի, արի գտիր Մեծ Մայրիկի կողքին:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Սիրելի՛ մայրիկ: Կներեք: Կներեք ինձ... ես...

**(Նա իր երկար, գեղեցիկ վիզը խոնարհում է, որպեսզի ճակատը հպի Մեծ Մայրիկի գիրգ ուսին):**

**ԳՈՒՓՐ.**— Օ՛, ինչ գեղեցիկ է ու զգայացունց նվիրվածությամբ այս կեղծ տեսարանը...

**ՄԵՅԻ.**— Իսկ գիտե՞ք ինչու է Մեզգին չբեր: Որովհետև նրա գեղեցիկ, ջլապինդ մարզիկ-ամուսինը չի ուզում հետը քնել... Ահա թե ինչո՛ւ...

**ԳՈՒՓՐ.**— Ուրեմն դուք ինձ ծաղրում եք, հա՛... Ձե՛ք ուզո՞ւմ ամեն ինչ մարդավարի լինի: Գե լավ... Ես ու Մեյին հինգ երեխա ունենք և վեցերորդին ենք սպասում: Ինձ բոլորովին չի հետաքրքրում, Մեծ Հայրիկը սիրո՞ւմ է մեզ, թե՞ ոչ... Կամ սիրել է, սիրելու է, թե ընդհանրապես չի սիրելու... Ես պարզապես ամենատարրական արդարություն ու ազնվություն եմ պահանջում: Ես ճշմարտությունն եմ ասում: Մեծ Հայրիկի ստանձնահատուկ համակրանքը Բրիկի նկատմամբ միշտ էլ զարմանք է պատճառել ինձ... դեռ այն ժամանակ, երբ Բրիկը նոր էր ծնվել: Նա ինձ հետ միշտ վարվում էր մի տեսակ... թքած ունենալու պես... Հիմա Մեծ Հայրիկը մտռնում է քաղցկեղից... այն ամբողջովին տարածվել է նրա բոլոր կենսական օրգաններում... նաև երիկամներում: Հիմա նա թունավորման

պրոցեսի մեջ է: Դուք լավ եք հասկանում, թե դա ինչ է նը-  
շանակում: Մեզը ներծծվում է արյան մեջ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ (մեկուսի քաղկեղ բեմին՝ բարձրաձայն).**— Թույնե՛ր,  
թույնե՛ր... թունոտ մտքեր ու բառեր... Նրանց սրտում ու հո-  
գում միայն թույն է արտադրվում:

**ԳՈՒՓՐ (ընդհատելով Մարգրեթին).**— Ես պահանջում եմ արդար  
մտանցում... Մեծ Հայրիկի ժառանգության հարցում: Եվ ամեն  
ինչ կանեմ, որ հասնեմ դրան: Բայց եթե ինձ հետ ազնվորեն  
չվարվեք, իմ շորքը կամ ետևում, շարունակվի այս ձեռնա-  
ծույթունը, այլևս ինձանից չներանաք... Ուրեմն իզո՛ր եմ  
կորսույթացիսի իրավարան աշխատում: Դուք կտեսնեք, թե  
ինչպես եմ բողոքում իմ արդար իրավունքների համար... Օ՛,  
ուշացած ժամանում...

**(Այդ պահին Բրիկը ներս է մտնում՝ խաղաղ, անորոշ ժպի-  
տով, դասարկ բաժակը ձեռքին):**

**ՄԼ:ՅԷ.**— Մնա և հաղթանակած հերոսի ժամանումը...

**ԳՈՒՓՐ.**— Ինչե՛նդար Բրիկ Փոլիթի... Հիշո՛ւմ եք նրան: Ի՛ն, ո՞վ  
կարող է մոռանալ...

**ՄԼ:ՅԸ.**— Դու ուղեգրի տեսք ունի, կարծես, ֆուտբոլի խաղին  
վտասխանք է ստացել

**ԳՈՒՓՐ.**— Առ, Է՛ջիկ Աստուծոյ բյուրեղապակյա գավաթի  
խաղերին երևի պատկաստվեցիր նոտարանին նստես, հը՞...

**(ՄԼ:ՅԸ բարձր բրբջում է):**

Իսկ, դու բուրեղապակյա գավաթի խաղերի՞նք քո այդ հըռ-  
չակապոր փոխանցումը կատարեցիր: Այո՞...

**ՄԼ:Ժ.**— Ձե, սիրելի՛ս... սրունչի զարդանախշ գավաթի խաղերին

**ԳՈՒՓՐ.**— Ա՛ն, ճիշտ որ... ես բոլոր գավաթները խառնեցի...

**ԿՄԳՐԵԹ.**— Ախր... ինչո՞ւ եք նախանձում ու թունավորում  
խեղճ, հիվանդ տղային:

**ՄԼ:Ս ՄԱՅՐԻԿ.**— Երկուսդ էլ լեզուների ձեզ քաշեք.. լռե՛ք...

**ԳՈՒՓՐ.**— Մե՛ծ Մայրիկ, ընտանեկան ճգնաժամը միշտ էլ ի հայտ  
է բերում յուրաքանչյուրի լավ ու վատ գծերը:

**ՄԼ:ՅԸ.**— Ինչ որ ճիշտ է, ճիշտ...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ամե՛ն:

**ՄԼ:Ս ՄԱՅՐԻԿ.**— Ասացի՛ վերջ տվեք... Ես այլևս թույլ չեմ տա,  
որ իմ տանը այսպիսի թունոտ բամբասանքներ կրկնվեն:

**(ՄԼ:ՅԸ Գուփրին գլխով ցույց է տալիս պայտասակը:**

**Բրիկն ավելի որսախ ու անտարբեր է ժպտում: Բաժակը լըց-  
նելիս՝ կամացուկ երգում է):**

**ԲՐԻԿ.**— «Ցույց տուր իմ ճամփան...

Ես շատ եմ հոգնել, ուզում եմ քնել,

Մի ժամ առաջ թեթև խմել եմ...»:

**ԳՈՒՓՐ (միաժամանակ).**— Մե՛ծ Մայրիկ, դու գիտես, որ վաղը  
Մեմֆիս եմ գնալու՝ կալվածքի հարցը դատարան ներկայաց-  
նելու համար:

**(Մեյիկն նստում է մահճակալին և սկսում է դասավորել պա-  
չուսակից հանած թղթերը):**

**ԲՐԻԿ (շարունակում է երգել).**— «Որ էլ գնամ, որ էլ մնամ,  
Իմ հարազատ տունը կգամ...»:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ծի՛շտ ես ասու՛մ, Գո՛ւփր, վաղը Մեմֆի՛ս ես  
գնալու:

**ՄԵՅԻ.**— Դե, իհարկե...

**ԳՈՒՓՐ.**— Դրա համար ջանք եմ թափում, լուծելու մի հարց, որը...

**ՄԵՅԻ.**— ... որը շատ լուրջ է ու ոչ մի դեպքում չի կարելի հե-  
տաձգել:

**ԳՈՒՓՐ.**— Եթե Բրիկը լուրջ լիներ, ինքն էլ կարող էր մասնակ-  
ցել այս գործին:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Բրիկը ներկա է: Մենք պատրաստ ենք:

**ԳՈՒՓՐ.**— Դե լավ: Սա սևագիր օրինակն է այն փաստաթղթի, որ  
կազմել եմ իմ գործընկերոջ՝ Թոմ Բուլիթի հետ: Սա... ինչպես  
բացատրեմ... խնամակալության համաձայնագիր է...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Այ այդպես... Իսկ դու էլ խնամակալը պիտի լի-  
նես, այո՞... ու բաժանես մեր ողորմելի հասույթները, այո՞...

**ԳՈՒՓՐ.**— Այս ծրագիրը կազմել ենք դեռ այն ժամանակ, երբ  
«Օչըսները» կլիներկայից ստացանք հայրիկի հիվանդության  
լուրը: Մենք դա արել ենք... այդ պլանը գծել ենք Մեմֆիսի  
«Հարավային պլանտացիաների բանկ և վատահոյություն» ընկե-  
րության տնօրեն Ք. Ք. Բելլուոզի օգնությամբ ու խորհրդով:  
Միտար Բելլուոզը տնօրինում է Արևմտյան Թեյնհեյթի ու Դել-  
տայի բոլոր ճանաչված ընտանիքների կալվածքների գործե-  
րը:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Գո՛ւփր...

**ԳՈՒՓՐ (խոնարհվելով Մեծ Մայրիկի առաջ).**— Դե սա... վերջ-



ճականը չի: Պարզապես ճախճական պլանն է, որ հիմք է ծառայելու իրական ճախագծի համար:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Այո... այդպես էլ գիտեի:

**ՄԵՅԻ.**— Դա մի պլան է, որ Դելտայի ամենամեծ հողատարածությունը կապահովագրի անպատասխանատու մարդկանցից: Դա մի պլան է, որ...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Դե հիմա ինձ լսեք: Դո՛ւք... բոլորը: Ես թույլ չեմ տա, որ իմ տանը կատվի պես իրար ճանկոեն... Իսկ դու, Գո՛ւփր, այդ թղթերը հեռու տար, քանի ձեռքիցդ չեմ խել ու պատռել... Ինձ բոլորովին չի հետաքրքրում, թե ինչ սատանա կա դրա մեջ և չեմ էլ ուզում իմանալ: Հիմա ես Մեծ Հայրիկի լեզվով եմ խոսում, որովհետև ես նրա կիճն եմ ու ոչ թե այրին... դեռ նրա կիճն եմ... Ես խոսում եմ նրա անունից և նրա լեզվով...

**ԳՈՒՓՐ.**— Մե՛ծ Մայրիկ, ես պարզապես ուզում էի ասել, որ...

**ՄԵՅԻ.**— Գուփրն ուզում էր բացատրել, որ դա... .

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ինձ չի հետաքրքրում... Հենց հիմա դրանք նորից իրենց տեղը դրեք... աչքիս չեբևան: Հասկացա՞ք... Հի՛մք... Պլա՛ն... Նախնական ճախագի՛ծ... Լսե՛ք... գիտե՞ք Մեծ Հայրիկն ինչ է ասում, երբ մի բանից զզվում է:

**ԲՐԻԿ (խմիչքների պահարանի մոտից).**— Երբ նա զզվում է, ասում է՝ «դա կղկղանք է...»:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (տեղից ելնելով).**— Միշտ է : Կղկղա՛նք... Ես նույնպես Մեծ Հայրիկի պես ասում եմ՝ «դա կղկղա՛նք է...»:

**ՄԵՅԻ.**— Կարծում եմ, այս հարցում անվայելույշ արտահայտությունները բոլորովին անտեղի են:

**ԳՈՒՓՐ.**— Ես ներքուստ խորապես վիրավորվում եմ... երբ դու այդպես ես խոսում...

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Ոչ մեկը ոչինչ չի ստանալու... երբ Մեծ Հայրիկը... հեռանա... Գուցե... շատ հավանական է, որ նա զրնա... Ո՛չ... նույնիսկ այն ժամանակ, նույնիսկ այն ժամանակ ոչ մեկը ոչինչ չի ստանալու...

**ԲՐԻԿ.**— «Ինու կարող ես միշտ լսել իմ այս երգը,  
Ցույց տուր իմ տան ճամփան...»:

**ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.**— Իմ տղան, Բրիկը, կարծես, այն փոքրիկ մանչուկը լինի, երբ չարածնի խաղերից հետո տուն էր գալիս

քրտնած, կարմրած այտերով, քրտինքից փայլիլող շեկ խոսկոյներով...

(Մայրը մտտեկում է Բրիկին և իր գիրուկ, դողացող մատները խրում տղայի մազերի մեջ: Բրիկը կողմ է քաշվում, ինչպես սովորաբար անում է մարմնական բոլոր շփումների ժամանակ, և շարունակում է քթի տակ երգել, բացելով սառույցի կաղապարը և քառակուսի բեկորները մեկը մյուսի ետևից գցելով գավաթի մեջ այնպես, կարծես ինչ-որ կարևոր քիմիական լուծույթ պիտի ստանա):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (շարունակելով).— Ժամանակն այնպես շուտ է անցնում... Ոչ մի բան չի կարող դրան հասնել... Մահն այնպես շուտ է վրա հասնում: Դեռ չես հասցնում կյանքին ընտելանալ, մեկ էլ տեսար... մարդու գլխին այնպիսի փորձանք է գալիս... Դե, հասկանո՞ւմ եք, մենք պետք է իրար շատ սիրենք. միասին լինենք... բոլորս միասին լինենք ու որքան հնարավոր է՝ մտերիմ... մանավանդ հիմա, երբ սև բախտը եկել ու շրջում է մեր տանը... ասանց հրավերքի...

(Ծփոթված գրկելով Բրիկին, գլուխը հպում է նրա ուսին: Գուփը թղթերն արդեն վերադարձրել է Մելիին: Վերջինս դրանք տեղավորում է պաշտասկի մեջ՝ մռայլ ու դժկամությամբ):

ԳՈՒՓՐ.— Մե՛ծ Մայրի՛կ... Մե՛ծ Մայրիկ... (Կանգնում է նրա թիկունքում՝ նախանձից լարված):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ (Գուփի ձայնին անտարբեր).— Բրի՛կ, մորդ չե՞ս լսում, հը՞...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մե՛ծ Մայրիկ, Բրիկը լսում է քեզ և հասկանում...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, Բրի՛կ... Մե՛ծ Հայրիկի որդի՛... Նա սզնքան շատ է սիրում քեզ: Գիտե՞ս, թե ինչ երջանկություն կլինի նրա համար, եթե իր երագանքն իրականանա: Քանի որ Մե՛ծ Հայրիկը հեռանալու է մեզանից... քանի որ նա ստիպված հեռանալու է... մի երեխա պարզևեք նրան: Բրի՛կ, քո տղան... Մե՛ծ Հայրիկի թոռնիկը, եթե իր հոր նման լինի, այնպես, ինչպես դու ես քո հորը նման...

ՄԵՅԻ (չրխկոցով փակում է պաշտասկը).— Դե... ճիշտն ասած դա այնպիսի ցանկություն է, որ Մեզգին ու Բրիկը հազիվ թե կարողանան խոստանալ, որ կկատարեն...

ՄԱՐԳՐԵԹ (անսպասելի հանդարտությամբ, բայց ներքին լարու-

մով)։— Հիմա բոլորդ ինձ լսեք: (Բռունցքներն ամուր սեղմած, գալիս է սենյակի կենտրոն)։

ՄԵՅԻ.— Դու որևէ բա՞ն ես ուզում ասել, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես ուզում եմ մի նորություն հայտնել։

ԳՈՒՓՐ.— Հո մարգական նորություն չի՞, Մեզգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես ու Բրիկը... երեխա ենք ունենալու...

(Մեծ Մայրիկը խոր շունչ է քաշում: Լռություն: Մեծ Մայրիկը տեղից ելնում է)։

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Մեզգի՛... Բրի՛կ... Հավատա՞նք լսածներին...

ՄԵՅԻ.— Ծիշտ է ասում, հավատա՞նք...

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛խ, իմ, իմ... Դա Մեծ Հայրիկի երազանքն է...

Նրա երազը կատարվում է... Հենց հիմա կգնամ նրան կհայտնեմ այդ լուրը՝ նախքան նրա...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Մենք վաղը կասենք: Հիմա կարիք չկա անհանգըստացնելու նրան։

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես ուզում եմ այդ լուրը հայտնել նրան... քննյուց առաջ: Հենց հիմա Մեծ Հայրիկին պետք է ասեմ, որ նրա երազն իրականացավ... Իսկ Բրիկը... Երեխան քեզ կստիպի, որ իւելքդ գլուխդ հավաքես ու վերջ տաս խմելուն...

(Բաժակը խլում է նրա ձեռքից)։ Հայրական պատասխանատվությունը կստիպի...

(Նրա դեմքը ծամածռվում է հուզմունքից. ձեռքը թափ տալով ու հեկեկալով դուրս է վազում սենյակից, գոչելով՝ «Ես հենց հիմա կասեմ Մեծ Հայրիկին...»)։

Նրա ձայնը մարում է սրահում: Բրիկը զարմացած ուտերն է թոթվում և սառցաբեկորը ուրիշ բաժակի մեջ է գցում: Մարգրեթը արագ մոտենում է նրան, ինչ-որ բան փսփաալով, խմիչք է լցնում՝ կատաղությանը նայելով նրա դեմքին)։

ԲՐԻԿ (անտարբեր)։— Ծնորհակալություն, Մեզգի՛: Լավ բաժին 19րիբ: (Մելին մոտենում է Գուփրին, մոլեգնած խեթկում է նրան՝ փնջացնելով)։

ԳՈՒՓՐ (կողմ հրելով կնոջը)։— Բրի՛կ, այդ վիսկիից մի քիչ էլ ինձ չէի՞ր տա։

ԲՐԻԿ.— Իհարկե, Գո՛ւփր: Ահա, ինչքան ուզում ես, 19րու բաժակդ։

ԳՈՒՓՐ.— Կլցնեմ։

ՄԵՅԻ (ճղճղամ ձայնով)։— Դե, իհարկե, մենք գիտենք, որ սա...

ԳՈՒՓՐ.— Ձայնդ կտրի՛ր, Մեյի՛...

ՄԵՅԻ.— Ո՛չ: Ես համոզված եմ, որ Մեգգի՛ն հորինում է այդ պատմությունը...

ԳՈՒՓՐ.— Գրո՛ղը տանի, ասացի ձայնդ կտրիր...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Տեր Աստվա՛ծ... Ես չեի կարծում, որ իմ այս փոքրիկ լուրը այսքան մեծ աղմուկ կբարձրացնի:

ՄԵՅԻ.— Այդ կինը հոյի չէ:

ԳՈՒՓՐ.— Իսկ ո՞վ ասաց, որ հոյ է:

ՄԵՅԻ.— Ինքը:

ԳՈՒՓՐ.— Դա ի՞նչ նշանակություն ունի: Հո բժիշկ Բոն չի ասել:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես բժիշկ Բոն չեմ այցելել:

ԳՈՒՓՐ.— Իսկ ո՞ւմ ես այցելել, Մեգգի՛:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Հարավի ամենալստիազույն կանացի բժիշկներից մեկին:

ԳՈՒՓՐ.— Հա՛-հա՛-հա՛-հա՛... Հասկանում եմ...

(Հանում է մատիտն ու ծոցատետրը): Նրա ազգանունը չէի՛ր ասի:

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Դե դու միգուցե չճանաչես նրան, պարո՛ն փաստաբան:

ՄԵՅԻ.— Նա ստում է: Այդպիսի կանացի բժիշկ գոյություն չու  
նի...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ունի՛, ունի՛... Այնպես, ինչպես իմ երեխա՛ն...  
Բրիկի երեխան...

ՄԵՅԻ.— Դու չես կարող երեխա ծնել: Ախր Բրիկը չի ուզում հե-  
տը քնել...

(Բրիկը միացնում է ձայնարկիչը: Ջազային երաժշտությունը  
խլացնում է Մեյիի ձայնը):

ԳՈՒՓՐ.— Դու էլ ժամանակ գտար... անջատի՛ր...

ՄԵՅԻ.— Դու ստում ես... Ի՞նչ է, չգիտենք, որ Բրիկը չի ուզում  
հետո քնել: Մտքովդ չանցնի, թե կարող ես խաբել մեզ, իսկ  
այս... խեղճ ծերունուն՝ հիմարացնել:

(Ամբողջ տնով մեկ տարածվում է Մեծ Հայրիկի տանջալից  
աղաղակը: Մարգրեթը իջեցնում է նվագարկիչի ձայնը, որն հա-  
զիվ է լսվում: Աղաղակը կրկնվում է):

ՄԵՅԻ (ահաբեկված).— Գո՛ւփր, լսեցի՞ր... Մեծ Հայրիկը...

ԳՈՒՓՐ.— Երևի ցավերը սկսվել են:

ՄԵՅԻ.— Գնանք նրա մոտ, Գո՛ւփր...

**ԳՈՒՓՐ.**— Այո, գնանք, որպեսզի սիրահար թոշնակները մենակ մնան իրենց բնում ու գեղգեղան:

(Նախ **Գուփրն** է դուրս գալիս, հետո՝ **Մեյին**, որը դռան շեմին հասնելով, շրջվում է ու, դեմքը ծամածռելով, փնջացնում **Մարգրեթի վրա**):

**ՄԵՅԻ.**— Ստախո՛ս... (Իր ետևից աղմուկով ծածկում է դուռը:

**Մարգրեթը** թեթևացած շունչ է առնում ու փոքր-ինչ անվրտահ մոտենում է **Բրիկին**, բռնում նրա ձեռքը):

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ծնորհակալություն, որ... լուռ մնացիր...

**ԲՐԻԿ.**— Չարժե, **Մեզգի՛**:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Դու ասպետությունն արեցիր, որ նրանց մտտ ինձ չխայտառակեցիր:

**ԲՐԻԿ.**— Դեռ չի սկսվել:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ի՞նչը:

**ԲՐԻԿ.**— Կաթկթոցը:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Այն, որ լսում ես գլխիդ մեջ ու հանգստանո՞ւմ: Այո՛, սիրելի՛ս:

**ԲՐԻԿ.**— Ըհը: Բայց դեռ չի սկսվում... Պետք է այնպես անես, որ լսես, թե չէ... չեմ կարող քնել:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ես գիտեմ մտքիդ ինչ է:

**ԲՐԻԿ.**— Մեզգի՛, բազմոցի վրայի բարձր տուր:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ես այն կդնեմ մեր մահճակալին, սիրելի՛ս:

**ԲՐԻԿ.**— Ոչ, դիր բազմոցին... Չէ՞ որ ես այնտեղ եմ քնում:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Այս գիշեր բարձր մահճակալին դնեմ, **Բրի՛կ**:

**ԲՐԻԿ.**— Ասացի բազմոցին դիր: (**Կաղալով մոտենում է խմիչքների պահարանին: Երեք բաժին վիսկի է լցնում ու խմում. կանգնած լուռ սպասում է: Հետո իսկույն շրջվում է, ժպտալով ասում**): Ահա... սկսվեց...

**ՄԱՐԳՐԵԹ.**— Ի՞նչը:

**ԲՐԻԿ.**— Կաթկթոցը... (Նա անսահման գոհությամբ, կաղալով դուրս է գալիս պատշգամբ՝ վիսկին ձեռքին: Լսվում է հեռակի թակոցը, երբ **Բրիկը** հեռանում է տեսադաշտից: Հետո պատշգամբում սկսում է կամացուկ երգել):

**Մարգրեթը** մտամոլոր մի քանի վայրկյան պահում է մեծ բարձը, կարծես, դա նրա միակ ընկերն է: Հետո բարձը նետում է անկողնուն: Հապշտապ մոտենում է խմիչքների պահարանին, հավաքում է բոլոր շշերը, վազում է սենյակից դուրս՝ դուռը թողնելով

կիսաբաց: Պատշգամբից լսվում է Բրիկի ձայնը: Նա սենյակ է մտնում, մահճակալին տեսնում է բարձր, թեթև ժպտում է ու վերցնում է այն: Այն պահին, երբ Մարգրեթը սենյակ է վերադառնում, տեսնում է Բրիկին՝ բարձր թևի տակ: Մարգրեթը կամացույց ծածկում է դուռը, հենվում է դրան ու հրապուրանքով ժպտում Բրիկին: ՄԱՐԳՐԵԹ.— Բրի՛կ... ես միշտ այն կարծիքին եմ եղել, որ դու ինձանից ուժեղ ես և կարող ես ինձ՝ քեզ ենթարկել... Բայց երբ սկսեցիր... խնել... գիտե՛ս ինչ... Գուցե լավ բան չեմ ասում, բայց... ես քեզանից ուժեղ եմ և կարող եմ ավելի լավ սիրել քեզ... Բարձր շտանես: Իզուր է, նորից անկողնում կղնեմ...

Բրի՛կ...

(Նա մարում է բոլոր լույսերը, միայն մահճակալի վարդագույն լապտերիկն է վառվում):

Ես իրոք եղել եմ բժշկի մոտ ու հիմա գիտեմ, թե ինչ պետք է անել: Հետո, Բրի՛կ... ամսով իմ հիշանալու ժամանակն է...

ԲՐԻԿ.— Հասկանում եմ, Մեգգի՛: Բայց դու ինչպե՛ս կարող ես հիշանալ այն մարդուց, որ ոչ թե քեզ, այլ վիսկի է սիրում...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Ես դատարկել եմ այդ մարդու խմիչքների պահարանը ու թույլ չեմ տա նրան խնել այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի գոհացրել իմ ցանկությունը:

ԲՐԻԿ.— Մեգգի՛, երևի դու գծվել ես, հա՛...

ՄԱՐԳՐԵԹ.— Գնա, ինքդ տես, պահարանդ բոլորովին դատարկ է:

ԲՐԻԿ.— Դե լավ... անհիշյալ լինեմ, կթե...

(Ձեռքը երկարում է, որ հեհնակը վերցնի, բայց կինը հրում է նրան, հենակը վերցնելով՝ պատշգամբ է դուրս գալիս ու ճաղերի վրայից նետում է փողոց, հետո շնչասպառ վերադառնում սենյակ: Ոտնաձայներ: Մեծ Մայրիկը ներս է խուժում՝ դեմքը բոլորովին աչալված ու հևասպառ):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ա՛յս, Աստվա՛ծ իմ, Աստվա՛ծ իմ, ուր է այդ... դեղը...

(Մարգրեթը նրան է մեկնում դոկտոր Բոի թողած փաթեթը):

ՄԵԾ ՄԱՅՐԻԿ.— Ես չեմ կարող դիմանալ: Ա՛հ, Տե՛ր Աստված... Բրի՛կ... Բրի՛կ, որդի՛...

(Մայրը արագորեն մոտենում է որդուն: Բրիկը փորձում է

**խուսափել մոր արցունքոտ համբույրներից: Մարգրեթը զսպված ժպիտով հետևում է նրանց):**

Զավա'կս, Մեծ Հայրիկի սիրելի'... Փոքրիկ' Հայրիկ...

**(Հեկեկալով դուրս է վազում սենյակից):**

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Եվ այսպես, մենք սուտը իրականություն կդարձնենք այս գիշեր: Իսկ հետո վիսկու շերը նորից այստեղ կքերեմ և միասին կխմենք... այս գիշեր... այս տանը, երբ մահն է այցելել... Ի՞նչ ասացիր...

**ԲՐԻԿ.—** Ես ոչինչ չասացի: Կարծում եմ, ասելու ոչինչ չկա:

**ՄԱՐԳՐԵԹ.—** Ա՛խ, թո՛ւյլ մարդիկ, թո՛ւյլ ու գեղեցի՛կ մարդիկ... ի՞նչ շուտ եք հուսահատվում... Պարզապես պետք է, որ մեկը **(Մարում է մահճակալի վարդագույն լամպը)...** գրկի ձեզ: Քնքշորեն... քնքշորեն ու սիրով... Եվ...

**(Վարագույրը սկսում է դանդաղորեն իջնել):**

Տե՛ր Աստված... Բրի՛կ, ես իսկապես... սիրում... եմ քեզ... Ես... ախր ես... քեզ...

**ԲՐԻԿ (ժպտում է հրապուրիչ տխրությամբ).—** Այ թե հետաքրքիր կլինի, եթե դա ճշմարիտ լինի, հը՞...

**Վ ա ր ա գ ու յ ը**

ԺԱՆ ԿՈԿՏՐ

ԶԱՅՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ

(պիես մեկ գործող անձի համար)



Հեղինակը սիրում է փորձեր անել: Նա մի սովորույթի գերի է. տեսնելով, որ մի բան է արել, հարցնում է ինքն իրեն, թե ուրիշ ինչ է ուզում անել<sup>1</sup>: Այս սովորույթը գուցե այնքան էլ բարդ չէ, ինչպես թվում է առաջին հայացքից:

Մի բանի շարժառիթներ նրան դրդել են գրելու այս պիեսը:

ա) Գաղտնախորհուրդ շարժառիթները, որոնք ստիպում են գրել, հակառակ ամբողջ խորունկ ծուլությանը, որ այդ պահին հրաժարվում է հնազանդվել և, անկասկած, մի անակրնկալ հեռախոսային խոսակցության հուշը, ձայնի երանգի ծանրակշիռ նորօրինակությունը, լռության հավիտենականությունը:

բ) Մեղադրում են, նրա երեսովն են տալիս, թե շատ է օգտվում զանազան հնարքներից, շատ է բարդացնում իր պիեսները՝ մեքենայացնելով բեմը, թե չափից ավելին է ակրնկալում միզանցեցնից: Ուստի և հեղինակը գերադասում է դիմել ավելի պարզին. մի գործողություն, մի սենյակ, մի գործող անձ, սեր և ժամանակակից պիեսների մի ծանոթ մասունք՝ հեռախոս:

գ) Թեալիստական թատրոնը կյանքին այնքան է մոտիկ, որքան Գեղեցիկ Արվեստների սրահի կտավները բնությանը: Պետք է նկարել մի մտած կին, ոչ թե մի ստույգ, որոշակի կին<sup>2</sup>. հինար կամ խելոք, այլ մի անհայտ-անանուն կին: Խուսափել խոսքի փայլից, փոխադարձաբար ճշգրիտ և անթարթ դիալոգից: Սիրային խոսքերը նույնքան անտանելի կլինեն, որքան մանկական բառերը, մի խոսքով՝ թատրոն խաղալը, որը թունավոր, բերանին փակչելով, ծածկամտաբար փոխարինել է թատրոնին, իսկական թատրոնին, Սոֆոկլեսի<sup>3</sup>, Ռասի՛ի, Մոլիերի<sup>4</sup> կենդանի լոգիկային:

Հեղինակը պատկերացնում է, թե ինչպիսի դժվար բան է ձեռնարկում: Ահա թե ինչու, Վիկտոր Հյուգոյի<sup>5</sup> խորհրդի համաձայն, բարդ ինտրիգի առաջնորդությամբ, ողբերգությունը և դրաման միաձուլել է կատակերգությանը, մի միջոց, որն

ամենամիակ հնարավորությունն է տալիս վայելույ լուծելու սրտի գործերը:

դ) Եվ վերջապես, քանի որ հեղինակին հաճախ են ասում, թե իր դերակատարներից՝ նրանց ձիրքերի համար կորչուտաբեր հնազանդությունն է պահանջում և իրեն առաջ է մղում, նա ցանկացավ դժվարընթեռնելի մի պիես գրել, որը խաղապատրվակ կլինի դերասանուհու համար, ճիշտ այնպես, ինչպես իր «ՔՈՄԵՆՆ» կոչված է խաղապատրվակ լինելու բեմադրության համար<sup>6</sup>: Գերասանուհու խաղը սովետրում կանհետանա. մենք նկատի ունենք այն հանգամանքը, որ դրաման առիթ կստեղծի երկու դեր խաղալու, մեկը՝ երբ դերասանուհին խոսում է, մյուսը՝ երբ դերասանուհին լսում է և ուրվագծում անտեսանելի պերսոնաժի բնավորությունը, որը բացահայտվելու է լուրջուններով:

Հ. Գ. Սխալ կլինի կարծել, թե հեղինակը հոգեբանական խնդիրների վճիռն է որոնում: Թատերական խնդիրներ լուծելու մասին է խոսքը: Թատրոնի, քարոզի, տրիբունայի և գրքերի խառնուրդը մի ցավ է, որի դեմ պետք է անպայման պայքարել: Մաքուր թատրոնը մոդայիկ արտահայտություն կդառնար, եթե մաքուր թատրոնը կամ մաքուր պոեզիան չլըրացվեին ինչ-որ բանով: Մաքուր պոեզիան նշանակում է պոեզիա, իսկ մաքուր թատրոնը՝ թատրոն: Ուրիշ բան գոյություն ունենալ չի կարող:

Հեղինակն ավելացնում է, որ այս պիեսը տվել է «Կոմեդի Ֆրանսեզին»<sup>7</sup>, որպեսզի վերջ տա նախապաշարումներից վատթարագույնին, այն նախապաշարումին, որը նոր թատրոնն ունի պաշտոնական բեմերի հանդեպ: Քանի որ բուլվարը իր դիրքերը զիջել է կինեմատոգրաֆին և այսպես կոչված ավանգարդիստական բեմերը կամաց-կամաց բուլվարի դիրքերն են գրավել, ապա միայն պաշտոնական շրջանակն է ի վիճակի ներկայացնելու մի գործ, որի նորությունը աչքի չի զարնում:

Նոր բուլվարի հասարակությունը ամեն ինչի սպասում է. նա ծարավ է զգալությունների, ոչնչի հանդեպ ակնածանք չունի: «Կոմեդի Ֆրանսեզի» հանդիսատեսը առայժմ ծարավ է զգացմունքների<sup>8</sup>: Հեղինակների ինքնությունը կորչում է հանուն թատրոնի շահերի, մինչդեռ «Կոմեդի Ֆրանսեզի» ներ-

կայացումները ստեղծագործություններին ընդունակ են տալու անհրաժեշտ ծավալը և տարածությունը և փրկում են իրակա-  
նության ձևազեղծումից:

## ԳԵԿՈՐԸ

Բեռը փոքրացված է, շրջապատված կարմիր նախշավոր վարագույրով. ներկայացնում է տարբեր ոճերով կահավոր-  
ված կանացի մեջքարանձի մի անկյունը. սենյակը մութ է, կա-  
պույտ երանգների մեջ, ձախից մի մահճակալ է՝ խառնակ ան-  
կողինով, իսկ աջից մի կիսաբաց դուռ է՝ դեպի մի շատ լու-  
սավոր, սպիտակ լողասրահ: Կենտրոնում, պատի վրա, որն է  
գլուխգործոցի վերատապություն՝ ստորահակ փակցված կամ,  
ավելի շուտ, ընտանեկան մի նկար. մի խոսքով, դժնդակ կեր-  
պարանքով մի պատկեր:

Հուշարարի դիմաց մի ցածր աթոռ կա և մի փոքր սե-  
ղան: Սեղանի վրա՝ հեռախոս, գրքեր և խիստ ու դաժան  
լույս զցող մի լամպ:

Վարագույրը բացում է սպանության մի սենյակ: Մահ-  
նակալի առջև, հասակին, երկար գիշերանոցով մի կին է  
պառկել, կարծես սպանված լինի: Լռություն: Կինը եղնում է,  
փոխում դիրքը և նորից մնում անշարժ: Վերջապես վճռում է  
և վեր կենում: Մի վերսրկու է վերցնում մահճակալի վրայից  
և, մի պահ հեռախոսի մոտ կանգ առնելով, շարժվում է դեպի  
դուռը: Դռանը դիպչելուն պես լսվում է զանգը: Նա զցում է  
վերսրկուն և նետվում դեպի հեռախոսը: Վերսրկուն խանգա-  
րում է նրան, ոտքով մի կողմ է հրում: Վերցնում է լսափողը:

Այս պահից սկսած նա կխոսի կանգնած, նստած (մեջ-  
քով, կիսադեմ, դիմացից), բազկաթոռի ետևը՝ ծնկաչոք, գը-  
լուխը թիկնակի ետևը կամ թիկնակին հեճած, հեռախոսի թե-  
լը ետևից քարշ տալով, կճեմի սենյակում այնքան, մինչև որ  
սենյակի ծալքում բերանքսիվաչը կընկնի մահճակալին: Այս-  
տեղ նրա գլուխը կկախվի և լսափողը խճաքարի պես ձեռքից  
կընկնի:

Յուրաքանչյուր դիրք պետք է ծառայի մոնոլոգ-դիալո-  
գի մի փուլին (շան փուլը, սրախոսության փուլը, արճենետի

փուլը և այլն): Նյարդայնությունը չպետք է հապճեպությամբ արտահայտվի, այլ դիրքերի հաջորդականությամբ, որոնցից յուրաքանչյուրը հարմարավետության պակասը, ծայրաստիճան անհարմարությունը պիտի շեշտի:

Գիշերանցը, առաստաղը, դոռը, բազկաթոռը, ծածկոցները, առաստաղից կախված լուսամփոփը ճեփ ճեփմակ են:

Հուշարարի խցիկից պետք է այնպիսի մի լույս գցել, որը նստած կնոջ թիկունքում մեծ սովեր կզգի և կընդգծի լուսամփոփի դժնի լուսավորումը:

Այս պիեսի ոճը բացառում է այն ամենը, որը աշխուժություն, կրակ և փայլ կհիշեցնի: Այն դերասանուհուն, որն այս պիեսը կխաղա առանց սեփական մեկնաբանության, հեղինակը հանձնարարում է վիրավորված կնոջ ոչ մի հեզմանք, ոչ մի դառնություն չդնել: Պերսոնաժը մի միջակ զոհ է, ոտից գլուխ սիրահարված մի կին: Նա լուկ մի հնաքք է ուզում բանեցնել, օգնում է տղամարդուն, որպեսզի վերջինս իր սուտը խոստովանի, որպեսզի անշուք հիշատակ չթողնի: Հեղինակն ուզում է, որ դերասանուհին այնպիսի տպավորություն ստեղծի, իբր արյունահոսության մեջ արյուն է կորցնում ինչպես վիրավոր գազան, որ գործողությունը, ասես, արյունով լցված սենյակում վերջացնի:

Անհրաժեշտ է հարգել հեղինակային տեքստը, որտեղ լեզվական սխալները, կրկնությունները, գրական դարձվածքները, տափակությունները արդյունք են ուշադիր և չափավոր ընտրության:

Ալո', ալո', ալո' . . . . . Ոչ, տիկի'ն, մի քանի հոգի ընկել են գծի մեջ, անջատեք . . . . . Ալո' . . . . . Սա բնակարան է . . . . . Օ' . . . . . ալո' . . . . . Բայց, տիկի'ն, ինքներդ անջատեք . . . . . Ալո': Մադմուազե'լ, ալո' . . . . . ալո . . . . . Հանգիստ թողեք մեզ . . . . . Ոչ, դուտոր Օմիդալը չէ . . . . . Ջրո ութ, ոչ թե գրո յոթ . . . . . ալո' . . . . . ծիծաղելի է . . . . . Ինձ զանգում են և ես չեմ կարող խոսել (Անջատում է, ձեռքը լսափողի վրա է: Զանգ) . . . . . Ալո' . . . . . Բայց, Տիկի'ն, ի՞նչ եք ուզում, որ անեմ . . . . . Դուք շատ տհաճ եք . . . . . Ինչ-

պես թե իմ մեղքով . . . . . բոլորովին . . . . . բոլորովին . . .  
 Այո՛ . . . . . այո՛ . . . . . մաղմուազե՛լ . . . . . Ինձ զանգում  
 եմ և ես չեմ կարող խոսել: Գծի վրա շատ մարդ կա: Այդ կնոջն  
 ասեք մի կողմ քաշվի: **(Անջատում է: Զանգ):** Այո՛, դո՛ւ ես . . . .  
 դո՛ւ ես . . . . . Այո . . . . . Ես շատ վատ եմ լսում . . . . .  
 դու շատ հեռու ես, շա՛տ հեռու . . . . . Այո՛ . . . . . սուկալի  
 է . . . . . գծի վրա շատ մարդ կա . . . . . Նորից զանգիր: Այո՛:  
 Նորից զանգիր . . . . . Ասում եմ, նորից զանգիր ինձ . . . . .  
 Բայց, տիկի՛ն, մի՛ խանգարեք: Ես ձեզ կրկնում եմ, որ դուք  
 Շմիդտը չեմ . . . . . Այո՛ . . . . . **(Անջատում է: Զանգ):** Ա՛հ,  
 վերջապես . . . . . դու ես . . . . . այո . . . . . շատ լավ . . .  
 այո՛ . . . . . այո . . . . . Իսկական տառապանք էր այս ամ-  
 բոյսի միջով քեզ լսելը . . . . . այո . . . . . այո . . . . . ոչ  
 . . . . . քախտդ բերել է . . . . . Տասը բույսե տուաջ եկա . . . .  
 Դու էլ չե՞ս զանգել . . . . . Ա՛հ . . . . . ոչ, ոչ . . . . . Ես դր-  
 տում անշեցի . . . . . Մարթայի մոտ . . . . . Տասնմեկն անց  
 տասնհինգ պետք է լինի . . . . . Տա՛նն ես . . . . . Որեմն ան-  
 յիր սրտի էլեկտրական ժամացույցին . . . . . Ես էլ հենց այդ  
 էի կարծում . . . . . Այո, այո, սիրելի՛ս . . . . . Երեկ երեկո-  
 լա՛ն: Երեկ երեկոյան ես անմիջապես պատկեցի և քանի որ չէի  
 կարողանում բնկ, բնամար խմեցի . . . . . ոչ . . . . . ընդամե-  
 լու մեկ հատ . . . . . Ժամը իննին . . . . . Գլուխս մի քիչ ցա-  
 փուս էր, բայց կարողացա սթափվել: Մարթան եկավ: Նա ինձ  
 նեւո նախանաշեց: Գնումներ արեցի: Ժամը իննին վերադարձա  
 տուն. Բոլոր նամակները դրեցի դեղին պպուսակի մեջ: Ես . . . .  
 Ինչպե՛ս . . . . . Ծատ ուժեղ . . . . . Երդվում եմ . . . . . Ես  
 շատ, շատ քաջություն ունեմ . . . . . Հետո՛: Հետո հագնվեցի,  
 Մարթան եկավ իմ ետևից, ահա ամբողջը . . . . . Ես նրա մոտից  
 եմ գալիս: Հիանալի էր: Ծատ, շատ լավ . . . . . Տեսքն այդպի-  
 սին է, բայց ինքն այդպես չէ: Դու ճիշտ ես, ինչպես միշտ . . . .  
 Կարդագույն շրջագգեստս, մուշտակի հետ . . . . . Ան գլխարկս  
 . . . . . Այո, գլխարկս դեռ գլխիս է . . . . . Ոչ, ոչ, չեմ ծխել:  
 Ընդամենը երեք սիգարետ եմ ծխել . . . . . Այո, ճիշտ է . . . . .  
 Ան, այո . . . . . դու շատ բարի ես . . . . . Իսկ դո՛ւ, դու էլ ես  
 տար եկե՛՛լ . . . . . Մնացել ես տանը . . . . . Ի՛նչ դատաւարու-  
 բուն . . . . . Ա՛խ, հա . . . . . պետք չէ այդքան հոգնել . . . .  
 Այո՛, այո՛, մի անջատեք: Այո՛ . . . . . այո՛, սիրելի՛ս . . . . .

այր' . . . . . Հենց որ անջատեն, անմիջապէս նո'րից զանգիր  
. . . . . բնական է . . . . . Այր': Ոչ . . . . . այստեղ եմ . . .  
Պայուսա՛կը . . . . . Քո և իմ նամակները: Երբ որ ուզես կարող  
ես վերցնել . . . . . Մի քիչ դժվար է . . . . . Հասկանում եմ  
. . . . . Օհ, սիրելի՛ս, Աերողություն մի խնդրիր, դա շատ բնական  
է և տխմարը ես եմ . . . . . Դու շատ ազնիվ ես . . . . . Դու շատ  
ազնիվ ես . . . . . Ես առավել ևս, ես չէի կարծում, թե այդքան  
ուժեղ եմ . . . . . Կարիք չկա ինձնով հիանալու: Ես լուսնոտի  
պես հագիվ եմ շարժվում: Հազնվում եմ, դուրս գալիս, վերադառ-  
նում, մեքենայորեն: Վաղը գուցե սովելի պակաս լինի քաջություն-  
նրս . . . . . Դո՛ւ . . . . . Ոչ . . . . . ոչ, սիրելի՛ս, ես քեզ մե-  
ղադրելու մտադրություն չունեմ . . . . . ես . . . . . ես . . . . .  
թող որ . . . . . Ինչպե՛ս . . . . . Ծատ բնական է . . . . . Ընդ-  
հակառակը . . . . . Մենք . . . . . մենք որոշել էինք անկեղծ  
լինել, և ես հանցանք կհամարեի, եթե մինչև վերջին րոպեն ա-  
ռանց որևէ բան ասելու թողնեիր ինձ: Հարկածը շատ դաժան կլի-  
ներ, մինչդեռ, ես ժամանակ ունեցա ընտելանալու, հասկանալու  
. . . . . Ի՛նչ կոմեդիա . . . . . Այր' . . . . . Ո՛վ . . . . . որ  
ես քո ստաջ կոմեդիա խաղա՛մ . . . . . Դու ինձ ճանաչում ես, ես  
անկարող եմ ինքս ինձ վրա հույս դնել . . . . . Բոլորովին . . . . .  
Բոլորովին . . . . . Ծատ հուզիստ . . . . . Դու կզգայիր այդ  
. . . . . Ասում եմ, դու կզգայիր այդ: Ես որևէ բան թաքցնողի  
ձայն ունեմ . . . . . Ոչ: Ես որոշեցի քաջ լինել և կլինեմ . . . . .  
Թույլ տուր . . . . . դա այդ դեպքը չէ . . . . . Հնարավոր է,  
քայց որքան կուզես նախապատրաստվիր դժբախտությանը, միե-  
նույն է նա գալիս է և տասրալում քեզ . . . . . Մի չափազանցիր  
. . . . . այնուամենայնիվ, ևս ժամանակ ունեցա ընտելանալու:  
Դու հոգացիր այդ մասին . . . . . Մեր սերը շատ բաների դեմ  
էր գնում: Պետք էր դիմադրել, հրաժարվել հինգ տարվա երջան-  
կությունից կամ դիակն ընդունել: Ես երբեք չէի մտածում կյանքս  
դասավորել: Եվ շատ թանկ եմ վճարում անգնահատելի երջան-  
կության համար . . . . . Այր' . . . . . ան-գը-նա-հա-տե-լի և ես  
չեմ ափսոսում . . . . . ես չեմ . . . . . Ես բնավ չեմ ափսոսում,  
բնավ, բնավ . . . . . Դու . . . . . դու սխալվում ես . . . . .  
դու . . . . . դու . . . . . դու սխալվում ես: Ես . . . . . Այր'  
. . . . . Ես իմ արժանին եմ ստացել: Ես ուզում էի խեղճ լինել և  
խեղճի պես երջանիկ . . . . . սիրելի՛ս . . . . . լսիր . . . . .

Գալո՛ . . . . . սիրելի՛ս . . . . . թող որ . . . . . այո՛ . . . . .  
 թող որ խոսեմ . . . . . Քեզ մի մեղադրիր: Այդ ամենը իմ մեղ-  
 քով է: Այո, այո . . . . . Հիշում ես կիրակին Վերսալում՞ և հե-  
 ոսագիրը . . . . . Ա՛հ . . . . . Ուրեմն . . . . . Այդ ես էի, որ  
 ուզեցի գալ, այդ ես էի, որ բերանդ փակեցի, այդ ես քեզ ասացի,  
 որ ինձ համար ամեն ինչ միևնույն է . . . . . Ոչ . . . . . ոչ . . .  
 ոչ . . . . . այդ հարցում դու ճիշտ չես . . . . . Ես . . . . . ես  
 ստաշինը զանգեցի . . . . . ոչ, երեքշաբթի էր . . . . . երեք-  
 շաբթի . . . . . Ես դրամում վստահ եմ: Երեքշաբթի, ամսի 27-ին:  
 Քո հեռագիրը ես ստացա Երկուշաբթի երեկոյան, ամսի 26-ին:  
 Դու լավ գիտես, որ այդ թվերը ես անգիր հիշում եմ . . . . . քո  
 մա՛չքը: Ինչո՞ւ . . . . . Իսկապես որ չարժե . . . . . Ես դեռ չգի-  
 տեմ . . . . . Այո . . . . . գուցե . . . . . Օ՛, ոչ, իհար՛իւ, ոչ  
 անմիշտպես, իսկ դո՞ւ . . . . . Վա՛ղը . . . . . Ես չգիտեի, որ  
 այդքան արագ . . . . . Այդ դեպքում, սպասիր . . . . . դա շատ  
 հեշտ է . . . . . վաղն ստավոտյան պայուսակը դրնապանի մոտ  
 կլինի: Կմնա միայն, որ Ժողեֆը գա և վերցնի . . . . . Օ՛, ես,  
 գիտե՛ս, հնարավոր է, որ մնամ, ինչպես նաև հնարավոր է, որ գը-  
 նամ գյուղ, մի քանի օր մնամ Մարթայի մոտ . . . . . Նա այն-  
 տեղ է: Դեռադեմ է նկատում ինչպես հալածյալ հոգի: Երեկ ամ-  
 բողջ օրը պստիկ էր շքամուտքի և սենյակի միջև: Նայում էր ինձ:  
 Ավանջներ տնկել էր: Ամենուրեք քեզ էր փնտրում: Այնպիսի տեսք  
 ուներ, կարծես մեղադրում էր, որ մնում եմ տանը և չեմ գնում  
 քեզ փնտրելու . . . . . Ես կարծում եմ, այլևի լավ կլինի, որ դու  
 նրան վերցնես . . . . . Եթե այդ կենդանին պիտի դժբախտ լի-  
 նի . . . . . Օ՛, դե ես . . . . . Դա կնոջ մոտ մնացող շուն չէ:  
 Ես նրանով ինչպես հարկն է չեմ կարողանա զբաղվել: Ես չեմ  
 կարողանա նրան դուրս տանել: Այլևի լավ կլինի, որ քեզ մոտ  
 \* մնա . . . . . Նա ինձ շուտ կմոռանա . . . . . Կտեսնենք . . . . .  
 Կտեսնենք . . . . . Դա ստանձնապես բարդ չէ: Պիտի ասես, որ  
 բարեկամիդ շունն է: Նա շատ է սիրում Ժողեֆին: Ժողեֆը կգա  
 նրան կտանի . . . . . Կարմիր վզոցը կկտպես: Նա համար չու-  
 նի . . . . . Կտեսնենք . . . . . այո . . . . . այո, սիրելի՛ս . . .  
 եզրով . . . . . այո, այո, սիրելիս . . . . . Ի՞նչ ձեռնոցներ . . . . .  
 Մոթե ձեռնոցներ՞ը, այն ձեռնոցներ՞ը, որ հազում էիր մեքենա  
 վարելիս . . . . . Չգիտեմ: Չեմ տեսել: Հնարավոր է: Հիմա նա-  
 յեմ . . . . . Դու սպասիր: Մի անջատիր:

(Լուսամտովի ետևում գտնվող սեղանի վրայից վերցնում է մորթե ձեռնոցները և դնում կրծքին: Նա խոսում է ձեռնոցները այտին հպած):

Այո՛ . . . . . այո՛ . . . . . ոչ . . . . . ես փնտրեցի պահա-  
րանում, բազկաթոռի վրա, նախասենյակում, ամենուր, ոչ մի տեղ  
չկան . . . . . Լսիր . . . . . ես նորից կնայեմ, բայց ես վստահ  
եմ . . . . . Եթե վաղն ստավոտյան հանկարծ գտնեմ, պայուսա-  
կի հետ կողարկեմ . . . . . Ինչպե՞ս, սիրելի՛ս . . . . . Նամակ-  
ները . . . . . այո . . . . . նամակները վկայեա . . . . . Ուզում  
եմ մի հիմար բան խնդրել քեզնից . . . . . Ոչ, ահա թե ինչ կու-  
զեի ասել, եթե նամակները վատելու ես, շատ կուզեի, որ մոխիրը  
պահես այն խեցեպատ ամանի մեջ, որ նվիրել եմ սիգարետների  
համար և, ոո դու . . . . . Այո՛ . . . . . ոչ . . . . . ես ապուշ  
եմ . . . . . ներիր ինձ: Ես շատ ուժեղ էի (Լալիս է) . . . . . Լալ,  
վերջացրի: Քիթս սրբում եմ: Ի վերջո, ես այդ մոխրով էլ գոհ կլի-  
նեմ, վերջ . . . . . Ի՛նչ լավն ես . . . . . Ա՛հ . . . . . (Չա-  
կերտների մեջ եղած տեքստը դերասանուհին կասի իր լավ իմա-  
ցած օտար լեզվով): «Ինչ վերաբերում է քրոջդ փաստաթղթերին,  
ես ամբողջը վառեցի խոհանոցի վառարանում: Սկզբում մտածեցի  
բացել, որպեսզի վերցնեմ այն նկարը, որի մասին ասել էիր, բայց  
բանի որ ուզում էիր, որ ամբողջը վառեմ, ես ամբողջը վառեցի . . .  
Ա՛հ . . . . . լավ . . . . . լավ . . . . . այո» . . . . . Ծիշտ է,  
դու խալաթ ես հագել . . . . . Պատկո՛ւմ ես . . . . . Պետք չէ  
այդքան ուշ աշխատել, եթե վաղը շուտ ես զարթնելու, ուրեմն  
պետք է որ պատկես: Այո՛ . . . . . այո՛ . . . . . իսկ հի-  
մա՛ . . . . . Բայց ես շատ բարձր եմ խոսում . . . . . Հիմա դու  
ի՞նձ լսո՛ւմ ես . . . . . Սաում եմ, հիմա ի՞նձ լսո՛ւմ ես . . . . .  
տարօրինակ է, որովհետև քեզ այնպես եմ լսում, կարծես կողքիս ●  
լինես՝ նույն սենյակում . . . . . Այո՛ . . . . . այո՛, այո՛ . . . . .  
Է՛հ, հիմա էլ ես եմ քեզ վատ լսում . . . . . Այո, բայց շատ հեռ-  
վից, շատ հեռվից . . . . . Դու ի՞նձ լսում ես: Հերթով իրար չենք  
լսում . . . . . Ոչ, մի՛ անջատիր . . . . . Այո՛ . . . . . Ես խո-  
սո՛ւմ եմ, մադամազե՛լ, ես խոսո՛ւմ եմ . . . . . Ա՛հ, ես լսում եմ,  
ես քեզ շատ լավ եմ լսում: Այո, շատ տհամ էր: Կարծես մեռած  
լինես: Դու ուրիշին լսում ես, բայց քո խոսքերը տեղ չեն հաս-  
նում . . . . . Ոչ, շատ-շատ լավ: Նույնիսկ չլաված բան է, որ



մեզ թողնում են այսքան երկար խոսել: Սովորաբար երեք րոպեից  
 անցատում են և ուրիշ համար միացնում . . . . . Այո, այո . . . .  
 ես հիմա նույնիսկ ավելի լավ եմ լսում, քան քիչ ստաջ, բայց քո  
 հեռախոսը արձագանքում է: Կարծես քոնը չլինի . . . . . Ես քեզ  
 տեսնում եմ, գիտես (**Փորձում է գուշակել**): . . . . . Ի՞նչ շարժ  
 . . . . . Կարմիր շարժը . . . . . Ա՛հ . . . . . ձախ թեքված  
 . . . . . թևքերդ ստոթել ես . . . . . ձախ ձեռքո՞ւմդ, լսափողն  
 է: Աջ ձեռքո՞ւմդ՝ ինքնահոս գրիչն է: Դու նկարում ես կիսադեմք,  
 արտեր, աստղեր: Ծիծաղո՞ւմ ես, ականջներիս տեղն աչքերս են  
 . . . . . (**բնագրային մի շարժումով ծածկում է մարմինը**) . . . . .  
 Օ՛հ, ոչ, սիրելի՛ս, ինձ մի նայիր . . . . . Վախենո՞ւմ եմ . . . . .  
 Ոչ, չեմ վախենում . . . . . դա ավելի վատ է . . . . . Վերջիվեր-  
 ջո, ես սովոր չեմ մեենակ քնելու . . . . . Այո . . . . . այո . . . .  
 այո . . . . . այո, այո . . . . . Ես քեզ խոստանում եմ . . . . . ես,  
 ես . . . . . ես քեզ խոստանում եմ . . . . . դու լավն ես . . . . .  
 Չգիտեմ: Ես խուսափում եմ ինձ նայել: Ես այլևս չեմ համարձակ-  
 վում իմ հարդարանքի սենյակում լույս վառել: Երեկ ես ինձ տեսա  
 մի պտռաված կնոջ դեմ նստած . . . . . Ո՛չ, ո՛չ, մի սպիտակա-  
 մեկ, նիհար, պտռավ կին և բազմաթիվ մանր կնճիռներ . . . . .  
 Դեռ շատ լավն ես, սիրելիս, բայց հրաշալի արտաքին նկարիչ-  
 ներս են առում . . . . . Ինձ ավելի դուր էր գալիս, երբ ասում  
 էիր՝ նայե՛ք այ՛ս սեպիտան մուտքին . . . . . Այո, սիրելի՛ պա-  
 րոն . . . . . Ես գլխարկանում էի . . . . . Դու չարանճի ես . . . . .  
 Բարեբախտաբար դու ձախողակ ես և ինձ սիրում ես: Եթե դու  
 ինձ չսիրեիր և ճարպիկ լինեիր, հեռախոսը մի սուկայի գեներ կը-  
 դառնար: Մի գեներ, որը հետք չի թողնում, որը գործում է անաղ-  
 մուկ . . . . . Ես, չա՛ր եմ . . . . . Այո՛ . . . . . ալո՛, ալո՛ . . . . .  
 ալո՛, սիրելի՛ս . . . . . ո՛րք ես . . . . . Այո՛, ալո՛, ալո՛, մաղ-  
 մուազել: (**Զանգում է**): Այո՛, մաղմուազե՛լ, անցատեցին: (**Լսա-  
 փողը դնում է: Լռություն: Վերցնում է**): Այո՛: (**Զանգում է**): Այո՛,  
 ալո՛: (**Զանգում է**): Այո՛, մաղմուազե՛լ: (**Զանգում է: Նրան են  
 գանգում**): Այո՛, դո՛ւ ես . . . . . Դե ոչ, մաղմուազե՛լ: Ինձ ան-  
 ցատեցին . . . . . Չգիտեմ . . . . . այսինքն . . . . . այո . . . . .  
 սպասեք . . . . . Օթոյ 04—07: Այո՛ . . . . . Ջրաղվա՞ծ է . . . . .  
 Այո՛, մաղմուազե՛լ, ուրեմն ինձ են գանգում . . . . . Լավ: (**Լսա-  
 փողը դնում է: Զանգ**): Այո, ալո, 04—07: Ոչ, վեցը չէ, յոթ: Օ՛հ:  
 (**Զանգում է**): Այո . . . . . ալո, մաղմուազե՛լ: Մխալվել եք: Ջրո

վեցն եք տվել: Ես գրո յոթն եմ ուզում: Օթոյ գրո չորս գրո յոթ: **(Սպասում է):** Ա՛լո: Օթոյ գրո չորս գրո յոթ: Ա՛հ, այո: Դո՛ւք եք ժողե՛ֆ . . . . . Սա տիկինն է . . . . . Ես խոսում էի պարոնի՞ք հետ, անջատեցին . . . . . Այդտե՛ղ չէ . . . . . այո . . . . . այո . . . . . այս երեկո չի վերադառնա . . . . . ճիշտ է, ես հիմա՛ր եմ: Պարոնը ինձ հետ խոսում էր ռեստորանից, անջատեցին և ես նրա համարով եմ զանգում . . . . . Ներիր ինձ, ժողե՛ֆ . . . . . Ծնորհակալ եմ . . . . . շատ շնորհակալ եմ . . . . . Բարի գիշեր, ժողե՛ֆ . . . . . **(Ասափողը դնում է, իրեն գրեթե վատ է զգում):** Ա՛հ, սիրելիս, դո՛ւ ես . . . . . Անջատեցին . . . . . Ոչ: Ոչ: Ես սպասում էի: Ջանգեջիւն, վերցրի, ոչ ոք չկար . . . . . Անկաակած . . . . . Իհարկե . . . . . Քունդ տանում է . . . . . Դու լավն ես, որ զանգում ես . . . . . շատ լավն ես . . . . . **(Լալիս է):** . . . . . **(Լոռութուն):** . . . . . Ոչ, ես լսում եմ . . . . . Ինչպե՛ս . . . . . Ներողություն . . . . . Դա անհեթեթ է . . . . . Ոչինչ, ոչինչ . . . . . Ինձ ոչինչ չի պատահել . . . . . Երդվում եմ, ոչինչ . . . . . Նույնը . . . . . Ոչ մի բան: Դու սխալվում ես . . . . . Նույնը, ինչ քիչ առաջ . . . . . Միայն թե, գիտես, խոսում ես, խոսում և չես մտածում, որ պետք կլինի լռել, լսափողը կախել, ընկնել պարապի մեջ, խալարի մեջ . . . . . և այդ ժամանակ . . . . . **(Լալիս է):** Լսիր, ի՛մ սեր, ես քեզ երբեք չեմ խաբել . . . . . Այո, գիտեմ, գիտեմ, ես քեզ հավատում եմ, ես դրանում համոզված եմ . . . . . ոչ, դա չէ պատճառը . . . . . որովհետև քիչ առաջ ես խաբեցի քեզ . . . . . Հենց նոր . . . . . այստեղ . . . . . հեռախոսով, արդեն տասնհինգ րոպե է ստում եմ: Ես լավ գիտեմ, որ ոչ մի հույս չունեմ, սպասելիք չունեմ, սուտը չի փրկում և հետո ես չեմ սիրում քեզ ստել, ես չեմ կարող, ես չեզ ուզում քեզ խաբել, նույնիսկ քեզ բան անելու համար . . . . . Օ՛, ոչ մի լուրջ բան չկա, սիրելի՛ս, մի վախեցիր . . . . . Միայն թե ստում էի, երբ նկարագրում էի իմ շրջագգեստը և ասում, թե Մարթայի մոտ եմ ճաշել . . . . . Ես չեմ ճաշել, իմ վարդագույն շրջագգեստը չեմ հագել: Ես շապիկի վրայից վերարկու եմ գցել, որովհետև քո զանգին սպասելուց, հեռախոսին ճաշելուց, նստելուց, վերկենալուց, ետուտաջ քայլելուց ես խելագարվում էի, խելագարվո՛ւմ: Ուստի և վերարկուն հագա, դուրս պիտի գայի տաքսի վերցնելի և գնայի քո պատուհանների առջև սպասելու . . . . . Է՛հ, ես ինչ գիտեմ, սպասելու, չգիտեմ, ինչին սպասելու . . . . . Ծիշտ ես

. . . . . Այո . . . . . Այո, ես քեզ լսում եմ . . . . . Ես խելոք  
 կլինեմ . . . . . Ես քեզ լսում եմ . . . . . Ես ամեն ինչին կպա-  
 տասխանեմ, երդում եմ քեզ . . . . . Այստեղ . . . . . Ես ոչինչ  
 չեմ կերել . . . . . Ես չեի կարող . . . . . Ես շատ հիվանդ էի  
 . . . . . Երեկ երեկոյան ես մի դեղահաք խմեցի, որ քնեմ. ես  
 մտածեցի, եթե շատ խմեմ, ավելի լավ կքնեմ, իսկ եթե ամբողջը  
 խմեմ, ես կքնեմ առանց երազ տեսնելու, առանց զարթնելու, ես  
 կլինեմ մեռած: (Լալիս է): . . . . . Տասներկու հատ եմ խմել  
 . . . . . գոլ ջրով . . . . . Քարի պես: Ես երազ տեսա: Տեսա  
 այն, ինչ կա, որ դու հեռանում ես: Ես զարթնեցի վեր ցատկելով  
 և գոհ էի, որ դա երազ էր, և երբ իմացա, որ դա ճշմարիտ է, որ  
 ես մեռալ եմ, որ իմ գլուխը քո ուսին չէ և ոտքերս ոտքերիդ մեջ,  
 ես զգացի, որ չեմ կարող, որ չեմ կարող ապրել . . . . . թեթև,  
 թեթև և սառը և ես այլևս իմ սրտի բախտը չէի զգում, իսկ մահը  
 հասպաղում էր գալ, և քանի որ ես մի սուկայի տազնապ ապրեցի,  
 մեկ ժամ հետո զանգեցի Մարթային: Ես քաջություն չունեցա մե-  
 ռակ մեռնելու . . . . . Սիրելի՛ս . . . . . Սիրելի՛ս . . . . . Գի-  
 շերվա ժամը չորսն էր: Նա եկավ մի բժշկի հետ, որ ապրում է  
 ետև շեմս: Ջերմությունս քառասունից բարձր էր: Ինչպես երե-  
 գում է, թունավորվելը շատ դժվար է, դրան միշտ շփոթում են:  
 Բժիշկը մի դեղատոմս գրեց, իսկ Մարթան մինչև այս երեկո մշ-  
 նայ ասա: Ես հրան աղաչեցի, որ գնա, որովհետև խոտացել  
 էիր, որ վերջին անգամ կզանգես, և ես վստեղանում էի, թե նա  
 կխանգարի մեզ խոսել . . . . . Լավ, շատ լավ . . . . . Բոլորո-  
 վի՛ն . . . . . Այո, դա ճիշտ է . . . . . Մի քիչ ջերմություն կա  
 . . . . . 38,3° . . . . . Արվայնացնում է . . . . . մի անհանգըս-  
 տացիր . . . . . Ի՛նչ անճարակն եմ ես: Ես երդվել էի քեզ նեղու-  
 թյուն չպատճառել, քեզ հանգիստ թողնել գնալ, ասել ցտեսու-  
 թյուն, կարծես մյուս օրը պիտի հանդիպեմք . . . . . Հիմա՛ր ենք  
 Լի . . . . . Այո, հիմար ենք . . . . . Ամենից ծանրը լատիողը  
 կախելն է և խավարի մեջ մտնելը . . . . . (Լալիս է): . . . . .  
 Այո՛ . . . . . Ինձ թվաց, թե անջատեցին . . . . . Դու լավն ես,  
 սիրելիս . . . . . Իմ խեղճ սիրելիս, որին ես ցավ եմ պատճա-  
 ռել . . . . . Այո, խոսիր, խոսիր, ինչ ուզում ես, ասա . . . . .  
 Ես տոտապում էի, և բավական եղավ դու խոսես, որպեսզի լավ  
 յգա՛մ, որպեսզի հանդարտվեմ: Գիտես, երբ միասին պատկած  
 լինք լինում, գլուխս դնում էի կրծքիդ և երբ դու խոսում էիր, ճիշտ

Գույն ձայնն էի լսում, ինչ այս երեկո Բեռախոսով . . . . . Վա՛տ  
 . . . . . վատը ես եմ: Ես երդվել էի . . . . . Օրինակ, դո՛ւ, որ  
 . . . . . դո՛ւ . . . . . դո՛ւ, որ միայն երջանկությունն ես պարզեել  
 ինձ . . . . . Բայց, սիրելի՛ս, կրկնում եմ, դա այդպես չէ: Որով-  
 Բեռն ես գիտեի, **ես գիտեի**, ես ապաստում էի այս բոլորը: Մինչ-  
 դեռ որքան կանաչք կան, որոնց թվում է, թե սիրած տղամարդը  
 ընդմիջտ իրենց կողքին է լինելու, և խզումը, իմանում եմ առանց  
 Գախապատրաստվելու: **Ես գիտեի** . . . . . Անգամ այս մեկը քեզ  
 դեռ չեմ պատմել, լսիր. Գործակցության ամսագրերից մեկում ես  
 Գրա լուսանկարը տեսա . . . . . Ամսագրի մեջ, ամբողջ էջով  
 . . . . . Դա մարդկային է, ավելի շատ, կանաչի . . . . . Որով-  
 Բեռն չէի ուզում փշացնել մեր վերջին շաբաթները . . . . . ոչ:  
 Ծատ բնական . . . . . Մի վերագրիր արժանիքներ, որոնք ես  
 չունեմ . . . . . Այո՛, ես երաժշտությունն եմ լսում . . . . . Ասում  
 եմ, երաժշտությունն եմ լսում . . . . . Դե, ուրեմն պետք է պատը  
 ծեծես և արգելես հարևաններիդ այս ժամին երաժշտությունն միաց-  
 Գնել: Նրանք արդեն վատ սովորություններ են ձեռք բերել, որովհետև  
 դու երբեք տանը չես լինում . . . . . Անօգուտ է: Ի միջի այլոց,  
 Մարթայի բժիշկը վաղը կգա . . . . . Ոչ, սիրելի՛ս: Նա շատ լավ  
 բժիշկ է, և կարիք չկա ուրիշ բժիշկ կանչելով Գրան վիրավո-  
 րել . . . . . Մի անհամաձայնագիր . . . . . Իհարկե . . . . . Ի-  
 հարկե . . . . . Մարթան քեզ Գորություններ կհայտնի . . . . .  
 Հասկանում եմ . . . . . հասկանում եմ . . . . . Ոչ, այս անգամ  
 ես քաջ կլինեմ, շատ քաջ . . . . . Ի՞նչ . . . . . Օ՛, այո, հազար  
 անգամ ավելի լավ: Եթե դու չզանգեիր ես մեռած կլինեի . . . . .  
 Ոչ . . . . . սպասիր . . . . . սպասիր . . . . . միջոց գտնենք  
 . . . . . **(Ես ու առաջ է քայլում և տատապելով տնքում է):** . . . . .  
 Ներիր ինձ: Ես գիտեմ, որ այս տեսարանը անտանելի է և, որ  
 դու շատ համբերություն ունես, բայց համկացիր ինձ, ես տատա-  
 պում եմ, ես տատապում եմ: Այս թելը վերջինն է, որ կապում է  
 մեզ . . . . . Երեկ չէ մյուս օրը երեկոյա՛ն, քնած էի: Հեռախոսը  
 դրել էի մոտս . . . . . Ոչ, ոչ: Իմ անկողնում . . . . . Այո: Գի-  
 տեմ: Ես շատ ծիծաղելի եմ, բայց Բեռախոսի Բեռն մտել էի ան-  
 կողին, որովհետև, հակառակ ամեն ինչի, մենք կապված ենք Բե-  
 Գախոսով: Հեռախոսի թելը գալիս հասնում է քեզ, և հետո դու  
 խոստացել էիր ինձ զանգել: Եվ պատկերացրու, ես հազար ու մի  
 երազ տեսա: Դու զանգում էիր ինձ և այդ զանգը դառնում էր մի

իսկական հարված, դու խիտու էիր ինձ և ես ընկնում էի կամ, ա-  
 վելի ճիշտ, ես տեսնում էի մի վիզ, մի վիզ, որ խեղդում են, ավե-  
 լի շուտ, ես մի ծովի խորքում էի, որը նման էր Օթոյի բնակարա-  
 նին, ես քեզ հետ կապված էի սկաֆանդրի ռետինե խողովակով  
 և աղաչում էի քեզ, որ խողովակը չկտրես, մի խոսքով, եթե պատ-  
 մեմ հիմար երազներ կատարվեն, միայն թե դրանք քնի մեջ սպ-  
 րում էին, իրական էին և սուսկալի . . . . . Որովհետև դու խո-  
 սում ես ինձ հետ: Ահա հինգ տարի է, ինչ սպրում եմ քեզնով,  
 դու իմ միակ օդն ես, որ շնչում եմ, հինգ տարի, որ իմ ժամանակն  
 անցնում է քեզ սպասելով. երբ ուշանում ես, կարծում եմ մեռած  
 ես, մահանում եմ, երբ կարծում եմ, թե մեռած ես, իսկ երբ մըտ-  
 նում ես և տեսնում եմ, որ վերջապես այստեղ ես, վերածնվում  
 եմ, հետո նորից մահանում՝ վախենալով, որ պիտի մեկնես: Այժմ  
 ես շնչում եմ, որովհետև խոսում ես ինձ հետ: Իմ երազը այնքան  
 էլ հիմար չէր, եթե անջատես, կկտրես այն թելը, որ կապում է  
 մեզ . . . . . Արդեն ասացի, սիրելի՛ս, ես քնած էի: Ես քնել էի,  
 որովհետև դա առաջին անգամն էր: Բժիշկը ասաց, թե դա թու-  
 նավորում է: Առաջին գիշերը քնում ես: Հետո տառապանքը ցըր-  
 վում է և քանի դեռ տառապանքը թաքն է, հանդուրժում ես: Երկ-  
 րորդ գիշերն է, որ այլևս չես կարողանում տանել և երրորդը՝ այս  
 երեկո, մի քանի րոպեից հետո, երբ հեռախոսը կախես, և կշարու-  
 նակվի վաղը, վաղը չև մյուս օրը և օրեր, օրեր, երբ չգիտես, թե  
 ինչ անես, աստված իմ . . . . . Ո՛չ, ո՛չ, ես տենդի մեջ չեմ, ես  
 լավ հասկանում եմ, թե ինչ եմ ասում . . . . . Դա անհնար էր,  
 և ավելի լավ կլինեք քաջությունն գտնելի քեզ ստեր պատմե-  
 լու . . . . . Բայց . . . . . Ենթադրենք, թե կքնեմ, բայց քնե-  
 լուց հետո երազներ են գալիս, գալիս է արթնացում, և՛ վերկե-  
 նալ, և՛ ուտել, և՛ լվացվել, և՛ դուրս գալ, և՛ գնալ, ո՛ր . . . . .  
 Բայց իմ խեղճ սիրելիս, ես երբեք քեզնից բացի ուրիշ անելիք  
 չեմ ունեցել . . . . . Կներես, ես շարունակ զբաղված եմ եղել,  
 դա որոշակի է: Զբաղված եմ եղել քեզնով, քեզ համար . . . . .  
 Ենթոթան իր կազմակերպված կյանքն ունի . . . . . Դա նույնն  
 է, եթե հարցնես, թե ձուկն առանց ջրի ինչպես կդասավորեր իր  
 է անքը . . . . . Ես կրկնում եմ, ես ոչ մեկի կարիքը չունեմ . . . . .  
 Զբաղմունքներ, միտքս ուրիշ կողմ դարձնեմ: Ուզում եմ քեզ մի  
 բան ասել, որը գուցե շատ բանաստեղծական չէ, բայց ճշմարիտ  
 է. Այն ճշանավոր կիրակնօրյա երեկոյից ի վեր, միտքս ուրիշ

Կողմ եմ դարձրել միայն մեկ անգամ, ասումնարածի մոտ, երբ  
 նա դիպավ ներվիս . . . . . Մեճակ . . . . . Մեճակ . . . . .  
 Արդեն երկու օր է նախասենյակից դուրս չի գալիս . . . . . Փոր-  
 ձեցի նրան մոտ կանչել, շոյել: Չթողեց, որ իրեն դիպչեմ: Քիչ էր  
 մնում կծեր . . . . . Այո, իճձ, իճձ: Նա ժանգիքները բացում է և  
 գոճոմ: Հավատա, իճձ, լրիվ փոխվել է: Նա իճձ վախեցնում  
 է . . . . . Տանեմ Մարթայի մո՛տ: Ես քեզ ասում եմ, որ հնարա-  
 վոր չէ նրան մտեճակ: Մարթան ինչ հնար ասես բանեցրեց, որ  
 դուրս տաներ: Բայց նա չէր թողնում դուռը բացել . . . . . Այդ-  
 պես ավելի անվտանգ կլինի: Երդվում եմ քեզ, ես վախեցնում եմ:  
 Նա այլևս չի ուտում, չի շարժվում և երբ նայում է իճձ, ես փշա-  
 քաղվում եմ . . . . . Ինչ իմանամ, երևի կարծում է, թե քեզ  
 վատ բան եմ արել . . . . . Խեղճ կենդանի . . . . . Ես ոչ մի հիմք չու-  
 նեմ նրան մեղադրելու: Ցավոք սրտի, ես նրան շատ լավ եմ հաս-  
 կանում: Նա սիրում է քեզ, այլևս քեզ չի տեսնում և կարծում է,  
 թե դա իմ մեղքով է . . . . . Փորձիր Ժողեֆին ողարկել . . . . .  
 Կարծում եմ, որ Ժողեֆին կլսի . . . . . Օ՛, ես . . . . . Մի քիչ  
 ավել, մի քիչ պակաս . . . . . Նա իճձ երբեք չի պաշտել: Ապա-  
 ցույց . . . . . Հնարավոր է, տեսքն այդպիսին է, բայց հավատա  
 իճձ, պետք չէ, որ ես դիպչեմ նրան . . . . . Եթե չես ուզում ես  
 վերցնել, ես նրան կտամ որևէ պահակի: Կարիք չկա, որ այդ  
 շունը հիվանդանա և դառնա կատաղած . . . . . Եթե քեզ մոտ  
 լինի, ոչ մեկին չի կծի: Կարի նրան, ում դու ես սիրում . . . . .  
 Մի խոսքով, ուզում եմ ասել, կարի այն մարդկանց, որոնց հետ  
 տեսնվում ես . . . . . Այո, սիրելի՛ս: Պարզ է, բայց նա շուն է:  
 Չնայած իր ուշիմութունը, նա չի կարող այդ գուշակել . . . . .  
 Ես չէի նեղվում նրա ներկայությունից: Միայն ասովամ գիտի,  
 թե նա ինչեր տեսավ . . . . . Ուզում եմ ասել, գուցե նա իճձ այ-  
 կա չի ճանաչում, գուցե ես նրան վախեցրել եմ . . . . . Երբեք  
 չես իմանա . . . . . Ընդհակառակը . . . . . Լսիր, քեզ պատ-  
 մեմ այն երեկոյի մասին, երբ մորաքույր Ժաննային հայտնեցին,  
 որ իր որդին սպանված է: Նա շատ գունատ և փոքրամարմին կին  
 է, մի խոսքով, լուրն առնելուն պես, նա ամբողջովին կարմրեց և  
 մեծացավ . . . . . Նա դարձավ մի կարմիր հսկա . . . . . գլու-  
 խը դիպչում էր առաստաղին, ձեռքերն ամենուրեք էին, իսկ սովե-  
 րը լցրել էր սենյակը և նա ահարկու էր . . . . . Նա ահարկու էր  
 . . . . . Ես ներողություն եմ խնդրում, նույնիսկ նրա շունն էր վա-

յեցի: Նա թաքնվել էր պահարանի տակ և կարծես գազանի վրա  
 էր հաշում . . . . . Բայց ես չգիտեմ, սիրելի՛ս: Ինչ իմանամ:  
 Մարդ կորցնում է իրեն: Ես երևի սուկալի բաներ եմ արել: Պատ-  
 կերացրու իմ բոլոր լուսանկարները և լուսանկարների ծրարը ա-  
 նահնգ գգալու, միանգամից պատռել եմ: Նույնիսկ տղամարդու հա-  
 մար դա դժվար կլիներ . . . . . Վարորդական տոմսի լուսանը-  
 կարներն էին . . . . . Ի՞նչ . . . . . Ոչ, որովհետև այլևս դրա  
 կարիքը չուներ . . . . . Առանձնապես մեծ կորուստ չէ: Ես սու-  
 կալի վիճակում էի . . . . . Երբե՛ք: Որովհետև բախտ եմ ունեցել  
 քեզ հանդիպելու ճանապարհին: Իսկ այժմ ճանապարհորդելիս  
 դժբախտություն կլինի քեզ հանդիպելը . . . . . Մի համառիր . . .  
 թ՛յ . . . . . Արո՛: Արո՛: Տիկի՛ն, անհաստեք: Մենք իրար հետ  
 լուսում ենք: Արո՛: Ոչ, տիկի՛ն . . . . . Բայց, տիկի՛ն, մենք չենք  
 ձգտում նետաքրքիր երևալ: Ձեզ մնում է միայն լսափողը կա-  
 խել . . . . . Եթե դուք մեզ ծիծաղելի եք գտնում, ապա ինչո՞ւ  
 չ՛ք անհաստում և իզուր ժամանակ եք կորցնում . . . . . Օ՛հ . . . .  
 Այլեղի՛ս, սիրելի՛ս, մի բարկացիր . . . . . Ի վերջո . . . . . ո՛չ,  
 ո՛չ . . . . . Այս անգամ ես եմ: Ես դիպա լսափողին: Նա ան-  
 ցատեց: Նա այդ կեղտոտ բանը ասելուց հետո անմիջապես ան-  
 ցատեց . . . . . Արո՛ . . . . . Դու կարծես սուշամ լինես . . . . .  
 Աս, դա սուշամ ես ամի խոսքերից, որոնք քիչ սուսը լսեցիր, ես  
 քո ձանձնից պզով եմ . . . . . Դու սուշամ՞ ես . . . . . Ես . . . . .  
 բաց, սիրելիս, այդ կիեզ երևի շարափառի մեկն էր և նա քեզ չի  
 անհասչում: Նա կարծում է, թե դու էլ մյուս տղամարդկանց պես  
 ես . . . . . Ոչ, ոչ, սիրելի՛ս: Դա բալորովին այլ բան է . . . . .  
 Խղճի խա՛ցթ . . . . . Արո՛ . . . . . Լավ, թող, այլևս մի մտա-  
 ծիր այդ հիմարության մասին: Վե՛րջ . . . . . Ի՞նչ միամիտն ես  
 . . . . . Ո՛վ: Կարևոր չէ՛ ով: Երեկ չէ նախորդ օրը հանդիպեցի  
 մի անձնավորության, որի անունը Ս-ով է սկսվում . . . . . Սկըս-  
 մամ է Ս տառով, Բ. Ս., այո, Հանրի Մարտեն փողոցում . . . . .  
 Նա ինձ հարցրեց, թե դու եղբար ունես, թե նրա մասին է, որ  
 տեղումնության հաշտարարություն էին տվել . . . . . Կարծում ես  
 դու ինձ վշտացրե՛ց . . . . . Ծշմարտությունը . . . . . Տախակ-  
 Վով էր նայում . . . . . Հավաստացնում եմ քեզ, որ երկար բա-  
 րեւզ շխտեցի: Ասացի, որ տանը հյուրեր ունեմ . . . . . Դա շատ  
 պարզ է: Մարդիկ չեն սիրում, երբ կամաց-կամաց լքում են իրենց,  
 ի՛նչ ես լքեցի բոլորին . . . . . Մեր պահերից ոչ մեկը ես չէի

ուզում կորցնել . . . . . Ինձ համար միևնույն է: Ինչ կուզեն թող  
 ասեն . . . . . Պետք է արդար լինել: Մեր վիճակը մարդկանց  
 համար անբացատրելի էր . . . . . Մարդկանց համար . . . . .  
 Մարդկանց համար միայն սեր կա և ստեղծություն: Խզումը մնում  
 է խզում: Նրանք իսկույն կարծիք են կազմում: Դու նրանց երբեք  
 չես հասկացնի . . . . . Դու . . . . . որոշ բաներ դու նրանց  
 երբեք չես հասկացնի . . . . . Ամենաճիշտը ես եմ անում, որ  
 նրանց բանի տեղ չեմ դնում . . . . . Լիովի՛ն: **(Ես խուլ ցավի  
 մի ճիչ է արձակում):** Օ՛հ . . . . . Ոչինչ: Ես խոսում եմ, խոսում  
 և ինձ թվաց, թե մենք խոսում էինք անցած օրերի պես, բայց  
 հանկարծ ճշմարտությունը աչքիս առաջ կանգնեց . . . . . **(Աս-  
 լիս է):** . . . . . Ինչո՞ւ պատրանքներով ապրել . . . . . Այո  
 . . . . . այո . . . . . Ո՛չ: Մարդիկ առաջ նման դեպքերում հան-  
 դիսյում էին, գլուխը կորցնում, խոստումները մոռանում, փորձում  
 էին անկարելիին անել, պաշտած մարդուն համբուրում էին, վզից  
 կառչելով հակառակը համոզում: Մի հաշաքը կարող էր ստեն  
 ինչ փոխել: Իսկ հիմա, այս գործիքով խոսելիս, ոչինչ անել չես  
 կարող՝ վերջացածը վերջացած է . . . . . Հանգիստ եղիր: Երկու  
 անգամ ինքնասպան չեն լինում . . . . . Գուցե մեկ հատ, որ-  
 պեսզի կարողանամ քնել . . . . . Ես չեմ կարող ստրճանակ  
 գնել . . . . . Որտեղի՞ց պիտի ուժ գտնեմ սուտ հոբիներու հա-  
 մար, իմ խեղճ պաշտելիս . . . . . Ոչ մի ուժ . . . . . Պետք է  
 որ ուժ ունենայի: Պահեր կան, երբ սուտը օգտակար է: Օրինակ,  
 եթե դու ինձ խաբեիր, որպեսզի անշատումը ինձ համար մի քիչ  
 թեթև լիներ . . . . . Ես չեմ ասում, թե դու ինձ խաբեիր: Ասում  
 եմ, որ եթե դու ինձ խաբեիր և ես իմանաի այդ մասին: Օրինակ՝  
 եթե տանը չե՛ս, բայց ինձ ասես . . . . . Ո՛չ, ո՛չ, սիրելի՛ս, լլ-  
 սիր . . . . . Ես քեզ հավատում եմ . . . . . Ես չեմ ասում, թե  
 քեզ չեմ հավատում . . . . . Ինչո՞ւ ես քարկանում . . . . . Ոչ,  
 դու զայրացած ձայնով ես խոսում: Ես պարզապես ասում էի, որ  
 եթե դու ինձ խաբեիր քո հոգու բարությունից դրդված, և ես նը-  
 կատեի, ավելի մեծ գորովանք կտածեի քո հանդեպ . . . . .  
 Այո՛ . . . . . այո՛ . . . . . Այո՛ . . . . . **(Ասափողը դնում է և  
 բարձրաձայն ու շատ արագ ասում):** Աստվա՛ծ իմ, թող նորից  
 զանգի: Աստվա՛ծ իմ, թող նորից զանգի: Աստվա՛ծ իմ, թող նո-  
 րից զանգի: Աստվա՛ծ իմ, թող **(Չանգ: Վերցնում է):** Անշատել



էին: Աստուծոյ էի, որ եթէ քո բարոյութեանց հրդիւմս ինձ խաբէիր և  
 ես նկատեի, ավելի մեծ գորովանք կտածեի քո հաւնդեպ . . . . .  
 Անշուշտ . . . . . Դու խեղճ ես . . . . . Իմ սեր . . . . . իմ  
 թանկագի՛ն սեր . . . . . (Հեռախոսի թելը փաթաթում է վզի  
 շուրջը): . . . . . Ես լավ գիտեմ, որ դա պետք է, բայց դա սու-  
 կալի է . . . . . Ես երբեք այդ քաջութիւնը չեմ ունենա . . . . .  
 Այո: Երբեմն թփում է, թէ մեկդ մշուսի հետ դեմ առ դեմ եք, բայց  
 հաճկարծ պարզվում է, որ մի ամբողջ քաղաք՝ մայթեր, նկուղներ  
 են ընկած ձեր միջև . . . . . Հիշո՛ւմ ես Իվոննին, նա զարմանում  
 էր, թէ ինչպէս է ձայնը անցնում թելի միջով: Հեռախոսի թելը  
 հիմա փաթաթել եմ վզիս: Քո ձայնը հիմա վզիս է փաթաթ-  
 վել . . . . . Գոնէ հեռախոսի կայանը մեզ հաճկարծ անջատի  
 . . . . . Օ՛, սիրելի՛ս: Ինչպէ՛ս կարող ես պատկերացնել, թէ ես  
 այդպիսի բան կմտածեմ: Ես շատ լավ գիտեմ, որ այս գործողու-  
 թիւնը քեզ համար ավելի դժվար կլինի անել, քան ինձ . . . . .  
 ո՛չ . . . . . ո՛չ, ո՛չ . . . . . Մարտե՛լ<sup>10</sup> . . . . . Լսիր, սիրելի՛ս,  
 քանի որ վաղը չէ մշուս օրը երեկոյան դուք Մարտելում կլինեք,  
 ես կուզեի . . . . . Վերջապէս, ես շատ կցանկանայի . . . . .  
 ես կուզեի, որ դու այն հյուրանոցում չմնաս, որտեղ սովորաբար  
 մննք Լինք մնում: Դու չես բարկանում, չէ՛ . . . . . Որովհետև  
 այն բաները, որոնք գոյութիւն չունեն ինձ համար, կամ ավելի  
 ճիշտ գոյութիւն ունեն մի տեսակ դատարկ տարածութեան մեջ,  
 ինձ քիչ էն ցալ պատճառում . . . . . դու հաւսա՞նո՛ւմ ես . . . . .  
 Շնորհակալ եմ . . . . . շնորհակալ եմ: Դու բարի ես: Ես քեզ  
 սիրում եմ: (Ես ելնում է և, հեռախօսը ձեռքին, քայլում դեպի  
 մահճա՛ւայր): . . . . . Ուրեմն, այդպէս . . . . . այդպէս . . . . .  
 Քիչ էր մնում ասեի՛ առայժմ . . . . . Կանկաժում եմ . . . . .  
 Հայտնի չէ . . . . . Օ՛հ . . . . . դա ավելի լավ է: Ծատ ավելի  
 լավ . . . . . (Ես պատկում է մահճակալի՛ն և հեռախօսը ամուր  
 գրկում): Սիրելի՛ս . . . . . իմ շա՛տ սիրելիս . . . . . Ես քաջ  
 եմ: Ընտապի՛ր: Գնա՛: Անջատի՛ր: Անջատի՛ր շուտ: Անջատի՛ր:  
 Ես քեզ սիրում եմ: Ես քեզ սիրում եմ: Ես քեզ սիրում եմ: Ես քեզ  
 սիրում եմ: Ես քեզ սիրում եմ . . . . . (Լաւափողը ընկնում է հա-  
 տակին):

Վ ա ղ ա գ ո յ յ ր

ԱՐԹՈՒՐ ԱԴԱՄՈՎ

## ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԸ

(պիես մեկ գործողությամբ, երկու պատկերով)

### Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ

ԺԱՆՆԱ

ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ

ՍՏՈՐԱԳԻՅԱԿ ՊԱՇՏՈՆՅԱ

ՊԱՌԱՎ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՏԱՐ

ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒՆԻ

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՊԱՐՈՆ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՈՍՏԻԿԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՊԱՐՈՆ

ԶՈՐՐՈՐԻ ՊԱՐՈՆ

Բեմահարթակի ձախ կողմը, առաջնամասում՝ գրություններով ծածկված սեղանի ետևին՝ Ոստիկանապետը, տարեց աղամարդ, ամբալագամ: Հագին սև բաճկոն է և շերտավոր սաքատ: Սեղանի առջև շատ ձիգ կանգնած է պրոֆեսոր Տարանը: Մոտավորապես քառասուն տարեկան է: Նա նույնպես սևագգեստ է:

Նրանցից դեպի աջ՝ մի քիչ խորքում, թխադեմ մի երիտասարդ՝ Ստորադրչալ Պաշտոնցյան, նստել է հեծչալի պես՝ կզակը դրած աթոռի թիկնակին:

Զուրկ կողմը, խորքում, Պառավ Պաշտոնակատարը, հագին նախշավոր, թեթև շրջագգեստ, ստուգելով կարգավորում է գրությունները, բացում ու փակում է դարակները, քարտաբանների միջոցով ճշտումներ է կատարում:

Բեմահարթակի աջ կողմը թափուր է:

ԿՐԿՆԵԼՈՒՐ ՆՈՒՐՆԵՆ (փորթ-ինչ հեատաթո, մի շնչով).— Բայց, ի վերո, դուք գիտեք իմ պատեր: Ես նամբամոջակ եմ, հատարածարած: Խորգուրե եմ վա կամ: Կար աղ պիտի գիտեմտար, ին սխո սու տեր, ես կատի նույնիսկ մյուսներից էլ սու տեր տանապխտար սե բերամով: Ինքներդ ձեզ պետք է ես ի վ սուր, որ աղ մեղադրանքն անհերթեթ է: Իմ ինչի՞ն էր սխոք սղարես վարվելը: Իմ օրինավոր սպրեկակերպը, որից ես երբե՛ս չեմ շեղվել, արդեն իսկ փաստ է, որ չեմ կարող ինձ թույլ տալ պղպիսի արարք... ... Եվ հետո մի քիչ ողջամիտ եղիք, պարոններ, ինդրում եմ: Այդ ի՞նչ մարդ պիտի լինի, որ սու ցրտերին դրսում մերկանա: (Միծաղելով): Ես հիվանդանարու և շարաթներով անկողին ընկնելու զանկություն չունեմ: Ինչպես բոլոր աշխատասներ մարդիկ, ես իմ ժամանակը շատ բարձր եմ գնահատում... Մեղադրելուց սուս մտածեցեք, թե ինչ եք ասում: Մի՞թե կարելի է վատանել երկիսաների վկայություններին: Նրանք ասում են... այն սով նը, ինչ անցնում է իրենց գլխով: Ինչ ասեք, որ չեմ անի, օրպեսզի հետաքրքրաշարժ դառնան, որպեսզի ուրիշներն ի-

րեանցով զբարվան... Երեխաներին ճանաչել է պետք: Ինչ վերաբերում է ինձ, ես նրանց ճանաչում եմ: Բանն այն չէ, որ երեխաներ են իմ աշակերտները (**Ճանրակշիռ**), ես մասնագիտացված ուսումնական հաստատության պրոֆեսոր եմ... Բայց... (**Չրջվելով դեպի Պատավ Պաշտոնակատարը, որը շարունակում է դարսել գրությունները**) իմ բոլոր մի դեռասի դատրիկ ունի: Մի դատրիկ, որն ա՛նձն գնով ցանկանում է, որ իրեն լուրջ մարդու տեղ դնեն: Պարտավոր ենք ու՛նկնդրել նրան: Ունկնդրելը պարտադիր է: Ինչ խոսք, որ ես նրան շատ եմ սիրում: Կարող եմ ասել, որ սիրում եմ բոլոր երեխաներին: Բայց դա դեռ չի նշանակում, որ հավատ պիտի ընծայել նրանց ասածներին... Ես ծովափին հա՛նգիստ զբոսնում էի, հետո, հանկարծ, ես նրանց տեսա: Ադրտեղ էին, շատ մոտիկից ինձ դանդաղ շրջապատում էին... Ու միաժամանակ այդպիսի ուրիշ երեխաներ էին հալտնվում չորս կողմից: Բոլորը գայիս էին դեպի ի՛նձ: Այնժամ ես սրտեցի վազել: Չգիտեմ ինչո՛ւ ես վազեցի... Պատճառն այն է, անկասկած, որ ինձ համար անակնկալ էր նրանց այդտեղ հալտնվելը: Ես, իրոք, վազել եմ: Նրանք, անշուշտ, հալտնել են, որ ես վազել եմ, բայց միտն այդքանը: Ուշադիր նայեցեք ինձ, պարոններ՛ր. մի՞թե ես նման եմ մի մարդու, որն արագորեն վերաբազմվել է: Եվ վերաբազմվելու ժամանակ ինձ որտեղի՞ց...

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.**— Ցավում եմ: Բայց իմ տրամադրության տակ մի զեկուցագիր ունեմ, որն ամենևին չի համապատասխանում ձեր ասածներին:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Նրանք վազում էին ու բոլորը միասին գոգոռում: (**Ցածրաձայն**): Կարծես խոսքները մեկ էին արել:

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.**— Եվ ի՞նչ էին գոգոռում:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ** (**ձայնը մանկականորեն բարակացրած ու մատը թափ տալով**).— «Քեզ ցույց կտա՛մ, քեզ ցույց կտա՛մ»: Բայց ի՞նչ պիտի ցույց տային: Ես ոչ մի վատ բան չեմ արել և այդ կարող եմ ապացուցել:

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.**— Մեր ուզածն էլ այն է, որ դուք միզ համոզեք:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ես պրոֆեսոր Տարանն եմ, երեւի անճարավորություն: Բազմաթիվ դաշախտություններ եմ կարդացել արտասահմանում: Հենց վերջերս, ինձ հրավիրել էին Բեյզիս, որտեղ և հասա աննախադեպ հաջողությամ... Բոլոր

երիտասարդներն իրենց կոտորում էին իմ դասախոսություններին ներկա լինելու համար... գլուխ էին կոտորում իմ ձեռքով գրոտված մի թուղթ ձեռք բերելու համար...

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ (վեր է կենում և ձեռքը դնում է պրոֆեսոր Տարանի ուսին).**— Ես ձեր հաջողությունների վերաբերյալ ոչ մի կասկած չունեմ: Բայց տվյալ դեպքում դա չէ կարևորը: **(Ձեռքը հեռացնում է: Գաղար):** Մենք ձեզ վերաբերող գործը պետք է լուսարանենք՝ զեկուցագիրն ամբողջականացնելու համար:

**Նա մնում է հոտնկաչ:**

**ՊՐԻՆԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ձեկուցագիր՞րը: Ի՞նչ զեկուցագիր: Բայց զեկուցագիր կազմելու դեպքում, թերևս, դուք ինձ լուրջ վնաս ետեսներ... իմ կարիերան վարկաբեկելով:

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ (նորից նստելով).**— Դուք առաջինը չեք, որին պայտիսի բաներ են պատահում: **(Գաղար):** Մի տուգանքով գարթ կփակենք, աղքատը միայն: Եթե դուք վճարեք, այս պատահարը ձեզ համար չի ունենա ոչ մի հետևանք:

**ՊՐԻՆԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.** — Անհուշա, ես կարող եմ վճարել: Փող ունեմ. Ձեր ետևոց սի չեկ կոտորագրեմ: Դրանից էլ հեշտ բան: **(Ձեռքը տանելով գրպուն):** Հեկնց հիմա, եթե կուզեք...

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ (նորից վեր է կենում և հպվում է պրոֆեսոր Տարանի թիկն).** — Ահ, է՛չ հեկնց հիմա: Ես ձեզանից միայն կարտակցեմ տարտակել (ցույց տալով սեղանին դրված մի թուղթ) մի գուցմուք, բայց որի դուք ընդունում եք, որ մայրամուտին երեխաները ձեզ հանկարծակի տեսել են մերկ վիճակում: **(Նորից նստում է):** Դուք կարող եք ավելացնել, թե չգիտեիր, որ ձեզ նայում էին:

**ՊՐԻՆԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ինձ քաջ հալանի է, որ ինձ նայում են, սենում, որ բոլորն իրենց նայացքներն ուղղել են ինձ վրա: Ինչո՞ւ են ինձ առթեա նայում: Ես ինքս ոչ մեկին չեմ նստում: Գլխի միշտ բալասոս խոնարհում եմ: Երբեմն, նույնի՛ն, էս համարյա փակում եմ աչքերս **(Գաղար):** Իմ աչքերի համարյա փակել է՛, երբ եկան բուրդը:

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.**— Զանի՛սն էին նրանք:

**ՊՐԻՆԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ես չհաշվեցի, ժամանակ չունեցա հաշվելու: **(Գաղար):** Ինչո՞ւ եք հարցնում այդ մասին: Ես ձեզ

ասացի, թե ով եմ ես: Այդքանը պետք է բավական լիներ...

Հավատս չի գալիս, որ դուք երբեք չեք լսել իմ մասին:

**ՈՍՏԻԿԱՆՆԱՊԵՏ (Ծիծաղում է).**— Ցավում եմ, որ այդպես է:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Իրոք, որ շատ ցավալի է: Լավ է, երբ մարդ իմանում է, թե ում հետ գործ ունի: **(Բռնկվելով):** Եվս մի անգամ եմ կրկնում՝ այդ ինչպե՛ս եք ձեզ թույլ տալիս ապավինել երեխաների բարբառանքներին: Ի՞նչ ապացույց կա, որ այն աղջնակը, որ եկել է այստեղ՝ ձեզ այդ ամենը պատմելու... իրոք ներկա է եղել տեսարանին: Հավանաբար, ուրիշ երեխաներ, խելքներից զոռ տալով, նրան պատմել են, ինքն էլ իր հերթին այդ պատմությունը ձևավորել է, փոփոխել, գուցե, նույնիսկ, առանց մտածելու, որ փոփոխում է իր լսածը: **(Պաղար):** Այո՛, հենց այդպես էլ եղել է: Ի վերջո, հեշտ ու հանգիստ դուք կարող եք կանչել տալ այն անձանց, որոնք ինձ ճանաչում են: Ես կարող եմ ձեզ հայտնել նրանց անուններն ու կոչումները: Նրանք կվկայեն իմ բարոյականության... իմ հոշակի վերաբերյալ: **(Պաղար):** Այստեղ կանչել տվեք նրանց բոլորին: Կանչել տվեք, ում ուզում եք: Եվ կրտեսներ...

**Բեմի աջ կողմից ներս է մտնում Լրագրողուհին՝ շիկահեր, միջին տարիքի, ոչ տզեղ, ոչ գեղեցիկ, մազերը տղպավարի կրտրած: Հագել է ծայքավոր կիսաշրջագետև և կարճ թևերով վերնաշապիկ:**

**ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ.**— Դուք չե՞ք տեսել շատ հաղթանդամ ու շատ ուժեղ մի պարսնի: Այնուցը ձեռքին պահելու սովորություն ունի: Նա ի՞նչ հետ այստեղ է ժամադրվել...

**ՍՏՈՐԱԳՐՅԱԿ ՊԱՇՏՈՆՅԱ.**— Ոչ մեկը չի եկել, տիկի՛ն, բացի (ցույց տալով պրոֆեսոր Տարանին) պարոն պրոֆեսորից:

**Պրոֆեսոր Տարանը ցնցվում է:**

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (Լրագրողուհուն մտռեմալով).**— Կարծեմ, մի տեղ մենք իրար հանդիպել ենք, տիկի՛ն... Եթե չեմ սխալվում, դուք վերջերս մի դիսերտացիա եք հրատարակել... **(Շքշքելով դեպի Ստորադրյալ Պաշտոնչան)** բավականաչափ հետաքրքիր մի դիսերտացիա:

**ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՆԻ (քսյվելով, անբռնազրոսիկ).**— Դուք շփոթում եք: Ես լրագրող եմ: **(Ստորադրյալ Պաշտոնչային):** Ինչ շոգ է ձեզ մոտ: Չե՞ք կարող մի քիչ օդափոխել սենյակը:

ՄՏՈՐԱԿՐՅԱԿ ՊԱՇՏՈՆՅԱ.— Ամենայն սիրով:

Նա վեր է կենում, բայց Պառավ Պաշտոնակատարը կանխում է նրան և խորքի լուսամուտը բացելու շարժում է անում: Ստորադրյալ Պաշտոնյան նորից նստում է իր նախկին դիրքով՝ կզակը դրած աթոռի թիկնակին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (Լրագրողուհուն).— Թույլ տվեք ներկայացնալ...

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՇԻ (մեջքով շրջվում է դեպի պրոֆեսոր Տարանը և շարժվում է դեպի Ոստիկանապետը, որը դեռևս զբաղված է գրելով).— Իրոք որ տղամարդիկ գուրկ են երևակայությունից: Երբ ուզում են մի կնոջ խոսեցնել, ապա անպայման նրան հանդիպած պիտի լինեն ինչ-որ տեղ:

Ոստիկանապետը քմիծաղ է տալիս՝ չդադարեցնելով գրելը: Լրագրողուհին գնում է դեպի խորքը, լուսամուտի մոտ:

Աջ կողմից ներս են մտնում Առաջին և Երկրորդ պարոնները՝ իրարանցման մեջ ու ձմեռային վերարկուներով: Առաջին Պարոնի ձեռքին՝ կաշվե թղթապանակ: Նրանք շարունակում են դրսում սկսված մի խոսակցություն:

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (Երկրորդին).— Ես ձեզ ասել էի, որ նրանից զգուշանաք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (մի պահ տատանվելուց հետո մոտենում է երկու պարոններին).— Որքան ուրախ եմ, որ ձեզ հանդիպեցի: Դուք կկարողանաք ինձ մատուցել... մի ծառայություն:

Երկու տղամարդիկ իրար նայում են ապշահար: Նրանք պրոֆեսոր Տարանին խելագարի տեղ են դնում:

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (սառը).— Ես ձեզ չեմ ճանաչում, պարոն:

Երկրորդ Պարոնը ձեռքով նշան է անում, այսինքն թե՛ ես նույնպես:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ինչպե՛ս թե: Բայց ես ձեզ հաճախ եմ տեսել իմ դասախոսությունների ժամանակ...

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒ ՊԱՐՈՆ.— Մենք ոչ մի դասախոսության էլ չենք հաճախում: (Ծիծաղելով): Անցել է մեր ուսումնառության ժամանակը: (Առաջին Պարոնին, ծանրակշիռ): Պետք է նրան ստիպենք, որ ձևափոխի իր ծրագիրը:

Առաջին Պարոնը թևանցուկ է անում Երկրորդին: Նրանք զգնում-զալիս են:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (շարժվում է նրանց ետևից).— Բայց, պա-

րոննե՛ր, չի կարող պատահել, որ դուք ինձ չճանաչեք: Դա անհնարին է: Ես... պրոֆեսոր Տարանն եմ:

**ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (դանդաղորեն, ինչպես մեկը, որ հիշելու ջանք է թափում).—** Տարա՛ն:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (ցուցադրաբար մեջքով շրջվում է դեպի պրոֆեսոր Տարանը և թևանցուկ անում Առաջին Պարոնին).—** Բոլոր դեպքերում իմ համագործակցությունը ձեզ հետ համարեցեք հավաստի:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (քթմնջալով).—** Ես ձեզ խնդրում եմ, պարոննե՛ր, ջանք թափեք հիշելու, մի փորձիկ ջանք: Եվ գուցե... մեկ րոպե չանցած՝ բացականչելու եք (զվարթ) ախր սա Տարա՛նն է:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐՈՆ (ուսերը թոթվելով).—** Տեսնում եք, որ մենք զբաղված ենք:

**Պրոֆեսոր Տարանը մնում է ապշած:**

**ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐՈՆ (Երկրորդին թևանցուկ անելով).—** Ժամանակըն է, որ միջոցներ ձեռք ստնենք:

**Մի բանի քայլ են անում:**

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (շարժվելով դեպի Ոստիկանապետը, որ շարունակում է նստած մնալ սեղանի ետևում).—** Անհասկանալի է: Որովհետև, ի վերջո, եթե չխոսենք իմ կոչումների մասին... իմ դեմքն այնպիսին է, որ չի մոռացվում, եթե գեթ մի անգամ այն տեսած են լինու՛մ:

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.—** Իհարկե:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.—** Թեև ճիշտ է, որ վերջերս ես երկար ճամփորդություն եմ կատարել արտասահմանում:

**ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ.—** Գիտեմ: Ճամփորդություն, որ ձեզ շատ մեծ հաջողություն բերեց:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.—** Արտակարգ հաջողություն: Ոստի և շուտով պետք է նորից մեկնեմ այնտեղ: (**Ռադար**): Արտասահմանում շատ ավելի լրջորեն են ուսումնասիրում ինձ հետաքրքրող խնդիրները: Եվ այնտեղ դրանք արժանանում են հատուկ ուշադրության: Չէի սափ, որ մեզ մոտ միշտ այդպիսի պատվավոր վերաբերմունք է լինում: Այդ փաստը պետք է խոստովանել:

**Ոստիկանապետը չի շարժվում: Պրոֆեսոր Տարանը երկչոտությամբ մոտենում է երկու պարոնների: Ստորադրյալ Պաշ-**



տոնչան, որ մնացել է նույն դիրքում, թվում է քնած: Պատավ Պաշտոնակատարը շարունակում է ճշտել գրությունները:

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՂԻ (լուսամուտից հեռանալով՝ գնում է երկու պարոններին ընդառաջ).— Ես էլ ձեզ անմիջապես չճանաչեցի: Իսկապես, ներեցեք, խնդրեմ:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ.— Զարմանալի է՝ ինչքան հաճախ ենք հանդիպում միմյանց:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ես հաճախ նկատել եմ...

ԵՐԿՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ (ևս մի անգամ մեջքով շրջվում է դեպի պրոֆեսոր Տարանը: Առաջին Պարոնին).— Ես կարծում եմ, որ էլնելով մեր շահից, մենք պետք է շտապենք:

**Նրանք քաղում են:**

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՂԻ.— Խոսքը հենց այն գործի՞ն է վերաբերում, որի մասին ինձ պատմեցիք անցյալ օրը:

ԱՌՍԶԻՆ ՊԱՐՈՆ (ծիծաղելով).— Ձեզանից բան թաքցնել չի լինի:

Ներս է մտնում Աշխարհիկ Կինը՝ տարիքն առած, մուգ շոր-ջազգեստով, քողածածկ գլխարկով: Նրան ուղեկցում են Երրորդ և Չորրորդ պարոնները՝ երկու բարձրահասակ տղամարդիկ՝ քունքերն ալեհեղ, հազմված նրբամաշակ:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ.— Ա՛յ քեզ լսան:

**Ձեռքսեղմում:**

ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՂԻ (Երրորդ պարոնին, կենսուրախ).— Աշխարհը փոքր է:

ԵՐՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ (շրջվելով դեպի Աշխարհիկ Կինը և Չորրորդ Պարոնը, ցածրաձայն).— Նա անխոնջ լրագրող է: (Միծաղելով): Նրան ամեն տեղ կարելի է տեսնել, նույնիսկ համալսարանների միջանցքներում:

**Ձեռքսեղմում:** Պրոֆեսոր Տարանը ցնցվում է և նրանց է մոտենում:

ՉՈՐՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ.— Ես կարդացի ձեր վերջին հոդվածը: Ծնոր-հավորում եմ:

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ (լրջորեն).— Ինչ վերաբերում է համալսարանին... Անցյալ շաբաթ ես ներկա եղա մի դասախոսության, որն ինձ առանձնապես հետաքրքրեց: (Հանկարծ նկատելով պրոֆեսոր Տարանին): Սակայն ես հո չեմ երազում, սա... (Պրոֆեսոր Տարանին): Պրոֆեսուր, ես չէի կարող հուսալ

այսպիսի պատահականություն: Ես հենց հիմա ձեր մասին էի խոսում:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (հուզմունքից կակազելով).—** Ես ուրախ եմ, տիկի՛ն...

**ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ.—** Ինձ թույլ տվեք, պրոֆեսսոր, որ ձեզ ներկայացնեմ իմ բարեկամներին: (**Ցույց տալով պրոֆեսսոր Տարանին**): Պրոֆեսսոր Մենարը:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ճնշված).—** Ես...

Ռատիկանապետը սեղանին է դարսում թղթերը, վեր է կենում, հագնում է վերաբերուն և ձախից դուրս է գալիս: ԹՎում է, թե ոչ ոք չի նկատում նրա դուրս գալը:

**ՉՈՐՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ (համարյա բարձր ձայնով՝ թեքվելով դեպի Աշխարհիկ Կինը).—** Ախր չեղավ: Սա պրոֆեսսոր Մենարը չէ: Մի քիչ նման է նրան, բայց պրոֆեսսոր Մենարը շատ ավելի խոշոր է, ավելի հաղթանդամ...

**ԵՐՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ.—** Ակնոցը ձեռքին պահելու սովորություն ունի... ինչպես նա... (**Միծաղելով**): Իսկ մնացյալ ամեն ինչում...

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (կակազելով).—** Ես... պրոֆեսսոր Տարանն եմ... Դուք պիտի որ... անշուշտ ծանոթ լինեք իմ աշխատություններին:

**ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ.—** Տարա՞ն:

Երբորդ և Չորրորդ պարոնները ձեռքի շարժումով հասկացնում են՝ մենք նույնպես չենք ճանաչում այս պարոնին:

Ստորագրյալ Պաշտոնչան տեղից վեր է կենում, իր աթոռը դնում է սեղանի կողքին և ձախից դուրս է գալիս: ԹՎում է, թե ոչ ոք չի նկատում նրա դուրս գալը:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (քրթմնջալով).—** Դուք ինձ շատ եք գարմացնում... մանավանդ որ ես շատ լավ եմ ճանաչում... և բացատրապես շատ եմ հարգում պրոֆեսսոր Մենարին, և որ... իր կողմից... նա իմ նկատմամբ ունի ամենապտորին (**հուսահատորեն ձայնը բարձրացնելով**) հարգարժան վերաբերմունք:

Պրոֆեսսոր Տարանը խոսել է իզուր. ոչ ոք նրան չի ունկընդրել: Աշխարհիկ Կինը թևանցուկ է անում Երբորդ և Չորրորդ պարոններին: Նրանք դանդաղորեն մի քանի քայլ են անում:

Պառավ Պաշտոնակատարը, որն իր աշխատանքը վերջացրել

է, հազնում է վերարկում և ճախից դուրս է գալիս, մինչդեռ թվում է, թէ ոչ ոք չի նկատում նրա դուրս գալը:

ԼՐԱԳՐՈՂՆԻՉԻ (երգեցիկ).— Ես հիմա պետք է գնամ:

Նա ձեռքը շարժում է՝ հրամեշտ տալով և դուրս է գալիս աշից:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՊԱՐՈՆ (ձեռքը դնելով Առաջինի ուսին).— Այս խաբուսիկները հիմա շուտով դադարելու է: Ասեմ ինչ կարգի կրեքներ:

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԿԻՆ (Չորրորդ Պարոնին).— Գնե՛մ եմք: Անվերջ ես այստեղ չեմք մնալու (հանկարծ շատ լրջորեն) հանցաւորներին նման...

Աշխարհիկ Կինը, Երրորդ և Չորրորդ պարոնները իրենց հերթին դուրս են գալիս աջ կողմից: Պրոֆեսոր Տարանը մի քայլ է աճում նրանց կողմը, քայց շատ արագ կանգ է առնում և սայթաքելով հենվում է մի աթոռի, ապա հանկարծ նկատում է Ոստիկանապետի ու պաշտոնյաների բացակայությունը և սկսում է վազել: Նա դուրս է գալիս աջ կողմից:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԻ ՋԱՅՆԸ (կուլիսներից).— Ներեցե՛ք ինձ...

Ըստ էս ոտքում էի ձեզ հարցնել, թե արդյոք տեսե՞լ եք Ոստիկանապետին կամ պաշտոնյաների: մեկին... Անախորժ վիտակ տեսե՞լդե՞ս էս պետ է ստորագրելի ինձ վերաբերող գերագալիքը... Ե՛ս ես սոց չարեցի... (Մարսափած): Սակայն էի կարող դուրս գալ նենք արկնել, մեզանից մեկն ու մեկը կամ գ պիտի սետամ լիներ: Ես չեմ հասկանում...

Ձախից ներս է մտնում Տնտեսվարոհին՝ հագին գորշ գույնի աշխատագրեստ: Նա փոքր-ինչ տեղաշարժում է սեղանն ու աթոռները, վերցնում է քարտարանը և քերում բանալիների մի տախտակ, որը կախում է խորքի պատից, բեմահարթակի աջ կողմում:

Տեսարանն այժմ ներկայացնում է հյուրանոցի գրասենյակը:

## ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԳ

### ՀՅՈՒՐԱՆՈՑԻ ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԸ

Պրոֆեսոր Տարանը գնում-գալիս է:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Դարձյալ չես գտնի ոչ մեկին: Ինչքա՛ն

հոգեցուցիչ է: Տնտեսվարուհին գնացել է իր համար ման գալու... սովորականի նման: Այսպիսի դեպքում նա լավ կաներ, եթե հեռանար աշխատանքից, դա ավելի ազնիվ կլիներ նրա կողմից... (**Գաղար**): Կուզենայի, այնուամենայնիվ, իմանալ՝ փոստատարն ինձ համար ինչ քերած կլինի: (**Աջից ներս են մտնում երկու ոստիկան: Նրանց արտաքինը նշանակությունն չունի**): Ո՛վքեր եք դուք: Ի՞նչ եք ուզում: Գրասենյակում ոչ ոք չկա:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մեզ հանձնարարված է գտնել մի անձնավորություն:

**Նա գրպանից հանում է մի թուղթ:**

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Տարանին:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Ուզում եք ասել՝ պրոֆեսոր Տարանին:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մեզ հանձնված գրությունների մեջ մասնագիտությանը վերաբերող կետը բաց է թողնված:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Անախարժ է այդ բացթողումը: Որովհետև այդ դեպքում ինչո՞վ կհիմնավորեք, որ այդ ինձ եք որոնում: (**Ոստիկանները ծիծաղում են**): Ես պրոֆեսոր Տարանն եմ՝ համալսարանում դասավարտելու իրավունքով... (**Ոստիկանները մտտեցնում են նրան**): Ի՞նչ է եղել: Ես ոչ ոքի վնաս չեմ հասցրել: (**Միծաղելով**): Իմ խիղճը հանգիստ է:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Դուք կարգ եք խախտել:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Բացատրեք, ի՞նչ է պատահել...

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Մեր ուզածն էլ հենց այդ է, բայց դուք մեր խոսքը կտրում եք:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Ձեր կատարած օրինազանցությունը հասարակ գոեհկություն է: Մի տուգանքով գործը կփակվի:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Թնկուզ այդքանը, բայց ես հո պետք է իմանամ, թե ինչի համար եմ վճարում:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Հանգի՛ստ: Իր կյանքում ո՞վ չի տուգանվել որ...

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (**կարճատև լռությունից հետո, ասես, խիզախ վճիռ ընդունած լինի**).— Ա՛հ, հենց այդ է, որ կա: Դուք տեղյակ չեք: Բայց ես, իրոք, քիչ ստաշ ոստիկանատանն էի: Ստորագրել եմ անհրաժեշտ գրությունները: Վկաներ կային, որոնք երաշխավորեցին իմ օրինավոր կենցաղի վերաբերյալ: Իմ գործը հարթված է: Ի դեպ, ինքներդ կարող եք եզրակաց-

ճել, քանի որ ես այստեղ եմ, ազատ, ձեր ստաջ և ձեզ բացատրում եմ... Ձեր ծառայողական ցանցը շատ վատ է աշխատում: Ինչ որ ճիշտ է՝ ճիշտ: Որովհետև, ի վերջո, այն, ինչ որ ես տեսելացնում եմ, ձեզ վստօրոք հայտնի պիտի լինէր: Հեց այդ է միակ եզրակացությունը:

ՆՐԱՐՈՐԳ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Դուք սխալվում եք: Մենք կախում չունենք շրջանային բաժանմունքից: Մենք ձեզ պետք է հարգաքննենք մի ուրիշ օրինազանցության կապակցությամբ:

ՊՐԻՅԵՅՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Եվս մի անգամ բացատրեք, թե ի՞նչ է պատահել:

ԱՌՆԷՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Ձեր հասցեին մեղադրանք է հարուցված օր ւշի, որ թղթեր եք շաղ տվել... լողափի խցիկներում:

ՆՐԱՐՈՐԳ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Կարծում եք, թե ձեզ ամեն ինչ կարելի՞ է. Այստետև, ձեր ականջին օղ կանեք, որ հարկավոր է սրահպանել լողափի խցիկների մաքրությունը:

ՊՐԻՅԵՅՈՐ ՏԱՐԱՆ (ազդեխիվ).— Չարաչար սխալվում եք: Բանն էլ հեց այն է... որ ես լողափի խցիկ չեմ գբաղեցրել ո՛չ երեկ... ո՛չ սոցյալ օղը, ու վերջերս հեց այդ երկու օրն է, որ բզանք եմ բնդումել: (Դադար): Անշուշտ, ես սովորություն ունեմ խցիկ գբաղեցնելու: Ձեմ սիրում հաւելել ծովափին, որտեղ ամեերս կարող եմ ինձ տեսնել: Եվ բայր այն զգուշութունները, որ պետք է նկատի տեսնել անկարկեշտ նայվածքներից խուսափելու համար, բորս այդ զգուշություններն ինձ եպեներում եմ ու մանավանդ ինձ կորցնել եմ տալիս մի թանկ ժամանակ, որը նավարներում եմ օգտագործել (ծիծաղեով) ուրիշ քանի համար... որն ավելի շահավետ է: (Ձեռքի շարժումով փորձում է հասկացնել): Մի... երկար պատմութուն է տաքատն իջեցնելը գոտու վրայից, վերնաշապիկը շատ արագ հանգուցելուց հետո: Պետք է հետևել, որ վերնաշապիկը չընկնի: (Դադար): Պիտի ասեք, որ միշտ էլ հնարավոր է ապաստանել խցիկների ետևում, բայց այդտեղ էլ ավագաշերտը երբեք չեմ փոխում, և անպիսի կեղտ է տիրում... Մարդ զգվում է այդտեղ հասնելուց:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ (պրոֆետր Տարանին մեկնում է այն թողթը, որ ուներ ձեռքին).— Լա՛վ: Մենք ձեզանից միայն խրնդրում ենք, որ կազմեք հետևյալ բացատրագիրը՝ Երդվում եմ, որ սկսած այսինչ... թվականից չեմ գբաղեցրել լողափի խը-

ցիկներից որևէ մեկը, և ձեր ստորագրությունը: Դա դժվար չէ:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.**— Դուք կարող եք, եթե դա միշտ է, շատ ձեր ցանկության, «սկսած այսինչ թվականից» քառերից հետո ավելացնել՝ «Այդպես էր, որովհետև դրամ չունեի»:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ծիշտ է, ես դրամ չունեի... իմ գրպաններում: Ամեն մեկի հետ կարող է պատահել, որ դրամը տանը մոռանա: Անշուշտ, կարող է տարօրինակ թվալ, որ այդպիսի փաստը կրկնվում է մի քանի օրվա ընդմիջումով: Բայց եթե մի լավ խորհեք, կենթադեք, որ դա շատ ակնհայտ է... Դեպքերը միշտ լինում են նմանատիպ ու շարան-շարան: Հետաքրքիր է, բայց... փաստն ակնհայտ է: Այո՛, վերօին անգամ, երբ գնացի լողափ, դրամս դարձյալ մոռացել էի տանը... Դուք պիտի ասեք, որ կարող էի ետ դառնալ ու վերցնել: Բայց, պարոններ՛ր, ես այդ մեկը չեմ կարող և այդ երբեք չեմ կարողացել: Անցնել մի նամակարժով անհամբավմամբ, որ դարձյալ անցնելու եմ այդտեղից՝ բոլոր մանրամասները նորից տեսնելու անխուսափելիությամբ, այդ իմ ուժերից վեր է: **(Փոխելով խոհեակերպը):** Եվ հետո, ընդհանուր առմամբ, ես չեմ սիրում քայլել: Ես քայլելիս չեմ կարողանում աշխատել:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ (գրպանից մի տետր հանելով).**— Սա ձեզ ծանոթ է:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Բայց սա իմ տետրն է... Ինչպե՛ս է ձեր ձեռքն ընկել: Պատասխանեք ինձ: Ես պահանջում եմ, որ դուք ինձ պատասխանեք: Այդ տետրը միշտ մոտս է լինում: Ես նրանից երբեք չեմ բաժանվում: Ես մեջը մակագրում եմ բոլոր այն մտքերը, որոնք գլխովս են անցնում օրվա ընթացքում, մտքեր, որ հետո զարգացնում եմ... Ոչ, դուք այդտեղ չեք գտնի իմ ոչ մի դասախոսության ամբողջական շարադրանքը: **(Միծառելով):** Ամբողջ տետրը չէր բավականացնի... Իմ դասախոսությունները երկար են, շատ երկար են: Մի բարեկամ ինձ մի անգամ հավաստիացրեց, որ ոչ մի համալսարանում այդքան երկար դասախոսություններ չեն լինում: Անընդմեջ մի քանի ժամ խոսելու իրավունք ունեմ... Երբեմն ամբիոնն զբաղեցնում եմ նույնիսկ մութն ընկնելուց հետո... Մինչ ես խոսում եմ, վառում են լամպերը, և բաց դռներից չի դադա-

րում ներս մտնող ունկնդիրների հոսքը: Բնականաբար, ես այդ չեմ սիրում, աղմուկի պատճառով, դե՛, պտոռներ են տեղաշարժում... Բայց քիչ չեն այն մարդիկ, որոնք օրվա ընթացքում այնպիսի զբաղմունքներ ունեն, որոնցից չեն կարողանում ձեռ քաշել, թեև՝ օձիքները թափ են տալիս, որ մի կերպ ազատվեն... Պետք է մտնել նրանց դրության մեջ: Մանավանդ որ իմ դասավանդումը զերծ է սովորական իրավիճակից: Իմ դասախոսությունները այնպես են տարբարածանված, որ հեշտությամբ կարելի է հերթական հատվածն ընկալել, ստանց նախորդն իմանալու... Բանն այն չէ, որ ինձ կրկնում եմ, ոչ: Բայց ամեն... մի հատվածի սկզբում ամփոփում եմ այն, ինչ ասել եմ նախորդ անգամ, և այդ ամփոփումը, պարոնեն՝ր, ոչ միայն անօգուտ չէ, այլ նոր լույսով է մեկնաբանում իմ շոշափած հարցը:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Տեսրում քազմաթիվ էջեր կան այնպիսի ձևագրով, որ ձերը չէ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ (տետրը պարզում է պրոֆետր Տարանին՝ չտալով նրա ձեռքը).— Ա՛յ, օրինակ, այստեղ:

Երկու ուտիկանները շրջապատում են պրոֆետր Տարանին: ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏՍՐԱՆ, (խոնարհված դեպի տետրը, որը շարունակամ է մնալ Երկրորդ Ուտիկանի ձեռքին).— Ախր չեղավ, ապ ես եմ, ես եմ: Ես իմ ձեռագիրը ճանաչում եմ: Ձեռագիրն իմի նման է, այնքան յուրահատուկ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Որքանն նորից կարդացեք, ինչ որ գրել եք:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏՍՐԱՆ (ջանալով վերձանել այն էջը, որ ցույց են տալիս իրեն).— Ես ուզ... ազ... ոզ... Իրոք, ես դժվարանում եմ վերձանել: Բայց դա ապացույց չէ ամենևին: Երբ մարդ շատ արագ է գրում, օրինակ, քայլելիս,— իսկ ես հաճախ քայլելիս եմ աշխատում, պատահում է, որ չկարողանա կարդալ իր գրածը:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Ծարադրանքի հեղինակը պիտի կարողանա լրացնել այն, ինչ դժվարանում է կարդալ... իր սեփական շարադրանքի մեջ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.— Կարծես թե...

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏՍՐԱՆ (սարսափած).— Ես ցանկացել եմ գրել ուրիշի՞ ձեռագրով, բայց ինչո՞ւ, ի՞նչ շահ ունեմ դրանից:

**ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ (ծիծաղելով).**— Չգիտեմ: Միտրիճակություն-  
նից խուսափելու համար:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ձեռքը պարզելով).**— Խնդրում եմ, տեսրս  
վերադարձրեք:

**Երկրորդ Ոստիկանը տեսրը թարցնում է իր թիկունքում:**

**ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.**— Մի քիչ համբերություն:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ.**— Եվս մի հարց: Ինչո՞ւ տեսրի սուսջին և  
վերջին էջերն են միայն գրքոված: Մեջտեղի էջերը, դրանք...

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Մեջտեղի էջերը: Ո՛չ, չի կարող պատա-  
հել... Վաղուց է, ինչ է՛ւ այս տեսրը լրացրել եմ: Դա... մի  
շատ ճիճ տեսր է, որը վերցրի նորից կարդալու, գտնելու  
համար մի քանի տեղեկություններ, որոնց կարիքը ունեի: Հի-  
շում եմ... ես այն գրուել եմ ամբողջովին, նույնիսկ լուսանցք-  
ներում: Դուք այդ նկատած պիտի լինեք: Ամբողջը գրուոված  
է ի՛մ կողմից, ի՛մ կողմից, յսո՛ւմ եք:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ (տեսրը սալով պրոֆեսոր Տարանին).**—  
Ինքներդ նայեցեք:

**ԱՌԱՋԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆ.**— Դուք պարզապես բոլոր էջերը դեռ չեք  
լցրել, ընդամենը այդքանն է ձեր զանցանքը:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Այո՛, ճիշտ է... Բացթողում կա: Մեջտե-  
ղը՝ մի բացթողում:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՈՍՏԻԿԱՆ (ծիծաղելով).**— Բա որ ա՛ում էինք:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ես ձեզ հիմա բացատրեմ... Դա շատ  
պարզ է... Երբեմն տեսրերս մի ծայրից եմ վերցնում, երբեմն  
մյուս ծայրից... Հասկանո՞ւմ եք... Օ՛հ, ես նախատեսում եմ  
ձեր առարկությունները: Դուք ինձ պիտի սուեք. «Այդ դեպ-  
քում ինչո՞ւ է շարադրանքը գրված նույն ուղղությամբ: Եթե  
այն սկսած լինեիք երկու ծայրերից, ապա հնարավոր չէր լի-  
նի այն կարդալ մի շնչով...»: Իսկապես... միայն թե ես ջա-  
նում եմ ուշադիր լինել... (Երկու ոստիկանները աջից դուրս  
են գալիս: Տարանը չի նկատել նրանց հեռանալը և շարունա-  
կում է իր ճառը): Իհարկե, ես պետք է զգուշանալի էջերը  
բաց թողնելուց, և... դա չէր պատահի... Բայց ես ցրված եմ,  
պարոններ՛ր... Բազմաթիվ գիտնականներ, հետազոտողներ  
այդպիսին են... Նույնիսկ համարյա բոլորն են այդպիսին,  
դա հանրահայտ է: (Միծաղելով): Այդ մասին անելիդոտներ  
են պատմում...



**Հանկարծ նկատելով, որ մենակ է մնացել, արագորեն դուրս է գալիս աչ կողմից:**

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԻ ԶԱՅՆԸ (կույսներից).—** Սպասեցե՛ք... Ես չեմ ստորագրել ինձ վերաբերող գեկուցագիրը: Դուք ինձ նույնիսկ գրիչ չտվեցիք: Ինքս էլ մոտս չունեմ... Վերևում, ես այն թողել եմ վերևում: Բայց չէի կարող գնալ ու բերել... Զգիտեմ ինչու, դուսն քանալին կախված չէ տախտակից: Տընտեավարուհին, ինչպես միշտ, դուրս է եկել շենքից: Լսո՛ւմ եք ի՞նձ: (**Գոռում է**): Պարոններ՛:

**Փոքր-ինչ անց նա հայտնվում է աչ կողմից՝ տեսը դեռևս ձեռքին:**

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (քայլում է).—** Ես չեմ հասկանում, թե ինչու հենց այնպես գնացին, առանց որևէ բան ասելու, առանց նույնիսկ իմ ձեռքը սեղմելու... Գալիս են, գնում են... Ծատ բնական են համարում խանգարել մի մարդու, որն աշխատում է, որը մի քիչ հանգստի կարիք ունի իր աշխատանքի մեջ կարգ ու կանոն մտցնելու համար: (**Պրոֆեսոր Տարանը մի քանի քայլ է անում: Չախից ներս է մտնում Տնտեավարուհին՝ բևառակին թղթի հսկա փաթեթ: Պրոֆեսոր Տարանն ողդվում է դեպի Տնտեավարուհին**): Փոստատարն ինձ համար բան բերե՛լ է:

**ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒԷԻ.—** Ի՛չ, պարո՛ն պրոֆեսոր, միայն հենց այս, ու խնդրեցի՞ն, որ անհնապաղ հանձնեմ պարոն պրոֆեսորին:

**Պարզում է նրան թղթի փաթեթը:**

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (վերցնելով փաթեթը).—** Ընորհակալությամբ: (**Տնտեավարուհին դուրս է գալիս: Պրոֆեսոր Տարանը տեսը դնում է սեղանին, ծնկի է գալիս և բեմի մեջտեղում քանդում է փաթեթը: Դա մի հսկայական քարտեզ է, սև թանաքով կատարված հախագիծ: Պրոֆեսոր Տարանը, ծնկաչոք, խոնարհված քարտեզի վրա, կաշազում է**): Պիտի որ սխալմունք տեղի ունեցած լինի... Իսկապես, ինձ չէ, որ հասցեագրված էր այս քարտեզը... Եվ սակայն այդ ես եմ պրոֆեսոր Տարանը: Իրոք ես եմ, դրա՞ում կասկած չկա: (**Գոռում է**): Տիկի՛ն:

**ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒԷԻ (հայտնվելով ձախից).—** Դուք ինձ կանչեցի՞ք, պարո՛ն պրոֆեսոր:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (վեր կենալով).**— Ձեզ ո՞վ տվեց այս քարտեզը:

**ՏՆՏԵՍՎԱՐՈՒՆՆԻ.**— Ներս մտնելիս՝ ես այն գտա գրասեղանին: Դրան կցել էին մի թուղթ, որի վրա գրված էր՝ սա անհասկալի հանձնել պրոֆեսոր Տարանին: Այդքանը գիտեմ: (**Դուրս է գալիս ձախ կողմից**):

**Պրոֆեսոր Տարանը կրկին ծնկի է գալիս քարտեզի առաջ և այն ուսումնասիրում է: Աջից ներս է մտնում Ժամնան՝ թխահեր, երիտասարդ կին, կանոնավոր/դիմագծերով և հանգիստ ձայնով: Նա ոչ մի զարմանք չի արտահայտում և շրջանցում է քարտեզը այն շտրորեղու համար: Կանգ է առնում քարտեզի մյուս ծայրին, բեմի ձախ կողմում:**

**ԺԱՆՆԱ.**— Այստեղ հաճելի է:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ժամնա՛, ինձ հետ արտասովոր բաներ են պատահում:

**ԺԱՆՆԱ.**— Արտասովոր: Վստա՛հ ես, որ այդպես է: Քեզ որ լսենք, ամեն ինչ միշտ էլ արտասովոր է: (**Ծիծաղելով**): Ա՛յ թե ինչ եղբայր ունեմ:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ուշադիր լսիր... Քիչ առաջ ինձ ուղարկեցին... այս քարտեզը... Դա ճաշատեղանկի նախագիծն է մի նավի, որի վրա ես մի տեղ պիտի ուզենայի զբաղեցրած լինել: Միայն թե բանն այն է, որ ես այդ նավի վրա տեղ չեմ զբաղեցրել...

**ԺԱՆՆԱ (ծնկի է գալիս և խոնարհվում է քարտեզի վրա).**— Նախագծից դատելով դա մի գեղեցիկ ու ընդարձակ ճաշատեղանակ է:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Այ՛, ընդարձակ է:

**ԺԱՆՆԱ.**— Գործակալություններում ես հաճախ հիացել եմ «Պրեզիդենտ-Ուելինգի» լուսանկարներով: Դա անշուշտ ամենաարագընթաց և ամենահարմարավետն է բոլոր շոգենավերից:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Հավանական է: Մնում է այն հանգամանքը, որ ես տեղ չեմ զբաղեցրել այս նավի վրա, ոչ էլ ուրիշ որևէ նավի վրա, ուստի...

**ԺԱՆՆԱ (ավելի է խոնարհվում ափը հենելով քարտեզին).**— Ինչի՞ց ես գանգատվում: Հարգալից նկատառումներ են ունեցել քո նկատմամբ: (**Քարտեզի վրա մի կետ է մատնացույց ա-**

**նում):** Տեսնո՞ւմ ես այս խաչը: Դա քո տեղն է: Քեզ պատվավոր տեղ են հասկացրել. դեռ ավելին՝ կենտրոնում:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Այդ ամենը չի բացատրում, թե ինչու եմ ես տեղ գրադեցրել մի նավի վրա: Ո՞ր գնալու համար: Ինչքան գիտեմ, ծովային ճանապարհով չէ, որ գնում եմ Բելգիա:

**ՄԱՆՆԱ.**— Քեզ այդքան լավ մի տեղ արժանացրած լինելու փաստը ցույց է տալիս, որ նրանք գիտեն, թե ով ես դու:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Իհարկե... Պատահական չէ, որ ինձ պատվավոր տեղ են հատկացրել ամենատերևների անձնավորությունների կողքին... Բայց ես մտադրություն չունեմ այդքան հեռու գնալու: Ես այդ անելու ոչ մի պատճառ չունեմ: Ես ոչինչ չունեմ որոնելու... ոչ էլ վախենալու:

**ՄԱՆՆԱ (վեր է կենում և կանգնում է շատ ուղիղ).**— Գուցե դու տոմս ես գնել մի օր, երբ հոգնած ես եղել մի շատ ծանր աշխատանքից: Հետո քո հոգնածությունը նվազել է, և դու մոռացել ես, որ տոմս ես գնել:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ցրված).**— Թերևս, այդպես է:

**ՄԱՆՆԱ.**— Այո՛, պատահում է, բաներ ենք անում, որ հետո մոռանում ենք: Համախ իմ սանթերն եմ փնտրում, մինչ դրանք մազերիս են խրված: Տարօրինակ է, այդ պահին մի քիչ սրտմազամ է, մեռ ո՛՞ ծիծուպում... (Միծաղում է, ապա լրջորեն): Քեզ բաժնար հասակ տրեմ.

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (շատ արագ).**— Բելգիայի՞ց:

**ՄԱՆՆԱ.**— Զգիտեմ: Գորշմանիշի վրա մի արձան կա և արձանագրություն:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Նամակը մո՞տղ է:

**Ուղղվում է դեպի Ժաննան՝ քարտեզը շրջանցելով:**

**ՄԱՆՆԱ (նամակը հանում է գրպանից).**— Արձանի տակ գրված է (կարդալով). Անկախության տերիտորիա:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Բայց կրեք այդպիսի արձանագրություններ չեն լինում ոչ մի գորշմանիշի վրա: (Զեռքը պարզելով): Տո՛ր ինձ:

**ՄԱՆՆԱ (ծրաքը շտալով պրոֆեսոր Տարանին՝ մատնացույց է անում).**— Նայիր կողքին մի ուրիշ գորշմանիշ կա, վրան՝ աղյուծ:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Այո՛, Բելգիայի արքայական աղյուծը՛:

**ԺԱՆՆԱ.**— Ստիպված էի լրացուցիչ գումար մտնել համակի դիմաց: (**Ծիծաղելով**): Դրամապանակս լրիվ դատարկեցի:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Հե՛նց այդ էր, որ մտքովս անցավ: Ռեկտորի համակն է, վերջապես: (**Գաղաթ**): Տո՛ւր տեսնեմ: Ինչո՞ւ չես ուզում տալ:

**ԺԱՆՆԱ.**— Կուզե՞նայի ինքս կարդալ քեզ համար:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ի՛նձ տուր նամակը:

**Ուզում է վերցնել նամակը, բայց Ժաննան դիմադրում է:**

**ԺԱՆՆԱ (նամակը պարզելով պրոֆեսոր Տարանին).**— Ինչպես կուզես:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Լավ, դու կարդա:

**Ժաննան նստում է սեղանի ծայրին և բացում է ծրարը:**

**Պրոֆեսոր Տարանը մնում է նրա կողքին կանգնած:**

**ԺԱՆՆԱ (խոսում է անտարբեր ձայնով, որը և պահպանելու է մինչև պիեսի ավարտը).**— «Պարո՛ն, դուք Ձեր վերջին նամակում անհամբերություն եք ցուցաբերում, մի հանգամանք, որ, խոստովանում եմ, ինձ զարմացրեց...»:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (վախեցած).**— Ես այդ նախազգում էի: Անպատշաճություն եմ թույլ տվել, նրան վիրավորել եմ...

**ԺԱՆՆԱ (կարդում է).**— «Ես, սակայն, այն կարծիքին էի, որ Ձեր ուշադրությունը հրավիրելով իմ կնոջ առողջական վիճակի վրա, բավարար չափով բացատրել եմ իմ պատասխանն ուշացնելու պատճառը...»:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Իհարկե, ես նրան հարցրած պիտի լինեի կնոջ մասին: Բայց նա կարող էր պատկերացնել իմ վիճակը: Ես իմ նամակի մեջ շուշափում էի այնպիսի հարցեր, որոնք իմ արտիստ շատ են մոտ: Մի նյութից մյուսին անցնելն այնքան էլ հեշտ չէ: (**Գաղաթ**): Խոստովանում եմ, մոռացել էի նրա կնոջը:

**ԺԱՆՆԱ (կարդում է).**— «Այսպիսի պայմաններում, ինչ կերպ էլ որ լինի, ինձ համար անհնարին է միջոցներ ձեռք առնել, որոնք անհրաժեշտ դարձնեին Ձեր երկրորդ ժամանումը մեզ մոտ...»:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Նա, ուրեմն, իրեն համարում է անփոխարինելի՞... Այդ միջոցները ձեռք առնելու համար ուրիշները նույնքան լիազորված են, որքան ինքը... Ուրիշները շատ ու-

բախ պիտի լինեին ինձ ծառայություն մատուցել, բարեխոսել ինձ համար:

ԺԱՆՆԱ (Կարդում է).— «Հարկ եմ համարում Ձեզ ստել նաև, որ Ձեր վերջին այցելության ժամանակ, ես զարմանքով իմացա, որ Դուք զանց եք առել ՂևկաՎարությանը տեղյակ պահելու Ձեր դասախոսությունների ճշգրիտ ժամերի մասին, դժբաճով իսկ նեղություն պատճառելով Ձեր գործընկերներին, որոնք հարկադրված եղան վերջին պահին փոխելու իրենց դասաժամերը...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Բայց իրենց ուզածն էլ հենց այդ էր:

ԺԱՆՆԱ (Կարդում է).— «Ես նույնպես իմացա, որ Ձեր սատուխները երկարել էին ավելի, քան այդ թույլատրելի է...»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Եթե ես երկարաձգել եմ իմ դասախոսությունները, ապա նյութերի առատությունն էր, որ ինձ հարկադրում էր դրան... և ես այլ կերպ չէի կարող...

ԺԱՆՆԱ (Կարդում է).— «Ինձ սասցին, վերջապես, որ Ձեր ունկրկիթները զգալիորեն ձանձրանում էին, և մի քանիսը մինչև իսկ խոտում էին քսվածքաձայն, և ուրիշները հեռանում էին դանդիմից, ետևրան Ձի ավարտելը»:

ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.— Այդ ո՞վ է իրեն թույլ տվել այդպիսի արտեր նույնպես երան. էվ ինչպե՞ս նա կարող է այդ աստիճան դարձառախոս լինել... Այս դա անհեթեթություն է: Եթե իմ դասախոսությունն ժամանակ դանդիմը դատարկվելիս լինե՛ր, ևս այդ պիտի նկատեի և դադարեցնեի... Մինչդեռ ես երբեք չեմ դադարեցրել... ընդհակառակը, մի շնչով խոսել եմ և առանց ձայն ցածրացնելու: (Դադար): Ոչ մի անգամ ես ձայն չեմ ցածրացրել: Իրոք, պատահել է, որ ուսանողներ հեռանան դասախոսության ավարտից առաջ: Բայց պատճառն այն է, որ գնացքով պիտի վերադառնային տուն: Եկել էին ուրիշ քաղաքից հատկապես իմ դասախոսությունները բնելու, և միայն այդ մի գնացքն էր նրանց հարմար... Ոչ մի կերպ չի կարելի հանդիմանել այդ ուսանողներին, բացարձակապես ոչ մի կերպ... Իսկ ինչ վերաբերում է մրմունջներին, որոնք մի անգամ բարձրացան դահլիճի խորքից, ես գիտեմ, ովքեր են պատասխանատուները... Ուսանողուհիները լուեցրել են իրենց ետևում նստած մի քանի երիտասարդների, որոնք բացականչել են. «Ինչպիսի՞ պայծառատեսություն,

տրամաբանության ինչպիսի՞ հզորություն...»։ Ես նրանցից հաշիվ չեմ պահանջում. այդ ուսանողուհիները բարեխղճորեն նշումներ էին անում։ Ծատ բնական է, որ լուրջությամբ պահանջած լինեիք։

**ԺԱՆՆԱ (կարդում է).**— «Այդ ամենը ամենևին նշանակություն չէր ունենա, եթե Ձեր դասախոսությունների բուն իսկ արժեքը հարցականի տակ չդրվեր։ Բանն էլ հենց այդ է։ Ձեր վերջին դրույթները, ինձ թվում է, շատ անհավասարաչափ են...»։

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Անհավասարաչափ։ Հեշտ է ասել։ Կարծես միշտ էլ կարելի է անմիջապես մոտենալ բուն խնդրին։ Կարծես հարցեր չկան, որոնք ծամծամվելու ենթակա են ավելի, քան մյուսները, որովհետև դրանք ձեզ վերաբերում են անձնապես, որովհետև դրանք ձեզ հուզում են...

**Նա մատը խփում է կրծքին։**

**ԺԱՆՆԱ (կարդում է).**— «Ռոշ տեսակետներ ի՞նչ հետաքրքրեցին։ Բայց կուզենայի, որ դրանք զարգացրած լինեիք ավելի ճշգրտորեն, ես կասեի, ավելի բարեխղճորեն։ Ձեր արտահայտած մտքերը մի քիչ ինձ շատ են հիշեցնում պրոֆեսոր Մեհարի արդեն իսկ մշակած տեսակետները։ Բանն այն չէ, որ ես վերապահորեն եմ ընդունում այդ գաղափարները։ Անհակատակը, ես դրանք արժանի եմ համարում ամենամեծ ուշադրության։ Բայց այդ ինչպե՞ս զանց առաք մատնանշել Ձեր աղբյուրները և որպես սեփական հետազոտության արդյունք ներկայացնել գրագողությունը մի աշխատության, որ մեզ ծանոթ է, և որով մենք հիացած ենք բոլորս...»։

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ուժահատ հեճվում է սեղանին, և կակազում է).**— Դա միշտ չէ... Դա միշտ չէ։ Ես ու նա նույն մտքերն էին հղացել նույն պահին։ Այդպիսի բաներ պատահում են։ Այդ առաջին անգամը չէ...

**ԺԱՆՆԱ (կարդում է).**— «Գուցե ես Ձեզ տեղյակ չսլանեի իմ տպավորությունների մասին, եթե տարբեր անձանցից ստացած չլինեի նամակներ, որոնք մատնանշում են այն, ինչ պետք է անվանել Ձեր անհրաժեշտությունը»։

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ (ցնցվելով ուղղվում է).**— Նրան գրել եմ, բոլորը։ Ես գիտեի, որ այդ պիտի անեն։ Ես նրանց լավ եմ ուսումնասիրել։ Իմ խոսելու ընթացքում, նրանք կաղկանձում էին (սուր ձայնով նշում է). «Նա գողացել է պրոֆեսոր Մե-

նարի ակնոցը: Ամեն ինչ անում է պրոֆեսոր Մեհարի նման: Ափսոս, որ նրանից կարճահասակ է»: Եվ էլի, չգիտեմ, ինչ գտնանցանքներ... Եթե գտնե քաջությունն ունենային տեղից վեր կենալու և իմ երեսին ասելու այն բաները, որ ստորաբար շնչում էին, այնժամ ևս վեր կկենայի և կասեի (**հոնտորի շարժումով, ձայնը բարձրացրած**): Պարոններ...

**ԺԱՆՆԱ (կարդում է).**— «Այս ամենի արդյունքն այն է, որ Ձեզ չեմ կարողանա հրավիրել մեր հաջորդ նստաշրջանին: Հսկատացած եղեք, պարո՛ն, որ ցավում եմ Ձեր մասին ունեցած իմ նախկին կարծիքը փոխած լինելու համար»:

**Ժաննան վեր է կենում, ամսակը հանգիստ դնում է սեղանին և դուրս գալու շարժում է անում:** Պրոֆեսոր Տարանը կառչում է սեղանից, որպեսզի վայր չընկնի:

**ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆ.**— Ինչո՞ւ այդ մասին ինձ հիմա են ասում՝ այսքան տարիներ հետո: Ինչո՞ւ այդ մասին ինձ ավելի շուտ չեն ասել: Ինչո՞ւ ինձ այդ չասացին բոլորը: Քանի որ դա երևում է: Քանի որ դա ստացին իսկ պահից ակնհայտ է:

**Մինչ պրոֆեսոր Տարանը խոսում է, Ժաննան զգուշությամբ շրջանցում է քարտեզը և դանդաղ դուրս է գալիս աջ կողմից:**

Իր վերջին խոսքից հետո պրոֆեսոր Տարանը շրջվում է դեպի քարտեզը, որին և երկար նայում է:

**Զախից ներս է մտնում Տնտեսվարուհին:** Առանց նայելու պրոֆեսոր Տարանի կողմը, նա հավաքում է այն մի քանի առարկաները, որոնք հանդիսանում են դեկորներ (աթոռները և այլն) ու դրանք տանում է կուլիսները: Բեմը մնում է թափուր: Միայն տեալըն ու նամակը, որ Տնտեսվարուհին զցել է, մնում են հատակին: Պրոֆեսոր Տարանը ոչինչ չի նկատել: Տնտեսվարուհու դուրս գալուց հետո նա վերցնում է քարտեզը, ինքնաբերաբար գնում է դեպի բեմի խորքը և հայացքով հարձար տեղ է փնտրում այն կախկուտ համար: Նախօրոք դրված է մի հարմարանք: Բարձրանալով ոտնաթաթերի ծայրերին, նա քարտեզը մի կերպ կախում է պատից: Քարտեզը գորշ, միօրինակ, բացարձակապես դատարկ բնորոշակ տարածություն է: Թիկունքը հանդիսատեսին դարձրած պրոֆեսոր Տարանը երկար նայում է քարտեզին, ապա շատ դանդաղ սկսում է հանվել:

# ԺԱՆՊՈԼ ՍԱՐՏՐ

## ՍԱՏԱՆԱՆ ԵՎ ՏԵՐ ԱՍՏՎԱԾԸ

(սյիես երեք գործողությամբ, տասնմեկ պատկերով)

### Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ԳեՑ	ՌԱՐԳԱՐԵ	ՇՈՒՀԱՅՄ
ՀԱՅՆՐԻՆ	ԶՔԱՎՈՐՆԵՐ	ՆՈՍԱՔ
ՆԱՍՏԻ	ՀԱՐՈՒՍՏ ՔԱՂՔԵՆԻՆԵՐ	ՈՒՏՉԵԼ
ԴՐԱՄԱՏԵՐ	ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	ՏԵՏՑԵԼ
ԿԱՏՐԻՆ	ՀՄՍԱՐԱԿ ՄԱՐԳ	ԾԵՐՈՒՆԻ
ՀԻՂԱ	ՍՊԱՆԵՐ	ՄԱՐԿԱՎԱԳՆԵՐ
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	ՀԻՎԱՆԴԱՊԱՀՆԵՐ	ՔԱՀԱՆԱ
ՍՊԱՍԱՎՈՐ	ՀԵՐՄԱՆ	ԲՈՐՈՏ
ԳԵԿԱՊԵՏ ԼԻՆԿԱՐՏ	ՖՐԱՆՑ	ՊԱՌԱՎ
ՀԱՅՆՑ	ԿԱՊԻՏԱՆ ՇԱՅՆ	ԴԱՄՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ
ՇՄԻԴՏ	ԿԱՊԻՏԱՆ ՈՒԼՐԻՆ	ՎՀՈՒԿ
ԳԵՈՂԱՆ	ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ	ՋԻՆՎՈՐՆԵՐ
ԿԻՆ	ԿԱՐԼ	ՊԵՏԵՐ



**ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ**

Զախ կողմը՝ Արքեպիսկոպոսի պալատական սրահներից մեկը, որը թվում է, թե կախված է երկնքի և երկրի միջև: Աջ կողմը՝ Եպիսկոպոսի տունը և քաղաքի պարիսպները: Պատկերի սկզբում լուսավորված է միայն Արքեպիսկոպոսի պալատական սրահը: Բեմի մնացած մասերը սուզված են խավարի մեջ:

**ՏԵՍԱՐԱՆ ՄԻԱԿ**

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (կանգնած լուսամտի կողքին).— Արդյոք նա գալո՞ւ է: Տե՛ր Աստված, հպատակներս բթամատներով մաշեցին ոսկեորամներից դրվագված իմ պատկերը, մինչ ձեր ահարկու բթամատը մաշեց իմ երեսը: Ես ի՞նչ արքեպիսկոպոս՝ ստվերս է մնացել: Եթե օրվա վախճանն իր հետ քերի իմ պարտություն լորթ, ես արդեն այնքան մաշված կլինեմ, որ թափանցիկ կդառնամ այլոց նայվածքների տակ: Եվ ձեր ինչի՞նչ է պետք, Տե՛ր իմ, թափանցիկ նախարար:

**Ներս է մտնում Սպասավորը:**

Գնդապետ Լինենսո՞րտն է:

ԱՊԱՍՏՎՈՐ.— Ո՛չ, դրամատեր Ֆուքսն է եկել: Նա խնդրում է...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Քիչ հետո կընդունեն: **(Գաղաթ):** Ո՛ր մընաց Լինենսարտը: Նա պետք է ինձ ներկայանար վերջին տեղեկություններով: **(Գաղաթ):** Խոհանոցում խոտո՞ւմ են ճակատամարտի մասին:

ԱՊԱՍՏՎՈՐ.— Հենց միայն այդ մասին են խոսում, սրբազա՛ն:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ի՞նչ են ասում:

ԱՊԱՍՏՎՈՐ.— Որ օրո՞ք ձեռնարկված է վարպետորեն, որ Կոնրադը սեղմված է գետի և լեռան միջև, և որ...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Գիտեմ, գիտեմ: Բայց եթե մարդ կույի մեջ է մտնում, կարո՞ղ է և պարտվել:

ԱՊԱՍՏՎՈՐ.— Սրբազա՛ն...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Հեռուցի՛ր:

**Սպասավորը հեռանում է:**

Դու այս ինչո՞ւ թույլ տվիր, Տե՛ր Աստված: Թշնամին ներխուժել է իմ հողերը, և Ռորմալ՝ իմ սիրելի քաղաքը, ապստամբություն է բարձրացրել: Մինչ ես մարտնչում էի Կոնրադի դեմ, նա դաշույնի հարված հասցրեց իմ թիկունքին: Ես չգիտեի, Տե՛ր իմ, որ ինձ համար նախատեսել էիր այսպիսի ծանր անկաստագիր: Մի՞թե ինձ պիտի վիճակվի կորսանալ, ու ձեռքս մի երեխայի ուսին՝ դռնեղուտ պիտի ընկնեմ ողորմություն խնդրելու: Իհարկե, ես լիովին գտնվում եմ քո տնօրինության տակ, և եթե դու իրոք պնդում ես, թող քո կամքը ի կատար ածվի: Բայց խնդրում եմ՝ նկատի ունեցիր, որ վաղուց է, ինչ դադարել եմ քսան տարեկան լինելուց, և նահատակվելը երբևիցե չի եղել իմ կյանքի կոշտմը:

**Հեռվից լսվում են աղաղակներ՝ «հաղթանակ», «հաղթանակ»:**

**Ձայները մոտենում են: Արքեպիսկոպոսն ունկնդրում է և ձեռքը դնում է սրտին:**

**ՍՊԱՍԱՎՈՐ (ներս մտնելով).**— Հաղթանա՛լի, հաղթանա՛լի: Մենք հաղթեցինք, սրբազա՛ն: Ահա գալիս է գնդապետ Լինեհարտը:

**ԳՆԴԱՊԵՏ (ներս մտնելով).**— Հաղթանա՛լի, սրբազա՛ն: Հաղթանակը լիակատար է՝ ըստ ուզմական կանոնադրության: Օրինակելի անկատարարտ, պատմական իրադարձություն: Թըշնամին վեց հազար մարդ կորցրեց՝ սրախողխող կամ ջրահեղձ: Մնացյալները խուճապահար փախչում են:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Փա՛ռք քեզ, Աստվա՛ծ: Ի՛նչ Կոնրա՞դը...

**ԳՆԴԱՊԵՏ.**— Դիակը հայտնաբերել են մահացածների մեջ:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Ընդհանրապես, Տե՛ր Աստված: **(Դադար):** Եթե նա մահացել է, ես ներում եմ նրան: **(Լինեհարտին):** Քեզ ես օրհնում եմ: Գնա՛, տարածի՛ր ավետիարը:

**ԳՆԴԱՊԵՏ (ձգվելով).**— Արեգակը նոր էր ծագել, երբ մենք փոշու ամպ նկատեցինք...

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (նրան ընդհատելով).**— Ոչ, մանրամասնությունները պետք չեն: Բացարձակապես ոչ մի մանրամասնություն: Երբ հաղթանակի մասին պատմում են մանրամասնորեն, մարդ չգիտի այն ինչպես տարբերի պարտությունից: Իսկական հաղթանակ էր, այնպես չէ՞:

**ԳՆԴԱՊԵՏ.**— Սքանչելի հաղթանակ, ուզմական արվեստի նմուշ:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Գնա՛, ես ուզում եմ աղոթել:

**Գնդապետը դուրս է գալիս: Արքեպիսկոպոսն սկսում է պարել:**

Ես հաղթեցի, ես հաղթեցի: (**Ձեռքը դնում է սրտին**): Վա՛յ:  
(**Ծնկի է գալիս իր աղոթարանին**): Աղոթենք:

Լուսավորվում է բեմի աջ հատվածը: **Քաղաքի պարիսպների վերնամասը, դիտակալ զինվորների երթուղարձի ուղին: Հայնցը և Ծմբդուղ թեքվել են հրակնատների վրա:**

ՀԱՅՆՑ.— Չի կարող պատահել... չի կարող պատահել. այդ եղել է Աստծո կամքին հակառակ...

ԸՄԻԳՏ.— Սպասի՛ր, հիմա նորից սկսելու են: Նայի՛ր՝ մեկ, երկու, երեք... երեք... և մեկ, երկու, երեք, չորս, հինգ...

ՆԱՍՏԻ (**հայտնվում է պարիսպների վրա**).— Հե՛յ, ի՞նչ կա:

ԸՄԻԳՏ — Նառտի՛, շատ վատ լուրեր ունենք:

ՆԱՍՏԻ.— Լուրերը երբեք վատ չեն լինում Աստծո ընտրյալի համար:

ՀԱՅՆՑ.— Մի ժամից ավելի է, ինչ հետևում ենք կրակե ազդանշաններին: Բուպեն մեկ, միշտ նույն ձևով, նորից հայտնվում են: Ահա՛ մեկ, երկու, երեք և հինգ: (**Մատնացույց է անում լեռան ուղղությամբ**): Արքեպիսկոպոսը տարել է ճակատամարտը:

ՆԱՍՏԻ.— Գիտեմ

ԸՄԻԳՏ — Վիճակը մտառահարակալ է: Սեղմված ենք Ռորմսի ու Գիսարթոյի սեյ՝ ստանց դաշնակիցների, ստանց պարսեմալիերքի: Կո սեզ ասում էր՝ Գեցը հագնելու է: Նա, ի վերջո, պիտի վերաջնի պաշարումը, Կոնրադը պիտի ջախջախի Արքեպիսկոպոսին: Հիմա տեսա՛ր, Կոնրադն է, որ սպանվեց, և Արքեպիսկոպոսի բանակը շոտով կհայտնվի մեր պարիսպների տակ, կսիանա Գեցի բանակին, և մեզ ոչ մի ելք չի մնա, մեռնելուց քացի:

ԷԼԻԱՆ (**ներս մտնելով**).— Կոնրադը պարտվել է: Բուրգոմիստրը և խորհրդակալները հավաքվել են քաղաքապետարանում, խորհրդակցում են:

ԸՄԻԳՏ.— Գրո՛ղը տանի, անձնատուր լինելու ձևն են որոնում:

ՆԱՍՏԻ.— Եղբայրներ՛ր, դուք հավատացյա՛լ եք:

ԲՈՒՐՈՐ.— Այո, Նառտի՛, այո:

ՆԱՍՏԻ.— Այդ դեպքում ոչ մի երկյուղ թող ձեզ չսասանի: Կոնրադի պարտությունը ազդանշան է:

ԸՄԻԳՏ.— Ազդանշա՛ն:

ՆԱՍՏԻ.— Ինձ տրված՝ Աստծո ազդանշանը: Գնա՛, Գեուլա՛յս,

վազի՛ր քաղաքապետարան և աշխատիր իմանալ խորհրդի որոշումը:

**Քաղաքի պարիսպներն անհետանում են խավարի մեջ:**

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (ուրբի էլնելով).— Էհնէ՛յ:**

**Սպասավորը ներս է մտնում:**

Ներս հրավիրիր դրամատիրոջը:

**Դրամատերը ներս է մտնում:**

Նատիր, դրամատե՛ր: Ուրից գլուխ ցնխտավել ես. որտեղի՞ց ես գալիս:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.—** Ծամփորդել եմ երեսունվեց ժամ՝ ձեր մի անմիտ արարքը կանխելու համար:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Անմիտ արա՛րք:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.—** Դուք ուզում եք մորթել մի հաւլ, որն ամեն տարի ոսկե ձու է ածում ձեզ համար:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Ինչի՞ մասին է խոսքը:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.—** Ձեր Ուորմս քաղաքի մասին է. լսել եմ, որ այն պաշարել եք: Եթե ձեր զորքերը քաղաքը թալանեն, դուք կանանկանաք, ես՝ նմանապես: Կոիվ-կոիվ խաղալը մի՞թե սազական է ձեր տարիքին:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Կոնրադին ե՛ս դրդեցի պատերազմելու:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.—** Դուք չդրդեցիք, գուցե և աղպես է: Բայց ինչի՞ց իմանանք, որ դուք նրան չդրդեցիք, որպեսզի նա ձեզ դրդի:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Նա իմ վասալն էր և պարտավոր էր ինձ հնազանդվել: Բայց Սատանան շնջաց նրա սկանջին, որ նա ասպետներին զրգոի և գլխավորի նրանց խռովությունը:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.—** Նրա ուզածն ինչո՞ւ չտվիք, քանի դեռ չէր գայրացել:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Նա չափից ավելին էր ուզում:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.—** Լա՛վ, Կոնրադի համար ես ատելիք չունեմ: Անտարակույս ինքն էր նախահարձակը. չէ՞ որ պարտվեց: Սակայն ձեր Ուորմս քաղաքը...

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Ուորմսը՝ իմ գոհարը: Ուորմսը՝ իմ անգին սերը: Ուորմսը՝ ավերախոը, իմ դեմ ապստամբեց հեկն այն օրը, երբ Կոնրադն անցավ սահմանը:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.—** Դա, իրոք, մեծ հաճցանք է: Սակայն ձեր եկամտաների երեք քառորդը դուք նրանից եք ստանում: Այսուհետև ձեզ ո՛վ պիտի վճարի հարկերը, ո՛վ պիտի մարի իմ

տված պարտքերը, եթե Տիբերիոսի նման օր ծերության կոտորեք ձեր քաղաքացիներին՞:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Քահանաներին պատճառել են նյութական վնաս և նրանց ստիպել են բանտարկված մնալ վանքերի մէջ: Լուսանք են թափել իմ Եպիսկոպոսի գլխին և նրամաշիւ են, որ դուք չգա եպիսկոպոսարանից:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դրանք երեխայություններ են: Եթե դուք նրանց չստիպեիք, ոչ մի դեպքում չէին կուլի: Բռնությունը ձեռնառու է նրանց, ովքեր ոչինչ չունեն կորցնելու:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ի՞նչ է քո ուզածը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ներում շնորհեցեք: Մի խոշոր տուրք թող վճարեմ, և եղածի մասին՝ էլ ոչ մի խոսք:

ԿՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ավաղ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ի նչը ավաղ...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ես Ուոքմսը սիրում եմ, դրամատե՛ր: Ի խորոց սրտի ես նրան կներեի, նույնիսկ առանց տուրքի:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Էլ ինչո՞ւմն է բանը:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այդ ես չեմ, որ պաշարել եմ քաղաքը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դուք չե՞ք, հապա ո՞վ է...

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Գեցր:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ո՞վ է այդ Գեցր, Կոնրադի Լոքսմոյրը:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այո՛ և Գերմանիայի լավագույն զորավարը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ի նչ գործ ունի նա ձեր քաղաքի պարիսպների տակ: Չէ՞ որ նա ձեր թշնամին է:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ծիշուն ասած, բոլորովին չեմ հասկանում, թե ով է նա: Սկզբում Կոնրադի դաշնակիցն էր և իմ թշնամին, հետո՛ իմ դաշնակիցը և Կոնրադի թշնամին: Իսկ հիմա... մեղմ ասած, նա փոփոխամիտ մարդ է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեր ինչի՞ն Լր պետք այդքան կասկածելի դաշնակիցը:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ուրիշ ելք չունեի: Կոնրադն ու նա միասին մվաճել էին իմ հողերը: Բարեբախտաբար իմացա, որ անհամերաշխություն է ընկել նրանց միջև: Եվ ես Գեցին խուսափեցա նրա եղբոր հողերը այն պայմանով, որ ինքն անցներ ձեր կողմը: Պատերազմը վաղուց տանուլ տված կլինեի, եթե ես նրան Կոնրադից չբաժանեի:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.**— Որեմն, նա իր գինվորներով ձեր կողմն ան-  
ցավ, հետո՞...

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Ես նրան հանձնարարել էի թիկունքի պաշտ-  
պանությունը: Հավանաբար ձանձրացել է. կայագորի կեն-  
ցաղը, երևի, նրան այնքան էլ դուր չի գալիս: Եվ մի գեղեցիկ  
օր նա իր բանակը քշեց Ռորմսի պարիսպների տակ և սկսեց  
պաշարումը, թեև ես այդ չէի խնդրել նրանից:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.**— Հրամայեցեք նրան...

**Արքեպիսկոպոսը տխուր ծպտում է և սեղմում է ուսերը:**

Նա ձեզ չի՞ ենթարկվում:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Որտե՞ղ եք տեսել, որ ռազմադաշտում գոր-  
ծող զորավարը ենթարկվի պետության դեկլարիին:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.**— Մի խոսքով, դուք նրա ձեռքում եք:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Այո՛:

**Պարիսպները լուսավորվում են:**

**ԳԵՌԱՆԻՍ (ճեղք մտնելով).**— Խորհուրդը որոշեց պատգամավոր-  
ներ ուղարկել Գեջի մոտ:

**ՀԱՅՆՅ.**— Ահա՛ թե ինչ: (**Գաղար**): Ստո՛ր վախկոտներ:

**ԳԵՌԱՆԻՍ.**— Մեր միակ հույսն այն է, որ Գեջը նրանց առաջարկի  
անընդունելի պայմաններ: Եթե նրա մասին իմ լսածը ճշմար-  
տություն է, ապա նույնիսկ չի ուզենա, որ մենք անձնատուր  
լինենք իր ողորմածությանը:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ.**— Գուցե գույքը խնայի:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Վախենամ՝ մարդուանց էլ չխնայի:

**ՇՄԻԴՏ (Գեղախից).**— Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ:

**ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Նա բիճ է, վատթարագույն տնտեսից. լք-  
ված է եղել Ըղզնիկ մոր կողմից: Նա հաճույք է զգում մի-  
այն չարիք գործելուց:

**ԳԵՌԱՆԻՍ.**— Խոզի գլուխ է, բիճ. սիրում է չարիք գործել: Եթե  
նա մտադիր լինի Ռորմսը թալանել, ապա քաղաքաբնակնե-  
րին մնում է միայն պալքարել մինչև արյան վերջին կաթիլը:

**ՇՄԻԴՏ.**— Եթե մտադիր լինի քաղաքը սրբել երկրի նրեսից, ա-  
պա ինքն այն միամիտը չէ, որ բացեիքաց հալտնի այդ մա-  
սին: Ընդհակառակը, կառաջարկի, որ իրեն ներս թողնեն՝  
խոստանալով ոչնչի չդիպչել:

**ԴՐԱՄԱՏԵՐ (վրդովված).**— Ռորմսը ինձ պարտք է երեսուն հա-

զար դուկասո՞: Պետք է իսկույն վերջ տալ այս ամենին: Ձեր գորքերն ուղարկեցեք Գեցի դեմ:

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (ընկճված).— Վախե՛նամ՝ ջարդի:

**Արքեպիսկոպոսի սրահն անհետանում է խավարի մեջ:**

ՀԱՅՆՅ (Նաստիին).— Հետո՞... Մենք, ուրեմն, իսկապե՛ս կորած ենք:

ՆԱՍԻԻ.— Աստված մեզ հետ է, եղբայրնե՛ր, մենք դատապարտված չենք կորստյան: Այս գիշեր ես դուրս կգամ քաղաքից և կփորձեմ անցնել թշնամական ճամբարի միջով՝ Ռոյդորֆ հասնելու համար: Որք օրը բավական կլինի, որ հավաքեմ տաս հազար զինված գյուղացիներ:

ԸՄԻԳՏ.— Որք օր ինչպե՛ս դիմանանք: Հենց այս երեկո հարուստ քաղքենիներն ընդունակ են նրա առջև բացելու քաղաքի դարպասները:

ՆԱՍԻԻ.— Պետք է, որ նրանք չկարողանան բացել դարպասները:

ՀԱՅՆՅ.— Դու ուզում ես գրավե՛լ իշխանությունը:

ՆԱՍԻԻ.— Ո՛չ, դրությունը շատ է անորոշ:

ՀԱՅՆՅ.— Հապա ի՞նչ:

ՆԱՍԻԻ — Հարստությունն պետք է դնել այնպիսի վիճակի մեջ, որ նրանք վախենան իրենց գլոխների համար:

ԸՄԻԳՄ Ինչպե՛ս:

ՆԱՍԻԻ. Կտարեկալ:

Լուսավորվում է պարիսպների ստորոտը պատկերող բեմահարթակը: Գեպի դիտակալ տանող աստիճանների մոտ նստած է Կի՛նը՝ աչքերը հառած մի կետի: Երեսունհինգ տարեկան է, ցնցոտիապատ: Աղոթագիրքը կարդալով՝ անցնում է մի քահանա:

ՆԱՍԻԻ.— Ո՛վ է այս քահանան: Ինչո՞ւ նա կալանավորված չէ, ինչպե՛ս մյուսները:

ՀԱՅՆՅ.— Դու նրան չճանաչեցի՞ր:

ՆԱՍԻԻ.— Ա՛հ, Հայնրիխն է: Ինչքա՛ն փոխվել է: Միևնույն է, նրան ես պարտավոր կիմ կալանավորել:

ՀԱՅՆՅ.— Չքավորները սիրում են նրան, որովհետև իրենց նրան է ապրում: Մենք վախեցանք գրգռել նրանց դժգոհությունը:

ՆԱՍԻԻ.— Եկեղեցականներից նա է ամենավտանգավորը:

ԿԻՆ (քահանային նկատելով).— Քահանա՛, քահանա՛:

**Քահանան փախչում է, Կինը ճչում է:**

**ԿԻՆ.**— Ո՞ր ես վազում այդպես արագ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (կանգ առնելով).**— Ոչինչ չունեմ, բացարձակապես ոչինչ, ոչինչ: Ամեն ինչ սովել եմ:

**ԿԻՆ.**— Բա դա փախչելու պատճառն է, երբ քեզ կանչում են:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (հոգնած վերադառնում է դեպի Կինը).**— Քաղցած ես:

**ԿԻՆ.**— Ո՞չ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Էլ ի՞նչ ես ուզում:

**ԿԻՆ.**— Ուզում եմ, որ դու ինձ բացատրես:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (պտոթկալով).**— Ոչինչ չեմ կարող բացատրել:

**ԿԻՆ.**— Դու նույնիսկ չգիտես՝ ես ինչի մասին եմ խոսելու:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Դե լա՛վ, արագ, միայն արագ: Ի՞նչ պետք է բացատրեմ:

**ԿԻՆ.**— Երեխան ինչո՞ւ մեռավ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ի՞նչ երեխա:

**ԿԻՆ (քմծիծաղով).**— Իմը, պարզ չէ՞, ա՛յ քահանա: Դու ինքդ ես նրան երեկ թաղել: Երեք տարեկան էր, սովից մեռավ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ես հոգնած եմ, քո՛ւյր իմ, և ձեզ չճանաչեցի: Բոլորը նույն դեմքն ունեն, նույն աչքերը:

**ԿԻՆ.**— Ինչո՞ւ մեռավ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Չգիտեմ:

**ԿԻՆ.**— Բայց չէ՞ որ դու քահանա ես...

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Այո՛, ես քահանա եմ:

**ԿԻՆ.**— Էլ ո՞վ ինձ բացատրի, եթե դու չես կարողանում: **(Գաղափար):** Եթե ես հիմա անձնատուր լինեմ մահին, դու կհամարե՞ս, որ դա վատ է:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (պտոթկալով).**— Այո՛, շատ վատ է:

**ԿԻՆ.**— Ես էլ այդ կարծիքին եմ, ու չնայած դրան՝ ահավոր մեծ ցանկություն ունեմ մեռնելու: Տեսնո՞ւմ ես, անհրաժեշտություն կա, որ դու ինձ բացատրես: **(Գաղափար):**

**ՀԱՅՆՐԻԽ (ձեռքն անցկացնում է ճակատի վրայով ու մեծ ճիգ է գործադրում).**— Ոչինչ տեղի չի ունենում առանց Աստուծո թույլտվության, և Աստված ինքը բարություն է, ուրեմն, ինչ էլ պատահում է՝ այդ է լավագույնը:

**ԿԻՆ.** — Ես չեմ հասկանում:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Աստված իմանում է շատ ավելին, քան ես ու դու: Այն, ինչ քեզ չարիք է թվում, նա համարում է բարություն,



որովհետև ի նկատի ունի բոլոր հետևանքների հաշվեկշիռը: ԿԻՆ.— Դու այդ քո ասածը կարողանո՞ւմ ես հասկանալ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ո՛չ, ո՛չ, ես էլ չեմ հասկանում: Ես ոչինչ չեմ հասկանում: Չեմ կարող, չեմ ուզում հասկանալ: Պետք է հավատալ, հավատալ, հավատալ:

ԿԻՆ (քմծիծաղով).— Ասում ես, որ պետք է հավատալ, բայց ամենևին չի երևում, թե դու հավատում ես քո ասածին:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինչ որ ասում եմ, քո՛ւյր իմ, այնքան եմ կրկնել այս երեք ամսվա ընթացքում, որ չգիտեմ արդեն՝ ես ասում եմ ըստ համոզմունքի՞, թե՞ ըստ սովորության: Բայց դու թյուրիմացության մեջ ես: Ես իրոք հավատում եմ: Հավատում եմ ի խորոց սրտի: Աստվա՛ծ իմ, դու վկա ես, որ կասկածը մի վայրկյան իմ չի դիպել իմ սրտին: (Գաղաթ): Կի՛ն, քո երեխան Երկնքում է, և դու այնտեղ կգտնես նրան: (Հայնրիխը ծնրադրում է):

ԿԻՆ.— Այո՛, քահանա՛, իհարկե: Բայց Երկինքը ուրիշ խնդիր է: Եվ հետո ես այնքան եմ հոգնել, որ մեջս ուժ չեմ գտնի նորից որսվաճալու: Նույնիսկ այնտեղ՝ վերևում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ներիր ինձ, քո՛ւյր իմ:

ԿԻՆ.— Փո ի՛նչո՞ւ նկրմ, բարի՛ քահանա, դու ինձ չարիք չես պտտնառել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինձ նկրիր, ի դեմս ինձ ներիր բոլոր քահանաներին, և՛ նրանց, ովքեր հարուստ են, և՛ նրանց, ովքեր չբավոր են:

ԿԻՆ (զարմուհած).— Ես քեզ ի սրտե ներում եմ: Դա քեզ հանոյք պատճառե՞ց:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այո՛: Իսկ հիմա, քո՛ւյր իմ, մենք միասին կաղոթենք: Աղոթենք Աստծուն, որ նոր հույսով լցնի մեր խեղճ սրտերո:

Վերջին ռեպլիկների ընթացքում Նաստին դանդաղ իջնում է պարիսպների սանդուղքի աստիճաններով:

ԿԻՆ (տեսնում է Նաստիին ու գվարթացած ընդհատում է աղոթքը).— Նաստի՛, Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Ի՞նչ ես ուզում ինձանից:

ԿԻՆ.— Հացթո՛խ, իմ երեխան մահացավ: Դու պետք է գիտեցաս, թե ի՞նչո՛ւ, ի՞նչի՞ համար, դու, որ ամեն ինչ գիտես:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛, ես այդ գիտեմ:

- ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Նաատի՛, աղաչում եմ քեզ, լռի՛ր: Վա՛յ նրանց, ովքեր խոտովոթյուն են սերմանում հավատացյալների սրտերում:
- ՆԱԱՍԻ.**— Նա մահացավ, որովհետև մեր քաղաքի հարուստ քաղքենիները ապստամբեցին Արքեպիսկոպոսի դեմ՝ իրենց բազմահարուստ տիրակալի դեմ: Երբ հարուստները պատերազմում են իրար դեմ, չքավորներն են մահանում:
- ԿԻՆ.**— Արդյոք Աստված թույլատրե՛լ է, որ նրանք սխեմն այս պատերազմը:
- ՆԱԱՍԻ.**— Աստված նրանց խստիվ արգելել էր:
- ԿԻՆ.**— Իսկ սա ստում է, որ ոչինչ տեղի չի ունենում առանց նրա թույլտվությամբ:
- ՆԱԱՍԻ.**— Ոչինչ, բացի չարիքից, որ ծնվում է մարդկանց չարությունից:
- ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Հագթո՛ւիս, դու ստում ես: Մշմարտությունն ու կեղծիքը այն ձևով են խառնում, որ հագիներն ընկնեն մոլորության մեջ:
- ՆԱԱՍԻ.**— Գու դեռ պիտի պնդես, որ Աստված հանդուրժո՛ւմ է այս անօգուտ գոմերն ու տառապանքները. ես ստում եմ, որ նա մեղսակից չէ այս ամենին:
- Հայերիիքը լռում է:**
- ԿԻՆ.**— Ուրեմն Աստված չէր ցանկանում, որ երեխաս մահանա:
- ՆԱԱՍԻ.**— Ինչո՞ւ պիտի ցանկանար նրա մահը, երբ կամեցավ, որ նա ծնվի:
- ԿԻՆ (թեթևացած).**— Այսպես նախքանորեկի է: **(Քահանային):** Տեսնո՞ւմ ես՝ ես այսպես հասկանում եմ: Ուրեմն, Տեր Աստվածը տխրում է, երբ տեսնում է, որ ես տառապում եմ:
- ՆԱԱՍԻ.**— Անսամման է նրա տխրությունը:
- ԿԻՆ.**— Եվ նա ինձ ոչնչով չի՞ կարող օգնել:
- ՆԱԱՍԻ.**— Իհարկե, կարող է. նա կվերադարձնի քո երկխային:
- ԿԻՆ (հիասթափված).**— Այո՛, գիտեմ, Երկնքում:
- ՆԱԱՍԻ.**— Երկնքում՝ ոչ: Երկրի վրա:
- ԿԻՆ (զարմացած).**— Երկրի վրա՞:
- ՆԱԱՍԻ.**— Միայն թե նախ և առաջ պետք է անցնել ասեղի ծակից և յոթ տարի դիմանալ քաղ ու մշտեթիկն: Եվ հետո՝ նոր կսկսվի Աստծո թագավորությունը երկրի վրա. կվերադարձվեն մեր հանգուցյալները, բոլորը կսիրեն բոլորին ու ոչ ոք քաղցած չի լինի:

ԿԻՆ.— Ինչո՞ւ սպասել յոթ տարի:

ՆԱԽՏԻ.— Որովհետև պետք է յոթ տարի պայքարել չար մարդկանցից ազատվելու համար:

ԿԻՆ.— Դեռ ինչե՞ր պիտի հաղթահարենք:

ՆԱԽՏԻ.— Հենց այդ պատճառով էլ Աստված քո օգնության կարիքն է զգում:

ԿԻՆ.— Ամենագոր Աստվածը, ի՞նչ, ի՞նչ օգնության կարի՞քն է զգում:

ՆԱԽՏԻ — Այո՛, քո՛ւյր իմ: Դեռ յոթը տարի պիտի տևի չարանե՛զ Աստուհայի թագավորությունը երկրի վրա: Բայց եթե մեզանից տրաքանչյուրը կովի արիաքար, ապա մենք բոլոր էլ իրիրվենք, և Աստված մեզ հետ է: Դու հավատո՞ւմ ես ինձ

ԿԻՆ (վեր կենալով).— Այո՛, Նաստի՛, ես քեզ հավատում եմ:

ՆԱԽՏԻ. - Կի՛ն, քո որդին Երկնքում չէ. նա քո արգանդի մեջ է: Եվ դու նրան կրելու ես յոթը տարի: Այդ ժամկետի վերջում ես կրալի քո կողքին, ձեռքը կդնի քո ձեռքի մեջ, և դու նրան ձեռք կլինես երկրորդ անգամ:

ԿԻՆ — Ես քեզ հավատում եմ, Նաստի՛, ես քեզ հավատում եմ: **(Գորս և գալիս):**

ՊԵՆՎԻՅԻ — Դու երան կարողանի ես մտածում:

ՆԱԽՏԻ — Եթե ժաման ես, որ իրավալիքն դու ես, ապա ինչո՞ւ ինձ չբեղտած լիք

ՈՒՆՎԻՅԻ — Ո՛ն, երբ միշտն ակնհայտորեն թեթևացել էր:

**Նաստին ուսերն է թողվում և դուրս է գալիս:**

Ներ իմ, ես նրան լռեցնելու քաջություն չունեցա. մեղանչեցի: Բայց ես հավատում եմ, Աստված իմ, հավատում եմ քո անհույս գործարար: Հավատում եմ քո ամենամայր Սուրբ Եկեղեցուն, Հիսուսի սրբազան մարմնին, որի մի մասնիկն ես ես: Հավատում եմ, որ ամեն ինչ կատարվում է ըստ քո պատգամների, նույնիսկ երեխայի մահը, և որ ամենայն ինչ բարի է: Ես դրան հավատում եմ, որովհետև անհեթեթ է, անհեթեթ, անհեթեթ:

**Ամբողջ բեմը լուսավորվում է: Հարուստ քաղթենիներն իրենց կողանց հետ հավաքված են Եպիսկոպոսի պալատի շուրջը և սպասում են:**

ՈՒՆՎԻՅԻ — Նորություններ կա՞ն:

- Ոչ մի նորություն:
- Այստեղ ի՞նչ են անում:
- Սպասում են:
- Ինչի՞ են սպասում:
- Ոչնչի...
- Դուք տեսա՞ք...
- Աջ կողմը:
- Ատ՛:
- Կեղտոտ մուտքները:
- Երբ ջուրն ավելոծվում է, տիղր վերև է բարձրանում:
- Փողոց դուրս գալը վտանգավոր է դարձել:
- Պետք է վերջացնել այս պատերազմը, պետք է շուտ վերջացնել, ապա թե ոչ՝ վայ մեր գլխին:
- Ուզում եմ տեսնել Եպիսկոպոսին: Ես ուզում եմ տեսնել Եպիսկոպոսին:
- Նա դուր է չի գա: Ախր շատ է զայրացած...
- Ո՞վ... ո՞վ...
- Եպիսկոպոսը...
- Այն օրվանից, ինչ նրան այդտեղ փակել են, երբեմն երկվում է լուսամտտին, վարագույրը բարձրացնում ու նայում է:
- Կարծում եմ, որ նա այնքան էլ բարի չէ:
- Ի՞նչ եք ուզում որ ձեզ ասի Եպիսկոպոսը:
- Գուցե նորություններ ունի:

**ԶԱՅՆԵՐ ԱՄԲՈՒՆԻՑ.**— Եպիսկոպոս՛ս, Եպիսկոպոս՛ս, հայտնվի՛ր:

- Մեզ խորհույզներ տուր:
- Ի՞նչ է լինելու:

**ՄԱՐԳԱՐԵՒ ԶԱՅՆԸ.**— Աշխարհի վերջն է:

**Մի մարդ է դուրս գալիս ամբոխի միջից, նետվում է դեպի եպիսկոպոսարանի ճակատամասը, որին և հենվում է: Հայնրիխը նրա կողքից հեռանում է, խառնվում է ամբոխին:**

**ՄԱՐԳԱՐԵՒ.**— Աշխարհը կորած է, կորած է:

- Դիակ, լեշամուտ, ամենուրեք:
- Լե՛շ, լե՛շ, լե՛շ,
- Լսո՞ւմ եք դուք ձայնն Աստծո:
- Ճիշեր: Սկսվում է խոճապը:**

**ՀԱՐՈՒՍ ԲԱՂՔԵՆԻ.**— Հե՛՛ր, հե՛՛ր, հանգուտացե՛ք: Եղած-չեղածը մարգարեի մեկն է:

ԱՄԲՈՒ.— Եվս մի մարգարե՞: Հերիք եղավ, էլի:

— Ձեռդ կտրիր:

— Ամեն ծակոճուկից մարգարե է բուսնում: Էլ ինչո՞ւ փակի տակ դրինք մեր քահանաներին:

ԻՄԱՊԱՐԵ.— Երկիրը գարշահոտություն է արձակում:

Արեգակը գանգատվեց Տեր Աստծուն.

«Տե՛ր իմ, ուզում եմ հանգչել:

Բկիս է չորքել այս փտածությունը:

Ինչքան տաքացնում ես երկիրը, այնքան նա փտում է:

Կեպտոտվում են իմ ճառագայթների վերջույթները:

Վաս ինձ,— ասում է Արեգակը,— իմ ոսկի վարսերը

թուփախվել են կղկղանքի մեջ»:

ԳՄԷԲԷՆԻՍ (ճրան հարվածելով).— Ռեխդ փակի՛ր:

**Մարգարեն, ընկնելով, նստում է գետնին: Աղմուկով բացվում է Եպիսկոպոսարանի լուսամուտը: Պատշգամբում հայտնվում է Եպիսկոպոսն իր շքերթային տարազով:**

ԱՄԲՈՒ.— Եպիսկոպոս՛ար:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Իրանե՛ղ եմ Կոնստանդի զորքերը: Որտե՞ղ եմ ասպետե՛քք Իրանե՛ղ եմ նրեշտակների արշավախմբերը, որոնք բռնաճեղձ փախառտի պիտի մտնենին: Մնացել էք միայնակ, անտեղ բողբոջափ, անտեղ նուրփ ե լմրմիշտ ճգովյալ: Դե՛, դատու՛մ անձե՛կ ք, Իսրայելի բողբոջիմե՛ր: Եթե հաճո է Տիրոջ, որ սոք բանտարկիկ նրա նախարարներին, այնժամ ձերե ինչու ձեզ լքեց:

**Մղկացնե՛ր ամբոխի միջից:**

Դե՛, պատասխանեցե՛ք, տեսնեմ:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Մի՛ ջլատեք նրանց արիությունը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այդ ո՞վ է խոսում:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Ես եմ՝ Հայնրիխը, սուրբ Գիլհատ եկեղեցու քահանա:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Կույ տոք լեզուդ, ոխատարած քահանա՛: Դեռ համարձակվում ես նայե՛լ քո Եպիսկոպոսի աչքերին:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Եթե նրանք ձեզ անարգել են, սրբազա՛ն, ապա նկե՛նջեք նրանց անարգանքը, ինչպես որ ես ներում եմ ձեր լուսանքները:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Հո՛ղա, Հո՛ղա Իսկարիովտացի՛, գնա՛ քեզ կախիր:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ես Հուդա չեմ:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ուրեմն ինչո՞ւ ես նրանց հետ: Ինչո՞ւ ես նրանց համար դարձել սպալվեմ: Ինչո՞ւ մեզ նման քեզ էլ չբանտարկեցին:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ինձ ազատ են թողել, որովհետև գիտեմ, որ ես նրանց սիրում եմ: Ինքս կամովին չմիացա բանտարկյալ քահանաներին: Դա կլինի ձեր առարկությունը, ճիշտ է: Բայց այս կորուսյալ քաղաքում չգտնվի՞ գոնե մեկը, որ պատարագ մատուցի և հուղարկավորի ննջեցյալներին: Առանց ինձ՝ Եկեղեցին պիտի լիներ բացակա, Ուորմսը անպաշտպան պիտի ընկներ աղանդավորության մեջ, և մարդիկ պիտի մեռնեին, ինչպես շները... Ո՛վ սրբազան, մի՛ ջլատե՛ք նրանց արիությունը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ո՛վ քեզ սնուցեց, ո՛վ քեզ դաստիարակեց, ո՛վ քեզ սովորեցրեց կարդալ, ո՛վ քեզ գիտելիքներ տվեց, ո՛վ քեզ քահանա կարգեց:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ամենամայր Սրբազնագույն Եկեղեցին:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Դու ամեն ինչով նրան ես պարտական: Դու նախ և առաջ եկեղեցական ես:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Նախ և առաջ եկեղեցական եմ, բայց ես նրանց եղբայրն եմ:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Նախ՝ եկեղեցական:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Այո՛, նախ՝ եկեղեցական, բայց...

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Այս մարդկանց ես պիտի ուղղեմ իմ խոսքը: Եթե նրանք համատեն իրենց մոլորությանց մեջ և չուզենան հրաժարվել ըմբոստությունից, սպա ես քեզ կհրամայեմ միանալ եկեղեցականներին՝ քո իսկական եղբայրներին, և նրանց հետ արգելափակվել մեռնոհիտների<sup>5</sup> վանքում կամ սեմինարիայում: Դու հնազանդվելո՞ւ ես քո Եպիսկոպոսին:

ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ.— Մեզ մի՛ լքիր, Հայնրի՛խ, դու չքավորների քահանան ես, դու մեզ ես պարտակում:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ (ընկճված, բայց հաստատ ձայնով).— Նախ և առաջ՝ ես եկեղեցական եմ, սրբազա՛ն, ես քեզ կհնազանդվեմ:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ուորմսի բնակիչներ՛, նայեցե՛ք ձեր ճերմակ ու մարդաշատ քաղաքին, նայեցե՛ք մի վերջին անգամ: Սովի, ժանտախտի ախտավարակ բույն է դառնալու ձեր քաղաքը: Ու վերջում՝ հարուստ ու աղքատ միմյանց կոտորելու են: Եվ

երբ ներխուժեն Գեցի զինվորները, իրենց շուրջը տեսնելու են լոկ դիակներ ու ավերակներ: **(Գաղաթ):** Ես ձեզ կարող եմ փրկել, բայց մինչ այդ դուք իմ սիրտը պետք է փափկացնեք:

**ԶԱՅՆԵՐ ԱՄԲՈՍԻ ՄԻՋԻՑ.**— Մեզ փրկիր, սրբազան:

— Մեզ փրկիր:

**Ե. ԳԻՍԿՐԳՈՍ.**— Ծնրադրեցե՛ք, գոռո՛զ քաղքենիներ և Աստծուց խնդրեցեք մեղքերի թողութուն:

**Հարուստ քաղքենիները մեկը շյուսի ետևից ծնրադրում են:**

**Հասարակ մարդիկ մնում են հոռոկայա:**

Հայտնի իս, ծնրադրելո՞ւ ես:

**Հայնրիիսը ծնրադրում է:**

Տե՛ր Աստված, ներիր մեր անարգանքները և մեղմիր Արքեպիսկոպոսի գաղտնյաքը: **Կրկնեցեք:**

**ԵՐԲՐՈՍ.**— Տե՛ր Աստված, ներիր մեր անարգանքները և մեղմիր Արքեպիսկոպոսի գաղտնյաքը:

**Ի. ԳԻՆԿՐԳՈՍ.** - Անե՛հ: Ոտքի կանգնեք: **(Գաղաթ):** Նախ՛ պիտի սպասեք բամբակներին ու վանականներին, հետո պիտի լալեք քաղաքի դպարանները: Պիտի ծնրադրեք տաճարի սպարաբեկին և պիտի սպասե՛ք՝ զոչման զգացումով պարտված Միս՝ ապ մեք հանդիսավորությամբ կգնանք Գեցի մաս՝ ապաչելու նրա սպրմածությունը ձեր նկատմամբ:

**ԵՐԲՐՈՍ. ԲԱՆԻՔԱՆԻՑ.** Իսկ եթե նա ձեզ լսել էլ չուզե՛նա:

**Ի. ԳԻՆԿՐԳՈՍ.** Գեցից վեր կա Արքեպիսկոպոսը: Նա մեր բուրբի հոսքն է, նրա արդարությունը հայրական կլինի:

**Մինչ այդ՝ Նաստին հալտնվում է դիտակալ պահականոցի մոտ: Նա լուռ ունկնդրում է, հետո պարիսպների սանդուղքով իջնում է Երկու աստիճան:**

**ԿՈՒՐԻ.**— Գեզը չի ծառայում Արքեպիսկոպոսին: Գեզը ծառայում

՝ Աստանուպին: Կաշմոջյան երդում էր տվել Կոնրադին՝ սինեի եզրոյր, բաց դավաճանեց նրան: Եթե այսօր նա խոստատա՛ս ձեր կրանքը խնայել, մի՞թե՛ դուք այնքան հիմար կլինեք, որ հավատար նրա խոսքին:

**Ի. ԳԻՆԿՐԳՈՍ.**— Հե՛յ դո՛ւ՛ վերևում: Ով էլ լինես, ես քեզ հրամանում եմ...

**ԿՈՒՐԻ.**— Ո՞վ ես դու, որ ինձ հրամայես: Եվ դուք ինչի՞ համար եք ունկնդրում նրան: Ոչ ոք իրավունք չունի ձեզ հրամայե-

լու, բացի այն պետերից, որոնց ինքներդ եք ընտրել:

**ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Եվ այդ ովքե՞ր են քեզ ընտրել, խորովիլա՛կ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Չքավորները: (**Մյուսներին**): Ջինվորները մեզ հետ են: Ես պահակներ եմ կարգել քաղաքի դարպասների մոտ: Մահապատիժ նրան, ով ծպտուն կհանի դարպասները բացելու մասին:

**ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Քե՛զ տեսներք, անօրե՛ն: Առաջնորդի՛ր նրանց դեպի կործանումը: Մե՛ն-միակ մի հույս ունե՛ին փրկվելու, և դու այն խլեցիր նրանցից:

**ՆԱՍՏԻ.**— Եթե մեր հույսն իսպառ չքացած լիներ, ինքս առաջինը խորհուրդ կտայի հանձնվել: Բայց այդ ո՞վ է պնդում, որ Աստված մեզ լքել է: Ինչ-որ մեկը կամեցավ խախտել ձեր հավատը հրեշտակների նկատմամբ: Հրեշտակներն այստեղ են, եղբայրներ: Ո՛չ, մի՛ բարձրացրեք ձեր աչքերը. երկինքը դատարկ է: Հրեշտակները գործում են երկրի երեսին: Նրանք գրոհել են թշնամու ճամբարի վրա:

**ՀԱՐՈՒՍ ՔԱՂՔԵՆԻ.**— Ի՛նչ հրեշտակներ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Խղերայի հրեշտակը և ժանտախտի հրեշտակը, սովի հրեշտակը և անհամերաշխության հրեշտակը: Ամուր կացե՛ք. քաղաքն անտիկ է, և Աստված՝ մեզ օգնական: Գեցի գինվորները վերացնելու են պաշարումը:

**ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Ուրմաի բնակիչներ՛ր, դժոխք նրանց, ովքեր կունկընդդեն այս աղանդավորին: Վկա է Աստված, որն իմ տեղը ապահովվել է Դրախտում:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դրախտում քո տե՛ղը... Վաղուց է, ինչ Աստված այն տվել է շներին:

**ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Քոնը նա, իհարկե, տաքուկ է պահում՝ սպասելով, որ գնա զբաղեցնես: Ե՛լ այս պահին նա ուրախանում է՝ լսելով, թե ինչպես ես անարգում նրա քանանային:

**ՆԱՍՏԻ.**— Քեզ ո՞վ քանանա կարգեց:

**ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.**— Սուրբ Եկեղեցին:

**ՆԱՍՏԻ.**— Քո Եկեղեցին պոռնիկ է, նա իր շնորհները ծախում է հարուստներին: Դո՛ւ ինձ պիտի դառնաս խոստովանահայր, դո՛ւ թողություն պիտի տաս իմ մեղքերին: Քո հոգին բորբոսնել է: Այն տեսնելիս՝ Աստված ատամներն է կրճատացնում: Եղբայրներ, մենք կարիք չունենք ոչ մի քանանայի. բոլոր մարդիկ կարող են մկրտել, բոլոր մարդիկ կարող են թողու-



թյուն տալ մեղքերին. բոլոր մարդիկ կարող են քարոզել: Ես ձեզ ճշմարիտն եմ ասում. բոլոր մարդիկ մարգարեներ են: Հակատակ դեպքում՝ Աստված գոյություն չունի:

**ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.—** Թո՛ւ, թո՛ւ, թո՛ւ, ես քեզ բանադրում եմ՝: (**Ողորմություն բաժանելու համար նախատեսված իր քսակը շարժողովում է երեսին**):

**ՆԱՍՏԻ (մատնացույց անելով ամրոցի դուռը).—** Այս դուռը փրտած է. ուսի մի հարվածով տեղից կպոկվի: (**Լույություն**): Ինչքա՛ն համբերատար եք, եղբայրներ՝: (**Դադար: Հասարակ մարդկանց**): Բոլորը մի սանրի կտալ են՝ Եպիսկոպոսը, Քաղաքային խորհուրդը, հարուստները: Նրանք ուզում են քաղաքը հանձնել, որովհետև ձեզանից վախենում են: Եվ էթե քաղաքը հանձնեն, գիտե՛ք ովքեր են տուրքը վճարելու բուրբի փոխարեն. դո՛ւք: Դարձյալ և միշտ՝ միայն դո՛ւք: Դե՛, էլե՛ք, եղբայրներ՝, սպանել է պետք, էթե ուզում եք արժանանալ երկնային թագավորությանը:

**Հասարակ մարդիկ աղմկում են:**

**ՀԱՐՈՒՍՏ ՓԱՂՔԵՆԻ (կնոջը).—** Եվ այստեղից հեռանանք:

**ՈՒՐԻՇ ՀԱՐՈՒՍՏ ՓԱՂՔԵՆԻ (իր որդուն).—** Շուտ գնանք, փակենք խոտորի փեղկերը և թարնվեք մե՛ր տանը, պատնեշներ դուռ ու պատուհան:

**ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ** Աստված իմ, դու վկա ես, որ ես արեցի այն ամենը, ինչ կարող էի անել այս ժողովրդին փրկելու համար: Ի փառս քեզ՝ ես կսեննեմ առանց ախտասանքի, քանզի այժմ գիտեմ, որ քո զայրույթը թափվելու է Ուորմսի վրա և կործանելու է հիմնահատակ:

**ՆԱՍՏԻ.—** Այս ծերուկը ձեզ ողջ-ողջ լսփում է: Այդ ինչի՞ց է, որ նրա ձայնը հզոր է: Ախր նա խժռում է: Գնացե՛ք բացեք նրա մտանները. դուք այնտեղ այնքան հաց կգտնեք, որ կկերիք մի զինվորական գունդ վեց ամիս կուշտ ու կուռ կերակրելու համար:

**ԷՊԻՍԿՈՊՈՍ (ձայնը բարձրացնելով).—** Ստում ես: Իմ մտանները դատարկ են, և դու այդ գիտես:

**ՆԱՍՏԻ.—** Ինքների գնացեք տեսեք, եղբայրներ՝, ինքների գնացեք տեսեք: Նրա խոսքի՞ն պիտի հավատաք:

**Հարուստ քաղքենիները շտապ հեռանում են: Միայն չքավորներն են մնում Նաստիի հետ:**

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ (մտտեմալով Նաստիին).**— Նաստի:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դո՛ւ ինչ ես ուզում:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Չէ՞ որ հաստատ գիտես, որ դատարկ եմ նրա մա-  
ռանները: Գիտես, որ նա կիսաքառչ է մնում և իր բաժինը  
տալիս է չքավորներին:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու մեզ բարեկա՛մ ես, թե՞ թշնամի:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Ես ձեր բարեկամն եմ, երբ դուք տատապում եք.  
Ձեր թշնամին՝ երբ ուզում եք թափել Եկեղեցու արյունը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու մեր բարեկամն ես, երբ մեզ սպանում են, մեր  
թշնամին՝ երբ հանդգնում ենք պաշտպանվել:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Ես եկեղեցական եմ, Նաստի՛:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դուրը ջարդեր:

**Մարդիկ հարձակվում են դռան վրա: Եպիսկոպոսը հուղըն-  
կայս անձայն աղոթում է:**

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ (նետվում է դռան առջև).**— Նախ ինձ կսպանեք...

**ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ.**— Քեզ սպանե՛նք... որ ի՞նչ...

**Հարվածում են Հայերիխն, օգնում գետին:**

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Դուք ինձ հարվածեցիք: Ես ձեզ սիրում էի իմ հո-  
գուց ավելի, և դուք ինձ հարվածեցիք: (**Վեր է կենում, շար-  
ժում է անում գետի Նաստին**): Նաստի՛, մի՛ սպանիր Եպիս-  
կոպոսին: Եպիսկոպոսին մի՛ սպանիր: Եթե ուզում ես՝ ինձ,  
բայց ոչ Եպիսկոպոսին:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ինչո՞ւ ոչ նրան: Նա ժողովրդին սովամահ է անում:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Դու գիտես, որ այդպես չէ: Դու այդ գիտես: Եթե  
ուզում ես եղբայրներիդ ազատել ստից ու բռնությունից, ա-  
պա ինչո՞ւ ես ստելով սկսում քո առաքելությունը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ես երբեք չեմ ստում:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Դու ստում ես. ցորեն չկա նրա մատաններում:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դա ի՞նչ նշանակություն ունի: Ոսկի կա, գոհարներ  
կան նրա եկեղեցիներում: Բոլոր նրանց մասին, ովքեր քաղ-  
ցից մահացել են նրա մարմարակերտ քրիստոսների և փղոս-  
կրոյա աստվածամայրերի ոտքերի առաջ, նրանց բոլորի մա-  
սին ես ասում եմ՝ այդ ինքն է նրանց սպանել:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Դա նույնը չէ: Թերևս, դու չես ստում, բայց և չես  
ասում նշմարտությունը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ես քոնը չեմ ասում, մե՛րն եմ ասում: Եթե Աստված

չքավորներին է սիրում, վերջին դատաստանի օրը նա կոր-  
դեզրի մեր ճշմարտությունը որպես չափանիշ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ծառ լավ, ուրեմն թող նա դատի Եպիսկոպոսին:  
Բայց դու մի՛ թափիր Եկեղեցու արյունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ես միայն մի եկեղեցի եմ ճանաչում. դա մարդկանց  
հասարակությունն է:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Բոլոր մարդկանց, ուրեմն, և բոլոր քրիստոնյանե-  
րի, որոնք միմյանց սիրում են: Մինչդեռ դու կոտորածով ես  
սկզբնավորում քո հասարակությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Դեռ շատ վաղ է սիրելու համար: Սիրելու իրավունքը  
մենք ձեռք կրերենք արյուն թափելով:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Աստված արգելել է բռնությունը. նա այն արգա-  
հատում է:

ՆԱՍՏԻ.— Իսկ Դժո՞խքը: Կարծում ես բռնություն չե՞ն գործա-  
դրում նզովյալների վրա:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Աստված ասել է՝ ով սուր բարձրացնի...

ՆԱՍՏԻ.— Սրից էլ կզոհվի... Թող այդպես լինի՝ մենք կզոհվենք  
սրից: Բոլորս: Բայց մեր որդիները կտեսնեն Աստծո թագա-  
վորությունը երկրի վրա: Դե՛, գնա՛, դու մյուսներից լավը չես:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Նաստի՛, Նաստի՛, դու այդ ինչո՞ւ ինձ չես սիրում:  
Ես ձեզ ի՞նչ եմ արել:

ՆԱՍՏԻ.— Դու դարձել ես քահանա, իսկ քահանան մնում է քա-  
հանա, ինչ էլ որ անի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես ձերն եմ: Չքավոր, չքավորի որդի:

ՆԱՍՏԻ.— Նշանակում է՝ դու դավաճան ես ու վերջ:

ՀԱՅՆՐԻԽ (գոռալով).— Նրանք դուրը չարդեցին:

**Դուռն իրոք շարդվել է, և մարդիկ ներխուժում են ամրոց:**

**Հայերի թափով ծնրադրում է:**

Աստված իմ, եթե դեռ սիրում ես մարդկանց, եթե գարշան-  
քով երես չես թեքել բոլորից, խափանի՛ր այս մարդասպա-  
նությունը:

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ես քո սողոթների կարիքը չունեմ, Հայերի՛խ:  
Ձեզ՝ բոլորիդ, որ չգիտեք, թե ինչ եք անում, ձեզ ես ներում  
եմ: Բայց քեզ, ուխտադրո՛ւմ քահանա, քեզ ես անիծում եմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ա՛հ... (Ընկնում է երեսնիվայր):

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Ալելուիա՛, ալելուիա՛, ալելուիա՛:

**Մարդիկ բռնցքներով խփում են նրան: Նա ընկնում է պատըշգամքին:**

**ՆԱՍՏԻ (Ծմիդոսին).**— Դե՛, հիմա թող փորձեն քաղաքը հանձնել թշնամուն:

**ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ (դռան մոտ հայտնվելով).**— Մտաւնում ցորեն չկա:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ուրեմն թաքցրել են մենուհիտների վանքում:

**ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ (գոռալով).**— Դեպի մենուհիտների վա՛նքը, դեպի վա՛նք:

**Մարդիկ վազելով դուրս են գալիս:**

**ՀԱՍԱՐԱԿ ՄԱՐԴ.**— Դեպի վա՛նք:

— Դեպի վա՛նք:

**ՆԱՍՏԻ (Ծմիդոսին).**— Այս գիշեր եւ կփորձեմ դուրս գալ պաշարման օղակից:

**Նրանք դուրս են գալիս: Հայերիսն ուղղվում է, նայում է շուրջը: Մնացել են ինքն ու Մարգարեն: Հայերիսը նկատում է Եպիսկոպոսին, որը լայն բացած աչքերով նայում է նրան: Նա ուզում է ամբողջ մտնել: Եպիսկոպոսը թե՛ր պարզում է նրան եւ մղելու համար:**

**ՀԱՏՆՐԻԽ.**— Ես ներս չեմ մտնի: Իջեցրո՛ւ քո թե՛ր, իջեցրո՛ւ: Եթե դու դեռ բոլորովին չես մահացել, ների՛ր: Ծանր է քիմոտությունը, շատ է երկրային: Թող մնա երկրի վրա: Թող քո մահը թեթև լինի:

**Եպիսկոպոսը փորձում է խոսել:**

Ի՛նչ:

**Եպիսկոպոսը ծիծաղում է:**

Դավաճա՛ն: Այո՛, իհարկե: Նրանք եւ, դու լսեցի՛ր, նրանք եւ ինձ դավաճան անխանեցին: Բայց սաա ինձ՝ այդ ինչպե՛ս եմ անում, որ միաժամանակ բոլորին էլ դավաճանում եմ:

**Եպիսկոպոսը շարունակում է ծիծաղել:**

Ինչո՛ւ եւ ծիծաղում, ինչո՛ւ: (**Դադար**): Նրանք ինձ հարվածեցին, իսկ եւ նրանց սիրում էի: Աստվա՛ծ իմ, ինչքան էի սիրում: (**Դադար**): Ես նրանց սիրում էի, բայց և նրանց սրտում էի: Ստում էի իմ լուսթյամբ: Ես լոտում էի: Լոտում էի: Բերանս՝ կարած, ատամներս՝ սեղմած: Նրանք սատկում էին, ինչպեւ ճանձերը, և ես լոտում էի: Երբ հաց էին ուզում, եւ նրանց պարզում էի սուրբ խաչը: Կարծում ես՝ սուրբ խաչը

փո՞ր է կշտացնում: Ա՛հ, թեղ իջեցրո՛ւ. մենք մեղսակիցներ ենք: Ես ուզեցի ապրել նրանց աղքատությամբ, ուզեցի տառապել նրանց քաղցով ու մրսածությամբ: Այնուամենայնիվ, այդ նրանք էին մեռնում, այդպես չէ՞: Ա՛յ քեզ բան, դավաճանելու մի ձևն էլ հեկն այդպես է լինում: Ես նրանց հավատացնում էի, որ Եկեղեցին աղքատ է: Եվ հիմա կատաղությանից բորբոքված՝ սպանում են, սպանում են: Իրենք իրենց դատապարտում են կորստյան: Նրանց, Լրևի, վիճակված է միայն Դժոխքը. նախ՝ այս աշխարհում, իսկ վաղը՝ հանդերձալ կյանքում:

**Եպիսկոպոսն ասում է մի քանի անհասկանալի բառեր:**

Բայց ես ի՞նչ կարող էի անել: Ես ինչպե՞ս ասաջն ասնեի: **(Գնում է բեմի խորքը, նայում է դեպի փողոցը):** Հրապարակը մարդկանցով լեփեցուն է: Նատարաններով խփում են վանքի դռանը: Ամուր է, կոփմանա մինչև առավոտ: Ոչինչ չեմ կարող անել, ոչինչ, ոչինչ: Դե՛, փակի՛ր բերանդ, մեծիր արժանազատությամբ:

**Եպիսկոպոսը ձևորից բաց է թողնում մի բանալի:**

Սա ի եչ բանալի է: Մը դասն բանալին է: Քո ամբոցի դրոսերից մե կը Ոչ Տանարի՞նք. Այո . Երբանի՞ բանալին է: Ոչ . Դամբարանի դամբարանի դուտը: Այն դուռը, որ մի աս փակ էր լինում: Հետս ի՛նչ:

Է՛ՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Գեատալի.

ՀԱՆՆՈՎԻՍ.— Իր հուսցնում է ուր... Մի՛ ասա: Այ թե մեռնեիր ասերոյ ասաջ:

Է՛ՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Քաղաքից դուրս:

ՀԱՆՆՈՎԻՍ.— Բանալին ես չեմ վերցնի: **(Լռություն):** Մի գետնուղի, դամբարանից սկսած, տանում-հասցնում է քաղաքից դուրս: Դու ուզում ես, որ ես գնամ Գեցի մոտ և օգնեմ, որ նա բաղաք մտնի նույն այդ ճանապարհով: Հույս մի՛ դիր ինձ վրա:

Է՛ՊԻՍԿՈՊՈՍ.— Երկու հարյուր քահանա. նրանց կյանքը՝ քո ձեռքում:

ՎՅՆՈՎԻՍ **(դադար)**.— Ահա թե ինչու էիր ծիծաղում... Լավ կատակ է: Ծնորհակալություն, բարի՛ Եպիսկոպոս, շնորհակալություն: Կամ չքավորները կկոտորեն քահանաներին, կամ Գեցը կկոտորի չքավորներին: Երկու հարյուր քահանա կամ

քսան հազար մարդ: Ինձ լավ հնարավորություն ես տալիս ընտրելու: Քսան հազար մարդը, իհարկե, շատ ավելին է, քան երկու հարյուրը: Խնդիրն այն է, որ ես իմանամ, թե մի քահանա քանի մարդ արժե: Այդ ես պիտի որոշեմ: Վերջին հաշվով, ես եկեղեցական եմ: Բայց ես չեմ վերցնի քանակին. այդ քահանաներն ամենակարճ ճանապարհով բարձրանալու են Երկինք:

**Եպիսկոպոսը մեռնում է:**

Իհարկե, միայն այն դեպքում, եթե նրանք քեզ նման չմեռնեն գազազած սրտով: Դե, դու քոնը վերջացրիր, բարի՛ գիշեր: Ներիր նրան, Աստված իմ, ինչպես որ ես եմ ներում: Բանալին չեմ վերցնի, վերջացավ-գնաց: Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: (**Վերցնում է քանակին**):

**ՄԱՐԳԱՐԵ (որն ուղղվել է).**— Տե՛ր, թող քո կամքը ի կատար անվի:

Աշխարհը կորած է, կորած:

Թող քո կամքը ի կատար անվի:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Տե՛ր, դու անիծեցիր Կայենին<sup>7</sup> և Կայենի զավակներին. թող քո կամքը ի կատար անվի: Դու թույլ տվիր, որ ցավը խոցի մարդկանց սրտերը. թույլ տվիր, որ անպտուղ լինեն նրանց նպատակադրումները. թույլ տվիր, որ նրանց արարումները քայքայվեն ու զարշահոտ արձակեն. թող քո կամքը ի կատար անվի: Թող քո կամքը ի կատար անվի:

**(Դուրս է գալիս):**

**ՄԱՐԳԱՐԵ.**— Դիակ, լեշահոտ:

Ամենուրեք՝ լե՛շ, լե՛շ, լե՛շ:

Լսո՛ւմ եք դուք ձայնն Աստծո:

## ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԳ

**Գեցի ճամբարի մոտերքում: Գիշեր է: Խորքում՝ քաղաքը: Մի սպա հայտնվում է և նայում է քաղաքի կողմը: Նրանից անմիջապես հետո հայտնվում է մի ուրիշ սպա:**

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ.— Այդ ի՞նչ էս անում:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Նայում եմ քաղաքին: Երբեմն ինձ թվում է, որ մի գեղեցիկ օր պիտի ցնդի, անհետանա:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ (առաջինին).— Մեզ այդ բախտը ո՞վ է տվել: Այս քաղաքը չի ցնդելու: (Հանկարծակի շրջվելով): Սա ի՞նչ է.

Անցնում են երկու հիվանդապահներ, որոնք պատգարակի վրա տանում են սաժանով ծածկված մի մարդու: Նրանք լուռ են: Առաջին սպան մոտենում է պատգարակին, բարձրացնում է սաժանը, ապա այն բաց է թողնում:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Գե՛տը գետել, անմիջապե՛ս:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ.— Որեմն աս...

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Սևացել է:

**Գաղար:** Երկու հիվանդապահները շարունակում են իրենց ճանապարհը: Հիվանդը տնքում է:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ.— Սպասեցե՛ք:

**Նրանք կանգ են առնում:**

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Ի՞նչ է եղել:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ.— Նա դեռ ողջ է:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Չեմ էլ ուզում իմանալ: Գցե՛ք ջուրը:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ (հիվանդապահներին).— Ո՞ր գնդից է:

ՀԻՎԱՆԳԱՊԱՀ.— «Կապույտ խաչ» գնդից է:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ.— Ա՛հ, իմ գնդից է: Ետ դա՛րձ:

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Գժվե՛լ էս: Գցե՛ք ջուրը:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ.— Ես չեմ թողնի զինվորներին խեղդեն, ինչպես կատվի ձագերի:

**Նրանք նայում են իրար երեսի: Հիվանդապահները հեզմահան հայացք են փոխանակում: Պատգարակը դնում են գետնին և սպասում են:**

ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.— Կենդանի թե մեռած՝ եթե նրան պահենք, աս խոլերայով կվարակի ամբողջ բանակը:

ԵՐԿՐՈՐԳ ՍՊԱ (ներս մտնելով).— Եթե ոչ խոլերայով, ապա իութապով անպայման կվարակի: Հայդե՛, գետը գցեք նրան:

ՀԻՎԱՆԳԱՊԱՀ.— Նա տնքում է:

**ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.** (մտալ շրջվում է դեպի հիվանդապահները, կատաղորեն քաշում է դաշույնը և հարվածում է հիվանդին).—

Էլ չի տնքալու: Գնացե՛ք:

**Հիվանդապահները դուրս են գալիս:**

Երրորդն է: Երեկվանից՝ երրորդը:

**ՀԵՐՄԱՆ (ներս մտնելով).**— Չորրորդն է: Քիչ առաջ մեկը հենց ճամբարի մեջ վայր ընկավ:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.**— Տեսնող եղա՛վ:

**ՀԵՐՄԱՆ.**— Քեզ ասում են՝ ընկավ հենց ճամբարի մեջ:

**ԵՐՐՈՐԴ ՍՊԱ.**— Եթե հրամանատարը ես լինեի, հենց այս գիշեր կվերացնեի պաշարումը:

**ՀԵՐՄԱՆ.**— Համաձայն են: Բայց դու չես հրամանատարը:

**ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.**— Ի՞նչ արած, հետը պետք է խոսել:

**ՀԵՐՄԱՆ.**— Եվ ո՛վ է խոսելու: (**Դադար: Նայելով նրանց աչքերին**): Դուք կատարելու եք այն ամենը, ինչ ես կամենա:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.**— Ուրեմն կորած ենք: Եթե խոլերան մեզ խնայի, հենց իրենք՝ մեր զինվորները, մեզ կապանեն:

**ՀԵՐՄԱՆ.**— Եթե, իհարկե, նա չստակի:

**ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.**— Նա՛... խոլերայի՞ց...

**ՀԵՐՄԱՆ.**— Խոլերայից կամ ուրիշ բանից: (**Դադար**): Ինձ տեղեկացրել են, որ նրա հանկարծակի մահը այնքան չի վըշտացնի Արքեպիսկոպոսին:

**Դադար:**

**ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՊԱ.**— Ես չեմ կարողանա:

**ԱՌԱՋԻՆ ՍՊԱ.**— Ես՝ նույնպես: Նրանից այնքան եմ զգվում, որ վրան ձեռք չեմ բարձրացնի:

**ՀԵՐՄԱՆ.**— Քեզանից ոչինչ չի պահանջվում, բացի այն, որ լուռ մնաս և թույլ տաս գործեն նրանք, ովքեր քիչ են զգվում:

**Դադար:** Ներս են մտնում Գեըր և Կատրինը:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆՈՒՅՆՔ, ԳԵՑ, ԿԱՏՐԻՆ

**ԳԵՑ (ներս մտնելով).**— Դուք ոչինչ չունե՛ք ինձ հաղորդելու: Չե՛ք էլ ուզում զեկուցել, որ զինվորները հացի կարոտ են,



ոչ էլ այն, որ խղերան պիտի կոտորի մեր բանակը: Դուք ոչինչ չունե՞ք ինձանից խնդրելու: Ոչ էլ այն, որ վերացնեմ պաշարումը աղետից խուսափելու համար: (Գաղար): Մի՞թե դուք այդքան վախենում եք ինձանից:

**Նրանք լուռ են:**

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինչպես էլ աչքերը չոել են վրադ, թանկագի՛նս: Այս մարդիկ քեզ ամենին չեն սիրում: Եվ ես չեմ զարմանա, եթե մի օր քեզ գտնենք մեջքի վրա փոված ու փորումդ մի խոշոր դանակ խրված:

ԳԵՑ.— Դու ինձ սիրո՞ւմ ես:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՛չ, գրողը տանի:

ԳԵՑ.— Եվ այնուամենայնիվ, դու ինձ չես սպանել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դա դեռ չի նշանակում, որ ես այդ չեմ ցանկացել:

ԳԵՑ.— Գիտեմ՝ դու ինչեր ես երազում: Բայց ես հանգիստ եմ. հենց մահացա թե չէ՝ քեզ կսկսեն բռնաբարել քսան հազար տղամարդ: Եվ քսան հազարը մի քիչ շատ է, նույնիսկ՝ քեզ համար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նախընտրելի է քսան հազարը, քան թե մեկը, որ գարշելի է:

ԳԵՑ.— Քո մեջ ինձ հատկապես հաճելի է այն գարշանքը, որ ներշնչում եմ քեզ: (Սպաներին): Ե՛րբ եք ցանկանում, որ ես սախարտեմ պաշարումը: Երեքշաբթի, հինգշաբթի՞, կիրակի՞: Գե, իմացեք, բարեկամներս, ոչ երեքշաբթի, ոչ հինգշաբթի, եսնեց այս գիշեր պիտի գրավեմ քաղաքը:

ԼԱԿՐՈՐԳ ՍՊԱ.— Այս գիշե՞ր:

ԳԵՑ — Այո՛, շուտով: (Նայելով քաղաքին): Տեսնո՞ւմ եք, այնտեղ՝ հեռվում, վառվում է մի թույլ կապույտ լույս: Ամեն երեկո ես այն դիտում եմ, և ամեն երեկո հենց այս բուպեին նա ետնգաչում է: Ահա տեսնո՞ւմ եք: Ասում էի, չէ՞: Դե՛, իմացեք, ապօր նա հանգչում է հարյուրմիկերորդ ու վերջին անգամ: Ընդհանրապես գիշեր: Պետք է սպանել սաև, ինչ սիրում ես: Ահա և սրիշ... սրիշ լույսեր, որոնք անհետանում են: Գրողը տանի, մարդիկ Լան, որոնք շուտ են բնում, որ վաղը շուտ արթնանան: Բայց այդ վաղը չի լինելու: Սքանչելի գիշեր է, այնպես չէ՞: Ծառ սրայծառ չէ, բայց աստղերը վխտում են: Ծուսով լուսինը դուրս կգա: Ծիշտ այսպիսի գիշերին, թվում է, թե ոչինչ չի պատահի: Նրանք ամեն ինչ նախատեսել են,

ամեն ինչի հետ հաշտվել են, նույնիսկ կոտորվելու հեռա-  
նկարի հետ, բայց ոչ այս գիշեր: Այս երկինքն այնքան ջինջ  
է, որ նրանց ներշնչում է հույս ու հավատ: Այս գիշերը նը-  
րանց է պատկանում: **(Հանկարծակի):** Ինչպիսի՛ հզորու-  
թյուն, Աստվա՛ծ, այս քաղաքը իմն է, և ես այն քեզ եմ նվի-  
րում: Շուտով ես այն հրդեհե՛լ կտամ ի փստս քո իշխանու-  
թյան: **(Սպաներին):** Ուրմսից փախել է մի քահանա: Նա  
հավաստիացնում է, որ մեզ կտանի-կհասցնի քաղաքի/ներ-  
սը: Նրան հարցաքննում է կապիտան Ուրիխը:

**ԵՐՐՈՐԴ ՍՊԱ.**— Հը՛մ...

**ԳԵՑ.**— Ի՛նչ կա:

**ԵՐՐՈՐԴ ՍՊԱ.**— Ես չեմ վստահում դավանանքներին:

**ԳԵՑ.**— Իսկապե՛ս... Ես նրանց պաշտում եմ:

Ներս է մտնում մի սպա, հետն էլ մի զինվոր՝ քահանայի՞ն  
ատաշը գցած:

#### ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ՆՈՒՅՆՔ, ՀԱՅՆՐԻՒՍ, ԿԱՊԻՏԱՆ

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ (թափով ձնքադրում է Գեցի առջև).**— Ինձ չարչարեք,  
եղունգներս պոկեք: Ողջ-ողջ մաշկահամ արեք:

**ԳԵՑ (պողթկում է ծիծաղից, թափով ձնքադրում է քահանայի  
առջև).**— Աղիքներս թափեք, ոսկորներս տանջանիլով ջար-  
դոտեք, անդամահատեցեք: **(Ելնում է ոտքի):** Էհ, սառույցը  
ջարդվեց: **(Կապիտանին):** Սա ո՛վ է:

**ԿԱՊԻՏԱՆ.**— Հայերի՛սն է, Ուրմսի քահանան: Այդ նա մեզ պի-  
տի հանձներ քաղաքը:

**ԳԵՑ.**— Եվ ի՛նչ...

**ԿԱՊԻՏԱՆ.**— Հիմա էլ հրաժարվում է խոսելուց:

**ԳԵՑ (մտռենում է Հայերիխին).**— Ինչո՞ւ:

**ԿԱՊԻՏԱՆ.**— Ասում է, որ պարզապես փոխել է մտադրությունը:

**ԵՐՐՈՐԴ ՍՊԱ.**— Փոխել է մտադրությունը, գրողը տանի: Ատամ-  
ները փշրեք, ողնաշարը ջարդեք:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Ատամներս փշրեք, ողնաշարս ջարդեք:

**ԳԵՑ.**— Ինչ կատաղածն է: **(Հայերիխին):** Քաղաքն ինչո՞ւ էիք  
ուզում մեզ հանձնել:

Digitized by Google

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Փրկելու համար քահանաներին, որոնց ամբոխի մուգում է կոտորել:

ԳԵՑ.— Իսկ ինչո՞ւ մտադրությունդ փոխեցիր:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Ձեր վարձկանների մոտքե՞նք տեսա:

ԳԵՑ.— Եվ ի՞նչ...

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Խոսում մոտքե՞նք եմ:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ եմ ասում:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Որ կանխելով մի քանի մարդասպանություն՝ պատճառ պիտի դառնամ համընդհանուր կոտորածի:

ԳԵՑ.— Դու նախկինում վարձկաններ տեսել էիր, չէ՞, և գիտեիր, որ բարեհամբույր տեսք չունեն ամենևին:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Սրանք մյուսներից վատն են:

ԳԵՑ.— Պա՛հ, պա՛հ, բոլոր գինվորներն իրար նման են: Կարծում էիր՝ այստեղ ո՞ւմ պիտի հանդիպես. հրեշտակների՞:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Մարդկանց: Եվ այդ մարդկանցից ուզում էի խընդրել, որ նրանք խնայեն ուրիշ մարդկանց կյանքը: Նրանք քաղաք պիտի մտնեին միայն այն դեպքում, եթե ինձ երդվեին, որ չեն կոտորելու բնակիչներին:

ԳԵՑ.— Ուրե՛մն դու վստահո՞ւմ էիր իմ խոստումին:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Բո՞ խոստումին: (Նայում է նրա երեսին): Դու Գե՛ցն ես:

ԳԵՑ.— Այո՛:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Ես... ես կարծում էի, որ կկարողանամ վստահել:

ԳԵՑ (զարմացած).— Ի՞նչ խոստումին: (Դադար): Խոստանում եմ; Հայնրիխը լռում է:

Եթե դու մեզ քաղաք մտցնես, երդվում եմ խնայել բնակիչների կյանքը:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Եվ դու ուզում ես, որ քեզ հավատա՞մ:

ԳԵՑ.— Բայց չէ՞ որ այդ էր քո մտադրությունը:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Այո՛: Բայց այն ժամանակ ես քեզ չէի տեսել:

ԳԵՑ (ծիծաղում է).— Հը՛մ, այո՛, ես այդ գիտեմ: Ինձ տեսնողները հազվադեպ են վստահում իմ տված խոսքին: Այնքան հիմար չեմ երևում, որ նրանք ենթադրեն, որ խոսքիս տերը պիտի մնամ: Բայց լսիր՝ ինչ եմ ասում: Ինձ խոսքի վրա բռնեցրու. ստի՞ժը ներկայացրե՛ք է, օգտագործիր: Ստուգելու համար: Հենց միայն ստուգելու համար... Վերջիվերջո, ես քրիստոնյա եմ: Կուզե՛ս երդվեմ ավետարանի վրա: Հիմարաբար,

ինձ վատահելու փաստով դու ինձ փորձության ենթարկիր: Չէ՞ որ դո՛ւք՝ քահանաներդ, կոշված եք Բարությանը հրապուրելու չար մարդկանց:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Քե՞զ Բարությանը հրապուրել, քե՞զ: Դրանով ես քեզ մեծ, անչափ մեծ հաճույք կպատճառեի:

**ԳԵՅ.**— Դու ինձ ճանաչում ես: (**Ժպտալով նայում է նրան**): Հեռացե՛ք բոլորդ:

**Սպաները և Կատրինը հեռանում են:**

#### ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ԳԵՅ, ՀԱՅՆՐԻԽ

**ԳԵՅ (մի տեսակ քնքշությամբ).**— Քրտնած ես: Այդ ինչքա՛ն ես տատապում:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ոչ ուրիշների չափ: Այդ ուրիշներն են տատապում, ոչ թե ես: Աստված կամեցել է, որ ինձ հալածի ուրիշների տանջանքը, առանց որևէ խոր վերապրումի: Ինձ ինչո՞ւ ես սպալես նայում:

**ԳԵՅ (նույն քնքշությամբ).**— Քո երկերեսանի այս մոռթը մի ժամանակ իմն է եղել: Քեզ եմ նայում, ինձ եմ խղճում: Ես և դու նույն խմորից ենք:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Մխալ է: Դու քո եղբորը մատնել ես, ես չեմ մատնի իմ եղբայրներին:

**ԳԵՅ.**— Դու նրանց այս գիշեր կմատնես:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ոչ այս գիշեր, ոչ էլ հետո՛ երբևիցե:

**ԳԵՅ (անտարբեր).**— Չքալորներն ի՞նչ պիտի անեն քահանաներին: Մասվաճառների կարթերի՞ց պիտի կախեն:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (ճշգրտվ).**— Լո՛ի՛ր: (**Իրեն տիրապետում է**): Պատերազմի արհավիրքներն են, ես լոկ խոնարհ քահանա եմ՝ անկարող, անուժ, անօգնական:

**ԳԵՅ.**— Նեղգամի՛տ, այս գիշեր քեզ է տրված քսան հազար մարդու կյանքն ու մահը տնօրինելու իշխանությունը:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ես չեմ ուզում այդ իշխանությունը. Սատանայի տվածն է:

**ԳԵՅ.**— Չես ուզում, բայց քո ձեռքումն է այդ իշխանությունը:

**Հայնրիխը փախուստի է դիմում՝ վազելով:**

Հէ՛լ, ի՞նչ ես անում: Եթէ փախչում ես, ուրեմն ընդունել ես որոշումը:

ՀԱՅՆՐԻԽ (վերադառնում է, նայում է նրան և սկսում է ծիծաղել).— Դու իրավացի ես: Փախչեմ, թե ինքնասպան լինեմ՝ միևնույն է. պարզապէս տարբեր են լռելու ձևերը: Ես Աստծո ընտրչայն եմ:

ԿԵՅ.— Ավելի ճիշտ՝ սաս, որ նման ես մկանը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դա նույն բանն է, Ընտրչայը այն մարդն է, որին Աստված մատով սեղմում է պատին: (Գաղաթ): Տե՛ր, ինչո՞ւ ինձ, ոչ թե ուրիշին:

ԿԵՅ (սնդմորեն).— Պահն է հոգեվարքի: Կուզենայի թեթևացնել քո տառապանքը: Թույլ տուր օգնեմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինձ օգնես, դո՞ւ, երբ Աստված ինքը լուծ է: (Գաղաթ): Էհ, ստեցի: Ես չեմ նրա ընտրչայը: Ես ինձանից ի՞նչ եմ ներկայացնում: Ո՞վ էր ինձ ստիպում դուրս գալ քաղաքից: Ո՞վ ինձ լիազորեց գալ քեզ գտնել: Ծշմարիտն այն է, որ ես եմ ինձ ընտրել: Երբ ես գալիս էի գթասրտություն խնդրելու իմ եղբայրների համար, նախօրոք վստահ էի, որ ապարդյուն պիտի լինի: Ոչ թե ձեր դեմքերը չար էին, և այդ պատճառով ես մտադրությունս փոխեցի. ո՛չ, այդ դեմքերի գգաչական, շոշափելի մթնոլորտն է, որ ինձ զգաստացրեց: Չարիք գործելու մղձավանջն ինձ անորոշ անհավատացնում էր, բայց երբ ձեզ տեսա, հասկացա, որ այն գործելու եմ իսկապես: Դու գիտե՞ս, որ ես ասում եմ չքավորներին:

ԿԵՅ — Այո՛, գիտեմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ինչո՞ւ եմ ինձանից հեռանում, երբ ես նրանց պարգում եմ թեևրս: Ինչո՞ւ եմ նրանք տատապում միշտ էլ շատ օտխի, քան ես երբևիցե կկարողանամ տատապել: Տե՛ր, ինչո՞ւ դու թույլ տվեցիր, որ չքավորներ լինեն այս աշխարհում: Եվ կամ ինչո՞ւ ինձ վանական չդարձրիր: Վանքում ես միայն քեզ համար կլինեի: Բայց ինչպե՞ս լինեմ միայն քեզ համար, քանի դեռ կան մարդիկ, որոնք սույից մահանում են: (Գեցիմ): Ես եկել էի բոլորին հանձնելու քո տնօրինությանը և հույս ունեի, որ դու նրանց կոչնչացնես, որպեսզի ես կարողանամ մոռանալ երբևիցե, ընդհանրապես, նրանք արդյոք գոյություն ունեցե՞լ են, թե՞ ոչ:

ԿԵՅ — Հեռո՞ւ...

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Հետո մտադրությունն փոխեցի. դու քաղաք չես մտնելու:

**ԳԵՑ.**— Իսկ եթե Աստծո կամքը լինի այն, որ դու մեզ քաղաք մտցնես: Լսիր ինձ մի քիչ: Եթե դու լուես, քահանաներն այս գիշեր կգոհվեն, դա անլիճեղի է: Իսկ չքավորները... Կարծում ես երկա՞ր են ապրելու: Ես պաշարումը չեմ վերացնի. մի ամալա ընթացքում Ռոբմսի մեջ բոլորը քաղցից պիտի մեռնեն: Քեզ ոչ թե տրված է նրանց կյանքն ու մահը որոշելու իշխանությունը, ո՛չ, դու նրանց համար կարող ես միայն ընտրել մեռնելու երկու ձևերից մեկը: Դե, ընտրիր ամենաարագը, ապո՛ւշ: Գիտե՞ս դրանից ինչ կշահեն: Եթե նրանք մեռնեն այս գիշեր, դեռ քահանաներին չսպանած, սույա նըրանց ձեռքերը կմնան անարատ. բոլորը կբարձրանան Երկինք: Հակառակ դեպքում, այն մի քանի շաբաթվա համար, որ շնորհում ես, դու նրանց արևաթաթախ ուղարկում ես Դըժոխք: Լսի՛ր, քահանա՛, դեմ է քեզ հուշում խնայել նրանց երկրային կյանքը, որպեսզի այդ ընթացքում նգովքի արժանանան: **(Գաղաթ):** Ասա ինձ՝ ինչպե՞ս են մտնում քաղաքը:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Դու գոյությունն չունես:

**ԳԵՑ.**— Ի՞նչ...

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Դու գոյությունն չունես: Քո խոսքերը մեռնում են դեռ ականջներին չհասած: Քո դեմքը այն դեմքերից չէ, որոնք հագտնվում են օրը ցերեկով: Գիտեմ այն ամենը, ինչ պիտի ասես, կանխատեսում եմ քո բոլոր շարժումները: Դու իմ արարչագործությունն ես, և ես եմ քեզ հուշում քո մտքերը: Ես երազի մեջ եմ, ամեն ինչ մահացած է, և օղբ քնաթաթախ թմրության համ ունի:

**ԳԵՑ.**— Այդ դեպքում ես ևս երազի մեջ եմ, քանզի քո անելիքն ու ասելիքը կանխատեսում եմ այնքան ճշտորեն, որ դու ինձ արդեն ձանձրացնում ես: Մնում է իմանալ, թե մեր երկուսից ով է հայտնվել մյուսի երազում:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Ես քաղաքից դուրս չեմ եկել: Դուրս չեմ եկել քաղաքից: Մենք խաղում ենք ներկոտված բեմանկարների սուշև: Դե՛, ճարտարախո՛ս, սկսի՛ր կատակերգությունը: Դու քո դերը գիտե՞ս: Իմը «ոչ» ասելն է, ոչ, ոչ, ոչ: Լոո՛ւմ ես: Այս ամենը շատ սովորական գայթակղություն է ու ոչ այնքան ճշմարտանման: Ես ի՞նչ գործ ունեմ Գեցի ճամբարում: **(Մատնա-**

**ցուց է անում քաղաքը):** Եթե այս լույսերը հանգչել կարողանային... Ինչո՞ւ քաղաքն այնտեղ է, երբ ես գտնվում եմ նրա ներսում: (**Քաղաք**): Այո՛, սա գայթակղության տեսիլքն է: Բայց ես չգիտեմ, թե ինչն է բանը: (**Գեղին**): Ինձ պարզ է միայն այն, որ ես պիտի տեսնեմ Սասանային: Քանի որ ներկայացումն սկսվում է որվատեսիլներով, ապա դրանց անպայման կհաջորդեն նրա ծամածոությունները:

**ԳԵՑ.**— Դու առաջներում նրան տեսե՞լ ես:

**ՀԱՅՆՌԻԽ.**— Ավելի հաճախ, քան դու քո հարազատ մորը:

**ԳԵՑ.**— Ես նմա՞ն եմ նրան:

**ՀԱՅՆՌԻԽ.**— Դո՞ւ, խղճո՞ւկ: Դու խեղկատակ ես:

**ԳԵՑ.**— Ի՞նչ խեղկատակ:

**ՀԱՅՆՌԻԽ.**— Միշտ էլ գոյություն ունի մի խեղկատակ: Նրա դերը ինձ հակառակելն է: (**Քաղաք**): Ես շահեցի:

**ԳԵՑ.**— Ի՞նչ:

**ՀԱՅՆՌԻԽ.**— Ես շահեցի: Վերջին լույսն արդեն մարել է. անհետացավ Ռոբմսի սասանայական կրկնապատկերը: Մի բույե, հիմա էլ դու քո հերթին պիտի անհետանաս, և այս ծիծաղելի գայթակղությունը պիտի հանգի իր վախճանին: Գիշեր է, գիշեր ամենուրեք. Ինչպիսի՞ անդորր:

**ԳԵՑ.**— Ծարունակի՛ր, քահանա՛, շարունակի՛ր: Ես հիշում եմ այն ամենը, ինչ պիտի ստես: Մի տարի առաջ... այո՛, եղբա՛յր իմ, ես հիշում եմ. ինչպես կուզենայիր, որ այս ամբողջ գիշերը լցվեր գլխիդ մեջ: Ես այդ ինչպե՛ս եմ ցանկացել:

**ՀԱՅՆՌԻԽ (մրմնջում է).**— Որտե՞ղ պիտի արթնանամ:

**ԳԵՑ (հանկարծակի ծիծաղում է).**— Դու արթուն ես, խարդախ, և դու այդ գիտես: Ամեն ինչ իրական է: Նայի՛ր ինձ, շոշափի՛ր. ես մսից ու ոսկորից եմ: Նայի՛ր, լուսինը դուրս է գալիս, և քո սասանայական քաղաքը վերահայտնվում է խավարի միջից: Լա՛վ նայիր, մի՞թե դա պատրանք է: Ահա իրական ժայռ, իրական պատկեշներ, իրական քաղաք՝ իրական բնակիչներով: Եվ դու ինքդ՝ իրական դավաճան:

**ՀԱՅՆՌԻԽ.**— Դավաճան է նա, ով դավաճանում է: Եվ ինչ էլ ա՞նես, ես չեմ դավաճանելու:

**ԳԵՑ.**— Դավաճանում է նա, ով դավաճան է: Դու դավաճանելու ես: Լսի՛ր, քահանա՛, դու արդեն դավաճան ես: Երկու հակառակորդներ կովում են իրար դեմ, և դու հավակնում ես

երկուսին էլ պատկանել միաժամանակ: Ուրեմն դու խաղում ես երկակի խաղ, ուրեմն դու մտածում ես երկկեզվանի: Չքափորների տառապանքները Եկեղեցու լատիններենով անվանում ես փորձություն, իսկ գերմաներեն՝ անհավասարություն: Քո ի՞նչը կվատթարանա, եթե ինձ քաղաք մտցնես: Պարզապես դառնալու ես այն դավաճանը, որպիսին եղել ես: Դավաճանը, որը կատարում է դավաճանություն, ընդամենը դավաճան է, որն ընդունում է իր էությունը:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Դու այդ որտեղի՞ց գիտես, եթե ես չեմ, որ քեզ թելադրում եմ քո խոսքերը:

**ԳԵՅ.**— Որովհետև ես դավաճան եմ: (**Գաղաթ**): Ես արդեն անցել եմ այն ճանապարհը, որ քեզ մնացել է անցնելու: Եվ սակայն ինձ ի՞նչ է եղել, նայի՛ր: Մի՞թե իմ տեսքը պայծառ չէ՞ ու ծաղկուն:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Քո տեսքը պայծառ է ու ծաղկուն, որովհետև դու հետևել ես քո էությանը: Բոլոր բները դավաճանում են. դա հանրահայտ ճշմարտություն է: Բայց ես, ես բիճ չեմ:

**ԳԵՅ (ուզում է խփել, բայց իրեն սիրապետում է).**— Սու՛կորաբար ովքեր ինձ բիճ են անվանում, էլ չեն կարողանում կրկնել:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Բիճ:

**ԳԵՅ.**— Քահանա՛, քահանա՛, քեզ լուրջ պահիր: Ինձ մի՛ ստիպիր կտրել ականջներդ: Դա անօգուտ է, քանի որ լեզուդ պիտի խնայես: (**Հանկարծակի գրկում է նրան**): Ողջո՞ւյն. կրտսե՛ր եղբայր, քեզ բճի ողջույն, քանզի դու նույնպես բիճ ես: Բեզ ծնելու համար Կղերականությունը կենսակցել է Թշվառության հետ: Ինչպիսի՞ մուսլ վայելչաստիքություն: (**Գաղաթ**): Իհարկե, բճերը դավաճանում են. էլ ի՞նչ է մնում նրանց անելու: Ես ի ծնե երկատված եմ եղել. մալրս տրվել է մի շրջմոլիկի, և ես բաղկացած եմ երկու կեսերից, որոնք իրար չեն կրկնում. մեկը մյուսից գարշում է: Կարծում ես դու ինձանից հաջողա՞լ ես: Կիսաքահանային գունարած կիսաչքավոր՝ դրանից երբեք լիակատար մարդ չի ստացվում: Մենք չկանք և մենք ոչինչ չունենք: Բոլոր օրինական զավակներն աշխարհը վայելում են անվճար: Ոչ՝ դու, ոչ՝ ես: Մանկուց ես աշխարհին նայում էի քանալու անցքից. դա մի սիրուն ձվիկ էր՝ լիքը-լիքը, որի մեջ յուրաքանչյուրն զբաղեցնում է իրեն հատկացված տեղը: Բայց ես քեզ կարող եմ հավաստիացնել, որ



մենք ներսում չենք. վտարված ենք: Երես թեքիր այս աշխարհից, որը քեզ չի ցանկանում: Գործիր Զարիք, և կտեսնես, թե ինչպես հոգիդ կթեթևանա:

**Մի սպա է ներս մտնում:**

Ի՞նչ ես ուզում:

ՍՊԱ.— Արքեպիսկոպոսի պատվիրակն է եկել ձեզ տեսության:

ԳԵՅ.— Թող ներս գա:

ՍՊԱ.— Լուր է բերել. մարտի դաշտում յոթ հազար սպանված թողնելուց հետո, թշնամին խուճապահար նահանջել է:

ԳԵՅ.— Իսկ եղբա՛յրս:

**Սպան ուզում է մոտենալ, որպեսզի ականջին աւի:**

Մի՛ մոտեցիր և խոսի՛ր բարձրաձայն:

ՍՊԱ.— Կոնրադը մահացել է:

**Սկսած այս պահից Հայնրիխն ուշադրությամբ զննում է Գեցին:**

ԳԵՅ.— Լա՛վ: Մարմինը գտե՛լ են:

ՍՊԱ.— Այո՛:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ վիճակում. պատասխանի՛ր:

ՍՊԱ.— Այլանդակված:

ԳԵՅ.— Սրի հարվածի՞ց:

ՍՊԱ.— Գալլերը:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ գալլեր: Այնտեղ գալլե՞ր կան:

ՍՊԱ.— Առնհայմի՞<sup>8</sup> ա՛նտառում...

ԳԵՅ.— Բարի՛: Այս հաշիվը վերջացնեմ, հետո ես ամբողջ բանակը կատաշնորդեմ նրանց դեմ, կոչնչացնեմ Առնհայմի բոլոր գալլերին: Հեռացի՛ր:

**Սպան դուրս է գալիս: Գաղար:**

Մահացավ առանց մեղքերի թողության: Գալլերը կերել են նրա երեսը, բայց տեսնո՞ւմ ես՝ ես ծպտում եմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ (մեղմ).— Դու ինչո՞ւ նրան դավաճանեցիր:

ԳԵՅ.— Որովհետև սիրում եմ ավարտվածությունը: Քահանա՛, ես եմ ինձ կերտել. բիճ եմ եղել ի ծնե, ոչ իմ պատասխանատվությամբ, բայց եղբայրասպանի հնչեղ կոչումը ես ինքս եմ վաստակել: Ես դրա համար պարտական եմ իմ արժանիքների: (Գաղար): Դա իմն է այժմ, միայն իմը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ի՞նչն է, որ քոնն է:

ԳԵՅ.— Հայրենշտամների գերդաստանը: Վերջացան Հայդենշ-

տամները, սպառվեցին: Ես տոհմական ծառի գագաթն եմ և իմ մեջ ամփոփել եմ բոլորի հյութերը՝ հիմնադիր Ալբերիկից մինչև Կոնրադը՝ վերջին արու ժառանգը: Լա՛վ նայիր ինձ, քահանա՛, ես գերդաստանի դամբարան եմ: Ինչո՞ւ ես ծիծաղում:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Կարծում էի այս գիշեր միայն ես պիտի տեսնեմ Սատանային, բայց այժմ համոզված եմ, որ երկուսով պիտի տեսնենք նրան:

**ԳԵՅ.**— Թքա՛ծ ունենամ Սատանայի վրա: Նա միայն հոգիներն է վերցնում, բայց այդ նա չէ, որ նրանց մատնում է կորստյան: Ես բարեհաճում եմ գործարքի մեջ մտնել միայն Աստծո հետ: Չէ՞ որ ինքն է ճիվաղների և սրբերի սկզբնաղբյուրը: Աստված ինձ տեսնում է, քահանա՛, նա գիտի, որ ես սպանել եմ իմ եղբորը, և նրա սրտից արյուն է կաթում: Հենց այդ է, որ կա, Տե՛ր, ես նրան սպանել եմ: Եվ իմ դեմ դու ի՞նչ կարող ես անել: Ես կատարեցի վատթարագույնը բոլոր ոճիրներից, և արդարության Աստվածը ի վիճակի չէ ինձ պատժելու: Ավելի քան տասնհինգ տարի է, ինչ նա ինձ նզովել է: Դե՛, այսքանը բավական է այսօրվա համար. այսօր տոն է: Ես ուզում եմ խմել:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (մտտենում է նրան).**— Վերցրո՛ւ: (**Գրպանից հանում է բանալին և պարզում է նրան**):

**ԳԵՅ.**— Սա ի՞նչ է:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Բանալի:

**ԳԵՅ.**— Ի՞նչ բանալի:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ուրմս քաղաքի բանալին:

**ԳԵՅ.**— Քեզ ասում եմ՝ այսօրվա համար բավական է: Եղբայր էր, գրո՛ղը տանի: Մարդ ամեն օր չէ, որ թաղում է իր եղբորը: Ես իրավունք չունե՛մ հանգստանալու մինչև առավուտ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (մտտենալով նրան).**— Ստո՛ր վախկոտ:

**ԳԵՅ (կանգ առնելով).**— Եթե այս բանալին վերցնեմ, ապա ես ամեն ինչ հրի ճարակ պիտի դարձնեմ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Այս հովտի խորքում կա մի ճերմակ ժայռ: Դրա ստորոտում՝ թփերի տակ, քողարկված մի անցք՝ գետնուղու սկիզբը, որով կզնաք և կգտնեք մի դուռ, որ կբացվի սրանով:

ԳԵՅ.— Քեզ ինչքա՞ն պիտի սիրեն քո չքավորները, քեզ ինչ-  
քա՞ն պիտի օրհնեն:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Դա ինձ չի մտահոգում: Ես ինձ կորստյան եմ դա-  
տապարտում: Բայց քեզ եմ վստահում իմ չքավորներին, քի՛ն:  
Այժմ քեզ է վիճակված ընտրություն կատարելը:

ԳԵՅ.— Քիչ առաջ դու ասում էիր, որ բավական է մոռօխս նա-  
յել, և...

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Լավ չէի նայել:

ԳԵՅ.— Իսկ այժմ ի՞նչ ես տեսնում:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Տեսնում եմ, որ դու գարշում ես ինքդ քեզանից:

ԳԵՅ.— Ծիշտ է: Բայց դու դրան մի՛ ապավինիր: Արդեն տասն-  
հինգ տարի է, ինչ ես գարշում եմ ինքս ինձանից: Եվ ի՞նչ...  
Արդյոք դու չե՞ս հասկանում, որ Չարիքը իմ գոյության ի-  
մասուն է: Տո՛ւր ինձ այդ բանալին: (Վերցնում է): Դե՛, քա-  
հանա՛, դու ինքդ քեզ ստեցիր մինչև վերջ: Կարծում էիր, թե  
գտել ես քո դավաճանությունը սեփական աչքից թաքցնելու  
ճնարը: Բայց ի վերջո, այնուամենայնիվ, դու դավաճանեցիր.  
դու մատնեցիր Կոնրադին:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Կոնրադի՞ն:

ԳԵՅ.— Մի՛ անհանգստացիր. դու ինձ այնքան նման ես, որ քեզ  
ինձ հետ շփոթեցի: (Գուրս է գալիս):

## ՊԱՏԿԵՐ ԵՐՐՈՐԳ

**Գեցի վրանը:** Բացվածքից՝ լուսնի լույսի տակ, երևում է հե-  
ռավոր քաղաքը:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ՀԵՐՄԱՆ, ԿԱՏՐԻՆ

Հերմանը ներս է մտնում և փորձում է թաքնվել ճամբարային  
անկողնու կտեղը: Նրա մարմինն ու գլուխն անհետանում են: Երե-  
վում է միայն նրա խոշոր հետույքը: Կատրինը ներս է մտնում,  
մտռեճում է նրան ու ուրբով հարվածում: Հերմանը վախվորած

**վեր է թռչում: Կատրինը ետ է ոստնում՝ ծիծաղելով:**

**ՀԵՐՄԱՆ.—** Եթե ճշաւ...

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Եթե ճշամ, կրոնեն՝քեզ, և Գեցը կախել կտա: Ավելի լավ է գրուցենք: Ի՞նչ պիտի անես դու նրան:

**ՀԵՐՄԱՆ.—** Թե ինչ պիտի անեմ ես նրան, անասա՛կ, վաղուց ինքդ արած կիկնիր, եթե արյուն հոսեր քո երակներում: Զըրույցն ավարտվեց, հիմա գնա՛ գրուցիր և շնորհակալ եղիր Աստծուն, որ քո փոխարեն գործն իր վրա է վերցրել մեկ ուրիշը: Լսո՛ւմ ես:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Ինձ ի՞նչ բաժին կընկնի, եթե նա մահանա: Ամբողջ ճամբարը վրաս պիտի նետվի:

**ՀԵՐՄԱՆ.—** Մենք քեզ փախչելու հնարավորություն կտանք:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Փող էլ կտա՞ք:

**ՀԵՐՄԱՆ.—** Մի քիչ:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Վճարեցեք իմ օժիտը, որ ես վաճեք մտնեմ:

**ՀԵՐՄԱՆ (ծիծաղելով).—** Ի՞նչ վանք, դո՛ւ: Եթե ցանկություն ունես համայնքի մեջ ապրելու, սպա քեզ ավելի շուտ խորհուրդ կտամ՝ մտի՛ր պոռնկատուն. դու այնտեղ ոսկի կդիզես քո ազդրերի մեջ եռացող տաղանդի շնորհիվ: Դե՛, շո՛ւտ որոշիր: Ես քեզանից միայն լուրջում եմ պահանջում:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Ինչ վերաբերում է իմ լուրջանը, դու ինձ ապավինիր: Այս կամ այն կերպ, ես քեզ չեմ մատնելու: Իսկ թե արդյոք կթողնեմ, որ դու նրան մորթես... սպա դա կախված է...

**ՀԵՐՄԱՆ.—** Ինչի՞ց է կախված:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Ես և դու նույն շահերը չունենք, կապիտա՛ն: Տղամարդու պատիվը հատուցվում է դանակի հարվածով: Բայց ինձ նա պոռնիկ դարձրեց, և դա շտկելն ավելի դժվար է: (**Գաղար**): Այս գիշեր դուք բաղաքը կգրաւեք, պատերազմը կվերջանա, բոլորը կցրվեն: Երբ քիչ հետո նա այստեղ գա, ես նրան պիտի հարցնեմ, թե ինչ է նսխատեսել ինձ համար: Եթե նա ինձ պահի...

**ՀԵՐՄԱՆ.—** Գեցը... քեզ պահի՞... խենթացե՛ղ ես: Ինչի՞ համար քեզ պահի...

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Եթե ինձ պահի, ձեռ չես տա նրան:

**ՀԵՐՄԱՆ.—** Իսկ եթե վտարի:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Այնժամ նա քոնն է: Եթե բացականչեմ՝ մեղքը վիզդ,

դուրս կգաս թաքստոցից և հեշտ ու հանգիստ հաշիվը կմաք-  
րես:

**ՀԵՐՄԱՆ.**— Այս ամենն ինձ դուր չի գալիս: Չեմ սիրում, երբ իմ  
ձեռնարկը կախված է անկողնային տարբերակից:

**ԿԱՏՐԻՆ (որն արդեն որոշ ժամանակ է, ինչ դուրս է նայում).**—  
Այդ դեպքում քեզ մնում է ծնրադրել՝ նրանից գութ հայցելու  
համար: Ահա գալիս է:

**Հերմանն արագ թաքնվում է: Կատրինն սկսում է ծիծաղել:**

## ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ԳԵՑ, ԿԱՏՐԻՆ, ՀԵՐՄԱՆ՝ թաքստոցում

**ԳԵՑ (ներս մտնելով).**— Ինչո՞ւ ես ծիծաղում:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Ծիծաղում էի երազներիս վրա. քեզ տեսել եմ մա-  
հացած՝ դաշույնը խրված մեջքիդ: (**Գաղաթ**): Էհ, նա խոսե՞ց:

**ԳԵՑ.**— Ո՞վ:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Քահանան:

**ԳԵՑ.**— Ի՞նչ քահանա: Ա՛հ, այո՛: Այո՛, այո՛, բնականաբար:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Ուրեմն, այս գիշեր քաղաքը գրավելո՞ւ եք:

**ԳԵՑ.**— Դա քեզ վերաբերո՞ւմ է: Հանի՛ր սապոզներս:

**Կատրինը հանո՞ւմ է նրա սապոզները:**

Կոնրադը մահացել է:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Գիտեմ, ամբողջ ճամբարը գիտի:

**ԳԵՑ.**— Ինձ գինի տուր: Տոնելու արծանի իրադարձություն է:

**Կատրինը նրան սպասարկում է:**

Դու էլ խմիր:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Ցանկություն չունեմ:

**ԳԵՑ.**— Խմի՛ր, գրողը տանի, այսօր տոն է:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Սքանչելի տոն է, որն սկսվեց սպանությամբ ու վեր-  
ջանալու է կոտորածով:

**ԳԵՑ.**— Իմ կյանքի ամենագեղեցիկ տոնը: Վաղը ես գնում եմ  
տեք կանգնելու իմ կալվածքներին:

**ԿԱՏՐԻՆ (հուզված).**— Այդքան շո՞ւտ:

**ԳԵՑ.**— Ի՞նչն է շուտ: Ահա երեսուն տարի է այդ մասին եմ երա-  
զում: Մի օր ավել չեմ սպասի:

**Ակնհայտ է Կատրիկի տագնապը:**

Քեզ վա՞տ ես զգում:

**ԿԱՏՐԻՆ** (իբեմ տիրապետելով).— Այդ նրանից է, որ դու խուսեցիր քո կալվածքների մասին, երբ Կոնրադի մարմինը դեռ չի սատել:

**ԳԵՅ**.— Ահա երեսուն տարի է, որ ես գաղտնաբար իմն եմ համարում այդ հողերը: (**Քարձրացնում է գավաթը**): Խմում եմ իմ հողերի, հմ դղյակի կենացը:

Գալլաթը շխկացրո՞ւ գավաթիս:

**Կատրիկն անձայն բարձրացնում է գավաթը:**

**ԳԵՅ**.— Ասա՛ «Քո հողերի կենացը»:

**ԿԱՏՐԻՆ**.— Ո՛չ:

**ԳԵՅ**.— Ինչո՞ւ ոչ, պրոնի՛կ:

**ԿԱՏՐԻՆ**.— Որովհետև այդ հողերը քոնը չեն: Եղբորդ սպանելով՝ դու դադարո՞ւմ ես բիճ լինելուց:

**Քեցը ծիծաղում է և ապտակելու փորձ է անում: Կատրիկը խուս է տալիս և ծիծաղելով ընկրկում է:**

Հողերը ժառանգաբար են փոխանցվում:

**ԳԵՅ**.— Դժվար թե ես ժառանգություն ընդունեի: Ինը այն է, ինչ ինքս եմ վերցնում: Դե՛, խմի՛ր, թե չէ կբարկանամ:

**ԿԱՏՐԻՆ**.— Քո հողերի, քո դղյակի կենացը:

**ԳԵՅ**.— Ու թող մութ լինի միջանցքներում, թող այնտեղ թափանեն գայրացած ուրվականները:

**ԿԱՏՐԻՆ**.— Ծիշտ ես ասում, դերասա՛ն, թե չէ ի՞նչ ես անելու ստանց հանդիսատեսների: Խմում եմ ուրվականների կենացը: (**Գաղար**): Ադպես է, գողտրի՛կս, քոնը այն է, ինչ դու ես վերցնում:

**ԳԵՅ**.— Միայն այդ:

**ԿԱՏՐԻՆ**.— Ուրեմն քո դղյակից ու կալվածքից բացի, դու մի անգին գանձ ունես, որի մասին կարծես թե չես մտահոգվում:

**ԳԵՅ**.— Ի՞նչ գանձ:

**ԿԱՏՐԻՆ**.— Ես, թանկագի՛նս, ես: Դու ինձ բռնի չե՞ս վերցրել: (**Գաղար**): Ի՞նչ ես նախատեսել ինձ համար:

**ԳԵՅ (նայում է նրան, խորհում է)**.— Է՛հ, քեզ հետս կտանեն:

**ԿԱՏՐԻՆ**.— Հետդ կտանե՞ս: (**Քնչում է տարակուսած**): Ինչո՞ւ ես ինձ հետդ տանում, որ մի պրոնիկի՞ տեղավորես պատմական դղյակում:

ԳԼՅ.— Որ մի պոռնիկի պատկեցնեմ մորս անկողնում:

ԿԱՏՐԻՆ (դադար).— Իսկ եթե մերժեմ, եթե չուզեմամ քեզ հետևել:

ԳԵՅ.— Հույս ունեմ, որ չես հրաժարվի ինձ հետ գնալուց:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ա՛հ, դու ինձ հարկադրում ես: Դա ինձ մխիթարում է: Ես պիտի ամաչեի քեզ հետևել կամովին: (Դադար): Ինչո՞ւ դու միշտ ուզում ես խլած լինել այն, ինչը գուցե քեզ պիտի տաքին սիրահոժար:

ԳԵՅ.— Վատահ լինելու համար, որ այն ինձ կտան և դժկամությամբ: (Մոտենում է Արամ): Նայի՛ր աչքերիս մեջ, Կատրին: Դու ի՞նչ ես թաքցնում ինձանից:

ԿԱՏՐԻՆ (արագ).— Ե՛ս, ոչինչ:

ԳԵՅ.— Վերջերս փոխվել ես: Դու ինձ դեռևս բունն ատում ես, այնպես չէ՛:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այո՛, իհարկե, ես քեզ բունն ատում եմ:

ԳԵՅ.— Եվ երազում շարունակ տեսնում ես, թե իբր սպանում ես ինձ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Գիշերը մի քանի անգամ:

ԳԵՅ.— Գունե չես մոռանում, չէ՞, որ ես քեզ սղծել, ստորացրել եմ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինքս ինձ հետևում եմ, որ չմոռանամ:

ԳԵՅ.— Եվ նողկանքով ես ընդունում իմ փաղաքջանքները:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նողկանքից արթարթում եմ:

ԳԼՅ.— Սքանչելի է: Եթե իմ գրկում դու երանությունն զգայիր, ես քեզ տեղնուտեղը կվտարեի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Բայց...

ԳԼՅ.— Ոչինչ չեմ ընդունում, ոչ իսկ կնոջ հաճույասիրությունը:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինչո՞ւ:

ԳԼՅ.— Որովհետև ես շատ եմ ստացել ուրիշներից: Քսան տարի շարունակ ամեն ինչ տրվել է ինձ ողորմածությամբ, մինչև իսկ իմ շնչած օդը: Չէ՞ որ բիճը պարտավոր է համբուրել իրեն սնուցող ձեռքը: Օ՛հ, ինչպե՛ս եմ հիմա ինքս բաշխելու, բաշխելու եմ ուրիշներին ողորմածաբար ու շուպլորեմ:

ՅՈՒՆՆՅ (ներս մտնելով).— Նորին Սրբազնության պատվիրակն այստեղ է:

ԳԼՅ.— Թող ներս մտնի:

ՆՈՒՑՆԲ, ԴՐԱՄԱՏԵՐ

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ես Ֆուքսն եմ:

ԳԵՑ.— Ես Գեցն եմ, ահա և Կատրինը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ես ուրախ եմ, որ ինձ վիճակված է ողջունել այսպիսի մեծ զորավարի:

ԳԵՑ.— Իսկ ես՝ այսպիսի հարուստ դրամատիրոջ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Հետս բերել եմ երեք սիանալի նորություն:

ԳԵՑ.— Արքեպիսկոպոսը հաղթանակել է, իմ եղբայրն սպանված է, նրա կալվածքներն ինձ են պատկանում: Այդպես չէ՞:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ծիշտ այդպես: Ինչևէ, ես...

ԳԵՑ.— Տոններ այդ ավետիսները: Ուզո՞ւմ եք խմել:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ստամոքսս արդեն ի վիճակի չէ դիմանալու գինու հետևանքներին:

ԳԵՑ.— Ուզո՞ւմ եք այս գեղեցիկ աղջկան: Նա ձերն է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ինչի՞նչ է պետք: Ես շատ եմ ծեր:

ԳԵՑ.— Խեղճ Կատրին, նա քեզ չի սիրում: (**Գրամատիրոջը**): Նախընտրում եք երեխաների՞ն: Հենց այս երեկո մեկին կուղարկեմ ձեր վրանը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Ո՛չ մի երեխա, ո՛չ մի երեխա: Ես...

ԳԵՑ.— Ի՞նչ կասեիք, եթե ձեզ մի լանդսկնեխտի<sup>9</sup> հետ դասավորեմ: Մեկը կա ինձ մոտ. հասակը՝ վեց ոտնուչափ, երեսները՝ մազոտ: Ոչ ավել, ոչ պակաս՝ մի Պոլիփեմոս<sup>10</sup>:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Օ՛հ, օ՛հ, միայն ոչ այդ...

ԳԵՑ.— Այդ դեպքում ձեզ փառքով կպատվենք: (**Ձայն է տալիս:**) Ֆրա՛նգ:

**Ֆրանգը հայտնվում է:**

Ֆրա՛նգ, դրամատիրոջն ողիկցելու ես ճամբարի միջով: Նախապատրաստիր, որ զինվորները, գլխարկները օդ նետելով, գոչեն. «Կեցցե՛ր դրամատերը»:

**Ֆրանգը դուրս է գալիս:**

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ես ինձ պարտավորված եմ զգում ձեր նկատմամբ, քայց կուզենայի ձեզ հետ առանձին խոսել:

ԳԵՑ (**զարմացած**).— Իսկ ձեր ներս մտնելուց մինչև հիմա դուք ի՞նչ էիք անում: (**Մատնացույց է անում Կատրինին**): Ա՛հ, սա՛: Սա ընտանի կենդանի է: Խոսեք առանց կաշկանդվելու:



- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Նորին Արքայազնությունը միշտ էլ եղել է խաղաղասեր, և դուք գիտեք, որ ձեր հանգուցյալ եղբայրն է եղել այս պատերազմի նախաձեռնողը:
- ԿԷՅ.— Եղբա՛յրս: (Կատաղությամբ): Եթե այդ քալթառ էջը դանակը ոսկորին հասցրած չլիներ...
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Պարո՛ն...
- ԿԷՅ.— Այո՛: Մոռացե՛ք իմ այս վերջին բառերը: Բայց ես ձեզ շնորհապարտ կլիների, եթե այս գործում դուք եղբորս անունը չհուղովեիք: Վերջ ի վերջո, ես սգի մեջ եմ՝ ի հարգանս նրա հիշատակի:
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Նորին Արքայազնությունը, ուրեմն, որոշել է խաղաղության գալուստը նշանավորել ներողամտության բացառիկ սիֆոցատումներով:
- ԿԷՅ.— Բրավո՛, նա բանտի դռներն է բացելու:
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Բանտի դռներ՞րը... ո՛չ:
- ԿԷՅ.— Նա կուզենար, որ ես ներում շնորհեմ իմ պատժած զինվորներին:
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Կուզենար, իհարկե: Բայց նրա պատկերացրած ներման շնորհումը ավելի բնդհանուր բնույթ ունի: Նա ցանկանում է ան սարսռելի իր հեղինակ քաղաքի հպատակների վրա:
- ԿԷՅ.— Ա՛ն, ո՛ն...
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Նա որոշել է խստություն չբանեցնել նրանց ժառանգական ժողովրդության դիմաց:
- ԿԷՅ.— Ի՞նչ կա որ... Աքանչելի գաղտնիք է:
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Մի՞թե մենք այսքան արագ եկանք ընդհանուր համաձայնության:
- ԿԷՅ.— Այո՛, մենք եկանք լիակատար համաձայնության:
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ (շփում է ձեռքերը).— Ուրեմն ամեն ինչ գերազանց է. դուք խելամիտ մարդ եք: Ե՛րբ եք վերացնում պաշարումը:
- ԿԷՅ.— Վաղը ամեն ինչ վերջացած կլինի:
- ԿՐԱՄԱՏԵՐ.— Վաղը մի քիչ շուտ է, համենայն դեպս: Նորին Արքայազնությունը ցանկանում է բանակցությունների մեջ մղուցնել պաշարվածների հետ: Եթե ձեր բանակը մի քանի օր ևս մնա քաղաքի պարիսպների տակ, ապա դա կհեշտացնի բանակցությունների ընթացքը:
- ԿԷՅ.— Հասկացա: Իսկ նրանց հետ ո՞վ պիտի բանակցի:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ես:

ԳԵՑ.— Ե՛րբ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Վաղը:

ԳԵՑ.— Անկարելի է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ինչո՞ւ:

ԳԵՑ.— Կատրի՛ն, ասե՛նք նրան:

ԿԱՏՐԻՆ.— Իհարկե, թանկագի՛նս:

ԳԵՑ.— Դու ինքդ ասա: Ես չեմ համարձակվում. դա նրան շատ պիտի վշտացնի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Վաղը, դրամատե՛ր, բոլոր այդ մարդիկ մեռած պիտի լինեն:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Մեռա՞ծ:

ԳԵՑ.— Բոլորը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բոլորը մեռա ծ:

ԳԵՑ.— Բոլորը մեռած: Այս գիշեր: Տեսնո՞ւմ եք այս բանալին: Քաղաքի բանալին է: Մի ժամից հետո կոտորածը կսկսենք:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բոլորի՞ն, նույնիսկ հարուստների՞ն:

ԳԵՑ.— Նույնիսկ հարուստներին:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բայց դուք հավանություն էիք տալիս Արքեպիսկոպոսի ներողամտությանը:

ԳԵՑ.— Հավանություն հիմա էլ եմ տալիս: Նա կրոնավոր է և անարգված: Ահա ձեզ ներողամիտ լինելու երկու պատճառ: Բայց ես, ե՛ս ինչու ներեմ: Ուրմսի բնակիչներն ինձ չեն անարգել: Ո՛չ, ո՛չ, ես գինվոր եմ, ուրեմն, սպանում եմ: Ես նրանց սպանելու եմ քստ իմ կոչումի, իսկ Արքեպիսկոպոսը նրանց ներելու է ըստ իր կոչումի:

**Դադար: Ապա՛ Դրամատերն սկսում է ծիծաղել: Կատրինը, հետո Գեցը նույնպես ծիծաղում են:**

ԴՐԱՄԱՏԵՐ (ծիծաղելով).— Դուք սիրում եք ծիծաղել:

ԳԵՑ (ծիծաղելով).— Հենց միայն այդ եմ սիրում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նա շատ սրամիտ է, այնպես չէ՞:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ծա՛ւտ: Եվ իր գործը լավ է առաջ տանում:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ գործ:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Երեսուն տարի է, ինչ ես առաջնորդվում եմ ըստ մի սկզբունքի. շահն է ղեկավարում աշխարհը: Իմ առջև մարդիկ իրենց վարքն արդարացրել են ամենաազնիվ դրոս-

պատճառներով: Ես նրանց լսում էի մի ականջով և ինքս ինձ  
ասում՝ փնտրի՛ր նրա շահախնդրությունը:

ԳԵՑ.— Եվ երբ այն գտնում էիք, ի՞նչ էիք անում:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Բացատրվում էինք:

ԳԵՑ.— Դուք իմ շահախնդրությունը գտե՞լ եք:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դե՛, անհարմար է:

ԳԵՑ.— Ինչո՞ւմն է իմ շահախնդրությունը:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Մի՛ շտապեք: Դուք պատկանում եք դժվարա-  
մարս մարդկանց մի տեսակի: Ձեզ հետ պետք է առաջ ըն-  
թանալ քայլ առ քայլ:

ԳԵՑ.— Այդ ի՞նչ տեսակ է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Դուք իդեալիստ եք:

ԳԵՑ.— Դա ի՞նչ բան է:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Այսպես, ես մարդկանց բաժանում եմ երեք տե-  
սակի. նրանք, ովքեր շատ փող ունեն. նրանք, ովքեր բոլո-  
րովին չունեն, և նրանք, ովքեր քիչ ունեն: Նրանց շահը իրավա-  
կարգի պահպանումն մեզ է: Երկրորդներն ուզում են ձեռք  
բերել, ինչ որ չունեն: Նրանց շահն է ոչնչացնել գոյություն  
տանկող իրախնայարգ և հաստատել մեկ ուրիշը, որը եկա-  
մաստեր լինի իրենց համար: Եվ առաջինները, և երկրորդ-  
ները իրարադրանք են, մարդիկ որոնց հետ կարելի է լեզու  
գտնել: Երրորդ տեսակի մարդիկ ուզում են տապալել սոցիա-  
լական իրավակարգը ձեռք բերելու համար այն, ինչ որ չու-  
նեն ու միաժամանակ ուզում են այն պահպանել, որպեսզի  
որիշները չխլեն նրանց ունեցվածքը: Ուստի նրանք գործնա-  
կանորեն պահպանում են այն, ինչ ոչնչացնում են մտովի:  
Կամ էլ գործնականորեն ոչնչացնում են՝ ձևացնելով, թե ու-  
զում են պահպանել: Դրանք են իդեալիստները:

ԳԵՑ.— Խե՛ղճ մարդիկ: Իսկ դրանց ինչպե՞ս կարելի է բուժել:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Նրանց ընդգրկելով մի ուրիշ սոցիալական խմբի  
մեջ: Եթե նրանց հարստացնեք, նրանք կպաշտպանեն տիրող  
իրավակարգը:

ԳԵՑ.— Ուրեմն ինձ հարստացրեք: Ի՞նչ եք ինձ նվիրում:

ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Կոնքադի հողերը:

ԳԵՑ.— Դրանք արդեն տվել եք:

- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Այդպես է, բայց հիշեք, որ դրանց համար դուք պարտական եք Նորին Արքայազնության բարությանը:
- ԳԵՑ.— Հավատացած եղեք, որ ես չեմ մոռանում: Հետո՞...
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեր եղբայրը պարտքեր ունի:
- ԳԵՑ.— Խեղճ տղա: **(Խաչակնքում է: Ջղային հեծկտանք):**
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեզ ի՞նչ պատահեց:
- ԳԵՑ.— Առանձնապես ոչինչ: Հարազատի կսկիծն է: Որեմն նա պարտքեր ունի:
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ձեր փոխարեն մենք կվճարենք:
- ԳԵՑ.— Դրանում ես ոչ մի շահ չունեմ, քանի որ մտադիր չեի ընդունել այդ պարտքերը: Ձեր ասածը բխում է նրա պարտատերերի շահերից:
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Հազար դոկատ ունեա՞նք՝ եմ առաջարկում:
- ԳԵՑ.— Իսկ զինվորներ՞րա: Ի՞նչ կանենք, եթե նրանք հրաժարվեն հեռանալ դատարկաձեռն:
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Եվս հազար դոկատ գործին բաժանելու համար: Բավական է:
- ԳԵՑ.— Ծատ է:
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Որեմն, մենք եկա՞նք ընդհանուր համաձայնության:
- ԳԵՑ.— Ո՛չ:
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Երկու հազար դոկատ ունեա, համաձայն չե՞ք: Երեք հազար՝ ավելին չեմ տա:
- ԳԵՑ.— Ո՞վ է խնդրում, որ...
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Հասցա ի՞նչ եք ուզում:
- ԳԵՑ.— Քաղաքը գրավել ու ոչնչացնել:
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ.— Ես կարող եմ հասկանալ քաղաքը գրավելու ձեր ցանկությունը, բայց ինչո՞ւ ոչնչացնել, գրողը տանի:
- ԳԵՑ.— Որովհետև բոլորն ուզում են, որ ես այն խնայեմ:
- ԴՐԱՄԱՏԵՐ **(ընկճված)**.— Երևի՛ սխալվեցի...
- ԳԵՑ.— Ծիշտ այդպես: Դուք չկարողացաք գտնել, թե ինչումն է իմ շահախնդրությունը: Տեսնենք, որտեղ է, հը՞, այդ անհճալը: Դե՛, փնտրի՛ր, փնտրի՛ր, բայց և շտապիր: Մեկ ժամ քեզ ժամանակ գտնելու համար: Եթե այդ ընթացքում դու չհայտնաբերես տիկնիկը խաղացնող թելերը, ես քեզ մանկածեմ փողոցների միջով, և դու կտեսնես, թե ինչպես են մեկ-մեկ բռնկվում սրդեհի օջախները:

ԳՐԱՄԱՍԵՐ.— Դուք դալանանում եք Արքեպիսկոպոսին, ոտնա-  
հարում եք նրա վստահությունը:

ԳՆՅ.— Դալանանե՛լ, վստահությո՛ւն: Բոլորդ իրար նման եք,  
դուք՝ իրապաշտներդ: Երբ արդեն չգիտեք ինչ ասեք, փոխ  
եք առնում իդեալիստների բառապաշարը:

ԳՐԱՄԱՍԵՐ.— Եթե քաղաքը հիմնահատակ կործանեք, դուք չեք  
տտանա Կոնրադի հողերը:

ԳՆՅ.— Ձեզ համար պահեք: Իմ շահախնդրությունը, դրամատե՛ր,  
թելադրում էր, որ ես ձեռք բերեմ այդ հողերը և այնտեղ էլ  
ուզրեմ: Բայց ես այնքան էլ վստահ չեմ, որ մարդը գործում  
է ըստ իր շահախնդրության: Վերցրե՛ք, թող ձերը լինի, և  
Նորին Արքազնությունը թող այդ հողերը մտցնի քամակը: Ես  
իմ եղբորն եմ զոհաբերել Արքեպիսկոպոսին, և հիմա ուզում  
եմ, որ ես խնայեմ քսան հազար ստահակների: Ուրմսի բնա-  
կիչներին ես մատաղ եմ անում ի պատիվ Կոնրադի աճյունի:  
Թող նրանք խորովածի հոտ արձակեն՝ հանուն իմ եղբոր հի-  
շատակի: Ինչ վերաբերում է Հայդենշտամների կալվածքին,  
Արքեպիսկոպոս, եթե ուզում է, թող փոխադրվի այնտեղ և  
իրեն եպիսկոպոսի գաղտնահատությանը: Նա անպարման կու-  
նե՛նա դու կարիքը, բանկի այս գիշեր ես մտադիր եմ սնան-  
կացնել նրան (**Վաղար**): Ֆրանց:

**Ֆրանցը հայտնվում է:**

Վերցրու՛ տա ձերանի սեպիստին, հետևիր, որ նրան պատ-  
վեմ ըստ պատշաճի, հետո, երբ իր վրանի տակ կլինի, ամուր  
կապկպիր երա ձեռքերն ու ոտքերը:

ԳՐԱՄԱՍԵՐ.— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

ԳՆՅ. Էլ ի՞նչ ունես ասելու:

ԳՐԱՄԱՍԵՐ.— Ես ահալոր ունատիկ ցալեր ունեմ: Ձեր պա-  
րաններն ինձ կուպանեն: Ուզո՞ւմ եք ես ազնիվ խոսք տամ  
չհետանալ վրանից:

ԳՆՅ. Քո ազնիվ խո՞սքը: Հիմա քո շահախնդրությունը պահան-  
ջում է, որ դու խոստանաս, քայց քիչ հետո քո շահախնդրու-  
թյունը կպահանջի, որ դու զանց առնես քո խոստումը: Տա՛ր  
նրան, Ֆրանց և հանգույցները ամուր սեղմիր:

Ֆրանցը և դրամատերը դուրս են գալիս: Անմիջապես լսվում  
են բացականչություններ՝ «Կեցցե՛ դրամատերը»: Աղաղակները  
շատ մոտիկից են հնչում, ապա՝ ավելի հեռվում և ավելի թույլ:

ԳԵՑ, ԿԱՏՐԻՆ, ՀԵՐՄԱՆՆ՝ թաքստոցում

ԳԵՑ.— Կեցցե՛ր դրամատերը: (**Պոռթկում է ծիծաղից**): Մնա՛ք բարով, հողե՛ր, մնա՛ք բարով, դաշտե՛ր ու գետե՛ր: Մնա՛ս բարով, դղյա՛կ:

ԿԱՏՐԻՆ (**ծիծաղելով**).— Մնա՛ք բարով, հողե՛ր, մնա՛ս բարով, դղյա՛կ: Մնա՛ք բարով, նախնյաց դիմանկարնե՛ր:

ԳԵՑ.— Դու ոչինչ մի՛ ափսոսա. մենք այնտեղ բորբոսնելու չափ պիտի ձանձրանայինք: (**Դադար**): Հիմա՛ր ծերունի: (**Դադար**): Ա՛հ, իզուր նա ինձ ձեռնոց նետեց:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դու ցա՛վ ես գգում:

ԳԵՑ.— Բո ի՛նչ գործն է: (**Դադար**): Չարիքը պետք է ցավ պատճառի բոլորին և առաջին հերթին նրան, ով այն գործում է:

ԿԱՏՐԻՆ (**երկչոտ**).— Իսկ եթե հրաժարվեիր քաղաքը գրավելուց:

ԳԵՑ.— Եթե ես հրաժարվեի, դու պիտի դառնայիր դղյակի տիրուհի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես այդ հույսը չունեի:

ԳԵՑ.— Ի հարկե, չունեիր: Ուրեմն, ուրախացի՛ր, ես կգրավեմ քաղաքը:

ԿԱՏՐԻՆ.— Բայց ինչո՞ւ:

ԳԵՑ.— Որովհետև դրանով իսկ Չարիք կգործեմ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Բայց ինչո՞ւ Չարիք:

ԳԵՑ.— Որովհետև Բարությունն արդեն արել էն:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՛վ է արել:

ԳԵՑ.— Հայր Աստվածը: Իսկ այս պարագայում այդ ես եմ արարչագործում, ես՝ ինքս: (**Չայն է տալիս**): Հե՛յ, կապիտան Շեյնին, անմիջապես: (**Գեցը մնում է վրանի մուտքի մոտ և դուրս է նայում**):

ԿԱՏՐԻՆ.— Ի՛նչ ես նայում:

ԳԵՑ.— Քաղաքին: (**Դադար**): Ուզում եմ հիշել՝ արդյոք լուսնա՛կ գիշեր էր:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ե՛րբ, որտե՞ղ...

ԳԵՑ.— Անցյալ տարի, երբ պատրաստվում էի Հալլեն<sup>12</sup> գրավել: Սրա նման մի գիշեր էր: Կանգնած էի վրանի շեմին և նայում էի դիտակալ աշտարակին, պատնեշներից վերև: Առա-

վոտյան գրոհեցինք: **(Մոտենում է նրան):** Բոլոր դեպքերում ես այստեղից կշքվեմ, քանի դեռ օդը չի ապականվել գարշահոտությունից: Կթոչեմ ձիուն, և մնա՞ք բարով:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Դո՛ւ... Գնո՛ւմ ես:

**ԳԵՅ.—** Վաղը, կեսօրից առաջ, առանց որևէ մեկին զգուշացնելու:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Բա ե՛ս:

**ԳԵՅ.—** Դո՛ւ: Բիթթ փակիր և աղոթիր, որ քամին այս կողմը չփչի:

**Ներս է մտնում կապիտանը:**

Ջեյնի կոշիք երկու հազար մարդու՝ Ուոլֆմարի և Ուլրիխի զնկերը: Թող կես ժամից պատրաստ լինեն ինձ հետևելու: Բանակի մնացած զնկերը պահել պատրաստ վիճակում: Կըրակ չվառել և գործել անադմուկ:

**Կապիտանը դուրս է գալիս: Մինչև գործողության վերջը լըսվում են նախապատրաստությունների խլացած աղմուկները:**

Ուրեմն, սիրունի՛կս, դու չես դառնալու դոչակի տիրուհի:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Ես էլ եմ այդպես կարծում:

**ԳԵՅ.—** Ըա՛տ ես հիասթափված:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Ես ամենևին չի հասխատում, որ կստացվի:

**ԳԵՅ.—** Ինչո՞ւ.

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Որովհետև ես քեզ նսնուցում եմ:

**ԳԵՅ (պոթելազով).—** Ես ու, դու ինձ ճանաչո՞ւմ ես: **(Լռում, ապա ծիծաղում է):** Ի վերջս, իմ ստամոքսերը ևս կարող են հաշվել: **(Գաղափար):** Երևի դու մանր-մունր հնարներ ես մշակել, թե ինձ ինչպե՛ս բռնեցնես. դու ինձ զննում ես, ուսումնասիրում...

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Մի շուն նույնպես կարող է նայել մի եպիսկոպոսի:

**ԳԵՅ.—** Այո՛, բայց նրան կթվա, որ եպիսկոպոսը շան գլուխ ունի: Ես ինչի՞ գլուխ ունեմ, շա՞ն, կալատի՞, թե՞ պոռոհիկի: **(Նայում է նրան):** Մտի՛ր անկողին:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Ո՛չ:

**ԳԵՅ.—** Ե՛կ, ասում եմ քեզ, ե՛կ: Ուզում եմ քեզ տիրել:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Քեզ երբեք չեմ տեսել այսքան ցանկասեր:

**Գեղը զրկում է նրա ուսերը:**

Ոչ էլ այսքան շտապողական: Քեզ ի՞նչ է եղել:

**ԳԵՅ —** Պոռոհիկի գլխով Գեցն ինձ աչքով է անում: Ես ու նա ուզում ենք միասնանվել: Եվ հետո՛ տագնապը մարդուն տրամադրում է կենակցել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դու տազնապի մե՞ջ ես:

ԳԵՅ.— Այո՛: (Գնում է վրանի խորքը, նստում է անկողնին՝ մեջքը դեպի թաքնված Հերմանը): Դե՛, ե՛կ:

ԿԱՏՐԻՆ (մոտենում, թափով քաշում է Գեցին: Վերջինս վեր է կենում: Կատրինը նստում է նրա տեղը).— Գալիս եմ, այո՛, ես քոնն եմ, բայց նախ ինձ ասա՛ ի՞նչ ես նախատեսել ինձ համար:

ԳԵՅ.— Ե՛րբ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Վաղը:

ԳԵՅ.— Ես ի՞նչ իմանամ: Ինչ ուզում ես, արա:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այսինքն՝ պոռնկություն:

ԳԵՅ.— Ինձ թվում է, դա ամենահարմար լուծումն է, այնպես չէ՞:

ԿԱՏՐԻՆ.— Իսկ եթե դա ինձ դուր չի գալի՛ս:

ԳԵՅ.— Գտիր մի հիմարի և հետն ամուսնացիր:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դու ի՞նչ ես անելու:

ԳԵՅ.— Պատերազմելու եմ: Ասում են հուսիսներն<sup>13</sup> անհանգիստ են: Կողտրվեմ նրանց մոտ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինձ հետդ վերցրու:

ԳԵՅ.— Ինչի՞ համար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Օրեր կլինեն, որ կնոջ կարիք կունենաս, լուսնակ գիշեր կլինի և ինչ-որ քաղաք գրավելու անհրաժեշտություն. դու կլինես տազնապի մեջ և տրամադիր կենակցելու:

ԳԵՅ.— Բոլոր կանայք իրար նման են: Եթե ցանկություն զգամ, զինվորներս տասնյակներով կնարեն ինձ համար:

ԿԱՏՐԻՆ (հանկարծակի).— Ես չեմ ուզում.

ԳԵՅ.— Դու չն՛ս ուզում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես կարող եմ լինել քսան կին, հարյուր, եթե կուզես. քեզ համար կդառնամ աշխարհի բոլոր կանայք: Ինձ վերցրո՛ւ, դի՛ր ձիուդ գավակին: Ես թեթև եմ: Քո ձին չի զգա իմ ծանրությունը: Ես ուզում եմ դառնալ քո պոռնկատունը: (Սեղմըվում է նրան):

ԳԵՅ.— Քեզ ի՞նչ է եղել: (Դադար: Նայում է նրան: Հանկարծակի): Հեռացի՛ր, ես ամաչում եմ քո փոխարեն:

ԿԱՏՐԻՆ (աղաչական).— Գե՛ց:

ԳԵՅ.— Անտանելի է, երբ դու ինձ նայում ես այդ աչքերով: Այդ ի՞նչ կատաղած պոռնիկն ես, որ ինձ սիրում ես այն ամենից հետո, ինչ քեզ արել եմ:



**ԿԱՏՐԻՆ (Ճշարով).**— Ես քեզ չեմ սիրում, երդվում եմ: Եթե նույնիսկ սիրեի, դու այդ երբեք չէիր իմանա: Եվ հետո քեզ ի՞նչ վնաս, որ սիրեմ, երբ չեմ էլ ասում այդ մասին:

**ԳԵՅ.**— Ինչի՞ս է պետք սիրված լինելը: Եթե դու ինձ սիրում ես, քունը կլինի ամբողջ հաճույքը: Հեռացի՛ր, պոռնի՛կ, ես չեմ ուզում, որ ինձանից օգտվեն:

**ԿԱՏՐԻՆ (Ճշարով).**— Գե՛ց, Գե՛ց, ինձ մի՛ վոնդիր: Աշխարհում ես ոչ ոք չունեմ:

**Գեցը փորձում է դուրս գցել նրան վրանից: Կատրինը կառչում է նրա ձեռքերից:**

**ԳԵՅ.**— Պիտի գնա՛ս, թե՞ չէ:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Մեղքը վիզդ, Գե՛ց, մեղքը վիզդ:

**Հերմանը դուրս է գալիս իր թաքստոցից և դանակը բարձրացրած՝ հարձակվում է:**

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Ա՛հ, զգուշացի՛ր:

**ԳԵՅ (չըջվում ու բռնում է Հերմանի դաստակը).**— Ֆրա՛նց:

**Ներս եմ մտնում զինվորները: Գեցը ծիծաղում է:**

Համեմայն դեպք, ինձ հաջողվեց մեկին հանել համբերությունից:

**ՀԵՐՄԱՆ (Կատրինին).** Ինչո՞ւն, մատնի՛չ:

**ԳԵՅ (Կատրինին).** Գու նրա մեղտակի՞ցն էիր: Այդ ինձ համար ետիբուտելի է, շատ ավելի նախընտրելի, քան քո սերը (**Շույտ է նրա կզակը**): Տարե՛ք նրան: Քիչ հետո կորոշեմ նրա նակատագիրը:

**Զինվորները դուրս են գալիս՝ Հերմանին տանելով: Գաղաք:**

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Նրան ի՞նչ ես անելու:

**ԳԵՅ.**— Ես չեմ կարողանում բարկանալ այն մարդկանց վրա, որոնք ուզում են ինձ սպանել: Նրանց շատ լավ եմ հասկանում: Ես նրան պարզապես բուրդոտով ծակել կտամ. այդ ինքն էլ շատ է նման խոշոր տակառի:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Ի՞նչ ինչ ես անելու:

**ԳԵՅ.**— Ծիշտ է, ես քեզ պետք է պատժեմ:

**ԿԱՏՐԻՆ.**— Ոչ ոք քեզ չի պարտադրում:

**ԳԵՅ.**— Ես պարտավոր եմ: (**Գաղաք**): Իմ զինվորներից շատերի թուքը բերանում չորանում է, երբ դու անցնում ես ճամբարի միջով: Ես քեզ նրանց եմ նվիրելու: Հետո, եթե ողջ մնաս,

քեզ համար կգտնենք միաշքանի ու սփփիլիտիկ մի զինվոր,  
և Ուորմսի քահանան քեզ կամուսնացնի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես քեզ չեմ հավատում:

ԳԵՑ.— Չե՞ս հավատում:

ԿԱՏՐԻՆ.— Չէ՛, դու այդպիսին չես... Դու այդ չե՛ս անի: Ես վըս-  
տահ եմ, վստահ եմ:

ԳԵՑ.— Չե՛մ անի: (**Ձայն է տալիս**): Ֆրա՛նց, Ֆրա՛նց:

**Ներս եմ մտնում Ֆրանցը և երկու զինվոր:**

Հարսնացուին տիրություն արա, Ֆրա՛նց:

ՖՐԱՆՑ.— Ի՛նչ հարսնացու:

ԳԵՑ.— Կատրինը: Նախ՝ ամենայն հանդիսավորությամբ դու նը-  
րան կամուսնացնես բոլորի հետ, հետո...

## ՏԵՍԱՐԱՆ Ե

### ՆՈՒՅՆՔ, ՆԱՍԻ

**Նաստին ներս է մտնում և խփում է նրա ականջին:**

ԳԵՑ.— Հե՛յ, դո՛ւ, բո՛հ, այդ ի՛նչ ես անում:

ՆԱՍԻ.— Խփում եմ ականջիդ:

ԳԵՑ.— Ես այդ զգացի: (**Բռնում է նրան**): Դու ո՞վ ես:

ՆԱՍԻ.— Նաստին՝ հացթուխը:

ԳԵՑ (**զինվորներին**).— Սա Նաստին՞ն է:

ԶԻՆՎՈՐՆԵՐ.— Այո՛, նա է:

ԳԵՑ.— Հաջող ավար է, Աստված վկա:

ՆԱՍԻ.— Ես քո ավարը չեմ, ինքս եմ հանձնվել:

ԳԵՑ.— Ինչպես կուգես. արդյունքը նույնն է: Այսօր Աստված իմ  
գլխին նվերներ է թափում: (**Նայում է նրան**): Ուրեմն սա է  
Նաստին՝ Գերմանիայի չքավորների խորխտ առաջնորդը: Դու  
այնպիսին ես, ինչպիսին ես պատկերացնում էի. տաղտկալի,  
ինչպես առաքինությունը:

ՆԱՍԻ.— Ես առաքինի չեմ. դա կվիճակվի մեր որդիներին, եթե  
մենք արյուն թափենք այնքան, ինչքան անհրաժեշտ է, որ-  
պեսզի նրանք ձեռք բերեն առաքինի լինելու իրավունքը:

ԳԵՑ.— Տեսնում եմ դու մարգարե ես:

ՆԱՍԻ.— Ինչպես բոլորը:

ԳԵՑ.— Իսկապե՞ս: Ուրեմն, ե՞ս էլ մարգարե եմ:

ՆԱՍՏԻ.— Ամեն մի խոսք բխում է Աստծո ներշնչանքից: Ամեն մի խոսք ամեն ինչի մասին:

ԳԵՅ.— Գրողը տանի, ես իմ խոսելուն պետք է հետևեմ:

ՆԱՍՏԻ.— Միևնույն է, քեզ չի հաջողվի չասել այն ամենը, ինչ պիտի ասեիր:

ԳԵՅ.— Լա՛վ: Դե՛, հիմա պատասխանի՛ր իմ հարցերին և աշխատիր չասել բոլոր ասելիքներդ, թե չէ մեր այս խոսակցությունը չի վերջանա: Ուրեմն, դո: Նաստին ես, մարգարե և հացթուխ:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛, ես եմ:

ԳԵՅ.— Ասում էին, թե դու Ուորնսոմ ես գտնվում:

ՆԱՍՏԻ.— Ես այնտեղից եկա:

ԳԵՅ.— Այս գիշե՛ր:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛:

ԳԵՅ.— Որ ինձ հետ խոսե՛ս:

ՆԱՍՏԻ.— Որ ուժեր հավաքեմ և հարվածեմ քո թիկունքին:

ԳԵՅ.— Սքանչելի մտահղացում: Ինչո՞ւ փոխեցիր քո մտադրությունը:

ՆԱՍՏԻ.— Ճանդարով անցնելիս իմացա, որ մի դավաճան հանձնել է քո դարը:

ԳԵՅ — Բե՛լ պատկերացնում եմ այդ ծանր ու կեղտոտ պահին:

ՆԱՍՏԻ — Ար՛, շատ էք ծանր ու կեղտոտ:

ԳԵՅ. — Է, նեա՞:

ՆԱՍՏԻ. — Ե՛ տոսձ Լի քարին, վրանի ետևը: Տեսա վրանը թեթև լուսավորվեց, և սովերներ շարժվեցին: Այդ պահին ես պատգամ ստացա ներս մտնել ու հետդ խոսել:

ԳԵՅ.— Քեզ ո՞վ տվեց սյդ պատգամը:

ՆԱՍՏԻ.— Ի՞նչ ես կարծում, ո՞վ կլինի:

ԳԵՅ — Հա՛, իսկապե՛ս, երջանի՛կ մարդ: Պատգամներ ես ստանում և գիտես քեզ ով է պատգամավորում: Ես ինքս էլ, պատկերացրո՛ւ, ստացել եմ Ուորմսը հրդեհելու պատգամը: Բայց չեմ կարողանում իմանալ, թե ով է ինձ պատգամավորում: (Գաղաթ): Այդ Աստվա՞ծ քեզ հրամայեց խսել իմ ականջին:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ:

ՆԱՍՏԻ.— Չգիտեմ: Թե՛րևս, պոկելու համար այն մոմը, որ խցանել է քո լսողությունը:

**ԳԵՅ.**— Քո գլուխը գնահատված է: Աստված քեզ այդ մասին զգուշացրե՛լ է:

**ՆԱՍԻՒ.**— Այդ մասին Աստված կարիք չուներ ինձ զգուշացնելու: Ես միշտ էլ իմացել եմ, թե ո՞րն է իմ վերջը:

**ԳԵՅ.**— Հա՛, ճիշտ է, դու մարգարե ես:

**ՆԱՍԻՒ.**— Դրա համար մարգարե լինելու կարիքը չկա: Ինձ և իմ նմաններին մեռնելու երկու ձև է տրված: Ովքեր խոնարհվում են, քաղցից են մեռնում: Ովքեր չեն խոնարհվում, բարձրանում են կախաղան: Տասներկու տարեկան հասակում դու արդեն գիտես՝ խոնարհվելո՞ւ ես, թե՞ ոչ:

**ԳԵՅ.**— Սքանչելի է: Ուրեմն, շո՛ւտ, ծնկի՛ եկ:

**ՆԱՍԻՒ.**— Ինչո՞ւ:

**ԳԵՅ.**— Պարզ է, ինձանից գթություն հայցելու համար: Աստված քեզ այդ պատգամը չի՞ տվել:

**Ջրանցը հագցնում է Գեցի սապոգները:**

**ՆԱՍԻՒ.**— Ո՛չ, դու գութ չունես: Աստված նույնպես չունի: Եվ ինչչո՞ւ գթություն հայցեմ, երբ ինքս, օրը որ գա, չեմ խղճա ոչ յոքի:

**ԳԵՅ (ոտքի կանգնելով).**— Էլ ինչի՞ ես եկել-խցկվել այստեղ:

**ՆԱՍԻՒ.**— Եկա քո աչքերը բացելու, եղբա՛յր իմ:

**ԳԵՅ.**— Ինչ հիանալի՞ գիշեր է. ամեն ինչ սասանվում է. ինքը՝ Աստված քայլում է երկրի վրա: Վրանս երկինք է, ուր թափվում են ընկնող աստղերը, և ամա աստղերից ամենապայծառը՝ Նաստին, հացթուխ ու մարգարե, որը եկել է աչքերս բացելու: Ո՞վ կհավատար, որ երկինքն ու երկիրը իրար կխառնըվեն քսանհինգ հազարանոց մի քաղաք փրկելու համար: Եվ իրոք, հացթո՞ւխ, քեզ ո՞վ կհավաստիացնի, թե Սասու-նան չէ, որ քեզ մոլորության մեջ է գցել:

**ՆԱՍԻՒ.**— Երբ արեգակն իր փայլը գցում է աչքերին, քեզ ո՞վ է հավաստիացնում, որ գիշերը չբացել է:

**ԳԵՅ.**— Բայց երբ գիշերը դու երագում ես արեգակի մասին, քեզ ո՞վ կհավաստիացնի, որ օրը ցերեկ է: Եվ ի՞նչ գիտես, թե ես Աստծուն չեմ տեսել, հը՞, և կանգնած է արեգակն ընդդեմ արեգակին: (**Գաղաթ**): Բոլորն իմ ձեռքումն են, բոլորը. և այս կինը, որն ուզում էր ինձ սպանել, և Արքեպիսկոպոսի պատվիրակը, և դու՛ խորխոտ չքավորների թագավոր: Աստծո աջը քանդեց մի դավադրություն ու մերկացրեց հանցավոր-

ներին. Դեռ ավելին, Աստծո նախարարներից մեկը, քարձոր-  
յալի կամքը կատարելով, բերեց-հանձնեց քաղաքի բանալին:  
ՆԱՍՏԻ (**այլակերպված, տիրական և կտրուկ**).— Աստծո նախա-  
րարներից մեկը, այդ ո՞վ է:

ԳԵՑ.— Քեզ համար միևնույնը չէ՞, թե ով է, քանի որ դու մեռ-  
նելու ես: Դե՛, ընդունի՛ր, որ Աստված ինձ հետ է:

ՆԱՍՏԻ.— Քե՞զ հետ: Ո՛չ, դու Աստծու ընտրյալը չես. լավագույն  
դեպքում դու նրա բռն ես:

ԳԵՑ.— Դու ինչի՞ց գիտես:

ՆԱՍՏԻ.— Աստծու ընտրյալները ոչնչացնում են կամ կառուցում,  
դու սրամազնում ես:

ԳԵՑ.— Ե՛ս:

ՆԱՍՏԻ.— Դու սերմանում ես անկարգություն, իսկ անկարգու-  
թյունը տիրող կարգի լավագույն ծառան է: Կոնրադին դավա-  
ճանելով՝ դու թուլացրիր ասպետական ամբողջ դասը: Եվ  
Ուորմսը ոչնչացնելով՝ թուլացնելու ես քաղքենիության դաս-  
աշէրտը: Ովքե՞ր են օգտվում. այս աշխարհի հզորները: Դու  
ծառայում ես այս աշխարհի հզորներին, Գե՛ց, և նրանց ես  
ծառայելու, ինչ էլ որ անես: Ամեն ոչնչացում խառնակչություն  
է, թուլացնում է թույլերին, հարստացնում հարուստներին և  
ստեղծում է հերքելի հերքություն:

ԳԵՑ — Ուրեմն, ես իմ սրածի նախաստ՛կն եմ անում: (**Հեզնա-  
կան**): Ըստծրախոսարար, Աստված թեզ ուղարկել է ինձ լու-  
սավարկու: Ի՞նչ ես ստաջարկում:

ՆԱՍՏԻ.— Մի նոր դաշինք:

ԳԵՑ.— Օ՛հ, այսինքն՝ մի նոր դավաճանություն: Ծատ սիրալիր է  
քո կողմից: Ինչ-ինչ, բայց ա՛յ դրան ես ընտելացել եմ: Գոնե  
հարազատ կմնամ իմ էությանը: Բայց ո՞ւմ հետ եմ դաշնակ-  
ցելու, եթե հրաժարվեմ ա՛հ հարուստ քաղքենիներից, ա՛հ աս-  
պետներից, ա՛հ իշխաններից: Ինձ համար պարզ չէ, թե ում  
հետ եմ դաշնակցելու:

ՆԱՍՏԻ.— Գրավի՛ր քաղաքը, կոտորի՛ր հարուստներին ու քա-  
հանաներին: Հանձնի՛ր քաղաքը չքավորներին, ոտքի՛ հա-  
նիր գյուղացիների մի բանակ ու վոնդի՛ր Արքեպիսկոպոսին:  
Վաղը ամբողջ երկիրը կշարժվի քո ետևից:

ԳԵՑ (**ապշած**).— Դու ուզում ես, որ ես միանամ չքավորների՞ն:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛, չքավորներին՝ գյուղի և քաղաքի ներքնախավին:

ԳԵՅ.— Տարօրինակ առաջարկ է:

ՆԱԱՍԻ.— Նրանք են քո բնական դաշնակիցները: Եթե, իրոք, դու ուզում ես ոչնչացնել, եթե դու ուզում ես սրբել երկրի երեսից պալատներն ու Սատանայի կանգնեցրած տաճարները, եթե ուզում ես ջարդել հեթանոսների պիղծ արձանները, այրել այն հազարավոր գրքերը, որոնք տարածում են սատանայական գիտելիքներ, եթե ուզում ես վերացնել ոսկին ու արծաթը,— ե՛կ մեզ մոտ: Մեզանից հեռու դու տեղում կդուրսես և չարիք կպատճառես միայն ինքդ քեզ: Մեզ հետ դու կլինես Աստծո արհավիրքը:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ եք անելու հարուստ քաղբևեցիներին:

ՆԱԱՍԻ.— Մենք նրանց ունեցվածքը վերցնելու ենք հագցնելու համար նրանց, ովքեր մերկ են և կերակրելու համար նրանց, ովքեր քաղցած են:

ԳԵՅ.— Իսկ քահանաների՞ն:

ՆԱԱՍԻ.— Նրանց ետ ենք ուղարկելու՝ Հոռմ:

ԳԵՅ.— Բա ազնվականների՞ն:

ՆԱԱՍԻ.— Կտրելու ենք նրանց գլուխները:

ԳԵՅ.— Արքեպիսկոպոսին վտարելուց հետո, ի՞նչ ենք անելու:

ՆԱԱՍԻ.— Կսկսվի Աստծո ոստանը կառուցելու ժամանակը:

ԳԵՅ.— Ի՞նչ հիմքերի վրա:

ՆԱԱՍԻ.— Բոլոր մարդիկ հավասար են և եղբայրներ: Բոլորը Աստծո մեջ են, և Աստված նրանց մեջ է: Սուրբ Հոգին խոսում է բոլորի քերանով: Բոլոր մարդիկ քահանա են ու մարգարե: Յուրաքանչյուրը կարող է մկրտել, ամուսնացնել, օրհնել ու թողություն տալ մեղքերին: Յուրաքանչյուրը երկրի վրա ապրում է բացահայտ՝ բոլորի աչքի առաջ և մենավոր իր հոգում՝ Աստծո աչքի առաջ:

ԳԵՅ.— Չէի ասի, թե ձեր ուստանում մարդ ամեն օր ծիծաղելու է:

ՆԱԱՍԻ.— Մի՞թե կարելի է ծիծաղել նրանց վրա, ում սիրում ես: Սերն է դառնալու համընդհանուր օրենքը:

ԳԵՅ.— Այդ ամենի մեջ ես ի՞նչ եմ լինելու:

ՆԱԱՍԻ.— Բոլորին հավասար:

ԳԵՅ.— Իսկ եթե ինձ հաճելի չէ լինել ձեզ հավասար:

ՆԱԱՍԻ.— Բոլոր մարդկանց հավասար կամ՝ բոլոր իշխաններից ծառա, ընտրի՛ր:

ԳԵՅ.— Քո առաջարկն ազնիվ է, հացթո՛ւխ, միայն թե գիտես

ի՞նչ.. չբուխրեմքս ինձ անչափ ձանձրացնում եմ: Նրանք սրգանապանք եմ ան, ինչո՞ր ինձ դուր է գալիս:

ՆԱՍՏԻ.— Քեզ ի՞նչն է դուր գալիս:

ԳԵՅ.— Այն ամենը, ինչ ուզում եք ոչնչացնել՝ արձանները, շքեղությունը, պատերազմը:

ՆԱՍՏԻ.— Լուսինը քոնը չէ, խարված միամիտ, դու կոչում ես, որպեսզի այն վաչելեն ազնվականները:

ԳԵՅ (խորը և անկեղծ համոզմունքով).— Բայց ես սիրում եմ ազնվականներին:

ՆԱՍՏԻ — Դո՛ւ, դու նրանց սպանում ես:

ԳԵՅ — Պա՛հ, ես նրանց քիչ-միչ, երբեմն-երբեմն սպանում եմ, օրովհետև նրանց կանաչք բեղմնավոր եմ և տասն եմ ծնում իմ մեկ սպանածի դիմաց: Բայց ես չեմ ուզում, որ դուք նրանց բոլորին կախեք: Ձեզ ինչո՞ւ օգնեմ, որ հանգցնեք արեգակն ու բոլոր երկնային շահերը: Ինչի՞ս է պետք բևեռային գիշերը:

ՆԱՍՏԻ.— Ուրեմն կշարունակես մնալ մի անօգուտ աղմկարար:

ԴԵՅ.— Անօգուտ, այո՛, մարդկանց համար՝ անօգուտ: Բայց մարդիկ ինձ ի՞նչ: Աստված ինձ լսում է, և ես նրա ականջներն եմ գրգռում. դա ինձ բավական է, որովհետև նա է իմ միակ արժանի հակառակորդը: Կա Աստված, ես և ուրվականները: Ես այս գիշեր Աստծուն եմ խաչելու՝ սպանելով քեզ և քան հազար մարդու. և քանի որ նրա տանջանքն անսահման է, նրան տանջողը ևս դառնում է անսահման: Այս քաղաքը հրդեհի ճարակ պիտի դառնա: Աստված այդ գիտի: Այս պահին նա վախենում է. ես այդ զգում եմ: Ես զգում եմ նրա հայացքն իմ ձեռքերին, զգում եմ նրա շունչն իմ մազերին: Արտապնում եմ նրա հրեշտակները: Նա ինքն իրեն ասում է. «Գուցե Գեցը չհանդգնի»,— ճիշտ ու ճիշտ մահկանացու մարդու նման: Արտապնեց՛ք, արտապնեց՛ք, հրեշտակներ՛ք. ես հանդգնելու եմ: Քիչ հետո ես ոտնահարելու եմ նրա վախն ու գայրույթը: Քաղաքը հրդեհի ճարակ է դառնալու: Տիրոջ հոգին հաչելարահ է: Կրակը պիտի արտացոլվի այնտեղ՝ միլիոնավոր հաչելիների մեջ: Այնժամ, ես պիտի խորապես զգամ, որ ես ճիվաղ եմ, համարյա գտադյուն: (Ֆրանցիկ): Իմ սուսերը:

ՆԱՍՏԻ (այլափոխված ձայնով).— Խնայի՛ր չքավորներին: Արքե-

պիսկոպոսը հարուստ է. զվարճացի՛ր նրան սնանկացնելով:  
Բայց չքավորները, Գե՛ց, ի՛նչ բավականություն նրանց տան-  
ջելուց:

ԳԵՅ.— Օ՛հ, ո՛չ, դա բավականություն չէ:

ՆԱՍՏԻ.— Ուրե՛մն...

ԳԵՅ.— Ես նույնպես պատգամ եմ ստացել:

ՆԱՍՏԻ.— Քեզ աղաչում եմ ծնկաչոք:

ԳԵՅ.— Կարծում էի, թե քեզ արգելված է աղաչելը:

ՆԱՍՏԻ.— Ոչինչ արգելված չէ, երբ խնդիրը վերաբերում է մարդ-  
կանց փրկությանը:

ԳԵՅ.— Ինձ թվում է, մարգարե՛, որ Աստված քեզ ծուղակն է գը-  
ցել:

**Նաստին սեղմում է ուսերը:**

Գիտե՛ս քեզ ինչ է վիճակված:

ՆԱՍՏԻ.— Լլկանք և կախաղան, այո՛: Քեզ ասացի, որ ես միշտ  
էլ այդ իմացել եմ:

ԳԵՅ.— Լլկանք և կախաղա՛ն... լլկանք և կախաղա՛ն... ինչքա՛ն  
միօրինակ է: Չարիքը ձանձրալի է, երբ նրան ընտելանում ես:  
Հանճարի շունչ է պետք նորը ստեղծելու համար: Ներշնչումս  
այս գիշեր բոլորովին չքացել է:

ԿԱՏՐԻՆ.— Նրան մի խոստովանահայր է պետք:

ԳԵՅ.— Մի...

ԿԱՏՐԻՆ.— Չէ՛ որ դու թույլ չես տա, որ նա մեռնի առանց մեղ-  
քերի թողության:

ԳԵՅ.— Նաստի՛, ահա և հանճարի շունչը: Իհարկե, քաջագո՛ւն,  
խոստովանահայր դու անսխալման կունենաս: Իմ քրիստոնեա-  
կան պարտքն է: Եվ հետո՛ ես քեզ համար անակնկալ եմ  
պատրաստել: (**Ֆրանցիհն**): Գնա՛ կանչիր այն քահանային...  
(**Նաստիին**): Ահա մի արարք, ինչպիսիք ես միշտ սիրել եմ՝  
երկդիմությունը... լա՛վ է... վա՛տ է... բանականությունը մոլոր-  
վում է:

ՆԱՍՏԻ.— Ես թույլ չեմ տա, որ Հոռմի թափթփուքն ինձ արատա-  
վորի:

ԳԵՅ.— Քեզ լլկանքի պիտի ենթարկեն այնքան ժամանակ, մինչև  
դու համաձայնվես խոստովանանքի արարողությանը: Այդ ար-  
վում է քո օգուտի համար:

**Ներս է մտնում Հայերիկը:**



## ՆՈՒՅՆՔ, ՀԱՅՆՐԻՍ

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Դու ինձ պատճառել ես չարիքի այն առավելագույնը, որ կարող էիր: Թող ինձ հանգիստ:

ԳԵՑ (**Ֆրանցիկ**).— Ի՞նչ էր անում:

ՖՐԱՆՑ.— Խաղարի մեջ նստած՝ գլուխն էր օրորում:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Ի՞նչ ես ուզում ինձանից:

ԳԵՑ. Որ դու արհեստդ բանեցնես: Այս կնոջը հարկավոր է անօրհասակն ամուսնացնել: Ինչ վերաբերում է սրան, խոստովանեցրու և տուր նրան մեղքերի թողութայուն:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Սրա՞ն... (**Տեսնում է Նաստիին**): Ա՛հ...

ԳԵՑ (**ձեռացնելով, թե զարմացած է**).— Դուք իրար ճանաչո՞ւմ եք: ՆԱՍՏԻ. Որեմն սա՞ է Աստծո նախարարը, որ քեզ տվել է այդ բանալին:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

ԳԵՑ. Քանիսնա՛, չե՞ս ամաչում, ստում ես:

ՀԱՅՆՐԻՍ. Նաստի՛:

**Նաստին նույնիսկ չի նայում նրա երեսին:**

Մի կարող թույլ սույ, որ կոտորեն բանումաներին:

**Նաստին չի պատասխանում: Հայերիսը մոտենում է նրան:**

Ինտ, ես կարող էի թույլ սույ, որ նրանց կոտորեն: (**Պաղար: Երջվում, մոտենում է Գեցին**): Այդ ինչո՞ւ է անհրաժեշտ, որ ես դառնամ նրա խոստովանահայրը:

ԳԵՑ.— Նրան կախելու ենք:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Դե՛, շո՛ւտ, ուրեմն, շո՛ւտ: Ծուտ կախեցեք նրան: Իսկ խոստովանահայր՝ գտեք մեկ ուրիշին:

ԳԵՑ.— Դու ես լինելու կամ ուրիշ ոչ ոք:

ՀԱՅՆՐԻՍ.— Ուրեմն, ոչ ոք: (**Ուզում է դուրս գալ**):

ԳԵՑ.— Հե՛յ, հե՛յ:

**Հայերիսը կանգ է առնում:**

Դու թույլ ես տալիս, որ նա մեռնի առանց մեղքերի թողությա՞ն:

ՀԱՅՆՐԻՍ (**դանդաղ վերադառնում է**).— Չէ՛ խեղկատա՛կ, չէ՛, դու իրավացի ես: Ես այդ չեմ կարող: (**Նաստիին**): Ծնրաղըրի՛ր: (**Պաղար**): Չե՛ս ուզում: Իմ հանցանքը, եղբա՛յր իմ,

Եկեղեցու վրա չի տարածվում: Եվ Եկեղեցու անունից է, որ ես թողություն պիտի տամ քո մեղքերին: Կուզե՞ս բոլորի առջև հանցանքս խոստովանեմ: (**Բողոքին**): Քինոտությունն ու նեղությունը ինձ դրդեցին, և ես հանձնեցի իմ հարազատ քաղաքը՝ բնակիչներին դատապարտելով կոտորածի: Ես արժանի եմ համընդհանուր քամահրանքի: Թքի՛ր իմ երեսին, և էլ չխոսենք այդ մասին:

**Նաստին տեղից չի շարժվում:**

Դո՛ւ թքիր, զինվո՛ր:

**ՖՐԱՆՑ (զվարթացած Գեցին).**— Թքե՛մ:

**ԳԵՑ (բարեհամբույր).**— Թքի՛ր, տղա՛ս, զվարճացի՛ր:

**Ֆրանցը թքում է:**

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ահա և կատարվեց: Հայերիխը մահացավ ամոթից: Մնաց քահանան: Մի պատահական քահանա. նրա առջև է, որ դու պիտի ծնրադրես: (**Մի պահ սպասելուց հետո, հանկարծակի խփում է նրան**): Մարդասպա՛ն: Ես, երևի, խելագարվել եմ, որ քո առջև ստորանում եմ, երբ այս ամեն ինչում դու ես մեղավորը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ես՛ մեղավո՛ր:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Այո՛, այո՛, քո մեղքն է: Դու ուզեցիր խաղալ մարգարեի դերը, և ահա պարտված ես, գերի, կախաղանի մասցու: Եվ պիտի մեռնեն բոլոր նրանք, ովքեր քեզ վստահեցին: Բոլորը, բոլորը, հա՛, հա՛: Հավակնություն ունեիր, թե դու գիտես, ինչպես պետք է սիրել չքավորներին, իսկ ես, իբր, չգիտեմ: Է՛հ, հիմա տեսնո՞ւմ ես՝ ինձանից ավելի դու նրանց չարիք պատճառեցիր:

**ՆԱՍՏԻ.**— Քեզանից ավելի՞, կեղտո՛տ սրիկա:

**Հարձակվում է Հայերիխի վրա: Նրանց բաժանում են:**

Ո՞վ դավաճանեց, ե՞ս, թե՞ դու:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ե՛ս, ե՛ս, ե՛ս: Բայց ես երբևք չէի դավաճանի, եթե դու չսպանեիր Եպիսկոպոսին:

**ՆԱՍՏԻ.**— Աստված ինձ հրամայեց խփել նրան, որովհետև նա սույի էր մատնում չքավորներին:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Աստվա՞՞ծ, իսկապե՞ս: Ա՛յ քեզ պարզ ու հասարակ պատասխան: Ուրեմն. Աստված ինձ հրամայեց դավաճանել չքավորներին, որովհետև նրանք ուզում էին կոտորել վանականներին:

ՆԱՍԻԻ.— Աստված չի կարող հրամայել, որ մեկը դավաճանի չքաղորներին: Ինքը նրանց հետ է:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Եթե ինքը նրանց հետ է, ապա ինչո՞ւ միշտ էլ ձայնովում են նրանց խոտովությունները: Եվ ինչի՞ց է, որ այսօր նա թույլ տվեց, որ քո ապստամբությունը խեղդվի հուսահատության մեջ: Դե՛, պատասխանի՛ր, պատասխանի՛ր, պատասխանի՛ր վերջապես: Չե՞ս կարող:

ԳԵՅ.— Ահա, ահա գերագույն պահը: Ահա տազնապն ու արնախառն քրտինքը: Այդպես է, որ կա. բարի է տազնապը: Ինչքա՞ն մեղմ է քո դեմքը: Ես նայում եմ դեմքիդ և զգում եմ, որ քսան հազար մարդ մեռնելու է: Ես քեզ սիրում եմ: (Համբուրում է նրա շրթունքները): Լսի՛ր, եղբա՛յր իմ, խաղը չի ավարտված: Ես որոշել եմ Ուորմսը գրավել, բայց եթե Աստված քեզ հետ է, ինչ-որ բան կարող է պատահել, որ ինձ կասեցնի:

ՆԱՍԻԻ (խուլ ձայնով և համոզվածությամբ).— Մի բան պիտի պատահի:

ՀԱՅՆՐԻԽ (ճշգրտով).— Ոչի՛նչ: Բացարձակապես ոչի՛նչ: Ոչի՛նչ չի պատահելու: Չե՞ որ դա անշափ անարդարացի պիտի լիներ: Եթե Աստված հրաշք էր անելու, ապա ինչո՞ւ այն պիտի արած չլիներ, նախքան իմ դավաճանությունը: Ինչո՞ւ նա ինձ կորստյան մատնեց, երբ նա քեզ սիրում է:

Ներս է մտնում մի սպա: Բոլորը ցնցվում են:

ՍՊԱ.— Ամեն ինչ պատրաստ է: Զինվորները շարքի են կանգնած ձորի բերանին, սայլակառքերի ետևը:

ԳԵՅ.— Արդե՞ն: (Գաղար): Գնա՛, հայտնի՛ր կապիտան Ուրիխին, որ ես գալիս եմ:

Սպան դուրս է գալիս: Գեցն իրեն զգում է մի աթոռի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ահա քո հրաշքը, սիրելի՛ս:

Գեցը ձեռքը սահեցնում է դեմքի վրայով:

Գնա՛ թայանիք և կոտորիր: Բարի՛ գիշեր:

ԳԵՅ (սկզբում հոգնածությամբ, որն աստիճանաբար փոխվելու է շինճու ոգևորության).— Հրաժեշտի պահն է: Երբ վերադառնամ, պիտի լինեմ ոտից գլուխ արնաթաթախ, ու վրանս թափուր է լինելու: Ափսոս, ես ձեզ արդեն ընտելացել էի: (Նստտիին և Հայնրիխին): Գիշերը դուք կանցկացնեք միասին, ինչպես մի զույգ սիրահարներ: (Հայնրիխին): Տես, չմոռա-

նաս, ձեռքը ձեռքումդ պահիր մեղմ ու քնքուշ, երբ նրան լուկեմ շիկացած աքցաններով: (**Ֆրանցիմ, մատնացույց անելով Նաստիին**): Եթե համաձայնվի խոստովանանքի արարողությանը, լլկանքն անմիջապես կդադարեցնեք: Երբ արդեն ապաշխարած լինի, կախեցե՛ք նրան: (**Կարծես նոր հիշում է Կատրինի գոյությունը**): Ա՛հ, հարսնացուն, Ֆրա՛նց, կզնաս, կգունես ձիապաններին և տիկնոջը կներկայացնես նրանց: Սպանելուց բացի, թող հետը վարվեն, ինչպես ուզում են:

**ԿԱՏՐԻՆ (հանկարծ նետվում է ծնկի)**.— Գթություն: Գե՛ց: Այդ պետք չէ: Ոչ այդ նողկանքը: Գթություն:

**ԳԵՑ (զարմացած ընկրկում է)**.— Քիչ առաջ այնպե՛ս ամբարտավան էիր... չէիր հավատում:

**Կատրինը գրկում է նրա ծնկները:**

Ֆրա՛նց, ինձ արյտո՛ր նրանից:

**Ֆրանցը նրան վերցնում, շարտում է անկողնու վրա:**

Ահա, այդպես, այդպես: Որևէ բան չմոռացա՞... Ո՛չ: Կարծեմ՝ այսբանն էր ընդամենը: (**Դադար**): Հրաշքը չկա ու չկա: Սկըտում եմ հավատալ, որ Աստված ձեռքերս լրիվ արձակել է: Ծնորհակալ եմ, Աստված իմ, շատ շնորհակալ եմ: Ծնորհակալություն բռնաբարված կանանց համար, շնորհակալություն ցցի բարձրացված երեխաների համար: Ծնորհակալություն զըլխատված տղամարդկանց համար: (**Դադար**): Եթե խոսել ուզենայի, ինչե՛ր կասեի, հայդե՛, կեղտո՛տ նենգամիտ: Լսի՛ր, Նաստի՛, ես քեզ ճիշտը կասեմ՝ ես Աստծո կամակատարն եմ: Տեսնում ես, չէ՞, այս գիշեր նույնպես: Էհ, ի՞նչ անեմ, որ նա ինձ դրդեց գործելու իր հրեշտակների օգնությամբ:

**ՀԱՏՆՐԻՆ**.— Իր հրեշտակների օգնությամբ:

**ԳԵՑ**.— Հենց դուք՝ բոլորդ: Կատրինն, անկասկած, հրեշտակ է: Դու՛՛ նույնպես: Դրամատերը՛ նույնպես: (**Շրջվելով Նաստիի կողմը**): Իսկ այս բանալի՞ն: Ես այն խնդրե՛լ եմ նրանից: Մտքովս անգամ չէր անցնում դրա գոյությունը: Բայց հարկ եղավ, որ նա հանձնարարի իր քահանաներից մեկին, որ վերջինս իմ ձեռքում դնի այս բանալին: Դու, բնականաբար, գիտես, թե նա ինչ է ուզում, որ ես փրկեմ նրա քահանա-վանականներին ու կույսերին: Ուստի զգուշորեն նա ինձ ենթարկում է գայթակղության, առիթներ է ստեղծում՝ ձևանալով, թե ինքը անշահախնդիր է: Եթե ծուղակն ընկնեմ, նա իրավունք ու-

նի իմ վրա բարդկու պատասխանատվությունը: Վերջ ի վերջո, չէ՞ որ ես կարող էի ձորք նետել այս բանալին:

ՆԱՍՏԻ.— Այո՛, իհարկե, դու կարող էիր: Դու դեռ կարող ես:

ԳԵՅ.— Այդպես չի լինի, հրեշտակ իմ, դու գիտես, դու գիտես, որ ես չեմ կարող:

ՆԱՍՏԻ.— Ինչո՞ւ չէ:

ԳԵՅ.— Որովհետև ես ես եմ, ուրիշը լինել չեմ կարող: Ի՞նչ կա որ... ես մի լավ լոգանք կընդունեմ արյան բաղնիքում՝ իրեն ծառայություն մատուցելու համար: Բայց երբ ավարտված լինի, նա քիթն անգամ պիտի ծածկի և պիտի գոգոռու, որ չէ, ինքը այդ չի կամեցել: Տե՛ր, դու այդ չես կամենում, ճի՞շտ է: Ուրեմն, դեռ ժամանակ ունես, որ ինձ կասեցնես: Ես չեմ պահանջում, որ երկինքը փլվի իմ գլխին. մի հատ թքես՝ բավական է: Ո՞տս դնեմ վրան, սահեմ, սայթաքեմ, մի տեղս ջարդվի, և այսօրը ավարտված կլինի: Ո՞չ, լա՛վ, լա՛վ, ես չեմ պնդում: Տեսնո՞ւմ ես, ահա, նայի՛ր այս բանալուն. լավ բան է, չէ՞, բանալին. օգտակար է: Եվ ահա ձեռքեր. ինչ հիանալի՛ կերտվածք է: Աստծուն պետք է փառավորենք, որ մեզ ձեռքեր է տվել: Ուրեմն մի բանալի մի ձեռքի մեջ՝ դա ի՞նչ վատ բան է, որ... Աստծուն փառավորենք բոլոր ձեռքերի համար, որոնք բանալի են բռնել այս պահին, աշխարհի բոլոր ծայրերում: Բայց թե ձեռքս բանալիով ինչ կանի՝ Տերը հրաժարվում է ամեն պատասխանատվությունից: Դա նրան չի վերաբերում, խեղճ Աստված: Այո՛, Տե՛ր, դուք մարմնացյալ անմեղություն եք. դուք, որ լիության չափանիշ եք, ինչպե՛ս կարող եք հասկանալ ու գիտակցել Զգոյությունը: Ձեր նայվածքը լույս է և ամեն ինչ փոխարկում է լույսի. այդ ինչպե՛ս եք ճանաչելու իմ սրտի աղջամուղջը: Եվ ձեր անսահման իմացությունը ինչպե՛ս կկարողանա մտքերի խորքը թափանցել՝ ցաքուցրիվ չանելով դրանց ընթացքը: Ատելություն ու թուլություն, բռնություն, մահ, նողկանք. մարդն ինքն է միայն այդ ամենի սկունքը: Այդ միայն իմ տիրակալությունն է, և ես մե՛նակ եմ այդտեղ: Ինչ էլ պատահի իմ ներսում, ես եմ միակ պատասխանատուն: Դե՛, լա՛վ, լա՛վ, ես ամեն ինչն ինձ վրա եմ վերցնում ու ոչինչ էլ չեմ ասելու վերջին դատաստանի օրը՝ ը՛մ, բերանս կփակեմ: Ես շատ եմ հպարտ: Սուսուփուս թույլ կտամ, որ ինձ դատապարտեք: Բայց մի

քիչ, մի քչիկ էլ անհարմար չե՞ք զգա, որ հավերժական անեծքի եք դատապարտում ձեր կամակատարին: Գնում եմ, գնում եմ. զինվորներն ինձ սպասում են: Հրաշալի բանալին ինձ քշում է այնտեղ, տեղնում է հասնել իր ծննդավայր կողպեքին: (**Դուրս գալու պահին Գեըը շրջվում է**): Ծանաչո՞ւմ եք մեկ ուրիշին, որ ինձ նման լինի: Ես այն մարդն եմ, որն Ամենաբարձրյալին նեղն է գցում: Ի դեմս ինձ, Աստված գարշում է ինքն իրենից: Կա քսան հազար ազնվական, երեսուն արքեպիսկոպոս, տասնհինգ թագավոր: Այս աշխարհի վրա մարդիկ միաժամանակ տեսել են երեք կայսր, մի Հոռոմի Պապ, մի հակապապ, բայց հիշատակեցի՞ք, տեսնեմ, մի ուրիշ Գեց: Երբեմն Դժոխքը պատկերացնում եմ որպես մի անապատ, որը միայն ինձ է սպասում: Մնա՞ք բարով:

**Ուզում է դուրս գալ: Հայնրիխը պողոթնում է ծիծաղից:**

Ի՞նչ կա:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Դժոխքը մրջնանոց է, ապո՛ւշ:

**Գեըը կանգ է առնում և նայում է նրան: Հայնրիխը դիմում է մյուսներին:**

Ահա ամենատարօրինակ պատրանքը. մարդուն թվում է, թե ինքն է միակ չարագործը: Ամեն գիշեր գերմանական հողը լուսավորվում է կենդանի ջահերով: Այս գիշեր, ինչպես ամեն գիշեր, տասնյակ քաղաքներ են հրդեհվում, և զորավարները թալանում են ստանց այսքան երկար-բարակ շաղակրատելու: Աշխատանքային օրերին սպանում են, իսկ կիրակի օրը խոնարհաբար ծնրադրում են հանուն խոստովանանքի: Բայց այս մեկը իրեն անձամբ Սատանայի տեղն է դրել, որովհետև կատարում է իր զինվորական պարտքը: (**Գեցին**): Եթե դու Սատանան ես, խեղկատա՛կ, ապա ե՛ս ով եմ, ես, որ հավանում էի սիրել թշվառներին և նրանց կյանքը դրիքո ոճրագործ ձեռքերի մեջ:

**Այս ամբողջ ռեպիկի ընթացքում Գեըը կլանված նայում է նրան: Վերջում ինքն իրեն ցնցում է:**

**ԳԵՑ.**— Դու ի՞նչ ես պահանջում. նզովքի արժանանալու իրավո՞ւնքը: Քեզ այդ իրավունքը տալիս եմ: Դժոխքը բավականաչափ մեծ է, որ ես քեզ այնտեղ չհանդիպեմ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Իսկ մյուսներին՞:

**ԳԵՑ.**— Ի՞նչ մյուսներ:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Բոլոր մյուսներին: Բոլորին չէ, որ տրվում է սպասելու հնարավորությունը, բայց չէ՞ որ բոլորն էլ այրվում են այդ ցանկությունից:

ԳԵՅ.— Իմը ուրիշ է: Նրանք Չարիք են գործում հանուն պազոտության կամ շահից դրդված: Ես Չարիքը գործում եմ հանուն Չարիքի:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Ի՞նչ կարևոր են պատճառները, երբ սահմանված է, որ մարդը միայն Չարիք կարող է գործել:

ԳԵՅ.— Սահմանված է:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Այո՛, խեղկատա՛կ, սահմանված է:

ԳԵՅ.— Այդ ո՞վ է սահմանել:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Ինքը՛ Աստված: Աստված կամեցել է, որ Բարությունը երկրի վրա լինի անկարելի:

ԳԵՅ.— Անկարելի՞:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Բոլորովին անկարելի. Սերը՛ անկարելի, Արդարությունը՛ անկարելի: Դե՛, փորձի՛ր սիրել քո մերձավորին և կտեսնես, թե ինչ կատացվի:

ԳԵՅ.— Եվ ինչո՞ւ չէի սիրի, որ... եթե այդ լիներ իմ քմահաճույքը:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Որովհետև բավական է, որ միայն մեկ մարդ ասի մեկ ուրիշին, որ ասելությունը, մեկից մյուսին անցնելով, նրվածի ողջ մարդկությունը:

ԳԵՅ (**իր միտքը շարունակելով**).— Բայց չէ՞ որ այս մարդը սիրում էր չքավորներին:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Նրանց նա ստում էր հմտորեն, գրգռում էր նրանց ամենաստոր կրքերը և նրանց դրդեց սպանել մի ծերունու: (**Գաղաթ**): Ես ի՞նչ կարող էի անել, հը՞, ի՞նչ կարող էի անել: Ես անտեղ էի, և ոճիրը գողի նման վրաս նետվեց: Այն ժամանակ այդ ո՞ր էր կորել Բարությունը, քի՛ն: Որտե՞ղ էր նա: Որտե՞ղ էր նվազագույն չարիքը: (**Գաղաթ**): Ինքդ քեզ դեստոնես ես գցում վասն ոչնչի, դու՛ պարծենկոտդ ամենայն մոլորությունների: Եթե ուզում ես արժանանալ Դժոխքին, բավական է, որ դու հանգիստ պսակես քո անկողնում: Աշխարհն անարդար է. դու մեղսակից ես, եթե այն ընդունում ես, դու դահիճ ես, եթե այն փոփոխում ես: (**Միծաղում է**): Հա՛, երկրի գարշահոտությունը հասնում է աստղերին:

ԳԵՅ.— Ուրեմն, բոլորս էլ նզովյա՛լ ենք:

ՀԱՅՆՐԻՒՄ.— Օ՛, ո՛չ: Ոչ բոլորս: (**Գաղաթ**): Ես հավատացյալ եմ,

Աստված իմ, ես հապատացայ եմ: Չեմ ընկնի հուսահատության մեղքի մեջ: Մինչև ուղևորուծս ես ապակահաված եմ, բայց գիտեմ՝ ինձ կփրկես, եթե դու այդ որոշել ես: **(Գեղիճ):** Մենք բոլորս հապասարապես մեղավոր ենք, քի՛ճ, բոլորս հապասարապես արժանի ենք Դժոխքին, բայց Աստված ներում է, երբ տրամադրություն ունի ներելու:

**ԳԵՑ.**— Բայց նա չի կարող ինձ ներել անկախ իմ կամքից:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Թշվառակա՛ն ծղոտ, դու ինչպե՛ս կարող ես մարտընչել նրա ողորմածության դեմ: Նրան ինչպե՛ս կհանես անասման համբերությունից: Եթե ուզի, նա երկու մատով քեզ կվերցնի, կբարձրացնի իր Դրախտը: Նա ճկույթի մի հարվածով կցնդեցնի քո հոռի դիտավորությունները, ուժով կբացի քո այդ երախը, մեջը լիքը կիցկի իր բարեգթությունը, և դու կզգաս, որ անկախ քո կամքից դարձել ես բարի: **Գնա՛, գնա՛ Ոտրմսը հրդեհի՛ր, գնա՛ թալանիր ու մորթի՛ր.** իզուր կորցնում ես ջանք ու ժամանակ: Օրերից մի օր դու քեզ կգտնես **Քաղաքանում**, ինչպես բոլորը:

**ԳԵՑ.**— Ուրեմն բոլոր մարդիկ Չարի՞ք են գործում:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Բոլորը:

**ԳԵՑ.**— Ու ոչ ոք երբևէ Բարություն չի՞ գործել:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ոչ ոք:

**ԳԵՑ.**— Սքանչելի է: **(Վերադառնում է վրանի մեջտեղը):** Քեզ հետ գրազ եմ գալիս, որ ես այն գործելու եմ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ի՞նչ ես գործելու:

**ԳԵՑ.**— Բարություն: Գրազ գալի՛ս ես:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (ուսերը սեղմելով).**— Չէ՛, քի՛ճ, ես ոչնչի վրա գրազ չեմ գալիս:

**ԳԵՑ.**— Իզուր: Դու ինձ հայտնում ես, որ Բարությունն անկարելի է, և ես գրազ եմ գալիս, որ գործելու եմ Բարություն: Թերևս դա միայնակ լինելու լավագույն ձևն է: Ես չարագործ էի. ինքս ինձ փոփոխում եմ. բաճկոնս շոտ եմ տալիս և գրազ եմ գալիս, որ սուրբ կդառնամ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ո՛վ կվճռի, թե դա քեզ հաջողվել է:

**ԳԵՑ.**— Դու ինքդ, մի տարի և մի օր հետո: Քեզ մնում է միայն գրազն ընդունել:



ՀԱՆՏՈՒԹՅՈՒՆ.— Եթէ գրագ կս գալիս, հենց նախօրոք կորցնում ես, ապո՛ւշ: Դու Բարությունը գործելու ես գրագը շահելու հաւանար:

ԳԵՅ.— Միշտ է: Որ այդպես է, եկի՛ր զառ գցենք: Եթէ ես շահեմ, Չարիքն է հաղթանակում... Եթէ կորցնեմ... ա՛հ, եթէ կորցընեմ, չեմ էլ կասկածում, թէ ինչ եմ անելու: Դե՛, ո՛վ է խաղում: Նաւտի՞:

ՆԱՍՏԻ.— Չէ:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ չէ:

ՆԱՍՏԻ.— Վատ է:

ԳԵՅ.— Իհարկե՛, դա վատ է: Իսկ ի՞նչ էիր կարծում: Լսի՛ր, հացթո՛ւլս, ես դեռ չար եմ:

ՆԱՍՏԻ.— Եթէ ուզում ես Բարությունն գործել, որոշի՛ր և այն գործի՛ր պարզ ու հասարակ:

ԳԵՅ.— Ես ուզում եմ Տիրոջը դեմ տալ պատի՛ն: Այս անգամ այո՛ւն է կամ ոչ՛ը: Եթէ ըստ նրա կամոք ես շահելու եմ, ուրեմն քաղաքը պիտի հրդեհվի, և նա՛ կլիճի հիմնավորապես պատասխանատու: Դե՛, խաղա՛: Եթէ Աստված քեզ հետ է, դու չպետք է վախենաս: Չե՛ս համարձակվում, վախկո՛տ: Դու նախընտրում ես, որ քեզ կախեն: Ո՛վ կհամարձակվի:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես:

ԳԵՅ.— Դո՛ւ, Կատրի՛ն: **(Նայում է նրան):** Ինչո՞ւ չէ: **(Չառերը տալիս է նրան):** Գցիր:

ԿԱՏՐԻՆ **(զգում է զառերը)**.— Երկու և մեկ: **(Ցնցվում է):** Քեզ դժվար կլիճի կորցնելը:

ԳԵՅ.— Ձեզ ո՛վ է ասում, որ ես ցանկանում եմ կորցնել: **(Չառերը դնում է բաժակի մեջ):** Տե՛ր, ես քեզ դեմ եմ տվել պատի՛ն: Եկել է քո ժամանակը որոշում ընդունելու: **(Չառերը զգում է):**

ԿԱՏՐԻՆ.— Մեկ և մեկ... դու կորցրիր:

ԳԵՅ.— Ուրեմն ես կհնազանդվեմ Աստծո կամքին: Մնա՛ս բարով, Կատրի՛ն:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ինձ գրկիր:

**Գեղը գրկում է նրան:**

Գնա՛ս քարով, Գե՛ց:

**ԳԵՑ.**— Վերցրու այս քսակը և ուր ուզում ես գնա: (**Ֆրանցին**)  
Ֆրա՛նց, գնա՛ կապիտան Ուլրիխին ասա, որ զինվորները  
քնեն, հանգստանան: Դու՛ Նաստի՛, վերադարձիր քաղաք.  
դեռ ժամանակ ունես խոսվությունը կասեցնելու: Եթե արշա-  
լույսին դուք դարպասները բացեք, եթե քահանաները ողջ-  
ատողջ դուրս գան քաղաքից և մոտս ապաստանեն, ապա  
կեսօրին ես պաշարումը կվերացնեմ: Համաձա՛յն ես:

**ՆԱՍՏԻ.**— Համաձայն եմ:

**ԳԵՑ.**— Դու նորից գտա՛ր քո հավատը, մարգարե՛:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ես այն երբեք չէի կորցրել:

**ԳԵՑ.**— Բախտավո՛ր:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Դու նրանց վերադարձնում ես ազատությունը, դու  
նրանց վերադարձնում ես կյանքն ու հույսը: Բայց ինձ, շո՛ւն,  
ինձ, որին դու հարկադրեցիր դավաճանել, ինձ վերադարձնե-  
լո՞ւ ես մաքրությունը:

**ԳԵՑ.**— Մաքրությունը նորից գտնելը քո անձնական գործն է:  
Վերջին հաշվով, որևէ մեծ չարագործություն տեղի չունեցավ:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Կարևորն այն չէ, ինչ տեղի ունեցավ: Մտադրու-  
թյունս էր կարևորը: Ես քեզ պիտի հետևեմ, կտեսնես, քեզ  
պիտի հետևեմ քայլ առ քայլ, օր ու գիշեր: Ի՛նձ դու կարող  
ես ապավինել քո արարքների հաշվեկշիռը: Եվ կարող ես  
չանհանգստանալ. մի տարի և մի օր հետո, ուր էլ որ գնաս,  
ես ներկա կլինեմ ժամադրությանը:

**ԳԵՑ.**— Բացվում է այգաբացը: Ինչքա՛ն ստոն է: Այգաբացն ու  
հարությունը մտան իմ վրանը: Բայց մենք չդարձանք ավելի  
զվարթ: Այս կինը լալիս է: Այս քահանան ինձ ատում է: Կար-  
ծես աղետ պատահած լինի: Գուցե հարությունը հուսահա-  
տություն է ներշնչում... Ինձ համար դա արդեն կարևոր չէ:  
Ես կոչված եմ հարություն գործելու և ոչ թե դատողություն-  
ներ անելու նրա մասին: Մնա՛ք քարով: (**Դուրս է գալիս**):

**ԿԱՏՐԻՆ (արտասվելու չափ ծիծաղելով).**— Նա խարդախեց: Ես  
տեսա, ես տեսա: Նա խարդախեց, որ կորցնի:

**ՊԱՏԿԵՐ ԶՈՐՐՈՐԴ**

**ՏԵՍԱՐԱՆ Ա**

ԿԱՐԼ, ԵՐԿՐՈՒ ԳՅՈՒՂԱՑԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Տուրուքմփոցի հաշիվ է, հա՞...  
ԿԱՐԼ.— Բարոններն են, գիտե՞ս, ինչպես են փրփրել:

ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Իսկ որ վախենա և հրաժարվի:

ԿԱՐԼ.— Ոչ մի կասկած չկա. նա էշի պես համառ է: Թաքնվե՛ք.  
ահա գալիս է:

**ՏԵՍԱՐԱՆ Բ**

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ՝ թաքնված, ԳԵՑ, ԿԱՐԼ

ԳԵՑ.— Եղբա՛յր իմ, կբարեհաճե՛ս՝ մեզ համար գինի բերել: Երեք  
բաժակը բավական է. ես չեմ խմում: Դու այդ կատարիր հա-  
նուն այն սիրո, որ տաճում ես իմ նկատմամբ:

ԿԱՐԼ.— Ես այդ կկատարեմ հանուն այն սիրո, որ տաճում եմ  
քո նկատմամբ, եղբա՛յր իմ:

Գեցը դուրս է գնում: Գյուղացիները թաքստոցից դուրս են  
գալիս, ծիծաղում ու խփում են իրենց ազդերից:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Եղբա՛յր իմ, եղբայրի՛կ, ապերի՛կ: Առ հա,  
հանուն այն սիրո՞, որ տաճում ենք քո նկատմամբ: (Միծա-  
ղում ու բաց ափով խփում են միմյանց):

ԿԱՐԼ (բաժակները սկուտեղին շարելով).— Բոլոր ծառաները նը-  
րա եղբայրներն են: Նա ասում է, որ սիրում է մեզ: Նա մեզ  
շողոքոթյուն է և երբեմն համբուրում: Երեկ նա հաճույքով  
ոտքերս վազ: Ինչպիսի՞ ազնիվ տեր, ինչպիսի՞ բարի եղ-  
բայր, թո՛ւհ: (Թքում է): Այդ բառը քերական դառնացնում է,  
և ես ամեն անգամ էլ թքում եմ՝ արտասանելուց հետո: (Թը-

**քում է):** Ինձ եղբայր անվանած լինելու համար մի օր նրան պիտի կախեն: Եվ երբ պարանն անցկացնեն նրա վիզը, ես համբուրելու եմ նրա շրթունքները և սսելու եմ. «Բարո՛վ գնաս էն աշխարհը, ապերի՛կ, մահացի՛ր հանուն այն սիրո, որ տաճում ես իմ նկատմամբ»: **(Դուրս է գնում՝ տանելով սկուտեղն ու բաժակները):**

**ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.**— Ա՛յ, ինչ եմ սսել. ահա քեզ իսկական տղամարդ: Հեքիաթներով չես խաբի նրան:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.**— Ինձ ասացին, որ նա կարդալ գիտի:

**ԱՌԱՋԻՆ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.**— Յա՛...

**ԿԱՐԼ (վերադառնալով).**— Ահա ձեզ իմ հրամանները: Ծրջեցեք Նոսաքի և Ծուլհայմի կալվածքներով: Լուրը հաղորդեք նույնիսկ ամենահամեստ հյուղակներում՝ «Գեցը Հադենշտամի հողերը բաժանում է գյուղացիներին»: Թող շունչ քաշե՛ն մի քիչ, ապա ավելացրեք. «Եթե այդ անտակը, եթե այդ բիճը հրաժարվում է իր հողերից, ապա ինչո՞ւ Ծուլհայմի վեհագույն տիրակալը չի հետևում նրա օրինակին»: Նրանց մի լավ մշակեցեք, թող զայրույթից գազազեն: Խոսվություն սերմանեք ամենուրեք: Դե՛, գնացե՛ք:

**Գյուղացիները դուրս են գալիս:**

Գե՛ց, եղբա՛յր իմ սիրելի, հիմա կտեսնես, թե ինչպես եմ խեղաթյուրելու քո բարի գործերը: Բաշխիր քո հողերը, աջ ու ձախ բաժանիր. մի օր պիտի զոջաս, թե ինչու չես մահացել նախքան բաժանելը: **(Միծաղում է):** Սեր ես ուզում: Ամեն օր ես քեզ հագցնում, մերկացնում եմ, տեսնում եմ քո պորտը, քո ոտքերի մատները, քո հետույքը, և ուզում ես, որ ես քեզ սիրեմ: Ես քեզ սիրել ցույց կտամ: Կոնրադը չոր ու կոպիտ էր, բայց նրա հայհոյանքներն ինձ ավելի քիչ էին վիրավորում, քան քո այդ բարությունը:

**Նաստին ներս է մտնում:**

Դու ի՞նչ ես ուզում:

**ՏԵՍԱՐԱՆ Գ**

**ԿԱՐԼ, ՆԱՍՏԻ**

**ՆԱՍՏԻ.**— Գեցն ինձ կանչել է տվել:

**ԿԱՐԼ.**— Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ (ճրան ճանաչելով).— Այդ դու ես:

ԿԱՐԼ.— Դու Գեցին ճանաչո՞ւմ ես, այ թե լավ ծանոթ ունես, հա՛:

ՆԱՍՏԻ.— Դա քեզ չի վերաբերում: (Գաղաթ): Կա՛րլ, ես գիտեմ, թե դու ինչ ես ծրագրել: Խելոք բան արած կլինես, եթե տեղդ հանգիստ մնաս և սպասես իմ հրամաններին:

ԿԱՐԼ.— Գյուղացու ինչի՞ն եմ պետք քաղաքում ապրողի հրամանները:

ՆԱՍՏԻ.— Այդ օյի՛նը չբանեցնես, թե չէ քեզ կախել կտամ:

ԿԱՐԼ.— Զգուշացիր, որ դու ինքդ չճճովես կախադահին: Նախ՝ այստեղ ի՞նչ գործ ունես դու: Խառը հաշիվ կա մեջտեղը: Գեցի հետ բանակցում ես, հետո գալիս ես մեզ խորհուրդ տալու, որ խոտվություն չբարձրացնենք: Ի՞նչ իմանամ, որ դու չես ծախվել:

ՆԱՍՏԻ.— Ե՛ս ինչ իմանամ, որ դու չես ծախվել՝ բարձրացնելով դեռ չհասունացած խոտվությունը, որպեսզի տերերը այն ճրգմել կարողանան:

ԿԱՐԼ.— Ահա և Գեցը:

#### ՏԵՍԱՐԱՆ Դ

ԳԵՑ, ՆԱՍՏԻ, ԲԱՐՈՆՆԵՐ

**Գեցը ներս է մտնում՝ ընկրկելով: Բարոններ Շուխաչը, Նոսաքը և Ռիտչելը նրան շրջապատում ու գողգողում են:**

ՆՈՍԱՔ.— Դու թքած ունենաս գյուղացիների վրա: Քո նպատակը մեզ ոչնչացնելն է:

ՇՈՒԼՀԱՅՄ.— Դու ուզում ես մեր արյան մեջ լվանալ մորդ անառակությունները:

ՆՈՍԱՔ.— Եվ դառնալ գերմանական ազնվականության գերեզմանափորը:

ԳԵՑ.— Եղբայրներ՛, իմ շատ սիրելի՛ եղբայրներ, ես նույնիսկ չգիտեմ ինչի մասին եք խոսում:

ՌԻՏՉԵԼ.— Դու չգիտե՞ս, որ քո նվիրատվությունը կայծ պիտի լինի վատողի պահեստում: Որ մեր գյուղացիները պիտի գազագեն, եթե տեղնուտեղը նրանց չնվիրենք մեր հողերը, ոսկին, մինչև իսկ մեր շապիկները՝ և մեր օրհնությունը ի հավելումն այդ ամենի:

**ԾՈՒԿԼԱՅՄ.**— Դու չգիտե՞ս, որ նրանք գալու են պաշարեն մեր դղյակները:

**ՌԻՏՉԵԼ.**— Որ մեզ վիճակված է սնանկանալ, եթե հոժար լինենք, կամ թե մեռնել, եթե նրանց մերժենք:

**ՆՈՍԱՔ.**— Դու այդ չգիտե՞ս:

**ԳԵՑ.**— Իմ շատ սիրելի՛ եղբայրներ...

**ԾՈՒԿԼԱՅՄ.**— Արի ձեռ քաշիր այդ քաղցր-մեղցր խոսքերից: Դու մեզ ասա՛ հրաժարվո՞ւմ ես քո մտադրությունից: Պատասխանի՛ր՝ այդ կամ ոչ:

**ԳԵՑ.**— Իմ շատ սիրելի՛ եղբայրներ, ներեցեք ինձ... ոչ:

**ԾՈՒԿԼԱՅՄ.**— Դու մարդասպան ես:

**ԳԵՑ.**— Այո, եղբա՛յր իմ, ինչպես բոլորը:

**ԾՈՒԿԼԱՅՄ.**— Բի՛ճ:

**ԳԵՑ.**— Այո, ինչպես ինքը՝ Հիսուս Քրիստոսը:

**ԾՈՒԿԼԱՅՄ.**— Կղկղանքի տոպրակ, երկրի արտաթորա՛նք: (Բընունցքով հարվածում է նրա դեմքին):

**Գեցը սայթաքում է, ապա ուղղվում, հարձակվում է վրան: Բոլորն ընկրկում են: Հանկարծ Գեցը երեսնիվայր փոկում է գետնին:**

**ԳԵՑ.**— Օգնեցե՛ք, հրեշտակներ՛ր, օգնեցե՛ք, որ ինքս ինձ տիրապետեմ: (Ամբողջ մարմնով դողում է): Եվ չպիտի խփեմ: Իմ աջ ձեռքը կտրելու եմ, եթե խփել ուզեմս: (Գալարվում է հատակին):

**Ծուլհայմը ոտքով հարվածում է նրան:**

Վարդե՛ր, վարդերի անձրև, փաղաքջանքներ: Աստված ինձ ինչքա՛ն է սիրում: Ես ամեն ինչ բնդունում եմ: (Կանգնում է): Ես շնից ծնված բիճ եմ, կղկղանքի տոպրակ, դավաճան. ադոթեք ինձ համար:

**ԾՈՒԿԼԱՅՄ (նրան հարվածելով).**— Հրաժարվելո՞ւ ես քո մտադրությունից:

**ԳԵՑ.**— Ինձ մի՛ խփեք. կկեղտոտվեն ձեր ձեռքերը:

**ՌԻՏՉԵԼ.**— Հրաժարվո՞ւմ ես:

**ԳԵՑ.**— Տե՛ր, ինձ ազատիր նրա երեսին ծիծաղելու արգահատելի ցանկությունից:

**ԾՈՒԿԼԱՅՄ.**— Աստված...

**ՌԻՏՉԵԼ.**— Եկեք գնանք, սրա հետ իզուր ժամանակ ենք կորցընում:

ՆԱՍՏԻ, ԳԵՑ, ԿԱՐԼ

**ԳԵՑ (մտտեմուն է Նաստիին: Զվարթ).**— Ողջո՞ւյն, Նաստի՛, ողջո՞ւյն, եղբա՛յր իմ: Ուրախ եմ քեզ նորից տեսնելու: Ուրմսի պարիսպների տակ երկու ամիս առաջ դու ինձ առաջարկեցիր չքավորների դաշինքը: Դե՛, իմացի՛ր, ես այն ընդունում եմ: Սպասի՛ր, խոսելու հերթը իմն է. ես քեզ լավ լուրեր ունեմ հաղորդելու: Բարություն գործելուց առաջ, ինքս ինձ ասացի, որ ես պետք է այն ճանաչեմ և երկար խորհեցի: Նաստի՛, ես այն ճանաչում եմ: Սեր, սեր, սեր... ահա թե ինչ է Բարությունը... Լավ: Բայց փաստն այն է, որ մարդիկ իրար չեն սիրում: Ի՞նչն է նրանց խանգարում. տնտեսական վիճակների անհավասարությունը, ստրկությունը և թշվառությունը: Ուրեմն հարկավոր է դրանք իսպառ վերացնել: Մինչև այս կետը մենք իրար հետ համաձայն ենք, այնպես չէ՞: Եվ դա զարմանալի չէ ամենևին. ես օգտվել եմ քո տված դասերից: Այո, Նաստի՛, վերջերս, ես քո մասին շատ երկար եմ մտածել: Միայն թե դու Աստծո Թագավորությունն ուզում ես հետաձգել՝ ապավինելով ապագային: Ես ավելի քանիմաց եմ գտել եմ, թե այն ինչպես հիմնադրեմ, անմիջապես, գոնե երկրի մի անկյունում, այստեղ: Առաջին փուլում հողերս գյուղացիներին եմ բաժանում: Երկրորդ փուլում նույն այդ հողի վրա կազմակերպում եմ առաջին քրիստոնեական հանրությունը. բոլորը իրար հավասար են: Ա՛հ, Նաստի՛, ես գորավար եմ. մղում եմ Բարության ճակատամարտը և հավակնում եմ այն շահել անմիջապես, ստանց արյունահեղության: Օգնիր ինձ, ուզո՞ւմ ես: Դու գիտես, ինչպես պիտի խոսել չքավորների հետ: Մենք երկուսով Դրախտը պիտի վերկանուցենք, քանզի Տերն ինձ ընտրել է մարդու նախնական մեղքը վերացնելու համար: Ես, նույնիսկ, ահա, անուն եմ գտել իմ ֆալանստերին. ես այն կանխանեմ Արևի Ոստան<sup>14</sup>: Ի՞նչ պատահեց, հը՞, այծի՛ կոտոշ, քերկրանքի՛ գերեզմանափոր. այդ ի՞նչ ունես ինձ հանդիմանելու:

ՆԱՍՏԻ.— Բե՛զ պահիր քո հողերը:

ԳԵՑ.— Ի՞նձ պահեմ հողերը: Եվ դու, Նաստի՛, դո՞ւ ես այդ

խնդրում ինձանից: Գրո՛ղը տանի, ամեն ինչի սպասում էի, բայց ոչ այդ մեկը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Պահի՛ր, մի՛ բաժանիր: Եթե դու մեզ Բարություն ես ցանկանում, տեղդ հանգիստ մնա և գլխավորը՝ ոչ մի փոփոխություն:

**ԳԵՑ.**— Ուրեմն դո՛ւ էլ այն կարծիքին ես, որ գյուղացիները խռովություն կբարձրացնեն:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ոչ թե այդ կարծիքին եմ, այլ հաստատ գիտեմ, որ այդպես կլինի:

**ԳԵՑ.**— Ես այդ պետք է կուսեի: Պետք է նախատեսեի, որ խռովելու եմ քո նեղմիտ ու քարացած հոգին: Քիչ առաջ՝ այդ խոզերը, հիմա էլ՝ դու: Ես իրոք իրավացի եմ, քանի որ դուք այդքան բարձր գոռոռում եք: Հենց այդ էլ ինձ ոգևորում է: Ես այդ հողերը բաշխելու եմ, այն էլ ինչպես եմ բաշխելու... Բարությունը կատարվելու է ի հեճուկս բոլորին:

**ՆԱՍՏԻ.**— Քեզ ո՞վ խնդրեց, որ նվիրես քո հողերը:

**ԳԵՑ.**— Հաստատ գիտեմ, որ ես այդ պետք է անեմ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Բայց քեզ ո՞վ խնդրեց:

**ԳԵՑ.**— Քեզ ասում եմ, չէ՞, որ ես այդ հաստատ գիտեմ: Ես իմ ուղին տեսնում եմ, ինչպես հիմա քեզ եմ տեսնում: Աստված ինձ շնորհել է իր լույսը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Երբ Աստված լուս է, ամեն մեկն իր ուզածի պես է մեկնաշանում նրա լույսունը:

**ԳԵՑ.**— Օ՛, հրաշալի՛ մարգարե: Երեսուն հազար գյուղացի քաղցից մեռնում են. ես ինձ սնանկացնում եմ նրանց թշվառությունը թեթևացնելու համար, և դու ինձ անվրդով հայտարարում ես, որ Աստված ինձ արգելում է փրկել այդ մարդկանց կյանքը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դո՛ւ, փրկես չքավորների՛ն: Դու միայն նրանց կարող ես այլասերել:

**ԳԵՑ.**— Բա ո՞վ է փրկելու:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու նրանց համար մի՛ անհանգստացիր. իրենք իրենց կփրկեն:

**ԳԵՑ.**— Իսկ ես ի՞նչ եմ լինելու, եթե զրկվեմ Բարություն անելու միջոցներից:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու գործ ունես. տնօրինիր և ավելացրու քո հարըստությունը: Ահա քեզ միջոց մի ամբողջ կյանք լցնելու համար:



ԳԵՅ.— Ուրեմն քեզ հաճելի դատնալու համար ես վատ հարո՛ւտ պետք է դառնամ:

ՆԱՍՏԻ.— Վատ ու լավ հարուստներ չկան: Գոյություն ունեն հարուստներ ու վերջ:

ԳԵՅ.— Նաստի՛, ես ձերոցից եմ:

ՆԱՍՏԻ.— Ո՛չ:

ԳԵՅ.— Մի՛թե ես չքավոր չեմ եղել իմ ամբողջ կյանքում:

ՆԱՍՏԻ.— Երկու տեսակ չքավորներ կան. նրանք, ովքեր չքավոր են միասին, և նրանք, ովքեր այդպիսին են միայնակ: Սուսչինները իսկական չքավորներն են: Մյուսները հարուստներ են, որոնց բախտը չի բերել:

ԳԵՅ.— Իսկ այն հարուստները, որոնք իրենց ունեցվածքը քաժանել են ուրիշներին՝ նրանք ևս, երևի, չքավորներ չեն:

ՆԱՍՏԻ.— Ո՛չ, նրանք նախկին հարուստներն են:

ԳԵՅ.— Ուրեմն սկզբից կեթ ես դատապարտված էի կորստյան: Ամո՛թ քեզ, Նաստի՛, դու փակում ես մի անօգնական քրիստոնյայի փրկության ուղին: (Հուզված քայլում է): Թեև հրպարտ են ազնվականները, որոնք ինձ ատում են, քայց դուք հպարտ եք ավելի: Եվ ինձ անհամեմատ հեշտ կլիճի մտնել նրանց, քան թե ձեր կաստայի շարքերը: Չէ՛, համբերություն է պետք: Ընդհակադրություն, Տե՛ր, ուրեմն ես նրանց սիրելու եմ անհատույց, անպատասխան: Իմ սերը քանդելու է քո անգիշտում հոգու պատնեշը, թևաթափ է անելու չքավորների քինտությունը: Ես ձեզ սիրում եմ, Նաստի՛, ես ձեզ՝ բոլորիդ, սիրում եմ:

ՆԱՍՏԻ (ավելի մեղմ).— Եթե դու մեզ սիրում ես, հրաժարվիր քո ծրագրից:

ԳԵՅ.— Ո՛չ:

ՆԱՍՏԻ (փոխված ձայնով, ավելի համառ).— Լսի՛ր, ինձ հարկավոր է յոթը տարի:

ԳԵՅ.— Ինչի՞ համար:

ՆԱՍՏԻ.— Յոթը տարուց հետո մենք պատրաստ կլինենք սկսելու սրբազան պատերազմը: Բայց ոչ դրանից սուսջ: Եթե դու այսօր կովի մեջ քաշես գյուղացիներին, ապա ութ օր չանցած նրանց կկոտորեն: Եվ մի կես դար հարկավոր կլինի վերականգնելու համար այն, ինչ ոչնչացրած կլինես մի շաբաթում:

ԿԼԿՎ — Գյուղացիները եկան, տե՛ր իմ:

ՆԱՍՏԻ.— Ասա թող վերադառնան իրենց տները, Գե'ց:

**Գեցը չի պատասխանում:**

Լսի'ր, եթե իրոք ուզում ես մեզ օգնել, դու այդ կարող ես:

ԳԵՅ (Կարլին).— Խնդրիր, որ սպասեն, եղբա՛յր իմ:

**Կարլը դուրս է գալիս:**

Ի՞նչ ես առաջարկում:

ՆԱՍՏԻ.— Հողերդ պահիր քեզ համար:

ԳԵՅ.— Նայած թե դու ինչ կառաջարկես:

ՆԱՍՏԻ.— Եթե հողերդ պահես, մենք ապաստանելու և համախմբվելու տեղ կունենանք: Ինձ համար մշտական քնակավայր կդառնա քո գյուղերից մեկն ու մեկը: Այնտեղից հրամաններս կճառագայթեն ամբողջ Գերմանիայի վրայով: Այնտեղից, յոթ տարի հետո, կհնչի պատերազմի ազդանշանը: Դու կարող ես մեզ անգնահատելի ծառայություններ մատուցել: Ի՞նչ ես ասում:

ԳԵՅ.— Ո՛չ:

ՆԱՍՏԻ.— Մերժո՞ւմ ես:

ԳԵՅ.— Ես Բարությունը թթու չեմ դնի: Դու, ուրեմն, ինձ լավ չհասկացար, Նաստի՛: Դեռ տարին չավարտված իմ շնորհիվ երջանկությունը, սերն ու առաքինությունը տիրապետելու են տաս հազար ակր հողի վրա: Իմ կազմաձևի ներսում ես ուզում եմ կառուցել Արևի Ոստանը, մինչդեռ դու ուզում ես, որ ես այն դարձնեմ որջ մարդասպանների համար:

ՆԱՍՏԻ.— Բարությանը պետք է ծառայել, ինչպես ռազմիկ, Գե'ց: Եվ գոյություն ունի՞ արդյոք ռազմիկ, որ մեն-մենակ շահում է պատերազմը: Դու սկսիր համեստ լինելուց:

ԳԵՅ.— Ես համեստ չեմ լինելու: Խոնարհ, ինչքան կուզեք, բայց ոչ համեստ: Համեստությունը թույլերի առաքինությունն է: **(Գաղափար):** Եվ ես ինչո՞ւ քեզ օգնեմ պատերազմի նախապատրաստմանը: Աստված արգելել է արյուն թափելը, մինչդեռ դու ուզում ես Գերմանիան ողողել արյան մեջ: Ես չեմ դառնա քո մեղսակիցը:

ՆԱՍՏԻ.— Այդ դո՞ւ ես, որ արյուն չես թափելու: Դե՛, նվիրի՛ր քո հողերը, նվիրի՛ր քո դրամները, և կտեսնես, թե ինչքան արյուն պիտի թափվի գերմանական հողի վրա:

ԳԵՅ.— Արյուն չի թափվելու: Բարությունը չի կարող **Չարիք** ծընել:

ԿԱՍՏԻ. — Բարությունը չի ծնում Չարիք, թող այդպես լինի: Քա-  
ղի որ քո խելագար շուայությունը դառնալու է կոտորածի  
պատճառ, ուրեմն դա նշանակում է, որ քո արարքը Բարու-  
թյուն անվանել չի կարելի:

ԿԵՑ. — Բարությունը, ուրեմն, չքավորների տառապանքը հավեր-  
ժացնելու մե՞ջ է:

ԿԱՍՏԻ. — Ինձ հարկավոր է յոթ տարի:

ԿԵՑ. — Եվ դու թքա՞ծ ունես նրանց վրա, ովքեր մինչ այդ մեռ-  
նելու են իրենց կյանքն ասելության ու վախի մեջ անցկաց-  
նելուց հետո, ինչպես և նրանց վրա, ովքեր սատկելու են հու-  
տայրված:

ԿԱՍՏԻ. — Աստված նրանց հոգին լուսավորի:

ԿԵՑ. — Յո՞թը տարի: Եվ յոթ տարուց հետո կգան պատերազմի  
յոթ տարիներ, և հետո քավության ևս յոթ տարիներ, որով-  
հետև անհրաժեշտ է լինելու վերացնել ավերակներն ու նորը  
կառուցել, հետո, ո՞վ գիտե, ինչ է լինելու. գուցե մի նոր  
պատերազմ ու մի նոր քավություն, և ուրիշ մարգարեներ,  
որոնք յոթ տարվա համբերություն են պահանջելու: Խաբեքա՛,  
մինչև վերջին դատաստանի օրը դու համբերություն՝ն ես պա-  
հանջելու: Ես ասում եմ, որ Բարությունը հնարավոր է ամեն  
օր, ամեն ժամ, նույնիսկ այս պահին: Հայնրիխն ասում էր.  
«Հավական է, որ միայն մեկ մարդ ասի մեկ ուրիշին, որ ս-  
տելությունը, մեկից մյուսին անցնելով, նվաճի ողջ մարդկու-  
թյունը»: Եվ ես, ճշմարիտ եմ ասում, քավական է, որ մեկ  
մարդ անխտիր սիրի բոլոր մարդկանց, որ այդ սերը, մեկից  
մյուսին անցնելով, տարածվի ամբողջ մարդկության մեջ:

ԿԱՍՏԻ. — Եվ այդ մարդը դո՞ւ ես լինելու:

ԿԵՑ. — Այո՛, ես եմ լինելու, իհարկե, Աստծո օգնությամբ: Գի-  
տեմ, որ Բարությունն ավելի դժվար է, քան Չարիքը: Չարի-  
քը լոկ ես էի, Բարությունն ամեն ինչ է: Բայց ես չեմ վախե-  
նում: Երկիրը պետք է տաքացնել, և ես այն կտաքացնեմ:  
Աստված ինձ տվել է շողարձակելու պատգամ, և ես շողար-  
ձակելու եմ: Արյուն՝ լույս, ես արնաքամ եմ լինելու: Ես վառ-  
վող ածուխ եմ, ինձ շիկացնում է Աստծո շունչը. ես ողջա-  
կիզվում եմ: Հացթո՞ւխ, ես Բարությամբ եմ հիվանդացել, և  
ուզում եմ, որ այդ հիվանդությունը լինի վարակիչ: Ես լինելու  
եմ վրա, նախատակ և գայթակղություն:

ՆԱՍՏԻ.— Ինքնակո՛չ:

ԳԵՑ.— Դու չես կարողանա ինձ շփոթության մեջ գցել: Ես տեսնում եմ, ես գիտեմ՝ պայծառ ցերեկ է: Ես դառնալու եմ մարգարե:

ՆԱՍՏԻ.— Կե՛ղծ մարգարե: Սատանայի կամակատարն է նա, ով ասում է. «Ես անելու եմ այն, ինչը հավատացած եմ, որ լավ է, թեկուզ այդ իսկ պատճառով աշխարհը կործանվի»:

ԳԵՑ.— Կե՛ղծ մարգարե: Սատանայի կամատարն է նա, ով ասում է. «Նախ՝ թող աշխարհը կործանվի, հետո տեսնեմ՝ Բարությունն արդյոք հնարավո՞ր է, թե՞ ոչ»:

ՆԱՍՏԻ.— Գեց, եթե դու ինձ խանգարես, ես քեզ կսպանեմ:

ԳԵՑ.— Դու ինձ կսպանե՛ս, դո՛ւ, Նաստի՛:

ՆԱՍՏԻ.— Այո, եթե ինձ խանգարես:

ԳԵՑ.— Ես սպանել չեմ կարողանա. սերն է իմ կոշտը: Ես նրանց նվիրելու եմ իմ հողերը:

## ՊԱՏԿԵՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ

**Գյուղական եկեղեցու շքամտաքի առջև: Կամարի տակ՝ երկու նստարան: Մեկի վրա դրված է թմբուկ, մյուսի վրա՝ սրինգ:**

### ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԳԵՑ, ՆԱՍՏԻ, ապա՝ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

ԳԵՑ (ներս է մտնում՝ կանչելով).— Հե՛յ, հե՛յ: Երեսուն մղոն ուզածդ ուղղությամբ, ոչ մի շունչ: Մտել եմ իրենց որջերը: Բարությունն աղետի նման թափվեց նրանց գլխին, հիմարները: (Հանկարծակի շրջվում է դեպի Նաստին): Ինչո՞ւ ես ինձ հետևում:

ՆԱՍՏԻ.— Քո պարտությանը տկանատես լինելու համար:

ԳԵՑ.— Պարտություն չի լինելու: Ես այսօր իմ Ոստանի հիմնաքարն եմ դնում: Կարծեմ, նկողներն եմ մտել: Համբերություն: Ծառ չէ՝ թեկուզ միայն յոթ-ութ հոգու բռնեցնեմ, դու կտեսնես, թե նրանց ինչպես եմ համոզելու:

**ճիշեր: Սրինգի նվագ:**

Սա ի՞նչ է:

**Ներս է մտնում կիսահարբած գյուղացիների մի թափոր, որը պատգարակի վրա տանում է մի սուրբ կնոջ գիպսե արձան:**

Ջեր քեֆը տեղն է: Հարբել էք, Լի, ձեր նախկին տիրոջ հաճկի նվերի կապակցությամբ, այդպես չէ՞:

**ԳՅՈՒՎԱՅԻ.—** Աստված մի՛ արասցե, բարի՛ վաճական:

**ԳԼՅ.—** Ես վաճական չեմ: **(Ետ է գցում դեմքը ծածկող կնգուղը):**

**ԳՅՈՒՎԱՅԻՆԵՐ.—** Գե՛ցը:

**Գյուղացիները վախեցած ընկրկում են: Մի քանիսը խաչակնքում են:**

**ԳԼՅ.** Գե՛ցը, այո՛, Գե՛ցը, հրե՛շը, Գե՛ցը՝ Աթիլյան<sup>15</sup>, որն իր հողերը նվիրեց հանուն քրիստոնեական ողորմածության: Մի՞թե իմ տեսքը այդքան ահարկու է: Մոտեցեք, ես ուզում եմ ձեզ հետ խոսել: **(Գաղար):** Էլ ի՞նչ էք սպասում, մոտեցե՛ք:

**Գյուղացիները համատորեն լռում են: Գեցի ձայնի մեջ հրամայական շեշտ կա:**

Ո՛վ է ձեր սվագը:

**ԾԵՐՈՒՆԻ (դժկամությամբ).—** Ես եմ:

**ԳԵՅ.** Լուսե լի՛ր:

**Մերումին խմբից առանձնանում է, մոտենում է նրան: Գյուղացիները լռությամբ նրանց են նայում:**

Դու ինձ բացատրիր. ես հասցահատիկի պարկեր տեսա տերունական շտեմարանում: Դուք, ուրեմն, ինձ չե՞ք հասկացել: Էլ զ՛չ մի հողատուրք, ոչ մի պարհակ:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.—** Միառժամանակ ամեն ինչ թող լինի ստաջվա նրման:

**ԳԵՅ.—** Ինչո՞ւ:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.—** Որ տեսնենք, ինչ է լինելու:

**ԳԵՅ.—** Շատ լավ: Հացահատիկը փտելու է: **(Գաղար):** Իսկ ի՞նչ կասեք ձեր նոր վիճակի մասին:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.—** Այդ մասին չխոսեմք, տե՛ր իմ:

**ԳԵՅ.—** Ես այլևս քո տերը չեմ: Ինձ կոչիր՝ եղբայր իմ, լսո՛ւմ ես:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.—** Այո, տե՛ր իմ:

**ԳԵՅ.—** Ասում եմ՝ եղբայր իմ:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.—** Ո՛չ, այդ մեկը՝ ոչ:

**ԳԵՅ.—** Ես քեզ հրամ... ես քեզ խնդրում եմ:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.**— Դուք իմ եղբայրը կլինեք այնքան ժամանակ, որ-  
քան դա ձեզ հաճելի է: Բայց ես ձեր եղբայրը չեմ լինի: Ամեն  
մեկին՝ իր տեղը, տե՛ր իմ:

**ԳԵՑ.**— Լա՛վ, լա՛վ: Դու դեռ կընտելանաս: (**Մատնացույց անե-  
լով թմբուկն ու սրինգը**): Սա ի՞նչ է:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.**— Սրինգ ու թմբուկ:

**ԳԵՑ.**— Ովքե՞ր են նվագելու:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.**— Վանականները:

**ԳԵՑ.**— Այստեղ վանականներ՞ կան:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.**— Եղբայր Տեղեղը երկու սափկավագների հետ եկել  
է Ուորմսից՝ մեղքերի թողության սպաշխարագրեր վաճառե-  
լու<sup>16</sup> համար:

**ԳԵՑ (դառնորեն).**— Ահա թե ինչու եք հարբել: (**Կտրուկ**): Գրո՞-  
ղը տանի, ես այստեղ թույլ չեմ տա:

**Ծերունին լռում է:**

Այդ սպաշխարագրերը գրոշ չարժեն: Մի՞թե կարծում ես, որ  
Աստված չարչու նման պիտի սակարկի իր ողորմածությունը:  
(**Դադար**): Եթե շարունակելի լինել քո տերը և հրամայելի վը-  
տարել այդ երեք ստահակներին, դու այդ կանեի՞ր:

**ԾԵՐՈՒՆԻ.**— Այո՛, կանեի:

**ԳԵՑ.**— Ուրեմն վերջին անգամ քո տերը քեզ հրամայում է...

**ԾԵՐՈՒՆԻ.**— Դուք արդեն մեր տերը չեք:

**ԳԵՑ.**— Հեռացի՛ր. դու շատ ես ծերացել: (**Հրում է նրան, ցատ-  
կում սանդուղքի մի աստիճանին և դիմում է բուրդին**): Գոնե  
ինքներդ ձեզ հարցրե՛լ եք, թե ինչու նվիրեցի ես իմ հողերը:  
(**Մատնացույց անելով մի գլուղացու**): Դո՛ւ պատասխանիր:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻ.**— Ես չգիտեմ:

**ԳԵՑ (մի կնոջ).**— Իսկ դո՛ւ:

**ԿԻՆ (տատանվելով).**— Գուցե... դուք ցանկացել եք մեզ երջան-  
կացնել:

**ԳԵՑ.**— Լավ պատասխան է: Այո՛, հենց այդ է եղել իմ ցանկու-  
թյունը: Միայն թե իմացեք՝ երջանկությունը լոկ միջոց է: Հե-  
տո դրանով ի՞նչ եք անելու:

**ԿԻՆ (վախեցած).**— Երջանկության միջոցո՞վ: Բայց նախ, պետք  
է երջանիկ լինենք, հետո...

**ԳԵՑ.**— Կլինեք, մի՛ վախեցեք: Հետո ի՞նչ եք անելու:

ԿԼԵՆ. Այդ մասին մենք չենք մտածել: Այսր նույնիսկ չգիտենք, թե ինչ բան է երջանկաբոյունը:

ԿԼ.Յ. Եւ ինքս մտածել եմ ձեր փոխարեն: (**Գաղար**): Ձեզ հայտնի է, որ Աստված մեզ պատվիրել է սիրել: Բայց դուք գիտեք, որ մինչև հիմա այդ սերը եղել է անհնարին: Դեռևս երեկ, եղբայրներ՛ր, դուք անչափ դժբախտ էիք և սրևէ մեկի մտքովն անգամ չէր կարող անցնել սեր սկսելու ձեզանից: Եվ ահա եւ սպեցի, որ դուք չսիրելու պատրվակ չունենաք: Ես ձեզ կցարձնեմ գիրուկ ու հարուստ, և դուք սիրելու եք, գրո՛ղը տանի, ևս պահանջելու եմ, որ դուք սիրեք բոլոր մարդկանց: Եւ հրաժարվում եմ հրամայել ձեր մարմիններին ձեր հոգիներին ուղեցույց դառնալու համար, քանզի Աստված ինձ լուսավորել է: Բայց ես ճարտարապետն եմ, դուք՝ բանվորները: Ահե՛ն ինչ պատկանում է բոլորին. գործիքներն ու հողերը համայնական են: Ո՛չ հարուստ, ո՛չ շքավոր, ո՛չ մի օրենք, բացի Սիրո օրենքից: Մենք օրինակ պիտի ծառայենք ամբողջ Գերմանիայի համար: Ի՞նչ եք ասում, տղե՛րք, չփորձե՞նք: (**Լոռւթյուն**): Ամենևին էլ տհա՛ն չէ, որ սկզբում դուք վախենում եք ինձանից: Փորձա՛տու ու բարի մի սատանայից ավելի հավատ ներշնչող բան չկա այս աշխարհում: Իսկ հրեշտակները, եղբայրներ՛ր, հրեշտակները՝ կասկածելի են:

**Ամբոխը ժպտում է, հառաչում ու հուզվում:**

Վերջապե՛ս, վերջապես դուք ինձ ժպտում եք:

ԱՄԲՈՒՍ.— Ահա գալիս են, գալի՛ս են:

ԳԵՅ (**չըջվելով տեսնում է Տեղեկին: Դժգոհությամբ**).— Գրո՛ղը տանի այդ վանականներին:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆՈՒՅՆՔ, ՏԵՏՏԵԼ, ԵՐԿՈՒ ՍԱՐԿԱՎԱԳՆԵՐ, ՔԱՀԱՆԱ

Երկու սարկավագները վերցնում են իրենց երաժշտական գործիքները՝ սրինգն ու թմբուկը: Սեղան են բերում և այն տեղավորում են վերևի աստիճաններին: Տեղեկը սեղանի վրա է դնում մագաղաթե փաթեթները:

ՏԵՏՏԵԼ.— Հե՛յ, հոգատա՛ր հայրեր, մոտեցե՛ք, մոտեցե՛ք, ես սխտոր չեմ կերել:

**Նրանք ծիծաղում են:**

Ինչպե՞ս են ձեր գործերը: Հողը բերրի՞ է:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.**— Այնքան էլ վատը չի:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Իսկ ձեր կնանի՞ք, էլի նույն գլխացավա՞նքն է:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.**— Ա՛հ, գրո՛ղը նրանց տանի, ինչպես ամենուրեք:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Մի՛ դարդոտվեք. նրանք աստանայից յոթ օր շուտ են ծնվել և ձեզ պաշտպանում են նրանից:

**Ամբոխը ծիծաղում է:**

Դե՛, սիրելի՛ տղերք, կատակը՝ կատակ, սակայն ձեզ հետ ես լուրջ խոսակցություն ունեմ: Երաժշտությո՛ւն:

**Սարկավագները նվագում են թմբուկ ու սրինգ:**

Ծարունակ աշխատելը շատ լավ է: Բայց մեկ-մեկ հեռվում ես բահիդ, նայում ես հեռուն և ինքդ քեզ ասում ես. «Տեսնես՝ ինձ ի՞նչ է վիճակվելու մեռնելուց հետո»: Բանն այն չէ միայն, որ դուք ձեզ համար ապահովեք մի սիրուն, ծաղկավետ գերեզման: Ձե՛ որ հոգին այնտեղ չի մնում: Ի՞նչ իմանաս՝ քո հոգին ո՛ր կգնա... Դժո՛խք...

**Թմբկահարություն:**

Թե՛ Դրախտ:

**Սրնգի նվագ:**

Բարի՛ մարդիկ, ձեզ համար պարզ է, որ Աստված այդ հարցով մտահոգվել է: Ձեզ համար այնքան է մտահոգվում Տեք Աստվածը, որ նրա քունը փախել է: (**Դադար**): Ասենք՝ դու, ի՞նչ է քո անունը:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Պետեր:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Ա՛խ, դո՛ւ, Պետե՛ր, դու, մեկ-մեկ պետք եղածից ավելին ես կոնծում, այնպես չէ՞: Տե՛ս, չստես, հա՛:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Էհ, մեկ-մեկ պատահում է:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Իսկ կնկա՞նդ, ծեծո՞ւմ ես նրան:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Երբ հարբած եմ լինում:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Բայց դու քո Աստծուց վախենում ես, այնպես չէ՞:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Ա՛հ, այո, եղբա՛յր իմ:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Իսկ Աստվածածնի՞ն, դու սիրո՞ւմ ես նրան:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Իմ հարազատ մորից ավելի:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Տեսնո՞ւմ ես, դու Աստծուն զգել ես շփոթության մեջ:

«Այս մարդը,— ասում է նա ինքն իրեն,— այնքան էլ չար



չէ: Եվ ես այնքան էլ ցանկություն չունեմ՝ նրան ցավ պատ-  
ճառելու: Բայց նա մեղանչել է, և ես նրան ուզեմ-չուզեմ պի-  
տի պատժեմ»:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻ (ընկնված).—** Ափսո՛ս...

**ՏԵՏՅԵԼ.—** Սպասի՛ր: Բարեբախտաբար, գոյություն ունեն սրբե-  
րը: Նրանցից յուրաքանչյուրը Երկնքին արժանացել է հարյուր  
հազար անգամ, բայց դա նրանց ինչի՞ն է պետք, քանի որ  
կարող են այնտեղ մտնել միայն մեկ անգամ: Եվ այնժամ,  
ի՛նչ է ասում Աստված ինքն իրեն: Նա ասում է. «Ինչո՞ւ ի-  
զուր կորչեն Դրախտ մտնելու չգործածված փայաբաժիննե-  
րը: Արի ես դրանք բաժանեմ ոչ այնքան էլ արժանի մեղա-  
պարտներին: Եվ եթե Պետեր կոչված այդ լավ տղան մեղքերի  
թողության մի ապաշխարագիր գնի եղբայր Տեոցեից, ապա  
նա իմ Դրախտը կմտնի սուրբ Մարտիրոսի չօգտագործած  
մի հրավիրատոմսի շնորհիվ»: Հը՞, ի՞նչ ես ասում. հարցի  
լուծումը լավ է գտնված, այնպես չէ՞:

**Հավանության գոչյուններ:**

Քեզ տեսնեմ, Պետե՛ր, հանիր քսակդ: Եղբայրնե՛ր, Աստված  
նրան առաջարկում է այս անհավատալի գործարքը: Դրախ-  
տը՝ երկու արծաթի փոխարեն: Այդ ո՞ր ժլատն է, այդ ո՞ր  
զծուծն է, որը երկու արծաթ չի տա իր հավերժական կյան-  
քի համար:

**Նա վերցնում է Պետերի երկու արծաթը:**

Ծնորհակալությո՛ւն: Դե՛, գնա՛ տուն և այլևս չմեղանչես: Էլ  
ո՞վ է ուզում: Նայեցեք, ահա մի ուրիշ ձեռնոտ ապրանք,  
երբ այս ոլորված մագաղաթը ներկայացնեք քահանային, նա  
ստիպված կլինի թողություն տալ ձեր մի մահացու մեղքին  
հենց ձեր իսկ ընտրությամբ: Այդպես չէ՞, քահանա՛:

**ՔԱՀԱՆԱ.—** Ծիշտ է, ես ստիպված կլինեմ:

**ՏԵՏՅԵԼ.—** Իսկ այս մե՛կը: (**Մի մագաղաթ է թափահարում**):

Ա՛հ, այս մեկը, եղբայրնե՛ր, ոչ ավել, ոչ պակաս՝ գիշողու-  
թյուն է Աստծո կողմից: Այս ապաշխարագրերը, որ տեսնում  
եք, մշակված են հատկապես այն բարի մարդկանց համար,  
որոնց հարազատները գտնվում են Քավարանում: Եթե դուք  
վճարեք անհրաժեշտ գումարը, ապա ձեր բոլոր հարազատ-  
ները, թեևրը տարածած, կթոչեն դեպի Երկինք: Տեղափոխ-  
վող ամեն մի անձի դիմաց՝ երկու արծաթ: Տեղափոխությու-

ըն կատարվում է անմիջապես: Դե՛, ո՛վ է ուզում, ո՛վ է ուզում: Դու ո՛ւմ ես կորցրել:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.—** Մորս:

**ՏԵՏՑԵԼ.—** Մո՛րդ, ընդամեն՛ըն: Քո տարիքին միայն մո՛րդ ես կորցրել:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ (տատանվելով).—** Այնտեղ մի հորեղբայր էլ ունեմ...

**ՏԵՏՑԵԼ.—** Եվ դու խեղճ հորեղբորը թողնելու ես Քավարանո՛ւմ:

Դե՛, շո՛ւտ արա. հաշվի՛ր ու տո՛ւր չորս արծաթ: (**Վերցնում է չորս արծաթը և պահում է սպասքի վերևում**): Ուշադրություն՛ւն, տղե՛րք, երբ արծաթները վայր ընկնեն, հոգիները թռչելու են դեպի վեր: (**Արծաթները բաց է թողնում սպասքի մեջ**):

**Սարկավազը սրնգով նվագում է:**

Ահա մեկը:

**Դարձյալ սրնգի նվագ:**

Ահա և մյուսը: Ահա տեսեք, տեսեք՝ թռչում են նրանք ձեր գլխավերևում. երկու ճերմակ ու սիրուն թիթեռնիկներ:

**Սրնգի նվագ:**

Ցտեսություն՛ւն, ցտեսություն՛ւն. աղոթեցե՛ք մեզ համար, բարևներ՛ հաղորդեք բոլոր սրբերին: Ձեզ տեսնեմ, տղե՛րք, հրաժեշտի ողջույն երկու սիրունիկներին:

**Ծափահարություններ:**

Հերթը ո՛ւմն է:

**Շատ գյուղացիներ են մոտենում:**

Քո կնոջ ու տատիկի համա՛ր: Քրոջդ համա՛ր:

**Ամեն մի դեպքում՝ սրնգի նվագ:**

Վճարե՛ք, վճարե՛ք:

**ԳԵՑ.—** Ե՛տ քաշվեք:

**Տրտունջներ ամբոխի միջից:**

**ՏԵՏՑԵԼ (Քահանային).—** Սա ո՛վ է:

**ՔԱՀԱՆԱ.—** Նրանց նախկին տերը: Վախենալու հարկ չկա:

**ԳԵՑ.—** Ցնորվածներ՛, ինչպես էլ հավատում եք, որ Աստծո հետ ձեր հաշիվները կարող եք մաքրել մի ողորմությամբ: Կարծում եք նահատակները թույլ են տվել, որ իրենց ողջ-ողջ այրեն խարույկների վրա, որպեսզի դուք Դրախտ մտնեք հենց այնպե՛ս, կարծես, դա արարդաց լինի: Սրբերի արծա-

նիքները գնելով չէ, որ դուք փրկվելու եք: Դուք նրանց առաքինությունները պետք է ձեռք բերեք:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Որ այդպես է, ավելի լավ է՝ ինձ կախեն և անմիջապես քշեն Դժոխք: Սուրբ կղաճա՞ս, չէ՞ մի, երբ օրական տասնվեց ժամ ես աշխատում:

**ՏԵՏՅԵԼ (Գյուղացուն).**— Ձե՛նդ կտրի՛ր, էլի, տավարի՛ գլուխ. ո՞վ է քեզանից այդքանը պահանջում: Ժամանակ առ ժամանակ դու գնիր մի գույգ ապաշխարագիր, և Աստված քեզ կարժանացնի իր ողորմածությանը:

**ԳԼԵՑ.**— Հենց այդ է, որ կա: Դու գնիր նրա որդնուտած ապրանքը: Կու քեզ երկու արծաթ վճարել կտա, որ դու իրավունք ունենաս նորից տրվելու քո մոլորություններից: Բայց Աստված գործարքը չի վավերացնելու: Դու գլորվում ես Դժոխք:

**ՏԵՏՅԵԼ.**— Վերացրո՛ւ Հույսը, վերացրո՛ւ Հավատը: Դե՛, քեզ տեսնեմ՝ տեղն ի՞նչ ես դնելու:

**ԳԵՑ.**— Սերը:

**ՏԵՏՅԵԼ.**— Դու ի՞նչ գիտես, թե ինչ է Սերը:

**ԳԵՑ.**— Իսկ դու ինքդ ի՞նչ գիտես, թե ինչ է Սերը: Ինչպե՞ս կարող է սիրել նա, ով նրանց այնքան է արհամարհում, որ Երկիւրս իրրև ապրանք է նրանց առաջարկում:

**ՏԵՏՅԵԼ (գյուղացիներին).**— Ես ձեզ արհամարհո՞ւմ եմ, իմ գառնակներ:

**ԲՈՒՈՐԲ.**— Օ՛հ, ո՛չ:

**ՏԵՏՅԵԼ.**— Ես ձեզ չե՞մ սիրում, իմ ճուտիկներ:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.**— Իհարկե, իհարկե, դու մեզ սիրում ես:

**ՏԵՏՅԵԼ.**— Ես եկեղեցական եմ, եղբայրներ: Եկեղեցու ոլորտներից դուրս Սերը գոյություն չունի: Եկեղեցին մեր բոլորի մայրն է: Իր քահանաների ու վանականների միջնորդությամբ նա նույն մայրական սերն է շնորհում իր բոլոր որդիներին, ինչպես թշվառներին, այնպես էլ բախտավորներին:

**Հնչում են զանգակներ, ճչանակն աղմկում է: Հայտնվում է Բորոտը: Գյուղացիները խունապահար հավաքվում են բեմի մյուս ծայրին:**

Ի՞նչ է եղել:

**Քահանան և սարկավազները վազելով մտնում են եկեղեցի:**

**ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ (մատնացույց անելով Բորոտին).**— Տե՛ս, տե՛ս, զգո՛ւյ՛՛, բորոտը:

**ՏԵՏՏԵԼ (սարսափած).**— Հիսո՛ւս Քրիստոս:

**Գաղար: Գեցը մոտենում է Բորոտին:**

**ԳԵՑ (Տեացելին՝ մատնացույց անելով Բորոտին).**— Համբուրի՛ր նրան:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Թո՛ւմ, թո՛ւմ:

**ԳԵՑ.**— Եթե եկեղեցին առանց նողկանքի և առանց խուսափելու սիրում է իր որդիներից ամենաթշվառին, էլ ի՞նչ ես սպասում. համբուրի՛ր նրան:

**Տեացելը բացասաբար գլուխն է շարժում:**

Հիսուսը նրան կաններ իր թևերի մեջ<sup>17</sup>: Ես նրան ավելի եմ սիրում, քան դու: (**Գաղար: Նա մոտենում է Բորոտին**):

**ԲՈՐՈՏ (ատամների արանքից).**— Եվս մեկը, որն ինքնագոհաբերման ներկայացումը պիտի խաղա՛ բորոտին համբուրելով:

**ԳԵՑ.**— Մոտեցի՛ր, եղբա՛յր իմ:

**ԲՈՐՈՏ.**— Այդպես էլ գիտեի: (**Մոտենում է դժկամությամբ**): Եթե խնդիրը ձեր փրկությանն է վերաբերում, ապա մերժել չեմ կարողանա: Բայց շո՛ւտ արեք: Բոլորն իրար նման են. կարելի է կարծել, որ Աստված ինձ բորոտ է դարձրել հենց միայն նրա համար, որ Երկինք գնալու հնարավորություն տամ ուրիշներին:

**Գեցը դեմքը մոտեցնում է, որ համբուրի:**

Միայն ոչ՝ շուրթերս:

**Համբուր:**

Թո՛ւմ: (**Սրբում է երեսը**):

**ՏԵՏՏԵԼ (սկսում է ծիծաղել).**— Դե՛, հիմա գո՞՞ն ես: Նայիր, ինչպես է սրբում բերանը: Արդյոք նվազե՞ց նրա բորոտությունը, հը՞: Ասա՛, բորո՛տ, ինչպե՛ս է կյանքը:

**ԲՈՐՈՏ.**— Հիանալի կլիներ, եթե ավելի քիչ լինեին առողջ մարդիկ, ավելի շատ՝ բորոտները:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Որտե՞ղ ես սպրում:

**ԲՈՐՈՏ.**— Անտառում, ուրիշ բորոտների հետ:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Ի՞նչ եք անում ամբողջ օրը:

**ԲՈՐՈՏ.**— Բորոտների պատմություններ ենք պատմում իրարու:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Ի՞նչո՞ւ ես գլուղ եկել:

**ԲՈՐՈՏ.**— Եկել եմ, տեսնեմ, կարո՞ղ եմ մեղքերի թողության մի ապաշխարագիր պոկել:

**ՏԵՏՏԵԼ.**— Բարո՛վ եկար:

ԲՈՐՈՏ.— Ժի՛շտ է, որ դուք դրանք վաճառում եք:

ՏԵՏՏԵԼ.— Հասր երկու տրծար:

ԲՈՐՈՏ.— Մի գրոշ էլ չունեմ:

ՏԵՏՏԵԼ (գյուղացիներին՝ հաղթական).— Նայեցե՛ք: (Բորոտին):

Տեսնո՞ւմ ես այս գեղեցիկ, բացարձակապես նոր ապաշխարագիրը: Ո՛րք կնախընտրես՝ տա՛ քեզ տամ, թե՛ շուրթերդ համբուրես:

ԲՈՐՈՏ.— Դու էլ իբր քան ասացիր:

ՏԵՏՏԵԼ.— Ես կանեմ, ինչ որ դու կամենաս, ընտրի՛ր:

ԲՈՐՈՏ.— Գրո՛ւը տանի, տուր ինձ ապաշխարագիրը:

ՏԵՏՏԵԼ.— Ահա վերցրո՛ւ, շնորհակալությունդ հղիր Աստծուն. տա քեզ նվեր է քո Սրբազնամայր Եկեղեցու կողմից: Վերցրո՛ւ:

ԲՈՐՈՏ.— Կեցցե՛ Եկեղեցին:

**Տեսցելը նրան նետում է ապաշխարագիրը: Բորոտն այն որսում է օդում:**

ՏԵՏՏԵԼ.— Դե՛, հիմա չքվի՛ր այստեղից:

**Բորոտը դուրս է գալիս: Զանգակները հնչում են, ճչանակն աղմկում է:**

Դե՛, հիմա ասացեք, ո՛վ էր, որն ավելի էր սիրում նրան:

ԱՄԲՈՒՄ.— Դո՛ւ, դո՛ւ, ուրա՛ Տեսցելին:

ՏԵՏՏԵԼ.— Զեզ տեսնեմ, եղբայրնե՛ր, հիմա ո՛ւմ հերթն է: Քո քոջ համար, որ մահացել է հեռավոր երկրում:

**Սրնգի նվագ:**

Քո մորաքույրների համար, որոնք քեզ խնամել-մեծացրել են: Հորդ և մորդ համար: Քո ավագ որդու համար: Վճարե՛ք, վճարե՛ք, վճարե՛ք:

ԳԵՑ.— Ծնե՛ր: (Խփում է սեղանին և թմբուկը գլորում, գցում է աստիճաններն ի վար): Քրիստոսը տաճարից վրնդեց վաճառականներին<sup>18</sup>... (Կանգ է առնում, նայում է թշնամաբար տրամադրված ու սակված գյուղացիներին: Կնգուղը բաշում է երեսին և տնքալով ծնկի է ընկնում եկեղեցու դռան առջև): Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ, ամո՛թ ինձ: Ես նրանց հետ խոսելու ձևը չգիտեմ: Տե՛ր, թույլ տուր գտնեմ նրանց սրտի ճանապարհը:

**Գյուղացիները նայում են նրան: Տեսցելը ժպտում է: Գյուղացիները նայում են Տեսցելին: Տեսցելը նրանց աչքով է անում, մատը դնում է բերանին՝ պահանջելով լռություն, ապա գլխի շար-**

ժումով ցույց է տալիս եկեղեցու շքամուտքը: Նա ոտքի ծայրերի վրա մտնում է այնտեղ: Գյուղացիները մտնում են եկեղեցի՝ սուրբ կնոջ արձանը տանելով պատգարակի վրա: Բոլորն անհետանում են: Մի պահ՝ լռություն, հետո եկեղեցու շեմքին հայտնվում է Հայնրիխը՝ աշխարհիկ զգեստով:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ՀԱՅՆՐԻՒՆ, ԳԵՑ, ՆԱՍՏԻ

**Հայնրիխն իջնում է դեպի Գեցը՝ չնկատելով Նաստին:**

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դու հոգիները բանջարի տեղ ես դրել:

ԳԵՑ.— Այդ ո՞վ է խոսում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Պարտիզպանը կարող է որոշել, թե ստեպղիկին ինչ է հարկավոր, բայց ոչ ոք ուրիշների փոխարեն չի կարող որոշել, թե ինչն է լավը նրանց համար:

ԳԵՑ.— Այդ ո՞վ է խոսում, Հայնրի՞խ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այդ:

ԳԵՑ (վեր է կենում, կնգուղը ետ է գցում).— Ես վստահ էի, որ դու նորից պիտի հայտնվես՝ հենց իմ առաջին սայթաքումի դեպքում: (Գաղաթ): Ի՞նչ գործ ունես այստեղ: Սնո՞ւնդ ես որոնում քո ատելության համար:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— «Ով Բարություն է սերմանում, Բարություն է հրնձելու»՝ դու այդ ասել ես, այնպես չէ՞:

ԳԵՑ.— Ասել եմ ու դարձյալ կրկնում եմ, որ աղպես է:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (դադար).— Ես քո հունձքը բերել եմ:

ԳԵՑ.— Դեռ շատ վաղ է հնձելու համար:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (դադար).— Կատրինը մեռնում է. ահա քո առաջին հունձքը:

ԳԵՑ.— Մեռնո՞ւմ է. Աստված հոգին լուսավորի: Ես ի՞նչ կարող եմ անել:

**Հայնրիխը ծիծաղում է:**

Մի՛ ծիծաղիր, ապո՛ւշ: Տեսնում ես, որ ծիծաղել չես կարողանում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ասես ներողություն խնդրելով).— Նա ինձ համար ծամածոություններ է անում:

**ԳԵՅ** (կտրուկ շրջվում է). **Ո՛ր:** (Հասկանում է): **Ա՛հ:** (Շրջվելով դեպի Հայերիխը): Այ թե՛ քան, դու և նա դարձել եք անբաժան բնակիչներ:

**ՀԱՅՆՐԻԻՍ.**— Այո, անբաժան բնակիչներ:

**ԳԵՅ.**— Է՛հ, լավ է. չես ձանձրանա:

**ՀԱՅՆՐԻԻՍ** (ձեռքը սահեցնում է դեմքի վրայով).— Հոգու վրա է նստել:

**ԳՆՑ** (Հայերիխին մտռենալով).— Հայերի՛խ... Եթե ես քեզ ցավ եմ պատճառել, դու ի՞նձ ներիր:

**ՀԱՅՆՐԻԻՍ.**— Ես քեզ ներեմ, որ դու ամենուրեք պարծենաս, թե ասելությունը սեր դարձրիր, ինչպես Քրիստոսը ջուրը գինի էր դարձնում<sup>19</sup>:

**ԳԵՅ.**— Քո ասելությունն ի՞նձ է պատկանում: Ես քեզ կազատեմ և նրանից, և՛ Սատանայից:

**ՀԱՅՆՐԻՍ** (փոխված ձայնով, կարծես մի ուրիշը խոսելիս լինի նրա բերանով).— Հանուն հոր և որդւո և հոգւոյն սրբո: Հայրը ես եմ, Սատանան իմ որդին է, ասելությունը՝ Սուրբ Հոգին: Քեզ համար ավելի հեշտ կլինի մասնատել երկնային երրորդությունը, քան թե մասնատել մեր երեքի միասնությունը:

**ԳԵՅ.**— Դե՛, գնաս բարով: Ուղևորվիր Ուորմս՝ այնտեղ պատարագելու: Կհանդիպենք ի՞նձ ամիս հետո:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Ես երբեք Ուորմս չեմ վերադառնալու, և երբեք չեմ պատարագելու: Ես այլևս եկեղեցական չեմ, խեղկատա՛կ: Ի՞նձ զրկել են ծիսակատարելու և մեղքերին թողություն տալու իրավունքից:

**ԳԵՅ.**— Ի՞նչ մեղադրանք են հարուցել քո դեմ:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Ասում են, որ կաշառք եմ վերցրել քաղաքը հանձնելու համար:

**ԳԵՅ.**— Դա կեղտոտ սուտ է:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Այդ սուտը ես եմ հորինել: Ես բարձրացել եմ ամբիոն և բոլորի առջև ամեն ինչ խոստովանել. իմ փողասիրությունը, նախանձը, անհնազանդությունը և մարմնական վայելքների ցանկասիրությունը:

**ԳԵՅ.**— Դու ստել ես:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Ի՞նչ արած: Ուորմսում ամենուր կրկնում էին, որ եկեղեցին չքավորներից ատում է, և որ նա է ի՞նձ հրամայել

նրանց մատենել կոտորածի: Անհրաժեշտ եղավ շարժառիթ ստեղծել, որ Եկեղեցին հրաժարվի ինձանկից:

ԳԵՑ.— Ուրեմն դու քո մեղքն արդեն քափել ես:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու լավ գիտես, որ ոչ ոք երբեք իր մեղքերը չի քափում:

ԳԵՑ.— Ծիշտ է: Ոչ մի բիծ չի մաքրվում: (Դադար: Հանկարծակի մոտենալով Հայնրիխին): Կատրինն ինչի՞ց է տառապում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Արնախտով է տառապում: Մարմինը խոցերով է պատված: Ահա երեք շաբաթ է, ինչ նա չի քնում և չի ուտում:

ԳԵՑ.— Ինչո՞ւ մտը չմնացիր:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ոչ ես եմ պետք նրան, ոչ նա՛ ինձ:

**Նաստինն ներս է մտնում և մնում է խորքում:**

ԳԵՑ.— Նրան բուժել-խնամել է պետք:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Նա չի կարող բուժվել. պետք է մեռնի:

ԳԵՑ.— Ինչի՞ց է մեռնում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ամոթից: Նա գարշում է սեփական մարմնից, որովհետև տղամարդկանց հազարավոր ձեռքեր են քսվել նրան: Բայց նա անհամեմատ ավելի մեծ նողկանք է զգում իր սրտի նկատմամբ, որովհետև քո պատկերը մեջն է մնացել: Նրա մահացու հիվանդությունը դու ես:

ԳԵՑ.— Դա անցյալ տարվանն է, քահանա՛, ես չեմ ընդունում անցյալ տարվա մեղքերը: Ես այդ մեղքի համար կհատուցեմ այն աշխարհում՝ հավիտյանս հավիտենից: Բայց այս աշխարհում ես այդ հաշիվը մաքրել եմ: Մի րոպե ժամանակ չունեմ կորցնելու:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ուրեմն գոություն ունեն երկու Գեց:

ԳԵՑ.— Այո, երկուսը: Մեկը, որ ողջ է և Բարություն է անում: Մյուսը, որ մեռած է և Չարիք է գործել:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Եվ մեռածի հետ դու թաղել ես նաև քո մեղքերը:

ԳԵՑ.— Այո:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Հիանալի է: Բայց մեռած Գեցը չէ, որ նրան սպանում է, այլ գեղեցիկ, անարատ Գեցը, որը դարձել է Սիրո մարմնացում:

ԳԵՑ.— Դու ստում ես: Չարագործ Գեցն է, որ կատարել է ոճրագործությունը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դա ոճրագործություն չի եղել: Պղծելով՝ նրան տվել ես շատ ավելին, քան ունեցել ես դու ինքդ. սե՛ր: Փաստ է,



որ նա քեզ սիրում էր, յգիտեմ ինչու: Եվ անա մի գեղեցիկ  
որ դու ներշնչվեցիր բարեգործությամբ և ի՞նչ... մի քսակ  
դրիր Կատրինի ձեռքը և նրա՛ վոնդեցիր: Ահա թե նա ինչից  
է մեռնում:

ԳԵՑ.— Ես պոռնիկի հետ ապրել չէի կարող:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Իհարկե, չէիր կարող, քանի որ դու ինքդ ես նրան  
դարձրել այդպիսին:

ԳԵՑ.— Ես կամ Բարությունից պիտի հրաժարվեի, կամ՝ նրանից:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Եթե պահպանեիր, գուցե փրկեիր նրան, հետև էլ  
ինքդ քեզ: Բայց ինչպե՛ս. փրկել մի՞ հոգի, ընդամենը՝ մե՛-  
կը: Մի՞թե Գեցն այդ աստիճան կարող էր նվաստանալ: Մե-  
ծածավալ էին նրա ծրագրերը:

ԳԵՑ (հանկարծակի).— Որտե՞ղ է նա:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Քո սեփական հողերի վրա:

ԳԵՑ.— Ուրեմն նա ուզում էր ինձ նորից տեսնել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Այո, բայց ախտը նրան տապալեց ճանապարհին:

ԳԵՑ.— Որտե՞ղ:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Չեմ ասի: Ինչքան որ չարիք ես պատճառել խեղճ  
աղջկան, այդքանը լիովի բավական է նրա համար:

ԳԵՑ (բռունցքը բարձրացնելով՝ զայրացած).— Ես... (Հանդարտ-  
վում է): Լա՛վ, ես ինքս կգտնեմ նրան: Մնա՛ս բարով, Հայն-  
րի՛խ: (Սատանայի կողմը խոնարհվելով): Հարգանքներս:  
(Շրջվում է դեպի Նաստին): Ե՛կ, Նաստի՛:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (ապշած).— Նաստի՛:

Նաստին ուզում է հետևել Գեցին: Հայնրիխը կտրում է նրա  
ճանապարհը:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

### ՀԱՅՆՐԻՒՆ, ՆԱՍՏԻ

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (երկշոտ).— Նաստի՛: (Բարձրաձայն): Նաստի՛, ես  
քեզ փնտրում էի, կա՛նգ առ: Քեզ հետ խոսելու բան ունեմ:  
Արհամարհիր, ինչքան ուզում ես, միայն թե լսիր: Ես եղել  
եմ Ծուլհայմի կալվածքում. խոսվությունը հատումանում է:

ՆԱՍՏԻ.— Ես այդ գիտեմ: Թող անցնեմ:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Դու այդ խոսվությունը ցանկանո՞ւմ ես, **ասա՛, ցանկանո՞ւմ ես, ասա՛, ցանկանո՞ւմ ես:**

**ՆԱՍՏԻ.**— Դա քեզ չի վերաբերում: Թող անցնեն:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ (թևերը տարածելով).**— Չես անցնի, մինչև չպատասխանես:

**ՆԱՍՏԻ (լուռ նայում է նրան, ապա վճռում է).**— Ցանկանամ թե չցանկանամ՝ միևնույն է, ոչ ոք չի կարող կանխել:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Ես կարող եմ: Երկու օրում ես կարող եմ պատվար կանգնեցնել մակընթացող ծովի դեմ: Իսկ փոխարենը, Նաստի՛, ես կուզեմայի, որ դու ինձ ներես:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դարձյալ ներման խաղարկությունը: (**Գաղար**): Այդ խաղն ինձ համար ձանձրալի է. ես դրան չեմ մասնակցում: Ես իրավասու չեմ ոչ դատապարտելու, ոչ էլ ներելու. դա Աստծո գործն է:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Եթե ինձ տրված լիներ վիճարկելու իրավունքը, ես պիտի նախընտրեի քո ներումը, Նաստի՛:

**ՆԱՍՏԻ.**— Եվ այդ պիտի լիներ սխալ ընտրություն: Դրախտը ձեռքիցդ բաց պիտի թողնեիր մի դատարկ հնչյունի համար:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Ո՛չ, Նաստի՛, Երկնքի ներումից ես կհրաժարվեմ, միայն թե երկիրն ինձ ների:

**ՆԱՍՏԻ.**— Երկիրը չի ներում:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Դու հոգիս մաշեցիր:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ի՞նչ:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ.**— Քեզ չեմ ասում: (**Նաստիին**): Դու իմ գործը դժվարացնում ես: Ինձ մղում են դեպի ատելությունը, Նաստի՛, ինձ մղում են դեպի ատելությունը, և դու ինձ չես օգնում: (**Երեք անգամ խաչակնքում է**): Լա՛վ, մի րուպե հանգիստ շունչ կբաշեմ: Դե՛, հիմա լսի՛ր: Ծտապել է պետք: Գյուղացիները կազմակերպվում են, ուզում են բանակցությունների մեջ մտնել բարոնների հետ: Այդ մեզ հնարավորությունն կտա մի քանի օր շահելու:

**ՆԱՍՏԻ.**— Քո ինչի՞ն է պետք մի քանի օրը:

**ՀԱՅՆՐԻՒՆ (եկեղեցին մատնացույց անելով).**— Դու տեսար, չէ՞, գյուղացիներին. նրանք իրենց կյանքը չեն խնայի հաճուն Եկեղեցու: Այս գյուղերի հավատացյալներն ավելի մոլեռանդ են, քան մնացած ողջ Գերմանիայի բնակչությունը:

**ՆԱՍՏԻ (թափահարում է գլուխը).—** Քո քահանաներն անգոր են: Ճիշտ է, նրանց սիրում եմ, բայց խոսվությունը պարսավելու դեպքում նրանց քարոզը կլինի ձայն բարբառո հանապատի:  
**ՀԱՅՆՐԻՒՄ.—** Ես հույսս դրել եմ ոչ թե նրանց քարոզների, այլ նրանց լուծության վրա: Պատկերացրո՛ւ գյուղացիները մի առավոտ արթնանում են, և ի՞նչ են տեսնում. բաց են եկեղեցու դռները, և եկեղեցին դատարկ է. թոչնակը թռել է: Ոչ մի քահանա՝ ոչ խորանի առջև, ոչ գերեզմանատանը, ոչ առաջնորդարանում:

**ՆԱՍՏԻ.—** Դա հնարավո՞ր է իրականացնել:

**ՀԱՅՆՐԻՒՄ.—** Ամեն ինչ պատրաստ է: Այստեղ ունե՛ս քո մարդկանցից:

**ՆԱՍՏԻ.—** Մի քանի հոգի:

**ՀԱՅՆՐԻՒՄ.—** Թող երկրով մեկ շրջեն ու գողգողան բուրբից բարձր: Եվ թող հատկապես հայհոյեն Աստծուն: Մեզ պետք է, որ նրանք տարածեն խոսվությունն ու սարսափ: Հետո՛՛ եկող կիրակի, Ռիգիում, հենց պատարագի կեսին, թող քահանային բռնեն, քարշ տան անտառ և գյուղ վերադառնան արևոտած սրերով: Դրան հաջորդող գիշերը, շրջանի թողր քահանաները գաղտնի կհեռանան իրենց գյուղերից և կապաստանեն Մարկշտայնի ամրոցում, որտեղ և նրանց սպասում են: Երկուշաբթի օրվանից Աստված Երկինք կվերադառնա: Երեխաները կմնան առանց կնույնքի, ոչ որ թողություն չի տա մեղքերին, և հիվանդները կվախենան մեռնել՝ առանց խոստովանանքի: Վախը կխեղդի խոսվությունը:

**ՆԱՍՏԻ (խորհեղով).—** Դա հնարավոր է...

Բացվում է եկեղեցու դուռը: Լսվում են երգեհոնի ձայներ: Գյուղացիները դուրս են գալիս՝ արձանը տանելով պատգարակի վրա:

(Նրանց նայելով): Քանի որ հնարավոր է, ուրեմն թող լինի:  
**ՀԱՅՆՐԻՒՄ.—** Նստո՛ւ, աղաչում եմ քեզ. առա, որ դու ինձ ներելու ես, եթե գործը հաջող վերջանա:

**ՆԱՍՏԻ.—** Ես ի սրտե ուզում եմ: Սակայն ցավն այն է, որ ես գիտեմ, թե դու ով ես:

## ՊԱՏԿԵՐ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

Տասնհինգ օր հետո: Եկեղեցու ներսը: Բոլոր գյուղացիներն աղոթեղ են ապաստանել ու դուրս չեն գալիս: Աղոթեղ են ուտում ու քնում: Այս պահին նրանք աղոթում են: Նաստին և Հայնրիխը նայում են, թե նրանք ինչպես են աղոթում: Տղամարդիկ ու կանայք պառկել են հատակին: Հիվանդներին ու հաշմանդամներին տեղափոխել են եկեղեցի: Մի քանիսը տնքում ու շարժվում են բարձրադիր ամբիոնի տակ:

### ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ՝ աղոթելիս, ՆԱՍՏԻ և ՀԱՅՆՐԻՍ

**ՆԱՍՏԻ (ինքն իրեն).**— Այլևս ի վիճակի չեմ լսելու նրանց մըրմունջները: Ասլա՛ղ, դուք ոչինչ չունեիք, ձեր զայրույթից բացի, և ես փչեցի, այն մարեցի:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Ի՞նչ ես ասում:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ոչինչ:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Դու դժգո՞հ ես:

**ՆԱՍՏԻ.**— Այո:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Մարդիկ ամենուրեք լցվել են եկեղեցիները: Սարսափը նրանց շղթայել է. ապաստամբությունը խեղդվեց հենց արգանդի մեջ: Էլ ի՞նչ ես ուզում:

**Նաստին չի պատասխանում:**

Ուրեմն ես կուրախանամ նաև քո փոխարեն:

**Նաստին հարվածում է նրան:**

Քեզ ի՞նչ պատահեց:

**ՆԱՍՏԻ.**— Կողերդ կջարդեմ, եթե ուրախանաս:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Չե՛ս ուզում, որ ես ուրախանամ մեր հաղթանակով:

**ՆԱՍՏԻ.**— Չեմ ուզում դու ուրախանաս, որ մարդկանց դարձրել ես չորքոտանի:

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Ինչ որ ես արեցի, եղավ քո համաձայնությամբ ու քեզ համար: Տարակուսանքը քեզ շփոթեցրել է, մարգարե՛:

**Նաստին ուտերն է թոթվում:**

Բայց չե՞ որ առաջին անգամը չէ, որ դու նրանց ստում ես:

ՆԱՍՏԻ.— Առաջին անգամն է, որ ես նրանց ծնկի եմ բերում և խափանում եմ նրանց ինքնապաշտպանությունը: Առաջին անգամն է, որ ես համամիտ եմ սնահավատությանը: Առաջին անգամն է, որ ես դաշնակցում եմ Սատանայի հետ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Դու վախենո՞ւմ ես:

ՆԱՍՏԻ.— Սատանան Աստծո արարչագործությունն է. եթե Աստված կամենա, Սատանան ինձ կհնազանդվի: (**Հանկարծակի**): Խեղդվում եմ այս եկեղեցու ներսում. արի դուրս գնանք:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՀԱՅՆՐԻԽ և ՆԱՍՏԻ, շարժվում են դեպի ելքը: ԳԵՏԸ հանկարծակի ներս է մտնում և հարձակվում է Հայնրիխի վրա:

ԳԵՏ.— Ծո՛ւն, գրագդ շահելու համար խտրություն չես դնում միջոցների մեջ: Քո պատճառով ես տասնհինգ օր կորցրի: Տասն անգամ կալվածքներս չափչփեղ եմ մի ծայրից մյուսը Կատրինին գտնելու համար: Եվ նոր իմանում եմ, որ նա այստեղ էր, մինչ ես նրան որտեղ ասես, որ՝ չէի փնտրում: Այստեղ նա հիվանդ պառկած է սալահատակին: Ի՛մ, ի՛մ մեղքով:

**Հայնրիխը պոկվում է նրանից և Նաստիի հետ դուրս է գալիս:** Գեցն ինքն իր համար կրկնում է:

Ի՛մ մեղքով... Ես ոչինչ չեմ զգում, դատարկ եմ այս հնչյունները: Դու ուզում ես ամոթանքի ստորացումը, բայց ես չունեմ: Հպարտությունն է ծորում իմ բոլոր վերքերից. երեսունհինգ տարի է, ինչ ես սատկում եմ հպարտությունից. այդպիսին է ամոթանքից մեռնելու իմ ձևը: Ես այդ պետք է փոխեմ: (**Հանկարծակի**): Ազատի՛ր ինձ մտածելուց, ազատի՛ր ինձ: Այնպես արա, որ ես ինքս ինձ մոռանամ: Ինձ միջատ դարձրու, ամե՛ն:

**Աղոթող գյուղացիների մրմուռն աճում, ապա նվազում է:** Կատրին: (**Առաջանում է ամբոխի միջով, նայում է յուրաքանչյուրին և ձայն է տալիս**): Կատրին, Կատրին: (**Մոտենում է սալահատակին փռված մի մութ կերպարանքի: Բարձրացնում է ծածկոցը, ապա թեթևացած՝ այն բաց է թողնում: Անհետանում է սյան ետևում: Գեռ լսվում է նրա կանչը**): Կատրին:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

### ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ մեծակ

**Աշտարակի ժամացույցը խփում է յոթ անգամ:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ (սալահատակին պատկած՝ ցնցվելով արթնանում է:**

**Քնաթաթախ).**— Ժամը քանի՞սն է: Այսօր ի՞նչ օր է:

**ՈՒՐԻԾ ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Կիրակի առավոտ և ժամը յոթն է: Ո՛չ,

այսօր կիրակի չէ:

**ԶԱՅՆԵՐ.**— Վերջացան կիրակիները, վերջացան: Էլ չեն լինելու:

Մեր քահանան գնաց, հետը տարավ բոլոր կիրակիները:

— Նա մեզ թողեց միայն աշխատանքային օրերը, աշխատանքի և քաղցի անիծյալ օրերը:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (քնաթաթախ).**— Որ այդպես է, գրո՛ղի ծոցը: Ես նո-

րից քնում եմ: Ինձ կարթնացնեք վերջին դատաստանի օրը:

**ԿԻՆ.**— Եկեք աղոթենք:

**Հիլդան ներս է մտնում, հետը բերում է ծղոտի կապոց: Նը-  
րան հետևում են երկու գեղջկուհի, որոնք նույնպես ծղոտ են բե-  
րում:**

## ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

### ՆՈՒՑՆՔ, ՀԻՂԱ, ապա ԳԵՑ

**ԱՌԱՋԻՆ ԿԻՆ.**— Հիլդան է, Հիլդան:

**ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԻՆ.**— Մեր մտոից հեռանում ես թե չէ, մենք վատ

ենք զգում: Ի՞նչ կա դրսում: Պատմի՛ր:

**ՀԻՂԱ.**— Պատմելու ոչինչ չկա: Լոռայում է ամենուրեք: Միայն

անասունները մերթընդմերթ վախից բառաչում են:

**ԶԱՅՆ.**— Լա՛վ է եղանակը:

**ՀԻՂԱ.**— Չգիտեմ:

**ԶԱՅՆ.**— Դու երկնքին չե՞ս նայել:

**ՀԻՂԱ.**— Ո՛չ: (**Պաղար**): Ես ծղոտ եմ հավաքել հիվանդների

անկողին պատրաստելու համար: (**Երկու գեղջկուհիներին**):

Օգնե՛ք ինձ:

**Նրանք բարձրացնում են մի հիվանդի և նրան տեղավորում են ծղոտն անկողնու վրա:**

Այդպէս: Հիմա սրան:

**Անում են նույնը:**

Այս կնոջը:

**Բարձրացնում են մի պառավի, որն սկսում է հեծկտալ:**

Լաց մի՛ եղիր, աղաչում եմ: Նրանց մի՛ զրկիր արիութունից: Դե, տատի՛, վերջացրու, թե չէ՛ բոլորը քեզ հետ կսկսեն հեծկըլտալ:

**ՊԱՌԱՎ (լացակումած).**— Իմ տերողորմյան, այնտեղ... **(Մատնացույց է անում սալահատակը, որի վրա նա պատկած էր քիչ առաջ):**

**ՀԻԼԴԱ (սրտնեղած վերցնում է տերողորմյան ու շարտում է նրա ծնկներին).**— Վերցրո՛ւ: **(Իրեն տիրապետում է, ավելի մեղմ):** Աղոթի՛ր, լա՛վ, աղոթի՛ր: Ավելի լավ է աղոթել, քան թե հեծկըլտալ: Ավելի քիչ կլինի աղմուկը: Ա՛յ, այդ մեկը չեղավ: Չի կարելի հեծկտալ և աղոթել միաժամանակ: **(Իր թաշկինակով սրբում է նրա աչքերը):** Դե՛, բավական է: Քիթոյ մարի՛ր: Լա՛վ, վերջացավ: Լաց մի՛ եղիր, ասում եմ քեզ: Մենք հանցավոր չենք, և Աստված իրավունք չունի մեզ պատժելու:

**ՊԱՌԱՎ (լացակումած).**— Է՛հ, աղջի՛կս, դու հո գիտես, որ նա ունի բոլոր իրավունքները:

**ՀԻԼԴԱ (պտոթկալով).**— Եթե նա իրավունք ունենար անմեղներից պատժելու, ես անմիջապես կհանձնվեի Սատանային:

**Բոլորը ցնցվում են, նայում են նրան: Նա ուտերն է թոթվում, գնում, հեկնում է սյունին: Մի պահ նայվածքն անշարժացնում է, կարծես, մի վերհուշ կլանել է նրան: Հետո՝ հանկարծակի, զզվանքով:**

**Թո՛ւն:**

**ԱՌԱՋԻՆ ԿԻՆ.**— Հիղա՛, քեզ ի՞նչ պատահեց:

**ՀԻԼԴԱ.**— Ոչինչ:

**ԿԻՆ.**— Դու այնպես լավ էիր մեզ հուսադրում...

**ՀԻԼԴԱ.**— Հո՛ւյս... ինչի՞ վրա կամ ո՞ւմ վրա:

**ԿԻՆ.**— Հիղա՛, եթե դու հուսահատվես, մենք բոլորս էլ քեզ հետ կհուսահատվենք:

**ՀԻԼԴԱ.**— Լա՛վ, ուշադրություն մի՛ դարձրեք իմ ասածին: **(Ցընցվում է):** Տուրտ է: Դուք եք աշխարհի միակ ջերմությունը: Պետք է իրար սեղմվեք և սպասեք:

**ՉԱՅՆ.**— Սպասե՛՛նք... ինչո՞ւ... միևնչե՛՛րք:

ՀԻԼԴԱ.— Մինչև որ տաքանանք: Մենք քաղցած ենք ու ծարավ:  
Մենք ահաբեկված ենք: Մենք վատ ենք զգում: Բայց ամե-  
նակարևորը տաքանալն է:

ԿԻՆ.— Որ այդպես է՝ սեղմվիր ինձ, ե՛կ:

**Հիլդան տեղից չի շարժվում: Կինը վեր է կենում ու մոտենում է նրան:**

Կատրինը մեռա՞վ:

ՀԻԼԴԱ.— Այո:

ԿԻՆ.— Աստված հոգին լուսավորի:

ՀԻԼԴԱ.— Աստված: **(Կարճ ծիծաղ):** Աստված երես է թեքել  
նրանից:

ԿԻՆ.— Հիլդա՛, ինչպե՞ս ես համարձակվում...

**Ամբոխի աղմուկը:**

ՀԻԼԴԱ.— Նա Դժոխքը տեսավ մեռնելուց առաջ: Հանկարծակի  
ուղղվեց, ասաց, թե ինչ է տեսնում և մեռավ:

ԿԻՆ.— Ոչ մեկը չի՞ աղոթում նրա կողքին:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ: Ուզո՞ւմ ես՝ գնա մոտը, աղոթիր նրա համար:

ԿԻՆ.— Ոչ մի դեպքում, թեկուզ ինձ տան աշխարհի բոլոր գան-  
ձերը:

ՀԻԼԴԱ.— Լա՛վ, քիչ հետո ես ինքս կգնամ: Թող մի քիչ էլ տա-  
քանամ, հետո:

ԿԻՆ **(չրջվում է դեպի ամբոխը)**.— Աղոթե՛նք, եղբայրնե՛ր, նե-  
րում հայցենք այդ մեռած կնոջ համար, նա, որ տեսավ Դժ-  
ժոխքը և գուցե դատապարտված է տանջվելու հավիտյանս  
հավիտենից: **(Հիլդայից հեռանում է և ծնրադրում):**

**Աղոթքի միալար մրմունջ: Գեջը հայտնվում է և նայում է Հիլ-  
դային, որը դեռևս կանգնած հենվել է սյունին:**

ՀԻԼԴԱ **(կիսաձայն)**.— Հայցել քո ներումը: Մենք քեզ ի՞նչ ենք  
արել, որ դու էլ մեզ ներես: Այդ դո՛ւ, դո՛ւ պիտի հայցես մեր  
ներումը: Ես չգիտեմ, թե հանդերձյալ կյանքում դու ի՞նչ ես  
նախատեսել ինձ համար: Նա ոչ իմ ծանոթն էր, ոչ հարս-  
զատը, բայց եթե դու նրան դատաստարտես, հարկավոր չէ ինձ  
քո երկինքը: Կարծում ես՝ հազար տարվա կյանքը Դրախ-  
տում ինձ մոռացնել կտա՞ նրա աչքերի սարսափը: Ես լոկ  
արհամարհանք եմ զգում քո ապուշ ընտրյալների հանդեպ,  
որոնք սիրտ ունեն ուրախանալու, երբ նզովյալներ կան Դժ-  
ժոխքում և աղքատներ՝ երկրի վրա: Ես պատկանում եմ մարդ-



կանց կուսակցությանը և նրանց չեմ լքի: Եթե կուզես, թող ես մեռնեմ՝ զրկված քահանայի օրհնությունից և ինձ անակրկալի բերելով՝ կանգնեցրու քո դատաստանի առջև. տեսնենք՝ ո՞վ ում կդատի: (**Գաղաթ**): Այդ կիևը սիրում էր նրան: Ասեողը գիշերը նա կարոտից ոռնում էր շարունակ: Այն քիզը նրան ինչո՞ւ էր կախարդել: (**Հանկարծակի շրջվում է դեպի աղոթողները**): Եթե ուզում եք աղոթել, Աստծուց խնդրեք, որ Գեցի՛ գլխին թափի Ռիզիում հեղված արյունը:

ՉԱՅՆ.— Գեցի՛:

ՀԻԼԴԱ.— Այդ նա է հանցավորը:

ՉԱՅՆ.— Թող Աստված անպատիժ չթողնի քի՛ն Գեցին:

ԳԵՑ (**կարճատև ծիծաղով**).— Այ քեզ բա՛ն: Ինչ էլ անում եմ՝ Չարիք, թե հարություն, շարունակ իմ անձի դեմ լարում եմ մարդկանց ատելությունը: (**Մի գյուղացու**): Ո՞վ է նա:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Դե՛, դա Հիլդան է:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ Հիլդա:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Հիլդա Լեմմը: Նրա հայրը գյուղի ամենահարուստ ջրաղացապանն է:

ԳԵՑ (**դատնորեն**).— Դուք նրան այնպես եք ունկնդրում, կարծես, մարգարե լինի: Նա ասաց, որ Գեցի դեմ աղոթեք, և ամա դուք բոլորդ ծնրադրել եք:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ա՛հ, ախր մենք սիրում ենք նրան:

ԳԵՑ.— Դուք նրան սիրո՞ւմ եք: Նա հարուստ է, և դուք սիրո՞ւմ եք նրան:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Նա արդեն հարուստ չէ: Անցյալ տարի ուզում էր դառնալ միանձնուհի, հետո սովը տիրեց, և նա իր իղձից հրաժարվեց մեզ հետ ապրելու համար:

ԳԵՑ.— Բայց նա այդ ի՞նչ է անում սիրելի դառնալու համար:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ապրում է բարի միանձնուհու նման: Ամեն ինչից զրկում է իրեն: Բոլորին օգնում է...

ԳԵՑ.— Այո՛, այո՛, այդ ամենը ես էլ եմ կարողանում: Երևի մի ուրիշ բան էլ պետք է, որ լինի, հը՞:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ես այդքանը գիտեմ:

ԳԵՑ.— Միայն այդքա՞նը, հը՛մ:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Նա... նա սիրելի է:

ԳԵՑ (**սկսում է ծիծաղել**).— Սիրելի՛: Ծնորհակալություն, բարեկա՛մ, դու ինձ լուսավորեցիր: (**Հեռանում է նրանից**): Եթե

ճշմարիտ է, որ նա Բարություն է գործում, եւ կորսախանամ,  
եւ կորսախանամ, ինչպես որ պետք է: Թող միայն հիմնա-  
դրվի Քո թագավորությունը, կարևոր չէ՛ իմ, թե նրա շնորհիվ:  
**(Թշնամաբար նայում է նրան):** Ապրում է միանձնուհու նը-  
ման: Իսկ ե՞ս, եւ չե՞մ ապրում վանականի նման: Նա այդ  
ի՞նչ է արել, որ ես չեմ կարողացել: **(Մոտենում է նրան):**  
Բարեւ, դու Կատրիցին ճանաչո՞ւմ ես:

ՀԻԼԴԱ **(ցնցվելով)**.— Ինչո՞ւ ես հարցնում: Ո՞վ ես դու:

ԳԵՅ.— Պատասխանի՛ր, դու նրան ճանաչո՞ւմ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, այո, եւ նրան ճանաչում եմ: **(Հանկարծակի ետ է  
զցում Գեցի դեմքը ծածկող կնգուղը):** Քեզ՝ նույնպես: Քեզ  
էլ եմ ճանաչում, թեև երբևիցե չեմ տեսել: Դու Գեցն ես:

ԳԵՅ.— Այո, ես եմ:

ՀԻԼԴԱ.— Վերջապե՛ս:

ԳԵՅ.— Որտե՞ղ է նա:

ՀԻԼԴԱ **(նայում է նրան առանց պատասխանելու: Երթունքներին՝  
զայրույթի ժպիտ)**.— Դու կտեսնես նրան. շտապելու կարիք  
չկա:

ԳԵՅ.— Կարծում ես նա ցանկություն ունի՞ տանջվելու եւ հիւճ  
րուպե:

ՀԻԼԴԱ.— Կարծում ես, քեզ տեսնելով, նա կդադարի՞ տանջվե-  
լուց: **(Նայում է նրան: Դադար):** Երկուսդ էլ սպասելու եք:

ԳԵՅ.— Ինչի՞ն ենք սպասելու:

ՀԻԼԴԱ.— Որ քեզ մի կուշտ նայես:

ԳԵՅ.— Խեղազա՛ր, ես քեզ չեմ ճանաչում, չեմ էլ ուզում ճանա-  
չել:

ՀԻԼԴԱ.— Ես քեզ ճանաչում եմ:

ԳԵՅ.— Ո՛չ:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ: Դու քո կրծքին գանգուր մազերի մի փունջ ունես՝  
նման սև թավիշի: Քո փորի ձախ մասում կապույտ երակ ու-  
նես, որն ուռչում է կենակցելու պահերին: Քո կոնքից վերև  
եղակի չափ մեծ խալ ունես:

ԳԵՅ.— Դու որտեղի՞ց գիտես:

ՀԻԼԴԱ.— Արդեն հիւճ օր, հիւճ գիշեր է, որ ես անցկացնում եմ  
Կատրիցի սնարի մոտ: Մենք՝ երեքս, գտնվում էինք այդ  
սենյակում: Նա, ես և դու: Եվ մենք երեքով միասին կենակ-  
ցեցինք: Ամենուրեք նա քեզ էր տեսնում, և, ի վերջո, ես էլ

սկսեցի քեզ տեսնել: Գիշերը քսան անգամ դուռը բացվում էր, և դու ներս էիր մտնում: Նայում էիր նրան՝ ծուլ ու անփույթ և երկու մատով շոյում էիր նրա ծոծրակը: Ահա այսպես: **(Կոպտաբար բռնում է նրա ձեռքը):** Այդ ի՞նչ կա, ի՞նչ կա այս մատների մեջ: Մի՞նչ և ու վրան՝ մագեր: **(Կատաղի վանում է նրա ձեռքը):**

ԳԵՅ.— Նա ի՞նչ էր ասում:

ՀԻԼԴԱ.— Այն ամենը, ինչ հարկավոր է, որ ես ատկություն զգամ քո նկատմամբ:

ԳԵՅ.— Որ ես չար եմ, կոպիտ, գարշելի:

ՀԻԼԴԱ.— Որ դու գեղեցիկ ես, խելացի, քաջազուն: Որ դու լկտի ես ու դաժան: Որ քեզ տեսնելիս՝ կինը չի կարող չսիրահարվել:

ԳԵՅ.— Նա քեզ պատմել է ուրիշ Գեցի մասին:

ՀԻԼԴԱ.— Գոչություն ունի միայն մեկը:

ԳԵՅ.— Բայց դու նայիր ինձ քո աչքերով: Որտե՞ղ է դաժանությունը, որտե՞ղ է լկտիությունը: Եվ ավա՞ղ, որտե՞ղ է խելացիությունը: Նախկինում ես տեսնում էի պարզ ու հեռուն, որովհետև Չարիքը պարզ է: Բայց տեսողությունս մթազնեց, և աշխարհը լցվեց ատեղծվածներով: Հիլդա՛, խնդրում եմ, մի՛ լինիր ինձ թշնամի:

ՀԻԼԴԱ.— Քեզ համար ի՞նչ տարբերություն, քանի որ միջոցներ չունեն քեզ վնասելու:

ԳԵՅ **(մատնացույց անելով գյուղացիներին)**.— Նրանց մոտ դու ինձ վնասել ես:

ՀԻԼԴԱ.— Նրանք ինձ են պատկանում, և ես նրանց եմ պատկանում: Դու նրանց մի՛ խառնիր քո գործերին:

ԳԵՅ.— Ծի՛շտ է, որ նրանք քեզ սիրում են:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, ճիշտ է:

ԳԵՅ.— Ինչո՞ւ:

ՀԻԼԴԱ.— Ես երբեք այդ մասին չեմ մտածել:

ԳԵՅ.— Պա՛հ, սիրում են, որովհետև գեղեցիկ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ, զորավա՛ր, դուք՝ մյուսներդ, սիրում եք գեղեցիկ կանանց, որովհետև ուրիշ անեյիք չունեք և ուտում եք համեմված կերակուր: Իմ եղբայրներն աշխատում են ամբողջ օրը և քաղցած են: Նրանք աչքեր չունեն կանանց գեղեցկության համար:

ԳԵՑ.— Որքանն ինչո՞ւմն է բանը: Ա՛հ, նրանք քո կարիքն են գգում:

ՀԻԼՂԱ.— Ավելի շուտ, ես եմ գգում նրանց կարիքը:

ԳԵՑ.— Ինչո՞ւ:

ՀԻԼՂԱ.— Դու այդ չես կարող հասկանալ:

ԳԵՑ (նրան մտտեճալով).— Քեզ սիրեցին միանգամի՞ց:

ՀԻԼՂԱ.— Այո, միանգամից:

ԳԵՑ (ինքն իրեն).— Այդպես էլ գիտեի՝ միանգամից կամ երբեք: Ակզբից կանխորոշված է՝ դու շահելո՞ւ ես, թե՞ ոչ: Ժամանակն ու ջանքերն ավելորդ են: (Հանկարծակի): Աստված այդպես կամենալ չէր կարող: Դա նույնն է, թե կան մարդիկ, որոնք անիծված են հենց ծնված օրից:

ՀԻԼՂԱ.— Ծիշտ է, օրինակ՝ Կատրինը:

ԳԵՑ (նրան չլսելով).— Դու նրանց ի՞նչ ես արել, վրո՛ւկ: Պիտի որ մի բան արած լինես, թե չէ ինչո՞ւ դու հաջողության հասար այնտեղ, որտեղ ես ձախողվեցի:

ՀԻԼՂԱ.— Իսկ Կատրինին հրապուրելու համար դո՞ւ ինչ արեցիր: Հմայված նայում եմ միմյանց:

ԳԵՑ (դեռ նրան նայելով).— Դու նրանց սերը գողացար ինձանից: Երբ ես քեզ եմ նայում, նրանց սերն եմ տեսնում:

ՀԻԼՂԱ.— Երբ ես եմ քեզ նայում, Կատրինի սերն եմ տեսնում և գարշում եմ քեզանից:

ԳԵՑ.— Ո՛ր մեղքիս համար ես ինձ ամբաստանում:

ՀԻԼՂԱ.— Ես քեզ ամբաստանում եմ հանուն Կատրինի, որին դու հասցրիր հուսահատության:

ԳԵՑ.— Դա քեզ չի վերաբերում:

ՀԻԼՂԱ.— Ես քեզ ամբաստանում եմ հանուն այն կանանց ու տղաճամարդկանց, որոնց գլխին դու հողերդ թափեցիր ու մեզ տակը թողեցիր:

ԳԵՑ.— Կորի՛ր գրողի ծոցը... Այդ էր պակաս՝ ես մի կնոջ առջև արդարանայի:

ՀԻԼՂԱ.— Ես քեզ ամբաստանում եմ հանուն իմ ոտնահարված արժանապատվության, քանի որ դու ինձ հետ կենակցել ես՝ հակառակ իմ կամքին:

ԳԵՑ (ապշած).— Քե՞զ հետ:

ՀԻԼՂԱ.— Հինգ գիշեր շարունակ դու ինձ տիրել ես բռնությամբ ու խորամանկությամբ:

ԳԼԵՑ (ժիծադէլով).— Անշուշտ, քո երազների մեջ:

ՀԻԼԴԱ.— Երազների մեջ, այո՛, երազների մեջ: Նրա՛ երազների մեջ: Նա ինձ կլանեց ու ներքաշեց այդ երազների մեջ: Ես ուզեցի տառապել նրա ցավերով, ինչպէս որ տառապում եմ նրանց ցավերով: Սակայն այս մեկը ծուղակ էր, քանզի հարկ եղավ, որ ես քեզ սիրեմ նրա սիրո կրքոտությամբ: Փա՛ռք Աստծո, ես քեզ տեսնում եմ: Ես քեզ տեսնում եմ օրը ցերեկով և ազատագրվում եմ: Յերեկը դու այն չես, ինչ որ կաս:

ԳԵՑ.— Իհարկե, այդպես է: Դե՛, արթնացի՛ր. այդ ամենը տեղի ունեցավ միայն քո գիտում: Ես քեզ չեմ դիպել. այս առավոտ ես քեզ տեսնում եմ առաջին անգամ: Քեզ ոչինչ չի պատահել:

ՀԻԼԴԱ.— Ոչի՛նչ: Բացարձակապէս ոչի՛նչ: Նա ճշում էր իմ թեւերի մեջ, բայց դա ի՛նչ կարևոր է: Ինձ ոչինչ չի պատահել, քանի որ դու չես դիպել ոչ իմ ստիճաններին, ոչ իմ շուրթերին: Գրո՛ղը քեզ տանի, չքնա՛ղ գորավար, դու միայնակ ես, ինչպէս հարուստը, և տառապել ես միմիայն քեզ հասցված վերքերից: Հենց այդ է քո դժբախտությունը: Ես մարմինս հազիվ եմ զգում. չգիտեմ՝ կյանքս որտեղ է սկսվում, որտեղ է վերջանում: Եվ պատահում է, ես չեմ պատասխանում, երբ ինձ կանչում են, քանի որ երբեմն ինձ այնքան զարմանալի է թվում, որ սեփական անուն ունեմ: Բայց ես տառապում եմ բոլորի մարմիններով, և բոլորի այտերին իջած բռունցքի հարվածներից իմ այտերը ցավում են: Ես մեռնում եմ բոլոր մեռնողների հետ: Իմ մարմնի միջով է, որ դու բռնաբարել ես այն կանանց, որոնց բռնի ես տիրել:

ԳԵՑ (հաղթական).— Վերջապե՛ս:

**Հիդան զարմացած մայրն է նրան:**

Դու կլիներս առաջինը:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՛նչ առաջին:

ԳԵՑ.— Առաջինը, որն ինձ պիտի սիրի:

ՀԻԼԴԱ.— Ե՛ս: (Միծաղում է):

ԳԵՑ.— Դու ինձ արդեն սիրում ես: Հինգ գիշեր ես քեզ պահել եմ իմ գրկում և քո հոգու մեջ հետք եմ թողել: Դու իմ մեջ սիրում ես այն զգացումը, որ Կատրինը տածում էր իմ նկատմամբ: Եվ ես՝ ահա բոլոր այս մարդկանց սերն է, որ սիրում եմ քո մեջ: Դու ինձ սիրելու ես: Եվ եթե նրանք, ինչպէս հավանում

ես պնդել, եթե նրանք քեզ են պատկանում, ապա ինձ էլ պիտի որ սիրենք քո աչքերով:

ՀԻԼԴԱ.— Հենց հիմա ես աչքերս կկուրացնեի, եթե համոզված լինեի, որ օրերից մի օր, նրանք քեզ քնքշությամբ են նայելու:

**Գեցը բռնում է նրա թևը: Հիլդան հանկարծակի դադարում է ծիծաղելուց և շարությամբ նայում է նրան:**

Կատրինը մահացել է:

ԳԵՑ.— Մահացե՛լ է: (Այդ լուրից ապշահար): Ե՛րբ:

ՀԻԼԴԱ.— Քիչ ստաջ:

ԳԵՑ.— Նա... տառապե՞ց:

ՀԻԼԴԱ.— Նա տեսավ Դժոխքը:

ԳԵՑ (սայթաքելով).— Մահացել է:

ՀԻԼԴԱ.— Ազատվեց քեզանից, այնպես չէ՞: Դե՛, գնա՛ շոյիր նրա ծոծրակը:

Լռություն: Հետո ճիչեր եկեղեցու խորքում: Գյուղացիներն ուղղվում են ու շրջվում դեպի եկեղեցու մուտքը: Մի պահ սպասում են: Ազմուկը սաստկանում է, որից հետո հայտնվում են Հայնրիխը և Նաստին, որոնք Կատրինին բերում են պատգարակի վրա:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Ե

ՆՈՒՅՆՔ, ՀԱՅՆՐԻՒՍ, ՆԱՍՏԻ և ԿԱՏՐԻՆ

ԿԱՏՐԻՆ (այլև չի ճշում: Կիսով չափ ուղղվելով՝ մրմնջում է).—

Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

ԳԵՑ (գոռալով).— Կատրի՛ն: (Հիլդային): Դու ստեցիր, ճիճո՛ւ:

ՀԻԼԴԱ.— Ես... ես չստեցի, Գե՛ց, նրա սիրտը դադարել էր բաբախելուց: (Թոնարեմով է Կատրինի վրա):

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ծանապարհին էինք, որ լսեցինք նրա ճիչը: Ասում է, Սատանան դարան է մտել, որ իրեն հափշտակի: Պաղատեց, որ իրեն տեղափոխենք Խաչի տակ:

**Ամբոխն սպաննալի ցցվում է նրանց առջև:**

ՋԱՅՆԵՐ.— Ո՛չ, ո՛չ:

— Նա նզովյալ է:

— Դո՛ւրս այստեղից:

— Դո՛ւրս այստեղից:

— Դո՛ւրս այստեղից, անմիջապես:

ԳԵՅ.— Գրո՛ղը ձեզ տանի, շնե՛ր: Ես ձեզ հիմա կսովորեցնեմ քրիստոնեական ողորմածությունը:

ՀԻԼԴԱ.— Դու ընդունակ ես միայն չարիք գործելու: (**Գյուղացի-ներին**): Նա դիակ է. հոգին դեռ կառչում է նրանից, որով-հետև դևերով է շրջապատված: Սատանան դարան է մտել ձեզ էլ հափշտակելու համար: Էլ ո՛վ ձեզ կկարեկցի, եթե դուք չկարեկցեք նրան: Էլ ո՛վ կսիրի չքավորներին, եթե չքավորներն իրար չսիրեն:

**Ամբոխը լռությամբ ետ է քաշվում:**

Քանի որ նա խնդրում է, ուրեմն, տարեք նրան Քրիստոսի ոտքերի մոտ:

**Հայնրիխը և Նաստին պատգարակը դնում են Խաչի տակ:**

ԿԱՏՐԻՆ.— Նա այստե՛ղ է:

ՀԻԼԴԱ.— Ո՛վ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քահանան:

ՀԻԼԴԱ.— Դեռ չի եկել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Գնա՛՛ գտի՛ր նրան: Ծո՛ւտ: Ես մահվանը կդիմադրեմ, մինչև նա գա:

ԳԵՅ (**նրան մոտենալով**).— Կատրի՛ն:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այդ նա՛ է:

ԳԵՅ.— Այդ ես եմ, սիրելի՛ս:

ԿԱՏՐԻՆ.— Դո՛ւ: Ա՛հ, ես էլ կարծեցի, թե քահանան է: (**Սկը-սում է ճչալ**): Ես քահանա եմ ուզում: Գնացեք գտե՛ք նրան, շո՛ւտ: Առանց մեղքերի թողության ես չեմ ուզում մեռնել:

ԳԵՅ.— Կատրի՛ն, դու վախենալու ոչ մի պատճառ չունես: Նրանք քեզ չեն տանջի. դու երկրի վրա շատ ես տառապել:

ԿԱՏՐԻՆ.— Քեզ ասում եմ, որ նրանց տեսնում եմ:

ԳԵՅ.— Որտե՛ղ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ամենուրեք: Օրհնյալ ջրով ցողեք, վտարեք նրանց: (**Նորից սկսում է ճչալ**): Փրկի՛ր ինձ, Գե՛'ց, ինձ փրկի՛ր: Ամեն ինչում ինքդ ես մեղավոր: Ես մեղավոր չեմ: Փրկի՛ր ինձ, եթե սիրում ես:

**Հիլդան փաթաթվում է նրան և փորձում է նորից պառկեցնել պատգարակին: Կատրինը գալարվում է՝ ճչալով:**

ԳԵՅ (**աղաչական**).— Հայնրի՛խ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես եկեղեցական չեմ:

ԳԵՅ.— Նա այդ շգիտի: Եթե դու նակատին խաչակնքես, սարսափը նրան կլքի:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ի՞նչ օգուտ, քանի որ հանդերձյալ կյանքում նա նորից ընկնելու է սարսափների մեջ:

ԳԵՅ.— Ընդամենը տեսիլներ են, Հայնրիխ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Կարծո՞ւմ ես: (Ծիծաղում է):

ԳԵՅ.— Նաստի՛, դու, որ այն համոզմանն ես, որ քոլոր մարդիկ քահանաներ են...

Իր անզորությունից ճնշված՝ Նաստին բարձրացնում է ուսերը:

ԿԱՏՐԻՆ (նրանց շլետով).— Դուք չե՞ք տեսնում, որ ես մեռնում եմ:

Հիլդան ուզում է Կատրինին ստիպել, որ նա պառկի:

Թողե՛ք ինձ, թողե՛ք ինձ:

ԳԵՅ (ինքն իրեն).— Եթե միայն կարողանայի... (Հանկարծակի նա որոշում է ընդունում և շրջվում է դեպի ամբոխը): Հանցանքն իմն է, որ այս կինը խորտակվեց, ուստի ես պիտի փրկեմ նրան: Հեռացե՛ք այստեղից:

Նրանք դուրս են գալիս: Նաստին բարձ է տալիս Հայնրիխին: Հիլդան տատանվում է:

Դու, նույնպես, Հիլդա՛:

Հիլդան նայում է նրան և դուրս է գալիս:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Զ

ԳԵՅ, ԿԱՏՐԻՆ, ավելի ուշ՝ ԱՄԲՈՒՆԸ

ԳԵՅ.— Այժմ դու իմ ձեռքումն ես, Տե՛ր: Ինչքան էլ որ հրաշագործություններդ խնայելիս լինես, միևնույն է՝ դու այս անգամ մի հրաշք պիտի անես ինձ համար:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ո՞ր եմ գնում: Ինձ մի՛ թող մեռակ:

ԳԵՅ.— Ո՛չ, Կատրի՛ն, ո՛չ, սիրելի՛ս: Ես քեզ փրկելու եմ:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այդ ինչպե՞ս պիտի կարողանաս: Դու քահանա չես:

ԳԵՅ.— Ես Քրիստոսին պիտի խնդրեմ, որ նա իմ վրա բարդի քո մեղքերը: Դու ինձ հասկացա՞ր:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այո:



ԳԵՅ.— Զո փոխարեն ես պիտի ընկնեմ այդ մեղքերի տակ: Զո հոգին մաքուր է լինելու, ինչպես այն օրը, երբ դու ծնվեցիր: Ավելի մաքուր, քան եթե քահանան թողություն տված լինեք քո մեղքերին:

ԿԱՏՐԻՆ.— Ես ի՞նչ իմանամ, որ Աստված քո իղձն ընդունեց:

ԳԵՅ.— Ես պիտի աղոթեմ: Եթե մուտք վերադառնամ բորոտությունից կամ փտախտից այլանդակված դեմքով, դու ինձ կհավատա՞ս:

ԿԱՏՐԻՆ.— Այո, սիրելի՛ս, ես քեզ կհավատամ:

**Գեղը հեռանում է նրանից:**

ԳԵՅ.— Նրա մեղքերն իմն են, դու այդ գիտես: Վերադարձրու այն, ինչ ինձ է պատկանում: Դու իրավունք չունես այս կնոջը դատապարտելու, քանի որ ես եմ միակ հանցավորը: Ահա՛, ահալասիկ թևերս, դեմքս և կուրծքս: Կրծի՛ր իմ այտերը: Թող նրա մեղքերը լինեն իմ աչքերի և ականջների թարախը: Ինչպես քիմիական թթվից թող քայքայվեն իմ մեջքը, կոնքերն ու ազդրերը: Տո՛ւր ինձ բորոտություն, խղիբա, ժանտախտ, բայց փրկիր նրան:

ԿԱՏՐԻՆ (թուլացած ձայնով).— Գե՛ց, օգնություն՛ն:

ԳԵՅ.— Դու ինձ լսո՞ւմ ես, խո՛ւյ Աստված: Դու չես մերժելու իմ առաջարկած գործարքը, քանզի արդարացի է՝ դու այդ գիտես:

ԿԱՏՐԻՆ.— Գե՛ց, Գե՛ց, Գե՛ց:

ԳԵՅ.— Ա՛հ, այս ձայնը լսել չեմ կարողանում: (Մազցում է ամբիոնի վրա): Դու մարդկանց համար ես մահացել, այո՞, թե՞ ոչ: Տեսնում ես, չէ՞, մարդիկ տառապում են: Ուրեմն պետք է նորից մահանալ նրանց համար: Տո՛ւր ինձ, տո՛ւր ինձ քո վերքերը: Տո՛ւր ինձ քո կողին քացված վերքը: Տո՛ւր ինձ քո ձեռքերի երկու արնածոր ճեղքերը: Եթե մի Աստված հանեցավ տանջվել մարդկանց համար, ինչո՞ւ մարդը նույնպես չկարողանա: Դու ինձ նախանձո՞ւմ ես: Տո՛ւր ինձ քո սրբանշանները, տո՛ւր: (Թևերը խաչակնքում է Քրիստոսի առջև): Տո՛ւր ինձ, տո՛ւր, տո՛ւր: (Կրկնում է «տուր ինձ»-ը, ինչպես մի երգ, որ հնարավոր չէ երգել): Խլացե՛լ ես, օ՛հ, գրո՞ղը տանի: Ինչքա՞ն հիմարն եմ ես. օգնիր ինքդ քեզ, և Աստված քեզ կօգնի: (Դաշույնը դուրս է քաշում իր գոտուց: Չախ ձեռքով ծակում է աջ ափը: Եվ աջ ձեռքով ծակում է ձախ ափը:

**Ապա՝ իր կողմ է վիրավորում: Հետո՝ դաշույնը նետում է խոթանի ետևը, խոնարհվում է և արյուն է քսում խաչված Քրիստոսի կրծքին): Եկե՛ք բոլորդ:**

**Նրանք ներս են մտնում:**

Քրիստոսի արյունը թափվում է:

**Ամբոխն աղմկում է: Նա բարձրացնում է ձեռքերը:**

Նայեցե՛ք. նա ողորմաձարար թույլ տվեց, որ ես կրեմ սրբանշանները: Քրիստոսի արյունը, եղբայրնե՛ր, Քրիստոսի արյունը ծորում է իմ ձեռքերից: **(Իջնում է ամբիոնի աստիճաններից և մոտենում է Կատրինին):** Այլևս ոչևչից մի՛ վախեցիր, սիրելի՛ս: Մեր Հիսուսի արամբ ես հավում եմ քո ճակատին, քո աչքերին, քո շուրթերին: **(Արյունը քսում է նրա երեսին):** Դու դեռ տեսնո՞ւմ ես դևերին:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Ոչ:

**ԳԵՑ.—** Խաղաղությամբ մեջիք հավերժության մեջ:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Քո արյունը, Գե՛ց, դու քո արյունը թափեցիր ինձ համար:

**ԳԵՑ.—** Քրիստոսի արյունը, Կատրին՛:

**ԿԱՏՐԻՆ.—** Քո արյունը... **(Մահանում է):**

**ԳԵՑ.—** Ծնրադրեք բոլորդ:

**Բոլորը ծնրադրում են:**

Ձեր քահանաները շներ են, բայց դուք մի՛ վախեցեք: Ես մընում եմ ձեզ հետ, միասին: Քանի դեռ Քրիստոսի արյունը կհոսի այս ձեռքերից, ոչ մի արհավիրք չի թափվելու ձեր գլխին: Վերադարձե՛ք ձեր տները և ցնձացե՛ք. այսօր տոնախմբություն է մեզ համար: Այսօրվանից սկսվում է Աստծո թագավորությունը երկրի վրա: Մենք կառուցելու ենք Արևի Ոստանը: **(Գաղար):**

**Ամբոխն անձայն ու դանդաղ դուրս է հոսում: Մի կին անցնում է Գեցի մոտով, բռնում է նրա ձեռքը և արյունը քսում է երեսին: Հիլդան մնում է վերջինը: Նա մոտենում է Գեցին, բայց Գեցը չի տեսնում նրան:**

**ՀԻԼԴԱ.—** Դու նրանց մի՛ տանջիր:

**Գեցը չի պատասխանում: Հիլդան հեռանում է: Գեցը սայթաքում է, հենվում է սյունին:**

**ԳԵՑ.—** Այժմ նրանք իմն են, վերջապե՛ս:

ՊԱՏԿԵՐ ՅՈԹԵՐՈՐԴ

Հրապարակ Ալտփայեր գյուղում:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

Գյուղացիները շրջապատել են մի գեղջկուհու, որը նրանց ուսուցանում է: Դաստիարակչուհին երիտասարդ է և բարետես: Նա գավազան է բռնել, որով ցույց է տալիս գետնի վրա գրված տառերը:

Ավելի ուշ՝ ԿԱՐԼ ԵՎ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Սա ի՞նչ տառ է: •

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Դա «Ա» է:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Իսկ սա ի՞նչ է:

ՈՒՐԻԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Դա «Ե» է:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Իսկ այս մե՞կը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— «Վ»:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Ոչ:

ՈՒՐԻԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— «Ր»:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Իսկ ամբողջ բա՞ռը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Սեր:

ԲՈՂՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆՆԵՐԸ.— Սե՛ր, սե՛ր...

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Լավ է, եղբայրներ՛, շուտով կկարողանաք կարդալ: Եվ այն ժամանակ պիտի տարբերեք, թե ինչն է Բարին և ինչն է Չարը, ինչն է ճշմարիտը և ինչն է կեղծիքը: Հիմա, այ դու պատասխանիր, ինչպիսի՞ն է եղել մեր նախկին էությունը:

ԳԵՂՋԿՈՒՀԻ (պատասխանում է, ասես, աղոթագրքից).— Մեր նախկին էությունը դա այն էությունն է, որ մենք ունեինք Գեցիին ճանաչելուց առաջ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Ինչպիսի՞ն էր այդ էությունը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (նույն ձևով).— Այդ էությունը վատն էր:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Ինչպե՞ս պետք է պաշարենք մեր նախկին էություն դեմ:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ստեղծելով մի երկրորդ էություն:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Մեր մեջ ինչպե՞ս ստեղծենք այդ երկրորդ էությունը:

ԳԵՂՋԿՈՒՀԻ.— Սիրո արտահայտչամեթոդ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Արդյոք կարելի՞ է սեր համարել սիրո արտահայտչամեթոդը:

ԳԵՂՋԿՈՒՀԻ.— Ոչ, սիրո արտահայտչամեթոդը չի կարելի...

**Հիլդան Երս է մտնում: Գյուղացիները մատնացույց են անում նրան:**

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Ի՞նչ: (**Շրջվում է**): Ա՛հ, Հիլդան է...

(**Դադար**): Քո՛ւյր իմ... դու մեզ խանգարում ես:

ՀԻԼՂԱ.— Ձեզ ինչպե՞ս եմ խանգարում. ես լուր եմ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Դու լուր ես, բայց մեզ ես նայում, և մենք գիտենք, որ նավանություն չես տալիս:

ՀԻԼՂԱ.— Ես ինչ ուզեմ, կմտածեմ, չի՞ կարելի:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Չի կարելի, Հիլդա՛, այստեղ բոլորը մըտածում են բացահայտ ու բարձրաձայն: Յուրաքանչյուրի մտքերը պատկանում են բոլորին: Դու ուզո՞ւմ ես մեզ միանալ:

ՀԻԼՂԱ.— Ո՛չ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Ուրեմն դու մեզ չե՛ս սիրում:

ՀԻԼՂԱ.— Սիրում եմ յուրովի:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Մեր երջանկությունը քեզ չի՞ ուրախացնում:

ՀԻԼՂԱ.— Ես... ա՛հ, եղբայրնե՛ր, դուք սղնթա՛ն եք տառապել: Եթե դուք երջանիկ եք, ուրեմն ես էլ պետք է ինձ երջանիկ համարեմ:

**Ներս է մտնում Կարլը՝ աչքերը կապած: Նրան առաջնորդում է մի երիտասարդ կին:**

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.— Դուք ո՞վ եք:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ.— Մենք որոնում ենք Արևի Ուտանը:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ուտանն այստեղ է:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԿԻՆ (**Կարլին**).— Ես այդպես էլ գիտեի: Ափսոս, չես կարող տեսնել նրանց երջանիկ կերպարանքները: Դա քեզ պիտի ուրախացնեք:

**Գյուղացիները նրանց շրջապատում են:**

ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐ.— Խեղճ մարդիկ, ծարսել էք, քաղցած էք:  
Դե՛, անեցե՛ք:

ԿԱՐԼ (ճատելով).— Ա՛հ, ինչքա՛ն բարի էք:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Այստեղ բոլորը բարի են, բոլորը՝ երջանիկ:

ՈՒՐԻՇ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Բայց հիմա խոտը ժամանակներ են, մենք  
դադարել ենք ճամփորդելուց և բախարարվում ենք միմյանց  
սիրելով: Ահա թե ինչու քո գալուստը մեզ լիացնում է ուրա-  
խաթյամբ:

ԳԵՂՋԻՈՒԼԻ.— Առանձնապես հաճելի է բախականություն պատ-  
ճասել օտարականներին: Դուք ի՞նչ կցանկանայիք:

ԼԻԻՏԱՍԱՐԿ ԿԻՆ.— Մենք ցանկանում ենք տեսնել այն մար-  
դուն, որի ձեռքերը արևոտում են:

ԿԱՐԼ.— Մի շտ է, որ նա հրաշքներ է գործում:

ԳԵՂՋԿՈՒԼԻ.— Հենց այդ է նրա զբաղմունքը:

ԿԱՐԼ.— Մի՞շտ է, որ նրա ձեռքերը արևոտում են:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Օր չի անցնում, որ դրանք չարնոտեն:

ԿԱՐԼ.— Ես կուզեմայի, որ նա մի քիչ արյուն քսեր իմ խեղճ աչ-  
քերին, որպեսզի տեսողությունս վերականգնվեր:

ԳԵՂՋԻՈՒԼԻ.— Ա՛հ, դա նեեց նրա գործն է, որ կա. նա քեզ  
կրսփի:

ԿԱՐԼ.— Ինչքա՛ն բախտավոր էք, որ այդպիսի մարդ ունեք ձեզ  
մոտ: Եվ դուք այլևս չարիք չե՛ք գործում:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ոչ ոք չի խմում, ոչ ոք չի գողանում:

ՈՒՐԻՇ ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Տղամարդկանց արգելված է ծեծել իրենց  
կանանց:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Ծնողներին արգելված է ծեծել իրենց երեխանե-  
րին:

ԿԱՐԼ (տեղավորվելով ճատարանին).— Լսով է, բայց դա երկա՛ր  
կտևի:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Կտևի այնքան, ինչքան Աստված կամենա:

ԿԱՐԼ.— Ավա՛ղ: (Հառաչում է):

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒԼԻ.— Ինչո՞ւ ես հառաչում:

ԿԱՐԼ.— Ինձ ողեկցող կինը ամենուրեք տեսել է զինված մարդ-  
կանց: Բարոններն ու գյուղացիները կովելու են իրար դեմ:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒԼԻ.— Հայդեշտամների կալվածքներում:

ԿԱՐԼ.— Ոչ այնտեղ, բայց շրջակայքում:

**ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.**— Այդ դեպքում դա մեզ չի վերաբերում:  
Մենք ոչ ոքի չարիք չենք ցանկանում և ջանում ենք, որ սերը տիրապետի:

**ԿԱՐԼ.**— Բրավո: Ուրեմն դուք պիտի թողնեք, որ նրանք իրար սպանե՞ն: Ատելությունը, կոտորածը, ուրիշների արյունը անհրաժեշտ սնունդ են ձեր երջանկության համար:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Ի՞նչ ես ասում, խելագարվե՞լ ես:

**ԿԱՐԼ.**— Աստված վկա, ես կրկնում եմ միայն այն, ինչ ասում եմ ամենուրեք:

**ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.**— Ի՞նչ եմ ասում:

**ԿԱՐԼ.**— Ասում եմ, որ ձեր երջանկության հետևանքով նրանց տառապանքները դարձել են անտանելի, և որ հուսահատությունը իրենց հասցրել է ծայրահեղ վճիռների: **(Գաղափար):** Պա՛հ, դուք իրավացի եք, որ չեք մտահոգվում նրանց մասին: Մի քանի կաթիլ արյուն՝ ձեր երջանկության վրա. հաջող գործարք է, ձեզ վրա թանկ չի նստում:

**ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.**— Գեցը մեզ ասել է՝ մեր երջանկությունը սրբազան է, քանզի միայն մեզ համար չէ, որ մենք երջանիկ ենք, այլ բոլորի համար: Մենք վկայում ենք բոլորին և անձնական օրինակով՝ բոլորի առջև, որ երջանկությունը հնարավոր է այս աշխարհում: Այս գյուղը սրբավայր է, և բոլոր գյուղացիներն իրենց հայացքները մեզ պետք է հատեն, ինչպես քրիստոնյաները իրենց հայացքը հատել են դեպի Երուսաղեմ:

**ԿԱՐԼ.**— Երբ գյուղ վերադառնամ, ես բոլորին կազդարարեմ ավետիսը: Ես ամբողջ ընտանիքներ գիտեմ, որոնք սովից սատկում են, և նրանք կգոհանան՝ իմանալով, որ դուք երջանիկ եք նաև նրանց համար:

**Գյուղացիների շփոթված լուրջուն:**•

Եվ ի՞նչ եք անելու, բարի՛ մարդիկ, եթե պատերազմը բռնկվի:

**ԳԵՂՋԿՈՒՀԻ.**— Մենք աղոթելու ենք:

**ԿԱՐԼ.**— Ա՛հ, վախենամ՝ հարկադրված լինեք մասնակցելու:

**ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.**— Օ՛հ, այդ մեկը՝ ոչ:

**ԲՈՂՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.**— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

**ԿԱՐԼ.**— Արդյոք սրբազան չե՞ այն պատերազմը, որով ստրուկներն ուզում են մարդ դառնալ:

**ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.**— Բոլոր պատերազմները սրբապղծություն

են: Մենք լինելու ենք Սիրո պահապաններ և խաղաղության  
նահատակներ:

ԿԱՐԼ.— Ձեր դռների մոտ տերերը կոտորում, բռնաբարում, սպա-  
նում են ձեր եղբայրներից, և դուք նրանց չե՞ք ատում:

ԳԵՂԶԿՈՒՀԻ.— Մենք խղճում ենք նրանց, քանի որ չար են:

ԲՈՒՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆՆԵՐԸ.— Մենք նրանց խղճում ենք:

ԿԱՐԼ.— Քանի որ տերերը չար են, մի՞թե արդարացի չէ, որ  
սպասամբեն նրանց զոհերը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Բռնությունը անարդարացի է՝ ում կողմից  
էլ, որ գործադրվի:

ԿԱՐԼ.— Եթե դուք դատապարտում եք սպասամբող ձեր եղբայր-  
ների բռնությունը, ուրեմն դուք հավանություն եք տալիս բա-  
րոնների գործադրած բռնությանը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Ո՛չ, իհարկե:

ԿԱՐԼ.— Բայց այդպես է ստացվում, քանի որ դուք չեք ուզում,  
որ դադարի նրանց այդ բռնությունը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Մենք ուզում ենք, որ այն դադարի հենց  
իրենց՝ բարոնների, կամեցողությամբ:

ԿԱՐԼ.— Իսկ նրանց ո՞վ պիտի ներշնչի այդ կամեցողությունը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Մենք:

ԲՈՒՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆՆԵՐԸ.— Մե՛նք, մե՛նք:

ԿԱՐԼ.— Եվ մինչ այդ ի՛նչ պետք է անեն գյուղացիները:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Պիտի հնազանդվեն, սպասեն և աղոթեն:

ԿԱՐԼ.— Դավաճաններ, ես պատռեցի ձեր դիմակը. դուք սեր եք  
ուզում միայն ձեզ համար: Բայց զգուշացե՛ք. եթե այս պա-  
տերազմը բռնկվի, ձեզանից հաշիվ պիտի պահանջեն ու պի-  
տի չներեն, որ դուք մնացել եք չեզոք, երբ սպանում էին ձեր  
եղբայրներից: Եթե հաղթանակեն գյուղացիները, գուցե նը-  
րանք հրկիզեն Արևի Ռատանը՝ որպես պատիժ ձեր դավա-  
ճանության: Իսկ եթե հաղթանակեն տերերը, սպա նրանք չեն  
հանդուրժի, որ ճորտերի ձեռքում մնան ազնվատիրական հո-  
ղերը: Զինվե՛ք, տղանե՛ր, զինվե՛ք: Եթե չեք ուզում կռվել  
հանուն եղբայրության, սպա գոնե կռվեք շահից դրդված.  
Երջանկությունը պետք է պաշտպանել:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Մենք չենք կռվի:

ԿԱՐԼ.— Ուրեմն ձեզ կկոտորեն:

**ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ.**— Մենք կհամարուենք մեզ խիող ձեռքը, կմեռնենք՝ աղոթելով նրանց համար, ովքեր մեզ սպանում են: Քանի դեռ ապրում ենք, մենք ենթակա ենք մեռնելու, բայց երբ արդեն մեռած կլինենք, կապաստանենք ձեր հոգիների մեջ, և մեր ձայները կհնչեն ձեր ականջներին:

**ԿԱՐԼ.**— Գրո՛ղը տանի, ձեր դասը լավ եք սերտել: Ա՛հ, դուք չեք ամենամեղավորը: Ոճրագործը այն կեղծ մարգարեն է, որ քաղցր-մեղցր մոլորությամբ շղարշել է ձեր աչքերը:

**ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆՆԵՐԸ.**— Նա մեր Գեցին է անարգում: (**Հարձակվում են Կարլի վրա**):

**ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ. ԿԻՆ.**— Մի՛թե դուք խփելու եք մի կույր մարդու, դուք, որ հավակնություն ունեք ապրելու հանուն մարդասիրության:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ (պոկում է փաթաթանը Կարլի աչքերից).**— Կույր է, չէ՛ մի: Նայեցե՛ք, Կարլն է, դյակի ծառան: Նրա սիրտը փռտել է ատելությունից, և ահա քանի շարաթ է՝ թափառում է անմիաբանություն և ապստամբություն քարոզելով:

**ԲՈԼՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆՆԵՐԸ.**— Կախե՛նք նրան:

**ՀԻԼԴԱ.**— Է՛հ, դո՛ւք, բարի՛ ոչխարներ, կատաղել եք: Կարլը շուն է, քանզի նա ձեզ դրդում է պատերազմելու: Բայց նա ճշմարիտ է, և ես թույլ չեմ տա խփել նրան, ով ասում է ճշմարտությունը, որտեղից էլ որ նա լինի: Ծշմարիտ է, եղբայրներ՛ր, որ ձեր Արևի Ոստանը կառուցված է ուրիշների թշվառության վրա: Որպեսզի այն հանդուրժեն, անհրաժեշտ է, որ մյուս գյուղացիները հաշտվեն իրենց ստրկության հետ: Եղբայրներ՛ր, ես ձեզ չեմ կշտամբում ձեր երջանկության համար: Բայց ես ավելի հանգիստ էի, երբ մենք դժբախտ էինք բոլորս միասին, քանզի մեր դժբախտությունը համամարդկային էր: Այս արնաթաթախ երկրի վրա պիղծ է ամեն ուրախություն, և երջանիկները մենակ են:

**ԳՅՈՒՂԱՑԻ.**— Հեռացի՛ր այստեղից: Դու սիրում ես լոկ թշվառությունը, բայց նա՛ Գեցը, ուզում է կառուցել:

**ՀԻԼԴԱ.**— Ձեր Գեցը խաբեքս է:

**Ամբոխն աղմկում է:**

Է՛հ, էլ ի՞նչ եք սպասում: Ձեզ տեսնե՛մ ինձ ծեծեք, կախե՛ք:

**Ներս է մտնում Գեցը:**



## ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆՈՒՑՆՔ, ԳԵՑ

ԳԵՑ.— Այս ի՛նչ սպառնալի դեմքեր եմ տեսնում:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Գե՛ց, այդ...

ԳԵՑ.— Լո՛ի՛ր: Կիտված հոնքեր չեմ ուզում տեսնել: Նախ՝ ժըպտացեք, հետո խոսեք: Գե՛, դե՛, ժպտացե՛ք:

**Գյուղացիները ժպտում են:**

ԳՅՈՒՂԱՅԻ (ժպտալով).— Այս մարդը մեզ խոտվություն է քարոզում:

ԳԵՑ.— Ավելի լավ. փորձություն է: Պետք է կարողանալ հանգիստ ունկնդրել ասելության խոսքը:

ԳԵՂՋԿՈՒՀԻ (ժպտալով).— Նա քեզ անաթոզեց, Գե՛ց, և քեզ հորջորջեց կեղծ մարգարե:

ԳԵՑ.— Իմ բարի՛ Կարլ, մի՛թե դու ինձ այդքան շատ ես ատում:

ԿԱՐԼ.— Ծիշոն ասած՝ այո:

ԳԵՑ.— Նշանակում է, ես չեմ կարողացել սիրելի դառնալ քեզ համար: Դու ինձ ներիք: Ողեկցեք մինչև գյուղի վերջը, ուտելիք տվեք ճանապարհի համար և հրաժեշտի պահին համբուրեք նրան խաղաղությամբ:

ԿԱՐԼ.— Այս ամենը կոտորածով պիտի վերջանա, Գե՛ց: Այս մարդկանց արյունը թող թափվի քո գլխին:

ԳԵՑ.— Ամե՛ն:

**Կարդը և Երիտասարդ Կինը դուրս են գալիս:**

## ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

ՆՈՒՑՆՔ առանց ԿԱՐԼԻ և ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ԿՆՈՋ

ԳԵՑ.— Աղոթենք նրանց համար:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Մի բան կա, որ մեզ մտաւտանջում է, Գե՛ց:

ԳԵՑ.— Խոսի՛ր:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.— Խոսքս Հիլդայի մասին է: Մենք նրան սիրում ենք, բայց նա մեզ խանգարում է: Նա քեզ հետ համամիտ չէ:

**ԳԵՅ.**— Ես այդ գիտեմ:

**ՀԻԼԴԱ.**— Դա ձեզ համար ի՞նչ նշանակություն ունի, քանի որ ես  
նեղանում եմ:

**ԳԵՅ (ապշած).**— Հեղանում ես:

**ՀԻԼԴԱ.**— Այո, քիչ նեղ...

**ԳԵՅ.**— Ինչո՞ւ:

**ՀԻԼԴԱ.**— Որովհետև նրանք երջանիկ են:

**ԳԵՅ.**— Հետո ի՞նչ:

**ՀԻԼԴԱ.**— Երջանիկներն իմ կարիքը չունեն:

**ԳԵՅ.**— Նրանք քեզ սիրում են:

**ՀԻԼԴԱ.**— Իհարկե, իհարկե: Բայց նրանք անմխիթար չեն մնա,  
երբ ես բացակայեմ:

**ԳԵՅ.**— Նրանք դեռ ունեն քո կարիքը:

**ՀԻԼԴԱ.**— Կարծո՞ւմ ես: (**Շրջվում է դեպի գյուղացիները**): Դուք  
դեռ զգո՞ւմ եք իմ կարիքը:

**Գյուղացիները կաշկանդված լուռ են:**

Տեսնում ես, չէ՞: Ես նրանց ինչո՞վ կարող եմ ծառայել, քա-  
նի որ դու կաս նրանց համար: Մնաք բարով:

**ԳԵՅ (գյուղացիներին).**— Լուռ ու մունջ թողնելո՞ւ եք, որ նա հե-  
ռանա: Ապերախտնե՛ր, ո՞վ ձեզ փրկեց հուսահատությունից,  
երբ դուք դժբախտ էիք: Մնա՛, Հիլդա՛, ես խնդրում եմ նրանց  
անունից: Եվ ձեզ ես հրամայում եմ նրան սիրել առաջվա նը-  
ման:

**ՀԻԼԴԱ (հանկարծակի կատաղությամբ).**— Քոնը լինի այդ ամե-  
նը: Դու գողացար իմ քսակը, բայց ես չեմ հանդուրժի, որ  
ի՞նչ ողորմություն տաս իմ իսկ դրամից:

**ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉՈՒՀԻ.**— Մնա՛, Հիլդա՛, քանի որ նա այդ ուզում  
է: Հնազանդվելու ենք նրան, երդվում եմ: Եվ մենք քեզ սի-  
րելու ենք, ինչպես մեզ պատվիրում է Սուրբ Մարդը<sup>20</sup>:

**ՀԻԼԴԱ.**— Դե՛, լա՛վ, լա՛վ: Դուք ի՞նչ սիրեցիք ձեր սրտերի բնա-  
կան թելադրանքով. այժմ վերջացած է, չխոսե՛նք այդ մասին:  
Ի՞նչ մոռացե՛ք, շո՛ւտ մոռացե՛ք: Ինչքան շուտ, այնքան լավ:

**ԳԵՅ (գյուղացիներին).**— Մեզ մե՛նակ թողեք:

**Գյուղացիները դուրս են գալիս:**

ԳԵՑ.— Ո՛ր ես գնալու:

ՀԻԼՂԱ.— Որ պատահի: Երկրի վրա թշվառությունն անպակաս է:

ԳԵՑ.— Ծարունակ՝ թշվառություն, շարունակ՝ վշտեր: Ուրիշ բան չկա՞ այս աշխարհի երեսին:

ՀԻԼՂԱ.— Ինձ համար չկա. այդ է իմ կյանքը:

ԳԵՑ.— Պետք է շարունակ նրանց ցավերո՞վ տառապել: Հնարավոր չէ՞ ուրախանալ նրանց երջանկությամբ:

ՀԻԼՂԱ (պոռթկալով).— Ես չեմ կարող: Սա ի՞նչ երջանկություն է. նրանք մայրում են: (Հուսահատությամբ): Օ՛, Գե՛ց, այն օրվանից, ինչ դու մեզ հետ ես, ես դարձել եմ իմ իսկ հոգու թշնամին: Ես ամաշում եմ, երբ լսում եմ, թե նա ինչ է ասում: Ես գիտեմ, որ նրանք այլևս քաղցած չեն, և նրանց աշխատանքը նվազ չարքաշ է, բան առաջ: Եթե նրանք ցանկանում են այս անասնական երջանկությունը, ես էլ պետք է նույնը ցանկանամ նրանց համար: Բայց հասկացի՛ր, չեմ կարողանում: Ես դա ցանկանալ չեմ կարողանում: Երևի ես ճիվաղ եմ. ես նրանց ավելի քիչ եմ սիրում այն օրվանից, ինչ նրանք ավելի քիչ են տառապում: Ել սակայն ես ատում եմ տառապանքը: (Գաղար): Արդյոք ես չա՞ր եմ:

ԳԵՑ.— Դո՛ւ, ո՛չ: Դու նախանձում ես:

ՀԻԼՂԱ.— Նախանձում եմ, այո՛: Պայթելու չափ: (Գաղար): Տեսնում ես, չէ՞, ես վաղուց պետք է հեռանայի. դու ինձ այլասերել ես: Օ՛հ, որտեղ էլ դու լինես, ինչ էլ դու նախաձեռնես, անխուսափելիորեն չարիք ես բոբրոքում մարդկանց սրտերում: Մնա՛ս քարով:

ԳԵՑ.— Գնա՛ս քարով:

Հիղան չի հեռանում:

Էլ ի՞նչ ես սպասում:

Հիղան շարժում է անում հեռանալու:

Հիղա՛, խնդրում եմ, ինձ մի՛ լքիր:

Հիղան ծիծաղում է:

Քեզ ի՞նչ պատահեց:

**ՀԻԼԴԱ (առանց չարության).**— Դո՛ւ, դու ինձանից ամեն ինչ խլեցիր, և այդ դո՛ւ ես խնդրում, որ ես քեզ չլքեմ:

**ԳԵՑ.**— Ինչքան ինձ ավելի եմ սիրում, այնքան ես ինձ ավելի մեռնակ եմ զգում: Ես նրանց համար տանիք եմ, բայց ես տանիք չունեմ: Ես նրանց երկինքն եմ, բայց ես երկինք չունեմ: Չէ, մեկն ունեմ, այս մեկը, տես՝ ինչքան հեռու է: Ես ուզեցի սյուն դառնալ և ինձ վրա կրել երկնակամարը: Հիմարություն՝ն. երկինքը ծակ է: Նույնիսկ ինքս ինձ հարց եմ տալիս, թե Աստված որտե՞ղ է տեղավորվում: **(Գաղաթ):** Ես նրանց բավարար չավով չեմ սիրում, այդ է խնդիրը: Ես կատարեցի սիրո արտահայտչաձևերը, բայց սեր չզգացի: Հավանաբար ես անընդունակ եմ սիրելու: Ինչո՞ւ ես այդպես նայում:

**ՀԻԼԴԱ.**— Դու նրանց չէիր սիրում: Դու ինձանից գողացել ես վասն ոչնչի:

**ԳԵՑ.**— Ա՛հ, նրանց սերը չէր, որ ես պիտի վերցնեի քեզանից, այլ քոնը, քո սերը: Ես նրանց պետք է սիրեի քո սրտի միջով: Տես՝ ես քեզ ամեն ինչում նախանձում եմ, նույնիսկ քո նախանձի համար: Դու այստեղ ես, դու նրանց նայում ես, դու նրանց դիպչում ես, դու ջերմություն ես, դու լույս ես, և դու իմ ես-ը չես: Անտանելի է: Ես չեմ հասկանում, թե ինչու ես ու դու երկուս ենք. ես կուզենայի դու լինել՝ անձնապես նույնը մնալով:

**Ներս է մտնում Նաստին:**

## ՏԵՍԱԲԱՆ Ե

ԳԵՑ, ՀԻԼԴԱ, ՆԱՍՏԻ

**ՆԱՍՏԻ (խուլ ձայնով).**— Գե՛ց, Գե՛ց, Գե՛ց:

**ԳԵՑ (շրջվելով).**— Այդ ո՞վ է... Նաստի՛...

**ՆԱՍՏԻ.**— Մարդիկ խուլ են:

**ԳԵՑ.**— Խո՞ւլ: Խուլ քո ձայնի՞ համար: Նորություն է:

**ՆԱՍՏԻ.**— Այո՛, նորություն է:

**ԳԵՑ.**— Աստված քե՞զ էլ է փորձության ենթարկում, ինչպես մյուսներին: Հիմա տեսնենք, թե ինչպես պիտի դուրս գաս դրա տակից:

**ՆԱՍՏԻ.**— Թող Աստված, ինչքան ուզում է, ինձ փորձության ենթարկի, ես չեմ կասկածելու ոչ նրա արդարությանը, ոչ իմ կոչումին: Իսկ եթե նա ինձ է կասկածում, ուրեմն հաստատ խելքը թոցրել է:

**ԳԵՑ.**— Ասա՛ ինչումն է բանը:

**ՆԱՍՏԻ (Հիղային մատնացույց անելով).**— Հեռացրո՛ւ նրան:

**ԳԵՑ.**— Նա այդ ես եմ: Խոսի՛ր կամ հեռացի՛ր:

**ՆԱՍՏԻ.**— Լա՛վ: (**Դադար**): Խոսվությունը բռնկվել է:

**ԳԵՑ.**— Ի՛նչ խոսվություն: (**Կարոկ**): Այդ ես չեմ: Այդ իմ հանցանքը չէ: Թող իրար կոտորեն: Դա ոչ մի առնչությամբ ինձ չի վերաբերում:

**ՆԱՍՏԻ.**— Նրանց կաշկանդում էր միայն երկյուղը Եկեղեցուց, դու նրանց սպացուցեցիր, որ նրանք քահանայի կարիք չունեն: Հիմա վխտում են մարգարեներք, սակայն նրանք զայրույթի մարգարեներ են, որոնք վրիժառություն են քարոզում:

**ԳԵՑ.**— Եվ այս ամենը իմ ստեղծագործությունն է:

**ՆԱՍՏԻ.**— Այո՛:

**ԳԵՑ.**— Ահա քեզ: (**Հարվածում է նրան**):

**ՆԱՍՏԻ.**— Խփի՛ր, էլի՛ խփիր:

**ԳԵՑ.**— Հա՛: (**Ինքն իր շուրջը պտտվում է**): Ինչքան անուշ էր Չարիքը: Ինձ թույլատրված էր մարդասպանությունը: (**Քայլում է: Դադար**): Ասա՛, տեսնենք՝ ի՛նչ ես խնդրում ինձանից:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու կարող ես կանխել վատթարագույնը:

**ԳԵՑ.**— Ե՛ս: (**Չոր ծիծաղ**): Հոնքը սարքելու փոխարեն ես աչքն եմ հանում, ապո՛ւշ: Եվ դու սի՛րտ ես անում իմ օգնությանը դիմելու:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ծար չկա... Մենք չունենք ո՛չ գեներ, ո՛չ փող, ո՛չ սպայակազմ, և մեր գյուղացիները շատ են անկարգապահ, ուստի չենք կարող հույս ունենալ, որ նրանք լավ զինվորներ կլինեն: Մի քանի օրից հետո կսկսվեն մեր պայտությունները, մի քանի ամսից՝ կոտորածները:

**ԳԵՑ.**— Հետո՞:

**ՆԱՍՏԻ.**— Մնում է փրկվելու միակ հնարավորությունը. այսօր ես խոսվությունը չեմ կարող կասեցնել, երեք ամսից հետո՛ կկարողանամ: Եթե մենք շահենք մի կանոնավոր ճակատամարտ, մեկը միայն բավական է, և բարոնները մեզ հաշտություն կառաջարկեն:

**ԳԵՑ.**— Իմ դե՛րը այս գործում:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու Գերմանիայի լավագույն զորավարն ես:

**ԳԵՑ (նայում է նրան, ապա շրջվում է).**— Ա՛հ: (**Լուսթյուն**): Ուղ-  
ղել: Շարունակ ուղղել ուրիշի փչացրածը: Դուք խլում եք իմ  
ժամանակը: Բոլորդ հենց դրանով եք զբաղված: Աստված  
իմ, բայց չէ՛ որ ես ուրիշ անելիքներ ունեմ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Եվ դու թողնելու ես արար աշխարհ իրար կոտորեն,  
ինչ է, թե կարողանաս կառուցել քո այդ կոկիկ-մոկիկ Ոստա-  
նը՝ օրինակելի բնակավայրը:

**ԳԵՑ.**— Այս գյուղը տապան է: Սերն իմ շնորհիվ այստեղ գտել է  
տպաստան: Ջրհեղեղն ինձ ի՛նչ, քանի որ Սերը փրկվում է:

**ՆԱՍՏԻ.**— Խելքդ թոցրե՛լ ես: Պատերազմից խուսափել դու չես  
կարողանա. ինքը կգա, կչոքի քո դուռը:

**Գեցը լոռն է:**

Ասա՛, դու առաջարկս ընդունո՞ւմ ես:

**ԳԵՑ.**— Մի՛ շտապիր: (**Նորից շրջվում է դեպի Նաստին**): Կար-  
գապահությունը բացակայում է: Ես պետք է այն ստեղծեմ:  
Իսկ դու գիտե՛ս՝ դա ինչ է նշանակում. կախաղաններ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ես այդ գիտեմ:

**ԳԵՑ.**— Նաստի՛, անհրաժեշտ պիտի լինի կախաղան բարձրաց-  
նել չքավորներին: Պիտի կախել ում պատահի՛ հենց միայն  
սաստելու համար... և՛ մեղավորներին, և՛ անմեղներին: Այդ  
ի՛նչ եմ ասում: Նրանք բոլորն էլ անմեղ են: Այսօր ես նրանց  
եղբայրն եմ և տեսնում եմ նրանց անմեղությունը: Եթե վաղը  
ես դառնամ նրանց առաջնորդը, կդադարեմ տեսնել ու հաս-  
կանալ: Գոյություն կունենան միայն մեղավորներ. նրանց կա-  
խաղան կբարձրացնեմ ու վերջ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Թող այդպես լինի. դա անհրաժեշտ է:

**ԳԵՑ.**— Նույնքան անհրաժեշտ պիտի լինի, որ ես դառնամ մա-  
գործ: Դուք չունեք ո՛չ զենք, ո՛չ ուզմական գիտելիք: Քա-  
նակն է ձեր միակ առավելությունը: Անհրաժեշտ պիտի լինի  
շուայլել թնդանոթի միսը: Դա լինելու է մի գարշելի պատե-  
րազմ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու զոհաբերելու ես քսան հազար մարդու՝ փրկելու  
համար հարյուր հազարին:

**ԳԵՑ.**— Ա՛խ, եթե գոնե վստահ լինեի, որ այդպես կստացվի:  
Նաստի՛, դու ինձ կարող ես հավատալ. ես գիտեմ, ինչ քան

է ճակատամարտը: Եթէ այս մեկն սկսենք, մեր հաղթելու հավանականությունն ընդամենը մեկ տոկոս է:

ՆԱՍՏԻ.— Արի տեր կանգնիր այդ մեկ տոկոսին: Եղիբ համարձակ. ինչպիսին էլ, որ լինի Աստծո նախախնամությունը, մենք նրա ընտրյալներն ենք: Ես՝ նրա մարգարեն, դու՝ նրա մագործը: Նահանջելու ժամանակը չէ:

ԳԵՑ (դադար).— Հիդա՛:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՞նչ ես ուզում:

ԳԵՑ.— Օգնիր ինձ: Ի՞նչ կանեիր դու իմ փոխարեն:

ՀԻԼԴԱ.— Ես երբեք չեմ լինի, ոչ էլ ուզում եմ լինել քո փոխարեն:

Դուք առաջնորդներ եք, դուք ուրիշ եք, իսկ ես լույ կից եմ: Ձեզ ոչ մի խորհուրդ չունեմ տալու:

ԳԵՑ.— Ես միայն քեզ եմ վստահում:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՞նձ:

ԳԵՑ.— Ալեյի, քան ինքս ինձ:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչո՞ւ ես ուզում ինձ մեղսակից դարձնել քո ոճիրներին: Ինչո՞ւ ես ինձ հարկադրում վճռել քո փոխարեն: Ինձ ինչո՞ւ ես տալիս իմ եղբայրների կյանքն ու մահը տնօրինելու իշխանությունը:

ԳԵՑ.— Որովհետև ես քեզ սիրում եմ:

ՀԻԼԴԱ.— Լո՛ւր: (Գադար): Ա՛հ, դու շահեցիր. ինձ հարկադրեցիր անցնել բարիկադի այս կողմը: Ես նրանց հետ էի, ովքեր տատապում էին: Այժմ նրանց հետ եմ, ովքեր վճռում են տառապանքի լինելիությունը: Օ՛հ, Գե՛ց, այլևս երբեք չեմ կարողանա անջել: (Գադար): Ես քեզ արգելում եմ արյուն թափել: Հրաժարվիր:

ԳԵՑ.— Մենք այս որոշումը միասի՞ն ենք ընդունում:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, միասին:

ԳԵՑ.— Եվ հետևանքները միասի՞ն ենք կրելու:

ՀԻԼԴԱ.— Միասին, ինչ էլ պատահի:

ՆԱՍՏԻ (Հիդային).— Դու ինչո՞ւ ես խստնվում:

ՀԻԼԴԱ.— Ես խստում եմ չքավորների անունից:

ՆԱՍՏԻ.— Ինձանից բացի, ոչ ոք իրավունք չունի խոսելու նրանց անունից:

ՀԻԼԴԱ.— Այդ ինչո՞ւ:

ՆԱՍՏԻ.— Որովհետև ես էլ նրանց նման չքավոր եմ:

**ՀԻԼՂԱ.**— Դու՛ չքաւո՛ր: Վաղուց է, ինչ դադարել ես այդպիսին լինելուց: Դու առաջնորդ ես:

**Գեցը խորասուզվել է մտքերի մեջ: Նա չի լսել վերջին ռեպլիկները: Հանկարծակի բարձրացնում է գլուխը:**

**ԳԵՑ.**— Ինչո՞ւ նրանց չասել ճշմարտությունը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ի՞նչ ճշմարտություն:

**ԳԵՑ.**— Որ նրանք կույել չգիտեն և պիտի ջախջախվեն, եթե սկը-  
ւեն պատերազմը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Կապանն նրան, ով կասի այդ ճշմարտությունը:

**ԳԵՑ.**— Իսկ եթե ե՛ս ասեի:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դո՞ւ:

**ԳԵՑ.**— Ես շահեղ եմ նրանց վստահությունը, որովհետև մարգարե եմ և հրաժարվել եմ իմ ունեցվածքից: Էլ ինչի՞ է պետք այդ վստահությունը, եթե ես այն խաղի մեջ պիտի չմտնեմ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Հաջողության հնարավորությունը հազարից մեկն է:

**ԳԵՑ.**— Հազարից մեկը: Ասա՛, դու ունե՛ս իրավունք այդ մեկից հրաժարվելու:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ո՛չ, ես իրավունք չունեմ: Արի գնանք:

**ՀԻԼՂԱ.**— Մի՛ գնա:

**ԳԵՑ (գրկում է Հիլդայի ուտերը).**— Ոչնչից մի՛ վախեցիր. այս անգամ Աստված մեզ հետ է: **(Ջայն է տալիս):** Եկեք բուրդ: **Գյուղացիները վերադառնում են բեմ:**

Ամենուրեք կուլում են: Վաղը ամբողջ Գերմանիան բռնկվելու է: Ես իջնում եմ դեպի մարդիկ՝ խաղաղությունը փրկելու:

**ԲՈՂՈՐ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԸ.**— Գե՛ց, մեզ մի՛ լքիր: Առանց քեզ մենք ի՞նչ պիտի անենք:

**ԳԵՑ.**— Ես կվերադառնամ, եղբայրնե՛ր. այստեղ է իմ Աստվածը, այստեղ է իմ երջանկությունը, այստեղ է իմ սերը: Ես կվերադառնամ: Ահախախկ՝ Հիլդան. նա կլինի ձեզ սպառվեն: Եթե իմ բացախությունն ժամանակ կողմերից որևէ մեկը ուզենա զինվորագրել մյուս կողմի դեմ, դուք հրաժարվեք պատերազմելուց: Եվ եթե ձեր գլխին տեղան սպառնալիքներ, թող սերը լինի ձեր միակ պատասխանը: Հիշեցե՛ք, եղբայրնե՛ր, հիշեցե՛ք. երբ Սերն է գնում ընդառուջ, Պատերազմը նահանջում է:

**Գեցը և Նաստին դուրս են գալիս:**



ՆՈՒՅՆՔ առանց ԳԵՑԻ և ՆԱՍՏԻԻ

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Իսկ եթե չվերադառնա՛:

**Լուսություն:**

ՀԻԼԴԱ.— Աղոթենք: (**Պաղար**): Աղոթենք, որ մեր սերը գնա ընդառաջ, որպեսզի պատերազմը նախանջի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ (**Ճերադրում են**).— Աստված իմ, մեր սերը գնա ընդառաջ, որպեսզի պատերազմը նախանջի:

ՀԻԼԴԱ (**Քոտնկալս**).— Իմ սերը գնա ընդառաջ, որպեսզի պատերազմը նախանջի: Ամեն:

**Բեռը թաղվում է խավարի մեջ, և ութերորդ պատկերի առաջին ռեպլիկներն անմիջապես կապակցվում են Հիլդայի վերջին ռեպլիկին:**

### ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՈՒԹԵՐՈՐԳ ԵՎ ԻՆՆԵՐՈՐԳ

Գյուղացիների ռազմական ճամբարը: Աղմուկ-աղաղակ գիշերային խավարի մեջ:

### ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԳԵՑ, ՆԱՍՏԻ, ԿԱՐԼ, ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

ԶԱՅՆԵՐ.— Ո՛ր-ո՛ր-ո՛ր:

ԳԵՑԻ ԶԱՅՆԸ (**աղմուկը սաստելով**).— Պիտի սպանվեք դուք՝ բոլորդ:

ԶԱՅՆԵՐ.— Կախե՛նք նրան, կախե՛նք:

**Լույս:** Բացատ անտառում: Գիշեր է: Գյուղացիները զինված են եղաններով և զավազաններով: Մի քանիսը սրեր ունեն: Մի քանիսը ջաներ են բռնել: Գեցը և Նաստին կանգնած են ժայռի վրա, ամբոխի վերևում:

Ո՛ր-ո՛ր-ո՛ր:

ԳԵՑ.— Խեղճ մարդիկ, նույնիսկ քաջություն չունեք նայելու ճշմարտության երեսին:

ԶԱՅՆ.— Ծմարտությունն այն է, որ դու դավաճան ես:

ԳԵՑ.— Ծմարտությունը, եղբայրներ՛ր, անհերքելի ճշմարտությունն այն է, որ դուք կովել չգիտեք:

**Վիթխարահասակ մի գյուղացի առաջ է գալիս:**

ՎԻԹԽԱՐԱՆԱՍԱԿ.— Այդ ե՞ս կովել չգիտեմ:

**Ամբոխի մեջ աշխուժություն:**

Հե՛յ, հե՛յ, տղե՛րք, ասում են, թե ես կովել չգիտեմ: Տո՛, ես ցույի կոտոջներից կբռնեմ ու վիզը կոլորեմ:

**Գեղը ցատկում է գետին և մոտենում է նրան:**

ԳԵՑ.— Արտաքուստ, մե՛ծ եղբայր, դու ինձանից երեք անգամ ուժեղ կլինես:

ՎԻԹԽԱՐԱՆԱՍԱԿ.— Ե՞ս, ճուտի՛կ: (Հրում է Գեցին, որը հինգ քայլ ընկրկում է):

ԳԵՑ.— Սքանչելի է: (Գյուղացիներից մեկին): Տո՛ր ինձ այդ գավազանը: (Վիթխարահասակին): Դու այն մեկը վերցրո՛ւ: Զգա՛ստ: Պատրաստվի՛ր մեկամարտի: Մեկ, երկու, երեք, չորս, տեսնո՞ւմ ես: Տեսնո՞ւմ ես: Քո ուժն ինչի՞ է պետք: Օդում ոգիները տնքում են քո հարվածներից, և քամին է արնաժորում:

**Նրանք կովում են:**

Իսկ հիմա, եղբայ՛ր իմ, դու ինձ ներիր. ես քեզ մի քիչ ջարդելու եմ: Հոգ չէ, ընդհանուրի օգտի համար է, հա՛: (Հարվածում է գլխին): Ներիր ինձ, Հիսո՛ւս Քրիստոս:

**Գյուղացին ընկնում է:**

Հիմա համոզվեցի՛ր: Եվ սա դեռ ամենամեղն էր, իսկ ես շատ հեռու եմ ամենաճարպիկը լինելուց:

**Դադար: Գյուղացիները զարմացած լռում են: Գեղը մի պահ հրճվում է իր հաղթանակով, ապա շարունակում է:**

Ուզո՞ւմ եք՝ ես ձեզ ասեմ, թե դուք ինչո՞ւ մահից չեք վախենում: Ձեզանից յուրաքանչյուրը մտածում է, որ մահը բաժին կընկնի հարևանին: (Դադար): Բայց ահա ես դիմում եմ հայր Աստծուն և ասում եմ նրան. «Աստվա՛ծ իմ, եթե ուզում ես, որ ես օգնեմ այս մարդկանց, ազդանշանով ինձ իմաց տուր, թե ովքեր են սպանվելու պատերազմի ժամանակ»: (Հանկարծակի ձևացնում է, թե վախեցավ): Օ՛, օ՛, օ՛, օ՛, այս ի՞նչ եմ տեսնում: Վա՛յ ձեզ, եղբայրներ՛ր, այդ ի՞նչ փորձանք է գա-

յու ձեր գլխին: Այս ի՞նչ անոեղի տեսիլ է: Ա՛հ, ձեր բանը բուրդ է:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻ (տազնապած).**— Ի՞նչ կա, ի՞նչ ես տեսնում...

**ԳԵՅ.**— Բանն այն է, որ Աստված կնքամոմի նման հալեցրեց ձեր մկանները. ես միայն ձեր ոսկորներն եմ տեսնում: Սո՛րք Կույս Մարիամ, այսքան շա՛տ կմախքներ:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻ.**— Ի՞նչ ես կարծում, այդ ի՞նչ է նշանակում:

**ԳԵՅ.**— Աստված խոսվությունը չի ցանկանում և ինձ ցույց է տալիս նրանց, ովքեր զոհվելու են:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻ.**— Ո՛վ, օրինակ:

**ԳԵՅ.**— Ո՛վ: (Ցուցամատը ուղղում է նրան: Սարսափելի ձայնով): Դո՛ւ: (Լռություն): Ե՛վ դու, և՛ դու, և՛ դու: Այ քե՛զ մահվան պարահանդես:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻ (ցնցված, բայց դեռ կասկածելով).**— Ո՛վ մեզ կապացուցի, որ դու մարգարե ես:

**ԳԵՅ.**— Ո՛վ թերահավատ մարդիկ, եթե ձեզ փաստարկներ են պետք, նայեք այս արյանը: (Բարձրացնում է ձեռքերը: Լռություն: Նաստիին): Ես շահեցի:

**ՆԱՍՏԻ (ատամների արանքից).**— Դեռ ոչ:

**Կարլը առաջ է գալիս:**

Սրա հետ գգույշ Լոհիբ: Անենակատաղածն է:

**ԿԱՐԼ.**— Ո՛վ իմ դյուրահավատ Լորայքներ, այդ ե՛րբ եք սովորելու չվստահել առեն պատահած խաբեբայի: Այնքան քաղցր ու քնքուշ եք, որ նույնիսկ ստեղծ չգիտեք: Այսօր՝ նույնպես. բավական էր, որ այս մարդը խոսի Տիրոջ անունից, և դուք խոնարհեցիք ձեր գլուխները: Հետո ի՞նչ, թե մի քիչ արյուն կա նրա ձեռքերի մեջ: Այ քեզ բա՛ն: Եթե պետք է արյուն կորցնել ձեզ համոզելու համար, ես էլ կկորցնեմ:

**Նա բարձրացնում է ձեռքերը, որոնցից ծորում են արյան կաթիլներ:**

**ԳԵՅ.**— Ո՛վ ես դու:

**ԿԱՐԼ.**— Քեզ նման մի մարգարե:

**ԳԵՅ.**— Ատելության մարգարե:

**ԿԱՐԼ.**— Այդ է միակ ճանապարհը, որ տանում է դեպի սերը:

**ԳԵՅ.**— Բայց ես քեզ ճանաչում եմ. դու իմ ծառան ես, Կարլը:

**ԿԱՐԼ.**— Միշտ պատրաստ քեզ ծառայելու:

**ԳԵՅ.**— Ծառա-մարգարե, ա՛յ քեզ խեղկատակություն:

ԿԱՐԼ.— Ոչ ավելի քան գեներալ-մարզաբեմ:

ԳԵՅ (իջնում է աստիճաններով).— Յո՛ւյց տուր քո ձեռքերը: (Շուռ է տալիս նրա ափերը): Գրո՛ղը տանի, այս մարդը թևերի մեջ արյունով լի փուչիկներ է պահել:

ԿԱՐԼ.— Յո՛ւյց տուր քո ձեռքերը: (Նայում է): Այս մարդը եղունգներով հին վերքեր է քորում մի քանի կաթիլ թարախ դուրս բերելու համար: Դե՛, ձեզ տեսնեմ, եղբայրներ՛, մեզ փորձության ենթարկեք ու վճռեք, թե մեր երկուսից որն է մարզաբեմ:

ԱՂՄՈՒԿ.— Այո՛, այո՛...

ԿԱՐԼ.— Այսպես կարողանո՞ւմ ես: (Իր բռնած փայտիկից ծաղիկ է դուրս բերում): Իսկ այսպե՛ս: (Գլխարկից նսպաստակ է դուրս բերում): Իսկ այսպե՛ս: (Իրեն ծխով է շրջապատում): Յո՛ւյց տուր մեզ՝ ինչ կարող ես անել:

ԳԵՅ.— Ձեռնածություններ են, որ հարյուր անգամ տեսած կլիներ հասարակական հրապարակներում: Ես անպարար չեմ:

ԳՅՈՒՂԱՅԻ.— Մարզաբեմ պիտի կարողանա անել այն, ինչ կարողանում է անպարարը:

ԳԵՅ.— Հրաշագործության տեսակետից ես իմ ծառայի հետ մըրցության չեմ մտնի: Եղբայրներ՛, ես գեներալ էի մարզաբեմ դառնալուց առաջ: Խոսքը վերաբերում է պատերազմին: Եթե դուք մարզաբեմին չեք հավատում, գեներալին գոնե հավատացեք:

ԿԱՐԼ.— Գեներալին կհավատանք այն ժամանակ, երբ գեներալը կապացուցի, որ ինքը դավաճան չէ:

ԳԵՅ.— Ապերա՛խտ, քեզ ու քո եղբայրներին սիրելուց է, որ ես հրաժարվեցի իմ ունեցվածքից:

ԿԱՐԼ.— Ինձ սիրելո՞ւց:

ԳԵՅ.— Այո՛, քե՛զ, չնայած դու ինձ ստում ես:

ԿԱՐԼ.— Ուրեմն դու ինձ սիրո՞ւմ ես:

ԳԵՅ.— Այո, եղբա՛յր իմ, ես քեզ սիրում եմ:

ԿԱՐԼ (հաղթական).— Նա իրեն մատնեց, եղբայրներ՛, նա մեզ ստում է: Հապա նայեք իմ մոտոփն և ինքներդ ասացեք՝ ինչպե՛ս կարելի է ինձ սիրել: Եվ դուք, տղերք, դուք, ինչպիսին որ կաք, ի՞նչ եք կարծում, սիրելի՞ եք:

ԳԵՅ.— Ապո՛ւշ, եթե ես նրանց չսիրեի, էլ ինչո՞ւ պիտի նվիրեի իմ հողերը:

ԿԱՐԼ.— Եվ իրոք, ինչո՞ւ: Հե՛նց այդ է խնդիրը: (**Հանկարծակի**):  
Աստվա՛ծ իմ, Աստվա՛ծ, դու, որ տեսնում ես մեր ընդերքն ու  
սրտերը, օգնության հասիր: Ես քեզ եմ տրամադրում և՛ մար-  
մինս, և՛ լեզուս: Դու մեզ ասա, ինչո՞ւ Գեցը՝ բիճը, նվիրեց  
իր հողերը: (**Սկսում է արձակել ահարկու ճիչեր**):

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Աստված այստեղ է:

— Աստված խոսելու է:

ԳԵՑ.— Տե՛ր իմ Աստված, միայն այդ էր պակաս:

ԿԱՐԼ (**փակում է աչքերը, խոսում է տարօրինակ ձայնով, կար-  
ծես իրենը չլինի**).— Հոլա՛, հո՛, հո՛, Երկի՛ր, ինձ լսո՛ւմ ես:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Հոլա՛, հո՛, հոլա՛, հո՛:

ԿԱՐԼ (**նույն ձևով**).— Խոսում է Աստված, ես ձեզ տեսնում եմ,  
մարդի՛կ: Ես ձեզ տեսնում եմ:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Տե՛ր, ողորմյա:

ԿԱՐԼ (**նույն ձևով**).— Գեցն այստե՛ղ է:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Այո՛, հա՛յր մեր, քո աջ կողմը, քեզանից մի քիչ  
ես:

ԿԱՐԼ (**նույն ձևով**).— Գե՛ց, Գե՛ց, ինչո՞ւ նվիրեցիր քո հողերը:  
Պատասխանի՛ր:

ԳԵՑ.— Ո՛ւմ հետ պատիվ ունեմ խոսելու:

ԿԱՐԼ (**նույն տոնով**).— Ես նա եմ, որ կամ:

ԳԵՑ.— Է՛հ, լավ է, էթե դու նա ես, որ կաս, ուրեմն պիտի իմա-  
նաս, ինչ որ իմանում ես ու նաև պիտի իմանաս, ինչու ես  
արեցի այն, ինչ արեցի:

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ (**սպառնալով**).— Հո՛ւ, հո՛ւ, պատասխանի՛ր,  
պատասխանի՛ր:

ԳԵՑ.— Ձեզ, եղբայրնե՛ր, ես կպատասխանեմ: Ձեզ ու ոչ թե նը-  
րան: Ես իմ հողերը նվիրեցի, որ բոլոր մարդիկ լինեն իրար  
հավասար:

**Կարը ծիծաղում է:**

ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ.— Աստված ծիծաղում է:

— Աստված ծիծաղում է:

Նաստի՛ն իջել է աստիճաններից և կանգնել է Գեցի ետևում:

ԿԱՐԼ (**նույն տոնով**).— Դու ստում ես, Գե՛ց, դու ստում ես քո  
Աստծուն: Խսկ դուք, ի՛մ որդիներ, լսեցե՛ք:

Ինչ էլ անի տերը, նա երբեք չի լինի ձեր հավասարը:

Եվ ահա թե ինչու ես պահանջում եմ, որ դուք նրանց բոլորին սպանեք:

Այս մեկը ձեզ նվիրեց իր հողերը:

Բայց դո՞ւք, դուք կարո՞ղ էիք նրան նվիրել ձեր հողերը:

Նա ուներ ընտրելու հնարավորություն՝ նվիրե՞լ, թե՞ պահել:

Բայց դո՞ւք, դուք կարո՞ղ էիք հրաժարվել ձեր չունեցվածքից:

Ով ձեզ համբուրի, նրան համբուրեք:

Ով ձեզ հարվածի, նրան հարվածեք:

Բայց նրան, ով նվիրում է, մինչդեռ դուք հնարավորություն չունեք փոխհատուցելու...

Նրան նվիրեք ձեր արտի ամբողջ աստելությունը,

քանզի դուք ստրուկ էիք, և նա ձեզ ստրկացրեց,

քանզի դուք նվաստացած էիք, և նա ձեզ ավելի նվաստացրեց:

Վաղորդյան նվերը վիշտ է:

Միջօրեի նվերը հոգս է:

Իրիկնամուտի նվերը՝ հուսահատություն:

ԳԵՑ.— Ա՛յ քեզ քարոզ: Այդ ո՞վ ձեզ տվեց կյանքն ու լույսը: Ինքքը՝ Աստված: Նվիրելը նրա օրենքն է. ինչ էլ, որ նա անի՝ նվիրատվություն է: Իսկ դուք նրան ինչո՞վ կարող եք փոխհատուցել, դո՞ւք, որ լոկ փոշի եք: Ոչնչով: Եզրակացություն. դուք Աստծուն պետք է ատեք:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Դե՛, Աստված ուրիշ է:

ԳԵՑ.— Այդ դեպքում նա ինչո՞ւ մեզ ասեղծեց ըստ իր պատկերի: Եթե Աստված սեր է և վեհանձնություն, մարդը՝ նրա արարչագործությունը, պետք է լինի սեր և վեհանձնություն: Եղբայրներ՛, ես ձեզ կոչ եմ անում՝ ընդունեք իմ նվերներն ու բարեկամությունը: Օ՛, ո՛չ, ես ձեզանից երախտագիտություն չեմ պահանջում: Ես պարզապես կուզեմայի, որ դուք իմ սերը չանվանարկեիք իբրև արատ, և ընծաներս չընդունեիք իբրև ոճիր:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Խոսիր, ինչքան ուզում ես, բայց ես ողորմություն չեմ սիրում:

ԿԱՐԼ (իր քնական ձայնով: Մատնացույց է անում մուրացիկին).— Ահա մեկը, որ հասկացավ: Հողերը ձեզ են պատկանում: Ով հավակնում է, որ ձեզ իր հողերն է նվիրում, ինքսեքա է, քանզի նվիրում է այն, ինչ իրեն չի պատկանում: Վերցրե՛ք հո-

դերը: Վերցրե՛ք և սպանե՛ք, եթե ուզում եք մարդ դառնալ: Բռնությանը է, որ մենք մեզ պիտի դաստիարակենք:

**ԳԵՏ.**— Եղբայրներ, մի՞թե աշխարհում միայն ատելություն կա: Իմ սերը...

**ԿԱՐԼ.**— Բո սերը Սատանայի ներշնչածն է: Եվ ապականում է նա այն ամենը, ինչին դիպչում է: Ա՛հ, տղե՛րք, մի տեսնեիք Ալտփայլերի գյուղացիներին. ընդամենը երեք ամսում նա նըրանց ներքինի դարձրեց: Նա ձեզ այնքան ուժգնորեն պիտի սիրի, որ տղամարդու շնորհք չմնա ձեր վրա: Մի՛ թողեք նա ձեզ տնօրինի: Դուք անասուններ էիք, և ատելությունը ձեզ մարդ դարձրեց: Եթե ձեզ գրկեն ատելությունից, դուք նորից կդառնաք չորքոտանի և կարծամանաք անասունների համբ տատապանքին:

**ԳԵՏ.**— Օգնի՛ր ինձ, Նաստի՛:

**ՆԱՍՏԻ (Կարլին մատնացույց անելով).**— Բախտը վճուված է. Աստված նրա հետ է:

**ԳԵՏ (ապշած).**— Նաստի՛:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐ.**— Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր գրողի ծոցը:

**ԳԵՏ (կատաղած).**— Ես կհեռանամ, մի՛ վախեցեք: Վազե՛ք, վազե՛ք մահվանն ընդատաք: Երբ դուք սատկեք, ես պարելու եմ: Ինչքան տղու էք, որդերի և սողունների ամբոխ: Ես շընորհակալ եմ Աստծուն, որ նա ինձ ցույց տվեց ձեր հոգիները, քանզի հասկացա, որ ես սխալվել եմ: Արդարացի է, որ հողերը պատկանեն ազնվականներին, քանզի հպարտ է նըրանց հոգին: Արդարացի է, որ դուք՝ տականքների, սողաք չորեքթաթ, քանզի դուք լոկ խոզեր եք:

**ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐ (ուզում են հարձակվել նրա վրա).**— Սպանե՛նք նրան, սպանե՛նք:

**ԳԵՏ (մի գյուղացուց խլում է նրա սուրը).**— Հապա փորձեք տեսնեմ:

**ՆԱՍՏԻ (ձեռքը բարձրացնելով).**— Բավական է:

**Բացարձակ լռություն:**

Այս մարդը վստահել է ձեր տված խոսքին: Սովորեցեք կատարել ձեր տված խոստումը, եթե նույնիսկ թշնամուն եք խոստացել:

**Բեմն աստիճանաբար դատարկվում ու խորասուզվում է խա-**

**վարում: Վերջին ջահը ամրացած է ժայռի գլխին: Նաստին այն վերցնում է և ուզում է հեռանալ:**

**ՆԱՍՏԻ.—** Հեռացի՛ր, Գե՛ց, շո՛ւտ հեռացիր:

**ԳԵՑ.—** Նաստի՛, Նաստի՛, ինչո՞ւ ինձ լքեցիր:

**ՆԱՍՏԻ.—** Որովհետև դու ձախողվեցիր:

**ԳԵՑ.—** Նաստի՛, սրանք գայլեր են. ինչպե՞ս կարող ես մնալ նրանց հետ:

**ՆԱՍՏԻ.—** Երկրի ամբողջ սերը նրանց մեջ է:

**ԳԵՑ.—** Նրա՛նց մեջ: Եթե դու կարողացել ես մի շյուղ սեր տեսնել այս գոմաղթի կույտի մեջ, ապա ճշմարիտ եմ ասում՝ ուժեղ է քո տեսողությունը: Ես ոչինչ չտեսա:

**ՆԱՍՏԻ.—** Աղպես է, Գե՛ց, դու ոչինչ էլ չտեսար:

**Նա դուրս է գալիս: Գիշեր է: Հեռացող ձայների աղմուկ: Կնոջ հեռավոր ճիշ: Հետո թույլ լույս է ընկնում Գեցի վրա:**

#### ՏԵՄԵՐԱՆ Բ

ԳԵՑ, միայնակ

**ԳԵՑ.—** Սասկեղու եք, շնե՛ր: Ես ձեզ պնդեմ եմ վնասելու, որ ինձ երկար պիտի հիշեք: Վերադարձի՛ր ինձ, ի՛մ չարություն, տուր ինձ ուժ ու թեթևություն: **(Գաղար):** Ծիծաղելի է: Բարությունը հոգիս ողողել է. մի կաթիլ թույն անգամ չի մնացել: Սքանչելի է. դեպ սուա՛ջ, հանուն Բարության, սուա՛ջ դեպի Այտվայլեր: Ինձ մնում է երկուսից մեկը, կամ ինձ պիտի կախեն, կամ՝ Բարություն պիտի սնեն: Ինձ սպասում են իմ պարարտացրած նապաստակները, իմ կրտած ոչխարները, իմ հավանոցի հրեշտակները: Նրանք ինձ պիտի դիմավորեն պատվով ու խնդությամբ: Տե՛ր Աստված, նրանք ինձ շատ են ձանձրացրել: Ես մյուսներին եմ սիրում, գայլերին: **(Սկսում է քայլել):** Քեզ տեսնենք, Տե՛ր Աստված, դու ինձ պիտի առաջնորդես խավար գիշերով: Քանի որ պետք է հարատևել, չնայած ձախողությանը, թող յուրաքանչյուր ձախողում լինի քո ազդանշանը, ամեն մի ցավ՝ բախտավորություն, ամեն շնորհագրկում՝ շնորհատվություն: Տո՛ւր ինձ ձախողումներս խելացի օգտագործելու հնարավորությունը: Տե՛ր, ես հավատում



Եմ, ես ուզում եմ հավատալ, որ դու թույլ տվեցիր, որպեսզի աշխարհը երես թեքի ինձանից, որպեսզի ես, քո կամոք, քոնը լինեմ ամբողջովին: Եվ ահա, Աստված իմ, մենք նորից կանգնել ենք դեմ-դիմաց, ինչպես այն հին, լավ ժամանակներում, երբ ես չարիք էի գործում: Ա՛հ, ես մարդկանցով ամենևին պիտի չգրադվեի. նրանք ինձ խանգարում են: Նըրանք մացառներ են, որ պետք է հաղթահարել քեզ հասնելու համար: Ես գալիս եմ դեպի քեզ, Տե՛ր, գալիս եմ, քայլում եմ քո գիշերի մեջ: Տո՛ւր ինձ քո ձեռքը: Ասա՛ գիշերը դու ես, այնպես չէ՛: Խավար գիշերը՝ անծայրածիր, սրտանմիկ ունայնություն, քանզի դու գոյություն ունես տիեզերական ամայության մեջ: Դու միակ լսելի՝ համապարփակ լռության մեջ: Դու, միակ տեսանելի, երբ ոչինչ չկա տեսանելի: Հնամենի՝ գիշեր, նախակենդանակա՛ն վիթխարի գիշեր: Գիշե՛ր անհմացության, շնորհագրկման ու դժբախտության գիշե՛ր, սքոդի՛ր ինձ, խժո՛ի՛ր իմ նողկալի մարմինը: Խցկվի՛ր իմ հոգու և իմ միջև ու կրծի՛ր ինձ: Ես ուզում եմ արհամարհվածի մերկությունը, ամոթանքն ու մեկությունը: Քանզի մարդն ստեղծված է իր միջի մարդուն ոչնչացնելու և էգի նման սև ու հրուկա, մարմնացյալ գիշերվան տրվելու համար: Քանի դեռ ես չեմ ճաշակել ամենայն ինչ, ևս ոչինչ չեմ ճաշակել: Քանի դեռ ես չեմ տիրացել ամենայն ինչի, ևս ոչինչ չեմ տիրացել: Քանի դեռ ես չեմ դարձել ամեն ինչ, ես ոչինչ եմ ոչնչության մեջ: Ես պիտի նվաստանամ բոլորի առջև, և դու, Տե՛ր, ինձ քաշելու ես քո ցանցով գիշերային և բարձրացնելու ես բոլորից վեր: **(Ուժգին ու տազնապած ձայնով):** Աստված իմ, Աստված իմ, արդյոք դու ա՛յդ ես կամեցել: Ատելությունը դեպի մարդը, արհամարհանքը՝ ինքս իմ նկատմամբ: Ես դըրանք արդեն չեի՝ որոնել ու ճաշակել, երբ չարագործ էի: Բարության մեկությունը ես ինչպե՛ս տարբերեմ Չարիքի մեկությունից:

**Դանդաղ լուսանում է:**

Լուսանում է: Ես անցա քո գիշերվա միջով: Օրհնյալ լինես դու, որ ինձ լուսավորեցիր: Ես պիտի տեսնեմ պարզ ու ճշմարտացի:

**Նա շքշվում ու տեսնում է Ալտվայերն ավերված: Հիլդան**

նստած է բարակույտի և փլվածքի վրա: Գլուխն առել է ափերի մեջ: Գեցը գոռում է:

Հե՛յ:

#### ՏԵՍԱՐԱՆ 4

ԳԵՑ, ՀԻՒՌԱ

ՀԻՒՌԱ (բարձրացնում է գլուխը և նայում է նրան).— Վերջապե՛ս:

ԳԵՑ.— Որտե՞ղ եմ մյուսները: Մասնացե՛ղ եմ: Ինչո՞ւ: Որովհետև հրաժարվո՞ւմ էին կուլելուց:

ՀԻՒՌԱ.— Այո:

ԳԵՑ.— Ետ տուր ինձ իմ գիշերը: Ես մարդկանց չեմ ուզում տեսնել: (Գաղար): Այդ ինչպե՛ս պատահեց:

ՀԻՒՌԱ.— Վաշխայմից զինված գյուղացիներ եկան: Պահանջեցին, որ իրենց միանանք, բայց մենք չուզեցինք:

ԳԵՑ.— Եվ նրանք գոտըը հրկիզեցին. սքանչելի է: (Պոռթկում է ծիծաղից): Դու ինչո՞ւ ողջ մնացիր:

ՀԻՒՌԱ.— Ափսոսո՞ւմ ես, որ ես չեմ մեռել:

ԳԵՑ.— Գոռ՞ղը տանի, վիճակն անհամեմատ ավելի պարզ է, երբ բոլոր ականատեսները մեռած են:

ՀԻՒՌԱ.— Ես նույնպես ափսոսում եմ, որ ողջ մնացի: (Գաղար): Մեզ լցրին մի տուն ու հրկիզեցին: Լա՛վ էր:

ԳԵՑ.— Այո՛, լա՛վ էր, շա՛տ լավ էր:

ՀԻՒՌԱ.— Վերջում մի լուսամտտ բացվեց, ևս դուրս ցատկեցի: Ինձ համար միևնույն էր, կմեռնեմ թե՛ ոչ, բայց ես ուզում էի քեզ նորից տեսնել:

ԳԵՑ.— Ինչի՞ համար: Դու Երկնքում ինձ նորից կտեսնեիր:

ՀԻՒՌԱ.— Մենք Երկնքին չենք արժանանա, Գե՛ց, և եթե նույնիսկ ես ու դու Դրախտ բարձրանանք, ապա աչքեր չենք ունենա իրար տեսնելու, ձեռքեր չենք ունենա իրար դիպչելու: Վերելվում բոլորը միայն Աստծով են զբաղված: (Մոտենում, հըպվում է նրան): Դու այստեղ ես. մարմին ես՝ մաշված, կուպիտ, մեղապարտ. մի կյանք, խեղճ ու կրակ մի կյանք: Ես այս մարմինն ու այս կյանքն եմ սիրում: Միայն երկրի վրա կարելի է սիրել ի հեճուկս Աստծո:

- ԳԵՅ.— Ես միայն Աստծուն եմ սիրում և չեմ գտնվում երկրի վրա:
- ՀԻԼԴԱ.— Ուրեմն դու ինձ չե՞ս սիրում:
- ԳԵՅ.— Ո՛չ: Դու ևս, Հիլդա՛, դու ևս ինձ չես սիրում: Այն, ինչ որ դու սեր ես կարծում, ասելություն է:
- ՀԻԼԴԱ.— Ես քեզ ինչո՞ւ ասեմ:
- ԳԵՅ.— Որովհետև այն համոզմանն ես, որ ես եմ սպանել քո յուրայիններին:
- ՀԻԼԴԱ.— Այդ ես եմ նրանց սպանել:
- ԳԵՅ.— Դո՞ւ:
- ՀԻԼԴԱ.— Այդ ես նրանց ասացի՝ ոչ: Նախընտրում էի նրանց տեսնել մեռած, քան թե մարդասպան: Օ՛ր, Գե՛ց, ես ի՞նչ իրավունքով որոշեցի նրանց փոխարեն:
- ԳԵՅ.— Պա՛հ, հետևի՛ր իմ օրինակին. ձեռքերդ լվա այդ արյունից: Մենք ոչինչ ենք, մենք ոչինչ չենք կարող անել, ոչինչ, բացարձակապես: Մարդուն թվում է, թե ինքն է գործում, բայց Աստված է ուղղություն տալիս նրա քայլերին:
- ՀԻԼԴԱ.— Ո՛չ, Գե՛ց, ո՛չ: Ես չմիջամտեի, նրանք դեռ կատրեին:
- ԳԵՅ.— Լա՛վ, թող այդպես լինի. դու չմիջամտեիր, գուցե և նրանք ասրեին: Բայց ի՞նձ ինչ:
- ՀԻԼԴԱ.— Հիշի՛ր, Գե՛ց. «Այդ որոշումը միասին ենք ընդունում, և մտևանքները միտո՞ւն ենք կրելու»: Հիշի՛ր:
- ԳԵՅ.— Մենք միտո՞ւն չենք: Դու ուզում էիր ինձ տեսնե՛լ: Դե, նայիր, ձեռքդ հպի՛ր ինձ: Լավ: Իսկ ճիմա հեռացի՛ր: Ի՞նչ կյանքում էլ չեմ նայելու մարդկանց երեսին: Աչքերս տեսնելու են լոկ քարերն ու գետիկը: (**Գաղաթ**): Ես քեզ հարցում արեցի, Աստված իմ, և դու ինձ պատասխանեցիր: Օրհնյալ լինես դու, քանզի աչքերս բացեցիր մարդկանց շարության վրա: Ես նրանց մեղքերը պիտի քալեմ՝ սեփական մարմինս փորձության ենթարկելով: Ես այս մարմնը խոշտանգելու եմ: Բաղը, ցուրտը, մտրակը, դանդաղ ու թույլ կրակը դառնալու են իմ հանապազօրյա տանջանքները: Ես ոչնչացնելու եմ իմ միջի մարդուն, քանզի դու մարդուն ստեղծել ես, որ նա ոչընչանա: Իմ ժողովուրդն էր, մի փոքրիկ ժողովուրդ, ընդամենը մի գյուղ, համարյա մի ընտանիք: Իմ հպատակները մահացել են, և ես, որ ողջ եմ մնացել, աշխարհի համար ինձ մեռած եմ համարում: Եվ կյանքիս մնացած մասը պիտի անցկացնեմ՝ խորհրդածելով մահվան մարտին: (**Հիլդային**): Դու

դեռ այստե՛ղ ես: Հեռացի՛ր, գնա՛ ուրիշ տեղ որոնիր թշվա-  
ռությունն ու կյանքը:

ՀԻԼԴԱ.— Դու ես ամենաթշվառը. իմ տեղը քո կողքին է: Ես  
մնալու եմ այստեղ:

## ՊԱՏԿԵՐ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

**Ավերված գյուղ: Վեց ամիս անց:**

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ՀԻԼԴԱ, ապա ՀԱՅՆՐԻԽ

Հիլդան նստած է նույն տեղը, ինչպես նախորդ պատկերի  
ժամանակ: Նայում է ճանապարհի կողմը: Երևում է, որ նա հան-  
կարձ նկատեց ինչ-որ մեկին, որ գալիս է: Նա կիսով չափ ուղղ-  
վում է և սպասում: Հայնրիխը ներս է մտնում: Նրա գլխարկին  
ծաղիկներ կան, ձեռքին՝ մի ծաղկեփունջ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ահա և մենք տեղ հասանք: (Շրջվում է դեպի ան-  
տեսանելի ուղեկիցը): Հանի՛ր գրակդ: (Հիլդային): Իմ անու-  
նը Հայնրիխ է: Նախկինում ես պատարագում էի: Հիմա ես  
ողորմությամբ եմ ապրում: (Սատանային): Ո՛րք ես վազում:  
Արի՛ այստեղ: (Հիլդային): Հենց որ մտնված եմ և առնում,  
խսկույն գործի գլուխ է անցնում: Իսկ այնպես՝ մրջյունին ան-  
գամ վնաս չի տա:

ՀԻԼԴԱ.— Մի տարի և մի օր է անցել, այնպես չէ՞, մի տարի և  
մի օր Ուորմսից հետո:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Քեզ ո՞վ ասաց:

ՀԻԼԴԱ.— Օրերը հաշվել եմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Քեզ պատմե՛լ են իմ մասին:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, անցյալներում:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Լսվ եղանակ է, այնպես չէ՞: Ես ծաղիկներ քաղեցի  
ճանապարհին: Ծաղկեփունջ՝ տարեդարձի առթիվ: (Ծաղիկ-  
ները պարզում է նրան):

ՀԻԼԴԱ.— Չեմ ուզում: (Ծաղիկները դնում է կողքին):

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Չպետք է վախենալ երջանիկ մարդկանցից:

ՀԻԼԴԱ.— Դու երջանիկ չես:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես քեզ ասում եմ՝ այսօր տոն է. այս գիշեր ես հանգիստ քնեցի: Դե՛, քույրի՛կ, ուզում եմ, որ ինձ ժպտաս: Ես սիրում եմ բոլոր մարդկանց, բացառությամբ մի հոգու, և ուզում եմ, որ բոլորը գոհ լինեն: (Հանկարծակի): Գնա՛ այստեղ քեր նրան:

**Հիդան տեղից չի շարժվում:**

Դե՛, շո՛ւտ արա: Նրան մի՛ սպասեցրու:

ՀԻԼԴԱ.— Նա քեզ չի սպասում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Նա՞: Դու ինձ զարմացնում ես: Ես ու նա բարեկամներ ենք, և գրագ կգամ, որ նա զուգվել-զարդարվել է մեր հանդիպման առթիվ:

ՀԻԼԴԱ.— Խնայի՛ր նրան: Վերցրո՛ւ քո ծաղկեպուճը և հեռացի՛ր:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (Սատանային).— Լսեցի՞ր ինչ ասաց:

ՀԻԼԴԱ.— Հանգիստ թող Սատանային. ես դրան չեմ հավատում:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես՝ նույնպես:

ՀԻԼԴԱ.— Բա ի՛նչ է պատահել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ (Ծիծաղելով).— Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, դու երեխա ես:

ՀԻԼԴԱ.— Այլևս գոյություն չունի նա, ով քեզ անարգել է: Նա մեռած է աշխարհի համար: Նա քեզ նույնիսկ չի էլ ճանաչելու: Դու ես, վստահ եմ, դու ես նրան չես ճանաչելու: Դու փնտրում ես մի մարդու, գտնելու ես մեկ ուրիշին:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ում էլ գտնեմ, ինձ ձեռնառու է:

ՀԻԼԴԱ.— Խնայի՛ր նրան, աղաչում եմ քեզ: Ինձ ինչո՞ւ ես ցավ պատճառում. ես քեզ ի՞նչ եմ արել:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ես մտադրություն չունեմ քեզ ցավ պատճառելու. ես քեզ շատ եմ համակրում:

ՀԻԼԴԱ.— Վերքերից, որ նրան հասցնելու ես, իմ արյունն է ծորելու:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Դու նրան սիրո՞ւմ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Այո:

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Ուրեմն հնարավո՞ր է սիրել նրան: Ծիծաղելի է: (Ծիծաղում է): Ինձ մի քանիսը փորձել են սիրել, բայց ապարդյուն: Նա քեզ սիրո՞ւմ է:

ՀԻԼԴԱ.— Նա ինձ սիրել է այնքան ժամանակ, ինչքան սիրել է ինքն իրեն:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Եթե նա քեզ սիրում է, ես քեզ այնքան էլ չեմ խնայի:

ՀԻԼԴԱ.— Ներիր նրա վիրավորանքները, և Աստված քո վիրավորանքները կների:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Բայց ես ամենևին ցանկություն չունեմ, որ նա ինձ ների: Նզովյալ լինելն իր լավ կողմերն ունի: Խնդիրն ընտելանալու մեջ է: Դժոխք դեռ չեմ իջել, բայց արդեն քիչ-միչ հարմարվել եմ:

ՀԻԼԴԱ.— Խեղճ մարդ:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ (գայրացած).— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Ես ի՞նչ խեղճ մարդ: Ես երջանիկ եմ: Ես երջանիկ եմ՝ ասում եմ քեզ: (Գաղար): Դե՛, կանչի՛ր նրան:

Հիլդան լռում է:

Ավելի լավ է, դու կանչես նրան. անավակալի պիտի գա ինձ տեսնելուց: Չե՛ս ուզում: Ուրեմն ես ինքս կկանչեմ նրան: Գե՛ց, Գե՛ց, Գե՛ց:

ՀԻԼԴԱ.— Նա այստեղ չէ:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Որտե՞ղ է նա:

ՀԻԼԴԱ.— Անտառում: Երբեմն ամբողջ շաբաթներ մնում է այնտեղ:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Այստեղից հեռո՞ւ է:

ՀԻԼԴԱ.— Քսանհինգ մղոնի ճանապարհ է:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ (Սատանային).— Դու նրան հավատո՞ւմ ես: (Փակում է աչքերը և ունկնդրում, թե Սատանան իրեն ինչ է հուշում): Այո՛, այո՛, այո՛: (Խորամանկ ժպտում է): Ասա՛ ես ինչպե՛ս գտնեմ նրան:

ՀԻԼԴԱ.— Փնտրի՛ր, բարի՛ քահանա, փնտրի՛ր: Քո ողբերկիցը ցույց կտա ճանապարհը:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Աստված քեզ պահապան, քո՛ւյր իմ: (Սատանային): Դե՛, արի գնանք:

Նա դուրս է գալիս: Հիլդան մնում է մենակ և հայացքով հետևում է նրան:

**Գեցը ներս է մտնում: Աջ ձեռքով մտրակ է բռնել, ձախով՝  
Վի կուծ: Հյուսիս տեսք ունի:**

**ԳԵՑ.**— Այդ ո՞վ է ինձ կանչում:

**Հիլդան չի պատասխանում:**

Մեկը կար, ինձ կանչում էր: Ես լսեցի նրա ձայնը:

**ՀԻԼՊԱ.**— Երբ ծոմ ես պահում, քեզ միշտ թվում է, թե ձայներ  
ես լսում:

**ԳԵՑ.**— Այս ի՞նչ ծաղիկներ են:

**ՀԻԼՊԱ.**— Ես եմ քաղել:

**ԳԵՑ.**— Ըստ հաճախակի չի լինում, ոչ դու ծաղիկներ քաղես:

**(Դադար):** Այսօր ի՞նչ օր է, տարվա ո՞ր օրն է:

**ՀԻԼՊԱ.**— Ինչո՞ւ ես հարցնում:

**ԳԵՑ.**— Այս աշնանը մեկը պիտի գար ինձ տեսնելու:

**ՀԻԼՊԱ.**— Ո՞վ:

**ԳԵՑ.**— Չեմ հիշում: **(Դադար):** Ասա՛ ի՞նչ օր է, ո՞ր ամսվա ո՞ր  
օրն է:

**ՀԻԼՊԱ.**— Կարծում ես ես հաշվում եմ օրերը: Գոյություն ունի  
միայն մեկ օր, որն անբնդհատ կրկնվում է: Այն մեզ տալիս  
են արշալուսին և ապա խլում են, երբ իջնում է գիշերը: Դու  
կանգ առած ժամացույց ես, որը շարունակ նայն ժամն է ցույց  
տալիս:

**ԳԵՑ.**— Կանգ առա՞ծ: Ո՞չ, ես շարժվում եմ: **(Ցնցում է կուծը):**  
Լսո՞ւմ ես՝ ճողփում է: Ջուրը հրեշտակային ձայն է արձակում:  
Իմ կոկորդում Դժոխք է, ականջներինս մեջ՝ արքայական Դը-  
րախտ:

**ՀԻԼՊԱ.**— Ինչքա՞ն ժամանակ է, որ դու ջուր չես խմել:

**ԳԵՑ.**— Երեք օր: Մինչև վաղը ես պետք է դիմանամ:

**ՀԻԼՊԱ.**— Ինչո՞ւ մինչև վաղը:

**ԳԵՑ (ապուշ-ապուշ ծիծաղում է).**— Հա՛, հա՛, պետք է, պետք է:  
**(Դադար: Նա ցնցում է կուծը):** Կլա՛պ, կլա՛պ, հը՞: Ես ա-  
վելի տհաճ ձայն չեմ պատկերացնում այն մարդու համար, որ  
մեռնում է ծարավից:

**ՀԻԼՊԱ.**— Խաղա քեզ ու քեզ, գրգռիր քո ցանկությունները: Խը-  
մել, երբ ծարավել ես, դա կլիներ պարզ ու հասարակ: Վայ

թե ինքդ քեզ ստանաս, եթե հոգիդ չենթարկես որևէ գայթակղության:

ԳԵՑ.— Ինչպե՞ս կկարողանամ ինքս ինձ հաղթել, եթե ինձ չենթարկեմ գայթակղության:

ՀԻՒԴԱ.— Օ՛ր, Գե՛ց, հնարավո՛ր է արդյոք, որ քեզ թվա, թե սա առաջին օրն է, որ քեզ գցել ես տանջանքների մեջ: Կու՛ժը, ջրի ճողփյունը, քո շուրթերի ճերմակած մաշկը՝ այդ ամենը ես անգիր եմ արել: Մի՞թե դու չգիտես, թե Քեսո ինչ է լինելու:

ԳԵՑ.— Ես կդիմանամ մինչև վաղը առավոտ. ահա և ամենը:

ՀԻՒԴԱ.— Դու մինչև վերջը երբեք չես դիմացել, որովհետև քեզ ենթարկել ես անչափ երկար փորձությունների: Մինչև ընկնելդ դու այդ կուժը պիտի ցնցես: Եվ երբ ընկած կլինես, ես քեզ պիտի խմեցնեմ:

ԳԵՑ.— Դու նորություն ես ուզում: Ահա քեզ նորություն: **(Թեքում է կուժը)**: Ծաղիկները ծարավ են: Խմե՛ք ծաղիկնե՛ր, խմե՛ք իմ ջուրը: Թող Դրախտը հյուր գա ձեր ոսկեղեն որկորներիս: Տեսնո՞ւմ ես, նրանք վերածնվում են: Հողը և բույսերն ընդունում են իմ ընծաները: Մերժում են միայն մարդիկ: **(Կուժը շոտ է տալիս)**: Ահա և չմնաց խմելու ոչ մի կաթիլ: **(Միծաղում է ու դառնորեն կրկնում)**: Ոչ մի կաթիլ... ոչ մի կաթիլ...

ՀԻՒԴԱ.— Մի՞թե Աստված կամենում է, որ դու դառնաս հոգեկան հիվանդ:

ԳԵՑ.— Իհարկե: Մեր միջի մարդուն պետք է ոչնչացնենք, այնպես չէ՛: **(Կուժը շարժում է)**: Դե՛, ասա՛ տեսնեմ՝ դու ինձ ինչպե՞ս պիտի խմեցնես: **(Ընկնում է գետին)**:

ՀԻՒԴԱ **(սառը նայում է նրան, ապա ծիծաղում է)**.— Դու բավ գիտես, որ ես միշտ ջուր ունեմ պահած քեզ համար: **(Գնում, մի կուժ ջուր է բերում և բարձրացնում է Գեցի գլուխը)**: Դե, խմի՛ր:

ԳԵՑ.— Ոչ ավելի շոտ, քան վաղը:

ՀԻՒԴԱ.— Աստված ցանկանում է, որ դու դառնաս խելատ ու մտամոլ, բայց չի ցանկանում քո մահը: Ուրեմն պետք է խրմել:

ԳԵՑ.— Ամբողջ Գերմանիան դողում էր իմ ոտքերի տակ, և ահա ես պառկել եմ մեջքի վրա, ինչպես ծծկերը ստնտոփ ձեռքերին: Գո՞հ ես արդյոք, Տե՛ր, և քեզ հայտնի՞ է ավելի անձ-



Ազգոն ապաշխարանք: Հիլդա՛, դու, որ ամեն ինչ կանխապետում ես, գիտե՛ս ինչ պիտի լինի, երբ արդեն հազեցրած լինեմ իմ ծարավը:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, գիտեմ: Սկսվելու է գլխավոր ներկայացումը՝ վալետի գայթակղությունը. դու պիտի ուզենաս ինձ տիրել:

ԳԵՅ.— Եվ այնուամենայնիվ, դու ուզո՞ւմ ես, որ ես խմեմ:

ՀԻԼԴԱ.— Այո:

ԳԵՅ.— Իսկ եթե քեզ քոնաքարե՞մ:

ՀԻԼԴԱ.— Քո այդ վիճակո՞ւմ: Դե՛, լա՛վ, ամեն ինչ նախօրոք հայտնի է, ինչպես պատարագը. պիտի գոռոռաս հայհոյանքներ ու գռեհկություններ, հետո վերջում ինքդ քեզ պիտի մտրակես: Խմի՛ր:

ԳԵՅ (կուժը վերցնելով).— Եվս մի պարտություն: (Խմում է): Մարմինը շնանոց է: (Խմում է):

ՀԻԼԴԱ.— Մարմինը լավն է: Հոգին է շնանոց:

ԳԵՅ (կուժը գետին դնելով).— Ծարավը չքացավ: Ես ինձ դատարկված եմ զգում: (Դադար): Քունս գալիս է:

ՀԻԼԴԱ.— Քնի՛ր:

ԳԵՅ.— Ո՛չ, քանի որ քունս գալիս է: (Նայում է նրան): Ցո՛ւյց տուր ինձ քո ստիճակները:

**Հիլդան մնում է անշարժ:**

Դե՛, ցո՛ւյց տուր: Գայթակղության ենթարկիր ինձ: Թող ես սատկեմ ցանկությունից: Ո՛չ: Ա՛հ, պոռնի՛կ, ինչո՞ւ չես ուզում:

ՀԻԼԴԱ.— Որովհետև ես քեզ սիրում եմ:

ԳԵՅ.— Ծիկացրու քո սերը և սուզիր իմ սրտի խորքը: Թող թշշա և գոլորշի արձակի: Եթե ինձ սիրում ես, պետք է որ տանջես:

ՀԻԼԴԱ.— Ես քոնն եմ: Մարմինս ինչո՞ւ դարձնեմ տանջելու գործիք:

ԳԵՅ.— Դու մոռոթս պիտի ճզմեիր, եթե տեսնեիր իմ հոգու հատակը: Իմ գլուխը Սողոմ-Գոմոր<sup>21</sup> է, և դու ներսում՝ վհուկների ոհմակ:

ՀԻԼԴԱ (ծիծաղելով).— Պարծենում ես:

ԳԵՅ.— Կուզեի, որ դու անասուն լինեիր, և ես քեզ հեծնեի, ինչպես անասունի:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչքա՞ն ես տանջվում, որ մարդ ես մնացել:

ԳԵՅ.— Ես մարդ չեմ, ես ոչնչությունն եմ: Կա միայն Աստված:

Մարդը տեսիլ է, պատրանք: Ես զգվանք եմ պատճառում, այնպես չէ՞:

ՀԻԼԴԱ.— Ոչ, քանի որ ես քեզ սիրում եմ:

ԳԵՅ.— Դու պարզ տեսնում ես, որ ես ուզում եմ քեզ ստորացնել:

ՀԻԼԴԱ.— Այո, որովհետև ես եմ քո ամենաթանկարժեք ունեցվածքը:

ԳԵՅ (զայրացած).— Դու խաղին չես մասնակցում:

ՀԻԼԴԱ.— Չէ, չեմ մասնակցում:

ԳԵՅ.— Քանի դու դեռ մոտս կմնաս, ես ինձ չեմ զգալու կատարելապես նողկալի:

ՀԻԼԴԱ.— Հենց դրա համար էլ ես մնում եմ:

ԳԵՅ (դժվարությամբ վեր է կենում).— Եթե ես քեզ գրկեմ, դու ինձ վանելո՞ւ ես:

ՀԻԼԴԱ.— Ոչ:

ԳԵՅ.— Նույնիսկ եթե ես քեզ մերձեմս՝ սիրտս լի աղտեղություններո՞վ:

ՀԻԼԴԱ.— Եթե դու համարձակվում ես ինձ դիպչել, ուրեմն քո սիրտը մաքուր է:

ԳԵՅ.— Հիդրա՛, ինչպե՞ս կարելի է իրար սիրել առանց ամոթի: Ծնությունն ամենավատթարն է քոյոր մեղքերից:

ՀԻԼԴԱ.— Նայի՛ր ինձ, լա՛վ նայիր. իմ աչքերը, իմ շուրթերը, իմ պարանոցը, իմ թևերը. մի՞թե ես մեղանչանք եմ:

ԳԵՅ.— Դու գեղեցիկ ես: Գեղեցկությունը Չարիք է:

ՀԻԼԴԱ.— Դու վստա՛հ ես, որ այդպես է:

ԳԵՅ.— Ես այլևս վստահ չեմ ոչ մի բանում: (Գաղար): Եթե հագեցում տամ իմ ցանկություններից, ես կմեղանչեմ, բայց և կազատվեմ դրանցից: Եթե իմ ցանկությունները չհագեցնեմ, նրանք կապականեն իմ ամբողջ հոգին... Գիշերն իջնում է. աղջամուղջին լավ տեսողություն է պետք Տեր Աստծուն Աստանայից տարբերելու համար: (Մտտենում, հպվում է նրան և հանկարծակի ընկրկում է): Քեզ հետ պառկել Աստծո աչքի առա՛ջ: Ո՛չ, ես չեմ սիրում գործել սիրույին սանձարձակության մեղքը: (Գաղար): Ա՛խ, եթե գիշեր լիներ և այնքան խավար, որ մեզ թաքցներ նրա հայացքից...

ՀԻԼԴԱ.— Սերը հենց այդպիսի գիշեր է: Իրար սիրող մարդկանց Աստված չի տեսնում:

ԳԵՅ (տատանվում է, ապա ընկրկում).— Տվեք ինձ Բեովտիայի<sup>22</sup>

լուսանի աչքերը, որ հայացքս այս մաշկից ներս թափանցի: Յույց տվե՛ք ինձ, թե ինչ է թաքնված այս ունգների, այս ականջների մեջ: Ես, որ աղբին ձեռք տալուց զզվում եմ, ինչպե՞ս կարող եմ ցանկանալ, որ իմ գրկում լինի արտաթորանքի այս տոպրակը:

**ՀԻԼԴԱ (պոռթկալով).**— Քո հոգին է, որ լի է արտաթորանքով, ավելի քան իմ մարմինը: Քո հոգու մեջ է մարմնի տգեղությունն ու աղտոտությունը: Ես լուսանի հայացքի կարիքը չունեմ: Ես քեզ խնամել եմ, լողացրել, զգացել եմ քո տենդի շունչը: Արդյոք դադարե՞լ եմ քեզ սիրելուց: Օրըստօրև ավելի ես նմանվում այն դիակին, որ լինելու ես մի օր, և ես դարձյալ քեզ սիրում եմ: Եթե դու մեռնես, ես կպանկեմ քո գրկում և կմնամ մինչև վերջ, առանց ուտելու, առանց խմելու: Դու կփստես իմ թևերի մեջ, և ես կսիրեմ քո փտած մարմինը, քանզի սերը սեր չէ, եթե չես սիրում ամբողջովին:

**ԳԵՅ (մտրակը պարզելով նրան).**— Ինձ մտրակի՛ր:

**Հիլդան ուտերն է թոթվում:**

Դե՛, մտրակի՛ր, մտրակի՛ր: Հագեցրու քո վրեժը մեռած Կատրինի համար, քո թառամած երիտասարդության համար և հանուն այն բոլոր մարդկանց, որոնց այրեցին իմ պատճառով:

**ՀԻԼԴԱ (ծիծաղից պոռթկալով).**— Այո՛, ես քեզ մտրակելու եմ, կեղտո՛տ վանական: Ես քեզ մտրակելու եմ, որովհետև դու մեր սերը կործանեցիր: **(Վերցնում է մտրակը):**

**ԳԵՅ.**— Խփի՛ր իմ աչքերին, Հիլդա՛, իմ աչքերին:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Գ

### ՆՈՒՅՆՔ, ՀԱՅՆՐԻՍ

**ՀԱՅՆՐԻՍ.**— Մտրակի՛ր, մտրակի՛ր նրան: Համարեք, որ ես ներկա չեմ: **(Մոտենում է նրանց: Հիլդային):** Ողեկիցն ինձ հուշեց, որ գնամ մի քիչ շրջեմ ու կամացուկ վերադառնամ: Գիտես, էլի, նրան խաբել հնարավոր չէ: **(Գեցին):** Նա ուզում էր խափանել մեր տեսակցությունը: Ծճմարի՛տ է, որ դու ինձ չէիր սպասում:

**ԳԵՅ.**— Ե՛ս, ես օրերն էի հաշվում:

**ՀԻԼԴԱ.**— Դու հաշվո՞ւմ էիր: Օ՛, Գե՛ց, դու ինձ ստել ես: **(Նա-**

յում է նրան): Քեզ ի՞նչ պատահեց: Աչքերդ փայլում են. դու ճոյնը չես:

ԳԵՑ.— Նրան նորից տեսնելու հաճույքից են փայլում:

ՀԻՒՂԱ.— Տարօրինակ հաճույք. նա ջանք չի խնայելու, որ քեզ ցավ պատճառի, ինչքան որ կարող է:

ԳԵՑ.— Հենց այդ է նրա սիրելու ապացույցը: Դու խանդում ես, հը՞:

**Հիդրան չի պատասխանում: Գեցը շրջվում է դեպի Հայնրիխը:**  
Ծաղիկները դո՞ւ ես քաղել:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Այո, քեզ համար:

ԳԵՑ.— Ծնորհակալություն: (**Գետնից վերցնում է ծաղկեփունջը**):

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ծնորհավորում եմ տարեդարձի առթիվ, Գե՛ց:

ԳԵՑ.— Ծնորհավորում եմ տարեդարձի առթիվ, Հայնրի՛խ:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Հավանաբար, դու մեռնես այս գիշեր...

ԳԵՑ.— Իսկապե՞ս, ինչո՞ւ:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Մի քանի գյուղացիներ քեզ են փնտրում, որ սպանեն: Ստիպված եղա վազել՝ նրանցից սուաջ հասնելու համար:

ԳԵՑ.— Ի՞նչ սպանել, գրո՞ղը տանի: Ինչ խոսք՝ դա ինձ պատիվ է բերում: Կարծում էի, որ ես բոլորովին մոռացության եմ մատնված: Եվ ինչո՞ւ են ուզում սպանել:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Անցյալ հինգշաբթի, Գունքախի հովտում քարոններն իսպառ ջարդեցին Նաստիի բանակը: Քսանհինգ հազար սպանված. դա ջախջախում է: Երկու-երեք ամսից խոտվությունը ճնշված կլինի:

ԳԵՑ (**կատաղած**).— Քսանհինգ հազար սպանված: Նրանք պետք է խուսափեն այդ ճակատամարտից, սպուշնե՛րը: Նրանք պետք է... (**Հանդարտվում է**): Գրո՞ղի ծոցը, մենք ծնված ենք մեռնելու համար: (**Գաղար**): Ամեն ինչ, իհարկե, իմ վրա են քարդում:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Ասում էին, թե դու կոտորածը կարող էիր կանխել, եթե անցնեիր գործի գլուխը: Ուրախացի՛ր. դու ամենատեղի մարդն ես ամբողջ Գերմանիայում:

ԳԵՑ.— Իսկ Նաստի՞ն: Փախուստի՞ դիմեց, գերի՞ են վերցրել, սպանվա՞ծ է:

ՀԱՅՆՐԻՒՍ.— Կոահի՛ր:

ԳԵՑ.— Կորի՛ր գրողի ծոցը: (**Խորասուզվում է մտքերի մեջ**):

ՀԻԼԴԱ.— Նրանք գիտե՛ն, որ Գեցն այստեղ է:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այո:

ՀԻԼԴԱ.— Նրանց ո՛վ տեղեկացրեց:

ՀԱՅՆՐԻԽ (ցույց է տալիս Սատանային).— Ե՛ս, ոչ, նա:

ՀԻԼԴԱ (մեղմ).— Գե՛ց: (Հպվում է նրա թևին): Գե՛ց:

ԳԵՑ (ցնցվելով).— Հը՞, ի՞նչ:

ՀԻԼԴԱ.— Քեզ այստեղ մնալ չի կարելի:

ԳԵՑ.— Ինչի՞ համար չի կարելի: Պետք է հատուցել, այդպես չէ՞:

ՀԻԼԴԱ.— Դու պարտավոր չես հատուցել. դու մեղավոր չես:

ԳԵՑ.— Խտանվիր միայն քեզ վերաբերող գործերին:

ՀԻԼԴԱ.— Սա ինձ է վերաբերում, Գե՛ց: Պետք է գնալ:

ԳԵՑ.— Ո՛ր գնալ:

ՀԻԼԴԱ.— Միևնույն է, թե ուր: Միայն թե լինես ապահովության  
մեջ: Դու իրավունք չունես թույլ տալու, որ քեզ սպանեն:

ԳԵՑ.— Ինչո՞ւ չէ:

ՀԻԼԴԱ.— Դա խարդախություն կլինի:

ԳԵՑ.— Ա՛հ, այո՛, խարդախություն... Հետո ի՞նչ: Մի՞թե իմ ամ-  
բողջ կյանքում ես շարունակ չեմ խարդախել: (Հայնրիխին):  
Դու կարող ես սկսել քո մեղադրականը: Հիմա ճիշտ ժամա-  
նակն է. ես պատրաստ եմ:

ՀԱՅՆՐԻԽ (ցույց է տալիս Հիլդային).— Նրան սաս, որ հեռա-  
նա:

ՀԻԼԴԱ.— Դու խոսիր իմ ներկայությամբ. ես նրան չեմ լքելու:

ԳԵՑ.— Նա իրավացի է, Հիլդա՛: Այս դատը պետք է լինի դռն-  
փակ:

ՀԻԼԴԱ.— Ի՞նչ դատ:

ԳԵՑ.— Իմ դատը:

ՀԻԼԴԱ.— Ինչո՞ւ ես թույլ տալիս, որ նա քեզ դատի: Վոնդի՛ր  
այս քահանային և հեռանանք այս գյուղից:

ԳԵՑ.— Հիլդա՛, ես դատվելու պահանջ ունեմ: Ամեն օր, ամեն  
ժամ ինքս ինձ դատարարում եմ, բայց ինձ չեմ կարողա-  
նում համոզել, որովհետև ինքս ինձ շատ լավ եմ ճանաչում,  
որպեսզի իմ վճռին կարողանամ վստահել: Իմ հոգին տեսնել  
ես չեմ կարողանում, որովհետև քթիս տակն է: Պետք է մեկը,  
որն ինձ ամժամանակ տա իր աչքերը:

ՀԻԼԴԱ.— Իմը վերցրու:

ԳԵՑ.— Դու ես չես տեսնում. դու ինձ սիրում ես: Հայնրիխն ինձ

ատում է, որեւն կարող է ինձ համոզել: Երբ մտքերս դուրս գան նրա բերանից; ես դրանց կհալաւում:

**ՀԻՂԱ.**— Եթե ես բացակայեմ, խոստանո՞ւմ ես, որ քիչ հետո ինձ հետ կփախչես:

**ԳԵՅ.**— Այո, եթե շահեմ իմ այս դատը:

**ՀԻՂԱ.**— Դու լավ գիտես, որ որոշել ես այն կորցնել: Մնա՛ս բարով, Գե՛ց:

(Մտռեցում է նրան, համբուրում է և հեռանում):

## ՏԵՍԱՐԱՆ 4

ԳԵՅ, ՀԱՅՆՐԻԽ

**ԳԵՅ (նետում է ծաղկեփունջը).**— Շո՛ւտ գործի անցիր: Չանք մի խնայիր, որ ինձ պատճառես այն ամբողջ ցավը, որ կարող ես:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (նայելով նրան).**— Ես քեզ այլ կերպ էի պատկերացնում:

**ԳԵՅ.**— Համարձա՛կ եղիր, Հայնրի՛խ, ես գործդ հեշտացրել եմ: Ինքս կիսով չափ քո դաշնակիցն եմ ու դատախազ այն կեսի դեմ, որն իրեն պաշտպանում է: Քրքրի՛ր իմ հոգին մինչև էությունը, քանի որ էությունն է խնդիրը:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ուրեմն ճի՞շտ է, որ դու ուզում ես կորցնել:

**ԳԵՅ.**— Օ՛, ո՛չ, մի՛ վախեցիր: Բայց քանն այն է, որ ես նախընտրում եմ ոչ թե տարակուսանքը, այլ հուսահատությունը:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Դե՛, լա՛վ... (Դադար): Սպասի՛ր, հիշողությանս թելը կտրվել է: Դա ինձ հետ երբեմն պատահում է: Հիմա կհիշեմ: (Հուզված գնում-գալիս է): Ես, գիտե՛ս, դրա ստաջն ատել էի: Առավոտյան ես մտովի կրկնեցի իմ ասելիքը... Դա քո մեղքն է. դու այնպիսին չես, ինչպիսին պիտի լինեիր: Կարծում էի, քեզ կգտնեմ վարդերով պսակված, և հաղթանակի փայլը քո աչքերում: Ես պիտի շարտեի քո պսակը և ոտնահարեի քո հաղթանակը, ու վերջում դու իմ ստջն պիտի ծնրադրեիր... Որտե՛ղ է քո հպարտ կեցվածքը, որտե՛ղ է քո լկտիությունը: Դու կիսով չափ մեռած ես. ի՞նչ հաճույք պիտի զգամ քեզ սպանելուց: (Կատաղությամբ): Ա՛հ, ես դեռ այնքան չար չեմ, որքան պետք է:

ԳԵՅ (ծիծաղելով).— Ջղաձգվում ես, Հայնրիխ: Հանգստացի՛ր, շտապելու կարիք չկա:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ես մի րոպե չունեմ կորցնելու: Քեզ ասում եմ՝ նրանք կրնակախո գալիս էին իմ ետևից: (Սատանային): Հուշի՛ր ինձ, հուշի՛ր: Օգնի՛ր ինձ նրան խորապես ասելու: (Աղիողորմ): Հենց նրա կարիքը զգում եմ, նա բացակայում է:

ԳԵՅ.— Ես ինքս քեզ կհուշեմ: (Գաղաք): Հողերը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Հողե՞րը:

ԳԵՅ.— Արդյոք սխալ էր իմ այդ նվիրատվությունը:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Ա՛հ, հողերը... դու չես նվիրել: Մարդ կարող է նվիրել միայն այն, ինչ ինքը ունի:

ԳԵՅ.— Լավ է ասված: Սեփականությունը բարեկամություն է իրերի և մարդու միջև: Բայց իմ ձեռքում իրերը ոռնում էին: Ես ոչինչ չեմ նվիրել: Ես հանրության սոցև ազդարարել եմ մի նվիրատվություն. այդքանը միայն: Բայց, քահանա՛, եթե ճշմարիտ է, որ ես հողերս չեմ նվիրել, ճշմարիտ է նույնպես այն, որ գյուղացիները դրանք ստացել են: Սրան ի՞նչ պատահական գտնենք:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Նրանք հողերը չեն ստացել, քանի որ դրանք պահպանել չեն կարողանա: Երբ բարոնները կալվածքը նվաճեն և Հայդեհշտամների ամբոցում նստեցնեն Կոնրադի հեռավոր զարմիկներից մեկին, սաա՛ ի՛նչ կմնա քո այդ ցնդաբանական ներկայացումից:

ԳԵՅ.— Իսկապես: Դու ճիշտ ես: Ոչ ես տվել եմ, ոչ նրանք ստացել են: Դա ավելի պարզ է: Մի մարդ երբ ուզում էր ծախսել Սատանայի տված դրամները, դրանք վերածվում էին չորացած տերևների: Այդպիսին է իմ բարեգործությունների ճակատագիրը: Ձեռքով դիպչում են, թե չէ՛ դիակների են վերածվում: Իսկ նպատակադրումը, հը՞, այնուամենայնիվ: Եթե նպատակադրումս իրոք եղել է բարի, սպս ո՛: Աստված, ո՛չ Սատանան այդ չեն կարող խել ինձանից: Հարձակվի՛ր նպատակադրման վրա, կրծի՛ր:

ՀԱՅՆՐԻԽ.— Այդ ամենևին էլ դժվար չէ: Այնքանով, որքանով չէիր կարող վայելել այդ ունեցվածքը, դու ցանկացար վեր կանգնել դրանից՝ ձևացնելով, իբրև, թե գրկում ես ինքդ քեզ:

ԳԵՅ.— Օ՛, ձա՛յն, դաժան, անխնա, հրապարակի՛ր մտքիս աղգասիքը, հրապարակի՛ր: Արդեն չգիտեմ՝ քե՞զ եմ ունկընդ-

րում, թե՛ այդ ես եմ խոսում: Այսպես ուրեմն, ամեն ինչ լոկ սուտ էր և կատակերգություն: Ես չգործեցի. գործողության ձևացում էր միայն: Ա՛հ, քահանա՛, դու քորում ես այնտեղ, որտեղ քոր է գալիս: Հետո՞, հետո՞, հետո ի՞նչ արեց այդ խեղկատակը: Է՛հ, չեղավ, շունչդ շուտ է կտրվում:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (Գեցի մոլուցքով բռնկված).**— Դու նվիրեցիր ոչընչացնելու համար:

**ԳԵՑ.**— Հենց այդ է, որ կա: Բավական չէր ժառանգորդին սպանելը, ես ուզեցի...

**ՀԱՅՆՐԻԽ (նույն կերպ).**— Դու ուզեցիր քստումն տալ նրա ժառանգությունը:

**ԳԵՑ.**— Ես մի ձեռքով բարձրացրի Հայդենշտամների հնամենի կալվածքը...

**ՀԱՅՆՐԻԽ (նույն կերպ).**— Եվ այն գլտնուլը տվիր փշրելու համար:

**ԳԵՑ.**— Ես ուզեցի, որ իմ բարությունը լինի ավելի կործանարար, քան իմ մոլորություններն էին:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Եվ այդ քեզ հաջողվեց. քսանհինգ հազար դիակ: Քո առաքինությունը մի օրում ավելի շատ զոհեր տվեց, քան երեսունհինգ տարիների նենգությունները:

**ԳԵՑ.**— Ասա նաև, որ այդ զոհերը չքավորներ էին, հենց նրանք, որոնց ես ձևացրի, թե նվիրում եմ Կոնրադի ունեցվածքը:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Գրո՛ղը տանի, դու նրանց միշտ էլ ասել էս:

**ԳԵՑ (բռունցքը բարձրացնելով).**— Ծո՛ւն: (Իրեն զսպում է և սկզբում է ծիծաղել): Ես ուզեցի քեզ խեղել. դա նշանակում է, որ դու իրավացի ես: Հա՛, հա՛: Այդ է իմ ցաված տեղը: Ծնշի՛ր: Մեղադրի՛ր, որ ես ասել եմ չքավորներին և ստրկացնելու նպատակով է, որ ես շահագործել եմ նրանց երախտագիտությունը: Առաջ ես լկանքի հնարքներով էի պղծում հոգիները, այժմ ես դրանք պղծում եմ իմ բարության հնարքներով: Ես այդ գյուղը դարձրի թոշնած հոգիների ծաղկեպուծ: Խե՛ղճ մարդիկ, նրանք ինձ կապկում էին, մինչ ես կապկում էի առաքինությունը: Նրանք իզուր նահատակվեցին՝ չիմանալով, թե ինչու: Լսի՛ր, քահանա՛, ես դավաճանել եմ բոլորին և իմ եղբորը նույնպես, բայց դավաճանելու ախորժակս անհազ էր մնացել: Եվ ահա մի գիշեր Ուորմսի պարիսպների տակ ես հայտնաբերեցի Չարիքին դավաճանելու մտահղացում: Ահա



և ամբողջ պատմությունը: Միայն թե Չարիքը թույլ չի տալիս, որ հեշտ ու հանգիստ նրան դավաճանեն: Բախտորոշ զատերի վճիռը Բարությունը չէր ամենևին, այլ վատթար մի Չարիք: Եվ դա հիմա ի՞նչ կարևոր է: Լինել ճիվա՞ղ, թե՞ սուրբ՝ ես այդ հարցի վրա թքած ունենալի: Ես ուզում էի լինել անմարդկային: Ասա՛, Հալնրի՛խ, ասա՛, որ ես ամոթից խելագարվել էի և ուզեցի Երկնքին զարմացնել խուսափելու համար մարդկանց քամահրանքից: Քեզ տեսնեմ, էլ ի՞նչ ես սպասում. խոսի՛ր: Ա՛հ, ճիշտ է, դու չես ուզում խոսել. այդ քո ձայնն է հնչում իմ բերանից: **(Կրկնօրինակելով Հայնրիխին):** Դու քո մաշկը չես փոխել: Գե՛ց, դու լեզուդ ես փոխել: Դու սեր անվանեցիր քո ատելությունը մարդկանց նկատմամբ: Եվ վեհանձնությունն անվանեցիր ոչնչացնելու քո մոլուցքը: Բայց դու ինքդ քեզ հարազատ մնացիր. նույնը՝ մի բիճ, ուրիշ ոչինչ: **(Նորից խոսում է իր բնական ձայնով):** Աստվա՛ծ իմ, ես վկայում եմ, որ նա՛ մեղադրյալը, ճիշտ է ասում: Ես ինձ մեղավոր եմ ճանաչում: Ես իմ դատը կորցրի: Հալնրի՛խ, հիմա գո՞հ ես դու:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Ոչ:

**ԳԵՅ.**— Դու դժպարսման ես:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Աստվա՛ծ իմ, մի թե սպա՛ և իմ հաղթանակը. ինչպիսի՞ տխուր հաղթանակ:

**ԳԵՅ.**— Ի՞նչ ես անելու, երբ ես մեռնեմ: Դու իմ կարիքն զգալու ես:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ (Մատանային մատնացույց անելով).**— Քանի դեռ նա կա, իմ գործն անպակաս կլինի: Ժամանակ չեմ ունենա քո մասին մտածելու:

**ԳԵՅ.**— Գոհն վատա՞հ ես, որ նրանք ուզում են ինձ սպանել:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Վատահ եմ:

**ԳԵՅ.**— Բարի՛ մարդիկ, ես վիզս կպարզեմ, և ամեն ինչ կվերջանա. բոլորը կազատվեն մի մեծ գլխացավանքից:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Ոչինչ երբեք չի վերջանում:

**ԳԵՅ.**— Ոչի՞նչ: Ա՛հ, սպ՛, կա նաև Դժոխքը: Ի՞նչ արած, ես այնտեղ կփոխվեմ:

**ՀԱՅՆՐԻՒՍ.**— Դու չես փոխվի. դու Դժոխքում ես գտնվում: Իմ կուսակիցը (ցույց է տալիս Մատանային) ինձ իմաց տվեց, որ երկիրը լոկ երևութական է. կա Երկինքը և Դժոխքը, և

այդքանը միայն: Մահը աչքակապություն է, որպեսզի մոլորության մեջ գցի սգավորներին: Ննջեցյալի համար ամեն ինչ շարունակվում է:

**ԳԵՑ.**— Ինձ համա՞ր էլ ամեն ինչ շարունակվելու է:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ամեն ինչ: Դու ինքդ քեզ պիտի վայելես հավիտյանս-հավիտենից:

**ԳԵՑ (դադար).**— Ինձ շատ մոտ էր թվում Բարությունը, երբ ես չարագործ էի: Կարծես, բավական էր, որ ես պարզեի իմ թեւերը: Ես թևերս պարզեցի, և նա քամու նման փախավ անցավ մատներիս արանքից: Ուրեմն նա պատրա՞նք է, Հայնրիխ, Հայնրիխ, Բարությունն արդյոք հնարավոր՞ է:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ջվարճալի տարեդարձ: Մի տարի և մի օր առաջ դու ինձ նույն հարցը տվիր: Եվ ես պատասխանեցի՝ ոչ: Գիշեր էր, դու ծիծաղում էիր՝ ինձ նայելով: Եվ ասացիր. «Դու մոկ ես»: Հետո զատ գցելով՝ դուրս եկար նեղ վիճակից: Հիմա տեսնո՞ւմ ես, գիշեր է, դրա նման մի գիշեր: Դե՛, ասա՛, ո՞վ ընկավ թակարդը:

**ԳԵՑ (խեղկատակելով).**— Ես:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Կարո՞ղ ես դուրս պրծնել:

**ԳԵՑ (դադարեցնելով խեղկատակությունը).**— Ոչ, ես դուրս չեմ պրծնելու: (**Գնում-գալիս է**): Տե՛ր, եթե դուք մեզ զրկում եք բարին գործելու միջոցներից, ապա ինչո՞ւ մեզ տվիք դրա դատնահամ ցանկությունը: Եթե ձեզ հաճո էր, որ ես բարի չդառնամ, այդ ինչո՞ւ ինձ զրկեցիք շար լինելու ցանկությունից: (**Գնում-գալիս է**): Համենայն դեպս, հետաքրքիրն այն է, որ ելք չկա:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ինչո՞ւ ես ձևացնում, թե նրա հետ ես խոսում: Դու լավ գիտես, որ նա չի պատասխանելու:

**ԳԵՑ.**— Եվ ինչի՞ համար է նրա այս լռությունը: Նա, որ հայտնվեց մարգարեի էզ սվանակին<sup>23</sup>, ինչո՞ւ է հրաժարվում ինձ հայտնվելուց:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Որովհետև դու արժեք չունես նրա համար: Լլկես թույլերին, թե նահատակես ինքդ քեզ, համբուրես հոմանունու թե բորոտի շորթերը, մեռնես զրկանքներից թե վայելքներից՝ Աստված այդ ամենի վրա թքած ունենա:

**ԳԵՑ.**— Եվ արդյոք նա ո՞ւմ է գնահատում որպես արժեք:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ոչ ոքի: Մարդը ոչինչ է: Մի՛ ձևացրու, թե զար-

մանում եւ: Դու այդ միշտ էլ իմացել ես: Դու այդ գիտեիր, երբ գտերն էիր գցում, թե չէ՝ էլ ինչն՞ր պիտի խարդախեիր: **Գեցն ուզում է խոսել:**

Դու խարդախեցիր. Կատրիկը տեսաւ: Դու ինքդ քեզ հարկադրեցիր խոսել ծածկելու համար Աստծո լուրջությունը: Դու ձևացնում ես, որ Աստծո հրամաններն ես կատարում, բայց այդ հրամաններն ինքդ ես արձակում քեզ համար:

**ԳԵՑ (խորհելով).**— Այո, այդպես է:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (զարմացած).**— Ուրեմն, այո, դու ինքդ...

**ԳԵՑ (նույն կերպ).**— Ես ինքս, մենակ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Այո, ասում եմ քեզ, այո:

**ԳԵՑ (զլուխը բարձրացնելով).**— Ես ինքս մենակ, քահանա՛, դու իրավացի ես: Ես ինքս՝ մենակ: Ես աղոթում էի, ակնկալում էի մի ազդանշան, Երկինք էի ողորկում իմ աղերսալի հարցմունքները. ոչ մի պատասխան: Երկինքն իմ անունն անգամ չգիտի: Ամեն բույե ինքս ինձ հարցնում էի, թե ով եմ ես Աստծո համար: Այժմ ես գիտեմ պատասխանը. ես ոչինչ եմ: Աստված ինձ չի տեսնում, Աստված ինձ չի լսում, Աստված ինձ չի նախաշում: Տեսնո՞ւմ ես այս ամաչությունը մեր գլխավերևում, այդ և Աստված: Տեսնո՞ւմ ես դուռն ճեղքը. այդ է Աստված: Տեսնո՞ւս ես սա նույսպիսոր, այդ և Աստված: Լուրջությունը՝ այդ և Աստված: Բացակայությունը՝ այդ և Աստված: Աստվածը մարդկանց մեկնությունն է: Կար միայն իմ ետը: Ես ինքս մենակ որոշեցի գործել Չարիք: Ես ինքս մենակ ստեղծեցի Բարությունը: Այդ ես խարդախեցի, ես ինքս հրաշագործեցի: Այսօր ես եմ ինձ մեղադրում և միայն ես կարող եմ թողություն տալ իմ մեղքերին: Ես՝ մարդը: Եթե Աստված գոյություն ունի, մարդը ոչինչ է: Եթե մարդը գոյություն ունի... Այդ ո՞ր ես փախչում:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ես գնում եմ. քեզ հետ անելիք չունեմ:

**ԳԵՑ.**— Սպասի՛ր, քահանա՛, ես քեզ ծիծաղեցնելու եմ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Լո՛ի՛ր:

**ԳԵՑ.**— Բայց դու դեռ չգիտես, ես ինչ պիտի ասեմ: **(Նայում է նրան և հանկարծակի):** Դու գիտես:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (գոռալով).**— Դու սխալվում ես, ես ոչինչ չգիտեմ, ոչինչ չեմ ուզում իմանալ:

**ԳԵՑ.**— Հայնրի՛խ, ես հիմա քեզ կհայտնեմ մեծագույն խաբեու-

թյունը: Աստված գոյություն չունի:

**Հայնրիխը հարձակվում է նրա վրա և խփում է նրան: Գեջը ծիծաղում է հարվածների տակ և գոռում է:**

Նա գոյություն չունի: Ուրախացի՛ր, լաց լինելու չափ ուրախացի՛ր: Ալելուիա: Խելազա՛ր: Մի՛ խփիր, ես մեզ ազատագրում եմ: Ո՛չ Դրախտ, ո՛չ Դժոխք: Կա միայն երկիրը:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Ա՛հ, նզովյալ լինեմ հարչուր անգամ, հազար անգամ, միայն թե նա գոյություն ունենա: Գե՛ց, մարդիկ մեզ անվանարկել են քի՞ն ու դավաճան: Եվ նրանք մեզ դատապարտել են: Եթե Աստված գոյություն չունի, հնար չի լինի ազատվելու մարդկանցից: Աստվա՛ծ իմ, այս մարդը սրբապղծում է: Ես քեզ հավատում եմ, հավատում եմ, Հա՛յր մեր, որ յերկինս ես: Լավ է ինձ դատի մի անսահման էակ, քան դատեն ինձ իմ հավատարները:

**ԳԵՑ.**— Ո՛ւմ հետ ես խոսում: Քիչ առաջ ասում էիր, որ նա խուլ է: **Հայնրիխը լուռ նայում է նրան:**

Հնար չկա ազատվելու մարդկանցից: Մնաք բարով, ճիվաղների, մնաք բարով, սրբե՛ր: Մնաս բարով, հպարտություն: Գոյություն ունեն միայն մարդիկ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Մարդիկ, որոնք քո գոյությունը չեն ուզում ընդունել, քի՛ն:

**ԳԵՑ.**— Պա՛հ, այդ հարցը ես կհարթեմ: (**Գաղար**): Հայնրի՛խ, ես իմ դատը տանուլ չտվեցի: Դատը տեղի չունեցավ, քանզի չկա դատավորը: (**Գաղար**): Ես ամեն ինչ վերսկսում եմ:

**ՀԱՅՆՐԻԽ (ցնցվելով).**— Ի՞նչն ես վերսկսում:

**ԳԵՑ.**— Կյանքը:

**ՀԱՅՆՐԻԽ.**— Քեզ անչափ ձեռնտու պիտի լիներ այդ անելը: (**Հարձակվում է նրա վրա**): Դու նորից չես սկսելու. վերջացած է: Հենց այսօր պետք է դրվի վերջակետը:

**ԳԵՑ.**— Թո՛ղ ինձ, Հայնրի՛խ, թո՛ղ ինձ: Ամեն ինչ փոխվել է. ես ուզում եմ սպրել: (**Նրա ձեռքից դուրս պրծնելու փորձեր է անում**):

**ՀԱՅՆՐԻԽ (նրան խեղդելով).**— Որտե՞ղ է քո ուժը, Գե՛ց, որտե՞ղ է քո ուժը: Ինչ լա՛վ է, որ ուզում ես սպրել. դու սատկելու ես հուսահատության մեջ:

**Գեջը, թուլացած, իզուր փորձում է վանել նրան:**

Դժոխքի քո բաժինը թող խտացած լինի այս վերջին վայրկյանի մեջ:

ԳԵՑ.— Թո՛ղ ինձ: **(Տապալկվում է):** Գրո՛ղը տանի, եթե մեզանից մեկն ու մեկը պետք է մահանա, ի՛նքն մահացիր: **(Դանակով հարվածում է նրան):**

ՀԱՅՆՐԻՒՆ.— Հա՛: **(Լռություն):** Ես չեմ ուզում, որ դադարի իմ ասելությունը: Ես չեմ ուզում, որ դադարի իմ տառապանքը: **(Ընկնում է):** Չի լինելու ոչի՛նչ, ոչի՛նչ, ոչի՛նչ: Իսկ դու վաղը տեսնելու ես արևի լույսը: **(Մեռնում է):**

ԳԵՑ.— Դու մեռար, և աշխարհը նույնքան լիքն է, ինչքան առաջ: Ոչ ոք չի զգալու քո պակասը: **(Վերցնում է ծաղիկները գցում է դիակի վրա):** Բարության կատակերգությունն ավարտվեց մարդասպանությամբ. այդպես ավելի լավ է, ես այրեցի իմ կամուրջները: **(Ձայն է տալիս):** Հիլդա՛, Հիլդա՛:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե

ՀԻԼԴԱ, ԳԵՑ

**Մթնել է:**

ԳԵՑ.— Աստված մահացել է:

ՀԻԼԴԱ.— Մահացել է, թե ողջ է՝ դա ի՛նչ կարևոր է: Վաղուց է, ինչ ես թքած ունեի նրա վրա: Որտե՛ղ է Հայնրիխը:

ԳԵՑ.— Գնաց:

ՀԻԼԴԱ.— Դու քո դատը շահեցի՞ր:

ԳԵՑ.— Դատը տեղի չունեցավ. ես քեզ ասում եմ՝ Աստված մահացել է: **(Գրկում է նրան):** Ոչ մի ականատես չկա. միայն ես եմ տեսնում քո մազերն ու ճակատը: Այն պահից, ինչ դադարեց նրա գոյությունը, դու դարձել ես ճշմարիտ: Ի՛նձ նայիր: Ոչ մի ակնթարթ քո հայացքը մի՛ հեռացրու ինձանից: Աշխարհը կուրացել է. եթե դու շրջես քո գլուխը, ես կվախենամ անէւանալուց: **(Միծաղում է):** Վերջապես, մենք մենակ մնացինք:

**Լույսեր: Ջահերը մոտենում են:**

ՀԻԼԴԱ.— Ահա գալիս են. հեռանանք:

ԳԵՑ.— Ես ուզում եմ նրանց սպասել:

ՀԻԼԴԱ.— Նրանք քեզ կսպանեն:

ԳԵՑ.— Պա՛հ, ո՞վ գիտե: (**Դադար**): Արի մնանք. ես մարդկանց տեսնելու պահանջ ունեմ:  
**Ջահերը մոտենում են:**

## ՊԱՏԿԵՐ ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԳ

**Գյուղացիների ճամբարը:**

### ՏԵՍԱՐԱՆ Ա

ԿԱՐԼ ՎՀՈՒԿ, երկու գՅՈՒՎԱՑԻՆՈՒ, հետո՝ ՆԱՍՏԻ

**Վհուկը ձեռքի ձև ունեցող փայտը բաժն է գյուղացիներին:**  
**ՆԱՍՏԻ (ներս մտնելով).**— Այստեղ ի՞նչ ես անում:

**ՎՀՈՒԿ.**— Անխոցելի եմ դառնում այն մարդիկ, որոնց մարմնին ես բաժն եմ այս փայտե ձեռքը: Նրանք կկարողանան հարվածներ հասցնել, բայց ոչ մեկի հարվածը նրանց չի վնասի:  
**ՆԱՍՏԻ.**— Դե՛ն գցիր այդ ձեռքը: (**Հարձակվում է նրա վրա**):

Դե՛ն գցիր, ասում եմ:

**Վհուկն ապաստանում է Կարլի թիկունքում:**

Կա՛րլ, նա քո համաձայնությամբ է գործում:

**ԿԱՐԼ.**— Այո, մի՛ խանգարիր նրան:

**ՆԱՍՏԻ.**— Քանի դեռ ես եմ առաջնորդը, պետերը չեն ստելու իրենց զինվորներին:

**ԿԱՐԼ.**— Ուրեմն զինվորները սատկելու են իրենց պետերի հետ:

**ՆԱՍՏԻ (գյուղացիներին).**— Կորե՛ք այստեղից:

**Գյուղացիները դուրս են գալիս: Դադար: Կարը մոտենում է Նաստիին:**

**ԿԱՐԼ.**— Դու տատանվում ես, Նաստի՛. երազների մեջ ես ընկել, մինչ դասալիքները շատանում են: Բանակը կորցնում է իր զինվորներին, ինչպես վիրավորը արյուն է կորցնում: Արյունահոսությունը պետք է կասեցնել: Եվ խտրություն չպետք է դնել միջոցների մեջ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ի՞նչ ես մտադիր անել:

**ԿԱՐԼ.**— Ուզում եմ հրաման արձակել, որ բոլորը թույլ տան, այս սիրունիկ երեխան իրենց քալի իր փառե ձեռքով: Նրանք

կճան մեր շարքերում, եթե հավատան, որ դարձել են ան-  
խոցելի:՝

ՆԱՍՏԻ.— Ես նրանց մարդ էի դարձրել, դու վերածում ես անա-  
սունքի:

ԿԱՐԼ.— Ավելի լավ է նրանք անվախ անասուններ լինեն, քան թե  
մարդիկ, որոնք ծլկում են:

ՆԱՍՏԻ.— Մոլոտյան ու նողկանքի մարգարե՛:

ԿԱՐԼ.— Այո, ճիշտ ես ասում: Ես կեղծ մարգարե եմ: Իսկ դո՞ւ,  
դու ի՞նչ ես:

ՆԱՍՏԻ.— Ես այս պատերազմը չէի ուզում...

ԿԱՐԼ.— Թող այդպես լինի, բայց դու չկարողացար այն կանխել,  
ուրեմն, Աստված հրաժարվել էր քեզ ապավեն լինելուց:

ՆԱՍՏԻ.— Ես կեղծ մարգարե չեմ, այլ մարդ, որին Տերը խաբել  
է: Արա, ինչ ուզում ես:

**Կարլը Վհուկի հետ դուրս է գալիս:**

Այո, Աստված իմ, դուք ինձ խաբել եք, քանզի թույլ տվե-  
ցիք՝ ինձ կարծելու, որ ես եմ ձեր ընտրյալը: Բայց ձեզ ինչ-  
պե՞ս կշտամբեմ, ես, որ բազում ստերով մոլորության մեջ  
էի գցում ձեր իսկ ստեղծած մարդ-արարածներին: Եվ ինչ-  
պե՞ս կամվածեմ, դուք ինձ սիրո՞ւմ եք արդյոք, ինձ, որը սի-  
րում է իր եղբայրներին, ինչպես սիրում է և ստել է նրանց,  
ինչպես որ ստել է:

## ՏԵՍԱՐԱՆ Բ

ՆԱՍՏԻ, ԳԵՑ, ՀԻԼԴԱ, ԷՆԵՔ զԻՆՎԱԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

ՆԱՍՏԻ (առանց զարմանքի).— Դու արդեն այստե՞ղ ես:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ (մատնացույց անելով Գեցին).— Նրան էինք փընտ-  
րում, որ հաշիվը մաքրենք: Բայց նա արդեն այն մարդը չէ:  
Ընդունեց իր սխալները և հայտնեց, որ ուզում է կովել մեր  
շարքերում: Մենք էլ նրան բերեցինք քեզ մոտ:

ՆԱՍՏԻ.— Մեզ մեծապ թողեք:

**Գյուղացիները դուրս են գալիս:**

Դու ուզո՞ւմ ես կովել մեր շարքերում.

ԳԵՑ.— Այո:

ՆԱՍՏԻ.— Ինչո՞ւ:

**ԳԵՑ.**— Ես ունեմ ձեր կարիքը: (**Գաղար**): Ուզում եմ մարդ լինել մարդկանց շրջապատում:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ընդամենը՝ այդքա՞ն:

**ԳԵՑ.**— Ես գիտեմ, որ այդ է ամենադժվարը: Ահա թե ինչու պետք է սկսեմ սկզբից:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ի՞նչն ես դու համարում սկիզբը:

**ԳԵՑ.**— Ոճիրը: Այսօրվա մարդիկ ծնվում են ոճրագործ: Ես պետք է ինձ վրա վերցնեմ նրանց ոճիրների իմ բաժինը, եթե ուզում եմ, որ ինձ բաժին հասնի նրանց սիրուց և ստաքիներությունից: Ես անարատ սեր էի ցանկանում. հիմարություն՝: Իրար սիրել՝ նշանակում է ատել նույն թշնամուն: Ուրեմն ես կներձեցամ ատելությանը: Ես Բարություն էի ցանկանում, տխմարություն՝: Այս երկրի վրա, այս ժամանակներում անբաժան եմ Բարությունն ու Չարիքը: Համաձայն եմ չար լինել բարի դառնալու համար:

**ՆԱՍՏԻ (նրան նայելով).**— Դու փոխվել ես:

**ԳԵՑ.**— Այն էլ ինչպե՞ս: Ես կորցրի մեկին, որը թանկ էր ինձ համար:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ո՞ւմ ես կորցրել:

**ԳԵՑ.**— Դու նրան չես ճանաչում: (**Գաղար**): Ուզում եմ հասարակ զինվոր դառնալ, խնդրում եմ, քո հրամանատարության տակ:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ես քեզ մերժում եմ:

**ԳԵՑ.**— Նաստի՛:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ինչի՞ս է պետք մեկ զինվորը, երբ օրական հիսունն եմ կորցնում:

**ԳԵՑ.**— Երբ ես ձեզ մոտ եկա հայարտ, ինչպես հարուստը, դուք ինձ վտարեցիք: Եվ դա սրդարացի էր, քանզի հավակնում էի, որ դուք ունեք իմ կարիքը: Բայց այսօր ասում եմ, որ ես ունեմ ձեր կարիքը, և եթե դուք ինձ վոճեք, դա կլինի անարդարացի, քանզի անարդարացի եմ նրանք, ովքեր վտարում են մուրացիկներին:

**ՆԱՍՏԻ.**— Ես քեզ չեմ վոճում: (**Գաղար**): Արդեն մեկ տարի է և մեկ օր, ինչ քո տեղը քեզ սպասում է: Զբաղեցրո՛ւ: Դու կլինես բանակի հրամանատարը:

**ԳԵՑ.**— Ո՛չ: (**Գաղար**): Ես ծնված չեմ հրամանատար դառնալու համար: Ուզում եմ հնազանդվել:



**ՆԱՍՏԻ.**— Հիանալի է: Ուրեմն ես քեզ հրամայում եմ գլխավորել մեր քանակը: Հնազանդվի՛ր:

**ԳԵՑ.**— Նաստի՛, ես ակամա եմ ընդունում սպանելու անհրաժեշտությունը, և պատրաստ եմ նաև սպանվելու, եթե այդ անհրաժեշտ է: Բայց ես ոչ ոքի չեմ ուղարկի մահվան ընդառաջ: Այժմ ես գիտեմ, թե ինչ է մահը: Այն կողմը ոչինչ չկա, Նաստի՛, ոչի՛նչ: Մերը միայն այս կյանքն է:

**ՀԻԼԴԱ (նրան ընդհատելով).**— Գե՛ց, լռի՛ր:

**ԳԵՑ (Հիլդային).**— Այո: (**Նաստիին**): Առաջնորդները միայնակ են: Ես մարդիկ եմ ուզում ամեն, ամեն տեղ, իմ շուրջը և իմ գլխավերևին, և թող նրանք երկինքը ծածկեն ինձանից: Նաստի՛, թույլ տուր լինեմ շատերից մեկը:

**ՆԱՍՏԻ.**— Դու հենց այդպես պիտի լինես շատերից մեկը: Կարծում ես զորավարն ավելի՞ն է, քան մյուսները: Եթե չես ուզում առաջնորդել, հեռացի՛ր:

**ՀԻԼԴԱ (Գեցին).**— Համաձայնվի՛ր:

**ԳԵՑ.**— Ո՛չ, մինչև կոկորդս կշտացել եմ երեսունվեց տարվա մեծակությունից:

**ՀԻԼԴԱ.**— Ես քեզ հետ կլինեմ:

**ԳԵՑ.**— Դու՛ այդ ես եմ: Եվ միտին մենակ եմ լինելու:

**ՀԻԼԴԱ (կիսաձայն).**— Եթե դու գիճվոր լինես գիճվորների հետ, նրանց ստելո՛ւ ես, որ Աստված մահացել է:

**ԳԵՑ.**— Ո՛չ:

**ՀԻԼԴԱ.**— Տեսնո՞ւմ ես:

**ԳԵՑ.**— Ի՞նչ:

**ՀԻԼԴԱ.**— Երբեք դու նրանց նման չես լինելու: Ոչ ավելի լավը, ոչ ավելի վատը: Պարզապես՝ ուրիշը: Եվ եթե դուք համամիտ լինեք իրար հետ, ապա այդ տեղի կունենա միայն թյուրիմացարար:

**ԳԵՑ.**— Ես Աստծուն սպանեցի, որովհետև նա ինձ բաժանում էր մարդկանցից: Եվ ահա՛՛ նրա մահն ինձ հաստատապես ավելի է մեկուսացնում: Ես չեմ հանդուրժի, որ այդ հսկա դիակը ապականի մարդկային իմ կարտոները: Ես նրանց կսսեմ ճշմարտությունը:

**ՀԻԼԴԱ.**— Դու իրավունք ունե՞ս նրանց զրկելու այդ վեհագույն խաբկանքի ներշնչած արիությունից:

ԳԵՑ.— Ես այդ քիչ-քիչ կանեմ: Մի տարվա համբերությունից  
հետո...

ՀԻԼՂԱ (ծիծաղելով).— Լավ է, էլի: Մի տարի հետո բոլորս մե-  
ռած կլինենք:

ԳԵՑ.— Եթե Աստված գոյություն չունի, ինչո՞ւ եմ ես մեռակ, ես,  
որ կուզենայի ապրել բոլորի հետ:

**Վհուկին առաջները գցած՝ ներս են մտնում գյուղացիները:**

ՎՀՈՒԿ.— Երդվում եմ ձեզ՝ ոչ մի ցավի տեր էլ չեք դառնա: Ան-  
խոցելի կլինեք, եթե ձեր մարմինը շփեմ այս փայտե ձեռքով:

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Մենք քեզ կհավատանք, եթե Նաստինն նույնպես  
համաձայնի, որ այդ փայտե ձեռքով շփես նրա մարմինը:

**Վհուկը մոտենում է Նաստինին:**

ՆԱՍՏԻ.— Կորի՛ր գրողի ծոցը:

ՎՀՈՒԿ (կիսաձայն).— Ինձ ողարկել է Կարլը: Թույլ տուր, թե  
չէ՛ ամեն ինչ կորած է:

ՆԱՍՏԻ.— Լավ, շո՛ւտ արա:

**Վհուկը շփում է նրա մարմինը: Գյուղացիները ծափահարում  
են:**

ԳՅՈՒՂԱՑԻ.— Ծփիր նաև քահանային:

ԳԵՑ.— Այդ էր պակաս:

ՀԻԼՂԱ (մեղմ).— Գե՛ց:

ԳԵՑ.— Ծփի՛ր, գեղեցկուհի՛, ուժե՛ղ շփիր:

**Վհուկը շփում է:**

ՆԱՍՏԻ (կատաղած).— Կորե՛ք այստեղից:

**Նրանք հեռանում են:**

ԳԵՑ.— Նաստի՛, այս ի՞նչ օրն ես ընկել:

ՆԱՍՏԻ.— Այո:

ԳԵՑ.— Որեմն դու նրանց արհամարհո՞ւմ ես:

ՆԱՍՏԻ.— Ես միայն ինքս ինձ եմ արհամարհում: **(Դադար):**

Այսքա՛ն էլ տարօրինակ խեղկատակություն: Ես, որ ատում  
եմ սուտը, ստում եմ իմ եղբայրներին, որ նրանց արիություն  
ներշնչեմ՝ զոհվելու բովերում այն պատերազմի, որն ինձ հա-  
մար ատելի է:

ԳԵՑ.— Գրո՛ղը տանի, Հիլդա՛, այս մարդը նույնքան միայնակ է,  
ինչքան ես:

ՆԱՍՏԻ.— Քեզանից ավելի: Դու միշտ էլ մեռակ ես եղել: Ես ե-  
ղել եմ հարյուր հազար, և հիմա միայն ես եմ: Գե՛ց, ես չգի-

տեի ո՛չ մենակություն, ո՛չ պարտություն, ո՛չ տագնապ: Եվ այժմ ես դրանց մեջ մնացել եմ անօգնական:

**Մտնում է մի զինվոր:**

ԶԻՆՎՈՐ.— Պետերն ուզում են հետոյ խոսել:

ՆԱՍՏԻ.— Թող ներս մտնեն: (**Գեղին**): Ինձ ասելու են, որ զինվորների վատահոյությունը կորել է, և իրենք էլ զրկվել են հեղինակությունից:

ԳԵՑ (**ուժգնորեն**).— Ո՛չ:

**Նաստին նայում է նրան:**

Տառապանքը, տագնապը, խղճի խայթերը թող իմը լինեն: Բայց եթե դու, դու տառապես, կմարի վերջին մոմը, կտիրի խավար գիշեր: Ես ստանձնում եմ քանակի հրամանատարությունը:

**Ներս են մտնում Պետերը և Կարլը:**

ՊԵՏ.— Նաստի՛, այս պատերազմն ավարտելու լավագույն հնարը պետք է գտնել: Իմ զինվորները...

ՆԱՍՏԻ.— Երբ քեզ թույլ տամ, այն ժամանակ էլ կխոսես: (**Գաղար**): Ձեզ համար ունեմ մի նորություն, որ հաղթանակ արժե. մենք գեներալ ունենք, և նա Գերմանիայի ամենանշանավոր զորավարն է:

ՊԵՏ.— Այս վանակա՞ն:

ԳԵՑ.— Ամեն ինչ, բայց ոչ վանակախ: (**Սքեմը վրայից դեն է գրցում և հայտնվում է զինվորականի համազգեստով**):

ՊԵՏԵՐԸ.— Գե՛ցը:

ԿԱՐԼ.— Գե՛ցը, գրո՛ղը տանի...

ՊԵՏ.— Եթե Գեցն է, ուրեմն ամեն ինչ փոխվում է:

ՈՒՐԻԾ ՊԵՏ.— Ի՞նչն է փոխվում, հը՞, ի՞նչն է փոխվում: Նա դավանան է: Դեռ կտեսնեք, թե նա մեզ ինչպես է գցելու մի հիշարժան ծուղակի մեջ:

ԳԵՑ.— Մոտեցի՛ր: Նաստին ինձ նշանակել է ստաջնորդ և զորավար: Դու ինձ հնազանդվելո՞ւ ես:

ՊԵՏ.— Ես ավելի շուտ կնախընտրեմ սատկել:

ԳԵՑ.— Դե՛, սատկի՛ր, ուրեմն, եղբա՛յր իմ: (**Դաշունահարում և նրան**): Իսկ մնացածներդ, լսե՛ք, թե ինչ եմ ասում: Սիրտս կախ է՝ այս հրամանատարությունը ստանձնելիս, բայց ես այն չեմ թողնի: Հավատացե՛ք ինձ, եթե մեն-մի հնարավորություն կա այս պատերազմը շահելու, ես այն շահելու եմ:

Հենց հիմա բոլորին ազդարարեք, որ կախաղան կբարձրացնենք նրան, ով փորձի դասալքել մեր շարքերը: Հենց այս երեկո պետք է կարգի բերել զենքը, զորքը և պարենամթերքը: Ձեր գլխով եք պատասխանատու ամեն ինչի համար: Հաղթանակը հաստատ մերը կլինի, եթե զինվորները ավելի շատ ինձանից վախենան, ավելի քիչ՝ թշնամուց:

**Նրանք ուզում են խոսել:**

Ո՛չ, ո՛չ մի խոսք: Գնացե՛ք, վաղը ես ձեզ կհայտնեմ իմ ծրագրերը:

**Նրանք դուրս են գալիս: Գեջը ոտքով հրում է դիակը:**

Ահա և սկսվում է մարդու տիրապետությունը: Լավ սկիզբ է: Ի՞նչ արած, Նաստի՛, ես լինելու եմ դահիճ և մսագործ: (**Թուլացած ընկրկում է, բայց արագորեն տիրապետում է ինքն իրեն**):

**ՆԱՍՏԻ (ձեռքը ուսին դնելով).— Գե՛ց...**

**ԳԵՅ.**— Մի՛ վախեցիր, ես չեմ տատանվելու: Ես նրանց պիտի ահաբեկեմ, քանի որ նրանց սիրելու ուրիշ հնար չունեմ: Ես նրանց պիտի հրամայեմ, քանի որ հնազանդվելու ուրիշ հնար չունեմ: Այս դատարկ երկինքն իմ գլխավերևին՝ ես պիտի մնամ միայնակ, քանի որ բոլորի հետ միասին լինելու ուրիշ հնար չունեմ: Մեզ վիճակված է այս պատերազմը, և ես այն մղելու եմ:

**Վ ա ր ա գ ո յ յ ր**

ԿՈՒՈ ԱԲԵ

## ԱՄՐՈՑԸ

(պիես երկու գործողությամբ, տասը պատկերով)

Գ Ո Ր Ծ Ո Ղ Ա Ն Ձ Ի Ն Ք

ՏՂԱՄԱՐԿ, 38 տարեկան

ՆՐԱ ԿԻՆՇ, 31 տարեկան

ՆՐԱ ՀԱՅՐԸ, 60 տարեկան

ԾԱՌԱ ՅԱԳԻ, 52 տարեկան

ԱՂՋԻԿ (սյարունի), 23 տարեկան

Թանճր խափարում լսվում է ժամացույցի բարձր տկտկո-  
9Ն...

Արագորեն բարձրանում է վարագույրը: Խավարից՝ լու-  
սարձակի ճառագայթում, անսպասելիորեն հառնում է կա-  
խաղան բարձրացված մարդու կերպարանք: Սկսվում է ար-  
ձագանքի պես տարածվող երկխոսությունը. Հեռավոր-արե-  
վելյան ռազմական ատյանի նիստում դատախազը հարցա-  
քննում է մեղադրյալին. վերջինս համատորեն պնդում է իր  
անմեղությունը:

ՀԱՐՑ.— Դուք մի՞շտ եք համարում ձեր գործողությունները՝ կապ-  
ված Մանջուրիալի վերաբերմամբ Մապոնիայի ակցիաների  
հետ՝:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Ծիշտ եմ համարում:

ՀԱՐՑ.— Դուք գտնում եք, որ բարոյական և իրավական տեսա-  
կետից պատերազմի սանձազերծումը հանցագործություն չէ՞ր:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Դա պաշտպանողական պատերազմ էր: Ես գըտ-  
նում եմ, որ չկա այնպիսի օրենք, որը թույլ տար պատժել  
հայրենասերներին:

ՀԱՐՑ.— Դուք կողմնակի՞ց էիք պատերազմին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Առաջին: Ես սիրում եմ խաղաղությունը: Բայց  
ավելի ուժգին սիրում եմ հայրենիքը: Երկրորդ: Մենք՝ ճապո-  
նացիներս, ըստ ավանդույթի, եթե պետության ճակատագիրը  
այդ պահանջում է, ծառայում ենք նրան՝ անկասխ նրանից, թե  
ինչպիսին են մեր հայացքները:

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ

### 1

Լույսը վառվում է: Ընդարձակ դահլիճ: Ամենուրեք ամա-  
ռության կնիքն է: Բայց պատերը ամուր ու խճամքով երես-  
պատված են թանկարժեք տախտակադրվագներով: Դահլիճի  
խորքում և երկու կողմերում՝ մեծ դռներ: Պատահանները  
ծածկված են թավշյա վարագույրներով:

**Մեր ծառան սրբում է ճամպրուկների փոշին: Երկուսն արդեն սրբել է և այժմ զբաղված է երրորդով:**

**Աջ կողմի դռնից մտնում է տղամարդը՝ տան տերը: Ջղային հայացքով արագորեն նայում է շուրջը:**

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դե՛, ավարտեցի՞ր պատրաստությունները:

ԾԱՌԱ.— Ամեն ինչ պատրաստ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Առջիկը (կզակով ցույց է տալիս ձախ դուռը) արդեն այստե՞ղ է:

ԾԱՌԱ.— Կանչե՛մ նրան:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ո՛չ, պետք չէ... Դու նրան ինչպես հարկն է բացատրեցի՞ր, թե ինչ պետք է անի...

**Ծառան գլխով է անում:**

Ուրեմն ամեն ինչ կարգին է: **(Մոտենում է կենտրոնական դռանը, ականջ դնում):**

ԾԱՌԱ.— Անընդհատ քայլում է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այո... քայլում է...

ԾԱՌԱ.— Ես մի անգամ մտա սենյակ՝ նրա մոտ, իսկ նա ասում է. «Թո՛ւմ, ի՞նչ հոտ է փչում քեզանից»: **(Ժպտում է):** Իզուր չեն ասում, որ կնոջ հետ շփվող տղամարդու հոտը աշխարհում ամենազգվելիին է... Ամենա... ճիշտ է... Ի դեպ, ես...

**Հանկարծակի բացվում է ձախ դուռը և ներս է մտնում կինը: Ի տարբերություն տղամարդու և ծառայի, որոնք տնային հագուստով են, նրա հագին ժամանակակից պերճաշուք զգեստ է, որը խիստ հակադրվում է շրջապատին: Նա ուղղվում է դեպի տղամարդիկ. իսկույն նկատվում է, որ ագրեսիվ է տրամադրված:**

ՏՂԱՄԱՐԴ (ընկրկելով).— Ի՞նչ էս ուզում:

ԿԻՆ.— Ո՞վ է այդ կինը... Ինչպե՞ս նա կարող էր համարձակվել...

Անհավատալի է: **(Կմկմալով):** Կարծում եմ, նա պարզապես խելքը գցել է...

ՏՂԱՄԱՐԴ (կիսաձայն).— Մենք ուրիշ ելք չունենք: Չէ՞ որ դու հրաժարվեցիր օգնել...

ԿԻՆ (սառը).— Սպասում եմ մինչև ութն անց կես: **(Կտրուկ շրջվելով՝ հեռանում է):**

**Տղամարդն, ասես քարացած, լռում է: Ծառան հանում է կեղծամը, նրանով հովհարում հատուկեմտ մագերով ծածկված գլուխը, սրբում քրտինքը և նորից հագնում: Տղամարդը նայում է ժա-**

**մացուցին:** Բացվում է դուռը և այնտեղից դուրս է ցցվում աղջիկը:  
ԱՂՋԻԿ (կամացուկ).— Ո՞վ էր:

ԾԱՌԱ (նրան ներս հրելով).— Հանգիստ նստիր ու սպասիր,  
մինչև քեզ կկանչեն:

ԱՂՋԻԿ (անթաքթ նայելով տղամարդուն).— Կատաղա՞ծ, աչքե-  
րը չոա՞ծ: (Կզակը ցցելով՝ չարացած հայացքներ է նետում):

ԾԱՌԱ.— Կինն էր... Գնա՛, գնա՛... (Ձեռքով նշան է անում, որ  
հեռանա):

ԱՂՋԻԿ.— Աս՛, կինը... (Հայացքը չի կտրում տղամարդուց: Նը-  
կալտելով, որ նրա համար դա հաճելի չէ և գլուխը կախել է):  
Իսկ դուք տանտերն եք, այո՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ (դժկամությամբ).— Խնդրում եմ սիրել և հարգել:

ԾԱՌԱ (կտրուկ).— Գուցե բավակա՞ն է: Մի գլուխ շաղակրա-  
տում ես: Կարծեմ, պայմանավորվել ենք, որ ոչինչ չես հարց-  
նելու:

ԱՂՋԻԿ (աշխույժ).— Ինչպե՞ս, ուրեմն ամեն ինչ կարգի՞ն է:

**Ծառան ուշադիր նայում է տղամարդուն:**

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մանրուքները նշանակություն չունեն: Միայն թե  
ցանկալի կլինեն, որ քեզ ավելի շիտակ պահեիր:

ԱՂՋԻԿ.— Լուսանկարում այնքան համեստ տեսք ունի...

ԾԱՌԱ.— Այդ ի՞նչ եղունգներ են: Եվ այն էլ կարմիր:

ԱՂՋԻԿ (կծկվելով).— Ծիշտ է, ես բոլորովին մոռացել էի դրանց  
մասին... (Նայում է կենտրոնական դռանը, կամացուկ): Այն-  
տե՞ղ է, այո՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ծամացուցին նայելով).— Յոթն անց է երեսուներ-  
կու րոպե:

ԾԱՌԱ (դուրս ուղեկցելով աղջկան).— Լավ, գնա՛, գնա՛: Հա-  
մարյա ժամանակ չի մնում: (Աղջկա ետևից ծածկելով դուռը՝  
քննախույզ նայում է տղամարդուն):

ՏՂԱՄԱՐԴ (զլխահակ).— Մնացած բոլորը պատրաստ է:

ԾԱՌԱ.— Պատրաստ է... Հարմա՞ր է նա (մատով դուռն է ցույց  
տալիս), թե՞ ոչ... Ես կտավարչին խնդրեցի ընտրել ամենա-  
գրավիչին, մինչդեռ նա չափից ավելի շատախոս դուրս եկավ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ընդհատելով).— Չորս րոպեից էլ քիչ է մնում: Չսկը-  
սե՞նք կամաց-կամաց պատրաստվել:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես հիմա կգամ:



Ծառան գնում է դեպի աջ: Կենտրոնական դռան ետևում լսվում են ինչ-որ մեկի ոտնաձայները: Տղամարդը կանգնած է գլխահակ: Դանդաղ ծխում է, նայում է ձախակողմյան դռանը: Մի քանի քայլ է անում նրա ուղղությամբ, կանգ է առնում: Հետո նորից է գնում, բայց ուղիղ դռան մոտ անվճռականությամբ կանգնում է: Սրտապնդվելով՝ բացում է դուռը: Նրա առջև աղջիկն է: ԱՂԶԻԿ (Ժպտում է).— Դուք զարմացա՞՞ծ եք: Ես նայում էի... ՏՂԱՄԱՐԴ (շփոթված).— Ժամը յոթն անց երեսունվեց րոպե...

(ցույց տալով առաստաղը) թռչում է երթային ինքնաթիռը:

Աղջիկն անթարթ նրան է նայում:

(Անվճռականությամբ): Իսկ երբ այն թռչում է...

Լսվում է շարժիչների ուժգնացող աղմուկ:

Թռչում է... Գիտե՞ս, թե ինչ պետք է անել:

Աղջիկը շարունակում է անթարթ նրան նայել:

Տղամարդը ցնցվում է, արագորեն ծածկում է դուռը, ոտքի տակ մարում է ծխախոտը, հատում է դահլիճը և հեռանում աջ կողմում: Լսվում է միայն շարժիչների մոտեցող աղմուկը, հետո՝ ոտնաձայներ...

## 2

Շարժիչների աղմուկը արագորեն մոտենում է:

Դահլիճի լույսը հանկարծակի սկսում է առկայծել և մարում է:

Խավար... Կենտրոնական դուռը բացվում է, և ներս է մտնում հայրը:

Աղմուկը հեռանում է:

ՀԱՅԹ (վրդովված).— Եկան: Ի՞նչ պատահեց լույսին: Որևէ մեկը կա՞ այստեղ: Ի՞նչ պատահեց, որևէ մեկը կա՞ այստեղ:

ԾԱՌԱՅԻ ԶԱՅՆԸ.— Հիմա, մի րոպե... Մոմերը...

ՀԱՅԹ.— Մոմերը հարկավոր է իրենց տեղը դնել:

Մտնում է ծառան՝ ոտքերի առաջ լուսավորելով գրպանի լապտերիկով: Ութ մոմ է տեղադրում սենյակում, չորաքանչյուր մոմակալի մեջ՝ երկուական և մեկը մշուսի ետևից վառում:

Էլեկտրախցանն է՞րբ այրվեցին:

ԾԱՌԱ.— Ո՛չ, ամբողջ շրջանում անջատել են Էլեկտրականությունը:

ՀԱՅԹ.— Գրո՞ղը տանի: Ենթակայանի այդ տպերը փախել են:

ԾԱՌԱ.— Քաղաքի հին մասում խոտվություն է, կարծես, տուժել են ուտիկանական բաժանմունքները:

ՀԱՅՐ (գրգռված).— Ինքնաթիռները հարավ թռան, չէ՞:

ԾԱՌԱ.— Միանգամայն ճիշտ է... (Նայում է վեր):

ՀԱՅՐ.— Դրանք ճապոնական ուղմական ինքնաթիռներ են:

ԾԱՌԱ (նեղվելով, որ անորոշ պիտի պատասխանի).— Այո, հավանաբար, դուք իրավացի եք...

ՀԱՅՐ.— Ի՛նչ ես հապաղում, զանգահարի՛ր:

ԾԱՌԱ.— Հեռախոսը չի աշխատում...

ՀԱՅՐ (գրգռված).— Որտե՞ղ է Կաձուխիկոն:

ԾԱՌԱ.— Թույլ կտա՞ք կանչել:

ՀԱՅՐ.— Կանչի՛ր:

Ծառան հեռանում է աջ դռնով: Հայրը հերթով փորձում է ճամպրուկների ծանրությունը: Դրանք չափազանց ծանր են նրա համար: Հետո հանկարծ փշում է մոմերի կետը:

Ներս է մտնում տղամարդը, նրա ետևից՝ ծառան: Տարակուսանքով նայում է հանգած մոմերին:

ՀԱՅՐ.— Պետք չէ իզուր անպետքություններ փոխադրել: Դեռ հայտնի չէ, թե ինչ է սպասում նրանց, ովքեր մնում են: (Տղամարդուն): Դե՛, ի՛նչ, Կաձուխիկո՛, դու արդեն որոշե՛լ ես:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Որոշել եմ, թե՛ ոչ, նշանակություն չունի: Դու իրոք համոզվա՛ծ ես, որ մեր ետևից կգան:

ՀԱՅՐ.— Անշուշտ: Օդանավակայանը դեռ ճապոնական բանակի ձեռքին է:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Բայց ասում են, որ վաղը սովետական տանկերն ալստեղ կլինեն: Հզոր, հիսուն տոննալանոց տանկերը: Մի քանիսը՝ տան մեծությամբ:

ՀԱՅՐ — Ես ասում եմ, որ մենք դեռ ժամանակ ունենք: Համենայն դեպս, ինչ էլ որ լինի, դու պետք է որոշես:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Հա՛յր, ինչո՞ւ չես ուզում մեռնակ գնալ:

ՀԱՅՐ.— Ես երկու տեղ ունեմ:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Մեկնել՝ քախտի քմահաճույքին թողնելով քրոջս ու մորս. ես չեմ կարող ինքս ինձ համոզել, որ պետք է այդպես վարվեմ:

ՀԱՅՐ (չղպիճ).— Ոչ ոք նրանց քախտի քմահաճույքին չի թողնում:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Թողնում ենք:

'ԱՅՐ.— Եվ բացի այդ, ո՞վ կերաշխավորի, որ բուն Մապոնիայում ավելի անվտանգ է, քան այստեղ: Սննդի դժվարությունները, հիմա այնտեղ նույնիսկ արմտիք են ուտում: Այնպես որ, պետք չէ մտածել, թե իբր այնտեղ մեզ միայն հրճվանքներ են սպասում:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց փոխարենը հայրենիքում մեզ շրջապատելու են միայն բարեկամներ՝ ճապոնացիներ:

ՀԱՅՐ.— Այ թե հիմարն ես դու: Այդ բարեկամ-ճապոնացիները բոլորովին անտանելի են... Նրանք հեղափոխություն են նախապատրաստում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հեղափոխությունն այստեղ կկատարվի: Դու կասկածո՞ւմ ես: Չէ՞ որ սովետական զորքերը հենց այստեղ կլինեն:

ՀԱՅՐ.— Պատերազմն ավարտված է: Իսկ երբ ավարտվում է պատերազմը, ուժի մեջ են մտնում ժնկյան կոնվենցիաները<sup>2</sup>:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ կփոխվի դրանից:

ՀԱՅՐ.— Միջազգային իրավունքի համաձայն քաղաքացիական բնակչությունը ուղարկվում է հայրենիք, ի դեպ, նրա համար երաշխավորվում է լիակատար անձեռնմխելիություն:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բայց մայրիկը հիվանդ է:

ՀԱՅՐ.— Նշանակում է, նրան թժիշկ կուղեկցի: (Մտապին): Ամեն ինչ պատրաստ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այդ դեպքում իմ փոխարեն քոջս վերցրու:

ՀԱՅՐ.— Ինչ անհասկացողն ես: Ինչի՞ս է պետք այդ թույլ աղջնակը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (չարահեզներեն).— Իսկ ես, ուրեմն, պե՞տք եմ... Հանգիստ խղճով ընտանիքին լքող մարդն ինքն է հույս դնում ուրիշի օգնությանը: Լավ է, չէ՞:

ՀԱՅՐ.— Քեզ ո՞վ ասաց, թե քո օգնությունը պետք է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ մի՞թե պետք չէ:

ՀԱՅՐ.— Քո ուժը պետք է ոչ թե ինձ, այլ այս ճամպրուկներին: Նրանցում անշարժ գույքին տիրելու իրավունքի փաստաթղթեր են, Կանադավայի<sup>3</sup> մետալուրգիական գործարանների գործունեությանը վերաբերող փաստաթղթեր...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ բացի այդ, քառասուններկու կիլոգրամ ոսկի ձուլակտորներով, տասնչորս կիլոգրամ պլատին... Մենք տանուլ ենք տվել պատերազմը: Կառավարություն չկա: Ո՞վ է

Քիմա երաշխավորելու այն իրավունքները, որոնց մասին դու խոսում ես: Կո՛ւյր մարդ... Դու մինչև վերջին շունչդ այդպես էլ չես հավատա, որ պարտվել ես:

ՀԱՅՐ.— Բնական է: Քանի դեռ մարդը չի մեռել, կենդանի է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ես ասում եմ, որ մենք արդեն կենդանի չենք: Մենք վաղուց մեռել ենք:

ՀԱՅՐ.— Տխմա՛ր: Երևում է, դու շատ ես ուզում մեռնել...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Բանն այդ չէ. ուզում ես, թե՛ ոչ, դա փաստ է:

ՀԱՅՐ.— Վե՛րջ տուր... Թող որ մենք տանուլ ենք տվել պատե-րազմը. պետությունը չի մեռել. միայն հեղափոխությունն է ընդունակ սպանելու պետությունը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ձե՛մ հավատում: Վերցրու թեկուզև իմ աշակեր-տակիցներին. միայն նրանցից, որոնց մասին ես գիտեմ, ըս-պանված է ութ մարդ: Եթե պատերազմն այդքան դատարկ բան էր, ինչի՞ համար էր այդքան արյունը: Քո կարծիքով միայն մարդկանց արյունն է թափվել, իսկ պետության ար-յունը, ինչպես կար, այնպես էլ մնացել է: Մի՞թե դա հնա-րավոր է:

ՀԱՅՐ.— Եվ այնուամենայնիվ, շնորհիվ այն բանի, որ պատերազ-մում մեր հակառակորդը Ամերիկան էր, դա այդպես է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (չարահեզնորեն).— Ամերիկացիներն այդքան բարի են, հա՛:

ՀԱՅՐ.— Համենայն դեպս, մեր սիրտը նրանց հետ ընդհանուր է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Առաջին անգամ եմ այդ լսում...

ՀԱՅՐ.— Նրանք հարգանքով են վերաբերում սոցիալական կարգ ու կանոնին: Երբ սիրտը կանգ առնի, հեղափոխություն կբռ-նըկվի: Եվ այնժամ ամեն ինչ կորած է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ ես, միևնույն է, կապրեմ:

ՀԱՅՐ.— Ի՞նչ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այստեղ ո՛չ միապես կա, ո՛չ ոստիկանություն, ո՛չ բանակ... Եվ այնուամենայնիվ, ես ապրում եմ: Միևնույն է, թե ինչ կպատահի պետությանը: Օդ լինի և ուտելիք:

ՀԱՅՐ (ենեզորեն).— Առայժմ, որդի՛, ամեն ինչ կարելի է ասել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ կասեմ, եթե ուզում ես: Ես հրաժարվում եմ:

ՀԱՅՐ.— Չափավորի՛ր ինքնավստահությունդ: Մի օր կտվածա-նաս... Եվ այն ժամանակ արդեն, ուզում ես ոռնա, չափազանց ուշ կլինի: Ապա մտածիր, թե ինչ գառն է այդ երկու տեղը,

որ ինձ հաջողվեց ձեռք գցել: Հյուպատոսին և քաղաքագրչիսին տեղ չհասաւ: Կարողացան ստանալ միայն Ռեմորան՝ Արևելյան Ասիայի Քիմիայից և Տասիրոն՝ Մանջուրիայի Ծաւրը արդյունաբերությունից: Գիտե՛ս ինչու: Մեռնող արտի վերջին հույսը: Առանց մեզ Ճապոնիան, իսկապես, կմեռնի: Ինչ էլ որ ասելու լինես, այդպիսին է մեր պարտքը: Մենք չենք կարող ընդհատել կյանքը: Ռեմորան և Տասիրոն արդեն մեկնել են: Դու պարտավոր ես վերջապես թողնել քո գառանցանքները:

**Աջ կողմից կամացուկ երգ է լսվում. բառերը չեն հասկացվում:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Օ՛, մայրիկի օրորոցայինը:

**ՀԱՅՐ. (դժգոհ).**— Առանց քեզ գիտեմ. կարող էիր և չասել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Պատերազմում զոհված եղբայրս մայրիկի համար դարձել է փոքրիկ երեխա, ճի՞շտ է:

**ՀԱՅՐ.**— Դե ինչ, գալի՛ս ես, թե՛ ոչ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ինձ հարցնելու փոխարեն ավելի լավ չէ՛ր լինի հարցնել Տոսկոյին:

**ՀԱՅՐ.**— Դրա կարիքը չկա:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ո՛չ, կա:

**ՀԱՅՐ.**— Ամեն ինչ հանձնարարում եմ Յագիին:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Նույն բառը, նայած թե ով է այն արտասանում, կարող է բացարձակապես տարբեր նշանակություններ ունենալ...

**ՀԱՅՐ.**— Ես ավելի ռեալիստորեն եմ մտածում: Եթե Յագին համաձայնի մնալ, նա այստեղ տասնապատիկ ավելի օգուտ կբերի, քան մենք: Ծի՞շտ է, Յագի՛: Մենք կարո՞ղ ենք քեզ ապավինել:

**ԾԱՌԱ. (ինքնավստահ).**— Անպայման: Լուրեր են պտտվում, թե պլանավորվում է ճապոնացիների Միության անհապաղ ըստեղծում՝ առևտրաարդյունաբերական խորհրդի ներկայացուցիչ Ֆոմիմորիի գլխավորությամբ: Ենթադրում եմ, որ որպես ձեր ներկայացուցիչ, ես, բնականաբար, նրանում համապատասխան տեղ կգրավեմ: Համոզված եմ, որ այդ Միության օգնությամբ ինձ կհաջողվի ստեղծել անհրաժեշտ բոլոր պայմանները ձեր կնոջ և դստեր համար:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ի՞նչ պայմանների մասին ես խոսում: Չէ որ սո-

վետական գորքերը այստեղ կգան: Իսկ երբ նրանք գան, անշուշտ, անմիջապես կհայտնվի նաև չիճական ութերորդ քանակը, որն այժմ ինչ-որ տեղ թաքնվում է: Հյուսիսում կարծես թե արդեն սկսվել է խռովությունը: «Պայմաններ»... Ի՞նչ էս հիմարություններ դուրս տալիս:

ԾԱՌԱ.— Ես կյանքս կտամ նրանց պաշտպանելու համար:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Մի՞թե դու ինքդ չես հասկանում, թե որքան դատարկ է այդ արտահայտությունը..

ԾԱՌԱ.— Բայց էս...

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Որքան մարդիկ էլ, թեկուզ միլիոնավոր, իրենց կյանքը տան, միևնույնն է՝ անգոր են որևէ բան փոխել: Ավելի համեատ եղիր հնարավորությունների գնահատելիս, չէ որ դու ավազահատիկ էս:

ԾԱՌԱ (ինքնավստահ).— Ես խոստանում եմ... Եթե պահանջվի իմ կյանքը...

ՏՂԱՄԱՐԳ (չդաշին).— Դու ինչ է, չե՞ս լսում, թե ինչ եմ ասում: Ո՞րն է պետք քո խոստումը:

ԾԱՌԱ (մեքենաբար).— Պե՛տք է... Անպայման պե տք է...

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ա՛յ քեզ հիմար: Կյանքը տալը նրա համար միակ միջոցն է այն օգտագործելու...

ՀԱՅՐ (ծաղրանքով).— Այդպես էլ պետք է լինի: Հենց դրա համար էլ էս նրան մարդամեջ հանեցի: Չէ որ նա առաջ հասարակ ուտիկան էր:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Մի՛ խուսանավիր: Որքան էլ վճռական լինի Յագիի անձնագրոհության որոշումը, մայրիկի և Տոսիկոյի անվրտանագությունը երաշխավորել նա անգոր է:

ՀԱՅՐ.— Ծայրահեղ դեպքում նրանք դեղ ունեն:

ՏՂԱՄԱՐԳ (կնճռոտվելով).— Դե՞ղ:

ՀԱՅՐ.— Իրենք ուզեցին:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե մեր ետևից չգան, հա՛յր, և մենք, ինչպես հիմա, ապրենք բոլորս միասին: Քեզ համար, հավանաբար, տհաճ կլիներ, ճի՞շտ է:

ՀԱՅՐ.— Անհեթեթություն: Մեր ետևից կգան:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Բայց նույն հաջողությամբ կարող են և չգա՞լ: Քանի դեռ լույս է, ճապոնական զինվորները հսկում են փողոցները... Բայց մութն ընկնելուն պես սկսվում է իսկական դրժոխքը... Ընդամենը մի քանի օր առաջ փողոցով, ուր տրամ-

վայնիքն են գնում, դրոշներով ու երգերով քսան զինված կո-  
րևացիներ անցան:

ՀԱՅՐ.— Կգան: Անպայման կգան: Չգան՝ հենց իրենք էլ կհատու-  
ցեն:

ՏՂԱՄԱՐԳ. (հուսահատված).— Լավ, վերջացնենք: Դու իմ հայրն  
ես, և ինձ համար հաճելի չի լինի, եթե քեզ ավելի շատ ա-  
տեմ: Բացի այդ...

ՀԱՅՐ.— Ատե՛ս: Դա ինձ բնավ չի հետաքրքրում: Ես արդեն  
վարծվել եմ:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Դե՛, ի՛նչ արած, կատեմ: Կատեմ՝ ինչպես միայն  
կարող եմ... Հիմա ե՛ս էլ դեղ կատանամ...

ՀԱՅՐ (անսպասելիորեն).— Յագի՛, կանչի՛ր Տոսիկոյին:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ի՛նչ ես պատրաստվում անել:

ՀԱՅՐ.— Դու բավարարված կլինե՞ի՛ր, եթե Տոսիկոն ինքը հաս-  
տատեր, որ քո բոլոր ապրումներն անտեղի են: Ծուռ կան-  
չի՛ր նրան, Յագի՛:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ... (Ծտապ-շտապ հեռանում է ձախ կողմում):

ՀԱՅՐ (զղայնորեն սկսում է քայլել անկյունից-անկյուն).— Մուրթ  
է... Չափազանց մուրթ է... (Վառում է մոմերը, որ մինչ այդ  
հանգցրել էր):

ՏՂԱՄԱՐԳ — Հա՛ր, ինչու ես ուզում այդքան մեծակ լինել:

ՀԱՅՐ.— Մե՛նա կ' .. Հր՛մ... նույնիսկ չեմ էլ մտածել:

**Ձախ կողմից աղջկա հետ միասին վերադառնում է ծառան:**

**Տղամարդը լարված նայում է մերթ հորը, մերթ աղջկան: Հայ-  
րը որոշ ժամանակ տագնապած է, բայց անմիջապես խաղաղ-  
վում է:**

ԾԱՌԱ.— Բերեցի:

ՀԱՅՐ.— Տոսիկո՛, ես ուզում եմ իմանալ քո կարծիքը, անկեղծո-  
րեն պատասխանիր: Կարծեմ, անհրաժեշտություն չկա քեզ  
նորից բացատրելու, թե ինչի մասին է խոսքը...

ԱՂԶԻԿ.— Մի՛թե իմ կարծիքը որևէ բան նշանակում է...

ԾԱՌԱ (արագորեն ընդհատում է նրան).— Սը՛ս:

ՀԱՅՐ.— Յուրաքանչյուրը պետք է իր կարծիքն ունենա... Ոչինչ,  
խոսիր, մի՛ վախեցիր:

**Աղջիկը լռում է:**

ՀԱՅՐ.— Ինչո՞ւ ես լռում: Ինչ էլ որ ասելու լինես, ես քեզ չեմ  
նախատի: Հայրիկի հետ ո՞վ մեկնի, որպեսզի բոլորի համար

Էլ լավ լինի: **(Ավելի ու ավելի բորբոքվելով):** Դե՛, պատասխանի՛ր, արա՛գ: Հիմա արդեն ուշ է մտածելու համար: Ինչո՞ւ ես հապաղում: Միգուցե ի՞նքո՞ւ ես ուզում ինձ հետ մեկնել: Ինձ թվում է, դա չափից ավելի...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (չարահեզմորեն).**— Դա արդեն սպառնալիք է:

**ՀԱՅՐ.**— Ինչո՞ւ ես լռում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Մի՞թե նրա լռությունը ամենախոսուն պատասխանը չէ:

**ՀԱՅՐ.**— Եթե ձեզ ստիպեին մի քիչ քաղցած մնալ, այն ժամանակ կիմանալիք:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Առանց դրա էլ մենք քաղցած ենք մնում: Նկուղում վաթսուն արկղ շաքար կա, իսկ մեզ ոչ թե վերցնել, անգամ նայել չի թույլատրվում:

**ՀԱՅՐ.**— Սա ինչ մարդ է, շարունակ նողկալի բաներ է խոսում: Վերցրու բանալին: **(Կապից հանում է բանալին և մեկնում աղջկան):** Այն ամենը, ինչ կա այնտեղ, նրանց համար է, ովքեր մնում են: Գնե՛րը կատաղի անում են: Այնպես որ, նկուղում հիմա մի ամբողջ կարողություն կա: Ահա, վերցրու:

**Աղջիկը լռում է:**

**(Հանկարծակի գոռոմ է):** Տոսիկո՛, որ ասում են՝ վերցրու: Ի՞նչ ես քարի պես կանգնել:

**Աղջիկը, դեմքը ձեռքերով ծածկելով, փախչում է դեպի ձախ:** Հիմա՛ր:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Երկդիմի խաղ է... Դու քո դերը գտան մորթի հագած գայլից էլ վատ ես տանում...

**ՀԱՅՐ (ոչ ոքի չդիմելով).**— Իրավունք չունեք... Ձեզանից ոչ ոք չի համարձակվի ինձ հակասակվել...

**Լսվում է, թե ձախ կողմում ինչպես է ինչ-որ ծանր բան վայր ընկնում, հետո՝ ճիշ: Ծառան վազում է այնտեղ և բացում դուռը: Աղջիկն է ընկել:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ի՞նչ է պատահել:

**ԾԱՌԱ.**— Կարծես դեղն է խմել:

**ՀԱՅՐ.**— Այն դե՞ղը:

**ԾԱՌԱ.**— Այո...

**ՀԱՅՐ.**— Ինչ հիմարն է նա: Ո՞վ նրան հրամայեց մեռնել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (ծառայից).**— Արի տանե՛ք նրան:



**Տղամարդը և ծառան, աղջկա ուսերից և ոտքերից բռնած, տանում են դեպի բազմոցը:**

**ՀԱՅՐ.— Միգուցե բժի՞շկ կանչենք:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ուշ է:**

**ՀԱՅՐ.— Հը՛մ... Հիմա գղջո՞ւմ ես:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ջղջո՞ւմ եմ:**

**ՀԱՅՐ.— Դե՛ այո... Ահա քո քմահաճության հատուցումը:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ (գրեթե գոռում է).— Ուրեմն իմ պատճառո՞վ եղավ:**

**ՀԱՅՐ.— Թերևս: Ձէ որ դու միշտ անվճռական ես...**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հա՛յր, դու լո՞ւրջ ես ասում: Դու պատրաստ ես ինձ ստիպել նույնիսկ Տոսիկոյի կյանքի գնո՞վ...**

**ՀԱՅՐ (գոռում է).— Կշտացել եմ քո դատողություններից: Տոսիկոն մեռավ, որպեսզի արձակի քո ձեռքերը: Գնա պատրաստվիր: Բավական է հիմարացնես բոլորին:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.— Տոսիկոն հուսահատությունից մեռավ:**

**ՀԱՅՐ.— Այդ ես էի հուսահատվում: Ցագի՛ (ցույց տալով աղջրկան), արա ինչ որ պետք է:**

**Հեռվում լսվում են թմբուկի ռիթմիկ հարվածներ: Ամբոխի ճիչեր՝ խառնված կրակոցներից ու պայթյուններից:**

**(Ջարմացած): Ի՞նչ է պատահել:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.— Խոզվարարները մոտենում են:**

**ԾԱՌԱ (վարագույրը ետ տանելով՝ նայում է պատուհանից).— Կրակ եմ տեսնում... Հրդեհ է...**

**ՀԱՅՐ (ընկճված).— Ինչո՞ւ մեր ետևից չեն գալիս: Ցագի՛, նորից փորձիր գանգահարել շտաբ:**

**Ծառան գնում է:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ (պատուհանից նայում է).— Նրանք արդեն այստեղ են, զբոսայգու մոտ: Իսկական մրջյունների պարս... Ծարժվում են, հրթիռներ բաց թողնում... Իսկ այն տանիքին կանգնած երիտասարդը թափահարում է ձեռքերը. հավանաբար, նրանց պարագլուխն է: (Երջվում է): Հա՛յր, նայիր՝ դժոխքի պատկերն է:**

**Հայրը նույնիսկ չի շարժվում:**

Այստեղից, ինչպես պարտերից, դու կարող ես տեսնել, թե ինչպես է կործանվում քո սիրած կարգ ու կանոնը: Ահա պայթեց ճայթուկը... Լսո՞ւմ ես: Բոլորը դես ու դեն են նետվում շնորագարվածի պես: Իրենց ծնունդներով՝ կողոպտուով ու բռն-

նութուններով, նրանք կրծեցին կարգ ու կանոնի ողնաշարը: Նրանք անընդհատ մոտենում են...

**ԾԱՌԱ (վերադառնալով).**— Հեռախոսն էլի չի աշխատում:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ի՞նչ անենք, հա՛յր: Ծառաներին հրամայենք ներքեում պաշտպանություն՞ն կազմակերպել, թե՞ պետք է պատրաստվենք փախչել: Մեր տունն աչքի ընկնող է: Ի՞նչ անենք: Հրամայի՛ր անհապաղ: Մի մարդու համար, որին բոլորովին չհուզեց դստեր ինքնապանությունը, դա միանգամայն դատարկ բան է: **Գոտեպնդվիր, հա՛յր: (Բռնում է հոր ձեռքերից և ուժեղ ցնցում):**

**ՀԱՅՐ (անսպասելիորեն).**— Կանչեք Տոսիկոյին:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Տոսիկոյի՞ն... Ահա Տոսիկոն: Պատկած է մեռած...

**ՀԱՅՐ (գլուխը ետ թեքելով, տնքում է).**— Ես Տոսիկոյին եմ կանչում: Ես ուզում եմ, որ Տոսիկոն ինքը հաստատի, որ քո ապրումներն անտեղի են:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Վերջ տուր, հա՛յր: Ժամանակը կանգնեցնել սեփական ցանկությանմ...

**ՀԱՅՐ (զգացվում է, որ ուժերը աստիճանաբար լքում են նրան).**— Կանչեք Տոսիկոյին, արագ... Ոչ մի բոպե կորցնել չի կարելի... Ծուռ կանչեք... (Թորոպում է և սկսում ընկնել):

**Տղամարդը նշան է անում ծառային: Վերջինս գլխով է անում և մոտենում է, որպեսզի հայրը հենվի:**

**ԾԱՌԱ.**— Ա՛յ այդպես, գնանք:

**ՀԱՅՐ.**— Կանչիր Տոսիկոյին... Ծուռ կանչեք Տոսիկոյին...

**Իրենց ներկայությամբ ծերացած, ուժասպառված հայրը, ինչ-որ բան փնթփնթալով, ծառայի ուսին հենված հեռանում է կենտրոնական դռնով: Բազմոցին պառկած աղջիկը ոտքի է կանգնում: ԱՂԶԻԿ.**— Դե ի՞նչ, վե՛րջ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ (ցնցվելով).**— Այո, շատ շնորհակալ եմ... (Հիշելով՝ գոռում է ձախ դռնից): Լույսը վառե՛ք... (Բարձրացնում է ձեռքի լապտերիկը, որ ծառան է թողել, և հատելով սենյակը, գնում է դեպի աջակողմյան դուռը. կիսաշշուկով): Գնամ անջատեմ մագնիտոֆոնը... Դու այստեղ այլևս անելիք չունես... (Արագորեն հեռանում է աջ կողմում):

**Աղջիկը նայում է նրա ետևից և զարմացած տարուբերում է գլուխը: Փողոցային աղմուկը լռում է: Լույսը վառվում է: Աղջիկը մեկառմեկ փչում է մոմերը:**

**Կենսարոճական դռնից, կրունկների վրա ետ-ետ գնալով, ներս է մտնում ծառան: Առանց շրջվելու, կամաց ծածկում է դուռը և փակում:**

**ԾԱՌԱ.—** Ամեն ինչ կարգին է, քնեց: (Շրջվում է և տեսնում, որ տղամարդը չկա): Օ՛, ո՛ր գնաց նա:

**ԱՂԶԻԿ.—** Գնաց մագնիտոֆոնն անջատելու...

**ԾԱՌԱ (զլխով անելով).—** Ինչ տոթ է... Նախքան օդորակավորիչը միացնելը, անհրաժեշտ է օդափոխել սենյակը... (Ետ է տանում վարագույրները, բացում է նրբաթաղիքով պատված փեղկերը):

**Հեղձից լսվում է ժամանակակից քաղաքի աղմուկ: Երևում է վիթխարի շենքի մի մասը, նեոնային ռեկլամը:**

**ԱՂԶԻԿ (մտնենալով).—** Ինչ հաճելի քամի է:

**ԾԱՌԱ.—** Եվ ծովն է երևում, ճի՛շտ է:

**ԱՂԶԻԿ.—** Ինչ լավ է: Հետաքրքիր է, մե՛ծ է այս տեղամասը:

**Ծառան հանում է կեղծամը, այն սրբում ներսից, ուղղում նրա մագերը, շրջում և դնում գրպանը: Անմեղ տեսքով գրկում է աղջրկան: Վերջինս ճշում է:**

**ԾԱՌԱ (կատակի տալով).—** Իսկ երբ քամին փչում է այն կողմից, որ գործարաններն են, այստեղ այնպիսի հոտ է, որ շունչդ կսրվում է:

**ԱՂԶԻԿ.—** Ես պետք է ինձ կարգի բերեմ:

**ԾԱՌԱ (շրջվելով դեպի պատուհանը և խոր հառաչելով).—** Ըհը... Կեցցես, ամեն ինչ արեցիր, ինչպես հարկն էր: (Փակում է պատուհանը):

**ԱՂԶԻԿ (հանում է կեղծամը: Կարճ կտրած, շիկակարմիր մագեր ունի: Առանց քաշվելու նստում է բազմոցին, ծոցից հանում է քուռը և քսում դեմքին).—** Ապշեցուցիչ է... Ապշեցուցիչ է... Օ՛խ, ինչ ապշեցուցիչ է...

**ԾԱՌԱ (շրջվելով).—** Է՛յ, Է՛յ, այդտեղ ոչինչ չկա... Մի քիչ ներքև քսիր, այ այստեղ...

**ԱՂԶԻԿ.—** Զգվելի է... Այնպիսի աչքերով են քեզ նայում: (Վեր է կենում, ձախակողմյան դռան հետևից վերցնում է պայտսակը և վերադառնում իր նախկին տեղը):

**ԾԱՌԱ.—** Ո՛վ:

ԱՂԶԻԿ.— Աղախինը և տանտիրուհին: (Սրբում է քուտը: Ուն-  
քերը կիտում է, բերանի ձևը բոլորովին փոխվում է):

ԾԱՌԱ.— Ոչինչ, ուշադրություն մի՛ դարձրու: Շուտով կվարժվես:  
(Ճամպրուկներն աջ դռնով տանում է և վերադառնում):

ԱՂԶԻԿ.— Իսկ ես չեմ էլ պատրաստվում վարժվել: Ես միայն  
իմ արվեստը վաճառելու համար եմ այստեղ: Իհարկե, այն-  
քան էլ մեծ արվեստ չէ: (Պայուսակից հանում է հայելին և  
և սկսում զբաղվել կոսմետիկայով):

ԾԱՌԱ (կանգնում է աղջկա թիկունքում և նայում նրա դեմքին).—  
Հասկանում ես, այս սեղանը նախատեսված է հատուկ... ծե-  
սի կամ նման ինչ-որ բանի համար: Եվ աղախինն այնպես եմ  
դաստիարակել, որ նա նույնիսկ մաքրելու համար չի համար-  
ձակվում այստեղ մտնել:

ԱՂԶԻԿ (ծիծաղելով).— Ջուր եք անհանգստանում: Ձե՛ որ ես չեմ  
պատրաստվում ընդմիշտ մնալ այստեղ:

ԾԱՌԱ.— Կարճ ասած, արդեն տաս տարուց ավելի այս սեղանին  
անհաղորդ է արտաքին աշխարհին... Դե լավ, բայց եթե  
մենք այստեղից չվերացնենք այս հոտը...

ԱՂԶԻԿ (ուշադրություն չդարձնելով).— Հետաքրքիր է, ծերուկն,  
իրոք, աննորմա՞լ է:

ԾԱՌԱ:— Ի՞նչ:

ԱՂԶԻԿ.— Սկզբում նա ինձ չարացած էր նայում, ճի՞շտ է: Ես  
նույնիսկ վախեցա: Մինչդեռ կարծես նորմալ մարդու պես է  
խոսում՝ ամեն ինչ տեղը-տեղին:

ԾԱՌԱ (անորոշ).— Հասկանում ես, նրա մոտ սովորական խան-  
գարում կա, որի հետ հաճախ եմք բախվում... Ծեր պարոնի  
հիվանդությունը կրթեմն անվանում են ժխտման հիվանդու-  
թյուն:

ԱՂԶԻԿ (կոսմետիկայով տարված, ցրված).— Ժխտման հիվան-  
դություն:

ԾԱՌԱ.— Այդպես գտան համալսարանի կլինիկայում... Ժառնա-  
նակը նրա համար կանգ է առել, նա վճռականորեն չի ընդո-  
ւում ժամանակի ընթացքը:

ԱՂԶԻԿ.— Հը՛մ... Էլ ինչի՞ համար էր այս ամբողջ ներկայացու-  
մը:

ԾԱՌԱ (վճռականությամբ).— Հերիք է հարցեր տաս: Ձե՛ որ մենք  
պայմանավորվել ենք:

ԱՂՋԻԿ (հայելու մեջ մանրակրկիտ զննում է դեմքը, ոտքի կանգնում).— Ներեցեք, մի բուպեով չէի՞ք շրջվի:

Ծառան հիասթափված է: Նախքան նա կշրջվի, աղջիկը պայուսակից հանում է հագուստը: Սկսում է արձակել մինչև գոտկատեղը հասնող կոճակները: Ծառան արագորեն շրջվում է:

Այնուամենայնիվ, հետաքրքիր է, ինքնաթիռը եկա՞վ նրա ետևից, թե՞ ոչ:

ԾԱՌԱ (անբավարար).— Ամեն դեպքում դա քեզ չի վերաբերում:

ԱՂՋԻԿ.— Ես այսպես եմ գտնում. դերը ճիշտ խաղալու համար անհրաժեշտ է իմանալ բոլոր մանրամասները, այլ կերպ...

ԾԱՌԱ (աչքի տակով ուշադիր հետևելով նրան).— Քեզանից մի բան է պահանջվում՝ ճշմարտամտան խաղալ հանգուցյալ դրսեր դերը:

ԱՂՋԻԿ.— Դուք ամեն ինչ չափից ավելի հեշտ եք համարում... (Հանում է կարճ վերնագգեստը և սկսում է հագնել սպորտային տաբատը):

ՆԱՌԱ.— Ծիշտ չէ: Քո մահր ամենալավ տեսարանն էր:

Հանկարծ աջ դուռը բացվում է, և սրընթաց ներս է մտնում տղամարդը. այժմ պիջակ է հագել: Նկատելով աղջկան՝ անշարժանում է: Աղջիկը անհապաղ կրծքին է սեղմում հագուստը՝ ոչ այնքան շփոթվելով, որքան բավականություն զգալով ստեղծված իրադրությունից:

ՏՂԱՄԱՐԴ (գարմացած).— Ի՞նչ է կատարվում այստեղ:

ԱՂՋԻԿ.— Օ՛ր, դուք ինձ չճանաչեցիք:

Տղամարդն ընկրկում է: Աղջիկը պշրանքով, աշխուժորեն նայում է տղամարդուն: Ապա, սթափվելով, շրջվում է և արագ հագնվում: Տղամարդն անհանգստացած նայում է ծառային: Ծառան շփոթված է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարծեմ, հանդերձարան կա:

ԱՂՋԻԿ.— Ներքևում բոլորը մի տեսակ չարացած են...

ԾԱՌԱ (արդարանալով).— Ես նրան ամեն ինչ պարզորոշ բացատրեցի... Ինչ սենյակ է սա, ինչի համար...

ԱՂՋԻԿ (ոչ մեկին չդիմելով).— Ներեցեք: Ձեզանից որևէ մեկը կկոճկի՞ մեջքիս կոճակները:

Տղամարդն ու ծառան միմյանց են նայում: Տհաճ դադար: Տղամարդը մոտենում է և կոճկելով կոճակները, շտապ ետ քաշվում:

**ԾԱՌԱ** (ասես դուրս ուղեկցելով աղջկան)։— Դե՛, հիմա վերջացրի՞ր: Արդե՛ն հազնվեցիր...

**ԱՂՋԻԿ** (անմեղ տեսքով)։— Բայց ես դեռ չեմ ստացել այն, ինչ ինձ հասնում է... Իհարկե, կարելի է և հետո...

**ՏՂԱՄԱՐԴ** (ծառայիճ)։— Դրամապանակը քեր:

**ԾԱՌԱ**։— Հետո ես ինքս...

**ՏՂԱՄԱՐԴ**։— Չէ որ ես ասացի:

**ԾԱՌԱ**։— Լսում եմ: (Անբավարար հեռանում է աջ դռնից):

**ԱՂՋԻԿ**։— Դուք ինձ ներեք... Բայց ես բոլորովին փող չունեմ...

Իսկ ճանապարհին պետք է դիժ քաներ գնեմ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ** (անկիռք)։— Ի՞նչ ես գնելու:

**ԱՂՋԻԿ** (ժպտալով)։— Տարբեր ծամկալներ, վիտամիններ, եղունգների վազքալուծույթ, փոխնորդ սպիտակեղեն, տալկ<sup>4</sup>, դեմքի համար լոսիոն, սպեղանի... (Աշխույժ): Կաշուն սպեղանի: Գիտե՞ք ինչպես եմ այն օգտագործում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ**։— Ո... ոչ...

**ԱՂՋԻԿ**։— Գուլպաների կապերի փոխարեն: Բավական է, որ ռետիկե կապերի հետքերը երևան, այլևս ոչ մի կերպ չեն անցնում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ**։— Ահա թե ինչ... Բայց չէ որ դա շատ տհաճ է:

**ԱՂՋԻԿ**։— Ինչ արած: Հարկավոր է միայն չընկճվել: Մարմինս իմ ապրանքն է:

**ՏՂԱՄԱՐԴ** (անվճռական)։— Դու հանդես ես գալիս որևէ թատրոնո՞ւմ:

**ԱՂՋԻԿ**։— Օ՛, մի՞թե դուք չգիտեք:

**ՏՂԱՄԱՐԴ**։— Ես ամեն ինչ հանձնարարել եմ Յագիին...

**ԱՂՋԻԿ**։— Ես պարունի եմ: Ստրիպտիզի պարունի...

**ՏՂԱՄԱՐԴ** (շփոթված)։— Ա՛խ այդպե՛ս...

**ԱՂՋԻԿ** (շշուկով, ասես աղոթում է)։— Անբարոյական, խարդախ, հեշտասեր, շրջագգեստի տակ բոլորովին մերկ կին: Առավտից մինչև երեկո անկողնու մասին մտածող... կին... Կին, որը ցրում է թախիծը, կին, որին տեճչում է յուրաքանչյուրը...

**ՏՂԱՄԱՐԴ**։— Ո՞վ է այդ յուրաքանչյուրը:

**ԱՂՋԻԿ**։— Իսկապես, ո՞վ է:

**ՏՂԱՄԱՐԴ** (շփոթված է)։— Ես լավ եմ հասկանում, թե ինչի մասին ես խոսում, բայց և այնպես...

ԱՂԶԻԿ.— «Ինչ լավիկն է»: Այդպես են մտածում այցելուները, տեսնելով թե ինչպես են պարում... Իսկ երբ սկսում են հանել շորերս, կարծես, նրանք էլ հանվում են ինձ հետ, իսկ նրանց շավարներում կարմիր լապտերիկներ են վառվում... Մի՞թե դա հանելի չէ:

ՏՂԱՄԱՐԴ (խապոտ).— Այդպես լինում է միշտ, երբ տղամարդն ու կինը...

ԱՂԶԻԿ.— Իհարկե... Բայց տարբերություն էլ կա... օրինակ, եթե հանդիսատեսների առաջ բոլորովին մերկ սկսի կոտորատվել մայրը, քույրը, սիրուհին կամ կինը... Ձե որ մենք միշտ անտարբեր ենք... Ինչո՞ւ: Ռոմիսեսու ոչ մեկի չենք պատկանում: Միայն այն պահին, երբ տղամարդն իրեն գուզնկեր է դարձրնում ոչ մեկին չպատկանող կնոջը, նա ևս դադարում է որևէ մեկին պատկանել... (Ավարտում է կոսմետիկան):

ՏՂԱՄԱՐԴ (շփոթված).— Այո, միգուցե և ճիշտ էս...

ԱՂԶԻԿ (անսպասելի).— Լսեք, չե՞ք համբուրի ինձ:

**Տղամարդը լռում է:**

(Ուրախ): Ոչինչ չի պատահի... Միայն բեմում պարելիս են լապտերիկներ վառում... Իսկ այսպես՝ ես ամուր փակվում եմ ամբողջում: Ամբողջը, ճիշտն ասած, թույլ է՝ թղթե պատերով, բայց և այնպես ամբողջ է... Այնպես որ, մի վախեցեք, իսկապես... Ա՛յ, հավելախառտակ, ինձ իրոք պետք է...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչ եք ասում, ես ձեր նկատմամբ ոչ մի նախատրամադրվածություն չունեմ...

ԱՂԶԻԿ.— Որքեմն համբուրեք... Եվ հետո, մի օր համեցեք տեսնելու, թե ինչպես են պարում:

**Դռան թակոց: Վախվորած ներս է մտնում ծառան:**

ԾԱՌԱ.— Ներեցեք, որ ստիպեցի այդքան երկար սպասել: Արկղը փակ էր:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Այս այդպես... (Բարկասած փորփորում է գրպանները):

ԾԱՌԱ.— Ես տիրուհուց վերցրի փողը: (Ծրարը հանձնում է աղջկան): Այստեղ այնքան է, որքան ձեզ հասնում է այսօրվա համար:

ԱՂԶԻԿ (նայելով ծրարի մեջ).— Ստացականը մե՞ջն է:

ԾԱՌԱ (ասես շտապեցնելով աղջկան).— Ոչինչ, դա հետո էլ կարելի է...

**ԱՂԶԻԿ.**— Ես կուզեի նախապես իմանալ, թե նորից երբ պետք կգամ...

**ԾԱՌԱ (ջղային).**— Դա անհնարին է:

**ԱՂԶԻԿ.**— Բայց եթե ես նախօրոք չզգուշացնեմ կտավարչին, նա կբարկանա:

**ԾԱՌԱ.**— Ինչ արած: Ա՛յ, եղանակը, օրինակ, հո չես կարող քո ցանկությամբ պատվիրել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այդպիսի դեպքերում գուցե մենք վնասների համար փոխահատուցո՞ւմ վճարենք:

**ԾԱՌԱ (վճռաբար բողոքում է).**— Դրա անհրաժեշտությունը բոլորովին չկա: Նա չլինի, մեկ ուրիշը թող լինի, դա այնքան էլ կարևոր չէ...

**ԱՂԶԻԿ (խոնարհաբար համաձայնելով).**— Ոչինչ-ոչինչ... Մի կերպ կհարմարվեմ: (**Վերցնում է պայուսակը**):

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Գնո՞ւմ ես:

**ԱՂԶԻԿ.**— Թույլ տվեք ձեզ մաղթել ամենայն բարին:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Եթե շտապ գործեր չունեն, միգուցե որևէ թեթև քա՞ն խմես:

**ԾԱՌԱ (հանդիմանանքով).**— Ծուռով ութն անց կես կլինի: Կարծում եմ, տիրուհին արդեն ձեզ է սպասում...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (անբավականությամբ նայում է ժամացույցին).**— Ի՞նչու է սպասում: Չէ՞ որ ինքը ասաց, որ եթե ես մինչև ութն անց կես չհասցնեմ, մեռակ կգնա:

**ԱՂԶԻԿ.**— Ծիշտն ասած, առանձնապես անելիք չունեմ, բայց...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այդ դեպքում կարելի է իմ սեկնակում... Գինի խըմո՞ւմ ես:

**ԱՂԶԻԿ (աշխույժ).**— Խմում եմ ինչ պատահի:

**Տղամարդը և աղջիկը հեռանում են աջ կողմում:**

**ԾԱՌԱ (նայում է բանալու անցքից, հանկարծակի քարանում).**— Ահա թե ինչ: (**Ափսոսանքով**): Այ թե պոռնիկն է... Բայց ես մեղք չունեմ... Ա՛յս, եթե միայն իմանայի... (**Հավաքում է մոմերը**):

#### 4

**Ձախից մտնում է կինը:**

**ԿԻՆ (նայում է շուրջը).**— Ո՛րք է նա: Դու հաղորդեցի՞ր:

**ԾԱՌԱ (սթափվելով).**— Այո-այո, մի րուպե...



ԿԻՆ.— Ի՞նչ է երկարացնում:

ԾԱՌԱ.— Այո-այո, նա հիմա...

ԿԻՆ (բազմոցի վրա կանացի իրեր է տեսնում).— Հիմա՛: Հիմա  
ի՞նչ:

ԾԱՌԱ (կմկմալով).— Հիմա, հենց որ ավարտի հետագայի հա-  
մար պայմանավորվել...

ԿԻՆ (խորը հառաչելով, դանդաղ).— Հենց որ ավարտի՛: Դա ի՞նչ  
է նշանակում: Ձէ որ ամեն ինչ ավարտված է:

ԾԱՌԱ.— Ոչ, ես այդ չէի ուզում...

ԿԻՆ (ծիծաղելով).— Ես չգիտեմ, թե ինչ էիր ուզում ասել, բայց  
ձեր բառերը մտածելու տեղիք են տալիս:

ԾԱՌԱ.— Նա միայն նրան առաջարկեց գինի խմել...

ԿԻՆ.— Օ՛, դա հետաքրքիր է:

ԾԱՌԱ.— Համենայն դեպս, երիտասարդ պարոնը զգաստ մարդ  
է...

ԿԻՆ (ինքնապարտադրանքով).— Պարոնը շատերից մեկն է, և  
հազիվ թե այնքան շատ տարբերվի մյուսներից:

ԾԱՌԱ.— Այո... գուցե և այդպես է... Համենայն դեպս ես հաճո՞ղ-  
ված եմ, որ հոգու խորքում նա նկզվում է կատարվածի հա-  
մար:

ԿԻՆ, (հեղճանքով). — Ա՛խ, սիրա՞ն եմ խղճում նրան:

ԾԱՌԱ.— Դա իմ բացթողումն է... Բայց սին, որ այդ կինը այդ-  
քան թեթևամիտ է, անգամ ես...

ԿԻՆ.— Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ, թեթևամիտ կի՞ն է:

ԾԱՌԱ.— Հավանաբար այն պատճառով, որ ստորին խավերից է:

ԿԻՆ (դանդաղ).— Այո, գեղեցիկ բացատրություն է: (Նստում է  
բազմոցին): Կասկած լինել չի կարող, որովհետև ստորին խա-  
վերից է:

ԾԱՌԱ (անհանգստացած).— Դուք ի՞նչը նկատի ունեք:

ԿԻՆ.— Ինձ վկայի ցուցմունքներ են հարկավոր:

ԾԱՌԱ.— Վկայի ցուցմունքներ՞:

ԿԻՆ.— Այսօր ուշ երեկոյան պետք է գա փառասարանը: Նա փառ-  
ասարություն է պատրաստում ամուսնու կարողության իրավուն-  
քից զրկելու վերաբերյալ: Կարծում եմ, որ նրա վարքը առ  
այսօր դրա համար բավականաչափ հիմքեր տալիս է, բայց  
եթե գումարվեն նաև ձեր ցուցմունքները, Յազի-սա՛ն<sup>6</sup>, պատ-  
կերացնո՞ւմ եք, թե դա ինչ հաղթաբողջ կլինի իմ ձեռքին:

**ԾԱՌԱ (վախեցած).**— Ի՞նչ ցուցմունքներ դուք գկատի ունեք:

**ԿԻՆ.**— Լիովին բավական է, եթե դուք պատմեք ճշմարտությունը: Անտեսելով ավելի քան կարևոր ընդունելությունը, ուր կարող է որոշվել մեր բոլոր գործերի ճակատագիրը, իր սեռյակում գինարքուք է սարքում ստրիպտիզով զբաղվող մի աղջկա հետ, որին նույնիսկ դուք, Յագի-սա՛ն, թեթևամիտ եք համարում: Մի՞թե նա կարող է արդարացնել իր վարմունքը:

**ԾԱՌԱ (նեղն ընկած).**— Հագիվ թե ես կարողանամ այդպիսի...

**ԿԻՆ (չարահեզոտրեն).**— Մի՛ ամաչեք: Ամուսինս ինձ շատ բան է պատմել... Երբ նրա հայրը դեռ խելքը չէր օգել, դուք, Յագի-սա՛ն, հաճախ էիք ծաղրում ամուսնուս... Հետևում էիք նրան, բամբասում...

**ԾԱՌԱ.**— Այդպիսի բան չի եղել:

**ԿԻՆ.**— Իսկ երբ դա պատահեց հորը, ձեր նվիրվածությունը, Յագի-սա՛ն, կարողության հետ միասին բաժին հասավ ամուսնուս... Տան կահույքի նման... Ի դեպ, ես չեմ պատրաստվում կրկին անդրադառնալ դրան:

**ԾԱՌԱ.**— Ես միայն...

**ԿԻՆ.**— Թերևս, բնույթով այդպիսին է նվիրվածությունը: Նվիրվածությունը իսկական տիրոջը հոտով գտնելու ընդունակությունն է...

**ԾԱՌԱ.**— Ես միայն հովանավորության երախտագիտությունից...

**ԿԻՆ.**— Դրա համար էլ ասում եմ, առանց վախենալու ցուցմունք տվեք: Երբ այդ մարդը զրկվի կարողության իրավունքից, այստեղ՝ տանը, ես կդառնամ տերը... Եվ ամուսնուս աթոռի հետ միասին, բնականաբար, կկարողանամ ժառանգել նաև ձեր նվիրվածությունը, մի՞շտ չէ:

**ԾԱՌԱ (շփոթված).**— Ես չեմ հասկանում: Ինչո՞ւ այդպիսի տարօրինակ բաներ անել...

**ԿԻՆ.**— Վատահամբավ ժառանգականությունը ապացուցելու համար ձեր ցուցմունքներն անփոխարինելի կլինեն:

**ԾԱՌԱ.**— Ծեր պարունը տառապում է; այսպես կոչված, ժխտման հիվանդությամբ. բայց չէ՞ որ դա՞ռուղեղի սովորական հիվանդությունն է...

**ԿԻՆ (կարոկ).**— Չլաված հոգեկան հիվանդություն: Ժխտման հիվանդություն... Ժզոֆրենիայի բոլոր տեսակներից ամենատիպիկը: Եվ այդ կողմից որդին հոր նարժանավորը եղավ.

երկար տարիներ կնոջը ստիպեց հանգուցյալ քրոջ դերը խաղալ, իսկ երբ կինը հրաժարվեց, տուն քարշ տվեց ինչ-որ կասկածելի պարուհու...

**ԾԱՌԱ (տխուր).**— Բայց չէ որ նա այդպես էր վարվում, որովհետև այդ կերպ ավելի հեշտ էր հանգստացնել ձեր պարուհի նույաները...

**Աջ կողմից հանկարծակի հնչում է Բեթհովենի կվարտետի 182-րդ հատվածը: Ժամանակ առ ժամանակ լսվում է աղջկա ծիծաղը, ասես նրան խուտուտ են տալիս: Երաժշտությունն ընդհատվում է:**

**ԿԻՆ.**— Դրա համար հոգեբուժական հիվանդանոցներ կան: Ի դեպ, ես ժամանակ չունեմ խոսելու: Կանչեք նրան, խնդրեմ, միայն թե շո՛ւտ:

**ԾԱՌԱ.**— Ո՛րմ կանչեմ, աղջկա՛ն:

**ԿԻՆ.**— Հիմարություններ դուրս մի՛ տվեք: **(Ինքն իրեն):** Վերջին հնարավորությունը: Վերջին անգամ նրան կստիպեմ ընտրել: Ծառան հապշտապ հեռանում է աջ կողմում: Երբ նա բացում է դուռը, աղջկա ծիծաղը դադարում է:

**(Ասես ինչ-որ բան որոշած, բացում է բազմոցին դրված աղջկա պայուսակը, զննում է, փնթփնթում):** Կանացի պիտույքներ... Խղճուկ անպէտքություններ...

**5**

**Կինը արագորեն փակում է պայուսակը: Աջից մտնում է տղամարդը, նրա ետևից՝ ծառան:**

**ԿԻՆ (չարահեզոտրեն).**— Խնդրում եմ ներեք, որ խանգարեցի հանելի ժամանըր...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (սառնությամբ).**— Ձե՛ որ ինքդ ասացիր, որ ինձ կըսպասես միայն մինչև ութն անց կես:

**ԿԻՆ.**— Դու հարբա՞ծ ես:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Եթե քեզ այդպես է թվում, ուրեմն՝ այո:

**ԿԻՆ.**— Ձի թվում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ուրեմն հարբած չեմ:

**ԿԻՆ.**— Այնուամենայնիվ, գուցե կշտապե՞ս: Մեքենան սպասում է:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Տրամադրված չեմ:

**ԿԻՆ.**— Մի՞թե քեզ հայտնի չէ, թե ով է լինելու այսօրվա ընդունելությանը:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ցավոք, հայտնի է:

**ԿԻՆ.**— Հետաքրքիր է, գինի՞ն է այդպես ազդել քեզ վրա, թե՞ աղջիկը:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Անհետեթ քաներ ես ասում:

**ԿԻՆ.**— Իսկապես, ինչո՞ւ ես այդքան վախենում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Վախենո՞ւմ եմ:

**ԿԻՆ.**— Ես հո գիտեմ: Թերևս, քեզ դուր չեն գալիս համաձայնության պայմանները, որ առաջարկում է պակիստանյան կողմը: Քեզ վախեցնում են պայմանները, որոնցով զե՞նք ես արտադրելու:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (սառը ժպտալով).**— Դու մեզ գերազանահատում ես: Մահամերձ գործարանները, որ մեզ թողեց հայրս, կյանքի կոչվեցին միայն կորեական պատերազմի<sup>6</sup> շնորհիվ: Այնպես որ պետք չէ գերազնիվ ձևանալ...

**ԿԻՆ.**— Դու անպայման պետք է ներկա լինես ընդունելությանը: Ես չեի ցանկանա, որ դու եղբորս մոտ էլ ինձ խայտառակեիր:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Մի՞թե չես հասկանում, որ կարելի է ինչքան ասես բարեկամական զգացմունքներ, տրամադրվածությունն ցուցաբերել, բայց միայն դրանով պակիստանյան ընկերության հետ համաձայնության հասնել անհնարին է: Սկզբից մինչև վերջ դա կոնկրետ հաշվով գործարք է: Ով ավելի ձեռնտու պայմաններ առաջարկի, նրա հետ էլ համաձայնագիր կկնքեն: Կարելի է միասին նույնիսկ մի բաժակ ջուր էլ չխմել, բայց կնքել համաձայնագիր, որը պետք է կնքվեր, և ներկա գտնվել թեկուզ միլիոն ընդունելություններում, բայց չկնքել համաձայնագիր, որը չպետք է կնքվի:

**ԿԻՆ.**— Բայց մի՞թե գոյություն չունի այնպիսի հասկացություն, որպիսին փոխադարձ վստահությունն է: Առանց իմանալու այն մարդու բնավորությունը, որի հետ պատրաստվում ես գործարք կնքել, հնարավոր չէ համաձայնության գալ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Միայն պատրվակ է:

**ԿԻՆ.**— Պատրվա՞կ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (աստիճանաբար կորցնելով ինքնատիրապետումը).**— Մարդու բնավորությունը... Եթե այն իրոք կա, շատ կուզեի, որ ինձ ցույց տային: Կա միայն հաշիվ ու գործարք: Դու կաս-

կածո՞ւմ ես: Եվ ահա այն մարդուն, որ դա հասկանում է, դու մեղադրում ես վախկոտության մեջ: Ի՞նչ երեսպաշտություն: Եթե իրոք կան մարդիկ, որոնցից պետք է վախենալ, այդ դու ես և քո եղբայրը:

ԿԻՆ.— Ինչո՞ւ ես այդպես գրգռված:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Գրգռվա՞ծ: (**Զսպելով իրեն**): Պարզապես ինձ մտն ցյարդային շղամզություն է: Մկանների շարժումն ապահովում է ուղեղի հանգստությունը:

ԿԻՆ.— Ուզում եմ քեզ հարցնել... Եթե հայտնի է, որ պարտնյորդ աննորմալ է, հնարավո՞ր է նրա հետ գործարք կնքել:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ի՞նչ իմաստով: Դու որոշակի որևէ մեկին նկատի ունե՞ս...

ԿԻՆ.— Այո... Դե՛, լավ... Մի խոսքով, եթե չփոխես դիրքորոշումդ, ես կգործեմ սեփական հայեցողությամբ:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Մի՞թե հենց սկզբից ես այդ չէի խնդրում:

ԿԻՆ.— Ցագի-սա՛ն, մեզ մենակ թողեք, խնդրեմ:

ՏՂԱՄԱՐԳ (**նայելով ժամացույցին, կնոջը**).— Քեզ չէր խանգարի շտապելը: Արդեն իննից քսան է պակաս:

ԿԻՆ (**չարացած**).— Նյարդերը դալանանում են...

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ո՞ւմ:

ԿԻՆ.— Մի ձևացրո՛ւ, թե չես հասկանում: Ամեն անգամ տեսիլա-խաղից հետո դու այդպես ես:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Չեմ հասկանում, ոչինչ չեմ հասկանում...

ԿԻՆ (**ծառայիմ**).— Հեռացե՛ք այստեղից, արա՛գ:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Հա, աղջկան ուտելու որևէ բան տվեք գիճու հետ: Ես շուտով կգամ...

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ... (**Անհանգիստ շուրջը նայելով, արագորեն հեռանում է աջ կողմում**):

ԿԻՆ.— Դա շատ կարևոր է:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ի՞նչը:

ԿԻՆ (**ասես դիմակը հանելով**).— Դու անլիարժեք ես: Անհուսալիորեն անլիարժեք:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ոչ մեկի մասին չի կարելի ասել, թե նա լիարժեք մարդ է:

ԿԻՆ.— Մի՛ խորամանկիր: Ամեն անգամ ես դողում եմ, երբ սկըտում է տեսիլախաղը...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ներիր, խնդրում եմ: Ես չէի էլ կարծում, որ դու այդքան զգայուն ես:

**ԿԻՆ.**— Միայն ամուսնությունից անմիջապես հետո, և վերջ. այնուհետև դու ինձ այլևս չթողեցիր նույնիսկ քեզ մտնենալ: Կարծես ես կին չեմ... Նախքան այդ տեսիլախաղերն սկսելը, մտածում էի, թե դու պարզապես իմպոտենտ ես... Եվ իսկապես վշտացա... Անընդունակ լինելով երեխա ունենալ, մտածում էի ես, դու ինձ հետ ամուսնացար շահադիտությամբ, քեզ գրավեց եղբորս կապիտալը...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (շինձու կատակով).**— Ինչ կա որ, այդ ոչ պակաս կարևոր գործունը, թերևս, նույնպես դեր խաղաց...

**ԿԻՆ.**— Բայց եթե միայն դա լիներ, ես քեզ անհուսալի չէի համարի: Դու անհուսալի էիր դառնում, երբ տեսնում էիր հանգուցյալ քրոջդ լուսանկարը... Նույնիսկ ես էի սկսում կասկածել՝ արդյոք իմ նկարը չէ՞ դա, այնքան որ նման էր ինձ...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Իրականում քույրս ավելի շատ մորս էր նման: Իսկ տղամարդն հակված է սիրահարվել մորը հիշեցնող կնոջը:

**ԿԻՆ (կտրուկ).**— Վերջ տուր: Հերիք է խեղկատակություն անես:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Խնդրում եմ քեզ, եթե հնարավոր է՝ ավելի կարճ:

**ԿԻՆ (կամացուկ, բայց մարտահրավեր նետելով).**— Լավ, կընդառաջեմ քո ցանկությանը... Դու ինձ հետ այնպես ես վարվել, ասես, ես պարտավոր էի փոխարինել քրոջդ...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Միանգամայն ճիշտ է...

**ԿԻՆ.**— Սուտ է: Բոլորովին հակառակը: Քույրդ փոխարինեց ինձ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ինչպե՞ս:

**ԿԻՆ.**— Անկողնում քո կողքին պսոկում էի ոչ թե ես, այլ քույրդ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ջառանցանքն էլ սահման ունի...

**ԿԻՆ.**— Իսկ մի՞թե դա զառանցանք է: Դու իմպոտենտ չէիր. ավելի վատ, դու վիժվածք էիր: Առաջ ես այնպես էի երեխա ուզում... երբ երեխա չկա, ոչ մի կարողություն պետք չէ... Բայց եթե ես նույնիսկ ծնեի, դա լինելու էր քրոջդ երեխան. և հենց որ մտածում էի այդ մասին, զզվում էի... Խոնարհաբար շնորհակալություն եմ հայտնում...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ինչպիսի անհեթեթություն: Դու ինձ խանդում ես քրոջս ուրվականի համա՞ր:

**ԿԻՆ.**— Եվ վերջապես, երբ ես արդեն սկսեցի մտածել, որ դա

ավարտված է, հայտնվում է այդ աղջիկը... **(Հանկարծակի հատակին է նետում բազմոցին դրված աղջկա իրերը):**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Դե, գիտես, ես զարմանում եմ: Ես պարզապես չէի պատկերացնում, որ քո նյարդերն այդ վիճակում են... Միգուցե քեզ պետք է բուժվե՞լ, խորհրդակցե՞լ բժշկի հետ...

**ԿԻՆ (կտրուկ).—** Բժիշկ: Ինչ կա որ, դա խելքին մոտ է:

**Տղամարդը լռում է:**

Միայն թե նրա հետ միասին արի հրավիրենք նաև եղբորս փաստաբանին:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (զարմացած).—** Փաստաբանի՞ն:

**ԿԻՆ.—** Վերջակետ դնելու ժամանակն է:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Դու ուզում ես բաժանվե՞լ:

**ԿԻՆ.—** Ի՞նչ ես ասում... Մի՞թե մենք իրավունք ունենք այդպիսի բան անել... Եթե մենք բաժանենք իմ և քո անուններով գր-րանցված բաժնետոմսերը, կզրկվենք վերահսկչական ծրա-րից:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Իսկ ի՞նչ ես պատրաստվում անել:

**ԿԻՆ (նմանակելով).—** Ի՞նչ եմ պատրաստվում անել:

**Տղամարդը լռում է:**

Պատրաստվում եմ քեզ զրկել կարողության իրավունքից: Հրաշայի միտք է, չէ՞:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Զրկել կարողության իրավունքից...

**ԿԻՆ.—** Եղբորս փաստաբանը արդեն քանիցս խորհուրդ է տվել, բայց ես...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Ինչպիսի՞ սրիկա:

**ԿԻՆ.—** Ինչպես տեսնում ես, ես անմիջապես չհամաձայնեցի դը-րան: Բայց այժմ վերջ... Մինչ ներքևում սպասում էի քեզ, ամեն բան, ինչպես հարկն է, հեռախոսով քննարկեցինք եղ-բորս հետ: Նրա մտքով էլ չէր կարող անցնել, որ տեսիլա-խաղի համար դու այստեղ քարշ կտաս նաև կողմնակի կը-նոջ... Որպեսզի ինձ համար դու էլի ինչ-որ գարշելի բան չկազմակերպես, նա այս երեկո կպատրաստի անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Որքան էլ ջանաք եղբորդ հետ, ոչինչ չի ստաց-վի... Միանգամայն նորմալ մարդուն վերցնել ու...

**ԿԻՆ.—** Դու դրանում համոզվա՞ծ ես: Պարզվում է, որ հոգեկան հիվանդին կարողության իրավունքից զրկելը միանգամայն

հասարակ բան է, նույնիսկ պետք չէ դատարանին դիմել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Հոգեկան հիվանդի՞ն:

**ԿԻՆ.**— Ուզում ես ասել, որ խելքդ գլխի՞դ է:

**Տղամարդը լռում է:**

Նույնիսկ Յագին, որ շան պես նվիրված է քեզ, խոստացավ որպես վկա հանդես գալ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Հիմարություններ մի՛ խոսիր:

**ԿԻՆ.**— Դե, ինչ, գուցե կանչե՞ք և հարցնես իրե՞ն:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ավելի շուտ խելագար կարելի է անվանել հենց ճր-  
բան, ով հնարել է այս ամենը: Կի՞նն ամեն ինչին նայում է  
սղամարդու և կնոջ միջև եղած հարաբերությունների տե-  
սանկյունից:

**ԿԻՆ.**— Կուզեի, որ ամեն ինչ բացատրեիր այլ հարաբերություն-  
ների տեսանկյունից:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ուշամտությունն ասում է, որ մեր ծեսի գլխավոր  
գործող անձը քույրս չէ: Դու այդ լավ գիտես: Ամեն մի հնա-  
րանք պիտի սահման ունենաս:

**ԿԻՆ.**— Ի՞նչ ես ասում...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Կարծում եմ, չարժեք աղմուկ բարձրացնել այն  
բանի համար, որ քսան րոպեով աղջիկ էի վարձել հիվանդ  
հորս նույնիսկ թեթևացնելու համար:

**ԿԻՆ.**— Եվ դու հույս ունես այդպիսի բացատրությամբ խաբե՞լ  
թժշկին: Համենայն դեպս, ինձ դրանով չես խաբի:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Չէ որ ինքդ հարցրեցիր: Ուրիշ ի՞նչ պատասխան  
ես ուզում ստանալ:

**ԿԻՆ.**— Նախ՝ քո տարօրինակ արարքների ավելի համոզիչ բա-  
ցատրությունը: Եթե իհարկե, ունես:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այնուամենայնիվ, ես կարող եմ վճռականորեն  
հայտարարել, որ եթե խոսքը աղջկա մասին է, ապա այն ամե-  
նը, ինչ դու նրա մասին ասում ես, բացարձակ հնարանք է:

**ԿԻՆ.**— Հետո՞:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ուրիշ բացատրություններ էլ եմ պետք: Գուցե  
այսօրվա ընդունելության վերաբերյալ:

**ԿԻՆ.**— Այո, նաև դրա վերաբերյալ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Եթե խոսքը գործնական բանակցությունների մա-  
սին է, ապա դիրեկտորներ կան: Մի՞թե հենց դրա համար  
չենք պահում այդ մարդկանց:



ԿԻՆ.— Բայց չէ որ ես քեզ ասացի, որ դրանք միայն գործնա-  
կան բանակցություններ չեն:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ուրեմն, խոսելու ոչինչ չկա:

ԿԻՆ.— Դա անմտություն է:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ո՞րն է այստեղ անմտությունը:

ԿԻՆ.— Ձե՛ս կարծում, որ բժշկին հազիվ թե բավարարի այդպի-  
սի բացատրությունը:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Քո կարծիքով այդ մանրուքը հիմք է տալիս ինձ  
խելագա՞ր համարելու:

ԿԻՆ (զուլխն օրորելով).— Բաժանվելուց առաջ ես մի բառ: Ես  
հիմա քեզ ցույց կտամ, թե ինչ եմ ասելու բժշկին՝ որպես  
տուժած կողմ... (Մխում է): Իմ կարծիքով միշտ չէր լինի  
պնդել, թե ամեն ինչ միագծորեն զարգացավ... Նա միշտ  
սարսափի մեջ է... Թերևս, այն պատճառով, որ ամեն ինչ  
անում է հակառակ իր կամքի՞:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Վե՛րջ տուր դատարկաբանությանը:

ԿԻՆ (անտեսանելի գրուցակցին).— Դժվարին պրոբլեմներն ան-  
հասանելի են իմ հասկացողությանը: Բայց ամենաընդհանուր  
գծերով ինձ հաջողվեց պարզել, թե ինչն է տարսափեցնում  
իմ ամուսնուն... Ինչպես ձեզ հայտնի է, մեր ընկերության ար-  
տադրանքը հիմնականում կիսաֆաբրիկատներ են... Միան-  
գամայն միշտ է՝ խողովակներ, գլանվաճք... Միշտ է, նա այն-  
քան էլ չի մտածում այն մասին, թե ուր է գնում մեր արտա-  
դրանքը: Բայց միայն վերջինիս բազմազան կիրառության և  
վաճառահանման ընդարձակ շուկայի պայմաններում կարելի  
է բավականաչափ սրությամբ հակազդել ընդհանուր իրավի-  
ճակին: Նրա տագնապայից վիճակը բացատրվում է հենց նը-  
րանով, որ երբեք իրեն ազատ չի զգում, միշտ կախված է  
արտաքին ուժերից...

ՏՂԱՄԱՐԳ (ծաղրաճերով).— Դու այս խոսակցությունը սարքե-  
ցիր, որպեսզի համարե՛ս թանկարժեք իրերիդ հավաքածուն:

ԿԻՆ (ուշադրություն չդարձնելով).— Բայց դա դեռ բոլորը չէ:  
Մեր դիրքի տեղ մարդիկ ճակատագիր ունեն, որից փախչել  
անհնարին է: Եվ ահա թե ինչն է տարօրինակ... Յուրաքան-  
չյուր մարդ, տագնապ ապրելով, ձգտում է ազատվել նրա-  
նից... Նույնիսկ վանդակում փակված մուկը կսկսի դեռ ու  
դեռ նետվել: Իսկ ահա իմ ամուսինը, ընդհակառակը, հա-

մակված է անհաղթահարելի սարսափով ոչ այնքան վտանգից, որքան այն գործողություններից, որ պետք է ձեռնարկել այդ վտանգից խուսափելու համար:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Միանգամայն տրամաբանական է:

**ԿԻՆ.**— Այո, իհարկե, օգնելու համար միշտ էլ մարդիկ կգտնվեն: Եղբորս նույնպես պատմել եմ... Չեմ կարծում, թե դա անխոհեմություն է: Որքան ավելի է ընդարձակվում ձեռնարկությունը, քնականարար, այնքան անհրաժեշտ են դառնում սերտ կապերը կառավարող շրջանների հետ՝ գործարքների ամբողջունն ապահովելու համար: Ինչ ուզում եք ասեք, այդ պայմանադիր կողմը արժանի է վստահության: Իսկ երբ խոսքը արտասահմանյան կառավարության մասին է, նրան, անշուշտ, պետք է պարզապես սիրաշահել: Օրինաչափորեն հարց է ծագում՝ մենք պատասխանատվություն պետք է զգա՞նք: Ինչպիսին էլ որ լինի մեր ձեռնարկության գործունեության բովանդակությունը, որքանով որ մենք օրինական պաշտոնական գործարքներ ենք կնքում... պարտավոր ենք ծայրահեղ դեպքում ինքներս մեզ պաշտպանելու իրավունք ունենալ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Միանգամայն բնական է: Հենց շնորհիվ այն բանի, որ պաշտպանում ենք ինքներս մեզ, մեր ձեռնարկությունը դեռ գոյություն ունի:

**ԿԻՆ.**— Ո՛չ... Իմ ամուսինը սարսափում է դրանից:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ինչո՞ւ վախենալ նրանից, ինչից վախենալու անհրաժեշտություն չկա:

**ԿԻՆ.**— Վախենում ես: Այնպես ես վախենում, որ քեզ մոտ նույնիսկ հոգեկան խանգարում է սկսել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (հանկարծակի գոռում է).**— Ի՞նչ հիմարություն ես գովխո մտցրել:

**ԿԻՆ.**— Դե, ինչ, եթե չես վախենում, ուրիշ ի՞նչ բացատրություն կարող ես տալ... Առաջին իսկ հարմար առիթի դեպքում խուսափում ես նրանից, ինչ անհրաժեշտ է անել, և կառույցում հնացած, անհիմաստ հուշերից...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Իմաստալից, անհիմաստ՝ դա կարող է հառվանալ միայն նա, ում որ դրանք անմիջաբար վերաբերում են:

**ԿԻՆ (շրջվում է դեպի ամուսինը).**— Ախտորոշում կկատարվի: Եվ եթե դու այնպես չխոսես, որ քեզ հասկանան նաև ուրիշ-

ները, հազիվ թե հաջողվի ցրել այն կասկածը, որ դու, իսկապես, հիվանդ ես:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Մի՞թե անյնիսկ այդքան չնչին հոգատարությունը հիվանդ հոր նկատմամբ քեզ հանում է հավասարակշռությունից:

**ԿԻՆ.—** Ինչո՞ւ նրան չես տեղավորում կլինիկայում: Չէ որ նրա համար ես այդպես շատ ավելի լավ կլինեիր:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Դու ոչինչ չես հասկանում:

**ԿԻՆ.—** Եվ բժիշկը, հավանաբար, անույնպես:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (զայրույթը զսպելով).—** Ինչ-որ դատարկ բանի համար դու պատրաստ ես ինձ ներկայացնել որպես աննորմալի:

**ԿԻՆ.—** Այն, ինչ դու դատարկ բան ես համարում, ինձ համար վիթխարի նշանակություն ունի:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (հոգոց է հանում).—** Ի՞նչ կհրամայես անել: Քրոջս դերի համար ութսունամյա պատա՞վ վարձել:

**ԿԻՆ.—** Թույլ տուր, ես միանգամայն որոշակի կասեմ պայմանները, որոնց հետ ես կհամաձայնեի:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (հոգնած).—** Ես ոչինչ չեմ կարող հասկանալ: Ես ի՞նչ եմ արել, որ ինձ այդքան ատում ես...

**ԿԻՆ (կարեկցանքով).—** Ելքայրս պնդում է, որպեսզի ոչ մի պայման չլինի, բաց ես նրա տեսակետին չեմ... Չպետք է մոռանալ համբավի մասին... Հենց դրա համար էլ խնդրել եմ մինչև բժշկի գալը երկու տիպի փաստաթղթեր պատրաստել: Նախ, անշուշտ, կարողության իրավունքից զրկելուն վերաբերող փաստաթուղթը... Մյուսը... Եթե դու այն ստորագրես, ստաջիըն չեղյալ կհայտարարվի...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Ի՞նչ պետք է ստորագրեմ:

**ԿԻՆ.—** Փաստաթուղթ, որը վավերացնում է քո համաձայնությունը, քո պարտականությունը:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Պարտականություն՞ում:

**ԿԻՆ.—** Հորդ տեղավորել կլինիկայում... Դա կլինի ամենանիշտ քայլը, որը կթեթևացնի բոլորիս կյանքը... Եվ ոչ ոք դրա համար քեզ չի դատապարտի... Հիվանդը պետք է հանձնվի բժիշկների խնամքին... Եվ բացի դա, հիմարություն է նվիրվել մի բանի, որից ինքդ էլ, ինչպես հարկն է, գլուխ չես հանում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (հանկարծակի նայելով ժամացույցին).—** Եղբայրդ,

հավանաբար, ընդունելության է: (**Արագորեն գնում է ձախ կողմը**):

**ԿԻՆ.**— Ո՞ր ես գնում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (առանց շրջվելու).**— Եղբորդ մտո: Կարծում եմ, դրա իրավունքն ունեմ:

**ԿԻՆ (գնում է նրա ետևից).**— Իզուր: Այժմ արդեն... ուրիշ ելք չկա... Մի՞թե դու չես հասկանում:

**Երկուսով հեռանում են:**

## ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

6

**Զանգում են:** Ապա թափում են կենտրոնական դուռը: **Կարճատև դադար:** Հետո նորից երկար զանգ: **Աջ դռնից արագորեն դուրս է գալիս ծառան:**

**ԾԱՌԱ (շրջվելով դեպի կենտրոնական դուռ).**— Հիմա, մի բույե... (Հանում է բանալիների կապը):

**Այդ ժամանակ նորից է բացվում աջ դուռը, այնտեղից ծիկրակում է աղջիկը: Զախ ձեռքին բաժակ կա, աջին՝ վիսկիի շիշ: Երևում է, որ փոքր-ինչ հարբած է:**

(Հապշտապ): Զի կարելի, չի կարելի, հեռացի՛ր:

**ԱՂՋԻԿ.**— Իսկ ո՞ր եմ կորել բոլորը:

**ԾԱՌԱ.**— Այստեղ չի կարելի մտնել:

**ԱՂՋԻԿ.**— Ես միայն նայում եմ:

**ԾԱՌԱ.**— Ա՛յ թե անհասկացողն ես դու: Խելքից հանեցիր մարդուն, անախորժություններ պատճառեցիր:

**ԱՂՋԻԿ.**— Ես ոչ մի անախորժություն չեմ պատճառել:

**ԾԱՌԱ.**— Խնդրում եմ... Զէ որ քեզ այստեղ եմ քերել ձերուկի համար...

**ԱՂՋԻԿ (ծիծաղելով).**— Սարսափելի ձերուկ է... (Նայելով իր ուտերին): Մատների հետքերը դեռ մնում են:

**Զանգ:**

**ԾԱՌԱ (կոպտորեն).**— Ծո՛ւտ հեռացիր:

**ԱՂՋԻԿ (ծաղրանքով).**— Երևակայեցիր... (**Թաքնվում է դռան ետևը**):

**Ծառան, քթի տակ ինչ-որ բան փնթփնթալով, բացում է դու-**

**որ:** Հարգալից կեցվածք է ընդունում ու խոնարհվում: Հազիվհազ ոտքերը քարշ տալով՝ ներս է մտնում մի գառամյալ ձերուհի. հայրըն է:

**ՀԱՅՐ (ցրված).—** Ճաշը դեռ պատրաստ չէ՞... Այդ կարմիր թըղթերը հոգնեցնում են աչքերս...

**ԾԱՌԱ (ձեռքը մեկնելով ձերուհուն՝ ուղեկցում է նրան).—** Այո, այո, ես հիմա կանաչները ձեզ կտամ:

**ՀԱՅՐ.—** Դրանք երկու կապուկ էին, իսկ ինչո՞ւ մեկը հիմա չկա...  
**(Արձակում է գոտին և սկսում իջեցնել շավարը):**

**ԾԱՌԱ (շտապով).—** Չի՛ կարելի, չի՛ կարելի, այստեղ զուգարան չէ... **(Մերումու շավարն է վեր քաշում):** Դիմացեք, դիմացեք: Այստեղ դեռ հարկավոր է դիմանալ... **(Գրկելով ձերուհուն՝ տանում է ձախ):**

7

**Աջ դռնից անմիջապես ներս է մտնում աղջիկը:** Բացի բաժակից ու շշից, թևի տակ երկու կնքված ծրար կա: Ոտքով ծածկում է դուռը: Ծրջվում է ու երկար նայում բանալու անցքից: Ականջ է դնում և արագորեն մոտենում բազմոցին: Նրկատում է, որ իր պայուսակը ընկած է հատակին:

**ԱՂՋԻԿ (բարձրացնում և պայուսակը).—** Օ՛յ-օ՛յ-օ՛յ, սոսկալի է... Դե լավ, ստանց վիշտ տրախություն չի լինում, պետք չէ ողբալ... **(Ծրարները դնում է պայուսակի մեջ):**

**Ձախից՝ ուժգնորեն դոփելով, մտնում է տղամարդը:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ (շուրջը նայելով).—** Որտե՞ղ է Յագին:

**ԱՂՋԻԿ (ցույց տալով դուռը).—** Նրան զուգարան տարավ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (բացում է կենտրոնական դուռը և զննում սենյակը).—** Այ թե գարշահոտություն է: **(Արագորեն աղմուկով ծածկում է դուռը):**

**ԱՂՋԻԿ.—** Այսօր ներկայացումն ավարտված է, չէ՞:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Յագին որևէ բան ասա՞ց:

**ԱՂՋԻԿ (զլխով է անում).—** Ասաց, թե հնարավոր է, որ ձեր հորը հիվանդանոց ուղարկեն...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Ծաղակրատ:

**ԱՂՋԻԿ.—** Ինչ անհաջողակն եմ ես... Նույնիսկ այնպես չեմ ծընվել, ինչպես բոլորը... Մանկարարձուհուն ստիպել եմ ինը ժամ

սպասել, իսկ երբ նա արդեն պատրաստվել է հեռանալ, միանգամից բղավել էմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես քեզ վիրավորե՞լ եմ:

ԱՂԶԻԿ (կարեկցանքով).— Եվ ոչ մի հույս այլևս չկա՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ամեն ինչ այնքան բարդ է...

ԱՂԶԻԿ.— Փոխարենը վիսկին համով է... Տեսե՞ք՝ ինչքան եմ խղմել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դիմացկուն գրուխ ունես:

ԱՂԶԻԿ.— Ոչ, էլի մի փոքր, և ես բոլորովին կհարբեմ, ճի՞շտ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե ուզում ես՝ մնացածը վերցրու քեզ հետ:

ԱՂԶԻԿ.— Պետք չէ... Ավելի լավ է, եկեք խմենք բաժանումից առաջ: (Լիքը լցնում է բաժակը և մեկնում տղամարդուն):

ՏՂԱՄԱՐԴ (շղային).— Չեմ ուզում... Տրամադրություն չունեմ:

ԱՂԶԻԿ.— Ի՞նչ արած... Իսկ ես կխմեմ: (Բաժակը մոտեցնում է շորթերին և խմում՝ բարձրաձայն կոպ տալով):

**Տղամարդը մոայվում է:**

Այս ամենը, հավանաբար, ի՞մ պատճառով:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչը:

ԱՂԶԻԿ.— Ձեր կինը զայրանում է...

ՏՂԱՄԱՐԴ (սառը ժպտալով).— Քո ցավակցությունը գործին չի օգնի:

ԱՂԶԻԿ.— Դուք այդքան հարուստ եք, բայց մեկ է, կնոջ առաջ տեղի եք տալիս...

ՏՂԱՄԱՐԴ (դժգոհ).— Այդ ամենն այնքան էլ հեշտ չէ:

ԱՂԶԻԿ.— Իսկ ես կարծում էի, միայն թե փող լինի՝ արա, ինչ ուզում ես...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Անում ես, միայն թե ոչ այն, ինչ ուզում ես:

ԱՂԶԻԿ.— Տարօրինակ է... Իսկ ինձ թվացել է... Երբ ինձ հրավիրեցիք այն սենյակը...

ՏՂԱՄԱՐԴ (կտրուկ ընդհատում է).— Ձախտղման համար ես կվճարեմ: Որքա՞ն ես ուզում:

ԱՂԶԻԿ (հատաչեղով).— Ինչո՞ւ եմ այսքան անհաստիք: Նույնիսկ զգվելի է: (Աղմուկով կոպ տալով՝ խմում է բաժակի վիսկին):

ՏՂԱՄԱՐԴ (նույն ակնթարթին հարվածում և բաժակը ցած է գցում նրա ձեռքից).— Վե՛րջ տուր:

ԱՂԶԻԿ (վախեցած).— Ի՞նչ եք անում:

ՏՂԱՄԱՐԴ (պարզ երևում է, որ ինքն էլ է վախեցած).— Ինչո՞ւ ես այդպես աղմուկով խմում... Նույնիսկ տհաճ է...

ԱՂՋԻԿ (զարմացած).— Ահա թե ինչ... Ուրեմն, ապուրն էլ չի՞ կարելի ֆոթացնելով ուտել:

ՏՂԱՄԱՐԴ (դեռևս շփոթված).— Ինձ համար դու դեռ երեսուն տոկոսով ես քույր: Ձէ որ նրանից հետո դեռ մի ժամ էլ չի անցել: Եվ քանի դեռ այստեղ ես, մի՛ մոռացիր այդ մասին: Վարձը, որ ստացել ես, կարծում եմ ներստում է և դա:

**Աղջիկը հանկարծակի ձեռքերով ծածկում է դեմքը և հեծկլուտում:**

(Անհանգստացած): Ի՞նչ է պատահել: Վե՛րջ տուր: Պետք չէ արտասպել:

ԱՂՋԻԿ (գլխով է անում և դադարում լաց լինել).— Ուշադրություն մի դարձրեք... Հենց որ խմում եմ, միշտ լալիս եմ... Ինձ նման կանայք, գրեթե բոլորը, հենց որ խմում եմ, անմիջապես սկսում են լաց լինել... (Վերցնում է պայուսակը և ուղղվում դեպի դուռը): Չգիտեմ ինչու, գլուխս պտտվում է... Հարբել եմ, երևի...

**Տղամարդը լուռ հայացքով ուղեկցում է նրան:**

(Շքջվելով): Դուք որևէ բա՞ն ասացիք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ոչ, ոչ...

ԱՂՋԻԿ (գլխով անելով).— Ձեր քրոջ երեսուն տոկոսը հարգելով չե՞ի՞ք լսի իմ միակ խնդրանքը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ խնդրանք:

ԱՂՋԻԿ.— Ես ուզում եմ շքամուտքից դուրս գալ: Անկեղծ ասած, ներս մտնելիս էլ ուզում էի... (Նվաստացած ժպտում է, նայելով տղամարդուն, որն ամեն ինչ հասկացել է): Ի՞նչ գեղեցիկ է այնտեղի դուռը... Նկարն ուղղակի ասպակուց է պատրաստված, այո՞: Ի՞նչ է նկարված:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչ արած, խնդրեմ, դուրս եկ...

ԱՂՋԻԿ.— Օ՛յ, ինչ լավ է... Ուրեմն, հարկավոր է իջնել սանդուղքով և գորգի վրայով գնա՞լ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՛նչև վերջ և դեպի աջ:

ԱՂՋԻԿ.— Աղախինն, իհարկե, կկանգնեցնի ինձ... «Լսեք, դուք ոչ թե այս, այլ հակառակ կողմը պետք է գնաք...»: «Ո՞ր՞չ, հենց այս կողմը»,— անտարբեր նետում եմ ես, ինչպես լոր-

դուհին կհնձֆիլմից... (Անսպասելիորեն կտրուկ): Օ՛հ, ինչպես չեմ սիրում, երբ ինձ հաշվի չեն առնում:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ընկճված).— Կարելի է, իհարկե, խնդրեմ, շքամուտքով դուրս եկ...

ԱՂԶԻԿ (փնթփնթում է).— Այո, կգնամ... Այդպիսիներին ես միշտ ասում եմ. չարանում ես, իսկ դու փորձիր մերկանալ մարդկանց ներկայությամբ... (Ուղղվում է դեպի դուռը, բայց այդ պահին կրկին ներս է մտնում հայրը՝ ծառային հեկված):

Ծառան հանկարծակիի եկած ցնցվում է և ծերունու տեսադաշտը փակելով, արագորեն նրան տանում է դեպի կենտրոնական դուռը:

(Նայում է նրանց ետևից): Այո, ամբողջ ամբողջ է, եթե նույնիսկ թղթից է... Չես ուզում տեսնել այն, ինչ քեզ համար զգվելի է, փակվիր նրանում և դուրս մի արի: (Թրջվելով՝ արագորեն հեռանում է ձախ կողմում):

ԾԱՌԱ (հրելով հորը, որի ուշադրությունը գրավել է աղջիկը).— Գնանք, գնանք:

ՀԱՅՐ (ցածրաձայն).— Ո՞վ էր նա:

ԾԱՌԱ.— Ուշադրություն մի դարձրեք: Ես հիմա կանաչ խաղաթղթերը կտամ...

ՀԱՅՐ.— Ատլասե՞:

ԾԱՌԱ.— Այո, իհարկե, ատլասե... Եվ երկու կապուկ, լրիվ... ամեն ինչ լավ կլինի...

Հայրը և ծառան, շրջանցելով տղամարդուն, հեռանում են կենտրոնական դռնով:

ՏՂԱՄԱՐԴ (ասես, ազատվելով կախարդանքից, տագնապած շուրջն է նայում և վերցնում է հատակին ընկած բաժակը: Հոտ է քաշում, սեղանի վրա դրված շից վիսկի է լցնում և մի շնչով խմում. խոժոռված փնթփնթում է).— Բավական է: Եթե դա ուրվական է, ուրեմն, միևնույն է, երբևէ պիտի անհետանա: Այլևս պետք չէ նրա ետևից ընկնել... (Մտախոհված): Բայց ինչո՞ւ... Ինչո՞ւ եմ այդպես համառորեն կառչում նրանից... Եթե հավատամ սրիկաներին, ես էլ եմ խելագար, քանի որ չեմ կարողանում դա բացատրել բառերով, որպեսզի համվանալի լինի թուրքին... (Լցնում է բաժակը և մի շնչով խմում): Մի՞թե կարելի է հիշողությունից անմիջապես ջնջել ամեն բան, ասես, ոչինչ էլ չի եղել... Բայց եթե ես անգոր եմ



ջնջել, ուրեմն պետք է կարողանամ բացատրել... **(Ափերով ծածկում է դեմքը)**: Եվ այնուհանդերձ, ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ եմ այդպես համատորեն կաշոյում նրանից... Ինքս էլ շատ լավ հասկանում եմ, որ դա ընդամենը ուրվական է, բայց այդ ուրվականը ամուր արմատներ է արձակել իմ սրտում... Ինձ համար նա ավելի քան իրական է... Եվ ուրվականի ծեսում, ինչպես ծաղիկը ջրում, ես վերջապես կարող եմ ազատ տարածել ձեռքերս ու ոտքերս... **(Գաղաթ)**: Այնուամենայնիվ, ինձ ի՞նչ է տալիս այդ ծեսը... Պատասխա՞ն եմ փնտրում... Ինչպես սաստիկ վախեցած երեխա՞ն է փնտրում... Այո, թերևս, այդպես... Ես, իրոք, վախեցած եմ... **(Սկսում է ետ ու առաջ քայլել)**: Բայց պատճառը բոլորովին էլ այն չէ, որի մասին նա խոսում է... Բոլորովին այլ է պատճառը... Միանգամայն այլ... **(Կանգ է առնում, լցնում է բաժակը և անթարթ նայում նրան)**: Այո: **(Անսպասելիորեն գնում է դեպի կենտրոնական դուռը)**:

**Այդ ժամանակ դուռը բացվում է և ներս է մտնում ծառան:**

**Կռանալով՝ բանալին մտցնում է փականի մեջ:**

Սպասի՛ր: Տո՛ւք այստեղ բանալին:

**ԾԱՌԱ (անվստահությամբ)**— Այս բանալի՞ն:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այո, դա: Ես որոշել եմ հորս տեղալորել հոգեբուժական հիվանդանոցում... Ուզում եմ նրան հրաժեշտ տալ և մի քանի բառ ասել:

**ԾԱՌԱ (վախեցած).**— Դուք, իրոք, որոշե՞լ եք:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Դե՛, արա՛գ:

**ԾԱՌԱ.**— Դուք կհանդիպեք նրան, բայց չէ որ նա չի հասկանա ձեր ասածը...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (առաջ հրելով բաժակը).**— Չեմ կարողանա խոսել, բայց գոնե կխմեմ նրա հեռ:

**ԾԱՌԱ.**— Այկոհով՝ ոչ մի դեպքում: Չէ որ նա շատ լուրջ հիվանդ է, և նրան խոսիլ արգելված է խմել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Մի անհանգստացիր: Միևնույն է, հիվանդանոցում էլ խնամքի համար նրան լավ հասկացող մարդ կպահանջվի:

**ԾԱՌԱ.**— Ո՛չ, ես ինձ համար չեմ անհանգստանում...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (կտրուկ).**— Լավ, վերջացրի՛նք, ես ժամանակ չունեմ: Ուզում եմ, որ դու նաև ահա թե ինչ անես: Գնա՛ և շուտ բե՛ր

աղջկան, որ այստեղ էր: Նա, հավանաբար, դեռ չի հասել  
ավտորուսի կանգառ: Եթե շտապես, անպայման կհասնես:

**ԾԱՌԱ (շփոթված).**— Չեմ հասկանում, ձեր ինչին է պետք...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (հանկարծակի գոռոմ է).**— Որքան էլ դա քեզ հա-  
մար ցավալի է, տան տերը ես եմ: Ի հատուցումն նրա, որ  
դավաճանեցի հորս:

**ԾԱՌԱ.**— Ի հարկե, դուք եք տան տերը, դա բնական է: Խնդրում  
եմ՝ կամաց... Նա հենց նոր պառկեց...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (իբեմ տիրապետելով).**— Տարօրինակ է... Ասա՛, ին-  
չի՞ համար կնոջս հետ այդպիսի պայման կապեցիր:

**ԾԱՌԱ.**— Ի՞նչ պայման:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ինչպե՞ս թե ինչ: Հանդես գալ որպես վկա՝ կարո-  
ղության իրավունքից ինձ զրկելիս:

**ԾԱՌԱ (փորձելով դուրս գալ անհարմար վիճակից).**— Ինչպես  
կարելի է... Դա սուկալի թյուրիմացությունն է...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (նորից կտրուկ).**— Լավ, գնա: Բանալին թո՛ղ: Հետո  
կարդարանաս:

**Ծառան, նվաստացած, բանալին մոցնում է փականի մեջ և  
վախվորած նայելով տղամարդու ձեռքի բաժակին, հեռանում է  
ձախ կողմում:**

(Դանդաղ մոտենում է կենտրոնական դռանը և պտտեցնում  
բանալին: Բաց է անում դուռը, ուզում է ներս մտնել, քայց  
հանկարծ ընկրկում է): Ա՛յ թե գարշահոտությունն է, ասես,  
ձուկ է նեխել: Խեղդվել կարելի է... Հա՛յր, մի բույե դուրս  
արի... Դու դեռ քնած չե՛ս: Ես վիսկի ունեմ... Հատուկ, շոտ-  
լանդական... Չե՛ս խմել դրանից... (Չկացնում է, թե խմում  
է): Հը՞, մի-մի բաժակ... Կիսմե՛ս, հը՞... Արի այստեղ...

**ՀՈՐ ԶԱՅՆԸ.**— Որևէ համեղ բան կտա՛ս:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Համեղ բա՛ն: Այն, ինչ տալու եմ, դու ամենից շատ  
ես սիրում... Դե, մի-մի բաժակ... Ինչո՞ւ է տեսքդ այդքան  
դժբախտ:

**ՀՈՐ ԶԱՅՆԸ.**— Եթե ես առանց զանգելու դուրս գամ, Յագին  
կբարկանա:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ինչ կա որ, կարող ես զանգել: Միայն արագ: Թո՛ւ,  
այ թե գարշահոտությունն է: Ինչ է, ձկան փորոտի՞ք է թափ-  
ված քո անկողնում...

**ՀՈՐ ԶԱՅՆԸ.**— Դու ինձ համեղ բան խոստացար...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Արի, արի... Իհարկե, խոստացա... Քեզ կտամ համեղ... Պատեն՛դ... Շոկոլա՛դ: Խնդրեմ, ինչ-որ սիրում ես...

**Հոր փնթփնթոցը՝ ծիծաղ հիշեցնող... Մահճակալի ճոխնչ... Տղամարդն ընկրկում է: Ջանգ: Օրորվելով մտնում է հայրը: Տղամարդը ծածկում է դուռը:**

ՀԱՅՐ.— Դե տուր համեղ բանը:

ՏՂԱՄԱՐԴ (մեկնում է բաժակը).— Վերցրու, դու շատ ես սիրում... (Ցույց է տալիս բազմոցը): Արի նստենք և խմենք...

ՀԱՅՐ (հոտոտելով բաժակը, ետ է քաշվում).— Ո՛չ, սա...

ՏՂԱՄԱՐԴ (քնքշորեն).— Հա՛յր, մենք բաժանվում ենք... Կինս հաղթեց... Նրան պատկանող բաժնետոմսերն օգտագործելու իրավունքն ապահովող լիազորագրի փոխարեն ես ստիպված էի ստորագրել քեզ հիվանդանոցում տեղավորելու մասին պարտավորագիրը... Դու պարտավոր ես ինձ հասկանալ, հա՛յր. չէ որ հանուն քո ձեռնարկությունների դու հանգիստ խղճով մահվան դատապարտեցիր հարազատ դստերդ... Ահա, բռնիք բաժակը... Լավագույն շոտլանդական վիսկին է... Մի կում խմիր, գոնե շուրթերդ թրջիր... (Այդ ասելով, բաժակը ձեռքին ընդհուպ մոտենում է հորը):

**Վերջինս վախեցած ետ է քաշվում: Սկսում է այս ու այն կողմ թեքվել տղամարդու և բազմոցի միջև:**

Ինչո՞ւ չես ուզում:

ՀԱՅՐ.— Չեմ սիրում, դրանից չեմ սիրում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչո՞ւ: Չէ որ առաջ խմում էիր: Ես լավ գիտեմ...

ՀԱՅՐ.— Չեմ սիրում... Չէ որ դու խոստացար համեղ բան տալ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Գուցե ես սխալվեցի՞... Ո՛չ, չի կարող պատահել...

Այս ամենը Յագիի արածն է... Սրիկա՛... (Խմում է):

ՀԱՅՐ.— Մեչքս քորիր... (Մոտենում է տղամարդուն ու կռանում):

ՏՂԱՄԱՐԴ (թափով ետ է քաշվում).— Մե՛ջքդ:

ՀԱՅՐ.— Այստե՛ղ... (Ձեռքով ցույց է տալիս ուսի մոտ և ցրնցվում): Քորիր, արագ... (Մոտենում է տղամարդուն):

ՏՂԱՄԱՐԴ (ետ է քաշվում).— Ինքդ քորիր...

ՀԱՅՐ.— Մ՛յ, քոր է գալիս... (Գթաշարժ հառաչում է և սկսում քավել բազմոցի թիկնակին):

ՏՂԱՄԱՐԴ (շվարած).— Այլասերվա՛ծ... Իսկական անասուն... (Անսպասելիորեն բարձր): Հա՛յր, կգնա՞ս խելագարների հիվանդանոց:

**Հայրը ցրված նայում է տղամարդուն:**

(Հառաչում է): Կարծես չի հասկանում... Պետք չէ ցավակցել այն մարդուն, որն անընդունակ է գիտակցելու իր դժբախտությունը... Այսինքն՝ ոչ ոք չի էլ պատրաստվում նրան ցավակցել... Սրան պետք չէ ցավակցանքը... Սա ոչ մի այնպիսի բան չի ապրել, որպեսզի ընդունի մյուսների ցավակցանքը...

(Հանկարծակի գոռում է): Այս անգամ, հայր, չես պրծնի: (Բաժակը լիքը լցնում է և մոտենում է հորը: Նրան սեղմում է բազմոցին և փորձում վիսկին լցնել բերանը):

ՀԱՅՐ.— Օգնեցե՛ք:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Լո՛ի՛ր:

Հայրը թքում է տղամարդու երեսին: Վերջինս վեր է կենում ու սրբում դեմքը: Զախ կողմից ծառայի ողնկցությամբ ներս է մտնում աղջիկը:

ՀԱՅՐ (խապոտ).— Օգնեցե՛ք...

ԾԱՌԱ (ծանր շնչելով).— Ի՞նչ է պատահել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Աղմուկ բարձրացնելու կարիք չկա... (Աղջկան): Ես ուզում եմ որ դուք մեկ անգամ էլ գործի անցնեք: Չե՞ որ ձեզ համար միևնույն է, թե երբ:

ԱՂՋԻԿ.— Օ, իհարկե: Ուրիշ որտե՞ղ տաս րուպեում հազար իեն<sup>7</sup> կվաստակես...

ԾԱՌԱ (հանդիմանալով).— Ի՞նչ եք պատրաստվում անել:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ցավոք, իմ ձեռքից նա չընդունեց: Չնայած ես ասացի, որ դա հրաժեշտի համար է...

ԾԱՌԱ.— Բայց չէ որ դուք նրան ուժով եք հանել անկողնուց: Իսկ նուպայից հետո նա իրեն այնքան վատ է զգում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկ դու ինչպե՞ս ես սովորաբար նրան ստիպում խմել:

ԾԱՌԱ.— Խմե՛լ: Ոչ մի դեպքում: Նա այնքան թույլ է, և հանկարծ ալկոհոլ... Եվ բացի այդ, բժիշկը խստիվ արգելել է... Գրգռող ոչինչ, նույնիսկ բրնձի հետ կծու համեմունք չի կարելի... Դե, գնանք, հանգստանալ է պետք...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Հերիք է անմեղ ձուանաս...

ԾԱՌԱ.— Անմե՞ղ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարծո՞ւմ ես ես չգիտեմ: Հորս նուպայից մի քանի օր առաջ այս դրան մոտ միշտ օղու հոտ եմ առնում: Ի՞նչ է, միշտ չէ՛:

ԾԱՌԱ.— Ինչ եք ասում... Ձեզ թվացել է... Մի՞թե ես դա թույլ կտայի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մեկ կամ երկու անգամ, իրոք, կարող էր թվալ... Բայց դու հո գիտես, թե քանի անգամ է դա ինձ «թվացել»... Համարյա երկու ամիսը մեկ անգամ՝ ութ տարվա ընթացքում... քառասունուոթ անգամ... Դրան ի՞նչ կասես:

**Ծառան շփոթված լուռ է:**

Դե լա՛վ, լա՛վ... Որքան ինձ հայտնի է, դու էլ ես ընկերակցել նրան... Քեզ հանդիմանելու համար արդեն ուշ է: Կարևորն այն է, որ դու չժխտես: Դե ի՞նչ: Գինու օգնությամբ դու դիտավորյալ նույա՞մ էիր հարուցում, այո՞:

ԾԱՌԱ.— Սուկայի բաներ եք ասում: Իմ ինչի՞ն էր պետք դիտավորյալ նույա հարուցելը... Ուրիշ բան, եթե դրանից որևէ օգուտ ունենայի. թե չէ՝ մի սեև՞ էլ չէր հասնում...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ձե որ ես ասացի՝ չեմ պատրաստվում քեզ հանդիմանել: Ուզում եմ իմանալ գաղտնիքը՝ ինչո՞ւ էիր հորս օղի խմեցնում... Ինչ էլ որ պատահի, ես գոնե մեկ անգամ բացեիքաց պետք է խոսեմ նրա հետ:

**Հայրն իրեն շրջապատում է խաղաթղթերի օղակով:**

ԾԱՌԱ.— Ես կպատմեմ ճշմարտությունը, հալխատացեք ինձ... Դուք ասում եք, թե ես ինչ-որ մտադրություն եմ ունեցել. դա ինձ համար խիստ վիրավորական է... Ամեն ինչ պատահմամբ եղավ... Ե՛ր պարոնն այն ժամանակ օրեցօր ավելի ու ավելի էր տատապում անքնությանը: Ոչ մի քնաբեր չէր օգնում... Եվ ի լրումն այդ ամենի, հենց այն օրը, երբ դա պատահեց, ցույց էր: Ներքևում՝ փողոցում, երզում էին ու պարում... Հազիվ էր աչքը փակում՝ նորից ճիշեր... Այնքան խղճալի տեսք ուներ՝ անհնարին էր առանց կարեկցանքի նրան նայել... Եվ ահա այդ ժամանակ ես նրան տվեցի, շատ քիչ... Պարզապես փորձելու համար, շատ քիչ...

ՀԱՅՐ.— Դե, ո՞ր է համեղ...

ԾԱՌԱ.— Հիմա, հիմա...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ես հարցնում եմ՝ ինչպե՞ս խմեցրիր:

ԾԱՌԱ.— Ուրեմն, լսեք ինձ... Երբ ծեր պարոնը փոքր-ինչ խմեց, ինձ թվաց, որ դեմքը պայծառացավ... Սկսեց ինչ-որ բան հիշել... Բայց ի՞նչ: Ես սկսեցի մտածել և այդ պահին լսեցի, որ

ինչ-որ բան է թոչում... շատ ցածր... Հելիպոկտեր էր... Հա-  
վանաբար, ցուցարարներին էր նայում...

**ԱՂՋԻԿ.— Հելիպոկտեր՞:**

**ԾԱՌԱ.— Մի՞թե ես այդպես չասացի:**

**ԱՂՋԻԿ.— Դուք ասացիք «հելիպոկտեր»:**

**ԾԱՌԱ.—** Տարբերություն չկա: (**Հատ-հատ արտասանելով յուրա-  
քանչյուր բառը**): Եվ ահա ձեր պարոնի աչքերը բոլորովին  
փոխվեցին... Նա վեր կացավ և հարցրեց. «Մեր ետևից դեռ  
չե՞ն եկել: Ո՞ր գնաց Կաճուխիկոն: Որտե՞ղ է Տոսիկոն»:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Բավական է: Մնացած բոլորը ես արդեն այնքան  
եմ լսել, որ ականջներս հոգնել են:

**ԱՂՋԻԿ.—** Բայց ես առաջին անգամ եմ...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Դու կարող ես և չիմանալ: (**Ծառային**): Դե, ինչ-  
պե՞ս նրան խմեցրիր:

**ԾԱՌԱ.—** Դուք, ահա, կասկածեցիք, որ ես այդ ամենը դիտավոր-  
յալ...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (անհամբեր).**— Բավական է... Դու բացատրեցիր, թե  
նրա մոտ ինչպես սկսվեց առաջին նուպան, բայց մի՞թե հույս  
ունեն դրանով արդարացնել երկրորդը և մնացած բոլորը...

**ՀԱՅՐ (վախեցած).**— Կարելի՞ է՞ ես գնամ:

**ԾԱՌԱ.—** Այո-այո, հիմա... (**Ձեռք է մեկնում հորը**):

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Թո՛ղ նրան... Նախ պատասխանի՛ր իմ հարցին:

**ԾԱՌԱ (խուսափելով աղջկա հայացքից, որն ուշադիր նրան է նա-  
չում. տխուր).**— Ես այդ ամենն արեցի, որովհետև ինձ հա-  
մար գլխավորը ձեր պարոնին ժխտման հիվանդությունից ա-  
զատելն էր:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Ինչո՞ւ հենց սկզբից չէիր ասում այդ մասին:

**ԾԱՌԱ.—** Կարծում էի ձեզ համար դա հաճելի չի լինի...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.—** Ինչպիսի՞ հուզիչ մտահոգություն:

**ԾԱՌԱ.—** Այո, ես աշխատում էի անել ամեն բան, ինչ կարող էի  
և...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (չարությամբ).**— Չե՞ս կարծում, որ ամեն ինչ չա-  
փից ավելի խրթին է ստացվում քեզ մոտ: Այդ գործին մաս-  
նակից դարձնել կնոջս, կեղծամներ պատրաստել, ճիշտ այն  
ժամանակվա ճամպրուկների նման ճամպրուկներ գտնել,  
պատաստներ փակցնել, հատուկ մագնիտոֆոնի ժապավեն  
պատվիրել, որի վրա ձայնագրված է խոսվության աղմուկը:

Եվ ամեն անգամ դու այդ անում էիր ավելի հմտորեն, այժմ մեր տան մթնոլորտը դարձել է ճիշտ այնպիսին, ինչպես այն ժամանակ էր... Այդ ամենը, անշուշտ, քո ջանքերի շնորհիվ... Բայց քո գործողությունները փոքր-ինչ չե՞ն հակասում ինձ տհաճություն չպատճառելու քո ձգտումին:

**ԾԱՌԱ (մերկացված).**— Հասկանում եք... Դա... ինչպես ձեզ ասեմ... Ես տեսա, որ այդպիսի հանդիպումները, բացի ծեր պարոնից, ձեզ էլ են բավականություն պատճառում...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (զարմացած).**— Բավականություն՞:

**ԾԱՌԱ (ուշադիր մայելով տղամարդուն).**— Ինչ ուզում եք ասեք, այն ժամանակ ծեր պարոնը իր հզորության բարձունքին էր... Միայն երեք հարյուր ութսուն մեքենա ուներ, որոնք հանքաքար էին տեղափոխում նրա հանքերից... Նրանց բարձրացրած փոշին ծածկում էր հորիզոնը...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Դատարկ բան է: Հենց այդ օրերին ես ու հայրս անընդհատ վիճում էինք իրար հետ: Եվ բացի այդ, քույրս, այլ էլք չգտնելով, թույն խմեց: Իսկ հիվանդ մայրս, չհասկանալով թե շուրջն ինչ է կատարվում, նետված էր բախտի քմահաճույքին... Ի՞նչը կարող էր այստեղ բավականություն պատճառել:

**ԾԱՌԱ.**— Բայց չե՞ որ դուք ոչ մի անգամ չարգելեցիք այդ անել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Թող այդ: Դու ամեն ինչ շատ լավ հասկանում ես:

**ԾԱՌԱ.**— Այո, ես ամեն ինչում մեղավոր եմ...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (իրեն զսպելով).**— Դրանից դու ավելի շատ բավականություն էիր ստանում, քան՝ ես, ի՞նչ կասես... Դու ուզում էիր, հորս ցնորական ուժն օգտագործելով, ճնշել ինձ... Դու շատ էիր ուզում ինձ նորից տեսնել այնպիսին, ինչպիսին այն ժամանակ էի, երբ դողում էի հորս առաջ...

**ԾԱՌԱ (հուսահատ).**— Դուք իրավացի չեք, դուք բնավ իրավացի չեք...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Մի՞թե չես հիշում... Վաղուցվա դեպք է. դու իմ համադասարանցիներին կաշատեցիր, յուրաքանչյուր էջի համար վճարելով երեք սեն, որպեսզի նրանք գրի առնեին այն ամենը, ինչ ես անում էի... Դա ինձ համար լավ դաս եղավ...

**ԾԱՌԱ.**— Ծեր պարոնի մտահոգությունը ձեր օգտին էր...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այո, նա էլ էր միշտ այդպես ասում... Վարձու

մարդկանց հմտորեն օգտագործելու ամենակարևոր գաղտնիքը նրանց մեջ կասկած սերմանելն է...

ԾԱՌԱ.— Քանի դեռ ծնողներիդ խնամքի տակ ես, պետք է հնազանդվես նրանց...

ՀԱՅՐ.— Հոգնեցի ես...

ԾԱՌԱ.— Այո-այո, իհարկե... հիմա, մի բույե...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Թո՛ղ այդ: Հիմա մենք մեկ անգամ ես կկազմակերպենք ծեսը: Չէ որ դու հենց նոր ասացիր, որ ցանկացած ժամանակ կարելի է նույա հարուցել. շարժառիթների մասին ես չեմ խոսում: Եթե քեզ, իրոք, անհանգստացնում է հորս ճակատագիրը, ավելի լա՛վ չի լինի, որ բացես գաղտնիքդ:

ԾԱՌԱ.— Այն օրից, ինչ ծեր պարունը հիվանդացել է, այնքան էլ չի սիրում խմիչքը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ ի՞նչ:

ԾԱՌԱ (համարձակվելով).— Ուրեմն, այսպես. ես սկսեցի տարբեր փորձեր կատարել... Այն, ինչ մի անգամ հաջողվում էր, միշտ չէ, որ ստացվում էր հաջորդ անգամ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինձ հետաքրքրում է եզրակացությունը:

ԾԱՌԱ.— Միանգամայն իրավացի եք... Լսում եմ... Կարող եք ինձ լիովին հավատալ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՛ կոտրատվիր:

**Հայրը սկսում է հավաքել խաղաթղթերը:**

ԾԱՌԱ (կամաց).— Լսում եմ... Ծանր հիվանդներին հատուկ ըմպուցիչով են ջուր տալիս... Քթիկով գավաթ է... Ես նրա մեջ լիքը շաքար էի լցնում և վիսկի ավելացնում, մինչև խյուս էր ստացվում, հետո ներկում էի...

ԱՂԶԻԿ.— Թո՛ղ, ինչ զգվելի է:

ԾԱՌԱ (խեթ-խեթ նրան է նայում).— Երբեմն փոքր-ինչ տաքացնում էի...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Մի՞թե այդ խառնախյուսը կարելի է խմել:

ԾԱՌԱ.— Ոչ, ավելի շուտ՝ ծծել, ոչ թե խմել... Պատկած վիճակում նա հաճույքով ծծում էր այդ խյուսը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Զգվելի է:

ԱՂԶԻԿ.— Ստատանս գիտե, թե ինչ է: Ես պարզապես զգվում եմ:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եվ այդ ամենը նրա սեղակո՞ւմ է:

ԾԱՌԱ.— Այո, այնտեղ, ինչպես հարկն է՝ կարգի բերված: Անհրաժեշտ ամեն ինչ նախապատրաստելու և նրան խմեցնելու



համար ժամանակ է պահանջվում. ավելի լավ է ես նրան տանեմ այնտեղ...

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ինչքա՞ն պետք է սպասել, մինչև ներգործի:

ԾԱՌԱ.— Դե... ինչ-որ... Ես կխնդրեի, որ մի քսան-երեսուն րոպե սպասեիք...

ՏՂԱՄԱՐԴ (զլխով է անում).— Խմեցրու... (Նրան է մեկնում վիսկիի շիշը): Թունդ պատրաստիր: Ձե որ վերջին անգամն է:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ... (Հրում է հորը): Դե, գնացի՞նք...

ՀԱՅՐ.— Համե՞ղը:

ԾԱՌԱ.— Համեղը, իհարկե, համեղը... Փափուկ, շագանակագույն, աշխարհի ամենահամեղը...

**Հայրը և ծառան դանդաղ հեռանում են կենտրոնական դռնով:**

## 8

### **Տղամարդը և աղջիկը նայում են միմյանց:**

ԱՂԶԻԿ.— Սատանան գլուխ չի հանի... Իսկապես, սատանան գլուխ չի հանի... Արտաքինից այնքան ամբարտավան է, իրեն վեհանձն է պահում, իսկ իրականում որքան խարդախ մարդ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Դեռ լավ է, որ երկերեսանի չէ...

ԱՂԶԻԿ.— Նա՞ երկերեսանի չէ: Այն էլ ինչ երկերեսանի է, ամեն ինչում կեղծ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Եթե ամեն ինչում կեղծ է, ուրեմն ընդհանրապես դեմք չունի... Իսկ դու ասում ես «երկերեսանի»:

ԱՂԶԻԿ (քմծիծաղով).— Ես չեմ կատակում... Այնտեղ, ուր ես ապրում եմ, այդպիսի տպեր՝ ինչքան ուզում ես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա քեզ վճարե՞ց:

ԱՂԶԻԿ.— Ինչպե՞ս, ձեր կինը հանդարտվե՞ց:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա քեզ համար չի բարկացել... Պարզապես նրան դուր չէր եկել, թե ինչպես ես ներկայացնում քոջս:

ԱՂԶԻԿ.— Պայմանները բարենպաստ չէին: Առաջին անգամ երեսուն տոկոսով էի, հիմա՝ նորից երեսուն, ուրեմն կդառնամ վաթսուն տոկոսով:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Ի՞նչ:

ԱՂԶԻԿ.— Ձեր քույրը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իսկապես որ... (Նորից ուշադիր նայում է աղջկան):

ԱՂՋԻԿ.— Չափից շատ է, այո՞:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Այո, թերևս, չափից շատ է... **(Հայացքը փակցնում է և սկսում է քայլել)**: Համեմայն դեպս, քեզ քավական լավ են վճարել: Եթե քո մեջ հարությունն առնե՞ր հարչորտոկոսանոց քույրս, կինս իրավունք չէր ունենա մի բառ ասելու...

ԱՂՋԻԿ.— Դե լավ: Ոչի՞նչ, եթե զգեստներս այստեղ փոխեմ:

ՏՂԱՄԱՐԳ **(մի պահ մտածելով)**.— Դե՛, ինչ կա որ...

ԱՂՋԻԿ.— Երբ աշխատում ես չափից ավելի նմանության հասնել, արդյունքը հակասակն է լինում... Թերևս, դեմքից սկըսեմ... **(Նստում է բազմոցին, պալուսակը դնում ծնկներին և հայելու մեջ նայելով՝ կոսմետիկայով զբաղվում)**:

**Տղամարդն ուշադիր հետևում է նրան: Հայելու մեջ նայելով՝ աղջիկը ժպտում է նրան:**

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Կուզեի, որ դեմքիդ գույնը հնարավորին չափ կենսազրկեիր կանաչ երանգով:

ԱՂՋԻԿ.— Ծատ լավ: Ես էլ եմ աղպիսիներին սիրում... Տանել չեմ կարող այդ վարդագույն դեմքերը...

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Նրա դեմքի գույնը միշտ նման էր կանաչավուն ապակու: Ծատ ժամանակ է անցել, և ես հստակ չեմ հիշում, քայց...

ԱՂՋԻԿ **(աչքի տակից նայելով)**.— Այնուամենայնիվ, ես կարգին չեմ հասկանում... Արդյոք պե՞տք է այս ներկայացումը... Ինձ համար, իհարկե, միևնույնն է, քայց...

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Միանգամայն ճիշտ է... Ես ինքս էլ կարգին չեմ հասկանում, թե ինչիս է պետք այս ամենը, բացի նրանից, որպեսզի մեկ անգամ ևս խոսեմ հորս հետ, ուշտոիր լսեմ նրան... Որպեսզի հորս հետ զրուցելու առիթ գտնեմ, ես ուզում եմ խոսել նրա հետ, մի խոսքով, անել դրություն է ստացվում:

ԱՂՋԻԿ.— Դուք ստացիք «օրուցել»: Դուք նրա հետ խոսելու եք այնպես, ինչպես առա՛ջ էիք խոսում:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ոչ... Այժմ խոսակցությունն ավելի որոշակի է լինելու... Չէ որ սա վերջին հնարավորությունն է:

ԱՂՋԻԿ **(ծիծաղելով)**.— Կարծես ձեր զրուցակիցը նորմալ մարդ է:

ՏՂԱՄԱՐԳ **(անակնկալի եկած)**.— Ինչո՞ւ մի քանի տասնյակ բուպեների ընթացքում, որոնք ձգվում են նույն ճանապարհով, ինչպես ասեղը փչացած ձայնակալատակի վրա, նա

իրոք առողջ է: Այդ բուպեներին ռեալ իրականությունը երազ է թվում...

ԱՂՋԻԿ.— Այնուամենայնիվ, դուք ձեր հոր որդին եք:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Հիմա դուք ամեն ինչ նորովի՞ եք ուզում մեկնաբանել: Բայց որքան էլ դա ցավալի է, ամեն ինչ այնպես անխտով չէ, ինչպես թվում է: Ամեն բան տարօրինակ է և կասկածելի: Ինչ-որ անբացատրելի զգացում էլեկտրական հոսանքի նման լիցքավորել է մարմինս:

ԱՂՋԻԿ.— Էլեկտրական հոսանքի նման զգացո՞ւմ:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Հենց այդպես... Վայրենի դաժանության զգացում... Նույնիսկ հանգուցյալ քրոջս նկատմամբ եղած կարեկցանքի զգացումը խառնվում է նրա հետ կապված ամեն բան փշրելու ցանկությանը...

ԱՂՋԻԿ.— Եթե խոսքը փխրուն բաժակի մասին է, այն դժվար չէ փշրել:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Գուցե և ես ուզում եմ փշրել այդ ամենը, որովհետև դրանք հեշտ է փշրել:

ԱՂՋԻԿ.— Չափազանց ուժեղ սերը հարյուրապատիկ սարսափելի է ստեղծությունից:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Այո, թեևս, կտրելի է սղոյակ տանել... Հավանաբար, մորս դեմ եղած, բայց չձուլալիս ստեղծությունն իմ մեջ սրտեղ է քրոջս դեմ:

ԱՂՋԻԿ (ավարտելով կոսմետիկան).— Դե, ինչպե՞ս է... Վաթսան տոնասանց քույր... Փոքր-ինչ փոխված նախորդ անգամիս համեմատ, բայց և այնպես...

ՏՂԱՄԱՐԳ (անտարբեր).— Լավ է...

ԱՂՋԻԿ.— Ծիշտն ասած, պատասխանն անտարբեր էր:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Չուր ես այդպես առում...

ԱՂՋԻԿ (հանդգնորեն).— Եվ որպես սուպացույց, հետո դուք կօրնկանաք փշրել ինձ ինչպես բաժակ:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Եթե բախտն այդպես թեքվի:

ԱՂՋԻԿ (ձեռքերը տարածելով՝ մեջքով շրջվում է նրա կողմը).— Չե՞ք օգնի զգեստներս փոխում:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Թող, խնդրում եմ:

ԱՂՋԻԿ.— Չե՞ք ուզում խմել հարություն առած ձեր քրոջ կե-  
նացը:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ցավոք, շիշը տարան:

**ԱՂՋԻԿ.**— Ինձ մոտ մեկ ուրիշը կա... (**Պայուսակից հանում է շիշը և գողունի նայում շվարած տղամարդուն**): Դուք, իհարկե, կներեք ինձ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ (շվարած).**— Ոչինչ...

**ԱՂՋԻԿ.**— Ես ուզում էի տուն տանել, բայց ավելի լավ է, եկեք այստեղ խմենք...

**ՏՂԱՄԱՐԳ (շփոթված՝ բացելով շիշը).**— Ջվարճալի բան ես մտածել՝ թաքցնել շիշը...

**ԱՂՋԻԿ.**— Բարին ու չարը, հավանաբար, իմ մեջ չեն զարգացել: Հաճախ եմ դա ինձ ասում:

**ՏՂԱՄԱՐԳ (լցնելով բաժակը).**— Առաջինը՝ դու: Հերթով ենք խմելու:

**ԱՂՋԻԿ (կեսը խմելով՝ բաժակը վերադարձնում է նրան).**— Ես էլի աղմուկո՞վ կուլ տվեցի:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ես այն ժամանակ պարզապես գրգռված էի: (**Խըմում է**):

**ԱՂՋԻԿ.**— Սարսափելի ոչինչ չկա... Եթե ես լինեի, ավելի շատ կբարկանայի...

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Որովհետև չէր հաջողվել տաս րուպեում հազարից ավելի իեն ստանալ, այո՞:

**ԱՂՋԻԿ.**— Հետաքրքիր է, ինչքա՞ն փող ունեք:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Հասկանում ես...

**ԱՂՋԻԿ.**— Հարյուր միլիո՞ն:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Հասկանում ես...

**ԱՂՋԻԿ.**— Ուրեմն ինչքա՞ն, տաս անգամ ավելի՞:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ենթադրենք...

**ԱՂՋԻԿ (հատաչելով).**— Ինչո՞ւ եմ հարցնում... Դա նույնպիսի հիմարություն է, ինչպես հաշվելը՝ թե ես որքան արժեմ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Էլի կխմե՞ս:

**ԱՂՋԻԿ.**— Կխմեմ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ (անհանգստացած).**— Ի՞նչ է Յագին այստեղ բզբըզում: (**Լցնում է բաժակը ու մեկնում աղջկան**):

**ԱՂՋԻԿ.**— Իսկ դուք, պարզվում է, ավելի վախկոտ եք, քան ես կարծում էի:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Վախկո՞տ:

**ԱՂՋԻԿ.**— Իմ կարծիքով այժմ արդեն անհանգստանալու կարիք չկա:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Իսկ ես չեմ էլ անհանգստանում: Բայց, այնուամենայնիվ, մեր ներկա ձեռնարկման հիմքը հայրս է դրելի... Մենք հիմա աճեցնում ենք այն, ինչ նա ցանել է:

**ԱՂԶԻԿ.**— Սերմեր ցանելը գործի կեսն է: Եթե չպարարտեցնես, չքաղհանես, մի խոսքով, ինչպես հարկն է շխմամես այն, ինչ ցանել ես, բերք չես հավաքի:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այո, ես անգործ չեմ մնացել...

**ԱՂԶԻԿ.**— Եթե ձեզ նման հարուստ լինեի, ջարդուփշոք կանեի ինչ որ ձեռքս ընկներ: Բայց ձեզ մատով իսկ չէի դիպչի:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Դրանք տարբեր բաներ են:

**ԱՂԶԻԿ.**— Նույնն են:

**Հաջորդ երկխոսությունը իրարից բացարձակորեն մեկուսացած երկու մարդկանց գրույց է: Տղամարդը հույս չունի, թե աղջիկը կհասկանա իր ասածը, իսկ աղջիկը նույնիսկ չի էլ փորձում հասկանալ:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այժմ լսիր ինձ... Հայրս, իրոք, հարստացավ պատերազմի ժամանակ... Ծիշտ է, օրենքները նա խստագույնապես պահպանում էր... Նա տղի պես կպել էր քվանտուկյան բանակի<sup>10</sup> պարագլուխներին և դրա շնորհիվ համեստ գործարանատիրոջից աստիճանաբար դարձավ յոթ էլեկտրահալոցային վառարաններով հագեցած ձեռնարկության տեր... Բացի այդ, նրա գործարանը դարձավ հույժ գաղտնի ձեռնարկություն, որը ռազմական արդյունաբերությանը այլումին, ֆեռոմանգան<sup>11</sup> և պայթուցիչ նյութի հումք էր մատակարարում... Հարկ է նաև ավելացնել, որ փշալարերի ետևում, զինված պահակախմբի հսկողության տակ, աշխատում էին հարկատիր աշխատանքի քշված հաշմանդամներ և գերիներ չինական ութերորդ բանակից, որոնք ոչ մի սեն չէին ստանում... Դու, իհարկե, պատկերացնում ես, որ նրանց ստիպում էին արյուն քրտինք մտնել... Բայց դա դեռ ոչինչ... Հայրս տրյուկ արեց. այդ նախապարհով ձեռք բերած փողերով նա Մապոնիայում գնում էր հումքի անբավարարության պատճառով մեկը մյուսի ետևից փակվող էլեկտրահալոցային գործարանները և դրանք տեղափոխում լեռնային շրջանները, ուր գրեթե բացառված էր օդային հարձակումների վտանգը... Թվում էր, նա գուշակում է պատերազմի էլքը... Եվ ի՞նչ... Ամեն ինչ ստացվեց այնպես, ինչպես նա ենթա-

դրում էր... Փաստորեն հայրս խժոեց պետությանը... Բայց ոչ ոք ինձ չի մեղադրի մեր կապիտալների համար... Ի՞նչ է պետությունը: Արդյոք խժոված լինելու իր ճակատագրից գոն ցույ չէ՞... Իսկ եթե այդպես է, ժողովուրդը ևս, համա-միտ իր պետությանը, ճիշտ էր համարում այն ամենը, ինչ հայրս անում էր... Բախլական է ճապոնացին իրեն ճապո-նացի անվանի, և նա արդեն ստիպված է արդարացնել հորս գործողությունները... Մի խոսքով, ամեն ինչ լավ է... Բայց արդյոք շա՞տ չէ լավ: Եվ ո՞վ իր վրա կվերցնի պատասխա-նատվությունը միլիոնավոր զինվորների թափած արյան հա-մար... Այդ զինվորներից մեկը, որ թափեց իր արյունը, նաև իմ ավագ եղբայրն էր... Գուցե հայրս այդ արյունը պա՞րտք վերցրեց, կամ՝ հակառակը, պա՞րտք տվեց... Եվ եթե այդ գործարքում պետությանը խաղընկեր չհամարենք, ուրեմն պատասխանատվություն, որպես այդպիսին, մեր աշխարհում ընդհանրապես գոյություն չունի... Հետևաբար, միանգամայն բնական է, որ հայրս անխոցելի մնաց... Բանի որ պետություն-ը պատասխանատվության չի ենթարկում, ապա և՛ պատե-րագմը, և՛ որդու ու դստեր սպանությունը գնդաստեղի ծակոցից ավելի ցավ չեն պատճառում... Ամեն ինչ հրաշալի է... Իսկ եթե անմեղ է հայրս, ավելի քան անմեղ եմ ես... Գեղեցիկ դատողություն... Բայց ժամանակ ստ ժամանակ ինձ համա-կում է տատապալից տագնապը... Բախլական է ճապոնացին իրեն ճապոնացի անվանի, և նա արդեն ստիպված է ներել նաև ինձ, քայց դա ամենափիչը ծիծաղելի ու դաժան չի՞ հըն-չում... Ես անտանելի անոթ եմ զգում այն քանի համար, որ ճապոնացի եմ:

ԱՂՋԻԿ.— Դատարկ քան է: Ամաշելու սպևս ոչինչ չունեք: Աշ-խարհում շատ մարդիկ կան, որոնք կուզեին ճապոնացի լի-նել:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Այդ ամենն այնքան էլ հեշտ չէ... Չէ որ ես հորս պես չեմ տատապում՝ ժխտման հիվանդությամբ... Այն պահին, երբ խոսվությունը մոտեցավ, և պետությունը՝ կորստի մատ-նրված այդ ցույը, դարձավ անհուսալի, հայրս թաքնվեց ժխտման հիվանդության ետևում և կանգնեցրեց ժամանակը... Բոլորովին անհավատալի է, որ օդանավակայանից չգային նրա ետևից... Հետևաբար պետք է անվերջ սպասել, քարա-

նալով այն ակնթարթին... Եվ եթե դեպի ապագան տանող  
ճանապարհը նրա համար փակ է, ապա լոկ այն պատճառով,  
որ նա թաքնվել է պողպատե ծածկոցափեղկերով ամրոցում...  
Բայց այդ ամենը ինձ համար չէ... չէ որ ես նորմալ մարդ եմ...  
ԱՂՋԻԿ.— Ես նույնպես խելագար չեմ, բայց ես էլ ժխտման հի-  
վանդություն ունեմ... Դրա համար էլ շատ եմ սիրում բարձ-  
րանալ վեր... **(Նստում է բազմոցի թիկնակին):**

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Իսկ դու չե՞ս վախենում այնտեղից ցած նայել:

ԱՂՋԻԿ.— Ոչ: Դրան կարելի է ընտելանալ: Մեկ ուրիշ բան է  
սարսափելի. սարսափելի է մտածել, որ վաղ թե ուշ գլորվե-  
լու ես ներքև: Իսկ քանի դեռ վերևում ես, դա շատ հաճելի է:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Այդ ամենը ոչ մի կապ չունի իմ ասածի հետ...

ԱՂՋԻԿ.— Իսկ իմ կարծիքով ունի... Հաճելի հուզմունք եմ ապ-  
րում, երբ կենդանի դեմքով մարդիկ եմ տեսնում... Բայց հի-  
շելով իմ զգացումը, երբ ցած ես գահավիժում, սարստում եմ՝  
գլխի ընկնելով, թե որքան կեղծ է նրանց կենդանության մա-  
սին իմ տպավորությունը:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Վտանգավոր մտքեր...

ԱՂՋԻԿ.— Դուք այդ չե՞ք զգում:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Կարող եմ պատկերացնել...

ԱՂՋԻԿ.— Ինձ թվում է, մենք միայն մի բանով ենք նման... Ես  
չի կորստի իմ մասնագիտությամբ գրադվել, կթե բոլորին իմ  
թշնամիները չհամարեի... Առային անգամ ես կարողացա ա-  
զատ տիրապետել իմ մարմնին այն ժամանակ, երբ ինձ շըր-  
ջապատողներին իմ թշնամին դարձրի...

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Թվում է, ես դեռ ընդունակ չեմ դրան...

**Կենտրոնական դռան ետևում աթոռի աղմուկ է լսվում:**

Վերջապես սկսվե՞ց:

ԱՂՋԻԿ.— Ձեր փոխարեն ես ծեղուկին դուրս կբերեի իր ամրոցից  
և բոլորի սուաջ կհայարտա՞րաի դրանով:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Քանի անգամ եմ ստել՝ անհնարին է նրան այն-  
տեղից դուրս բերել:

ԱՂՋԻԿ.— Կարծում եմ, որևէ միջոց կգտնվի: **(Գնում է ուղիղ դե-  
պի աղամարդը):**

ՏՂԱՄԱՐԳ **(կողմ քաշվելով)**.— Ահհնարին է:

**Հայտնվում է ծառան:**

ԾԱՌԱ **(շոտասելուկի պես)**.— Խնդրում եմ նախապատրաստվել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ամեն ինչ կարգի՞ն է:

**ԾԱՌԱ.**— Այո... Հաջորդ երթային ինքնաթիռը ինն անց հիսուն-  
ութին...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (նայելով ժամացույցին).**— Ընդամենը յոթ-ութ րոպե  
է մնացել... Ծտապենք: **(Գնում է դեպի աջ):**

**ԱՂԶԻԿ.**— Գուցե ե՞ս էլ այնտեղ զգեստափոխվեմ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (կիսահաստատական).**— Դու կարող ես և չշտապել...  
**Աղջիկը տղամարդու ետևից հեռանում է աջ կողմում:**

**9**

**Դռան ետևում հոր կամաց ոտնաձայները:**

**ԾԱՌԱ.**— Կնոջ հոտ է գալիս, կնոջ, կնոջ... **(Ճամպրուկները դը-  
նում է կենտրոնում: Գրպանից հանում է կեղծամը և շտկելով՝  
հագնում):** Ամեն ինչ զարմանալիորեն փոխվեց... Իզուր այդ  
աղջկան քարշ տվեցի այստեղ... Իզուր... Եթե ստաջ կինը  
մերկանում էր, նրան, ինչպես հարկն է, քոթակում էին և  
վերջ...

**Ջախ կողմից հանկարծակի մտնում է կինը:**

**ԿԻՆ (նայելով ծառայի կեղծամին, ապա՝ ճամպրուկներին).**— Սա  
ի՞նչ է նշանակում:

**ԾԱՌԱ (կմկմալով).**— Դե... հասկանում եք, ի նշան հրաժեշտի...

**ԿԻՆ.**— Հիմարություն հիմարությանց: Անմիջապես տարեք այդ  
բոլորը, նայելն անգամ զզվելի է... Դա արդեն չափից ավելի  
է, Յագի-սա՛ն. հենց նոր աղախինն ստաց, որ այդ գարշելի  
աղջիկն արդեն գրեթե վերջնականապես հեռացել էր, իսկ  
դուք վերադարձրել եք նրան:

**ԾԱՌԱ (հանում է կեղծամը և սրբում քրտինքը).**— Այո, բայց  
ինձ պարոնը հրամայեց...

**ԿԻՆ (նայում է աջ կողմը).**— Այդ աղջիկն հիմա այնտե՞ղ է:

**ԾԱՌԱ.**— Հավանաբար: Կարծում եմ, զգեստափոխվում է...

**ԿԻՆ.**— Զգեստափոխվո՞ւմ է:

**ԾԱՌԱ (անվճռականորեն).**— Այո, վերջին անգամ հրաժեշտից  
ստաջ...

**ԿԻՆ.**— Ի՞նչը վերջին անգամ:

**ԾԱՌԱ.**— Դե՛, այդ ծեսը...

**ԿԻՆ (դեռևս կասկածանքով).**— Տարօրինակ բաներ եք ասում:  
Ի՞նչ ծես կարող է լինել առանց գլխավոր գործող անձի:



ԾԱՌԱ.— Ո՛չ, մեր բախտը բերել է. ծեր պարոնի նուպան հիմա կակսի...

**Կինը վախեցած նայում է կենտրոնական դռանը: Կամացուկ ոտնաձայներ են լսվում:**

ԿԻՆ.— Իսկապե՞ս:

ԾԱՌԱ.— Եթե ուզում եք, առանց վախենալու կարող եք նայել բանալու անցքից...

ԿԻՆ (**թեթևացած**).— Այնուամենայնիվ տարօրինակ է... Դուք կարող եք անընդհատ կրկնել, որ դա վերջին անգամ է, բայց չէ՞ որ նա հիվանդ է և ոչինչ չի հասկանում... Իհարկե, դա այն դեպքում, եթե դուք չեք կարող ուզած ժամանակ նուպա հարուցել...

ԾԱՌԱ.— Ինչպես կարելի է: Պարզապես պատահական զուգադիպություն է:

ԿԻՆ.— Բայց չէ որ առաջ այդպես անընդմեջ նրա մոտ նուպաներ չէին սկսում, ճի՞շտ է:

ԾԱՌԱ.— Այո... Չարմանալի է: Գուցե նախախնամության կամքն է...

ԿԻՆ.— Առում ես՝ վերջին անգամ: Լավ: Դրա հետ էլ կհաշտվեմ... Արդեն վաղուց ձեր ևերկայացումներն ինձ համբերությունից հանում են... Եթե այստեղ ամեն ինչ հիմնովին վերակառուցվի, միանգամայն հնարավոր է շենքը օգտագործել... Լուսավոր, ընդարձակ դահլիճ...

ԾԱՌԱ (**երկյուղով նայում է ժամացույցին**).— Ներեցեք, խնդրում եմ, երթային ինքնաթիռի թռիչքին մնում է ընդամենը հինգ րոպե...

ԿԻՆ.— Կարևոր չէ, կանչի՞ր այստեղ այդ աղջկան:

ԾԱՌԱ.— Աղջկա՞ն:

ԿԻՆ.— Երկու րոպեով:

ԾԱՌԱ.— Հիմա կտեսնեմ: (**Արագորեն գնում է աջ կողմը**):

ԿԻՆ (**մտռեմունք է պատռահանին, ետ տանում վարագույրը: Զանում է հանգստացնել ինքն իրեն**).— Ինչ գեղեցիկ է... Բայց մի քիչ թունավոր է... Նայելը հաճելի է, բայց երբ ուտում ես, փորդ ցավում է...

**Աջ կողմից ներս է մտնում աղջիկը: Նրա ետևից՝ ծառան, որը ծածկում է դուռը:**

ԱՂԶԻԿ.— Դուք ինձ կանչե՞լ եք:

**ԿԻՆ (անբարյացակամորեն).**— Այս ահա թե որտեղից է էժանագին օժանելիքների և վիսկիի հոտը...

**ԾԱՌԱ (հապշտապ հատելով սենյակը).**— Ներեցեք, խնդրում եմ, ես պետք է անջատեմ օդորակիչը... **(Հեռանում է):**

**ԱՂՋԻԿ (հարմարեցնելով նրա տոնին).**— Կարելի՞ է մի քիչ արագ: Ժամանակ չկա:

**ԿԻՆ.**— Բավականին ազատ եք խոսում:

**ԱՂՋԻԿ.**— Ես ավելի քան վաթսուց տոկոսով տամսիրոջ քույրն եմ... Հետևաբար, դուք իմ հարսն եք...

**ԿԻՆ.**— Միգուցե կթողնե՞ք ձեր հանդգնությունը:

**ԱՂՋԻԿ.**— Միգուցե կասե՞ք, թե ինչու եք կանչել:

**ԿԻՆ (իրեն զսպելով).**— Ամուսինս որքա՞ն է խոստացել ձեզ վըճարել:

**ԱՂՋԻԿ.**— Դրա մասին, նա սառու, որ դևո կպայմանավորվենք... Բայց ես կարծում եմ, որ նա քսակը կարգին կբացի:

**ԿԻՆ.**— Իսկ եթե ես ձեզ երկու անգամ ավել վճարեմ, կկատարե՞ք իմ խնդրանքը:

**ԱՂՋԻԿ.**— Նայած թե ինչպիսին կլինի խնդրանքը...

**ԿԻՆ.**— Ես ուզում եմ, որ դուք անմիջապես հեռանաք, հենց որ ավարտվի ներկայացումը:

**ԱՂՋԻԿ.**— Չեմ հասկանում: Ինչու...

**ԿԻՆ.**— Ծատ լավ հասկանում եք: Հատկապես դո՛ւք, մի մարդ, որ լկտիաբար ներխուժում է օտար տուն և նույնիսկ կոշիկներով...

**ԱՂՋԻԿ.**— Ավելի լավ է, ասեք ոչ թե «կոշիկներով», այլ «լրիվ մերկ»:

**ԿԻՆ.**— Լավ, ես ձեզ երեք անգամ ավել կվճարեմ:

**ԱՂՋԻԿ.**— Իսկ դուք ի վիճակի՞ եք այդքան վճարելու:

**ԿԻՆ.**— Թողեք ձեր հանդգնությունը:

**ԱՂՋԻԿ.**— Դուք, հավանաբար, այնքան հարուստ եք, որ ամեն օր մարգարտի փոշիներ եք խմում. չէի՞ք ցանկանա ինձ հետ համեմատվել մերկ վիճակում:

**ԿԻՆ.**— Այդպես... Ուրեմն երեք անգամ ավելին ձեզ չի բավարարում:

**ԱՂՋԻԿ.**— Բարին ու չարը իմ մեջ բոլորովին չեն զարգացել...

**ԿԻՆ (չնայելով նրան).**— Խնդրում եմ ձեզ... Մի քարկոծեք խեղճ,

թրջված շնիկին... Եթե ես փոքր-ինչ անբաղաքալար եղա  
ձեր նկատմամբ, ներեցեք...

ԱՂԶԻԿ.— Վե՛րջ տվեք: Ես ինքս չեմ սիրում ներողություն խնդրել և ատում եմ, երբ ինձանից են խնդրում:

ԿԻՆ.— Դուք, փողից բացի, էլի ինչ-որ բա՛ն եք ակնկալում նրանից... Դա չի լինի... Հույսեր մի՛ փայփայեք:

ԱՂԶԻԿ.— Կտեսնենք:

ԿԻՆ (հուսահատ).— Ինչ չարն եք դուք... Այո, չար... Դուք միայն ուրախանում եք, տեսնելով թե ինչպիսի դժվարին կացության մեջ ենք մենք... Բայց դա ձեզ մի սեղի օգուտ գոնե կբերի՞... Լավ մտածեք... Մի՞թե չեք հասկանում, որ միակ արժեքավոր բանը փողն է...

ԱՂԶԻԿ.— Ձէ որ ես արդեն ասացի, կտեսնենք:

**Կինը լուռ է:**

**Ձախ կողմից ներս է մտնում ծառան:**

ԾԱՌԱ (անհանգստացած).— Արդեն համարյա ժամանակ չի մղնում...

ԱՂԶԻԿ.— Գալիս եմ... (Շրջվում է և հեռանում աջ կողմում):

ԾԱՌԱ.— Տիկի՛ն...

ԿԻՆ (վիճելու պատրաստ տրամադրությամբ).— Այս ամենը անմտություն է... Մանկական թոթովանք է: Բայց դա ինձ չի վերաբերում: Եվ եթե թեկուզ մի բառ ասեմ, թող պայթեմ օճառի պղպջակի պես:

ԾԱՌԱ.— Այո, տիկի՛ն... (Ետ է տանում վարագույրները և պալլզոմ):

ԿԻՆ (ձայնը ցածրացնելով).— Դե լավ... Ես որոշել եմ չխառնըվել... Բայց պետք է ավարտեմ խոսակցությունս այդ աղջկա հետ: (Գնում է աջ, նրա ետևից՝ ծառան):

10

Բեմում ոչ ոք չկա: Ծարժիչների մոտեցող աղմուկ: Լույսն առկայծում է ու մարում: Կենտրոնական դռնից ներս է մղտնում հայրը: Աղմուկն հեռանում է: Ներկայացվող պատկերը, որ երկրորդի կրկնությունն է, պետք է խաղալ առավել չափազանցված ու շինձու:

ՀԱՅՐ (վրդովված).— Ժամանեցին: Ինչ պատահեց լույսին: Որևէ մեկը կա՞ այստեղ: Ի՞նչ պատահեց:

**ԾԱՌԱՅԻ ԶԱՅՆԸ.**— Հիմա, մի բուսէ:

**Աջից, գրպանի լապտերիկը ձեռքին, մտնում է ծառան: Ուրը մոմ է տեղադրում սենյակում՝ յուրաքանչյուր մոմակալի մեջ երկուական և մեկը մյուսի ետեկից վառում:**

**ՀԱՅՐ.**— Էլեկտրախցաննե՞րը վառվեցին:

**ԾԱՌԱ.**— Ո՛հ, ամբողջ շրջանում անջատել են Էլեկտրականությունը:

**ՀԱՅՐ.**— Ենթակայանի այդ տպերը փախել՞ են:

**ԾԱՌԱ.**— Քաղաքի հյուսիսային մասում խոտվությունն է. հարձակվում են ոստիկանական բաժանմունքների վրա...

**ՀԱՅՐ.**— Հենց նոր ինքնաթիռները թռան հարավ, չէ՞:

**ԾԱՌԱ.**— Միանգամայն ճիշտ է...

**ՀԱՅՐ.**— Ծապրոնական ռազմական ինքնաթիռներն են դրանք:

**ԾԱՌԱ.**— Այո, հավանաբար, դուք իրավացի եք...

**ՀԱՅՐ.**— Ի՞նչ ես հապաղում, զանգահարիր:

**ԾԱՌԱ.**— Հեռախոսը չի աշխատում...

**ՀԱՅՐ.**— Որտե՞ղ է Կաճուխիկուն:

**ԾԱՌԱ.**— Թույլ կտա՞ք կանչել:

**ՀԱՅՐ.**— Կանչիր:

**Ծառան հեռանում է աջ դռնով:**

**ՀԱՅՐ (հերթով փորձում է ճամպրուկների ծանրությունը: Հետո հանկարծ փչում է մոմերի կեսը).**— Ծոայություն:

**Ներս է մտնում տղամարդը՝ նայելով դռանը. նրա ետեկից՝**

**Ծառան:**

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Դու ինձ կանչե՞լ ես:

**ՀԱՅՐ.**— Դե ինչ, արդեն որոշե՞լ ես:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Հա՛յր, ինչո՞ւ չես ուզում մենակ գնալ:

**ՀԱՅՐ.**— Ես երկու տեղ ունեմ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Որեմն Տոսիկոյին վերցրու քեզ հետ:

**ՀԱՅՐ.**— Ինչի՞ս է պետք այդ թույլ աղջիկը:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Իսկ ես, ուրեմն, պե՞տք եմ... Տարօրինակ է...

Հանգիստ խղճով ընտանիքին լքող մարդն ինքն է հույս դրնում ուրիշի օգնությանը... Գեղեցիկ է, չէ՞:

**ՀԱՅՐ.**— Քեզ ո՞վ ասաց, թե քո օգնությունը պետք է:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Չասացի՞ր:

**ՀԱՅՐ.**— Քո ուժից ուզում է օգտվել այս ճամպրուկների պարունակությունը:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Բայց, հա՛յր, մենք տանուլ ենք տվել պատերազմը:  
**ՀԱՅՐ.**— Հիմարություն: Թող որ մենք տանուլ ենք տվել պատե-  
րազմը. պետությունը չի մեռել: Միայն հեղափոխությունն է  
ընդունակ սպանելու պետությանը:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Վերցրու թեկուզև իմ աշակերտակիցներին. միայն  
նրանցից, որոնց մասին գիտեմ, սպանված է ութ մարդ: Եթե  
պատերազմն այդքան դատարկ բան էր, ինչի՞ համար էր  
այդքան արյունը:

**ՀԱՅՐ.**— Որովհետև դա պատերազմ է:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ես տանել չեմ կարող, որ վաղը երեկվա եղածի  
շարունակությունն է:

**ՀԱՅՐ.**— Կարող ես տանել, թե՛ ոչ, վաղը կերևա: Համենայն դե-  
պքս, Ամերիկյան թույլ չի տա, որ Ճապոնիայում հեղափոխու-  
թյուն լինի:

**Աջ կողմից կամացուկ երգ է լսվում. բառերը չեն հասկաց-  
վում:**

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Օ՛, մայրիկի օրորոցայինը...

**ՀԱՅՐ.**— Այն ինձ համար այնքան էլ հաճելի չէ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Պատերազմում զոհված եղբայրս մայրիկի համար  
դարձել է փոքրիկ երեխա, մի՞շտ է:

**ՀԱՅՐ.**— Հերիք է շատախոսես: Ես ուզում եմ, որ հենց դու հա-  
սուն լինես:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Երեխայի համար տխրելը բոլորովին էլ հիմարու-  
թյուն չէ: Համենայն դեպս, Տոսիկոն երբեք քեզ չի ների, հա՛յր:

**ՀԱՅՐ.**— Ի՞նչ արած... Չի ուզում ներել, թո՛ղ չների... Թո՛ղ ա-  
տի, դա ինձ չի անհանգստացնում... Դու էլ պետք է դրան  
վարժվես:

**ՏՂԱՄԱՐԳ (այլ տոնույ).**— Հա՛յր, նորից ասա:

**ՀԱՅՐ.**— Ինչի՞ մասին:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ատելություն...

**ՀԱՅՐ.**— Դա ինձ չի անհանգստացնում...

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Բայց ինչո՞ւ ես ուզում այդքան մեռակ լինել:

**ՀԱՅՐ.**— Վերցրու ցանկացած շինություն. որքան մոտենում ես  
տանիքին, այնքան բնակելի տարածությունը փոքրանում է:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ահա թե ես ինչու եմ դատապարտված հավերժա-  
կան վախի:

ՀԱՅՐ.— Քեզ նման թուլակամ մարդը ավելի շուտ կկործանվի, քան թե կհասնի նպատակին:

ՏՂԱՄԱՐԳ (աւտելությունը).— Քաջությունն ունենալ տանելու շըր-  
ջապատի ատելությունը, բոլորին թշնամի համարել, այնքան  
մեծակ լինել, որ նույնիսկ ընտանիքը դժվարանա պատկե-  
րացնել այդ մեկությունը,— միայն այդպես կարելի է այնպի-  
սի մարդ դառնալ, որին անգոր է խեղել անգամ պատեղազմը:

ՀԱՅՐ.— Հերիք է շատախոսես: Այո, դե՛, կանչի՛ր Տոսիկոյին:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Ինչի՞դ է պետք նա:

ՀԱՅՐ.— Ավելի լավ է լսել անմիջականորեն շահագրգռված մար-  
դուն... Թող ինքը հաստատի, որ միանգամայն սուտ է, թե ես  
այնքան եմ ուզում մեկնել, որ գործում եմ՝ առանց քեզ բանի  
տեղ դնելու... Յագի՛, շո՛ւտ կանչի՛ր Տոսիկոյին:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Սպասիր... (Կանգնեցնում է ծառային): Հա՛յր, այն  
ժամանակվանից ես շատ եմ մտածել: Դու ի՛նչ ես եղել ինձ  
համար, հա՛յր:

ՀԱՅՐ (շփոթված).— Մի՞թե պարզ չէ: Ծնող:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Այդ իմաստով, ճիշտ է, դու իմ ծնողն ես՝ ոչ ավել,  
ոչ պակաս... Բայց չէ որ ամենայն լրջությամբ ես մինչև այժմ  
հավատացել եմ քո անխոցելիությանը, հա՛յր...

ՀԱՅՐ.— Անխոցելիություն՞ն:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Բայց մի կին ինձ հուշեց զգուշանալ այդպիսի մո-  
լորությունից... Եթե, անշեղորեն հետևելով քո պատվիրան-  
ներին, որոշել եմ բոլորին դարձնել իմ թշնամին,— ինքնին  
պարզ է, որ նաև ձեզ,— ապա ես էլ կարող եմ քեզ պես ու-  
ժեղ լինել, քեզ պես անխոցելի, հա՛յր:

ՀԱՅՐ.— Ի՞նչ կին:

ՏՂԱՄԱՐԳ.— Աղջիկը, որ մերկ պարում է. նա եկել է ապագա-  
յից, որը կսկսվի տասնյոթ տարի հետո:

ՀԱՅՐ (փորձելով խուսափել տղամարդու ճնշումից).— Հիմար շա-  
տախոսություն է, չեմ ուզում դրա վրա ժամանակ վատնել:

ՏՂԱՄԱՐԳ (ուշադրություն չդարձնելով).— Եվ այդ ժամանակ ես  
մտածեցի... Եթե ես այդքան ուժեղ եմ, ապա անկասկած կա-  
րող եմ հաղթել հորս... Բայց հարցը ահա թե որն է՝ ինչ-  
պե՞ս հաղթել... Մի՞թե՛ հնար չկա ժխտման ամբողջից քեզ  
դուրս քերելու... Չէ որ յուրաքանչյուր ամբողջում էլ, եթե փընտ-  
րես, կարելի է շինարարական վրիպակներ գտնել...

**ՀԱՅՐ (բարկացած).**— Գուցե, այնուամենայնիվ, վե՛րջ կտաս շատախոսությանդ: Չէ՞ որ արդեն ժամանակ չի մնում:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Սպասիր, խնդրում եմ... Վերջապես գտա... Ուզում ես, հա՛յր, ընդամենը մեկ բառով կործանեմ քո ամբողջը, որ սրողպատից է թվում... **(Գաղաթ):** Մարդը օդանավակայանից աչն ժամանակ եկավ քո ետևից:

**ԾԱՌԱ (զայրույթով).**— Ինչպես կարող եք այդպիսի բան ասել:  
**Տղամարդն ուշադիր նայում է հորը:**

**ՀԱՅՐ (զրգոված).**— Եկա՛վ... Ինչո՞ւ այդ մասին անմիջապես չասացիր... Որտե՞ղ է նա... Ծուռ կանչեք նրան:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ցավոք, նա արդեն չկա: Ես նրան ետ ուղարկեցի:  
**ՀԱՅՐ.**— Ե՛տ ուղարկեցիր:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Այո, ասացի, որ պլանները փոխվել են, և հայրս որոշել է մնալ...

**ՀԱՅՐ.**— Հիմա՛ր: **(Հանկարծակի ճշալով հարձակվում է տղամարդու վրա):**

**Տղամարդը հրում է հորը, վերջինս օրորվում է, ոտքով դիպչում է ճամպրուկին և վայր ընկնում:**

**ՏՂԱՄԱՐԳ (ծնկի է գալիս և նայում է նրա դեմքին).**— Կարծես թե նրա կյանքին ոչինչ չի սորսանում... **(Մտառային):** Տարբաբնույթի վրա:

**Մտառն փորձում է բարձրացնել հորը, վերջինս հառաչում է:**  
**ՏՂԱՄԱՐԳ (բացում է աջ դուռը).**— Դուք երկուսով ներս չե՛ի՞ք գա:

**ԿՆՈՋ ԶԱՅՆԸ.**— Երկուստ՛վ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Այո, երկուսով:

**Մտնում է կինը, նրա ետևից՝ աղջիկը, որը հագնվել է Տոսկոյի նման: Մտան խոժոռվում է՝ մեղադրանք ու շփոթմունք արտահայտելով:**

**ԱՂԶԻԿ.**— Ի՛նչ է պատահել: Չէ՞ որ քրոջ մուտքն ավելի ուշ էր:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Ես որոշեցի փոխել կարգը:

**ԿԻՆ.**— Ինչո՞ւ:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Օդանավակայանից եկան, բայց ես ինքնակամ հրաժարվեցի:

**ԱՂԶԻԿ (աշխույժ).**— Եվ դրանով նրա մոտ խանգարո՞ւմ առաջացրիք:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ես նետվեց ինձ վրա, և ես նրան թեթև հրեցի, իսկ նա իսկույն վայր ընկավ և չի ուզում վեր կենալ:

**ԱՂԶԻԿ (հաղթանակած).**— Հապա նայիր: Իսկ ես ի՞նչ էի աւում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այո, ամեն ինչ ըստ քո տեսության ընթացավ:

**(Մտառային):** Ինչպե՞ս է նա: Օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ, ինչպիսի բարկացկոտ հայացք... Հավանաբար, նույնն դեռ չի անցել...

**ՀԱՅՐ.**— Քոստ՛ո:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Գեղեցիկ արտահայտություն:

**ԾԱՌԱ.**— Դա արդեն չափազանց է:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Մենք պարզապես դերերս փոխեցինք, ճի՛շտ է, հա՛յր:

**ՀԱՅՐ.**— Դու խելագարվել ես:

**Աղչիկը ծիծաղում է:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ (նույնպես ծիծաղելով).**— Պետք չէ ծիծաղել... Յագի՛, մագնիտոֆոնը բեր:

**Մտան հապտապ հեռանում է աչ կողմում:**

**ՀԱՅՐ (վերջապես նկատում է կանանց).**— Ուրբե՛ր ևն այդտեղ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ (չարությամբ).**— Ճշմարտությունն աստիճանաբար ջրի երես է դուրս գալիս...

**ՀԱՅՐ.**— Մայրի՛կը և Տոսկո՛ն: Եվ ինչ-որ տարօրինակ տեսքով...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ծարունակիր, հա՛յր, դու շատ լավ յուրացնում ես:

**ՀԱՅՐ.**— Դու, ի՞նչ է, գնորդ կանչո՞ղ ես աշխատում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Գնորդ կանչողը լավ է... Ի դեպ, դու դեռ ավելի հետաքրքիր բաներ մեզ ցույց կտաս:

**ԿԻՆ.**— Վերջացրո՛ւ: Դա չափն անցնում է:

**Մտնում է ծառան՝ բերելով մագնիտոֆոնը:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ահա ես մի ճշմարտություն... Սեղմենք սա, որպեսզի ժապավենը պոտսի:

**Թմբուկի ռիթմիկ հնչյուններ:** Հետո խոովության աղմուկ, որն ընդմիջվում է նոնակների պայթյունով և հրացանի կրակոցներով: Հայրը ամբողջովին կծկվում է և կկոցում աչքերը:

**(Ավելի ու ավելի դաժանանալով):** Դե, ինչպե՞ս է, հա՛յր: Սա հենց այն նույն խոովությունն է: Պահածոյացրած խոովություն: Դրա պատրաստումն ինձ վրա քսան հազար իեն նստեց: Խեղկատակային խոովություն, որ մի որդ անգամ չսպանվեց:

**ՀԱՅՐ.**— Դու ինձ չես խափ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այժմ երկրորդ ճշմարտությունը... **(Ետ է տանում**



**վարագույրը և մատնացույց է անում լուսավորված փողոցը):**  
Հիշո՛ւմ ես, այնտեղ կրակ էր երևում... Հրդեհների կրակ...  
Սխալվում ես... Տեսողական պատրանք, միրաժ, ուրիշ ոչինչ:  
**Հայրը նվաղում է, բարանում՝ ներքևում փռված նեոնային**  
**լույսերի ծովը տեսնելով:**

Յագի՛, լույսը վառի՛ր:

**Ծառան գնում է ձախ կողմը:**

ՀԱՅՐ. (աղաղակում է).— Գրողը տանի, սա երազ է:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Կարծո՛ւմ ես, երազ է: Փորձիր կամթել քեզ:

**Հայրը երկյուղով վեր է բարձրացնում շալվարը և կամթում է**  
**իր ոտքը: Խոժոռվում է և անվստահությամբ նայում տղամարդուն:**  
**Հանկարծակի վառվում է լույսը: Հայրը արագորեն փակում է աչ-**  
**քերը:**

**(Հերթով մոտենում է մոմերին ու փչում):** Դու ծանր կացու-  
թյան մեջ ընկար... Եթե սա երազ չէ, ապա ինչպե՛ս բացատրել  
այս ամենը: Եթե երազ լիներ՝ իրականությանը մնան, դեռ ո-  
չինչ... Բայց իրականությունը, որ երազի է մնան, դժվար է  
բացատրել... Մյուս կողմից այդ պատմությունն այն մասին,  
որ օդանավակայանից Լիկա են: Որն է այստեղ ճշմարտու-  
թյունը, որը՝ սուտը, գլխի չես բնկնի... Ավելին, գուցե պար-  
տությունը պատերազմում նույնպե՛ս միայն երազ է, հը՛...  
**Ծառան վերադառնում է:**

ՀԱՅՐ.— Սո՛ւտ է... Սո՛ւտ է...

ԿԻՆ.— Ի՞նչ միտք ունի այդ ամենն ասել հիվանդ մարդուն, որին  
պատրաստվում են ողորկել կլինիկա:

ՀԱՅՐ (բացում է աչքերը).— Կլինիկա՞:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Միանգամայն ճիշտ է: Յագի՛, հանի՛ր կեղծամը և  
ցույց տուր հորս:

ԿԻՆ.— Վե՛րջ տուր: Դա այլանդակություն է:

ՏՂԱՄԱՐԴ (հրամայելով).— Յագի՛, հանի՛ր:

ԾԱՌԱ.— Լսում եմ...

ԱՂՋԻԿ.— Ես էլ կհանեմ:

**Երկուսն էլ հանում են կեղծամները:**

ԾԱՌԱ.— Ներեցեք ինձ...

ՀԱՅՐ.— Ես չեմ ուզում այդ տեսնել... Սո՛ւտ է... Ես չեմ ուզում  
այդ տեսնել...

ԿԻՆ.— Ինձ այսբանն էլ հերիք է: **(Գնում է դեպի ձախ):**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ո՛չ, դու չես գնա: Յագի՛, վերադարձրու նրան:  
**Ծառան անվճռականությամբ փակում է կնոջ ճանապարհը:**

**ԿԻՆ.**— Մի կողմ քաշվի՛ր:

**Ծառան չի շարժվում:**

Այդպես... Լավ, միևնույնն է: (**Հրածարվում է գնալու փորձ անելուց**):

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այո, այստեղ ես եմ հրամայում:

**ԿԻՆ.**— Եթե դա քեզ համար հաճելի է, խնդրեմ...

**Հայրը օրորվելով ոտքի է կանգնում և գնում է դեպի կենտրոնական դուռը:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ (չթողնելով).**— Մի՛ գնա:

**ՀԱՅՐ.**— Թող հանգստանամ...

**ՏՂԱՄԱՐԴ (հարձակվելով հոր վրա).**— Ո՛չ, ես թույլ չեմ տա, որ դու հանգստանաս: Ես քո դեմ կպայքարեմ այնքան, մինչև իմ դեմ քաց անես ամբողջի դարբասները: Այժմ ես ուրիշ քայլ կանեմ: Հիմա ես հիևց անգամ ավելի Լիկետրամալոցային վառարաններ ունեմ, քան դու ունեիր, հա՛յր: Ամերիկյան մետալուրգիական ընկերության հետ մենք պայմանագիր ենք կնքել Պակիստանում գործարան կառուցելու վերաբերյալ: Ինքնագնաց հրանոթներ ու թեթև տանկեր արտադրող գործարան: Նրանց արտադրության մեջ, անշուշտ, օգտագործվելու է մեր գործարանների արտադրանքը: Ամեն անգամ՝ որևէ կոնֆլիկտի ծագման դեպքում, պատվերի քանակը կտրուկ կաճի: Իսկ կոնֆլիկտներ միշտ կլինեն: Դրամը քաղաքականության մեջ ներդնելը վերջերս շատ շահութաբեր է դարձել:

**ՀԱՅՐ.**— Վե՛րջ տուր: Ուզո՞ւմ ես ինձ խեղճացնել:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Բոլորովին: Դու իրավացի էիր: Ամեն ինչ եղավ այնպես, ինչպես ասում էիր: Բացի հեղատիվությունից, մեզ, իսկապես, թույլ տվեցին անել այն ամենը, ինչ ուզում էինք: Մենք ուրիշ մամ չենք ուզում, բացի պատերազմում գնդակահարված լինելուց: Մենք բոլորի թշնամին ենք, ու երբևէ մեզ կպայանեն, բայց մինչ այդ կարող ենք ճարպակալել խոզի պես: Վերջապես ես էլ հասկացա, թե որքան գեղեցիկ է կյանքը, երբ շուրջդ բոլորը թշնամիներ են: Հայտնում եմ քեզ, հա՛յր, իմ ամենաջերմ երափստագիտությունը: Հիմա առանց հոր էլ կարող եմ գլուխ հանել. ինձ հաջողվեց դառնալ ճիշտ այնպիսին, ինչպիսին դու ես: Եվ որպես օրինաչափ եզրա-

կացութիւն՝ քո գոյութեան անհրաժեշտութիւնն իսպառ իմաստագրկվել է: Իմաստագրկվել է նաև քեզ հոգեբուժարանում տեղավորելու մասին կնոջս ցանկութեանը հակառակվելը:

**Ամբողջ մենախոսութեան ընթացքում հայրն անընդհատ կրկնում է. «Ես չեմ լսում, ես չեմ լսում»:**

**ՀԱՅՐ (գարմացած).**— Հոգեբուժարանում...

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Եվ այսպէս, ուզում եմ քեզ ներկայացնել: Իմ կինը, որը պնդում է քեզ հիվանդանոց ուղարկել: (**Մատնացուց է անում կնոջը**):

**ՀԱՅՐ.**— Վե՛րջ տուր: Ոչինչ չեմ ուզում տեսնել... Ոչինչ չեմ ուզում տեսնել:

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Նա խիստ կին է և սպառնում է, որ եթե քեզ չտեղափոխեն հիվանդանոց, ինձ կզրկի կարողութեան իրավունքից... Եթե ես ու կինս մեր բաժնետոմսերը չմիավորենք, չենք կարող ձեռք բերել վերահսկչական ծրարը... Ահա թե ինչու, որքան էլ դա ծանր է, ես համաձայնեցի քեզ հիվանդանոց ուղարկել... Եվ այդ կերպ ինձ հաջողվեց անժամկետ լիազորագիր ստանալ կնոջիցս... Դա նույնն է, թե անպետք իրեր վաճառել հնավաճառին և կապիտալ դիզել... Կնոջս նըպատակը մեկն է. նա, հալանարար, հույս ունի, որ եթե իրեն հաջողվի ինձ ու քեզ բաժանել իրարից, ես կսխալեմ ռեալիստորեն դատել: Ի՞նչ ես կարծում, կի՛ն, ես կարո՞ղ եմ դատնալ այն մարդը, որը քեզ դուր գար:

**ԿԻՆ.**— Դա ինչ հարց է: Այնպիսի մարդը, ինչպիսին դու ես...

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Այո, այլ կերպ չէր լինի: Դե, ահա, հայր, վերջապէս հասանք նաև վերջին ճշմարտութեանը...

**ՀԱՅՐ (հոգնած).**— Թող ինձ: Ես հանգստանալ եմ ուզում...

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Չի՛ կարելի: Ամբողջ այս տասնչորս տարիներին դու հանգստանում էիր: Կես ժամ, առավելագույնը՝ մի ժամ, կդիմանաս:

**ՀԱՅՐ (անհանգստացած).**— Տասնչորս տարի՞...

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Այս աղջիկը... (**Ձեռքը դնում է աղջկա ուսին և հրում առաջ**): Նա ճիշտ որ Տոսիկոն է, այնպէս չէ՞:

**Աղջիկը հապշտապ հագնում է կեղծամը և համեստ տեսք ընդունում:**

**ԿԻՆ.**— Խելագար... Իսկական իւելագար...

**ՏՂԱՄԱՐԳ.**— Հայր, չե՞ս ուզում տեսնել, թե նա ինչպէս է պա-

րում: Պարում է բոլորովին մերկ: Մերկ, գալարվելով... Ես  
նրան գնել եմ ամրոցի հետ միասին:

**ԱՂՋԻԿ (վախեցած).**— Իսկապես գնե՞լ է:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Իհարկե, գնել եմ... Ելնելով ստեղծված իրադրու-  
թյունից, ես պարտավոր էի քեզ գնել, ճի՞շտ է:

**ԱՂՋԻԿ (հաղթական տեսքով շրջվում է դեպի կինը).**— Ինձ զը-  
նել եմ, դա ստույգ է: Իսկ դուք՝ երեք անգամ: Հետաքրքիր է,  
որքա՞ն կվճարի ինձ համար:

**Կինը լուռ է:**

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Միշտ է, այս կնոջ ամրոցում գիշերները տարօրի-  
նակ տղամարդիկ են հավաքվում, որպեսզի նրան մերկ տես-  
նեն: Բայց նա, իմ կարծիքով, բոլորովին էլ չի ատում այդ  
գրգռված տղամարդկանց: Դու այդ հաստատո՞ւմ ես:

**ԱՂՋԻԿ (համեստ տեսք է ընդունում, ջանալով նմանվել Տոսկո-  
յին).**— Իհարկե... Չեմ ատում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Հետաքրքի՞ր է, հա՛յր: Ինչո՞ւ է նա ատում, որ չի  
ատում: Որովհետև ատում է կենդանի մարդկանց: Նա միշտ  
ուզում է հասնել ինչ-որ բարձունքի: Եվ շատ է սիրում պատ-  
կերացնել վախի այն զգացումը, որը համակում է ցած գա-  
հավիժելիս...

**ՀԱՅՐ.**— Թող ինձ... (Նստում է, նայում, թե որտեղ թաքնվի, որ-  
պեսզի ոչ ոք իրեն չտեսնի):

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Հայացքդ նորից ցրված է: Մի՞թե նուպան վերջա-  
ցավ:

**ԾԱՌԱ (խղճահարված).**— Նա շատ է հոգնել...

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Քանի դեռ չի քնել, թող տեսնի, թե նա ինչպես է  
պարում: (Աղջկան): Երաժշտությո՞ւմ:

**ԱՂՋԻԿ.**— Լավ կլիներ շագային...

**ԿԻՆ.**— Դու լո՞ւրջ ես ասում:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ի՞նչը:

**ԿԻՆ (աղջկան).**— Ես քեզ եմ դիմում: Դու իրոք պատրաստվո՞ւմ  
ես պարել:

**ԱՂՋԻԿ (համեստորեն).**— Այո, պարելու եմ:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Այս ժապավենը, անշուշտ, հարմար չէ:

**ԱՂՋԻԿ.**— Իսկ գուցե և հարմար է, հը՞:

**ՏՂԱՄԱՐԴ.**— Ի դեպ, պայթյունները և մերկ կինը հարազատ եղ-  
բայր ու բույր են:

ԿԻՆ.— Դու ամոթ չունես:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Իհարկե, նա ամոթ չունի... Բայց մենք բոլորս էլ՝  
ընդհանրապես մարդիկ, զուրկ ենք ամոթից ու հպարտություն-  
նից:

ԿԻՆ.— Համենայն դեպս ինձ մոտ դեռ պահպանվել է սեփական  
արժանապատվության զգացումը:

ՏՂԱՄԱՐԴ.— Նա չի հերքում իր թերաբժեքությունը: Ծի՛շտ է,  
հա՛յր:

ՀԱՅՐ (աղերսանքով).— Թողեք գոնե մի փոքր հանգստանամ...

ՏՂԱՄԱՐԴ (վճռականորեն).— Չի կարելի... Ես բոլոր մարդ-  
կանց թշնամին եմ... Ինձ համար միևնույնն է, թող ինձ ա-  
տեն... (Բղավում է): Տոսիկո՛, պարի՛ր:

Հնչում է մագնիտոֆոնի ձայնը: Հայրը ոտքի է կանգնում և  
դժվարությամբ բռնվում բազմոցի թիկնակից:

ԱՂԶԻԿ (տղամարդուն).— Արձակեցեք...

Տղամարդն արձակում է աղջկա զգեստի կոճակները: Աղջիկը  
նարպիկ շարժումով դեն է նետում զգեստը, մնում է մերկ և սկը-  
սում է դանդաղ կոտրատվել:

ՏՂԱՄԱՐԴ (բացականչում է).— Հա՛յր, հայի՛ր: Ամեն ինչ կոր-  
ծանվո՞ւմ է... Ամեն ինչ կործանվո՞ւմ է...

**ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**  
**ԵՎ**  
**ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**



**Ամերիկացի դրամատուրգ Յուջին Օւաշ-սթոն Օ՛Նիլը ծնվել է հոկտեմբերի 16-ի.,**

ռոմանտիկական մելոդրամաերի՝ հայտնի դերասան Ջեյմս Օ՛Նիլի ընտանիքում։ Հայրը հաճախ էր մեկնում հյուրախաղերի, և ապագա դրամատուրգին դեռ մանկուց վիճակված էր շրջագայել տարրեր քաղաքներում, սովորել զանազան մասնավոր դպրոցներում։ Նույնիսկ Փրինսթոնի համալսարանում մի քանի ամիս է սովորել։

1909 թ. ոսկի որսողների մի խմբի հետ Յուջին Օ՛Նիլը մեկնում է Հոնոլուլու, ապա որպես շարքային ճավատի ուղևորվում է Բուենոս-Այրես։ Որոշ ժամանակ աշուճել սնալույ՝ հետո վերադառնում է Նյու Յորք, փորձիկ դերեր կատարում հոր բեմադրություններում, թղթակցում Նյու Լոնդոնի թերթերից մեկին։ Թրախտի սաստիկացման պատճառով 1912 թ. շուրջ հինգ ամիս անցկացնում է առողջարանում, որտեղ էլ, ազատ ժամերը նվիրելով ընթերցանությանը, ծանոթանում է Մարքսի ուսմունքին, Ստրինդերգի և Իբսենի դրամատուրգիային։ Վերջիններիս ազդեցությամբ գրում է իր առաջին մեկ գործողությամբ պիեսները։ 1914 թ. Հարվարդում հաճախում է դրամատուրգիայի դասընթացներ։

1915 թ. ամռանը Փրովինսթաուն ժամանած մի խումբ ձկնորսական տան ցախանցում հանպատրաստից ներկայացնում է Յուջին Օ՛Նիլի մեկ գործողությանը չորս պիեսները, դրանով իսկ ճշանավորելով դրամատուրգի և հանդիսատեսի առաջին հանդիպումը։ Հաջորդ տարվա ամռանը նույն խմբի մասնակիցները Օ՛Նիլից խնդրում են «Թեպի Արևելք, Կարդիֆ» ռոմանտիկական մելոդրաման, որի ներկայացմամբ նույններ ամսին սկսվում է Նյու Յորքի Փրովինսթաունյան (կամ Մարդուզակ սթրիթի) թատրոնի կենսագրությունը։ Հաջողություններն ակնհայտ էին դեռ առաջին թատերաշրջանում, և 1916—1924 թթ. ընթացքում նույն թատրոնում ներկայացվում է Օ՛Նիլի պիեսների մեծ մասը։

Փրովինսթաունյան թատերախումբը որոշակի ծրագիր չուներ, և այս դեպքում արդեն մեծ հնարավորություններ էին ընձեռվում անձնական նախաձեռ-

նույնաց, հետևաբար նաև՝ արվեստագետ-անհատի ստեղծագործական որոնումների համար: Իսկ Յուզին Օ'Նիլը չէր բավարարվում ռոմանտիկ կամ ողբերգական մեղոգրամաներով, անընդհատ որոնում էր՝ հակվելով մեր՝ դեպի ստրինգերբոյան հիմնիզմը, մեր՝ դեպի ֆրեյդիզմը: Այդուհանդերձ, ստեղծագործական ճանապարհի սկզբին գրված փոքրիկ դրամաները զարգացնում էին տզգային արվեստի հիմնական մտտիվներից մեկը՝ կորուսյալ մարդու ողբերգության մտտիվը: Այսպես, «Էնայի Արևելք, Կարդիֆ» պիեսի գլխավոր հերոսը՝ թափառաշրջիկ Ցանկը, որը ֆերմերի խաղաղ ու համեստ կյանք է երազում, մեռնում է առևտրական նավի վրա, այդպես էլ չհասնելով իր բաղձանքի իրականացմանը: Ծովային Սմիթթին («Լուսինը Կարիբյան ծովի վրա») սեփական տեղը չի գտնում հարբեցողությամբ ու կանանցով տարված մարդկանց մեջ:

Անհատական այս ողբերգություններում բազմապայտվում է հասարակության իրական դեմքը, հասարակությունը, որն անգոսնում է անհատական յուրաքանչյուր դրսևորում, խեղում մարդկային հոգիները («Ռազմական գործողությունների շրջանում» դրամայի հերոսին կործանում է մարդկանց դաժանությունը, նրան համարում են գերմանական լրտես, խուզարկում, բռնությամբ վերցնում սիրած աղջկա նամակները):

Կրամատուրգի հետագա էվոյուցիան ուղեկցվում է սոցիալական հարցադրումների խորացմամբ: 20-ականների առաջին կեսին ստեղծված նրա «Ռուկին», «Աճա Քրիստի», «Բրդոտ կապիկը», «Մերը Նիինների տակ» և մյուս պիեսները ճշանավորեցին ամերիկյան սոցիալական դրամատուրգայի ձևավորումը: Այդ առումով, որպես սկիզբ, հատկանշական էր «Աճա Քրիստին» (1921), որը ներկայացնում էր ժողովրդի ծոցից ելած կնոջ կյանքի դրամատիկ պատմությունը: Վաղ գրվելով մորից և մնալով ազգականների խնամքին, Աճան շատ շուտով կուլ է գնում արդյունաբերական վիթխարի քաղաքին: Սակայն ծովային Մեք Բերքը սիրահարվում է նրան և, ի վերջո, որոշում ամուսնանալ անբարոյական անցյալով Աճայի հետ:

Յուզին Օ'Նիլը ռեալիստական օբյեկտիվությամբ է պատկերում հերոսուհու մաքառումներով լի, դժվարիկ կյանքը: Գործող անձանց հետ միասին պիեսում կա նաև խորհրդավոր ու սիմվոլիկ մի կերպար՝ առեղի ու բմահան ծովի կերպարը, որը «Յուզին Օ'Նիլի դրամաներում ավելի հաճախ դառնում է մակատագրի, Կյանքի, Բնության խորհրդավոր ուժերի սիմվոլ և, որպես այդպիսին, բարդ, խորապես հակասական հարաբերությունների մեջ մտնում մարդու հետ»: Ծովային հեռուներից է վերադառնում Աճայի սիրեցյալը՝ վերափոխելով հերոսուհու դառը կյանքը, անդորրելով նրա հոգեկան աշխարհը: Միևնույն ժամանակ ծովի հետ է կապված Աճայի նախկին ողբերգությունը. ծովն է Աճայի հորը՝ Քրիստոֆերսոնին ստիպել դատերը թողնել ուրիշ խնամքին: Սակայն անկախ այն բանից, բարիք է բերել ծովը, թե չարիք, Օ'Նիլի հերոսները ներքուստ կապված են ծովին: «Մեր բուրբիս մեջ թաքնված է ծովի մասնիկը, — նկատում է Աճան:

Ծովի սիմվոլը իր ընդգրկմամբ չի սպառում հեղինակային հարցադրումները: Այն պարզապես միջոց է զաղափարական բովանդակության հիմնահար-

<sup>1</sup> А. Ромм, Американская драматургия первой половины XX века, Ленинград, 1978, стр. 98.



ցերի արտահայտման և հերոսի բարդ ու հակասական ներաշխարհի բացահայտման համար: Մովսիսն տարերջը շատ է մտնում հոսարակությանը, որը ոչ միայն ձևավորում է անհատին, այլև որոշում նրա ճակատագիրը: Իսկ վերջինիս խոչընդոտների հաղթահարումը հոգևոր մեծ ուժ ու կամային արժանիքներ է պահանջում:

Դիմումը հոգեբանական փորձարարություններից, որը նպատակ ուներ երեվակելու մարդու հոգեկան աշխարհի անտեսանելի շերտերը, հաղորդակցելու այդ աշխարհի ներքին գալարումներից, նախապատրաստվել էր Յուշին Օ'Նիլի նախկին հակումներով: Իսկ դրանք տանում էին դեպի Ֆրենչի ուսմունքը, գերմանական էքսպրեսիոնիզմը, Էդգար Պոի, Մտրինգերգի ու Դոստոևսկու ստեղծագործությունը: Թգտագործելով էքսպրեսիոնիզմի որոշ հնարանքներ՝ Օ'Նիլը միաժամանակ մերժում էր էքսպրեսիոնիստական դրամատուրգիայի գեղագիտական շատ սկզբունքներ: Մասնավորապես նշում էր. «էքսպրեսիոնիզմը անհատական բնությանը արժեքները չի ճանաչում, իսկ ես համոզված եմ, որ գաղափարը կարելի է հասցնել հանդիսատեսին»<sup>2</sup> Միմիայն այն կերպարներում արտահայտելով<sup>3</sup>: Հակառակ այդ ամենին, 20-ականներին ստեղծված «Միապետ Ջոնսը» դրամայում զգալի էր եվրոպական էքսպրեսիոնիզմի ազդեցությունը: Գիեսի գործող անձը մեկն է՝ Ջոնսը, և ամբողջ ստեղծագործությունը հերոսի ներքին մեծախոսությունն է, որը բացահայտելով նրա կյանքի պատմությունը, միաժամանակ ներկայացնում է ամերիկյան քաղաքակրթության ուղին: Այդ քաղաքակրթության ձեռքբերումների չափանիշը մարդասպան Ջոնսն է, որի առեղծվածային վախճանը կոչված էր նորովի վերարտադրելու անտիկ դրամատուրգիային խիստ բնորոշ ողբերգական ճակատագրի կոնցեպցիան:

Փամեակակալից իրականությունն ինքն էր պարտադրում դիմել անցյալին, հետադարձ հայացքով ընդգրկել քաղաքակրթության անցած ուղին: Այդ հետազոնում ավելի բան պարզ էին երևում ներկայի արատավոր երևույթների արմատները, մարդու իրավունքների ոտնահարման դրսևորումները: Իսկ բուրժուական Ամերիկայի ողբերգության հիմնական պատճառը Օ'Նիլը տեսնում էր մարդու իրավունքների ոտնահարման, սոցիալական շերտավորման, ծայրաբեկումների գոյության մեջ: «Բրդոտ կապիկը» պիեսում վիթխարի նավը, որի վերին հարկերում տեղավորվել են ունեռները, իսկ ստորին բաժանմունքներում մրի ու քրտինքի մեջ աշխատում են հնոցապանները, խորհրդանշում է հենց այդ ծայրաբեկումները: Հնոցում աշխատողներից շատերը գիտակցում են իրենց վիճակի ծանրությունը, յուրովի արտահայտում իրենց բողոքը: Այդ ըմբոստ աբանդություններով է համալրվում նաև պիեսի գլխավոր հերոսը՝ հաղթանդամ Յոնկը, որը ստեղծագործության սկզբում ներկայանում է քար անտարբերությամբ ու հաշտվողականությամբ: Սոցիալական անարդարությունների գիտակցումը նրա մեջ անելություն է առաջացնում հասարակության նկատմամբ, որը նրան «բրդոտ կապիկ» դեր էր հատկացրել: Մակայն ոչինչ չի փոխում նաև Յանկի ըմբոստացումը: Հրաժարումն իրականությունից և վերադարձը դեպի նախաստեղծ բնությունը ողբերգական ավարտ է ունենում. կենդանաբանական այգու վիթխարի գործիքն ինչպես է Յանկին:

<sup>2</sup> Նույն տեղում, էջ 101:

Ընդհանրապես Օ՛հիոյ ստեղծագործություններին հատուկ են բազմաշերտ հարցադրումները, գաղափարական բազմաճաճակ հանգուցալուծումները: Այդ առումով ուշագրավ է «Սերը ծփիների տակ» դրաման (1924), որն իրավամբ համարվում է ամերիկացի դրամատուրգի գլուխգործոցներից մեկը:

Պրամայի գործողությունները կատարվում են 19-րդ դարի Նոր Անգլիայում՝ ամերիկյան պրոփիտանդիքի բնօրրանում: Հերոսները հողի աշխատավորներ են, մարդիկ, որոնց հոգում իր կնիքն է թողել ծանր ու դժվարին աշխատանքը: Օ՛հիոն ռեպուտորեն է ներկայացնում Քեքրթներիին. նրանց կ'արտաքինի նկարագրություններում, կ'հոգեկերտվածքի դրսևորումներում պարզորոշ երևում են կեցության առանձնահատկությունները: Ազարակի նկարագրությունը արդեն իսկ խորհրդավոր ու տխուր հանգուցալուծում է հուշում. «Պատերին մտալ գորշություն... Տան երկու կողմերում վիթխարի ծփիներ կան, որոնց ճյուղերը խոնարհվել են տանիքին: Չարագուշակ մայրություն ու նախանձու մտահոգություն կա ծփիների կերպարանքում: Նրանք թաքցնում են իրենց մտերմությունը զարհուրելի տանտիրոջ հետ»:

Բնապատկերի մնամ մտալ է հերոսների ներաշխարհը: Բախտը չի ժպտացել նրանց, բարդ ու դժվարին կյանքով են ապրել: Էրիցն զրոյն զգում է վանդակում: «Աշխատել ենք ուժասպառ լինելով: Փտել ենք, որ պարսրտանյութ դառնանք նրա ցորենի համար»,—բողոքում է Փիթերը: «Իմ ամբողջ կյանքի պատմությունը այդ պատերի վրա կարելի է կարդալ: ...ես ոչնչից, բարերի միջից բերք էի անցնում»,—ասում է ընտանիքի հայրը՝ Էֆրաիմ Քեքրթը: «Ես նույնպես շատ եմ տանջվել... չափից ավելի, իսկ իմ տառապանքի դիմաց ոչ մի լավ օր չեմ տեսել»,—հիշում է Աքքին: Վերջինիս կյանքի պատմության մեջ (զրկանքներով լի որբություն, նվաստացուցիչ աշխատանք հայրտանների տներում և այլն) որոշակիորեն արտացոլվում է բուրժուական իրականության պատկերը, իրականությունը, որը բնավ մտահոգված չէր արքիների ճակատագրով:

Էֆրաիմ Քեքրթի ազարակը այդ իրականության խորհրդանիշն է: Գորշ ու աճերապույր այդ տանը հոգիներ են խեղճում, երազներ խորտակվում, մարդկային ձգտումներն ու զգացմունքները զոհ են գնում սեփականատիրական անսամձ կրքերին: Էֆրաիմի կենսագրության մեջ բավականին ցայտուն են երևում սեփականատիրական «օրենքների» անդրադարձումները: Այդ անհատապաշտը ապրել և ստեղծել է լուկ իր համար, կալվածքների ընդարձակման մեջ տեսնելով կյանքի գերազույն նպատակը: Կուտակման անհազ ծարավը նրա մեջ խեղդել է նույնիսկ ծնողական սերը. հարազատ որդիները եղել են ազարակի բարգավաճմանը ծառայող ստրուկներ: Սեփականությունը դարձել է համընդհանուր չափանիշ, որի առաջ տեղի են տվել կ'մարդկայինը, կ'բարոյականը:

Սեփականատիրական շիկացած կրքերի այդպիսի մթնոլորտում, սոցիալական այդ միջավայրում թշնամանում են հայրերն ու որդիները, ոտնահարվում են բարձր զգացմունքները, և անհատական մեծ ողբերգությունները դառում են աճխուսափելի:

20-ականների վերջերին և 30-ականների սկզբին ստեղծած երկերում Յուջին Օ՛հիլը շեշտը դնում է մարդկային հոգեբանության դրսևորումների արտացոլման, ներաշխարհի բարդ ու հակասական խմորումների երևակման վրա: Խթ

ճամակներից մեկում նա նշում էր. «Ժամանակակից դրամատուրգը պարտավոր է հասնել այսօրվա հիվանդության արմատներին»<sup>3</sup>: Իսկ «հիվանդությունն» ասածը ժամանակի իրականության հակասություններն էին, սոցիալական կյանքի այն բարդությունները, որոնք, իսկապես, լրջորեն մտահոգում էին դրամատուրգին: Բնականաբար, մարդու հոգեկան աշխարհը պեղելու միտումը չէր բացառում սոցիալ-պատմական պրոբլեմների արծարծումը: Պարզապես այս դեպքում Օ'Նիլն այդ պրոբլեմները դնում էր՝ անդրադառնալով գիտակցության ու հոգեբանության դրսևորումներին:

Նման կողմնորոշմամբ էր գրված «Մեծն աստված Բրաունը» պիեսը: Էքսպրեսիոնիստական այդ դրաման, որի բոլոր գործող անձինք դիմակներ են կրում, դրանք հանելով միայն մենախոսությունների ժամանակ, ստեղծագործ անհատի ողբերգության մասին է: Հեղինակի մտահղացմամբ դիմակները պետք է ցուցադրեն ներաշխարհի շարժումները:

Հետագա տարիներին Յ. Օ'Նիլը համղես է գալիս «Տարօրինակ միջերգ», «Իհնամո», «Սուզը Էլեկտրայի ճակատագիրն է», «Փ', անպատ», «Անավարտ օրեր» տարբեր ստեղծագործություններով:

«Փ', անպատը» թախծոտ կատակերգություն էր պատմականության մասին, իսկ «Իհնամո» և «Անավարտ օրեր» ստեղծագործությունները ուղղակիորեն առնչվում էին օ'Նիլյան պրոբլեմների կրոնական կողմին:

1928 թ. Օ'Նիլը մեկնում է Եվրոպա, շրջագայում է Ասիայում, ապա շուրջ երկու տարի ապրում Ֆրանսիայում: Այստեղ էլ գրում է «Սուզը Էլեկտրայի ճակատագիրն է» դրամատիկական եռագրությունը: Նախորդ երկերում առկա ողբերգականության մոտիվները այստեղ արդեն դրսևորվում են որպես դրամատուրգիական ավարտուն կոնցեպցիա: Իսկ ողբերգության պատճառը իր դարն ապրած պուրիտանական բարոյականության և հերոսների մեջ արթնացող նոր գիտակցության ու բմբուռների բախումն է: Ստեղծագործության վերևագիրը պատմականորեն չի բնորոշված, սյունեն միջեցնում է Պրեստեսի և Էլեկտրայի վրիժառության մասին պատմող հին հունական լեգենդը: Գլխավոր հերոսը՝ պուրիտանոնի Լավինիան, որի համար պարտի գիտակցումը բարոյական բուլտը ըմբռնումների միջքն ու չափանիշն է, ոչնչով չի զիջում համառորեն վրեժի կոչող հին հունական Էլեկտրային: Սակայն, ի տարբերություն անտիկ պատմության, վրիժառությամբ հանգույցը չի լուծվում: Անցյալի հետ ունեցած իր անբավտեղի կապերի մեջ Լավինիան տեսնում է ճակատագրի վճիռը: Պարտքի գիտակցումը բացառում է դրա հաղթահարումը, և հերոսուհուն մնում է հրաժարվել նոր կյանքից և միայնակ կրել ճախելաց խաչի ծանրությունը:

«Սուզը Էլեկտրայի ճակատագիրն է» պիեսին հաջորդեցին ստեղծագործական ճգնաժամի տարիները: Անկուտային ու հոռետեսական տրամադրությունները, որոնք սկզբից ևէ՞ զգալի էին Յուլիոն Օ'Նիլի աշխարհընկալման մեջ, ավելի թանձրացան անձնական կյանքի բարդություններից: Բավական ծանր էր նաև առողջական վիճակը: 1936 թ. դրամատուրգին Նորեյլյան մրցանակ շնորհվեց, սակայն սաստկացող հիվանդության պատճառով նա նույնիսկ չկարողացավ Ստոկհոլմ մեկնել:

<sup>3</sup> «Литературная история Соединенных Штатов Америки», т III, М, 1979, стр 367.

Երկարատև լուրջուճից հետո՝ 1889 թ. ստեղծված «Մասոցավաճառը տնքջում է» դրաման անհույս մտալլությամբ հանգերձ զերծ չէր սոցիալական սրու-  
թյունից: Կործանված ճակատագրերի, խորտակված անուրջների մեջ երևում էր  
իրականության դաժան դեմքը, սեփականատիրական աշխարհի ներքին փլու-  
զումը:

1840 թ. Ց'նիլն ավարտում է «Երկաբ ճամտպարճորդություն գիշերվա մեջ»  
ինքնակենսագրական դրաման, իսկ «Բախտի խոր» զավակների լուսինը» պիեսը  
դառնում է դրամատուրգի կարապի երգը: Երկարատև ու ծանր ճիվանգություն-  
նից հետո նա վախճանվում է նոյեմբերի 27-ին, Քոստոնու:

Յուշի Ց'նիլի ստեղծագործությունը նշանակալից երևույթ էր տմերկյան  
գրականության պատմության մեջ: Նա իրավամբ համարվում է ազգային դրա-  
մատուրգիայի հիմնադիրը:

## ՍԵՐԸ ԾՓԻՆԵՐԻ ՏԱԿ

Գրել է 1824 թ.: Նույն թվականին առաջին անգամ բեմադրվել է Նյու Յոր-  
քում:

1 Եերիֆ—Մեծ Բրիտանիայում, Իռլանդիայում և Միացյալ Նահանգներում  
պաշտոնատար անձ, որն իր շրջանում որոշակի վարչական ֆունկցիաներ է  
կատարում (անգլ. sheriff):

2. Նյու Ինգլանդ—կամ Նոր Անգլիա (New England). պատմականորեն  
ձևավորված շրջան ԱՄՆ-ի ճյուղիս-արևելյան մասում, որն ընդգրկում է Մեյն,  
Նյու Հեմփշիր, Վերմոնթ, Մասաչուսեթս, Ռոդ Այլենդ և Քոննեքթիկուտ նահանգ-  
ները: Նոր Անգլիան ամերիկյան պորտլանդիայի օրրանն է:

3 Սողոմոն Իմաստուն—Ռալֆի որդին, Իսրայելա-Հուդայական թագավո-  
րության արքա (մ. թ. ա. 965—928 թթ.): Անցկացրել է վարչական ռեֆորմներ,  
նպաստել կրոնական պաշտամունքի կենտրոնացմանը: Ըստ «Աստվածաշնչի»,  
աչքի է ընկել արտասովոր իմաստնությանը: Համարվում է նշանավոր «Երգ-  
երգոցի» հեղինակը:

4 Սամսոն—«Աստվածաշնչի» հերոսներից, ամուլի ուժի տեր իսրայելացի,  
որը ձեռքերով երկու կես է անում աշունին (տե՛ս «Վաստավորաց», գլ. ԺԳ):  
Այս անունը դարձել է ուժի, քաջության խորհրդանիշ:

5 Ժանտակուզ—կզաբիսների կարգին պատկանող գարշելի հոտով, դեղնա-  
վուն-սևախառն մորթի ունեցող փոքր կենդանի:

6 Ծննդյան տոներ—Քրիստոսի ծննդյան օրվան նվիրված ամենամյա կրո-  
նական տոնակատարություն (անգլ. Christmas Day): Նշվում է ԱՄՆ-ի գրեթե  
բոլոր նահանգներում՝ դեկտեմբերի 25-ին:

7 «Ռու Սարոնի իմ ծաղիկ... Աչքերդ աղավճիների աչքեր են, շուրթերդ նման  
են որդան կարմրի թվերին, ստիճքներդ նման են երկու ուլերի, պորտոջ խմիչքով  
լի կլոր մի գավաթ է, իսկ փորդ ցորյանի շեղջ՝ կարմիր շուշանների տակ...»—  
Սողոմոնի «Երեգ-երգոցի» սողերն են:

8. «Եվ Աստված ունկնդրեց Ռաբելին, և նա հղիացավ ու մի տղա ծնեց...»—  
Ռաբելը Հակոբ նահապետի կինն էր, որն աստծո շնորհով ծնեց Հովսեփին  
(տե՛ս «Գիրք ծննդոց», գլ. Լ): Վերջինս հետագայում դարձավ Եգիպտոսի տի-  
րակալը:



Մեզի է օգոստոսի 31-ին Կալիֆոռնիայի նահանգի Ֆրեզնո քաղաքում: Արև-

մուտյան Հայաստանից զարթած ծնողները պատահականորեն չէին ընտրել Ֆրեզնոն. քաղաքի աշխարհագրական դիրքը և կլիման հիշեցնում էին հայրենի հիյուիսը:

Ընդամենը երեք տարեկան էր ապագա գրողը, երբ մահացավ երիցական քարոզիչ հայրը Արմենակ Սարոյանը, մոր՝ Փազունի Սարոյանի խնամքին թողնելով չորս զավակներին: Նախքան մայրը աշխատանք կգտներ պահածոների գործարանում, փոքրիկ Ռիչյանը քույրերի ու եղբոր հետ ստիպված էր մի քանի տարի աճեցնել օրլենյա քաղաքի բողոքականների որբանոցում:

Ռթ տարեկան էր, երբ սկսեց դպրոց հաճախել: Հետագայում ուսմանը զուգընթաց աշխատեց որպես «Ֆրեզնո Իվմինգ Հերալդի» (քառացի՝ «Ֆրեզնոյի երեկոյան նախագուշակ») թերթավաճառ, այգեգործ, նպարավաճառ, փոստատան պաշտոնյա, Սան-Ֆրանցիսկոյի փոստային-հեռագրական ընկերության վերակացու: Նա, իսկապես, իրավունք ուներ ասելու. «Ռուսումս առի ուղղակի փողոցեն, բայց ես զայն կոկեցի ու ամբողջացուցի այն քույր գիրքերով, զորս կարգացի կյանքիս ընթացքին»:

1922 թ. վերջնականապես թողնում է ուսումը, սակայն գիտելիքները հարուստացնում է Ֆրեզնոյի հանրային գրադարանում. հափշտակությամբ կարդում է համաշխարհային գրականության դասականներին ու ժամանակակիցներին: Այլ տարիների մասին ուշագրավ հիշատակություն կա Սարոյանի «Հանդուգ երիտասարդը թռչող մարգամտի վրա» պատմվածքում:

1933 թ. Սիրակ Կորյան ծածկանունով տպագրում է իր անդրանիկ պատմվածքը: 1934 թ. լույս է տեսնում նրա պատմվածքների առաջին ժողովածուն «Հանդուգ երիտասարդը թռչող մարգամտի վրա» և այլ պատմվածքներ» վերնագրով:

Սարոյանի գրական մուտքը համընկավ ճգնաժամային 30-ականներին: Ամե-

րիկյան ժողովրդի համար ծանր հուսախաբության տարիներ էին. մեկը մյուսի ետևից փակվող ձեռնարկությունները փողոց էին գետել միլիոնավոր շարքային ամերիկացիների, որոնք մինչ այդ բոլորովին այլ ակնկալիքներ ունեին: Իրականությունը համակած անկումային ու հոռետեսական տրամադրությունները, բնականաբար, իրենց արտահայտությունը գտան գրականության մեջ: Եվ բոլորովին էլ պատահական չէր, որ Սարոյան-արձակագիրը դիմեց շարքային մարդու կերպավորմանը, որդեգրեց նրա տազնապ-հույզերը, հոգսերն ու հույսերը: Քննադատության ուշադրությունից չվրիպեց Էրիտասարդ գրողի մուտքը: Առանձնապես շեշտվում էր ստեղծագործությունների կենսական տարողությունը, Սարոյան-արվեստագետի ոճի ինքնատիպությունը և, իհարկե, մեծ մարդասիրությունը:

1935 թ. Սարոյանը մեկնում է Եվրոպա: Այցելում է նաև Սովետական Հայաստան, մոտիկից տեսնում իր ժողովրդի մեծ վերածնունդը: Լինում է Գախինների բժօրբանում՝ Բիթլիսում:

Սարոյանը մշտապես իր արմատ-ակունքների հետ էր, դրանց գիտակցմամբ էր ամբողջական նրա աշխարհընկալումն ու կենսափիլիսոփայությունը. «Երբ մեջս առաջին անգամ գրելու պահանջ զգացի, ուզեցի պարզել, թե ուսկի՞ց կուզամ, ո՞վ եմ, ի՞նչ կուզեմ ըսել: Գեռ այն ատեն հասկըցա. մի՞նչև չիմանամ, թե ով եմ, չեմ կրնար գրել... Ու հասկրնալով որ հայ եմ, Բիթլիսեն կուզամ, զավակն եմ Արմենակ ու Թագուհի Սարոյաններու, սկսա գրել...»: «Կեռես 30-ականների ավարտին, երբ աշխարհասփյուռ հայ գաղթաշահությունը փորձում էր թաքցնել իր ազգային ծագումը, Սարոյանը հպարտությամբ գրեց. «Թեև անգլերեն կգրեմ, ու հակառակ անոր, որ ծնունդով ամերիկացի մըն եմ, ինքզինքս կնկատեմ հայ գրող մը: Գործածած բառերս անգլերեն են: Միջավայրը, որու մասին կգրեմ, ամերիկյան է: Ոգին, որ կստիպե ինձի գրել, սակայն, հայ է: Ուրեմն հայ գրող մըն եմ ես»:

1939 թ. արդեն գրական շրջաններում հայտնի անուն էր, երբ հանդես եկավ «Իմ սիրտը լեռներում է» թատերգությամբ: «Պիեսը, որի հիմքում ընկած էր «Մարդը, որի սիրտը լեռներում է» պատմվածքը, բեմադրվեց Բրոդվեյում՝ Սարոյան-դրամատուրգի մուտքը նշանավորելով մեծ հաջողությամբ: 1940 թ. լույս տեսած «Ձեր կյանքի ժամանակը» պիեսը արժանացավ Միացյալ Նահանգների գրական ամենաբարձր՝ Պուլիտցերյան մրցանակին և երկար ժամանակ չէր իջնում բեմերից:

Սկզբից ևեթ նկատելի էր, որ Սարոյանի պիեսները նոր որակ են բերում: «...30-ական թվականները Սարոյանի բճօրբանն էին: Նրա վառ, լուսավոր լավատեսությունը և անգուսպ ալտրոիստական պայտուղ՝ միանշաված «կարմիր դեկադայի» հումանիստական ըմբռնումների խմորումներին, ուժգնացան պատերազմական ժամանակների հերոսական նկրտումներով: Արդյունքն ու ճնշեցին բոլորովին այլ դրամատիկական ստրուկտուրայով պիեսներ, որոնք, իրավամբ, կարող են կոչվել անտիպիեսներ»<sup>1</sup>:

Ասվածից, իհարկե, չի հետևում, թե Սարոյանի պիեսները մերձեցնում են Ս.

<sup>1</sup> А Ромм, Американская драматургия первой половины XX века, Ленинград, 1978, стр 82

Բեքթի, Է. Իոնեսկոյի, Ա. Ադամովի ստեղծագործություններին, որոնցով 40-ական թվականների վերջերին նշանավորվեց ֆրանսիական անտիդրամայի (կամ աբսուրդ դրամատուրգիայի) ծնունդը: Պարզապես սարոյանական պիեսները հերքում էին «դրամատիկական ժանրի բոլոր կանոնիկ օրենքները» գտնված ինքնատիպ ձևի մեջ խտացնելով մեծ բովանդակություն, հումանիստական մեծ գաղափարներ: Ինքը՝ Սարոյանը, ժամանակաշրջանի ամերիկյան դրամատուրգիայի գլխավոր թերությունը համարում էր «խաղի» պակասը: Բնականաբար, հրաժարվելով ստատիկ վիճակներից, նա իր ստեղծագործությունները հազնցնում էր դրամատիզմով, բացահայտում մարդկային բարդ ու հուզառատ ներաշխարհներ: Ահա թե ինչու, խոսելով 40-ականների ամերիկյան դրամատուրգիայի մասին և անդրադառնալով Թորնթոն Ուայլդերի և Մերի Չեյզի պիեսներին, գրականագետ Ջոզեֆ Վուդ Քրաթչը նկատում է. «...միայն Սարոյանը բավական շատ ու բավական ինքնատիպ գրեց, ուստի նրան, թեկուզև նախնական կարգով, կարելի է ընդգրկել ամերիկյան խոշորագույն դրամատուրգների ցուցակում»<sup>2</sup>:

Պիեսներում բացահայտվում էին Սարոյանի աշխարհընկալման հիմնական գծերը: Սուր, ընդգծված կոնֆլիկտների բացակայությունը բնավ չէր նշանակում, թե հեղինակն անհաղորդ է ամերիկյան իրականության հակասություններին ու արատներին: Ընդհակառակը, անմիջապես սոցիալական կյանքի խորքային գիտակցումից էին սերում բարոյական այնպիսի ըմբռնումներ, ինչպիսիք էին բարությունն ու մարդասիրությունը: «Ձեր կյանքի ուղին անցեք այնպես, որպեսզի ապրեք, որպեսզի այդ գեղեցիկ ճանապարհին ոչ ձեզ և ոչ էլ ուրիշ որևէ մեկին, որին կհանդիպեք, չդիպչի ոչ կեղտը, ոչ մահը: Ամենուրեք փնտրեք բարին...»<sup>3</sup>.—«Ձեր կյանքի ժամանակը» պիեսի փոքրիկ առաջարկում գրում էր Սարոյանը: Բարի ապրելը Սարոյանի քաղաքացիական դավանանքն էր, կենսական դիրքորոշման հիմնական սկզբունքը: Եվ բնական ու օրինաչափ էր այն յավատենությունը, որը բխում էր մարդու նկատմամբ ունեցած մեծ հավատից: Անեղծելի այդ հավատով են տոգորված գրողի բոլոր գործերը, այդ հավատն է այն հիմքը, որի վրա բարձրանում է «Ձեր կյանքի ժամանակը» պիեսի փոքրիկ, բայց «հրաշալի աշխարհը»:

40-ականների սկզբին Սարոյանը հանդես եկավ մի քանի պիեսներով («Միտո հին, քաղցր երգը», «Գեղեցիկ մարդիկ», «Քաղցածները»), որոնք, սակայն, առանձին ուշադրության չարժանացան:

1942-ին գրված «Է՛յ, ո՛վ կա այդտեղ» պիեսը իր թեմատիկայով նորություն էր Սարոյանի դրամատուրգիայում: Այն բացահայտում էր հեղինակի աշխարհընկալման նոր կողմերը, սեյլ անգամ ևս հավատարմ, որ նա անտարբեր չէ ժամանակաշրջանի ցավոտ հարցերի, մարդու ազատության և իրավունքների ոտնահարումների նկատմամբ: Բարու և մարդասիրության պատգամախոս Սարոյանը խոսեց նոր ձայնով, որի մեջ և՛ ցավ կար, և՛ մտահոգություն, և՛ կրքոտ բողոք: Երազանքի և իրականության բախումը, որը նախկինում սովորաբար

<sup>2</sup> «Литературная история Соединенных Штатов Америки», т. III, М., 1979, стр. 460

<sup>3</sup> Уильям Сароян, Путь вашей жизни, М., 1966, стр. 59.

Վնում էր ենթատեսչատում, այստեղ ավելի քան ընդգծված է: «Ի՞նչ բանտ դնե՞լս Բռնաբարություն»: Այդ նրանք են բռնաբարում այն ամեն լավը, որ ծնվում է աշխարհի վրա»,—իր հերոսի հետ միաձայն բացականշում է Սարոյանը: Մեղադրանքն անհասցե չէր: Բարին և մարդկայինը ոտնահարողներին, նրավները պղծողներին ուղղված բարձրագույն մեղադրանք կար դեռևս «Իմ սիրտը լեռներում է» պիեսում, հիշենք Ջոնիի հոր բառերը. «Առա՛ջ, սպանեցեք բոլորին, պատերազմ հայտարարեք մեկո մյուսին: Ապականցեք կյանքի առասպելը, դուք խելագարներ, քանզի ձեր մեծությունը չափվում է ձեր կատարած լավերմունքի շատությամբ: «Էյ, ո՞վ կա այդտեղ» պիեսում Սարոյանը որոշակիորեն կոնկրետացնում է իր ասելիքը: Արվեստագետ-քաղաքացու հստակ դիրքորոշմամբ նա չի ընդունում թշվառությունն ու տառապանք սփռող դաժան օրերները:

Սակայն անգամ ժամանակի իրականությանն մույս կողմերի արտացոլմանը դիմելիս Սարոյանը չի կորցնում իր հավատը: Ներկայացնելով բանտարկված տղայի և Էմիլիի հարաբերությունները, ընդգծելով նրանց երազների ու ձեռնարկների միասնությունը, դրամատուրգն ուզում է ասել, որ ոչ մի բռնությունն ու ճնշում չեն կարող խորտակել բարի ու վե՛սե՛մ մարդկայինը, կյանքի միակ ճշմարտությունը:

Ետպատերազմյան ամերիկյան իրականությունը ոչ մի լավ բան չէր խոստանում: 40-ականների ավարտը և 50-ականների կեսերը հաճընկնում են մակարտիզմի տխրահռչակ քաղաքականությանն հետ: Սենատոր Ջոզեֆ Ռեյ-մոնդ Մակքարտիի ծավալած ծայրահեղ ռեակցիան հետապնդում ու հավածում էր առաջադեմ մտավորականությանն ու դեմոկրատական արժեքներին, հակապետական շինճու մեղադրանքով բանտարկվում ու մահվան էին դատապարտվում հազարավոր մարդիկ: Սովորական էին դարձել, այսպես կոչված, «կախարդական դատավարությունները», որոնցում առանց որևէ հիմքի ծանր դատավճիռներ էին արձակվում: Հրապարակավ այրվում էին գրքերը: Սենատորներից մեկը արդարացիորեն Ջ. Մակքարտիին համեմատում էր Հիտլերի, իսկ մակարտիզմը՝ նացիզմի հետ:

Արդեն իսկ 1950 թ. լույս տեսած «Ասորին և այլ պատմվածքներ» ժողովածուում շոշափելի էին ետպատերազմյան իրականությունը համակած մուլլ տրամադրությունների արձագանքները: Հավատն, իհարկե, չէր լրում Սարոյանին, բայց օրինաչափորեն շատ ավելի մեծ տեղ էր հատկացվում կյանքի ողբերգականությունը ստոիկյան համբերատարությամբ կրող հերոսների կեց-պավորմանը: Այս շրջանում է ստեղծվում «Կոտորածն ժանկանց» պիեսը, ուր հաստիքորեն դրսևորված է Սարոյանի վերաբերմունքը դեպի մակարտիզմը, դեպի այն վարչակարգը, որը ոտնահարում էր նույնիսկ մարդու ապրելու իրավունքը:

Կատարանի վերածված ռեստորանում դատում են ամենատարբեր տարիքի ու զբաղմունքի տեր մարդկանց: Բոլորի դատավճիռը նույնն է՝ զնդկահարություն, իսկ մեղադրանքները՝ անհիմն ու անհեթեթ: Սարոյանը չի թանձրացնում գույները: Իսկապես, ժամանակներն այնպիսին էին, որ ոչ ոք սպասնովագրված չէր անարդար դատասանին: Եվ դատապարտյալներից մեկի վերջին ցանկությունը՝ «Ուզում եմ ծնվել», նոր կյանքով ապրելու քաղձանքը այդ դաժան ու ճուշկ իրականության հերքումն է:



Բացահայտելով շարքային մարդկանց հոգևոր մեծ արժանիքները, վերստին ընդգծելով Երանց բարությունը (մեղադրյալները հրաժարվում են դասել իրենց դատավորներին), Մարոյանն, այնուամենայնիվ, իր հերոսներին չի թողնում պասսիվ ու հնազանդ հայեցողի վիճակում: Դառնության ու ցավի հետ միասին Երանց մեջ կուտակվում, ամազանանում է բողոքը, և ընդվզումն անգոսնում է համբերության սահմանները, երբ փորձում են հաշվեհարդար տեսնել նաև փոքրիկ տղայի հետ: Կրկին գործում է գրողի մ ա բ դ ա ս ի բ ու յ յ ա ն ք ա բ ո յ ա կ ա ն կ ո ճ ց է պ ց ի ա ն, բայց ակնհայտ է նաև սոցիալ-քաղաքական գիտակցության դրսևորումը:

Սովետական հետազոտողներից մեկը, անդրադառնալով «Կոտորածն ժանկանց» ստեղծագործությանը, նկատում է. «Պիեսն, իսկապես, հիշեցնում է Ֆրանց Կաֆկայի ստեղծագործությունները: Նրանում խոսվում է ամենքին և ամեն ինչ դատելու մասին: Կաֆկայի ստեղծագործություններին բնորոշ մշտնոլորտը բնորոշ է նաև այս ստեղծագործությանը»: Զափազանցելով ժամանակակից արտասահմանյան գրականության մեջ Կաֆկայի ազդեցությունը, Մարոյանի պիեսում գրապատկերը տեսնում է գերմանացի գրողի «Դատավարություն» վեպի արձագանքները, ավելի կոնկրետ՝ Գախնական մեղքի գիտակցման արտահայտությունը, վերջինս բացատրելով ամերիկյան պոլիտանիզմի կրճական խստիվ հաևո.մներով:

Դժվար չէ գլխի ընկնել, որ հետազոտողն անհարող է և՛ Մարոյանի ծագմանը, և՛ պիեսի ստեղծման պատմական շարժառիթներին: Ընդ ինչո՞վ բացատրել այն հանգամանքը, որ վերլուծության մեջ ոչ մի խոսք չկա ժամանակաշրջանի այն առանձնահատկությունների մասին, որոնք էլ հենց նախապատրաստեցին պիեսի ծնունդը:

«Կոտորածն ժանկանց» հումանիստական մեծ մտահոգություններով կանգնի կոչված, ամերիկյան վարչակարգի անեհաստվերոտ կողմերը անողորքաբար մերկացնող ստեղծագործություն է: Եվ հենց դա է պատճառը, որ այն մինչև օրս ոչ մի անգամ չի ներկայացվել Սիացալ Նահանգներում:

«Աշխարհն եհօնին քարանձավ է: Երբեմն դա բավականին հաճելի զարդարված քարանձավ է, բայց ավելի հաճախ խղճուկ ավերակներ է: Մարդիկ բարեկալգում և զարդարում են իրենց աշխարհը, իրենց քարանձավները հանուց իրենց երեխաներին»<sup>4</sup>,—գրում էր Մարոյանը և ապա ավելացնում՝ «Իսկ թատրոնը առավել ևս քարանձավ է»: Ասել է, թե աշխարհը, կյանքը նույնպես թատրոն է:

«Քարանձավի բնակիչները» (1957) պիեսի գործողությունները կատարվում են մի կիսավեր թատրոնում, որը, իրոք, նախկինում կոչվել է «Աշխարհ»: Եվ հիմնական գործող անձինք էլ՝ Թագավորն ու Թագուհին, ծեր դերասաններ եհերջանիկ հուշեր չեն ծնվում քանդման ենթակա հիմնվուրք թատրոնում: «Այսքան էլ անիրավություն,—ցավով նկատում է Թագավորը:—Աստված իմ, ինչպես մարդիկ ասում են իրար»: Հերոսներից ոչ մեկը անմասն չէ այդ ցավից:

<sup>4</sup> Б. А. Смирнов, Театр США XX века, Ленинград, 1976, стр. 223

<sup>5</sup> Уильям Сароян, Путь вашей жизни, стр. 476—477

Տնօրաքանչյուրն իր անցյալն ունի, և այդ անցյալից, ինչպես հայելուց, մտահոգ ու երազում մի հայացք պատասխան է ակնկալում: Սարոյանն ինքն է պատասխանում այդ հայացքին, պարզարանելով իր այլաբանությունը: Պայթյունները մտեհում են «Աշխարհ» թատրոնին. «բարանչավի բնակիչները» լքում են իրենց կացարանը, որը քիչ անց հիմնովին կործանվելու է: Կործանվելու է, թերևս, իր հետ տանելով «անիրավությունն» ու «ատելությունը», և կամ, ո՞վ գիտե, իր տեղը զիջելու բարության «բարեկարգ», «զարդարված» թատրոնին: Համենայն դեպս, Սարոյանի լավատեսությունը հակառակը հուշել չէր կարող:

Մտահոգացմամբ բավական ինքնատիպ այս պիեսը, որի գաղափարական հարցադրումները զերծ չէին ուտոպիական երանգներից, ներկայացնում էր նաև դրամատուրգի դավանանքը, թատրոնի մասին նրա պատկերացումները: Վերջոսին բացահայտվում էին սարոյանական թատրոնի յուրօրինակության «զարդնիքները»:

Ստեղծագործական բեղում կյանքով ապրեց Սարոյանը՝ հարուստ ու հետաքրքիր շտապագություն: Անսահման բարությամբ և բարձր հուսմանգրգով ներծնծված նրա ինքնատիպ ստեղծագործություններից շատերը մնայուն տեղ ունեն XX դարի համաշխարհային գրականության գանձարանում:

Ուխյամ Սարոյանը մահացավ 1981 թ. մայիսի 18-ին, Ֆրեզնոյում: 1982 թ. մայիսի 27-ին նրա անյունի մի մասը փոխադրվեց Երևան և մայիսի 29-ին հողին հանձնվեց Կոմիտասի անվան զբոսայգու պանթեոնում:

## ԿՈՏՈՐԱՆՆ ՄԱՆԿԱՆՑ

Գրել է 1952 թվականին: Առաջին անգամ բեմադրվել է 1957 թ. փետրվարին, Հասպալում (Նիդերլանդներ): Վերագիրը վերցված է «Աստվածաշնչից» (տե՛ս «Մանկանց կոտորածը Բեթղեհեմում», «Նոր կտակարան», Մատթևոս, գլ. Բ):

1 Քլեբկ—անտրոսարությունաբերական ձեռնարկությունների կամ գրանցակալից ծառայող (անգլ. clerk):

2 Մուրք Գավաթ—այն գավաթը, որն օգտագործել են Քրիստոսը և իր աշակերտները Վերջին Ընթրիքին: Ավանդության համաձայն, խաչելության ժամանակ այդ գավաթը նաև ցողվել է Քրիստոսի արյամբ:

3 Քլեֆ—թղթախաղում, հատկապես փուկերի ժամանակ, թույլ խաղաթղթեր ունեցողը իր համարձակ քայլերով ձևացնում է, թե հաղթաթղթեր ունի (անգլ. bluff): Այստեղ գործածված է խաբելու, կեղծելու նշանակությամբ:

4 «Պոեզիա»—«Poetry» ամսագիրը: Հրատարակվում է 1912 թվականից: Հիմնադրել է Հարրիետ Մոնրոն: Ամսագիրը մեծապես նպաստել է ամերիկյան բանաստեղծության զարգացմանը:



Ամերիկացի հռչակավոր դրամատուրգ  
Թեննեսի Ռիլյամսը (Թոմաս Լեյնին

Ռիլյամս) ծնվել է մարտի 26-ին Միսսիսիպի նահանգի Կոլումբուս քաղաքում։ Նախքան առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտը Ռիլյամսների ընտանիքը տեղափոխվում է Մենո-Լուիս, որ ապագա դրամատուրգի հայրը շահույթաբեր պաշտոն է ստանձնում կոշիկի միջազգային ընկերությունում։ Գործնական ու հաջողակ հոր հանր, որը կյանքը չէր պատկերացնում առանց աղմուկալ հավարտությունների, հանգուցն ու վտանգավոր ձեռնարկումների, խորթ էին ինքնամոլի որդու հակումները։ Եվ 1932 թ. հոր պահանջով 21-ամյա Թոմասը թողնում է համալսարանը և աշխատանքի անցնում կոշիկի ֆիրմայում։ Սակայն երեք տարի անց նա եկոստում է ֆիրմայից՝ վերջնականապես կապերը խզելով ընտանիքի նկատ, կրթից ընդունվում է հասակաբարձ։

Պեննելս սկսում է գրել Հ. Իրսենի «Ուրվականների» ներկայացման ազդեցությամբ։ 1935 թ. նրա «Կահիրե», Շանհայ, Բոմբեյ» կատակերգությունը հաջողությամբ բեռնադրվում է Մեմֆիսում։ Ռիլյամսը մասնակցում է «Մենս-լուիսյան կատակերգիչներ» ավանգարդիստական թատերախմբի աշխատանքներին։

1937-ին, կարիքից ստիպված, թողնում է ուսումը, սակայն մեկ տարի անց նրան աբդուտների բուլյավազի կոչում է շնորհվում։ Երիտասարդ մտավորականի համար հաջորդ տարիները ճշանավորվում են ծանր գրկանքներով ու դեզերումներով։ Ինճուր է նշվազություն, Նուր ժոյելում, Լուս Աճջկոսում, Նյու Յորքում, Կալիֆոռնիայի և Ջորջիայի տարբեր քաղաքներում։

Ժամը կենսապայմանները չեն ընկնում Ռիլյամսին։ Աշխատում է որպես մատուցող, թատրոնի տոմսավաճառ, վերելակավար։ Միաժամանակ մասնակցում է գրական տարբեր մրցույթների, ստեղծագործում տարբեր ժանրերում։ 1937 թ. «Մենո-լուիսյան կատակերգիչները» ներկայացնում են նրա առաջին մեծ պիեսը՝ «Ճրագներ դեպի արևը», որը պատմում էր Ալաբամայի հանքագործների

մասին 1989 թ. մեկ գործողությամբ երեք պիեսների համար Ռիլյամսին շնորհվում է Նյու Յորքի «Գրուվ» թիեթր» թատերական ընկերության մրցանակը: Նույն տարին դրամատուրգն ավարտում է «Հրեշտակների ճակատամարտը» պիեսը: Բրոդվեյի թատերախմբերից մեկը ձեռնամուխ է լինում ստեղծագործության ներկայացմանը, սակայն փորձնական բեմադրումից հետո հրաժարվում է:

40-ական թվականներին Թ. Ռիլյամսն արդեն ճանաչված գրող էր, բայց դեռևս ասիաված էր աշխատել տարբեր հյուրանոցներում ու ռեստորաններում: 1948-ին որպես սցենարիստ աշխատանքի է անցնում Հոլիվուդում, բայց շատ շուտով թողնում է այն՝ չհամակերպվելով գաղափարազուրկ ու թեթևամիտ սցենարներ գրելու մտքի հետ: Ընդամենը մեկ տարի անց իր բանաստեղծությունների ժողովածուի առաջաբանում Ռիլյամսը դատնացած պիսի նկատեր, որ երիտասարդ մտավորականի համար «գրեթե անհնարին է ապրել ժամանակակից Ամերիկայում»:

Իրողությունն, իհարկե, չէր հուսալքում արվեստագետին: Նույն 1948-ին Հոլիվուդը մերժում է նրա սցենարներից մեկը. վերջինիս հիման վրա Ռիլյամսն առեղծույթ է «Ապակե գազանանոց» պիեսը: Դերասան ու ռեժիսոր Էդդի Կառլինգը՝ Սարոյանի թատերական «կերանայրը», ձեռնամուխ է լինում ստեղծագործության բեմադրմանը: «Ապակե գազանանոցը» մեծ հաջողությամբ 1948 թ. ներկայացվում է Նյու Յորքի «Փ Եյնսու-ո» թատրոնում՝ միանգամից գրավելով քննադատների ուշադրությունը: Թատերական ճանաչված քննադատներից մեկը, որվատանքով խոսելով ստեղծագործության մասին, մասնավորապես նշում էր, որ այն աչքի է ընկնում «բնավորությունների խորքային ըմբռնմամբ», «մարդկային հարաբերությունների ճշգրիտ ցուցադրմամբ» և, հատկապես «ճշմարտության ուժով»: Արվեստագետի իր դավանանքը Թ. Ռիլյամսը շարադրել է պիեսի փառքիկ առաջաբանում. «Այժմ, թերևս, բոլորն արդեն գիտեն, որ լուսանկարչական նմանությունը կարևոր դեր չի խաղում արվեստում, որ ճշմարտությունը, մի խոսքով՝ կյանքը, իրականությունը ներկայացնում են միանական ամբողջություն, և բանաստեղծական երևակայությունը կարող է ցույց տալ այդ իրականությունը կամ որսով նրա էական գծերը, ոչ այլ կերպ, քան իրերի արտաքին տեսքը փոխակերպելով»:

Այս կերպ դրամատուրգը ներկայացնում էր «պլաստիկ թատրոնի» իր ըմբռնումները՝ շեշտը դնելով գեղարվեստական աննատարբեր սիուդների օգտագործման վրա: Մեծ տեղ էր հատկացվում նաև սիմվոլներին: «Պլաստիկ թատրոնի» սկզբունքներով է ստեղծված բուրժուական իրականության մեջ մտլոված, կործանված ընտանիքի մասին պատմող «Ապակե գազանանոց» պիեսը: Ռիլյամսը բացահայտում է Ռինգֆիլդների ողբերգության պատճառը, ցույց տալիս քաղցրեցիության, հոգևոր սնանկության կործանարար հետևանքները՝ հասնելով մեծ ընդհանրացումների: Ընթացիկի մոր՝ Ամանդա Ռինգֆիլդի ինքնության դրսևորումներում բավականին լավ է երևում քաղցրեցիական գիտակցության ողջ սնանկությունը: Չոր հաշվենկատությամբ ապրող այդ կինը իր աշխարհն է ներքաշում նաև Թոմսին և Լաուրային: Ուշագրավ է հատկապես վեր-

<sup>1</sup> Tennessee Уильямс, «Стекланный зверинец» и еще девять пьес, М., 1967, стр. 70

շինիս կերպարը: Նրա անաղարտությունն ու ազնվությունը անհամատեղելի են իրականության դաժան ու անմարդկային բարքերի հետ, և ապակե նուրբ ու փխրուն գազամիկների նման փշրվում է նաև նրա կյանքը:

Ռիլյամսի ստեղծագործական մեթոդը առավելապես հոգեբանական է, և այդ առումով նա իրավամբ Յուջին Օ'Նիլի ժառանգորդն է: Նրա ուշադրության կենտրոնում հոգեկան աշխարհի բարդ տեղաշարժերն են, հակասական տրամադրությունների ու հոգեվիճակների հերթափոխությունները: Հոգեկանի այդ դրսևորումներում պարզորոշ երևում է միջավայրի ակոզնությունը, գրեթե շոշափելի են դառնում հասարակական կյանքի ազդակները: Ռիլյամսը իրավացիորեն վճռական դեր է հատկացնում հասարակությանը, այն համարում «սոցիալական ակտիվ ուժ», որը շատ դեպքերում ուղղված է մարդու դեմ: Ներաշխարհի դրսևորումների սոցիալական հիմնավորմամբ ավելի համոզիչ են դառնում հոգեբանական երևույթները:

Իրողությունը հիմնովին հերքում է այն պնդումները, որոնցում փորձ է արվում Թեմենսի Ռիլյամսին ներկայացնել որպես Ջ. Ֆրեյդի հետևորդ, նրա լավագույն երկերի արժանիքները տեսնել ենթագիտակցականի հետ առնչվող երևույթների և կամ «բանականության համար անըմբռնելի նախածին կոնֆլիկտների» բացահայտման մեջ: Իրականում Ռիլյամսը ամերիկյան սոցիալ-հոգեբանական դրամատուրգիայի ճանաչված ներկայացուցիչն է, արվեստագետ, որն իր փորձով գեղարվեստական արտացոլման նոր սնարավորություններ էր նախանշում:

1947 թ. դեկտեմբերին Նյու Յորքի «Էթել Բարիմոր» թատրոնում ռեժիսոր Էլիս Կազանը բեմադրում է Ռիլյամսի «Ցանկություն» տրամվայը պիեսը: Հեղինակը բացահայտում էր ամերիկյան կյանքի ողբերգական կողմերը, ներկայացնում սեփականատիրական կրքերի ու քաղքենիության ազդեցությամբ հիմնովին վերափոխվող մարդկային հարաբերությունները: Կրքերին գոյծուծ է Ռիլյամսի հոգեբանական մեթոդը և, իհարկե, ոչ առանց սոցիալական հիմնավորման: «Ռ-րամատուրգը բոլոր պերսոնաժներին ցուցադրում է իրենց «պատառի» համար վճռական պայքարի պահին: Նա տեսնում է, որ այդ պահին իր հերոսները զարմանալի նեշտությամբ են գնում դեպի ոճիրը»<sup>2</sup> և նույնքան հեշտությամբ «հիքնարդարացում գտնում»:

Պիեսի գլխավոր հերոսուհին՝ Բլանշ Դյուրուան, սարսափով է խոսում այն իրականության մասին, որի դեմքը որոշում են Սթենլի Կովալսկին՝ «քարե դարի կենդանի մասունքը» և նրա նմանները. իրականություն, ուր թույլերին մնում է «սուկայծել ու լույս ապա», «թողթ լապտերիկ» լինել «էլեկտրական լամպի դեմ»: Մակայն Բլանշը ևս զերծ չէ իր բնորոշած «ուժեղներին» հաստիկ դաժանությունից. անձնականը հաստատելու համար նա էլ ընդունակ է ոտնահարել ուրիշի-նը, թեև բարձրամասն խոսում է առաջադիմության, «նոր լույսի» և «բարձր ընդացմունքների» մասին:

Իր նախորդի՝ Յուջին Օ'Նիլի նման Ռիլյամսը նույնպես թերահավատությամբ է արտահայտվում բուրժուական քաղաքակրթության մասին: Նրա տե-

<sup>2</sup> «История зарубежной литературы после Октябрьской революции», часть вторая, 1945—1970, М., 1978, стр. 300—301

տաղաշտից չեն վրիպում զարգացման ու առաջադիմության արտաքին պերճանքի տակ թաքցված անհաղթահարելի Ֆակասությունները, սոցիալական կյանքի բարդությունները, որոնք էլ հենց որոշում են մարդկային հարաբերությունները: Վերջիններիս համար հատկանշական են դառնում շահախնդրությունն ու հաշվեկատությունը, սեփականատիրական անսահմ կրքերի դրսևորումը: Այս պայմաններում պայքարը անխուսափելի է, իսկ միջոցների մեջ խտրություն չի դրվում:

Իր հարցադրումներով, սոցիալական քննադատությամբ «Ճանկություն» տրամվայը՝ ճշանակալից երևույթ էր, և գրական-թատերական շրջաններում ընդունվեց միաձայն դրվատանքով: Պիեսի համար Ռիլյամսին շնորհվեցին Նյու Յորքի թատերական քննադատների և Պուլիտցերյան մրցանակները:

«Մարդու ամենամեծ արժանիքն իրականում այն է, որ նա կարող է անձամբ, սեփական հայեցողությամբ իր համար որոշակի բարոյական արժեքներ սահմանել և ապրել դրանցից չհրաժարվելով»<sup>1</sup>, — 50-ականների սկզբին գրված պիեսներից մեկի առաջաբանում նկատում էր Թ. Ռիլյամսը: Գրամատուրգի հետագա որոնումները նպատակատուղովյալ էին անհատի և միջավայրի կոնֆլիկտների բացահայտմանը: Հումանիստական տարերքը, որ ճախորդ ստեղծագործություններում, որպես վերացական իրողություն, սովորաբար մնում էր ենթատեքստում, նոր պիեսներում որոշակիորեն արտահայտվում է հերոսի հոգեկերտվածքի դրսևորումներում, բարոյական ըմբռնումներում: Այդ առումով ուշագրավ էր «Կատուն շիկացած տանիքին» դրաման (1955):

Ստեղծագործության կենտրոնական հերոս Քրիկի մարդասիրությունը, անշահախնդիր բարեկամությունը, բարոյական ըմբռնումները օտար են միջավայրին, նույնիսկ ընտանիքի անդամներին: Չոր հաշվեկատությամբ ու անհավ ընշաքաղցությամբ ապրող այդ մարդկանց պատկերացմամբ չորաբացյուղ հարաբերություն ինքնին հաշիվ է: Ըստ այդմ, բուլդոզին այլ կերպ են մեկնաբանում Քրիկի և նրա հանգուցյալ խաղընկերոջ՝ Սքիփրի ազնիվ ու անաղարտ բարեկամությունը, իրենց այլանդակ բարբերից քիտղ չափանիշներով գնահատում այդ հարաբերությունը: «Քո և Սքիփրի մտերմության մեջ ինչ-որ աննորմալ բան կար...», — ասում է Քրիկի հայրը:

Քրիկը ծանր դրամա է ապրում: Կեղծիքը, խարեությունը, քաղրենիությունն ու սեփականատիրության մոլուցքը, իսկապես, զզվելի են նրան: Հոր այն հարցին, թե ինչու է խմում, նա պատասխանում է՝ «Ձգվածքից»:

Սակայն միջավայրի համար անըմբռնելի է այդ բացատրությունը, անընդունելի է հերոսի ողբերգության պատճառը: Հանգամանքն ավելի է խորացնում Քրիկի հոգեկան դրաման, ու թեև պիեսն ավարտվում է նրա հեզոնտ ռեպլիկով, հերոսի կործանումը կասկածի տեղիք չի առիչս:

<sup>1</sup>Գրամատուրգի նոր հարցադրումները կենսական ակտիվ դիրքորոշման արդյունք էին: 1957 թ. «Աշխարհը, որտեղ ես ապրում եմ» հարցազրույցում Թ. Ռիլյամսը նկատում էր, որ գրողի, ընդհանրապես, արվեստագետի առաքելությունը ճշմարտությունը բացահայտելու ձգտումն է, և «հենց այդ ձգտումն է,

3 Теннесси Уильямс. «Стеклоанный зверинец» и еще девять пьес, стр. 721

որ նրանց աշխատանքը դարձնում է ոչ այնքան մասնագիտություն, որքան ծառայություն, իսկական անձնվիրություն»<sup>4</sup>: Այդ ձգտումն ապահայտ է Ռիլյամսի 50-ականներից ստեղծված գրեթե բոլոր գործերում: Հայտնակ իրենց ողբերգական ճակատագրի դրամատուրգի նոր հերոսները՝ այդ միայնակ խռովարարները, չեն ընդունում իրականությունը, նրա հաստատած բարոյական նեղ ու սեամեջ չափանիշները:

1957 թ. մարտին Նյու Յորքի «Մարտին Բեք» թատրոնում ներկայացվում է Ռիլյամսի «Օրփեոսն իջնում է դժոխք» պիեսը, որը 1940 թ. տապալված «Հրեշտակների ճակատամարտը» ստեղծագործության արժատապես վերափոխված տարբերակն էր: Որպես բնաբան դրամատուրգն ընտրել էր Ա. Ստրինդերգի նամակներից մեկի հետևյալ տողերը՝ «Ես նույնպես սկսում եմ գազան դառնալու և նոր աշխարհ ստեղծելու անհայտահարելի պահանջ զգալ», որոնք նախապես հուշում էին ստեղծագործության գաղափարական ուղղվածությունը:

Թ. Ռիլյամսն անողոք խստությամբ է խոսում ամերիկյան իրականությանը ստվերոտ կողմերի մասին, ցույց տալիս, թե մարդու համար որքան դժվար է ապրել այն հասարակությունում, ուր նրան ապաստմ են լինչի դատատանը, ամենօրյա հետապնդումները, ապականված բարքերն ու շրշապատի քար անտարբերությունը: Հեղինակի բնորոշած դժոխքը հենց այդ իրականությունն է, որտեղ, ինչպես գլխավոր հերոս Վեյ Քապլինգ է նկատում, «մարդկանց գնում և վաճառում են»: «Իրական հերոսների՝ Վեյի և Լեյդիի անաղարտ սերը հակադրվում է չարագործ սեփականատերերի ու քաղքենիների՝ կեղծիքով ու դաժանությամբ կյանքի կոչված աշխարհին, և սկզբից նեթ պարզ է, որ նրանց սերը կործանման է դատապարտված: Կործանվում են նաև իրենք՝ հերոսները, որք, սակայն, չի նսեմացնում պիեսի գաղափարական հնչելությունը: Մի առիթով Վեյը նկատում է, որ գոյություն ունի մարդկանց երեք տեսակ՝ մարդիկ, որոնց վաճառում են, մարդիկ, որոնք գնում են դրանց, և մարդիկ, որոնք վեր են առում: Այս առարկություններից, զերծ են այդ իրականության «խարանից»: Վերջիններս հեղինակի բնորոշած «անհնազանդներն» են, որոնց կենսագրությունը մահով չի ավարտվում: Նրանց փոխարինում են ուրիշները, գիտակցաբար ընտրում իրենց նախորդների փշոտ, բայց միակ միշտ ուղին: Այդ իմաստով խորհրդանշական է պիեսի ավարտը: Քերուղ ուտերին է գցում Վեյի բանկոնը և, արհամարհելով շերիֆի սպառնալիքները, հեռանում:

Պիեսը ճշանակալից երևույթ էր ոչ միայն երկրի թատերական կյանքում, այլ նաև Ռիլյամսի ստեղծագործության մեջ: Եվ առաջադեմ քննադատներն ըստ արժանավույն գնահատեցին ստեղծագործությունը: Մասնավորապես շեշտվում էր հարցադրումների արդիականությունը, ընդհանրացումների խորությունը, նոր խոսք էր ասվում դրամատուրգի տաղանդի մասին:

Թեմատիկայով ու գաղափարական հնչելությամբ «Օրփեոսն իջնում է դժոխք» պիեսին բավական մոտ էր «Իզուանի գիշերը» (1962) ստեղծագործությունը:

Իրամատուրգի հետագա երկերում թանձրանում են անկումային տրամա-

<sup>4</sup> «Современная художественная литература за рубежом», № 3, 1981, стр. 77.

դրությունները, ստվարանում է միայնակ ու անդառնալիորեն կործանված հերոսների շարքը («Վիշապի երկիր» պիեսների ժողովածուն), որոնք սակայն չեն բացառում հեղինակի հումանիզմը: Ուժի մեջ են մտնում նաև «պլանտիկ թատրոնի» հիմնական սկզբունքները:

70-ականների վերջերին և 80-ականների սկզբին Ք. Ռիլյամսը հանդես է գալիս մի քանի պիեսներով («Vieux Carre», «Տունը, որ երկար չի մնա կանգուն» և այլն), որոնցում կրկին անդրադառնում է իրականության ցավոտ հարցերին, կերպավորում խորակված ճակատագրով, անհույս թշվառության դառապարտված հերոսների:

«...Ես շարունակում եմ պնդել, որ ինչ-որ տեղ պետք է լինի ճշմարտություն, որն արժե արտահայտել շիտթունք ու վախ առաջացնող բառերով...»

Պրա համար էլ պատանեկությունից մինչև ծերությունն էս իմ մեջ պահպանել եմ և շարունակում եմ պահպանել այդ հավասար...»<sup>5</sup>,—մի առիթով ասել է Քեննեդի Ռիլյամսը: Գրամատուրգին մշտապես գեղարվեստական արարումի էր մղում այդ մեծ հավատը:

Ք. Ռիլյամսը վախճանվեց 1988 թ., Նյու Յորքում:

## ԿԱՏՈՒՆ ԾԻԿԱՅԱՆ ՏԱՆԻՔԻՆ

Գրել է 1955 թ.: Նույն թվականին առաջին անգամ ներկայացվել է Նյու Յորքի «Մորոսքո» թատրոնում՝ ռեժիսոր Էլիս Կազանի ղեկավարությամբ:

1. Միսսիսիպիի Գելտա—տարածք Միացյալ Նահանգների հարավում՝ Մեքսիկական ծոցի ափին:

2 Վիկտորիական ոճով—այսինքն՝ XIX դարի անգլիական ոճով: Անգլիական թագուհի Վիկտորիայի (1837—1901) անվամբ պայմանականորեն կոչվում էին դարաշրջանի շատ երևույթներ:

3 Ռոբերտ Լուիս Սթիվենսոն—անգլիացի գրող (1850—1894), արկածային վեպերի հեղինակ: Հայ ընթերցողը ծանոթ է նրա «Գանձերի կղզին» և «Սև նետը» ստեղծագործություններին:

4 Սամուայի կղզիներ—հրաբխային կղզիախումբ Խաղաղ օվկիանոսում:

5 Լուիզիանա և Արկանզաս—ԱՄՆ-ի հարավային նահանգներից:

6 «Գրեյթ Մոքթի»—հանգստի և տուրիզմի վայր Ապալաչյան լեռների անտառախիտ լանջերին՝ Քեննեդի և Հյուսիսային Քարոլինա նահանգների միջև:

7 «Բեյնրու Լիլլ»—բառացի՝ «Միածանի բարձունք»:

8 «Քլարքսդեյլ Ռեջիսթր»—«Քլարքսդեյլի օրագիր». նահանգային լրագիր:

9 «Ասոշիեյթեդ Պրես»—ԱՄՆ-ի խոշորագույն տեղեկատու գործակալություններից («Associated Press»). հիմնվել է 1848 թ.: Ղեկավարությունը կենտրոնացված է Նյու Յորքում:

<sup>5</sup> Նույն տեղում, էջ 78:



10 «Յուճայթեղ Պրես»—ԱՄՆ-ի խոշորագույն ինֆորմացիոն գործակալություններից («United Press»)։

11 Պուրիտան—XVI—XVII դարերում Անգլիայում այդպես էին անվանում կալվիցիզմի (բողոքականության մասանք) հետևորդներին, որոնք ռեֆորմացիայի խորացման կողմնակից էին։ Այստեղ «պուրիտան» օգտագործված է՝ ընդգծելու համար Միացյալ Նահանգների հարավի բնակիչների մահապետական խիստ քարքն ու կենցաղը։

12 «Գիտելիքի գրքեր»—խոսքը «Books of Knowledge» հանրագիտարանի մասին է։

13 Մենֆիս, Նեշվիլ, Ուորթելմոնթ—քաղաքներ ԱՄՆ-ի հարավում։

14 Ծճնդյան տոներ—տե՛ս Յուջին Օ'Նիլի «Սերը ծփիների տակ» պիեսի 6-րդ ծանոթագրությունը։

15 ...բանբանի տոնին նվիրված ֆեստիվալում մի անգամ թագուհի է եղել...—անկարկվում են բանբանի բերքահավաքին նվիրված ժողովրդական տոնախմբությունները, որոնք ավանդաբար անցկացվում են երկրի հարավային մասանգներում։

16 Սքիփ—սպորտային թիմի ավագը (անգլ. skipper), որն այստեղ հատուկ անվան ճշանակությամբ է գործածվում։

17 Կրիկետ—(անգլ. cricket), թիմային խաղ զնդակով և զարկիչով։ Հայրենիքը միջնադարյան Անգլիան է։ Ներկայումս տարածված է Մեծ Բրիտանիայում, Ավստրալիայում, Կանադայում, Նոր Զելանդիայում, ինչպես նաև ԱՄՆ-ում։

18 «Ի-հանջի ռազմավար»—սպորտային մրցանակ, որ կոչվում է հոռմենական դիցարանության Լուսնի աստվածուհի Դիանայի անունով։

19 Միսսիսիպիի համալսարան—այստեղ, ամենայն հավանականությամբ, հիշատակվում է Քլինթոնի քոլեջը (Միսսիսիպիի նահանգ), որն հիմնադրվել է 1826 թ.։

20 Մուն լիմ—արհեստական լճակ Նյու Յորք նահանգում։

21 Ֆունտ—ծանրության միավոր. 1 ֆունտը հավասար է 453,6 գրամի։

22 «Քոմերիքս Աֆելն»—բառացի՝ «Առևտրական տեղեկագիր»։

23 ...Հորի պես աղքատ ու դժբախտ...—Հորը «Աստվածաշնչի» հերոսներից էր, որին վիճակվեց կրել աստծու սահմանած բոլոր փորձություններն ու զորկանքները։

24 «Ի-քսի սթարզ»—բառացի՝ «Հարավի աստղեր»։

25 «Գոհության օր»—(անգլ. Thanksgiving Day). Մասաչուսեթսի առաջին գաղութաբնակների հիշատակին նվիրված պաշտոնական տոնակատարություն։ Նշվում է գրեթե բոլոր նահանգներում՝ նոյեմբեր ամսի չորրորդ հինգշաբթի։

26 Միչիգան լիմ—Հյուսիսային Ամերիկայի երեք ամենամեծ լճերից մեկը. հարավ-արևմտյան ափին գտնվում է Չիկագո քաղաքը։

27 Գրենադա—պետություն Կարիբյան ծովի հարավ-արևելյան մասում՝ Գրենադա և հարակից կղզիների վրա։

28 «Թու ռիվըրզ»—բառացի՝ «Երկու գետ»։

29 «Գուկ»—դոկտոր (անգլ. doctor—բժիշկ) բառի կրճատ ձևն է, որը խիստ գործածական է ամերիկյան խոսակցական լեզվում։

30 **Քիշմիր**—բրոյա, կիսաբրոյա կամ բամբակյա թեթև գործվածք թեք մակաշերտերով: Անվանումը կապված է Ինդոս գետի ավազանում գտնվող Քաշմիրի շրջանի անվան հետ:

31 **Հետաքննությունների ֆեդերալ բյուրո**—(անգլ. Federal Bureau of Investigation). վարչություն, որն ստեղծվել է 1908 թ.՝ ֆեդերալ օրենքների խախտումները հետաքննելու համար: Միաժամանակ կատարում է քրեական և գաղտնի ոստիկանության ֆունկցիաներ, հետապնդում է առաջադիմական կազմակերպություններին:

32 **«Սթորկ»** և **«Ռիփլը»**—բառացի՝ «Արագիլ» և «Հնձվոր». նախագային մարզական ակումբներ են:

33 **Բարսելոնա**—կատալոնիայի գլխավոր քաղաքը (Իսպանիա): Գտնվում է Միջերկրական ծովի ափին, հիմնադրվել է մ. թ. ա. III դարում:

34 **Մարակեշ**—գտնվում է Մարոկոյի հարավ-արևմուտքում, հիմնադրվել է XI դարում: XI—XIII և XVI—XVII դարերում եղել է երկրի մայրաքաղաքը:

35 **Սքիդ Ռոու**—բառացի՝ «Ռոջերի թաղամաս» (անգլ. Skid Row). ժարգոնային ձև է:

36 **Ուիքսերոզ**—բնակավայր Միչիգանի նահանգում, Միչիգան լճից արևելք:

37 **Մասոններ**—(նաև ֆրանկմասոններ). XVIII դարի Անգլիայում առաջացած կրոնական-էթիկական շարժման հետևորդներ: Մարդկությանը կրոնական եղբայրական միության մեջ միավորելու ուսույժական նպատակով ձգտում էին ստեղծել համաշխարհային գաղտնի կազմակերպություն:

38 **Ակր**—մակերեսի չափման միավոր. 1 ակրը հավասար է 4046,86 քառ. մ:

39 **Շոու**—այստեղ՝ ոեկլամային ելույթներ, հեղինակության մասնագրականացմանը նպաստող միջոցառումներ (անգլ. show):

40 **Բուրսիտ**—մերմիոդային լորձապարկերի բորբոքում կրկնվող վնասվածքների դեպքում:

41 ...**Հյուսիսի և Հարավի նահանգների միջև պատերազմ**...—բուրժուական Հյուսիսի և ստրկատիրական Հարավի միջև պայքարը վերածվեց քաղաքացիական պատերազմի (1861—1865), որն ավարտվեց Հյուսիսի հաղթանակով և բուրժուադեմոկրատական հեղափոխությամբ:

42 **«Ֆրեյդզ Փոյնթ»**—բառացի՝ «Եզնավորի հրվանդան»:

43 **Նատրիումի ամիթալ**—քնաբեր դեղամիջոց:



Ծնվել է հուլիսի 5-ին Մեզոն-Լաֆիթում։  
Կրթությունը ստացել է Կոնդորսեի լիցե-

յում։ Գրականություն է մտել որպես բանաստեղծ։ 1909—1912 թթ. մեկը մյուսի ետևից լույս են տեսնում նրա «Ալադիցի լամպը», «Թեթևամիտ արքայազնը» և «Մոֆոկլենի պարը» բանաստեղծական ժողովածուները։

Կարասկզբի ֆրանսիական պոեզիայի համար բնորոշ էր հրամարումը սիմվոլիզմից և բանաստեղծական հոր ձևերի որոնումը։ Այս կերպ պոեզիայի մեջ գեղականարչության օրինակով առաջանում է կուրիստական շարժումը, որի առաջին ներկայացուցիչներն են դառնում Գիյոմ Ապոլիները, Մաքս Ժակոբը և Անդրե Մալլանը։ Կուրիզմը շատ բան ծառայեց Ալֆրեդ Ժարրիից. վերջինս պնդում էր մեկ այլ՝ «բարձրագույն» ռեալության հնարավոր գոյության մասին։ Նրա ստեղծած «սիլիխոֆայական համակարգը» նպատակ ուներ թափանցելու «այլ աշխարհները» և հույճիսկ բացատրել դրանց օրենքները։ Այստեղից էլ աշխարհի ռեալ ընկալումը խարխուղ արհեստական համադրումներն ու կուրիստականները, «մետաֆիզիկական կեցություն» հաստատումը, որ որդեգրեցին նաև կուրիստները, ապա գաղափարներն ու սյուրռեալիստները։

Կուրիզմի ներկայացուցիչներն ընդգծված հակում ունեին դեպի պատրանքային պատկերների ստեղծումը, որը պայմանավորված էր ընթերցողին զարմացնելու, շփարեցնելու նրանց սկզբունքով։ Նման զգացումներ արթնացնելը Գ. Ապոլիները համարում էր արվեստի գլխավոր նպատակներից մեկը։

Առաջին համաշխարհայինի տարիներին և պատերազմից հետո ստեղծված Ժ. Կոկտոյի երկերում («Ներքող Պիկասսին» ժողովածու, «Բարեհուստ հըրվանդան» և «Բառարան» պոեմները) զգալի էր կուրիզմի գեղագիտության ազդեցությունը։ Կուրիզմի ստեղծողներից շատերի նման նա ևս չէր ընդունում անցյալի արվեստի ու գրականության արժեքները, ակնհայտ հեզոմանքով էր խոսում «բանգարանների ողջ ոսկու» մասին՝ գերապատվությունը տալով «Պիկասսի կտավին»։

Հնդհանրապետ Կոկտոյի ստեղծագործական ուղից սերտորեն կապված էր մոդեռնիզմի ամենատարբեր դրսևորումների հետ: Սակայն հույճիսկ այդ տարամետ հակումների մեջ արվեստագետը չէր կորցնում իր անհատականությունը, ստեղծում էր միանգամայն ինքնատիպ, զուտ կոկտոյական գործեր: Նրա փորձարարությունները, անկախ իրենց գաղափարական հարցադրումներից, գեղարվեստական արտացոլման հոր, ուշագրավ հնարավորություններ էին բացահայտում:

Բազմազան էին Կոկտոյի հետաքրքրությունները: Բանաստեղծ էր, վիպասան, դրամատուրգ, թատերական թննադատ, հեղինակ և քանդակագործ: Գրում էր կինոսցենարներ, քաղեսոյան ներկայացումների լիբրետոներ: 1910 թ. Փարիզում Կոկտոն ծանոթանում է ռուսական բալետների բեմադրող Ս. Գլազիևի հետ և օգնում նրան անցնելու կուրիզմի և ֆուտուրիզմի դիրքերը: 1917 թ. Ժ. Կոկտոյի լիբրետոյով և Պ. Գիկասոյի դեկորացիաներով Ս. Գլազիևը բեմադրում է «Շքերթ» բալետը:

Ավելի ուշ Կոկտոն հանդես է գալիս «Ինքնակոչ Տոման» և «Բեժվարահան երեխաներ» վեպերով, որոնցում անդրադառնում է երիտասարդ սերնդի պոռլանդներին:

Արվեստի ու գրականության տարբեր բնագավառներում ստեղծած յուրօրինակ ժառանգության մեջ աչքի են ընկնում հատկապես Ժան Կոկտոյի դրամատուրգիական երկերը:

Ֆրանսիական «իմտելեկտուալ» դրամատուրգիայի սկզբնավորումը համընկնում է 20-ական թվականների ավարտին: Ուղղությունը, որի հիմնադիրը դարձավ Ժան Ժիրոդուն, միանգամայն հոր երևույթ էր ազգային դրամատուրգիայում: Սկզբից նեղ ակնհայտ էր, որ իրենց վերացական փիլիսոփայական-թարոյական գաղափարներով հանդերձ «իմտելեկտուալները» մաքրապարզորեն են նետում պարզուհաս կենցաղային պիեսների հեղինակներին և առաջին հերթին իրենց հումանիզմի դրսևորումներով: Թեև իրականության ու կյանքի հակասությունների գիտակցումից ծնվող այդ հումանիզմն ավելի հաճախ մնում էր էնոցիոնալ մակարդակում և հստակված ու ավարտուն կոնցեպցիա չէր դառնում, այնուհանդերձ դրանում յանցահայտվում էր բուրժուական հասարակության նկատմամբ նրանց ունեցած վերաբերմունքը, բարոյական այն ըմբռնումները, որոնք հիմնականում անհամատեղելի էին օրենքի ու ստացած չափանիշների հետ: Կենսական այդ դիրքորոշումը թեկուզև ալլաբանորեն, բայց արտահայտվում էր որոշ «իմտելեկտուալների» երկերում: Յոհնակ, Ժ. Ժիրոդուի ամենաճշանակալից ստեղծագործությունների գլխավոր թեման մարդու և նրան ճշող արտաքին ուժերի հարաբերությունն է: «Հուդիթ» ողբերգության մեջ այդ ուժերը մարմնավորում է աստված: Հակառակ «Աստվածաշնչի», հերոսուհին՝ Հուդիթը, ոչ թե պարտքի գիտակցումով է տրվում Հողոփեռեսին, այլ նրան սիրելով՝ Հուդիթի ախույանը աստվածն է:

«Իմտելեկտուալ» դրամատուրգիայի ինքնատիպ, բայց խաչտաքղետ ժառանգության մեջ իր ներդրումն ունի նաև Ժան Կոկտոն: 1928—1984 թթ. նա հանդես է գալիս «Անտիգոնե», «Յոփեոս» և «Բեթսևային մեքենա» պիեսներով: «Իմտելեկտուալներից» շատերի նման Կոկտոն էս օգտագործում է անտիկ թեմաները, և պետք է նկատել, որ նա շատ ավելի անկաշկանդ է անտիկ մոտիվ-

ճերից դիմելիս: Իր դիրքորոշումը «ԱՆտիգոնեի» առիթով Ժ. Կոկտոնը հետևյալ կերպ է բացատրում. «Սա Հունաստանը օղանավից լուսանկարելու մի փորձ է: Այդպիսի բարձրությունից նայելիս փառաբանված շատ գեղեցկություններ տեսադաշտից դուրս են մնում, բայց փոխարենը հայտնաբերվում են այլ գեղեցկություններ...»<sup>1</sup>:

«Ի-ժոխայից մեքենա» պիեսում առեղծվածային ճակատագրի գաղափարը այնև չունի նախկին (անտիկ) ճշանակությունը, որսվհետև գրեթե բոլորն էլ կհտեն, որ քրմերն են հնարել գուշակի և սփիգքսի մասին պատմությունները՝ նպատակ ունենալով այդ կերպ ազդել պետությանը ղեկավարման վրա: Հանգուցնող ծուռը ճախապատրաստող այդ նոր մթնոլորտում, բնականաբար, նորովի են ճերկայացվում հին հունական դիցաբանությունից կամ Սոֆոկլեսի «Լիդիա արքայից» հայտնի գլխավոր հերոսները: Կոկտոյի ստեղծագործության մեջ վերջիններս առօրյական հոգսերով ու մտահոգություններով ապրող սովորական մարդիկ են. Լիդիալ՝ պատվասեր ու բարեհոգի, Իոկաստան՝ ավելի շատ ջղազրոգի:

Ողբերգության բնարանը հուշում է, որ աստվածները գոյություն ունեն, և նրանց մարմնավորում է հրեջը: Իսկ մարդկային կյանքի «լի-ժոխայից մեքենան» աշխատում է իշխող չարի արդյունքն է:

«Ի-ժոխայից մեքենան», թերևս, եռագրության ամենահաջողված ստեղծագործությունն է: Ի տարբերություն «Օրփեոսի» և «ԱՆտիգոնեի», սրանում ռեալիստական երանգներն ավելի թանձր են, զգալի է հեղինակի պրոպեմային նպատակադրումը, իսկ ֆանտաստիկական մոտիվները հիմնականում ծառայում են այդ նպատակադրման բացահայտմանը:

Ամբողջության մեջ եռագրությունը Կոկտո-դրամատուրգի յուրօրինակության ամենախոսուն արտահայտությունն էր, իսկ այդ յուրօրինակությունը առաջին հերթին բեմական իրականացման առանձնահատկությունների մեջ էր: Ժ. Կոկտոն, իսկուպես, մեծ կարևորություն էր տալիս բեմական ճերկայացմանը, թատերական ավանդները «թարմացնելու» բեղովված միտում ուներ: Դեռևս 1924 թ. ստեղծելով «Բոմբե և Ջուլիետ» ողբերգությունը, Կոկտոն մտադիր էր «երիտասարդացնել» շեքսպիրյան թատրոնը և հենց այդ հանգամանքը նկատի ունենալով իր երկը համարում էր «խաղապատրվակ բեմադրության համար»: Կոկտոն ոչ միայն ճերկայացնում, այլև պարտադրում էր բեմականացման իր սկզբունքները, դերասաններից պահանջում խստորեն հետևել իր ցուցումներին, նույնիսկ ճշում էր դիմախաղի և ղեկորացիաների մանրամասները:

1983 թ. Ժան Կոկտոն ֆրանսիացի դրամատուրգներից առաջինը գրում է մոնոդրամա՝ «Ջայն մարդկայինը», որի բեմադրումը ճշանակալից իրադարձություն էր Ֆրանսիայի թատերական կյանքում: Հեղինակի մտահղացմամբ ստեղծագործությունը «խաղապատրվակ» էր դերասանի համար և առիթ պիտի ստեղծեր «երկու դեր խաղալու, մեկը՝ երբ դերասանուհին խոսում է, մյուսը՝ երբ դերասանուհին լսում է և ուրվագծում անտեսանելի պերսոնաժի բնավորությունը»:

<sup>1</sup> Մեքենայի կատարվում է **Т. К. Якимович**, *Драматургия и театр современной Франции*, Киев, 1968, գրքից, էջ 161:

Գրամատուրգը չէր գերազանհատում իր ստեղծագործությանը նշանակությունը: Մոնոդրաման, իսկապես, դերասանական կարողությունների լիարժեք քացահայտման մեծ հնարավորություններ էր ընձեռում, բայց միաժամանակ բարձր օժտվածություն պահանջում: Եվ առաջին հերթին այն պատճառով, որ «Ջայն մարդկայինը» խորապես հոգեբանական գործ էր, անհատական ծանր դրամայի քացահայտում: Իր հերոսուհու մասին Կոկտոն գրում էր. «Պերսոնաժը մի միջակ զոհ է, ոտից-գլուխ սիրահարված մի կին: Նա լույ մի հնարք է ուզում բանեցնել, օգնում է տղամարդուն, որպեսզի վերջինս իր սուտը խոստովանի, որպեսզի անշուք հիշատակ չթողնի»: Հեղինակային այս պարզ ու անմիջական մեկնաբանությամբ, ասես, անտեսվում է ստեղծագործության հոգեբանական խորությունը: Իրականում հենց միայն զգացմունքի, երազանքի և իրական վիճակի անհամատեղելիությունը ինքնին ներքին լարում, հոգեկան մեծ դրամա էր ենթադրում: Եվ արտաքուստ որքան էլ Կոկտոն պարզեցնում էր իր միտումը, ստեղծագործության հիմնական նպատակադրումը, ներքուստ լիովին գիտակցում էր հերոսի ամբողջ ողբերգականությունը:

Հանգուցալուծման պահը, որում ներկայացվում է կինը, խիստ դրամատիկ է: Սիրո անդառնալի կորստի և հրաժեշտի անխուսափելիությանը սթափ գիտակցումը նրա մեջ վերջնականապես չեն սպանել հավատը: Այդ «հնարքում», որի մասին խոսում է հեղինակը, վայրկյան առ վայրկյան մեռնող հույս կա: «Մարդիկ առաջ նման դեպքերում հանդիպում էին, գլուխը կորցնում, խոստումները մոռանում, փորձում էին անկարելից անել, պաշտած մայրուն համբուրում էին, վզից կառչելով հակառակը համոզում: Մի հայացքը կարող էր ամեն ինչ փոխել: Իսկ հիմա՝ այս գործիքով խոսելիս, ոչինչ անել չես կարող՝ վերջացածը վերջացած է...».— դառնացած ասում է կինը: Ճակատագրին հասցեագրված այս բողոքում պարզորոշ երևում է հույսի հոգեվարքը, որը երկար չի տևում:

Ժ. Կոկտոն հետագայում էլի մի քանի մոնոդրամաներ գրեց հայտնի դերասանների համար, որոնք, սակայն, չունեցան «Ջայն մարդկայինի» հաջողությունը ու ճանաչումը: Գրամատիկական այս ինքնատիպ երկը մշտական տեղ է ունեցել նշանավոր դերասանուհիների (Լիլիթ Պիաֆ, Ինգրիդ Բերգման, Միմոնա Սինյորե, Աննա Մանյանի) խաղացանկում: Պիեի հիման վրա կինոֆիլմ է նկարահանվել, օպերա է գրվել:

80-ականների վերջերին և 40-ականների սկզբին Ժան Կոկտոն հանդես է գալիս ժամանակի բուրժուական իրականությունը ներկայացնող «Դժվարահան ծնողներ» (1938), «Սրբազան հրեշներ» (1940) և «Գրամերենա» (1941) հոգեբանական դրամաներով: Անողորմ ճշմարտացիությամբ պատկերելով բուրժուական ընտանիքի կենցաղը, Կոկտոն հիմնականում «իր ուշադրությունը կենտրոնացնում է այդ ընտանիքը քայքայող կոնֆլիկտների հոգեբանական կողմին, անտեսելով դրանց սոցիալական հիմքը»<sup>2</sup>: Սակայն նույնիսկ այս դեպքում բավականին պարզորոշ երևում է հեղինակի վերաբերմունքը, որը դրսևորվում է բարբերի սուր քննադատության մեջ: Այդ առումով ավելի քան հաջողված է «Դժվարահան ծնողներ» պիեսը:

<sup>2</sup> «История французской литературы», том 4, М., 1963, с. 242

Կոկտոն իր ստեղծագործությունը համարում էր «ժողովրդական թատրոնի» փորձ, նկատի ունենալով, որ այն հավասարապես կարող է հետաքրքրել բոլորին: Նրա համոզմամբ «այն հասարակությունը շատ դեպքերում անհաղորդ է բուրժուական բարքերի իսկական էությանը, չնայած հաճախ անգիտակցաբար տրվում է դրանց ազդեցությանը»: Այդուհանդերձ, դրամատուրգն իրեն չէր համարում որոշակի ակնկալիքների արտահայտիչ, այլ, իր իսկ վկայությամբ, ներկայացնում էր միջերևոյաչին կոնֆլիկտներից և հակասություններից ծրված մի դրամատիկ իրավիճակ: Այլ կերպ, Ժ. Կոկտոն շարունակում և զարգացնում էր «Ի-վարահան երեխաներ» վեպի հիմնական հարցադրումները:

Հավատարիմ մնալով իր խստապահանջությանը՝ պիեսի մտահղացման և բեմադրման առանձնահատկությունների մասին Կոկտոն գրում էր. «Հարկավոր է՝ գրել ժամանակակից և պարզ պիես, դերասաններից և հանդիսատեսին յուր շտալ շունչ առնել: Ես վերացրի հետախոսը, նամակները, սպասավորներին սիզարետները, նկարված պատմահանները և նույնիսկ ազգանունը, որը սահմանափակում է պերսոնաժների գործողությունը և միշտ կասկածի տեղիք տալիս»<sup>3</sup>:

Կարող ու լարված իրադրություններում, հնի ու նորի բախումներում, որոնք ուղեկցվում են հոգեբանական նուրբ ու դիպուկ երևակումներով, Կոկտոն մերկացնում է կեղծ բարոյականությամբ սքողված քաղքենիությունն ու էգոիզմը, ցույց տալիս իրենց դարձ ապրած բարոյական ըմբռումների ու չափանիշների ողջ սևանկությունը: Հերոսների անզիջում պայքարում, միմյանց տրվող բնութագրերում միանգամայն պարզ երևում է ընտանիքի քայքայումը: Հասարակության հիմքը՝ ընտանիքը, ներկայացվում է իր ակնկրև թերատությամբ, և հենց այդ թերատությունն է մատնանշում հերոսներից սեկը՝ Լեոնիկ, էրր ասում է. «Ընտանիք, ընտանիքի բեկոր, բուրժուազիայի բեկոր, աներեր բարոյականության բեկոր, ուղիղ գծի փշուրկեր»<sup>4</sup>:

Մրպես դրամատուրգ ևս Կոկտոն միշտ որոնումների մեջ էր, և այդ որոնումները մերթ տանում էին դեպի անտիկ աշխարհ ու միջնադար («Կլոր սեղանի ասպետները»), մերթ բերում ներկան, պսակվում զեղարվեստական տարարժեք բացահայտումներով: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո նա գրում է «Երկզվխանի արծիվ» (1946) և «Քաջոս» (1952) պիեսները, «Մոսկույս» (1954) բանաստեղծությունների ժողովածուն:

Ժան Կոկտոն, որից արդարացիորեն անվանել են «ավանգարդի կենդանի քանան», «Փլիմպոսի Մերկուրի», վախճանվել է 1963 թ. հոկտեմբերի 11-ին:

## ԶԱՅՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ

Մոնոդրաման անաջին անգամ ներկայացվել է 1980 թ. փետրվարի 17-ին, Փարիզի «Կոմեդի Ֆրանսեզ» թատրոնում՝ դերասանուհի Բերթ Բովիի մասնակցությամբ:

<sup>3</sup> «Пьесы современной Франции», М., 1960, стр. 4

<sup>4</sup> Նույն տեղում, էջ 384:

1 **Հեղինակը** սիրում է փորձեր անել: Նա մի սովորույթի գերի է. տեսնելով, որ մի բան է արել, հարցնում է ինքն իրեն, թե ուրիշ ինչ է ուզում անել—սա մի շտրոփհակ խոստովանությունն է սեփական հակումների ու հետաքրքրությունների բազմազանության մասին: Իսկապես, ժ. Կոկտոն հարեց իր ժամանակի գրեթե բոլոր ողջություններին ու հոսանքներին, ուժերը փորձեց արվեստի ու գրականության տարրեր բնագավառներում:

2 **Պետք է նկարել մի նստած կին, ոչ թե ստույգ, որոշակի կին...**—կուբիզմի գեղագիտությանը բնորոշ վերացականության վկայակոչումով ժ. Կոկտոն հակադրվում էր չոր պատճենահանման կողմնակիցներին, ակամա շեշտելով տիպականացման անհրաժեշտությունը:

3 **Սոֆոկլես**—հին հունական բանաստեղծ, դրամատուրգ (մ. թ. ա. 496—406 թթ.), ամսիկ ողբերգության խոշորագույն ներկայացուցիչը («Էդիպ արքա», «Անտիգոնե», «Էլեկտրա» և այլն):

4 **Ռասին, Մոլիեր**—ֆրանսիական կլասիցիստական դրամատուրգիայի խոշորագույն ներկայացուցիչներ (XVII դար):

5 **Վիկտոր Հյուգո**—ֆրանսիացի գրող (1802—1885), «Փարիզի աստվածամոր տաճարը», «Թշվառներ», «93 թվական» վեպերի և «Լոնանի», «Կրոմվել», «Լուկրեցիա Բորջա» դրամատիկական երկերի հեղինակը:

6 ...**ինչպես իր «Ռոմեոն»** կոչված է խաղապատրվակ լինելու քննադրության համար—շեքսպիրյան թատրոնը «երիտասարդացնելու» նպատակով 1924 թ. ժ. Կոկտոն գրեց «Ռոմեո և Ժուլիետ» ողբերգությունը:

7 **«Կոմեդի Ֆրանսեզ»**—աշխարհի հնագույն ազգային թատրոնը: Բացվել է 1680 թ., Փարիզում՝ կուրդովիկոս XIV-ի հրամանով: Հավատարիմ մնալով ազգային դասական ավանդույթներին՝ այսօր էլ հիմնականում ներկայացնում է Մոլիերի, Ռասինի, Կոռնեյլի և Բոմարշեի ստեղծագործությունները:

8 **«Կոմեդի Ֆրանսեզի»** հանդիսատեսը առայժմ ծարավ է զգացմունքների...—ակնարկվում է թատրոնի խաղացանկի միօրինակությունը: Կլասիցիզմի կանոնիկ օրենքներով ստեղծված երկերը, անշուշտ, չէին կարող բավարարել ամեն ինչում նորարար ժ. Կոկտոյին:

9 **Վերսալ**—քաղաք Ֆրանսիայում, Փարիզին մերձակա: 1682—1789 թթ. եղել է ֆրանսիական թագավորների գահաճիստը: Հայտնի է կլասիցիստական ոճի ճարտարապետական կառույցներով և պուրակներով:

10 **Մարսել**—հնագույն քաղաք Ֆրանսիայի հարավում, Միջերկրական ծովի ափին:





**Ֆրանսիացի դրամատուրգ Արթուր Ադամովը (Հարություն Ադամյան) ծնվել է**

օգոստոսի 28-ին Կիպովոդսկում, շուշեցի նավթարդյունաբերող Սուրեն Ադամովի ընտանիքում: Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախօրեին Ադամովների ընտանիքը մեկնում է արտասահման շրջագայության: Պատերազմը, իսկ ապա նաև հետագա իրադարձությունները խանգարում են նրանց վերադարձին: Երկար դեպերումներից հետո ընտանիքը, ի վերջո, հաստատվում է Ֆրանսիայում, նախ՝ զավառում, իսկ 1924-ից՝ Փարիզում:

Ա. Ադամովը ընդհատումներով սովորում է Եվեյցարիայում, Գերմանիայում ու Ֆրանսիայում: Ապագա դրամատուրգին վիճակված էր ապրելու տարագրության բոլոր դառնություններն ու գրկանքները, որոնք էլ որոշիչ նշանակություն ունեցան նրա աշխարհայացքի ձևավորման գործում: Եվ սյուրռեալիզմի ոգով գրված առաջին բանաստեղծությունները երիտասարդ մտավորականի հոռետեսական ու անկումային տրամադրությունների արտահայտությունն էին: 20-ականների ավարտին հարելով սյուրռեալիստական ուղղությանը՝ Ա. Ադամովը քարեկամանում է Պոլ Էլյուարի հետ:

30-ական թվականներին Ադամովը մասնակցում է Ֆրանսիայում գլուխ քարձրացրած ֆաշիստական խմբավորումների դեմ մղվող պայքարին: Գերմանական օկուպացիայի տարիներին շուրջ կես տարի անցկացնում է Արժելի համակենտրոնացման ճամբարում: Հետագայում հրապարակված «Մոսկվայի օրագիրը» (1948) և «Խոստովանություն» (1948) ինքնակենսագրական վիպակը կյանքի էին կոչված այդ շրջանի տավորություններով:

40-ականների ավարտը Ֆրանսիայի թատերական կյանքում նշանավորվեց ավանգարդիստական մի նոր ուղղության՝ արսուրդ թատրոնի ստեղծմամբ: 1958 թ. Փարիզում ներկայացվեց ծագումով իուլանդացի Սեմյուել Բեքեթի «Գոդոյի սպասումներում» պիեսը: Դրամատիկական այդ ստեղծագործության կենտրոնական հերոսները անհյուրընկալ ու թշնամի աշխարհում մոլորված Վլադի-

միրն ու Լատրագոնն են, որոնք սպասում են Գողոթին: Անթրևան, քաղցած ու կործանված այդ մարդկանց համար Գողոթն իրական անհրաժեշտություն է, անփոխարինելի սատար, առանց որի նրանք չեն կատկերացնում կյանքը: Եվ ամեն առավոտ նրանք զայիս են հանդիպման ճախորշված վայրը և ուշ երեկոյան վերադառնում՝ համատրոնն կառչելով այն մտքից, թե վաղը նա անպայման կգա:

Վլադիմիրն ու Լատրագոնը նույնիսկ վստահ չեն, որ իրենք գտնվում են քայմանավորված տեղում, որ շաբաթվա այդ օրն է խոստացել զայ Գողոթն: Իսկ Գողոթն այդպես էլ չի հայտնվում: Թե ով է նա, չեն կարող ասել նաև Վլադիմիրն ու Լատրագոնը: Ահա այս ու նման հանգամանքները նրանց սպասումը դարձնում են անմիտ, արսուրդ:

Գիպուկ է անզիպացի թատերագետ Քեյնեթ Քայնենի բնորոշումը՝ «Մեմլուել Բեքեթի «Գողոթի սպասումներում» պիեսը դրամատուրգիական վավերում է»:

Ըսկայն Բեքեթի դրաման չէր ֆրանսիական արսուրդ դրամատուրգիայի նախակարգապետը: Պարզապես նրանում ավելի, քան Արթուր Ադամովի «Պարոդիա»-ում (1947) և էժեն Իոնեսկոյի «Աթոռներ»-ում (1952), ակնհայտ էին այն հիմնական առանձնահատկությունները, որոնք հիմքեր էին տալիս այդ ստեղծագործությունները ընդհանրացնելու արսուրդ դրամատուրգիա կամ անտիդրամա հասկացությանը:

Իսկ ֆրանսիական անտիդրամայի տեսական ակունքները շատ ավելի հեռվից էին զայիս, հասնում մինչև XIX դար: Անցյալ հարյուրամյակի վերջերին՝ Իլյումա-նոր և Վիկտորիեն Սարդուի մեկոդրամաներին վաղուց ընտելացած փարիզյան թատերասերները հնարավորություն էին ունեցել դիտելու Ալֆրեդ Փարրիի «Արքա Յուբիտ» պիեսը: Հասարակությունը չցանկացավ ընդունել այդ ներկայացումը, որը ֆրանսիական բեմում իշխող դրամատուրգիական քարացած կանոնները փշրելու մի փորձ էր: Միտումնավոր անտրամաբանությունը և գրոտեսկային իրադրությունները, որոնք պետք է աշխարհի և մարդկային գոյության անհեթեթության սպավորություն ստեղծեին, ընդունելություն չգտան: Պիեսում արսուրդի մոտիվի առկայությունը պայմանավորված էր ոչ միայն Փարրիի աշխարհընկալմամբ, այլև թատրոնի դերի նրա ըմբռնմամբ: Դրամատուրգը թատրոնի առաջնային խնդիրը համարում էր թյուրիմացություն ու զարմանք առաջացնելը և որքան էլ պահանջելու ու հետևողական էին ֆրանսիացի թատերասերները, անատաղձ, վայրկենական ու խաբուսիկ բեմական էֆեկտներով թատրոնի կենսագրությունը չավարտվեց: Հետևորդներ գտնվեցին դարակարգի ֆրանսիական գրականության՝ նախ Գիյոմ Ապոլինների և Մաքս Փակոթի հիմնադրած կուրիստական շարժման, ապա յադաիզմի և պորտեալիզմի գեղագիտության մեջ: Փարրիի դրամատուրգիական փորձարարությունների յուրօրինակ շարունակությունն էին Ապոլինների մի քանի պեսները, որտեղ գունային և ձայնային էֆեկտները ետին պլան էին մղում զաղափարական րոզվանդակությունը:

Աչսուրդ դրամատուրգիան քիչ քան շժառանգեց նաև Անտոնեն Արտուրից:

<sup>1</sup> Кеннет Тайнен, На сцене и в кино, М., 1969, стр. 62

80-ական թվականներին հրապարակված «Բաժանության թատրոն» աշխատության մեջ նա գրում էր. «Հրաժարվելով մարդու հոգեբանությունը, քննադրությունը և վառ ընդգծված զգացմունքները արտահայտելուց՝ թատրոնը կոհմի համապարփակ մարդուն և ոչ թե օրենքներին հնազանդ, կրոններից և պարտադրանքներից խեղված սոցիալական մարդուն»: Այլ կերպ ասած, խոսքը հասարակությունից, բարոյական ու իրավական նորմերից վեր կանգնած վերացական մարդու մասին էր: Ընդամենը քսան տարի հետո գրեթե այդպիսին էլ պիտի լինե՞ր անտիդրամայի հերոսը: Աբսուրդիստներն ընդմիջտ որդեգրելու էին «դաժան թատրոնի» շատ սկզբունքներ:

Ի վերջո, արսուրդ դրամատուրգիայի տեսական հարցադրումները աղերսվում են նաև էկզիստենցիալիզմի որոշ հիմնադրույթների հետ (գոյության արսուրդը, անհատի դատապարտվածությունը և այլն):

Ավանգարդիստական նոր ուղղության առաջգաման սոցիալական արմատները պետք է փնտրել նեպատերազմյան բուրժուական իրականության մեջ: Միջուկային երկու պայթյունով երկրորդ համաշխարհայինի ավարտը խարխիւնց վաղվա օրվա հավաքը, տագնապ ճննց ատոմային արհավիրքի առաջ: Հոռետեսական այդ աշխարհընկալումն էլ պայմանավորեց չափահիշների և արժեքների վերանայումն ու վերագնահատումը: Մարդկային գոյության խնդիրը դարձավ հարցերից ամենահրատապը, որի պատասխաններում էլ դուևորվեց արվեստագետ անհատի կենսական դիրքորոշումը, հետևաբար և՛ գեղագիտական կողմնորոշումը: Ահա 50-ականների սկզբին ծագումով իուանդացի Սեմյուն Բեքեթի, ռումինացի Էժեն Իոնեսկոյի և Արթուր Ադամովի կողմից արսուրդ դրամատուրգիայի հիմնադրումը նպատակ ունե՞ր ցույց տալ մարդկային կեցության անմտությունը:

1947 թ. Ա. Ադամովը հանդես է գալիս «Պարոդիա» պիեսով (քենադրվել է 1952 թ.): Ստեղծագործությունը, որի մտահղացումը ձևվել էր փողոցային մի տեսարանից (աղջիկները ծիծաղում ու ծաղրում էին Լույր հաշմանդամին), մարդկանց մշտական մեհուության և օտարության մասին էր: Գոտության արսուրդի և մարդկային բանականության անգործության հաստատմանն էր նպատակաուղղված «Նեքիստում» (1949) պիեսը: Գրամատիկական այդ երկի գլխավոր հերոս Պիեռի համար հանգուցյալ բարեկամի ձեռագրերի վերծանումը դառնում է կյանքի հիմնական զբաղմունքը: Սակայն նրան լքում է կինը, համագործակցումից հրաժարվում է երկար տարիների գործընկերը: Մյուս կողմից՝ Պիեռի հետազոտությունը պարզապես անմտություն է, որովհետև նա ոչ մի կերպ չի կարող ապացուցել ստացված արդյունքների ճշմարտագիտությունը: Բացի այդ, նա ինքն էլ համոզված չէ, որ վերծանման իր տարբերակը ճշգրիտ է. ձեռագրերի բովանդակությունը հայտնի է միայն հանգուցյալ հեղինակին: Ահա այս կերպ Ադամովը միանգամայն անմիտ է դարձնում Պիեռի անձնագրությունը:

Ի տարբերություն Բեքեթի և Իոնեսկոյի, Ադամովը փորձ-խնջ ալ մտախցում ունի իրականությունն արտացոլելիս: Նա դուռ է մարդկային գոյության պրոբլեմը, հասնում այդ գոյության արսուրդի բնդգծմանը՝ անհրաժեշտաբար անդրադառնալով անհատի և հասարակության փոխհարաբերություններին և ոչ թե մեկուսացնելով անհատին: Սա՛յն այս դեպքում ևս դրամատուրգի դիրքորոշումը կոչված է հաստատելու անհատի դատապարտվածությունն ու մեհուությունը:

Այդ առումով հատկանշական էր «Մեծ և փոքր գործախաղեր» (1950) պիեսը: Անտիդրամայի համար նշանակալից նորություն էր մարտիկի կերպարը, որը, վկայակոչելով մարդկանց սպասումների ու հույսերի ընդհանրությունը և քննադատելով ունևորների իշխանությունը, միասնության կոչ էր անում. «Մի՞թե չեք տեսնում, որ մեր մեկուսացումը ոչ մի լավ բանի չի հասցնի»:

«Բոլորը բլորի դեմ», այսպես էր կոչվում 1958 թ. բեմադրված դրամատիկական ստեղծագործությունը, որը պատմում էր հալածական մարդկանց մասին: «Կաղթականները» (հրեական բնակչություն) հետապնդվում ու հալածվում են «բրեհկների» (ֆաշիստներ) կողմից: Հաղթանակից հետո նույնքան դաժան են վարվում «գաղթականները»: Երբ «բրեհկներն» իրենք են դառնում իրադրության տերը, վերսկսում են իրենց հալածանքները: Այլ կերպ ասած, տեղորդ փոխարինվում է տեղորդ: Պիեսի այդքան տարօրինակ և միամտանակ պարզունակ սյուժեն լոկ միջոց էր, պայմանականություն՝ վերստին ներկայացնելու մարդկանց դատապարտվածությունն ու անգործությունը, գոյության արտադրը:

50-ականների կեսերը նշանավորվեցին Ա. Ադամովի գեղագիտական կողմնորոշման բեկմամբ: Հաղթահարելով ետպատերազմյան տարիների հակասական տրամադրությունները՝ դրամատուրգը լրջորեն մտահոգվում է թատրոնի դերով ու խնդիրներով: «Ես այնևս հրաժարվում եմ «չպայմանավորված» թատրոնից, «աւճարդաբնակ երկրի» թատրոնից...», — հայտարարում էր Ադամովը: Ուրիշ խոսքով, դրամատուրգը խզում էր իր կապերը «արսուրդիստների» հետ, միաժամանակ հրաժարվելով և էկզիստենցիալիզմի հիմնադրույթներից, և «դաժան թատրոնի» չոր ու սխեմատիկ սկզբունքներից: Անցումային այս շրջանում ըստեղծվում են «Պրոֆեսոր Տարանը» փոքրիկ դրաման և «Պինգ-պոնգ» կատակերգությունը: Թեև երկու ստեղծագործություններում էլ զգալի էին անտիդրամայի առանձնահատկությունները, սակայն դրանք արդեն տեղափոխված էին, այսպես կոչված, արտաքին-ձևական մակարդակ (գործող անձանց լեզուն, կոմպոզիցիոն-սյուժետային հնարաններ): Իսկ պիեսների գաղափարական ուղղվածությունը խոսում էր Ադամով-արվեստագետի գեղագիտական նոր կոնցեպցիայի ձևավորման մասին:

Այսպես, անհերթա այն վիճակը, որում հայտնվում է պրոֆեսոր Տարանը, ակնհայտ պայմանականությամբ հանդերձ պարզորոշ ներկայացնում է բուրժուական իրականության ներքին հակասությունները, միջավայրի բար անտարբերությունը և վերջինիս կործանարար հետևանքները: «Պինգ-պոնգ» կատակերգության հերոսներից շատերը մեռնում են ֆիզիկապես կամ հոգեպես: Նրանց կործանում է անհագ Մեքենան՝ պիեսի գլխավոր գործող անձը, կամ կուտակման տեճը: Կենդանի է մնում միայն բանաստեղծ Արթուրը, որը գրեթե չի էլ մտածում նյութական ապահովվածության մասին:

«Պրոֆեսոր Տարանը» և «Պինգ-պոնգը» հատկանշական էին նաև այլ առումներով: Այս երկերում, թեև ենթատեքստում, բայց արդեն զգալի էր դրամատուրգ-բաղաբացու քննադատական ոգին, որը բացորոշ պիտի դրսևորվեր հետագա ստեղծագործություններում:

Հրաժարումը արսուրդ թատրոնից և թատրոնի իսկական դերի ու կոչման գիտակցումը, բնականաբար, նախապատրաստեցին դիմումը համաշխարհային դիմապատրուկայի լավագույն ավանդներին, դրանց ստեղծագործական յուրացումը: Ուսանելի էին հատկապես Չեխովի, Գորկու և Բրեկսթի դասերը: Ահա

«Պրոֆեսոր Տարանը» դրամայում նկատվի է մասնավորապես չխոլյան դրամատուրգիայի ազդեցությունը:

1957 թ. Փարիզում և Լիոնում առաջադեմ ռեժիսոր Ռոժե Պլանշոնի ղեկավարությամբ բեմադրվում է Ա. Ադամովի «Պաուլո-Պաուլի» տրագիֆարսը, որը դրամատուրգի ստեղծագործության մեջ նշանավորում էր մի նոր շրջանի, իսկ Ֆրանսիայի թատերական կյանքում մի նոր ուղղության՝ «դեմոկրատական ավանգարդի»<sup>2</sup> սկիզբը: Անդրադառնալով Ա. Ադամովի այս շրջանի ստեղծագործությանը, Ֆրանսիացի թատերագետ Գի Լեկլերկը նկատում է. «Շույակից» միայն Ադամովը ճիշտ ուղի ընտրեց: Դրան նախորդեցին երկար վարանուններ: 1956 թ. նա իզուր չէր ասում. «Քաջ գիտեմալով, որ առանց պատմական պատճառների սոցիալական կոնֆլիկտ գոյություն չունի, ես, ցավոք, այդ կոնֆլիկտը միշտ տեղափոխում էի բարոյական մակարդակ: Ես միայն հիմա եմ գիտակցում իմ սխալը: Այո, ի՞նչ թվում է, որ եթե թեմում սոցիալական փաստեր ցուցադրելու անբաժեռելիությունն ես գտում, ապա հարկ է վերանայել թատրոնում պատմականությունը»:

Տեսական այս հարցադրման գեղարվեստական լուծումը գտնում ենք «Պաուլո-Պաուլի» պիեսում: Ինչպես Գի Լեկլերկն է նշում, «պիեսի հերոսների պատմությունը հենց Պատմության շարժումն է»<sup>3</sup>: Պատմական այդ ժամանակագրությունը մեզ տեղափոխում է 1900—1914 թվականները, ներկայացնում Ֆրանսիական կապիտալիզմի նախապատերազմյան կենսագրությունը՝ միջկուսակցական պայքար, գործադուլային շարժումներ, պատերազմ գաղութային շուկաների համար, առևտրական կապիտալի ընդլայնում, 1905 թ. ռուսական հեղափոխությունը և այլն: Պատմական այս ֆոնի վրա փետուրների առևտրով զբաղվող Յուլո-Վասիորը և թիթեռներ վաճառող Պաուլո-Պաուլին ներկայացվում են որպես վիթխարի շահագործող ապարատի ներկայացուցիչներ, որոնց մեքենայություններին զոհ են գնում աշխատավոր մարդիկ: Այս ու այն տեղից փախած տաժանապարտներին Պաուլոն օգտագործում է իր շահույթի համար: Նրանք տարբեր երկրներից թիթեռներ են ուղարկում, որոնց վաճառքով ըզրազվում է վերջինս: Վասիորի և Աբբատի համար համաշխարհային պատերազմը եկամտի լրացուցիչ աղբյուր է. զինվորական կոճակների արտադրությունը պատկառելի շահույթ է բերում:

Կուտակման այս մրցավազքում, բնականաբար, բացառվում են անշահախնդիր մարդկային հարաբերությունները: Գործող անձերից մեկը՝ Ստեյլան դիպուկ է բնորոշում. «Մեծ բարեկամությունը ծնվում է մամր օգուտներից»<sup>4</sup>:

Ուշագրավ է Ռոբեր Մարպոլի, Աբբատի բառերով ասած՝ «գիտակից ու կազմակերպված աշխատավորի» կերպարը, իրողությունը, որը խոսում էր Ադամովի քաղաքական հայացքների էվոլյուցիայի մասին:

«Պաուլո-Պաուլի» պիեսը վկայում էր, որ երկարատև որոնումներից հետո,

<sup>2</sup> Տե՛ս «История зарубежного театра», ч. 3, М., 1977, стр. 28

<sup>3</sup> Ги Леклерк, Судьбы авангардистского театра во Франции. «Театр», 1959, № 9, стр. 187.

<sup>4</sup> Նույն տեղում:

<sup>5</sup> «Пьесы современной Франции», М., 1960, стр. 759.

յուրացնելով ռեալիստական դրամատուրգիայի լավագույն ավանդույթները, Ադամովը դիմում է Բրեխթի էպիկական թատրոնին: Եվ ընդամենը չորս տարի անց լույս տեսած «71-ի գարունը» աչքի էր ընկնում հենց էպիկական մեծ ընդգրկումով:

Պիեսի պրեմիերան տեղի ունեցավ 1962 թ. Լոնդոնի «Յունիթի» թատրոնում, տպա բեմադրվեց Բեռլինի Մ. Գորկու անվան թատրոնում, Հունգարիայում, Չեխոսլովակիայում և Հարավսլավիայում: Ֆրանսիայում այն առաջին անգամ ներկայացվեց 1962 թ.՝ Սեն-Գենրի Ժերար Ֆիլիպի անվան մունիցիպալային թատրոնում, բանվորական ագիտացիոն թատրոնի նախկին ռեժիսոր Կլոդ Մարտենի ղեկավարությամբ: Փաստական հարուստ նյութի հիման վրա ստեղծված լայն կտավի դրամատիկական այդ երկը փարիզյան կոմունայի կարճատև, բայց հերոսական կենսագրության գեղարվեստական բացահայտումն էր: «...Ինչու՞ Փարիզի կոմունան, — 1968 թ. «Իմ կերպափոխությունը» հարցազրույցում բացատրում էր Ա. Ադամովը:— Դա, իհարկե, քաղաքական ընտրություն էր: Բանվորական առաջին կառավարություն, քաջություն, բանականություն, հերոսականություն, որոնք Փարիզը երեք ամսով դարձրել էին աշխարհի մայրաքաղաքը, — մի՞թե դա թատրոնի համար ամենամեծ թեմաներից չէ՞»:

Կենսական այս դիրքորոշումը և քաղաքական դավանանքը արտահայտվեցին նաև Ադամովի վերջին ստեղծագործություններում («Մնացուկների քաղաքականությունը», «Սրբազան Եվրոպա», «Չափից դուրս»): Հիշարժան է հատկապես «Սրբազան Եվրոպա» պիեսը, որը ծաղրում էր Արևմուտքի «ազատ աշխարհը», մերկացնում բուրժուական իրականության արատները:

Արթուր Ադամովը թարգմանել է Չեխովի ու Գորկու պիեսները, բեմադրել Գոգոլի «Մեռած հոգիները»: Նա Ֆրանսիայի կոմունիստական կուսակցության անդամ էր:

Մահացել է մարտի 15-ին, Փարիզում:

## ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՏԱՐԱՆԸ

Գրել է 1951 թ.: Առաջին անգամ ներկայացվել է 1953 թ. մարտի 18-ին, Լիոնի կոմեդիայի թատրոնում: Բեմադրել է Ռոժե Պլանշոնը:

<sup>1</sup> Բելգիայի արքայական առյուծը—Բելգիայի պետական գերբի վրա պատկերված ոսկեգոծ առյուծը՝ գլխավերևում արքայական թագով:

<sup>6</sup> «Писатели Франции о литературе», М, 1978, стр. 380.



Ծնվել է հունիսի 25-ին Փարիզում: Ընդամենը երկու տարեկան էր, երբ Հընդդ-

կալչնում արևադարձային տեղից մահացավ հայրը՝ ծովային սպա Ժան-Բատիստ Սարտրը: Մանկությունն անցել է մոր ծնողների ընտանիքում, ուր անձ հեղինակություն ունեն պապը՝ Ծառլ Գվեյզերը: Վերջինս հուշակավոր բժիշկ ու մեծ հումանիստ Ալբերտ Գվեյզերի ազգականն էր և գիտական շրջաններում հայտնի էր գերմաներենի իր մի քանի դասագրքերով:

Սարտրը վաղ է սովորում կարդալ, իսկ հաղորդակցումը գրքերի աշխարհին նախապատրաստում է նաև ստեղծագործական առաջին քայլերը:

1915 թ. ընդունվում է Փարիզի Լենրիի IV-ի լիցեյի նախապատրաստական դասարանը: Որոշ ընդմիջումներով, այնուամենայնիվ, Սարտրին հաջողվում է ավարտել լիցեյը: 1924 թ. ընդունվում է Փարիզի Բարձրագույն ճորժալ դպրոցը, որն ավարտելուց հետո փիլիսոփայություն է ուսումնասիրում Սորբոնի համալսարանում: Այստեղ էլ հանդիպում է Սիմոն դե Բովուարին, որը դառնում է Սարտրի կյանքի ընկերը և աթեիստական էկզիստենցիալիզմի ներկայացուցիչներից մեկը:

1931—33 թթ. Սարտրը փիլիսոփայություն է դասավանդում Լավրի լիցեյներից մեկում, ապա շուրջ երկու տարի հեղինի Ֆրանսիական ինստիտուտում ուսումնասիրում է. Լուսեոյի ֆենոմենոլոգիան, ծանոթանում գերմանական էկզիստենցիալիզմի հիմնադիր Մ. Հայդեգերի ուսմունքին: 1936 թ. հրատարակած «Էզոյի տրանսցենդենցիան» աշխատությունը այդ ուսումնասիրությունների արդյունքն էր:

Լուսեոյան ֆենոմենոլոգիան, որը «առանց սուրյեկտ օբյեկտ չկա» իդեալիստական սկզբունքը հաստատելու համար վկայակոչում էր գիտակցության իմտենցիոնալությանը (ուղղվածությունը դեպի օբյեկտ), Սարտրին ամենից առաջ անհրաժեշտ էր մարդկային կեցությունը բացատրելու համար: Ըստ այդմ, աշխարհի «օտարությունը» և «թշնամությունը» բացատրվում էր նրանով, որ այդ

աշխարհը գոյություն ունի մարդուց դուրս: Նման դիրքորոշմամբ, անշուշտ, անտեսվում էին անհատի օտարման սոցիալական պատճառները, մի հաճախմանք, որն ինքնին բացառում էր նաև պատճառների վերացման ուղիների որոնումը:

«Գեղության պատահականությունը» վաղուց էր մտահոգում Մարտիրին: Այդ մտահոգությունը արդեն որպես գոյության անմտության (արտորդի) կոնցեպցիա արտահայտվում է Ֆրանսիացի փիլիսոփայի «Մրտխառնուք», (1988) վեպում: Ստեղծագործության գլխավոր հերոս Թոկանտենը, որը գրում է XVIII դարի Ֆրանսիացի արկածախնդիր մարկիզ Ռոլեբոնի կենսագրությունը, սկսում է զգալ, որ իրերը դուրս են իրենից և օտար իրեն: Երջապատի օտարության գիտակցումը նրան տառապանք է պատճառում, և իր օրագրում նա նշում է. «Էականը պատահականությունն է: Ռոլում եմ առել, որ համաձայն սահմանմանը, գոյությունն անհրաժեշտությունն է: Գոյություն ունենալը լի է ն է թ է: ...Գոյերը հայտնվում են, հնարավորություն են տալիս իրենց դիմա վ ո թ ն է, բայց դրանք երբեք հնարավոր չէ արտածել: ...Ամեն ինչ ինքնակամ է՝ այս աշխիհ, այս քաղաքը և ես ինքս: Երբ պատահում է, որ դրանում իրենց հաշիվ են տալիս, ապա հոգին պղտորվում է և ամեն բան սկսվում է լողալ... Այստեղից էլ սրտխառնուքը»:

Կամ մեկ այլ տեղ. «Արտորդ բառը ծնվում է իմ գրչի տակ... Ես հասկացա, որ գտել եմ բանալից դեպի Գոյությունը, դեպի իմ Մրտխառնուքը, դեպի իմ սեփական կյանքը: Իրոք, այն, ինչ հետո ես կարողացա ըմբռնել, տառում է դեպի այդ ֆունդամենտալ արտորդը»:

Վեպի գլխավոր հերոսի այս և նման դատողություններում դրսևորվում են էկզիստենցիալիստական աշխարհընկալման հիմնական գծերը՝ իրականության պատահականությունն ու անմտությունը, գոյությունը որպես այդ անմտության խոր ապրում, գոյության տանջալիությունը:

Էկզիստենցիալիստներն անվերապահորեն ընդունում են անհատ-կոլեկտիվ փոխհարաբերությունը՝ այն արտահայտելով տարբեր հասկացություններով: Մարտիր մտա այդպիսի հասկացություն է իրադրությունը: Մարդը տվյալ իրադրության մեջ՝ մարդն է իր կյանքի կոնկրետ պայմաններում, շքապատված իրեն օտար իրերով, ամենօրյա հոգսերից ծանրացած: Մարդկային կեցությունը իրադրության մեջ Մարտրը դիտում է որպես իրադրության գեոգրաֆիկ տվյալ իրադրության փոփոխում և անցում նորին: Այստեղից էլ արտրյան դրամատորգիայի որպես «իրադրությունների թատրոն» բընորոշումը:

Սիմոն դե Բովուարը մի առիթով նկատել է, որ «էությունների նկարագրությունը ոչինչ չի բացահայտում, բացի հենց բառերից, և միայն վեպն է հնարավորություն տալիս իր լիարժեք, հատկանշական, իրականության իր ժամանակով նշված ցույց տալ գոյության նախածին փոթորկումը»:

Անշուշտ, սխալված կլինեինք, «վեպ» բնորոշումը հասկանալով ժամրային նեղ իմաստով՝ որպես գեղարվեստական արձակի խիստ որոշակի ժանր: Ամենայն հավանականությամբ, Բովուարը նկատի ունի գրականությունը ժամրային իր ողջ

<sup>1</sup> Մեքերիումները կատարվում են B. H. Кузнецов, Жан-Поль Сартр и экзистенциализм, М. 1969, գրքից, էջ 49—50:



բազմազանությամբ, մանավանդ որ ֆրանսիական էկզիստենցիալիստների գրական ժառանգությունը գերծ է ժանրային միօրինակությունից: Քերևս, գրականության ընձեռած հնարավորությունների այսպիսի ընթացմամբ պետք է բացատրել ֆրանսիացի էկզիստենցիալիստների (Սարտր, Քամյու, Բոկուար) ընդգծված հակումը դեպի գրական ստեղծագործությունը և այն իրողությունը, որ ֆրանսիական էկզիստենցիալիզմի սկզբունքային շատ դրույթներ արամայտվել են գրական-գեղարվեստական երկերում: Այդ առումով հատկանշական են նաև Ժան-Պոլ Սարտրի պիեսները:

Սարտր-դրամատուրգի մուտքը համընկնում է Ֆրանսիայի պատմության ամենամտալ ժամանակներին: 1940-ին գերմանական ֆաշիստները զավթում են Ֆրանսիան: Եսաների հետ համակենտրոնացման ճամբար է ընկնում նաև 85-ամյա Սարտրը: Փշալարերով շրջափակված բարակում էլ ծնվում է առաջին պիեսի մտահղացումը: 1943 թ. օկուպացված Փարիզում բնադրվում է Սարտրի «Մանգները» ողբերգությունը: Ստեղծագործության հիմքում Սրեստեսի մասին հին հույնական առասպելն<sup>2</sup> էր, որին հարյուրամյակներ առաջ դիմել էին Լսքիլեսն ու Մոֆոկլեսը:

Ազատության պրոբլեմը, թերևս, կենտրոնականն է «Մանգները» պիեսում: Այդ պրոբլեմի շուրջն է հյուսվում ստեղծագործության գաղափարական բովանդակությունը, հիմնականում այդ պրոբլեմի փիլիսոփայական մեկնարանությանն է նպատակաուղղված ողբերգության սյուժետային զարգացումը: Գլխավոր հերոսը՝ Սրեստեսը, գիտակցում է իր ազատ լինելը, և այդ ազատությունը պետք է դրսևտրվի իրադրության գերազանցման (կամ, որ այդ դեպքում ավելի ճիշտ է, ճաղթահարման) մեջ: Ինչպես հին առասպելում, պիեսում ևս Սրեստեսն սպանում է մորը և Էզիսոսին: Մակայն, հակառակ սպասվածի, արգոսցիները լռեցնում են շարությանը են ընդունում օրինական գահաժառանգի արարք: Իրականում է Յուպիտերի (Ջևսի) կանխագուշակումը՝ «Դու նրանց մեհությունն և ամոթ կշնորհես, դու կխլես հագուստները, որոնցով ևս ծածկել եմ նրանց մերկությունը, և դու հանկարծային կմերկացնես նրանց գոյությունը, որևէ նպատակից զուրկ, լիտի, անհամ գոյությունը»<sup>3</sup>:

Իր արարքով Սրեստեսն ավելի է օտարանում Արգոսի բնակիչներին, նրանցից երես է թեքում նույնիսկ հարազատ քույրը՝ Էլեկարան, որը մինչ այդ վրեժ ու արյուն էր պահանջում հոր սպանության և սեփական անարգանքի համար:

Նման հանգուցալուծումը գոյության արսուրդի գաղափարական հաստատումն է, այն արսուրդի, որի գիտակցումը ցավագին տանելում էր «Մրտյառնույթ վեպի հերոսին: Դա առեղծվածային-թշնամական ճակատագրի բացահայտումն է, որը նախաէկզիստենցիալիստ Ա. Մալոյի բնորոշմամբ «ճեղքվածք է մեզանց յուրաքանչյուրի և տիեզերական կյանքի միջև»:

1945 թ. Սարտրը հանդես է գալիս «Փակ դռան էտևում» պիեսով, մի ստեղծագործություն, ուր ավելի քան զգալի էին պատերազմական տարիների անկումային ու հոռետեսական տրամադրությունների արձագանքները:

<sup>2</sup> Տե՛ս Ն. Ա. Կոն, Հին Հունաստանի լեգենդներն ու առասպելները, Ե., 1959, էջ 578—587:

<sup>3</sup> Жан-Поль Сартр, Пьесы, М., 1967, стр 78 (այնուհետև էջերը կտրվեն ստորում):

1946 թ. նոյեմբերի 8-ին Անտուանի փարիզյան թատրոնում բեմադրվում են Մարտի «Հարգածան պոռնիկը» և «Անշիրիմ մեռելներ» պիեսները: Եթե առաջինը մերկացնում էր ամերիկյան ռասիզմը, ապա երկրորդը, գոյության փիլիսոփայության մի շարք հարցադրումներով հանդերձ, յուրօրինակ ձոն էր Գիմադրության շարժման մասնակիցներին:

Երկու տարի անց նույն «Անտուանի թատրոնում» բեմադրված «Կեղտոտ ձեռքեր» պիեսը, հակառակ հեղինակի մտահղացման, ընկալվեց որպես հակա-կոմունիստական պասկվիլ: Հիսաթափված Մարտը շտապեց արգելել ստեղծագործության բեմադրումը Շախ արտասահմանում, ապա նաև բուն Ֆրանսիայում: Պիեսի տապալմանը, անշուշտ, նպաստեցին ռեակցիոն գրական շրջանները՝ ծայրահեղորեն հակադիր տեսանկյունից մեկնաբանելով այն: Սակայն հարկ է նշել, որ անթերի չէր նաև պիեսը: Մարտը միայն հեռակա կարգով էր ծանոթ ընտրած թեմային (կոմունիստական կուսակցությունների կյանքը), իրողություն, որը չէր բացառում քաղաքական-գաղափարական վրիպումները՝ դրանով իսկ պարարտ հող ստեղծելով հեղինակային հարցադրումների ու պլեդ-նոսների խելաթայության ու նեկզափոխման համար:

Կեռևս 1946 թ. «Էկզիստենցիալիզմը հումանիզմ է» դասախոսության մեջ Ժան-Պոլ Մարտը նշում էր. «Երկու տեսակի էկզիստենցիալիստներ կան: Նրանց մի մասը քրիստոնյաներ են, որոնցից կառանձնագցեի Յասպերսին և Գաբրիել Մարսելին..., իսկ մյուս կողմում արեխատական էկզիստենցիալիստներն են, որոնց թվին են ավելացնում եմ Հայդեգերին, իսկ ապա Ֆրանսիական էկզիստենցիալիստներին և ինձ»<sup>4</sup>: Մարտի կողմից «արեխատական էկզիստենցիալիզմ» տերմինի գործածումը կոչված էր տարբերակելու ինչպես սեփական փիլիսոփայությունը, այնպես էլ նրան մոտ փիլիսոփայական ուսմունքները: Իսկ այդ արեիզմը դրամատուրգի ստեղծագործություններից ոչ մեկում այնքան վառ չի դրսևորվել, որքան «Մատանան և տեր աստվածը» պիեսում: Կրոնական գիտակցության հիմքի վրա ստեղծելով ու ամրոգացնելով գլխավոր ռեոսիս՝ Կեցի հոգեկան դրաման, Մարտը, ի վերջո, հասնում է աստծո գոյության քացարձակ ներքման: «...Հիմա ես քեզ կհայտնեմ մեծագույն խաբեությունը. Աստված գոյություն չունի,—ասում է Կեցը:—Նա գոյություն չունի: Ո՛չ Գրախտ, ո՛չ Գժոխք: Կա միայն Երկիրը»:

1954 թ. կնոջ՝ Միմոնա դե Բովուարի հետ միասին Մարտը առաջին անգամ այցելում է Սովետական Միություն: Ժանոթությունը Հոկտեմբերի երկրին մեծապես ազդում է նրա հասարակական-քաղաքական գործունեության վրա: «Միայն ճշմարտություն» («Նեկրասով») պիեսը փիլիսոփա-գրողի քաղաքական հայացքների էվոլյուցիայի խոսուն վկայությունն էր: 50-ականների «սառը պատերազմի մթնոլորտում ստեղծագործությունն անխնա մերկացնում էր հակասովետիզմի շատագովներին, սուր ծաղրի ենթարկում կարծեցյալ սովետական ռազմական սպառնալիքի հիստերիայով համակված շրջաններին:

Տակավին 1945-ին իր իսկ հիմնադրած «Տան մոդեռն» («Նոր ժամանակներ») ամսագրի առաջին համարում գետեղած ծրագրային հայտարարության

<sup>4</sup> Մեջբերումը կատարվում է «Современная буржуазная философия и религия», М., 1977 գրքից, էջ 199—200:

վեջ Սարտրը Եւոմ էր. «Գրողը զանգվում է որոշակի իրադրություն-  
նում՝ իր դարաշրջանում. Որա յուրաքանչյուր խոսքը արձագանք է գտնում:  
Եվ լուրջությամբ նույնպես: Ես Ֆլորենթին ու Գոնկլորին պատասխանատու եմ հա-  
մարում Կոմունայի անկումին հաջորդած ռեպրեսիաների համար, որովհետև  
հրանք ոչ մի տող չգրեցի՞ն դրանք կանխելու համար: ...Մեզ պետք է մտահոգի  
մեր դարաշրջանի ապագան, սահմանափակ ապագան՝ գրեթե անբաժան ներկա-  
յից, քանզի յուրաքանչյուր դարաշրջան, ինչպես և մարդը, ամենից առաջ ապա-  
գա է»<sup>5</sup>:

Սարտրի հումանիստական աշխարհընկալմանը բնորոշ այդ մտահոգությունն  
ազնիվ քան ցայտուն է դրսևորված «Ալտոնայի մենակյացները» պիեսում (1959):

Մտեղծագործությունը հագեցած է անհատական մեծ դրամաներով ու հո-  
գեքանական բարդ վերլուծություններով: Ֆաշիստական համակենտրոնացման  
ճամբարից փախած մահապարտ հրեային փրկել փորձող Ֆրանցը հետագայում  
դառնում է արյունաբերու մարդասպան, դահիճ: Ինչու՞: Ո՞րն է այդ կտրուկ  
շրջադարձի պատճառը: Ինքը՝ Ֆրանցը, դա բացատրում է սեփական դասա-  
պարտվածությամբ. «...ես երբևէ ոչինչ չեմ ընտրել: Ես ընտրյալ եմ: Իմ  
ձեզվելուց ինձ ամիս առաջ որոշել էին իմ ապագան, ընտրել իմ ամուսնը, գրադ-  
մունքը, բնավորությունը և ճակատագիրը» (503): Սարտրին չի բավարարում  
հարցի: Աման լուծումը: Նա դիմում է էկզիստենցիալիստական պսիխոանալի-  
զին՝ «ճեղքից» վերակառուցելով՝ հերոսի կենսագրությունը: Ֆաշիստներից մի  
քանիսը ոլորում են Ֆրանցի թևերը, իսկ մյուսները նրա աչքի առաջ խեղդում  
են հրեային: Անմարդկային ոճրի առաջ սեփական անգործության գիտակցումը  
հրան՝ իր եսը հաստատելու համար անհրաժեշտ իշխանության մոլուցքով է  
համակում: «...Այդ...դեպքից հետո իշխանությունը դարձավ իմ պահանջումները»  
(508),—հոր երեսին նետում է Ֆրանցը: Այստեղից էլ հետևանքները, Ֆրանցը  
որպես սպա անդամագրվում է նացիստական բանակին, գեղականորում ու կա-  
խաղան բարձրագույն ամենը մարդկանց:

Սակայն Սարտրը բնավ միտում չունի արդարացնելու Ֆրանցին: Նույնիսկ  
փնթնապաշտպանական ճառի՝ մագնիտոֆոնային ձայնագրությունը, ուր վկա-  
յակոչվում են դարի հակասություններն ու «մեղքերը», բուլտովին էլ կոչված չէ  
սրբագործելու Ֆրանցին: Գարին հասցեագրված «մեղադրականում» ազնիվ շատ  
տագնապ ու մտահոգություն կա վաղվա օրվա համար, ոճրագործ Ֆրանց ֆոն  
Գերլախենրին ծախսնակին կանխելու կոչ. «Երեսուներորդ դարը լուրմ է: Կա-  
րող է այնպես պատահել, որ մեզանից հետո այլևս ոչ մի դար չլինի: Գուցե  
ոտմբը կմարի հաճայն աշխարհի լույսը: Եվ ամբողջ երկիրը մոխրի կվերածվի.  
և՛ աչքերը, և՛ դատավորները, և՛ ծամանակը: Եվ կիջնի հավերժական գիշերը»  
(587):

Սարտրի գրական գործունեությունը չէր սահմանափակվում դրամատուր-  
գիայի շրջանակներում: Գրում էր արձակ գործեր, էսսեներ, զբաղվում գրա-  
կանագիտությամբ: Հնդիմակն է «Ազատության ճանապարհները» քառագրու-  
թյան և Գ. Ֆլորենթի մասին եռամատր մենագրության: 1961 թ. լույս է տես-

<sup>5</sup> «Писатели Франции о литературе», М., 1978 стр 266

նում նրա «Քառեր» ինքնակենսագրական վեպը, իսկ 1964-ին Սարտրին շնորհվում է Նոբելյան մրցանակ, որից նա հրաժարվում է:

Փ.—Գ. Սարտրը մահացել է 1980 թ. ապրիլի 14-ին:

## ՍՍՏԱՆՍՆ ԵՎ ՏԵՐ ԱՍՏՎԱԾԸ

Գրել է 1951 թ., անդրադառնալով 1524—1525 թթ. Գերմանիայում տեղի ունեցած գյուղացիական պատերազմին: Գլխավոր հերոսի նախատիպը գյուղացիական ուժերի հրամանատար, ռազմաշունչ ապստ Գեց ֆոն Բեռլինգենն է, որի չափավոր տակտիկան պարտության հասցրեց գյուղացիներին:

«Մատանան և տեր աստվածը» առաջին անգամ բեմադրվել է 1951 թ. Փարիզի «Անտուանի թատրոնում»:

1 Ուորմս—քաղաք միջնադարյան Գերմանիայում (այժմ՝ Գեշ-ի տարածքում), Հոենոս գետի ձախ ափին: 1521 թ. Ուորմսի ռայխստագը Մարտին Կուլթերից պահանջեց հրաժարվել իր ուսումնքից:

2 ...Լոթ Տիրերիոսի նման օր ձերբության կտորեք ձեր քաղաքացիներին—նկատի ունի Հոտմի կայսր, Կլավդիոսների դինաստիայի առաջին ներկայացուցիչ Տիրերիոս Կեսար Օգոստոսին (մ. թ. 14—37 թթ.), ծագումով՝ Տիրերիոս Կլավդիոս Ներոն: Վերջինս զան բարձրացավ 55 տարեկանում: Ներքին քաղաքականության բնագավառում Տիրերիոսի գահակալության տարիները նշանավորվեցին պրինցիպատի «ոլեմոկրատական» տարրերի լիվլիդացմամբ: Դավանանության կամ «մեծությանը վիրավորելու» (lesae maiestatis) շինծու մեղադրականով սենատը մահվան ու արտրի դատապարտեց Հոտմի հազարավոր քաղաքացիներին:

3 Գուկատ—արծաթե, հետագայում նաև ոսկե մետաղադրամ (3,4 գ): Առաջին անգամ հատել են Իտալիայի Վենետիկ քաղաքում, 1140 թ.: Ավելի ուշ տարածվել է Արևմտյան Եվրոպայի շատ երկրներում:

4 Հուդա Իսկարիովտացի—Հիսուս Քրիստոսի 12 աշակերտներից մեկը, որը 30 արծաթով դավանանեց իր ուսուցչին: Հստ «Աստվածաշնչի» ծնունդով Կարիոլտ (Իսկարիովտ) քաղաքից էր:

5 Մենոնիտներ—բողոքականության հոսանքներից, որն առաջացավ անաբապտիզմից՝ Գերմանիայում, 1524—1525 թթ. գյուղացիական պատերազմի ժամանակ: Մենոնիտներ էին կոչվում աղանդի հիմնադիր, հուլանդացի հոգևորական Մենո Սիմոնսի անունով: Քարոզում էին բարոյական ինքնակատարելագործում և չարին չհակադրվող հնազանդություն:

6 ...ևս քեզ բանադրում եմ—այսինքն՝ զրկում եմ եկեղեցու հովանավորությունից, հզովում եմ:

7 Կայեն—Ադամի ու Եվայի ավագ որդին, որը նախանձից սպանեց եղբորը՝ Աբելին:

8 Առնհայտ—քաղաք Նիդերլանդներում:

9 Լանդսկենիտ—այդպես էին անվանում գերմանացի վարձկան զինվորներին XV—XVIII դարերում:

10 **Պոլիփեմոս**—միաշքանի կիկլոպ, Պոսեյդոնի որդին, որին կուրացրեց տրոյական պատերազմի Ռերոս Ոդիսևսը (տե՛ս Հոմերոս, Ոդիսական, երգ IX):

11 **Ռեմոս**—ձեռնարկատիրական գործունեությունից դուրս պարբերաբար ստացվող եկամտով՝ որպես վարկ տրված կապիտալի տոկոսների ձևով:

12 **Հալլե**—քաղաք Գերմանիայում (այժմ՝ ԳԴԼ-ի տարածքում), Ջապե գետի աջ ափին:

13 **Հուսիսներ**—XV դարում այդպես էին կոչում չին ժողովրդի ազգային Ռերոս Յան Հուսի (1371—1415) Ռետտորդներին, որոնք ռեֆորմացիայի խորացման կողմնակից էին:

14 ...**անուն եմ գտել իմ ֆալանստերին**. Ես այն կանգնեմ Արևի Ոստան—Սարտրն ակնհայտ Ռեզնանքով ակնարկում է Թոմազո Կամպանելայի Արևի Քաղաքը՝ ուշացած բանավիճելով ուտոպիստ-սոցիալիստների Ռետ:

15 **Աթիլա**—Ռոմական ռազմաշունչ զորավար (V դար), որի գլխավորությամբ Ռոմերն ավերեցին Արևելյան Հռոմեական կայսրությունը, Հյուսիսային Իտալիան և Գալիան:

16 ...**մեզ մեղքերի թողության ապաշխարագրեր վաճառելու**—միջնադարում, Ռատկապես XII—XIII դարերում, կաթոլիկ եկեղեցին զբաղվում էր Հոռմի պապի կողմից հաստատված **ինդուլգենցիաների**՝ մեղքերի թողության արտոնագրերի վաճառքով, որն իրականում Ռեզոնրականության Ռամար Ռարչուտանալու լրացուցիչ աղբյուր էր:

17 **Հիսուսը Երան կաններ իր թևերի մեջ**—ըստ «Նոր կտակարանի», Քրիստոսը ձեռքի Ռպտմով բուժում է բորոտին (տե՛ս Մատթեոս, գլ. Ը, Մարկոս, գլ. Ա, Ղուկաս, գլ. Ե):

18 **Քրիստոսը տաճարից վռնդեց վաճառականներին**—«Նոր կտակարանում» Ռիշատակություն կա այն մասին, որ Քրիստոսը Երուսաղեմի տաճարից վռնդում է առևտուր անողներին և դրամանեղաններին (տե՛ս Մատթեոս, գլ. ԻԱ, Ղուկաս, գլ. ԺԹ):

19 ...**Քրիստոսը ջուրը գինի էր դարձնում**—Գալիլեայի Կանայ քաղաքում իր աշակերտների Ռետ միասին Քրիստոսը մասնակցում է մի Ռարսանիքի, և երբ գինին վերջանում է, քարե վեց կարասների ջուրը գինի է դարձնում (տե՛ս Հովհան, գլ. Բ):

20 **Եվ մենք քեզ սիրելու ենք**, ինչպես մեզ պատվիրում է Սուրբ Մարդը—ակնարկում է Քրիստոսի (Սուրբ Մարդ) պատվիրաններից մեկը՝ սիրել միմյանց:

21 **Սողոմ-Գոմոր**—«Ստովածաշնչի» Ռամաձայն երկու քաղաքներ Հորդանան գետի ափին, որոնց բնակիչները ցոփության ու սանձարձակության Ռամար մոխրացվեցին երկնային կրակով: Գործածվում է որպես թևավոր արտահայտություն՝ իստոնաշփոթ, քառս նշանակությամբ:

22 **Բեռվտիա**—ՌաՌանգ Միջին Հունաստանում, ուր առաջին պետական միավորումներն առաջացել են մ. թ. ա. III—II հազարամյակներում:

23 **Նա, որ Ռայտնվեց մարգարեի էգ ալվանակին**—ամենայն Ռավանականությամբ ակնարկվում է «Նոր կտակարանի» այն Ռիշատակությունը, ըստ որի Քրիստոսը ալվանակին նստած է Երուսաղեմ մտնում (տե՛ս Մատթեոս, գլ. ԻԱ, Մարկոս, գլ. ԺԱ, Ղուկաս, գլ. ԺԹ):



Ճապոնացի ճանաչված արձակագիր ու դրամատուրգ Կորո Արեն (իսկական անունը՝ Կիսիֆուսա) ծնվել է մարտի 7-ին Տոկիոյում: Մասնկությունն անցել է Մանջուրիայի Մուկոբեն քաղաքում, որի բժշկական ինստիտուտի կլինիկայում աշխատում էր հայրը: 1948 թ. ընդունվում է Տոկիոյի համալսարանի բժշկական ֆակուլտետը, սակայն մեկ տարի անց վերադառնում է Մուկոբեն: Հոր մահը նյութական ծանր կացության մեջ է դնում ապագա գրողի ընտանիքին: 1946 թ. Արեն ստիպված էր վերադառնալ Տոկիո՝ շարունակելու ուսումը, չնայած բժշկությանը զբաղվելու հետաքրքրանքն արդեն գրեթե չէր հետաքրքրում նրան: Այնուամենայնիվ, 1948 թ. նա ավարտում է համալսարանը՝ վճռական ընտրությունն ընդունելով արոֆեսորին խոստանալով երբեք չզբաղվել բժշկությամբ:

Պատերազմի ողբերգական ավարտն ու ետպատերազմյան Ճապոնիայի իրականությունը երիտասարդ մտավորականի համար հոգեհարազատ են դարձնում Ֆրանց Կաֆկայի ստեղծագործությունը: Բանաստեղծական առաջին փորձերը, որոնցով վավերացվեց Արենի գրական մուտքը, շատ շուտով իրենց տևող զիջում են գեղարվեստական արձակի բնագավառում կատարվող որոնումներին: 1950 թ. տպագրվում է նրա «Կարմիր բոժոժ» պատմվածքը, իսկ մեկ տարի անց լույս տեսած «Պատը» վիպակը արժանանում է Ճապոնիայի ամենաբարձր՝ Ակուտագավայի անվան գրական մրցանակին: Կաֆկայի ազդեցությամբ գրված վիպակում ակնհայտ էին էկզիստենցիալիզմի մի շարք հիմնադրույթներ (գայությունն աքսուրդն ու դաժանությունը, անհատի մեկությունը և, հետևաբար, օտարումն ու դատապարտվածությունը), որոնք գեղարվեստական նոր լուծում պետք է ստանային հետագա երկերում: Իսկ ստեղծագործական այդ ճանապարհի սկիզբը նշանավորվեց «Ներխուժում» (1952) պատմվածքով:

Ստեղծագործության մեջ դեռևս նկատելի էին Կաֆկայի, հատկապես նրա «Կատավարություն» վեպի, ազդեցության հետավոր արձագանքները: Սակայն դրանով չէր հատկանշական «Ներխուժումը»: Առաջին անգամ Կորո Արենի ար-

ձակում ամենայն հետևողականությամբ դրվում էր հասարակության և անհատի փոխհարաբերության հարցը, մի թեմա, որն այնուհետև դառնալու էր կենտրոնականը ճարտանագի գրողի ողջ ստեղծագործության համար:

Ո՞՞՞՞ Կ-ի բնակարանն էն ներխուժում անծանոթ մարդիկ և ինչ-որ ժողովի որոշումներ վկայակոչելով ոչ միայն զավթում են տունը, այլ նաև ստրկացնում տանտիրոջը: Հերոսը լավ է գիտակցում իրողության էությունը, ակնկալվող հետևանքները. «Եթե նման անօրինականությունն թույլատրվի, դա կրախի կհասցնի ողջ հասարակությանը: Դա միայն իմ անձնական գործը չէ: Վաղը ճիշտ այդպիսի բախտի կարող եք արժանանալ և դուք: Միավորվելով, մենք պարտավոր ենք պայքարել այդ ապօրինի մեծամասնության դեմ»: Սակայն ապարդյուն են անցնում ոչ միայն Կ-ի օրինական ու արդարացի պահանջները, այլև հասարակությունից օգնություն և աջակցություն ստա՛նալու փորձերը: Օտարված ու հուսալքված Կ-ն ինքնապաճառություն է գործում շենքի տանիքին:

Կորո Արեն անհատի օտարման պրոբլեմը դնում է գլխավորապես բուրժուական հասարակության հակասությունները բացահայտելու համար: Այս պարագայում առանձին ուշադրություն է նվիրվում անհատ-հարաբա՛նությունը բարդ ու միջնորդա՛րված կապերի արտացոլմանը, որը և ջողազե՛ռծում է բուրժուական աշխարհի արատները: Արվեստագետ-քաղաքացու իր սիրելի ողջունը ներկայացնելու, սոցիալական հարցադրումները շեշտելու նպատակով Արեն հաճախ անիրական ու ֆանտաստիկ դրություններ է ստեղծում, վարպետորեն օգտագործում գրոտեսկն ու սատիրան: Այդ առումով հատկանշական է «Ստրուկ-ների որս» (1967) պիեսը, որի դրական հերոսները ճախը՛Ցտրում են կենդանակերպ լինել, միայն թե տարրերվեն հարստանալու վայրենի մոլո՛րյքով բամակված մարդկանցից:

Հարկ է նշել, որ դրամատուրգ Արեի հարցադրումների շրջանն ալե՛րի լայն է: Նրա ողջ ստեղծագործությանը ուղեկցող հիմնական պրոբլեմի հետ միասին դրամատիկական երկերում զգալի է նաև գրողի հա՛յապատերազմա՛յան դիրքորոշումը: Վերջինիս լավագույն արտահայտությունը «Ռոբվականները մեր մեջ» (1958) և «Ամբողջ» (1962) պիեսներն են:

«Ռոբվականները մեր մեջ» պիեսի հերոսը՝ թափառաշրջիկ Ֆուկազավան, համառորեն պնդում է իրեն ուղեկցող Ռոբվականի գոյության մասին: Ինչպես մյուս ստեղծագործություններում, այստեղ ևս ֆանտաստիկ իրադրության օգտագործումը ինքնանպատակ չէ: Քաղաքի իշխանությունները շտապում են օգտվել Ռոբվականի ծառայություններից՝ կարևորություն չտալով նրա գոյության իսկությունը պարզելուն: Իսկ այդ ծառայությունները միլիոնների եկամուտ էին ապահովում:

Սակայն պարզվում է, որ Ռոբվականն, իսկապես, գոյություն ունի: Ֆուկազավան երկար տարիներ տառապել է, կարծելով թե ընկերը, իրեն փրկելով, զոհվել է պատերազմում: Այս կերպ ընկերոջ Ռոբվականը, որը սովետական գրականագետներից մեկի բնորոշմամբ «մարդու նյութականացված խիղճն»<sup>1</sup> է.

<sup>1</sup> Абэ Кобо, Вторжение, «Литературная Россия», 5 августа, 1977 г.

<sup>2</sup> Кобо Абэ, Пьесы, М., 1975, стр. 281.

զարձել է Երա մշտական ուղեկիցը: Ստեղծագործության նման հանգուցալուծումը բացահայտում էր դրամատուրգի քաղաքացիական դիրքորոշումը: Իսկ վերջինս վճռականորեն ասում էր «ոչ» ամեն մի պատերազմի:

Հակամիլիտարիստական հնչեղություն ունի Արեի «Ամբողջ» պիեսը: Այստեղ առավել բացահայտ ու անողոք է բուրժուական իրականության ջնճադատությունը: Իսկ «ամբողջ», որի պատերի ներսում մտահղացվում և ապա ի տես աշխարհի իրագործվում են բռնությունն ու ոճիրը, այդ իրականության խորհրդանշանն է:

80-ական թվականները շատ ավելի բեղմնավոր եղան Արե-վիպասանի համար: Իրար հաջորդեցին «Կիցը ավազների մեջ» (1962), «Օտար դեմք» (1964) և «Այրված քարտեզ» (1967) վեպերը: Ստեղծագործությունների հաջողությունն ակնհայտ էր: Հատկապես մեծ ուշադրության արժանացավ «Կիցը ավազների մեջ» վեպը, որը շատ շուտով թարգմանվեց աշխարհի տասնյակ լեզուներով:

Քննադատներից շատերը հակված են վեպի և ընդհանրապես Կորե Արեի ամբողջ ստեղծագործության հաջողությունը բացատրել Երա «կոսմոպոլիտությանը»: Այսպես, ամերիկացի քննադատի կարծիքով Կորե Արեն «ճապոնական Եր կոսմոպոլիտ-վիպասաններից էր, որոնց հետաքրքրում է ոչ այնքան ճապոնական պրոլեմատիկան, որքան համամարդկային»<sup>3</sup>: Ճապոնացի գրականագետ Յամանոտի Խիսակին նկատում է, որ «և՛ Արե Կորոն, և՛ Օե Կեյճարուրոն հեռացան ազգային վիպական ավանդներից ընդհանրապես, և նախապատերազմյան ճապոնական արձակից մասնավորապես»<sup>4</sup>:

Իհարկե, Արեի երկերում չկա ավանդական ազգային բեղզծումը, իհնչ լիստ բնորոշ է, ստեճք, Կավարատա Յասունարիի կամ Տանիձակի Ջյունիտիբոյի ստեղծագործությանը: Սակայն դա պայմանավորված է ոչ լի հեղինակի կոսմոպոլիտական հակումներով, այլ Եր ձևավորված գիտակցության ու հոգեբանության արտացոլման ձգտումով: Հարկ է նաև նշել, որ ոճի ընտրության հարցում Կորե Արեն ավելի շատ արդիականի կողմնակից էր, իրողություն, որը չէր բացառում օտար ազդեցությունները: Իսկ վերջիններս ճապոնական գրականության բեկումնային շրջաններում միշտ որոշակի դեր են խաղացել: Հիշենք միջնադարյան կլասիկ պոեզիայի կամ Մեյձիից՝ բուրժուական հեղափոխությունից հետո սկզբնավորված Եր գրականության օրինակները:

Հակառակ քննադատության տարակարծությունների, «Կիցը ավազների մեջ» վեպը նշանավորում էր մի Եր, ավելի հասուն շրջան ճապոնացի գրողի ստեղծագործության մեջ: Կենտրոնականը վեպում Երից անհատ-հասարակություն հարաբերության պրոլեմն է: Սակայն, ի տարբերություն նախորդ, ապա նաև հաջորդ գործերի, որոնցում հեղինակային գլխավոր նպատակադրումը անհատի օտարման բացահայտումն է, սրանում Կորե Արեն ասես միտում ունի հաստատելու անհատի և հասարակության համագործակցության հնարավորու-

<sup>3</sup> Մեջբերումը կատարվում է K. Pexo, Современный японский роман գրքից, М., 1977, էջ 182:

<sup>4</sup> Տե՛ս «Современная художественная литература за рубежом», 1981, № 3, стр 111:



թյունը: Եթե «Օտար դեմքի» հերոսը, դեմքի այրվածքները ծածկելու համար դիմակ հագնելով, դառնում է մարդասպան և բնականաբար օտարամուտ մարդկանց համար, իսկ «Այրված քարտեզի» հերոսը փախչում է իրականությունից, ապա «Կինը ավազների մեջ» վեպի գլխավոր հերոսը՝ Նիքի Ջյունպելը, հոգսընկեր է դառնում ավազների մեջ թաղված գյուղի բնակիչներից:

Արեի գրեթե բոլոր հերոսները դատապարտված են: Որոշ դատապարտվածություն կա նաև Նիքի Ջյունպելի ճակատագրում: Լիանգաժայն պատահմամբ հայտնվելով առեղծվածային գյուղում՝ նա քանիցս փորձում է փախչել, բայց ապարդյուն: Սկզբում միայն ակամա հաշտվելով սևփական վիճակի հետ (այստեղից էլ դատապարտվածությունը), հետագայում հերոսը գիտակցաբար նախընտրում է ավազներում կորած գյուղի կյանքը:

Դատապարտվածության այս մոտիվի և անհատի օտարման պորբունի առկայությունն էլ հենց վեճ է հարուցում Կորո Արեի ստեղծագործական մեթոդի շուրջ: Ոմանք նրանում տեսնում են հետևողական էկզիստենցիալիստից, մյուսները նրան համարում են գեղարվեստական արտացոլման մոր հնարավորությունների բացահայտող ռեալիստ: Իրականում էկզիստենցիալիզմի մոտիվները, որոնք այնքան ակնհայտ են Արեի և՛ արձակում, և՛ դրամատուրգիայում, ոչ թե պասսիվ հայեցողական դիրքորոշման արտահայտությունն են (ինչը բնորոշ է, այսպես ասած, «մաքուր» էկզիստենցիալիստներին), այլ կոչված են բացահայտելու կապիտալի աշխարհի ներքին ու արտաքին հակասությունները, անհատի ու հասարակության կոնֆլիկտները:

«Մարդ-արկղը» վեպից հետո, որը լույս տեսավ 1972 թ., Կորո Արեն գրեթե լիովին նվիրվում է դրամատուրգիային: 1978 թ. նա հանդես է գալիս «Սիրոակնոցի ապակիները գունավոր են» պիեսով: Ստեղծագործության հերոսներն ապրում ու գործում են առանձնահատուկ պայմաններում. պիեսի գործողությունները կատարվում են հոգեբուժական հիվանդանոցում: Շուրջաքանչյուր հիվանդ տառապում է առանձին մոլուցքով: Այսպես, Տղամարդուն թվում է, թե ռետինե տիկինիկը իր կիճն է և ամեն գիշեր իր սենյակն է մտնում: Մեկ այլ հիվանդ՝ Առաջին Կինը, պնդում է, որ իր պայուսակում ձու կա, որն ինքն է անել, և այժմ ուզում է վերագտնել ձու անելու իր երբեմնի հատկությունը:

Իծիշկաները՝ նույն կիճիկայի նախկին հիվանդները, բուժման տարօրինակ միջոցներ են կիրառում՝ սեղանի թեճիս և կարմիր ապակիներով ակնոցներ: Նրանց կարծիքով թեճիսն օգնում է հասարակության հարձակումից պաշտպանվելու համար անհրաժեշտ ձևեր մշակել, իսկ կարմիր ապակիները ոչնչացնում են բնության կարմիրը, այն վերափոխելով «երմակի»՝ անդորրի և մաքրության գույնի: Սակայն ինչպես միշտ, այս անգամ էլ Արեի հերոսներին վիճակված չէ գտնել ցանկալին: Հանկարծակի մարում է լույսը, և ակնոցները, որ այնքան հույսեր էին ներշնչում, դառնում են ավելորդ:

1974 թ. վերջերին «Արե Ստուդիոյում» ներկայացվում է Կորո Արեի «Կանաչ գուլպաներ» պիեսը: Ստեղծագործության սյուժեն այսպիսին է: Ոմն բծիշկ մի տղամարդու վիրահատության միջոցով փորձում է դարձնել «խոտակեր մարդ»: Տղամարդը, որի բնորոշմամբ հասարակությունը «մութ անդունդ» է, իսկ տարօրինակ վիրահատությունը այդ անդունդից փրկվելու միակ հնարավորությունը, տալիս է իր համաձայնությունը: Վիրահատությունը հաջող է անցնում, ա-

կայն առաջին իսկ նախաճաշը ճիստթափեցնում է բոլորին: «Ժոտակեր մարդը» զզվանքով ու ճիգերի գերազույց լարումով է ուտում «ծղոտի բիֆշտեքը», իսկ Ռեսո փախչում է ու թաքցնում:

Քատերակամ քննադատությունը բարձր գնահատեց Արեի պիեսը՝ նրանում տեսնելով ժամանակաշրջանի ամենակենսական պրոբլեմների արծարծումը: Իրոք, տնտեսական ճգնաժամի և ինֆլյացիայի պայմաններում, երբ բուրժուական մամուլը մարդկանց ահաբեկում էր «համաշխարհային քաղցի» ճեղքանկարով, ճապոնացի դրամատուրգի պիեսն ավելի քան ժամանակահունչ էր: Հեղինակի անողոք սատիրան հուշում էր, որ ի վերուստ անհաջողության է դատապարտված մարդկայինի դեմ ամեն մի ոտնձգություն, որ կարելի է մարդուն օտարել, նույնիսկ սպանել, բայց անհնարին է կենդանի դարձնել:

Վերջին տարիներին Կոբո Արեն ճիմնականում զբաղվում է բատրոնով: Ղեկավարում է իր իսկ ստեղծած թատերական կոլեկտիվը՝ «Արե Ստուդիոն», ուր հանդես է գալիս ոչ միայն որպես դրամատուրգ, այլ նաև որպես բեմադրող-ռեժիսոր:

## ԱՄՐՈՅԸ

4-րել է 1962 թ., ամենայն հավանականությամբ, պատերազմի շրջանում Մանջուրիայում անցկացրած տարիների տպավորությամբ: Այս, ինչպես նաև Արեի մյուս պիեսները (նախքան «Արե Ստուդիոն»-ի ճիմնադրումը) բեմադրել է ճանաչված թատերական գործիչ Սենդա Կոբեան «Սայյունմա» («Վերաանհի թատրոն») թատրոնում: «Սայյունման» սինգլեի («ճոր դրամա») ժանրի առաջատար թատերախմբերից է, որի խաղացանկում մշտական գրանցում ունեն Շեքսպիրի, Մոլիերի, Բոմարշեի, Չեխովի, Բրեխթի ստեղծագործությունները:

1 ...Մանջուրիայի վերաբերմամբ Ճապոնիայի ակցիաների Ռեսո—1931 թ. ճապոնական զորքերը զավթեցին Չինաստանի Ֆյուսիս-արևելյան մասը՝ Մանջուրիան, այնտեղ ստեղծելով Մանջու—4-ո մարիոնետային պետությունը: 1945 թ. օգոստոսին սովետական զորքերն ազատագրեցին Մանջուրիան:

2 ...ուժի մեջ եմ մտնում ծնեյան կոնվենցիաները—խոսքը 1949 թ. Ժնևում ընդունված՝ պատերազմից տուժածների պաշտպանության վերաբերյալ միջազգային չորս կոնվենցիաների մասին է: Մասնավորապես ակնարկվում է չորրորդ կոնվենցիան, որը վերաբերում էր պատերազմի ժամանակ բնակչության պաշտպանությանը:

3 Կանազավա—Ճապոնիայի 46 պրեֆեկտուրաներից մեկը (վարչական կենտրոնը՝ Յոկոհամա) Հոնսյու կղզում: Հայտնի է իր արդյունաբերական խոշոր ձեռնարկություններով:

4 Տավ—շերտավոր սիլիկատային հանքաքար: Որպես միացուկ կիրառվում է պարֆյուներային-կոսմետիկ, թղթի և ռետինի արդյունաբերության մեջ:

5 Յուգի-սան—ճապոներեն խոսակցական լեզվում «սան» մասնիկն ավելացվում է անվանը՝ ընդգծելով դիմողի քաղաքավարությունը: Առանձին չի գործածվում:

**6 Կորեական պատերազմ**—ալմարիլում ( 1950-1953 թթ. սրտերազմը, որ օտարերկրյա ինտերվենտների աջակցությամբ Կորեայի Ժողովրդական Կենտրոնական Հանրապետությանը դեմ սամճաղիբձեց Ռաբոլի Կորեական դիմվորականությունը):

**7 Իեն**—ճապոնական դրամական միավոր. 1 իենը Եսոյտար ( 100 սենի) Հաստատվել է 1871 թվականից:

**8 Սեն**—դրամական միավոր (տե՛ս ծանոթ. 7):

**9 Հելիկոպտեր**—ուղղաթիռի ճնացած անվանումը:

**10 Քվանտոնյան բանակ**—ճապոնական զորամիավորում, որն ազրեսիվ գործողություններ էր կատարում Չինաստանի, ՍՍՀՄ-ի և Մոնղոլական Ժողովրդական Հանրապետության դեմ: Ձևավորվել էր 1951 թ. Չինաստանի Քյուսիս-արևելքում գտնվող Լյաոդունյան թերակղզու Քվանտոնյան մարզում:

**11 Ֆետոմանգան**—երկաթի խանքաքար:

<b>Կազմողի կողմից</b> . . . . .	5
<b>Յուջին Օ'Նիլ</b>	
Սերը ծիհիների տակ (թարգմ. <b>Վանիկ Ավետիսյան</b> ) . . .	7
<b>Ուիլյամ Մարոյան</b>	
Կոտորածն մանկանց (թարգմ. <b>Վանիկ Ավետիսյան</b> ) . . .	79
<b>Թեոդոր Ուիլյամս</b>	
Կատուն շիկացած տանիքին (թարգմ. <b>Վանիկ Ավետիսյան</b> )	135
<b>Ժան Կոկտո</b>	
Զայն մարդկային (թարգմ. <b>Ալեքսանդր Թովչյան</b> ) . . .	240
<b>Արթուր Ադամով</b>	
Պրոֆեսոր Տարանը (թարգմ. <b>Վարուժան Նալբանդյան</b> ) . . .	258
<b>Ժան-Պոլ Սարտր</b>	
Սատանան և տեր աստվածը (թարգմ. <b>Վարուժան Նալբանդյան</b> ) . . . . .	280
<b>Կորե Արե</b>	
Ամբողջ (թարգմ. <b>Սարգիս Փանոսյան</b> ) . . . . .	437
<b>Մեկնություններ և ծանոթագրություններ</b> . . . . .	502

**XX ԴԱՐԻ  
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ  
ԴՐԱՄԱՏՈՒՐԳԻԱ**

**Հատոր 1**

Հրատարակության է  
ներկայացրել  
Քամալաթրանի  
արտասահմանյան  
գրականության  
ամբիոնը

Հրատարակչության  
խմբագիր  
**Լ. Լ. Աղայան**

Նկարիչ  
**Լ. Ա. Սադոյան**

Գեղարվեստական  
խմբագիր  
**Ն. Ա. Թովմայան**

Տեխնիկական  
խմբագիր  
**Ֆ. Գ. Տոնոյան**

Վերստուգող  
սրբագրիչ  
**Ս. Ս. Ղաթախչյան**

ՎՖ 06296: Պատվեր 37: Տպաքանակ 15000:  
Հանձնված է շարվածքի 10.01.1988 թ.:  
Ստորագրված է տպագրության 05.04.1988 թ.:  
Թուղթ № 1, չափսը՝ 60×84/16:  
Տառատեսակը՝ «Նորք»:  
Տպագրության եղանակը՝ «Բարձր»:  
Հրատարակչական 25 մամուլ:  
Տպագրական 34,5 մամուլ  
= 32 պայմանական մամուլի:  
Գինը՝ լաթի կազմով 2 ռ. 40 կ.,  
թղթի կազմով 2 ռ. 20 կ.:  
Երևանի համալսարանի հրատարակչություն,  
Երևան, Մուսվաթի փ. № 1:  
Издательство Ереванского университета,  
Ереван, ул. Мравяма № 1.

---

Երևանի համալսարանի տպարան,  
Երևան, Արուսյան փ. № 52:  
Типография Ереванского университета,  
Ереван, ул. Абовяна № 52.

• **«Ուսանողի գրադարան» մատենաշարով  
լ ու յ ս ե ն տ ե ս ե լ  
ճեռակյալ գրքերը.**

1. **Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն**
2. **Խաչատուր Արովյան, Վերք Հայաստանի**
3. **«Սփյուռքահայ բանաստեղծություն»**
4. **«Հին Արևելքի պեղիս»**
5. **«Ֆրանսիական կլասիցիզմ»**
6. **Ղազար Փարպեցի, Հայոց պատմություն**
7. **Շիրլեր, Պատմական դրամաներ**
8. **Դանտե Ալիգիերի, Աստվածային կատակերգություն**

## Լ ու յ ա կ տ ե ս ն ե ն

1. «20-րդ դարի արտասահմանյան արձակ», Քտ. 1
2. Ագաթանգեղոս, Հայոց պատմություն
3. «Վրացական պոեզիա»
4. «Գերմանական նովելներ և պատմվածքներ»
5. Թովմա Արծրունի, Պատմություն տանն Արծրունյաց
6. «Ֆրանսիական քնարերգություն»



•

•